ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน : การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทย ในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549 - 2557

ชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา)
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2561

ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน : การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทย
ในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549 - 2557

นายชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

รองศาสตราจารย์.....**อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก**
(ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา)

รองศาสตราจารย์.....ประธานกรรมการ
(ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต)

รองศาสตราจารย์.....กรรมการ
(ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

รองศาสตราจารย์.....**กรรมการ**
(ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม)

รองศาสตราจารย์.....**คณบดี**
(ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต)

มกราคม 2562

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์ ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน : การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549 - 2557

ชื่อผู้เขียน นายชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ

ชื่อปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา)

ปีการศึกษา 2561

การวิจัยเชิงคุณภาพชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ เงื่อนไข และการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของขบวนการนักศึกษาไทย รวมถึงการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบ วิธีการ ประเด็น และพื้นที่ในการเคลื่อนไหวของขบวนการ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 – 2557 โดยใช้เครื่องมือของการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากนักกิจกรรมในขบวนการนักศึกษา ซึ่งเลือกตัวอย่างข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงตามประเด็นที่ต้องการศึกษา และการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling Technique) โดยมีขอบเขตการศึกษาครอบคลุมทั้ง (1) องค์กรนักศึกษาอย่างเป็นทางการ ได้แก่ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) องค์การนักศึกษา สภานักศึกษา (2) องค์กรนักศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ชุมนุม/ชมรม หรือกลุ่มอิสระด้านการเมือง และ (3) เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการของขบวนการนักศึกษา โดยเน้นขอบเขตด้านพื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์

ผลการศึกษาพบว่า เงื่อนไขและปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาไทยมีการปรับตัวเกิดจาก (1) การปรับภูมิทัศน์ทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนในห้วงความขัดแย้งทางการเมือง (2) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารและสื่อใหม่ (3) อิทธิพลทางความคิดระหว่างนักวิชาการปัญญาชนกับขบวนการนักศึกษา และ (4) การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ (ม.นอกระบบ) ซึ่งได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของขบวนการนักศึกษาไทย จากบทบาทที่ลดลงขององค์กรนักศึกษาอย่างเป็นทางการสู่บทบาทที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มอิสระและเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ ขณะที่ประเด็นการเคลื่อนไหวมีความหลากหลายและให้ความสำคัญกับประเด็นเชิงอัตลักษณ์มากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองผ่อนคลาย

นอกจากนี้ เงื่อนไขดังกล่าวยังทำให้รูปแบบการระดมทรัพยากรเปลี่ยนจากการระดมมวลชนในเชิงจำนวนและการพึ่งพิงทุนจากองค์กรอื่น ๆ ไปสู่การระดมทรัพยากรบุคคลในเชิงคุณภาพและการระดมทุนจากสาธารณชนมากขึ้น ส่วนด้านยุทธวิธีจะเป็นการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการคัดเลือกประเด็นและความคิดสร้างสรรค์ในการสื่อความหมาย (Creativity) เพื่อทำหน้าที่ในการจุดประเด็นให้สังคมนำไปต่อยอดทางความคิดต่อไป

ABSTRACT

Title of Thesis	The Fading of Student Movements: Changing Roles of Thai Student Movements during the Political Turmoil (2006 - 2014)
Author	Mr. Chayut Pansuwan
Degree	Master of Arts (Politics and Development Strategy)
Year	2018

This qualitative research is intended to study the development of the conditions and changes in the structure of Thai student movements, which includes the changes in their formation methods and actions, from B.E. 2549 – 2557 (2006 - 2014) by conducting a documentary research and using an in-depth interview to gather information of Thai student activists by selecting the sample data accordingly to the topic of study and by using snowball sampling technique. The scope of this research is focused on these three topics, (1) formal student organizations such as the Student Federation of Thailand, Student Unions, and Student Councils, (2) informal student organizations such as student clubs/independent student clubs which engages in political issues and (3) informal student movement networks. This study is focused on the movement within Thammasat University and the movement within social media sphere.

The results from this qualitative research suggests that the important factors and conditions which consequently leads to a change in Thai students movement comes from (1) the change of the political climate in people's politics in the period of political turmoil (2) the advancement of information technology and the upcoming of new medias (3) the ideology influence from academics and student movements and (4) the transformation of public universities into public-autonomous universities which leads to a change in the structure of the student movements by decreasing the role of formal student organizations and increasing the role of independent and informal student movements, in the same way, the topic of these

student movements happens to be much more focused on identity issues, especially, in the period of relaxation in the political environment.

More than that, these conditions also remodels how the student movements obtain their movement resources, from having quantitative number of human resources into a much more qualitative human resource one. Likewise, the funding which was once obtained from other organizations has changed into securing the needed funding by using crowd funding methods. It can be said that their movement are now focused on expressing their agendas in a much more complex symbolic action and apply their creativity to introduce their agendas to the general public to create further discussion.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน: การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549 – 2557 นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ต้องขอขอบพระคุณโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ สามัคคีธรรม ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาเสียสละเวลาช่วยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง ตรวจทาน ตลอดจนเคี่ยวเข็ญให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมถึง รองศาสตราจารย์ ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต และรองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนช่วยตรวจสอบและให้คำแนะนำในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูล ข้อคิดเห็น แนะนำเอกสารที่เกี่ยวข้อง และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำกิจกรรมนักศึกษาที่ผ่านมา เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงความไว้ใจจากเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ นักกิจกรรมทุกท่านที่ให้เกียรติผู้วิจัยได้เข้าไปติดตามการเคลื่อนไหว เก็บข้อมูลในเชิงลึกของขบวนการนักศึกษาอย่างละเอียด ตั้งแต่ในมหาวิทยาลัย ร้านสังสรรค์ จนถึงหน้าสถานีตำรวจและเรือนจำ

ขอขอบพระคุณคณาจารย์คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม และคณาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่สั่งสอนทุกท่าน ที่กรุณาให้ถ่ายทอดองค์ความรู้และให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยในคำแนะนำด้านวิชาการต่าง ๆ รวมถึงเพื่อน ๆ จากทั้งสองมหาวิทยาลัย ที่มอบความหวังดีเคี่ยวเข็ญจนผู้วิจัยสามารถทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้แล้วเสร็จ ตลอดจนผู้บังคับบัญชาในสายงานราชการที่ผ่านมาทุกท่าน ที่กรุณาอนุญาตให้ใช้เวลาว่างจากงานราชการ เพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและขอมอบความสำเร็จจากการศึกษาครั้งนี้ แด่บิดา มารดา และญาติสนิท ที่คอยให้กำลังใจ ถามไถ่ และสนับสนุนด้านต่าง ๆ จนทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนตามความตั้งใจทุกประการ

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขออุทิศความสำเร็จของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้กับนักกิจกรรมนักศึกษาทุกคนทั้งที่เคยเป็น เป็นอยู่ และกำลังจะเป็นในอนาคต ซึ่งล้วนมีอุดมการณ์แรงกล้าในการวาดฝัน และมีความพยายามในการทำสังคมแห่งความฝันนั้นให้เป็นจริง ขอให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นวิทยาทานให้กับนักกิจกรรมทุกคน

ชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ

มกราคม 2562

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	**(3)**
ABSTRACT	**(5)**
กิตติกรรมประกาศ	**(7)**
สารบัญ	**(8)**
สารบัญตาราง	**(10)**
สารบัญภาพ	**(11)**
บทที่ 1 บทนำ	**1**
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	8
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา	9
1.5 ขอบเขตการศึกษา	9
บทที่ 2 กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	**12**
2.1 แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วย ขบวนการทางสังคม Social Movement	12
2.2 แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วย สื่อใหม่กับการเคลื่อนไหวทางสังคม	35
2.3 แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยขบวนการนักศึกษา : งานวิจัยจากต่างประเทศ	48
2.4 กรอบแนวคิดและทฤษฎี	56
บทที่ 3 ปริทัศน์ขบวนการนักศึกษาไทยก่อน พ.ศ. 2549 และบทวิเคราะห์ว่าด้วย "ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน"	**61**
3.1 ปริทัศน์ขบวนการนักศึกษาไทยก่อน พ.ศ. 2549	61
3.2 บทวิเคราะห์ว่าด้วย "ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน"	70
บทที่ 4 ขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ. 2549 – 2557	**82**
4.1 ขบวนการนักศึกษากับความขัดแย้งทางการเมือง (พ.ศ. 2549 - 2553)	82

4.2 การเปลี่ยนแปลงสู่การเมืองสมัยนิยมของขบวนการนักศึกษา (พ.ศ. 2553 – 2557) 161
4.3 ขบวนการนักศึกษา บนวิกฤติการณ์ทางการเมืองรอบใหม่ (ปลายปี พ.ศ. 2556 - 2557) 233
บทที่ 5 บทสรุป **249**
5.1 เงื่อนไขและปัจจัยอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549 - 2557 249
5.2 การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเชิงประเด็นการเคลื่อนไหว 262
5.3 การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเชิงองค์กร 267
5.4 การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเชิงรูปแบบของการเคลื่อนไหว 270
5.5 ความเคลื่อนไหวที่เพิ่งปรากฏ: คำอธิบายสำหรับขบวนการนักศึกษาภายหลังการรัฐประหาร พฤษภาคม 2557 273
5.6 อภิปรายผล 275
5.7 ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาไทย 278

บรรณานุกรม **279**
ประวัติผู้เขียน **288**

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

5.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจำนวนนักศึกษาในแต่ละกลุ่ม/โครงการ 260

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

2.1 กรอบวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษา 49

2.2 แผนภูมิการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นบรรษัทมหาวิทยาลัย 56

2.3 กรอบแนวคิดวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษา (Theoretical Framework) 60

4.1 การเมืองภาคประชาชนในบริบททางการเมืองต่างห้วงเวลา 94

4.2 กระบวนการระดมทรัพยากรทุนแบบใหม่ของขบวนการนักศึกษาไทย 222

5.1 กรอบวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาไทย (พ.ศ. 2553 – 2557) 263

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

> กลับมาที่ปัจจุบัน ในเช้าวันเสาร์ที่ฝนพรำกลางปี 2011 นักศึกษายังจัดตั้งเป็นองค์กรอยู่เรื่อย ๆ ต่างก็มีส่วนร่วมในการประท้วงต่าง ๆ ผ่านวิธีการที่แตกต่างออกไป และมีเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้น แต่กระนั้นการแพร่กระจายของการประท้วงกลับลดลง[1] (Weiland, Guzman, & O'Meara, 2013)

ข้อความข้างต้นจากงานศึกษาขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของประเทศอังกฤษ ดูเหมือนจะสร้างสมมติฐานให้กับการมองภาพขบวนการนักศึกษาในปัจจุบันได้อยู่ไม่น้อย ไม่ใช่แค่เพียงในโลกตะวันตกเท่านั้น หากแต่สามารถมองเห็นลักษณะร่วมกันอีกหลายทวีป กล่าวคือ นับตั้งแต่การเคลื่อนไหวอย่างเข้มข้นของขบวนการนักศึกษาทั่วโลกในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งขบวนการนักศึกษามีบทบาทนำในการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนสังคมในรูปแบบต่าง ๆ จนอาจเรียกได้ว่าเป็นยุคทองของขบวนการนักศึกษา และนับจากเวลานั้นจนถึงปัจจุบันพลังของนักศึกษาในการเคลื่อนไหวก็ค่อย ๆ ถดถอยลงอย่างเห็นได้ชัด

เช่นเดียวกับในประเทศไทย จากยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน (หลัง 14 ตุลาคม 2516) ซึ่งถือเป็นยุคทองของขบวนการนักศึกษาไทย จนกระทั่งการปราบปรามนักศึกษาครั้งใหญ่ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และหลังจากนั้น ก็ส่งผลให้ขบวนการนักศึกษาไทยต้องปรับลดบทบาทและถูกลดความสำคัญลงมาเรื่อย ๆ (ภาคิไนย์ ชมสินทรัพย์มั่น, 2555) และแม้ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ นักศึกษาก็มิได้เป็นหัวหอกนำการเคลื่อนไหวดังที่เคย หากแต่ถูกจัดวางเป็นเพียงพันธมิตรหนึ่งในภาคีเครือข่ายของขบวนการภาคประชาชนเพียงเท่านั้น จนถึงช่วงหลังปี พ.ศ. 2549

---

[1] แปลจาก "Turn the page now to a rainy Saturday morning in 2011. There are still students rising to organize and participate in protests, though the methods are different, the targets more varied, and the prevalence of protest diminished."

ในยุคที่อาจเรียกได้ว่าเป็นช่วงของความขัดแย้งทางการเมือง เสียงเรียกร้องของขบวนการภาคประชาชนทั้งสองขั้ว แม้ว่าส่วนหนึ่งจะไม่ได้สนใจต่อการมีอยู่ของขบวนการนักศึกษา แต่ก็ยังคงมีอีกส่วนที่เพรียกหาและตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่และการวางตัวของนักศึกษาท่ามกลางความขัดแย้งเหล่านั้น จนเป็นข้อถกเถียงทั้งในทางวิชาการและทางสังคมว่า “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?”

ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?

> ในสังคมสมัยใหม่ ขบวนการนักศึกษามีความสำคัญทางการเมืองอย่างสูง เพราะนักศึกษาเป็นคนกลุ่มเดียวในสังคมสมัยใหม่ที่อยู่ในองค์กรที่สามารถจัดองค์กรเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ง่ายและอย่างเสรีผมคิดว่าง่ายและเสรีกว่าสหภาพกรรมกรด้วยซ้ำ…(แต่) ผมคิดว่าช่วงหนึ่งของพัฒนาการประชาธิปไตยซึ่งต้องอาศัยขบวนการนักศึกษาเป็นหัวหอกการเคลื่อนไหวได้ผ่านไปแล้ว ความล้มเหลวของสื่อไทยในการทำหน้าที่ ทำให้การเคลื่อนไหวยิ่งต้องกระจายไปในสังคมวงกว้าง เราจะเห็น "ม็อบ" น้อยลง แต่จะเห็นการเคลื่อนไหวในโลกไซเบอร์มากขึ้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557)

คำอธิบายของนิธิ สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับขบวนการนักศึกษาทั่วโลกในช่วงปี 2557 เพราะสิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเศรษฐกิจและสังคม นักศึกษาไม่ได้มีสถานะทางสังคมที่สูงกว่าประชาชนทั่วไปอีกต่อไป การขยายตัวของชนชั้นกลางทั้งในเมืองและต่างจังหวัดได้สร้างขบวนการทางสังคมขึ้นมาใหม่ที่ไม่ได้มีนักศึกษาเป็นกลุ่มนำอีกแล้ว แต่กระนั้นคำอธิบายนี้เองก็ให้คำตอบในเบื้องต้นแต่เพียงว่า นักศึกษาไม่ได้แต่เป็นหัวหอกในการเคลื่อนไหว แต่ยังไม่ได้บอกชัดเจนว่ามีบทบาทเปลี่ยนไปอย่างไรในระบบการเมือง

> ปัจจุบันนักศึกษาส่วนใหญ่ไม่สนใจการเมืองหรือเรื่องของสังคม ขณะที่นักศึกษาปัญญาชนและประชาชนที่สนใจการเมืองส่วนหนึ่งกลายเป็นพวกที่ตัดสินเลือกข้าง เลือกผู้นำหรือกลุ่มการเมืองกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดอย่างสุดโต่ง โดยขาดการมองปัญหาของประชาชนแบบคิดวิเคราะห์เชิงโครงสร้างของประเทศอย่างจำแนกแยกแยะเป็นเรื่องๆไป...นักศึกษาปัญญาชนส่วนที่ยังเป็นนักอุดมคติเพื่อประชาชนและยึดแนวทางปฏิรูปเศรษฐกิจการเมืองสังคมเพื่อความเป็นธรรมและประชาธิปไตยสำหรับคนส่วนใหญ่มีเหลือน้อยลง มีเวทีแสดงน้อย มีบทบาทน้อย เมื่อเทียบกับพวกเคลื่อนไหวการเมืองแบบสุดโต่งเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง (วิทยากร เชียงกูล, 2556)

หากมองในเชิงอุดมการณ์แล้ว นักศึกษาส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่ค่อยสนใจการเมือง ดูจะเป็นคำอธิบายที่พื้นฐานและคลาสสิคที่สุดในการอธิบายการหายไปของขบวนการนักศึกษา แต่ทว่าข้อความดังกล่าวของ วิทยากร เชียงกูล กลับแฝงนัยยะสำคัญอีกประการที่ประกอบเป็นเหตุผลร่วมกับคำอธิบายดังกล่าวในบริบทความขัดแย้งของการเมืองไทย กล่าวคือ เขาได้วิเคราะห์ว่านักศึกษาที่สนใจการเมืองนั้น หากเลือกข้างอย่างสุดโต่งก็อาจทำให้วิเคราะห์ปัญหา(การเมือง)อย่างไม่รอบด้าน แต่หากเป็นนักอุดมคติไม่เลือกข้างก็อาจมีบทบาท มีพื้นที่แสดงออกที่น้อยกว่าพวกที่เลือกข้างทางการเมือง หรือกล่าวอย่างถึงที่สุด นักศึกษานั้นไม่ได้หายไปจากการเมืองเท่าใดนัก หากแต่ถูกจำกัดบทบาทให้เข้าไปสู่วังวนของความขัดแย้ง กระจัดกระจายและกลายเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางการเมืองแบบแบ่งขั้ว

การตีความเช่นนี้ดูจะสร้างจุดยืนกับให้นักศึกษาที่กลมกลืนไปกับขบวนการประชาชนในภาพกว้างได้พอสมควร แต่กระนั้นก็ยังไม่ได้อธิบายถึงสถานะทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาส่วนที่เหลือ ว่าอันที่จริงแล้ว นักศึกษาที่ไม่ได้เลือกข้างทางการเมืองหรือไม่ได้เคลื่อนไหวภายใต้ร่มของขบวนการทางการเมืองแบบแบ่งขั้วนั้น จะสามารถมีตัวตนหรือสร้างประเด็นการเคลื่อนไหวที่ข้ามพ้นความขัดแย้ง และสร้างสรรค์พื้นที่แสดงออกทางการเมืองอย่างไร ซึ่งก็ตรงกับบทวิเคราะห์และข้อเสนอของ ประจักษ์ ก้องกีรติ ที่ได้อภิปรายไว้ในงานเสวนา “บทบาทนักศึกษาในวิกฤติการณ์การเมือง” เมื่อปี พ.ศ. 2551 ว่า

> ผมคิดว่านักศึกษาที่ตรงนี้ถ้าเป็นเหตุการณ์ 14 ตุลา คงออกไปต่อสู้ร่วมกันทุกคน แต่ตอนนี้มีความเห็นแตกต่าง บางคนออกมา บางคนไม่ออก บางคนไปร่วมพันธมิตรฯ บางคนไปร่วม นปช. บางคนเฉย ๆ ดูทีวี เพราะความขัดแย้งทางการเมืองมันซับซ้อนแล้ว และจะใช้กรอบรัฐบาลทรราชสู้กับนักศึกษาประชาชนไม่ได้... ถ้าเราอาศัยวิกฤตการเมืองขณะนี้ เพื่อลบข้อครหาที่ว่าการไปร่วมเคลื่อนไหวตอนนี้เป็นแค่แฟชั่นเท่านั้น เป็นจังหวะที่ นักศึกษา ต้องพิสูจน์ตัวเองว่าห่วงใยบ้านเมืองอย่างแท้จริง เพื่อไปพ้นจากการเมืองสองขั้วจะต้องผลักดันประเด็นคิดต่อ เช่น การปฏิรูปการเมืองหรือปฏิรูปการศึกษา (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551)

หากขบวนการนักศึกษาส่วนที่เคลื่อนไหวแบบก้าวพ้นความขัดแย้งทางการเมืองมีอยู่จริงและยังคงเป็นอิสระจากการเคลื่อนไหวของขบวนการทางการเมืองแบบแบ่งขั้ว ประเด็นเรื่องของ “พื้นที่ในการแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษา (1) และประเด็นการเคลื่อนไหวในแบบที่ข้ามพ้นจากความขัดแย้งของนักศึกษาเหล่านี้ (2)” จึงยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ

คำอธิบายหนึ่งในแบบฉบับนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยานั้น ยุกติ มุกดาวิจิตร เรียกการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในยุคใหม่นี้ว่า “การเมืองวัฒนธรรม” ซึ่งเคลื่อนไหวในพื้นที่ของชีวิตประจำวัน ในประเด็นของการสร้างอัตลักษณ์ อันเป็นการต่อสู้ด้วยการใช้วาทกรรม การนิยาม และการให้ความหมาย

> การเมืองของนักศึกษาและวัยรุ่นปัจจุบันคือการเมืองวัฒนธรรม การเมืองของการแสดงตัวตน การเมืองอัตลักษณ์ การเมืองในชีวิตประจำวัน การเมืองเหล่านี้ส่งผลต่อการเมืองภาพใหญ่ในระยะยาว และไม่ใช่ว่าพวกเขาไม่สนใจการเมืองภาพใหญ่ แต่ต่อให้พวกเขาชวนคุณสนทนาถึงการเมืองที่ใหญ่กว่านี้ คุณจะมีใจเปิดกว้างพอให้พวกเขาหรือเปล่า” (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2556)

แต่ทว่าคำอธิบายเรื่องการเมืองวัฒนธรรมนี้ก็เป็นเพียงสมมติฐานหนึ่งในการมองภาพของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงของความขัดแย้ง และยังคงจำเป็นในการสรรหาคำอธิบายเพิ่มเติมและรายละเอียดของขบวนการนักศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะในเรื่องของ พื้นที่และประเด็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาในช่วงก่อนการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557

ความเคลื่อนไหวที่เพิ่งปรากฏ ?

อย่างไรก็ตาม หลังการรัฐประหารในเดือนพฤษภาคม 2557 *“และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏขึ้นอีกครั้ง”* ในภาพการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา ซึ่งได้สร้างคำถามชุดใหม่ขึ้นในวงวิชาการ “ทำไมนักศึกษาจึงเพิ่งปรากฏตัว ?” กลายเป็นอีกหนึ่งคำถามที่สำคัญสำหรับการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยในยุคความขัดแย้งทางการเมือง

> ที่ผ่านมาการเคลื่อนไหวทางการเมืองหลังรัฐประหาร 2557 แทบทั้งหมด กลายเป็นการนำโดย ขบวนการนักศึกษาแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ชูสามนิ้ว กินแซนวิช งานเสวนาที่ถูกยกเลิกกลางคันบ้าง หรือสามารถจัดได้สำเร็จบ้าง กระทั่งการจัดงานดนตรีเมื่อไม่นานก่อนหน้านี้ ทั้งหมดล้วนแล้วถูกจัดโดยนักศึกษา และอีกข้อสังเกตหนึ่งที่เขาพบคือ ไม่ใช่มหาวิทยาลัยในกรุงเทพเท่านั้นที่ออกมาเคลื่อนไหว แต่เป็นมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคด้วยที่ออกมาร่วมเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐประหาร หรือตั้งคำถามต่อความเป็นไปของบ้านเมือง (ถาม-ตอบ "สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ"ขบวนการนักศึกษาไทยหลังรปห.′57, 2557)

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ เป็นคนแรกๆที่กล้าฟันธงเหตุการณ์การเคลื่อนไหวต่างๆหลังการรัฐประหารว่าเกิดจากคนเสื้อแดงหยุดเคลื่อนไหว และการเคลื่อนไหวทางการเมืองแทบทั้งหมดนำโดยขบวนการนักศึกษา อีกทั้งยังตอบคำถามที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาการเมืองไทยทำนองว่า

“ผมคิดว่ามีสัญญาณ (ที่ขบวนการนักศึกษาจะเดินไปถึงเหตุการณ์แบบ 14 ตุลา 16) แต่ผมไม่รู้ ต้องตามดูต่อไป...” (ถาม-ตอบ "สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ"ขบวนการนักศึกษาไทยหลังรปห.′57, 2557)

นักวิชาการและสื่อหลายสำนักมีความพยายามจะวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ หนึ่งในนั้น คือ ยุกติ มุกดาวิจิตร ซึ่งยังคงยืนยันถึงการเมืองสมัยนิยมของนักศึกษา ว่าเป็นการเคลื่อนไหวแบบการเมืองวัฒนธรรมในพื้นที่ของการช่วงชิงคำนิยาม ที่นำประชาธิปไตยเข้ามาสู่การใช้ชีวิตประจำวันของพวกเขามากขึ้น สร้างวาทกรรมและสัญลักษณ์ทางการเมือง อันเป็นการตอบโต้รัฐเผด็จการทหาร

> การที่พวกเขาดึงเอาการเมืองออกมาจากพื้นที่สัญลักษณ์เดิมๆ ที่เคยจำกัดอยู่ในรั้วมหาวิทยาลัย หรืออนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ไปเป็นพื้นที่ทางการเมืองใหม่ๆ นั้น ส่วนหนึ่งก็น่าจะเพราะพื้นที่ทางการเมืองดั้งเดิมอย่างมหาวิทยาลัยและอนุสาวรีย์ กลายเป็นพื้นที่ที่ถูกทำให้ปลอดประชาธิปไตย...แต่อีกส่วนหนึ่ง การเคลื่อนไหวแบบใหม่ๆ ของนักศึกษาก็ได้นำประชาธิปไตยไปสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของพวกเขามากขึ้น นำประชาธิปไตยไปสัมพันธ์กับประชาชนทั่วไปมากขึ้น ที่เขียนนี่ไม่ใช่จะยุยงใคร เพียงแต่จะตอบย้ำข้อสังเกตโดยตลอดต่อเนื่องมาของผมว่า บทบาทของนักศึกษาไม่เคยห่างหายจากการเมืองไทย การปรากฏตัวของนักศึกษาในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในทุกวันนี้ตรงชัด แหลมคม สร้างสรรค์ แสบทรวง และใกล้ชิดประชาชน ในแบบฉบับของคนรุ่นปัจจุบันเอง (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2557)

ขณะที่ เดชรัตน์ สุขกำเนิด อาจารย์จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ตั้งข้อสังเกตถึงลักษณะพิเศษของนักศึกษากับการเคลื่อนไหวทางการเมืองไว้ 2 ประการ คือ (1) มีกระบวนการวิพากษ์วิจารณ์และพัฒนาตนเอง และ (2) คือมีการจัดการความสัมพันธ์ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่ดีกว่าสังคมโดยรวม

> ผมคิดว่าเป็นช่วงเวลาที่ดีมากที่นักศึกษาจะได้แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ที่ผ่านมาช่วงเวลาสักสิบปีนี้เราอาจจะเห็นบทบาทนักศึกษาน้อยแต่ว่าความขัดแย้งทางการเมืองในช่วง 1-2 ปีนี้ นักศึกษาได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น แล้วก็มีบทบาทที่สำคัญ ต้องวิพากษ์วิจารณ์ไม่ใช่เฉพาะคนอื่นแต่ต้องวิจารณ์ตัวของตัวเองด้วย เพราะฉะนั้นอันนี้มันก็จะเป็นจุดที่ทำให้ กระบวนการของนักศึกษาเองน่าจะมีการพัฒนาขึ้น...(และ) ผมคิดว่านักศึกษากลับแสวงหา เรียกว่าระยะห่างแล้วก็ทีท่าที่มีต่อผู้ที่ขัดแย้งกัน เขามีทีท่ามีระยะห่างที่เหมาะสมกว่าภาพรวมของทั้งสังคม จริง ๆ ถ้าภาพรวมของทั้งสังคมมาสนใจ

> นักศึกษามากขึ้นว่า นักศึกษาอยู่กันได้อย่างไรในสถานการณ์ที่มีความคิดเห็นขัดแย้ง ผมคิดว่าสังคมก็อาจจะได้คำตอบที่ดีมากขึ้นครับ เดชรัตน์ สุขกำเนิด (ณัฐชลี สิงสาวแห, 2557)

แน่นอนว่าการอธิบายของทั้งสองท่านนี้ อาจทำให้เราเข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของนักศึกษาและกระบวนการเคลื่อนไหวที่มีความเฉพาะตัวซึ่งแตกต่างจากการเคลื่อนไหวของประชาชนในภาพกว้าง แต่กระนั้นก็ยังคงเป็นการให้ภาพการเคลื่อนไหวที่ไม่ต่างจากช่วงก่อนการรัฐประหารเท่าใดนัก และยังคงมีจุดอ่อนในการสร้างคำอธิบายถึง “การเพิ่งออกมาเคลื่อนไหวในช่วงหลังการรัฐประหาร” แต่หากอาศัยกรอบทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมเพียงน้อยนิด ประกอบกับสิ่งที่ปกรณ์ อารีกุล ให้ความเห็นถึงความรู้สึกร่วมของขบวนการนักศึกษาต้านรัฐประหาร ก็อาจพอจะทำความเข้าใจสิ่งที่เพิ่งปรากฏได้บ้าง ถึงเครือข่ายและกระบวนการก่อร่างสร้างตัวของขบวนการนักศึกษาช่วงที่ผ่านมา ก่อนจะปรากฏความเคลื่อนไหวเด่นชัดขึ้นในช่วงหลังการรัฐประหาร 2557

> ทุกกลุ่มคุยกัน มีพื้นที่คุยกันตลอด รู้จักกันหมด การออกมารอบนี้คือการมีภาพนักศึกษาออกมาเคลื่อนไหว ส่วนตัวมองว่าไม่ได้เป็นความตั้งใจออกมาพร้อมกัน คือไม่ได้มีการจัดตั้งมาสู้กับรัฐบาล คสช. แต่ทว่ามาจากความรู้สึกร่วมพร้อมๆกัน ประเด็นต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มทำอยู่ถูก คสช. กดดันแทรกแซงในช่วงนี้พอดี เลยต้องมีแอ็กชั่นกลับไป ซึ่งกลุ่มพวกนี้มีเคลื่อนไหวตลอด... บางครั้งผู้ใหญ่ ต้องทำความเข้าใจกับคนรุ่นใหม่ ทำความเข้าใจกับนักศึกษาใหม่ ทุกสิ่งทุกอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว... ปกรณ์ อารีกุล อดีตนักกิจกรรมนักศึกษาค้านมหาวิทยาลัยนอกระบบ (ชำแหละกลุ่ม 'นิสิต-นักศึกษา' ไฉนจึงเคลื่อนไหวการเมือง?, 2557)

แต่ประเด็นที่ชวนให้ขบคิดต่อ คือการจะทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาทั้งก่อนและหลังรัฐประหารเหล่านี้ ยังคงตั้งอยู่บนเงื่อนไขซึ่งเป็นคำอธิบายแบบชั่วครั้งชั่วคราว อาศัยเพียงความคิดเห็นของนักวิชาการซึ่งมองปรากฏการณ์ในภาพรวม แต่ยังคงขาดข้อมูลในเชิงลึกเพื่อประกอบการวิเคราะห์อย่างละเอียด ดังนั้นการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงเวลาดังกล่าวจึงยังคงเป็นชิ้นส่วนสำคัญที่ท้าทายวงวิชาการไทย ในการเข้ามาร่วมค้นหาคำตอบเพื่อสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์การเมืองไทยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

งานศึกษาขบวนการนักศึกษาที่ผ่านมา

ขบวนการนักศึกษาถือเป็นหนึ่งตัวละครสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองไทย จึงไม่น่าแปลกที่งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ส่วนมากจะพูดถึง หรือให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ช่วงเหตุการณ์ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตสำหรับการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยที่ผ่านมาไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก คือ ปัญหาเรื่องช่องว่างทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ งานศึกษาประวัติศาสตร์ของขบวนการนักศึกษาที่ผ่านมา มีการพูดถึงพัฒนาการของขบวนการนักศึกษาตั้งแต่ หลัง พ.ศ. 2475 และเน้นหนักที่การศึกษาในช่วงเหตุการณ์ระหว่าง พ.ศ. 2514 – 2519 ซึ่งเป็นช่วงที่ขบวนการนักศึกษาเติบโตที่สุด ซึ่งต่อมาขบวนการนักศึกษาไทยก็ค่อย ๆ ถูกลดความสำคัญทางประวัติศาสตร์ลงในแง่ของขบวนการที่คู่ขนานกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งระหว่างนี้เองพัฒนาการของขบวนการนักศึกษาก็ถดถอยลงเรื่อยมา

การศึกษาประวัติศาสตร์ขบวนการนักศึกษาที่เป็นวิทยานิพนธ์ชิ้นสำคัญ คืองานของวีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์ (วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์, 2551) ซึ่งศึกษาการปรับบทบาทของขบวนการนักศึกษาไทย ในช่วง พ.ศ. 2527 - 2540 นอกจากนี้ยังมีงานเขียนชิ้นย่อยๆ ที่สำคัญอีกหนึ่งชิ้นในแง่ของช่วงเวลา คือ งานเขียนของ จารุวัฒน์ เกยูรวรรณ ที่เขียนอธิบายขบวนการนักศึกษาไทยในช่วง พ.ศ. 2540 - 2549 และงานชิ้นนี้ก็ได้เขียนข้อความทิ้งท้ายไว้ในบทสรุปอย่างน่าสนใจ ซึ่งมีใจความตอนหนึ่งว่า “กระแสความสนใจการเมืองและปัญหาสังคมในหมู่คนหนุ่มสาวไม่ได้หายไป มีแนวใหม่ที่สร้างสรรค์เกิดขึ้นมามากมาย ซึ่งในอนาคตแนวเหล่านี้อาจมีส่วนสำคัญในการรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาที่ตกต่ำลงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2534” (จารุวัฒน์ เกยูรวรรณ, 2549)

ดังนั้น เพื่อให้สามารถเติมเต็มช่องว่างที่เกิดขึ้นและเพื่อความสามารถในการตอบคำถามว่า “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน” ผู้วิจัยจึงเลือกช่วงเวลาดังกล่าวในการศึกษา คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 – 2557 ด้วยเหตุผลสำคัญคือ (1) ช่องว่างทางประวัติศาสตร์ของการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทย (2) เป็นช่วงเวลาที่สังคมตั้งคำถามถึงการมีอยู่ของขบวนการนักศึกษา และ (3) เป็นช่วงเวลาของบริบทความขัดแย้งทางการเมือง (ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น และกำลังดำรงอยู่) ในการเมืองไทย

ประเด็นต่อมาคือ ปัญหาของระเบียบวิธีการศึกษาและการอธิบายทางวิชาการ กล่าวคือ งานศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยที่ผ่านมา มักปรากฏในรูปของประวัติศาสตร์นิพนธ์ ที่มีลักษณะของการเขียนเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงเชิงประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ เป็นงานวิทยานิพนธ์ประเภทประวัติศาสตร์การเมือง ซึ่งอธิบายความเป็นมาในแง่มุมต่าง ๆ ของขบวนการนักศึกษา หาปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยพื้นฐานจากหลักฐานชั้นต้น และงานเขียนร่วมสมัยเป็นหลัก

งานศึกษาขบวนการนักศึกษาในรูปของประวัติศาสตร์นิพนธ์ เช่นนี้มีข้อดีในแง่ของการเน้นใช้หลักฐานชั้นต้นที่มีน้ำหนัก เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เหมาะแก่การตรวจสอบและหาคำอธิบายในปรากฏการณ์ต่างๆที่ยังเป็นข้อถกเถียงทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งอธิบายเรื่องราวในประวัติศาสตร์อย่างเป็นลำดับตามช่วงเวลา แต่กระนั้นก็ยังมีข้อเสียคือ จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการศึกษาเพื่อหาหลักฐานชั้นต้น สังเคราะห์และตีความหลักฐานเหล่านั้น อาจทำให้ข้อมูลที่ได้ มีลักษณะกระจัดกระจาย และหลงประเด็น ประกอบกับการไม่ได้ข้อมูลในเชิงลึกถึงความคิดและเหตุผลของการกระทำบางอย่าง เพราะการจัดข้อมูลบางประเภทนั้นอาจไม่ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จำเป็นต้องใช้วิธีการอื่นในเพื่อหาข้อมูลในการอธิบาย

การศึกษาอีกรูปแบบ ด้วยการหาข้อมูลตามตัวแปรที่เริ่มต้นจากทฤษฎี ช่วยอุดช่องโหว่ของการศึกษาในวิธีข้างต้นได้ เพราะทฤษฎีนั้นทำให้เราเห็นคำถามสำคัญของการศึกษา และช่วยเรากำหนดกรอบการศึกษาให้ตรงประเด็นมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้การค้นหาข้อมูลที่อยู่บนพื้นฐานของตัวแปร สามารถเจาะลึกข้อมูลตามประเด็นคำถามที่ผู้ศึกษาต้องการได้ เหมาะแก่การนำไปอธิบายปรากฏการณ์ และนอกจากนี้ จุดเด่นของทฤษฎีอีกประการ ก็ยังช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถคาดเดาผลการศึกษา และอาจนำไปสู่การอธิบายแนวโน้มที่อาจจะเกิดขึ้นได้อีกด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่า ในการศึกษาขบวนการนักศึกษาในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับปัจจุบัน และยังคงเป็นปรากฏการณ์ที่มีความต่อเนื่องและยังไม่สิ้นสุดในปัจจุบัน มีความจำเป็นยิ่งกว่าในการตั้งต้นหาคำอธิบายปรากฏการณ์จากคำถามสำคัญที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษาทฤษฎี การศึกษาตามตัวแปรและกำหนดขอบเขตการศึกษา ประกอบกับการค้นหาข้อมูลเชิงลึกตามประเด็นที่กำหนดไว้ จึงอาจทำให้ผู้วิจัยได้รับคำตอบจากคำถามสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ได้มากกว่า

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาพัฒนาการในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทย อันนำไปสู่การอธิบายถึงการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงหลังรัฐประหารปี พ.ศ. 2557

2) เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของขบวนการนักศึกษาไทย ตั้งแต่เงื่อนไขภายในขบวนการและปัจจัยด้านภายนอก ที่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงนั้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 – 2557

3) เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบ วิธีการ ประเด็น และพื้นที่ในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทย อันนำไปสู่การอธิบายสถานะของขบวนการนักศึกษาในสังคมไทย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทย และปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงนั้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 – 2557

2) เพื่ออธิบายปัญหาว่าด้วย “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน?” และสร้างความเข้าใจต่อการปรับบทบาทและยุทธวิธีของขบวนการนักศึกษาไทย ในช่วงเวลา พ.ศ. 2549 – 2557

3) เพื่อสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ของขบวนการนักศึกษาที่เพิ่งปรากฏ ในช่วงหลังการรัฐประหารปี พ.ศ.2557 และวิเคราะห์ทำนายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทย

4) เพื่อรวบรวมฐานข้อมูลสำหรับขบวนการนักศึกษาไทย ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งในทางวิชาการ และต่อการพัฒนาขบวนการนักศึกษาไทยในอนาคต

1.4 ระเบียบวิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ ใช้การศึกษาแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยการหาข้อมูลเบื้องต้นจากการค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะประเภทข่าว ทั้งจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ และหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมถึงสื่อหนังสือพิมพ์ออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ อาทิ แฟนเพจขององค์การนักศึกษาฯ แฟนเพจของกลุ่มกิจกรรมทางการเมือง รวมไปถึงแถลงการณ์ของกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาต่าง ๆ อีกส่วนสำคัญคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (Deep-Interview) ในส่วนของนักกิจกรรมในขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ เพื่อหาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการสอบถามเพิ่มเติม และเพื่อตอบคำถามวิจัยที่วางไว้ในข้างต้น โดยการสัมภาษณ์ใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ตามประเด็นและช่วงเวลาที่ต้องการศึกษา และการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling Technique) ซึ่งเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ตามข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์อื่น ๆ มาประกอบการตัดสินใจด้วย ทั้งนี้ คำนึงถึงขอบเขตด้านพื้นที่และช่วงเวลาในการศึกษาเป็นสำคัญ

1.5 ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตทางด้านเวลา ได้แก่ ช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นของความขัดแย้งทางการเมือง และเป็นปีที่มีการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 จนถึงช่วงก่อนการรัฐประหารอีกครั้ง ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 (รวมไปถึงปรากฏการณ์ความเคลื่อนไหวของขบวนการ

นักศึกษาภายหลังช่วงการรัฐประหารเล็กน้อย) โดยมีเหตุผลของการกำหนดช่วงเวลา เพื่อให้สามารถตอบคำถามวิจัย ดังนี้

ช่วงเวลา ปี พ.ศ. 2549 จนถึง ปี พ.ศ. 2557 ก่อนการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 เพื่อต้องการตอบโจทย์หลักของงานวิจัยในส่วนของ “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน?” เนื่องจากเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นของความขัดแย้งทางการเมืองในลักษณะของขบวนการภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว (เสื้อเหลือง-เสื้อแดง) และเกิดการตั้งคำถามของสังคมถึงการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยที่หายไป

ส่วนช่วงการเคลื่อนไหวหลังรัฐประหาร เดือนพฤษภาคม 2557 นั้น อาศัยการวิเคราะห์จากข่าวสารการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาทางสื่อต่าง ๆ รวมถึงการวิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์และพัฒนาการของขบวนการนักศึกษาที่ผ่านมา เพื่อตอบโจทย์ของงานวิจัยในส่วนของ “ความเคลื่อนไหวที่เพิ่งปรากฏ” ว่าเหตุใดขบวนการนักศึกษาไทยจึงมีการเคลื่อนไหวอย่างมีนัยยะสำคัญอีกครั้ง ในช่วงหลังการรัฐประหารครั้งนี้

2) ขอบเขตในด้านพื้นที่ ซึ่งแบ่งเป้าหมายและความเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

(1) ขบวนการนักศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์กรกลางของนักศึกษาอย่างเป็นทางการและดำรงอยู่ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาจากหลากหลายมหาวิทยาลัย ได้แก่ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.)

(2) ขบวนการนักศึกษา ที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ และดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งกับขบวนการภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาจากหลากหลายมหาวิทยาลัย ได้แก่ กลุ่ม “ศูนย์กลางเยาวชนเพื่อประชาธิปไตย (ศยป.)” และเครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ (Young PAD.) และเครือข่ายนักศึกษาเชิงประเด็นอื่น ๆ เช่น เครือข่ายกลุ่ม Aniti-Sotus เป็นต้น

(3) ขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ รวมถึงเครือข่ายนักกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นองค์กรอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่าง ๆ โดยเน้นศึกษาเฉพาะภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อมุ่งศึกษาความหลากหลายของขบวนการนักศึกษาที่ปรากฏอยู่ภายในมหาวิทยาลัย ทั้งในแง่ขององค์กรที่หลากหลายรูปแบบ และประเด็นการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย รวมถึงภูมิทัศน์ทางการเมืองของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ซึ่งเหตุผลที่เลือกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ขบวนการนักศึกษามีจุดเด่น ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางของขบวนการนักศึกษาไทยในอดีต และมีความเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน มีบริบทการเมืองภายในมหาวิทยาลัยที่ทำให้เห็นพลวัตของขบวนการนักศึกษา ตลอดจนมีขบวนการนักศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในเชิงประเด็น รูปแบบองค์กร และยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่แปลกใหม่ ซึ่งได้รับความสนใจในพื้นที่สื่อตลอดเวลา

ทั้งนี้ ประเด็นของการศึกษาตามโครงสร้างตัวแปรและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทย จะเน้นทำความเข้าใจขบวนการนักศึกษาในภาพรวม เพื่ออธิบายบริบทในมุมกว้าง แต่จะทำการศึกษาเชิงลึก ในเฉพาะบางกลุ่มที่เคลื่อนไหวอย่างโดดเด่น เนื่องจากคำถามสำคัญของงานวิจัยที่ว่า “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?” ดังนั้น การเลือกขบวนการนักศึกษาที่โดดเด่นน่าจะเป็นตัวแทนของการตอบคำถามว่า “ขบวนการนักศึกษายังมีตัวตนหรือความสำคัญอยู่หรือไม่ในบริบทการเมืองไทย และการเคลื่อนไหวของพวกเขาเปลี่ยนไปอย่างไร ?” เพราะหากกลุ่มขบวนการเหล่านี้ยังไม่สามารถตอบโจทย์ดังกล่าวได้ก็คงป่วยการจะศึกษากลุ่มขบวนการที่มีความเคลื่อนไหวโดดเด่นน้อยลงมา

บทที่ 2

กรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วย ขบวนการทางสังคม Social Movement

2.1.1 ขบวนการทางสังคม (Social Movement)

ขบวนการทางสังคม (Social Movement) เป็นคำศัพท์ทางสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ ที่พยายามอธิบายถึงกระบวนการรวมกลุ่มของปัจเจกชนซึ่งอาจมีผลประโยชน์ หรืออัตลักษณ์ร่วมกัน รวมตัวกันเป็นผู้กระทำการรวมหมู่ (Collective Actor) ในลักษณะที่อยู่นอกวงการเมืองปกติ และมีเป้าหมายหลักในการปกป้องหรือเปลี่ยนแปลงสังคม หรือฐานะของกลุ่มในสังคม (พฤทธิสาณ ชุมพล, 2554, น. 345-346)

คำศัพท์ดังกล่าว เป็นที่กล่าวถึงมาตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษ ที่ 18 โดย แซง-ซีมอง (Saint-Simon) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งได้บัญญัติศัพท์นี้เพื่อใช้เรียก ขบวนการประท้วงทางการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศสและทั่วยุโรป ซึ่งต่อมาก็ได้แพร่กระจายและนำไปใช้กับผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับสภาพสังคมกลุ่มอื่น ๆ เช่น ขบวนการแรงงาน (Labour Movement) ในยุโรปตะวันตก เป็นต้น อันจะเชื่อมโยงกับชนชั้นกรรมาชีพ (Working Class) และกลายเป็นขบวนการทางชนชั้น ซึ่งอธิบายในทฤษฎีกลุ่มมาร์กซิสต์ต่อไป

อย่างไรก็ดี ขบวนการทางสังคม ก็ยังคงมีนักวิชาการให้คำนิยามที่หลากหลาย เพราะขบวนการทางสังคมนั้นมีลักษณะเป็นแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ การให้คำนิยามจึงสอดคล้องกับการมองสังคมและสังคมในอุดมคติของผู้กำหนดคำนิยาม รวมไปถึงบริบททางสังคม สังเคราะห์คำนิยามนั้นขึ้น นิยามต่าง ๆ จึงสามารถจัดจำแนกและอธิบายตามฐานคติของแต่ละกลุ่มทฤษฎี ซึ่งแต่ละทฤษฎีนั้นก็มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนในการอธิบายขบวนการทางสังคมที่น่าสนใจ ดังจะชี้ให้เห็นต่อไป (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 19-23)

ในการจัดแบ่งคำอธิบายนั้น เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ (Crossley, 2002 อ้างถึงใน มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 13-15) ได้แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ซึ่งแบ่งเป็น 2 สายทฤษฎี ได้แก่ สายยุโรป ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากปรัชญามาร์กซิสต์ เน้นการศึกษาขบวนการโดยเชื่อมโยงกับ

สังคมภาพใหญ่ มองสังคมด้วยฐานคติของความขัดแย้ง ขบวนการทางสังคมจึงมีบทบาทเข้าไปจัดแจงความขัดแย้ง สายนี้ประกอบด้วยสองทฤษฎีที่สำคัญ คือ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxism) และทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement)

ในขณะที่สายทฤษฎีอเมริกัน เน้นการศึกษาสังคมในเชิงประจักษ์ (Empirical) มักสนใจไปที่บทบาทของขบวนการในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และศึกษาในเชิงประจักษ์ถึงปัจจัยที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อขบวนการ กลุ่มทฤษฎีสายนี้ประกอบด้วย ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior) ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory: RMT) ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)และ ทฤษฎีการสร้างกรอบโครงความคิด (Framing)

2.1.2 ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior)

> พฤติกรรมรวมหมู่ หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ทางสังคมที่ไม่ปกติ มีลักษณะไร้โครงสร้าง ไม่มีแบบแผนแน่นอน ไม่ได้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคม หรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ไร้เหตุผล ไร้ทิศทาง (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 29)

พฤติกรรมรวมหมู่เป็นทฤษฎีค่อนข้างบุกเบิกในการศึกษาขบวนการทางสังคม มีพื้นฐานมาจากการศึกษาแนวจิตวิทยามวลชน (Mass Phycology) ซึ่งพยายามอธิบายปรากฏการณ์ของการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นในสังคม มีฐานคติ (Assumption) ในการมองฝูงชนในแง่ลบ ไร้ระเบียบ ไร้เหตุผล เป็นความผิดปกติของสังคม เปรียบเสมือนรอยด่างดำบนผืนผ้าขาว สำนักพฤติกรรมรวมหมู่สามารถแบ่งงานเขียนออกเป็นสองช่วงใหญ่ๆ คือ งานคลาสสิค และ การลงหลักปักฐานของทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2551ข, น. 40-41)

ในงานคลาสสิคชิ้นแรกที่บุกเบิกคืองานของ Gustave Le Bon เรื่อง The Phycology of Crowd (1960) มีเนื้อหาหลักคือการพยายามอธิบายการเกิด “ฝูงชนบ้าคลั่ง” (Madding Crowd) ซึ่งเป็นภาวะไร้อารยธรรมของมนุษย์ มีความป่าเถื่อนโหดร้าย และลักษณะไร้เหตุผล ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดจากการสะสมความรู้สึกไร้ตัวตนในภาวะแรก (Sense of Invincibility) และปลดปล่อยสัญชาติญาณดิบดังกล่าวออกมาในลักษณะของอารมณ์และจิตใจรวมหมู่ในภาวะที่สอง (The Collective Mind) และเกิดการแพร่ระบาดในระยะต่อมา (Contagion Stage) กลายเป็นถูกควบคุมโดยจิตวิทยาฝูงชน หรือเรียกว่าโดนสะกดจิตหมู่ (Collective Hypnosis) (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 32-38)

นักคิดสำนักคลาสสิคคนต่อมา คือ Robert E. Park ซึ่งได้นำทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่มายังฝั่งอเมริกา สมมติฐานที่เขารับมาจาก Le bon ในเรื่องฝูงชนบ้าคลั่ง ถูกเรียกใหม่ว่า “สภาวการณ์ไร้ระเบียบ” (Break-Down) ซึ่งเกิดขึ้นในสภาวการณ์ว้าวุ่นทางสังคม (Social Unrest) และนำไปสู่การก่อรูปทางสังคมขึ้นมาใหม่ (Re-Formation) อีกทั้งงานของ Park ยังได้อธิบายถึงการเกิดพฤติกรรมรวมหมู่ว่าเป็นกระบวนการในลักษณะของปฏิกิริยาตอบสนองอย่างต่อเนื่อง (Circular Action) ซึ่งเป็นกระบวนการส่งต่อความไม่พอใจจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่งและย้อนกลับมาผู้ส่งเป็นรูปของวงจร นอกจากนี้ Park ยังสร้างเส้นแบ่งระหว่างฝูงชน (The Crowd) ซึ่งมีลักษณะไร้เหตุผล กับมหาชน (The Public) ซึ่งมีเหตุผลมากกว่า นับเป็นจุดเริ่มต้นของการมองขบวนการในแง่ที่ดีขึ้น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 38-41)

แต่กระนั้น สำนักคลาสสิคของทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ก็ยังถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า มองขบวนการทางสังคมด้วยอคติในการศึกษา เพราะข้อเท็จจริงแล้วปัจเจกชนอาจไม่ได้สูญเสียความสามารถเชิงเหตุผลเมื่อเข้าสู่กระบวนการรวมหมู่ ดังนั้น สำนักทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ในระยะหลังจึงมีพัฒนาการทางทฤษฎีไปในทางสังคมวิทยามากขึ้น ดังนี้

ทฤษฎีปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) โดย Herbert Blumer ได้แบ่งพฤติกรรมการรวมหมู่ออกเป็นสองประเภท คือ พฤติกรรมการรวมหมู่ปกติ (Routine Collective Behavior) และพฤติกรรมรวมหมู่ขั้นแรก (Elementary Collective Behavior) ซึ่งถูกอธิบายว่าจะเกิดขึ้นเมื่อการรวมหมู่ขั้นปกติหยุดชะงักลง เช่น อาจเกิดจากความว้าวุ่นใจของปัจเจก หรือเป็นการลอกเลียนแบบที่ส่งต่อกัน (Circular Action) การรวมหมู่จึงเป็นพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมแบบทันด่วน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 43-45)

นอกจากนี้ Blumer ยังอธิบายขบวนการทางสังคมว่าส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพฤติกรรมการรวมหมู่ขั้นแรก และมีพัฒนาการต่อ ๆ มา โดยแบ่งพัฒนาการของขบวนการออกเป็นสองขั้น คือ ขั้นแรกได้แก่ ขบวนการทางสังคมแบบกว้าง (General Social Movement) ซึ่งเป็นขบวนการที่มีความสนใจในประเด็นกว้างๆ และไม่มีกลไกที่ชัดเจนในการจัดองค์กร เป็นเพียงลักษณะของกระแสวัฒนธรรม (Cultural Drift) ที่เปลี่ยนแปลงปัจเจกไปสู่ขั้นที่สอง หรือ ขบวนการทางสังคมแบบเฉพาะ (Specific Social Movement) ซึ่งเปรียบเสมือนขบวนการที่ตกผลึกความคิด แปรเปลี่ยนเป็นองค์กรที่มีจุดเน้นชัดเจน จำเป็นต้องอาศัยกลไก (Mechanism) ในการการพัฒนาจากขั้นแรกมาสู่จุดนี้ กลไกเหล่านั้นได้แก่ การปลุกเร้า ความเป็นกลุ่มก้อน ขวัญกำลังใจ อุดมการณ์ และยุทธวิธี (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 32-46)

ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ (Structural-Functionalism) มีนักคิดที่สำคัญคือ Neil J Smelser ซึ่งได้ดึงกรอบวิเคราะห์จากทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ เรื่องความเขม็งตึงด้านโครงสร้าง (Structural

Strain) มาเป็นฐานคติในการอธิบาย โดยอธิบายพัฒนาการของการรวมหมู่เป็นแต่ละขั้นตอน ดังนี้ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 50-53)

ขั้นแรกได้แก่ ความเอื้อด้านโครงสร้าง (Structural Conduciveness) เป็นแรงกระตุ้นการรวมหมู่ในลักษณะของปัจจัยที่ส่งผลกระทบ หรือเอื้อต่อการเกิดพฤติกรรมรวมหมู่

ขั้นที่สอง ความเขม็งตึงด้านโครงสร้าง (Structural Strain) หรือสภาวะความสูญเสียระเบียบของสังคม

ขั้นที่สาม การระบาดและแพร่กระจายของความเชื่อทั่วไป (General Belief) เป็นการพัฒนาแรงจูงใจให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

ขั้นที่สี่ ปัจจัยเร่ง (Precipitating Factor) หรือ ตัวจุดปะทุ (Trigger) ให้เกิดพฤติกรรมรวมหมู่

ขั้นที่ห้า การระดมผู้เข้าร่วม (Mobilization) ในลักษณะของการกระทำที่เปิดเผย

ขั้นที่หก การควบคุมทางสังคม (Social Control) ซึ่งเป็นปัจจัยขัดขวางการกำเนิดและการขยายตัวของพฤติกรรมการรวมหมู่

นอกจากนี้ Smelser ยังมีการจำแนกการรวมหมู่ออกเป็น 5 ประเภท ซึ่ง 3 ประเภทแรกเป็นลักษณะพฤติกรรมรวมหมู่ขั้นแรก ได้แก่ 1) ฝูงชนในลักษณะตระหนกกลัว (Panic) ต่อสภาวะเศรษฐกิจและสังคม 2) กลุ่มคนที่มีความคลั่งนิยมชั่วขณะ (Craze) 3) กลุ่มคนที่ระเบิดความเป็นอริศัตรู (Hostile Outburst) และอีก 2 ประเภทที่มีลักษณะซับซ้อนขึ้น ได้แก่ 1) ขบวนการที่มีเข็มมุ่งสู่บรรทัดฐานสังคม (Norm-Oriented Movement) ซึ่งมีลักษณะปกป้องหรือรื้อฟื้นบรรทัดฐานสังคมทั่วไป และ 2) ขบวนการที่มีเข็มมุ่งสู่ค่านิยม (Value-Oriented Movement) หรือพฤติกรรมรวมหมู่ที่แสดงออกถึงการมีค่านิยมเดียวกัน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 53-54)

ทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบ (Relative Deprivation Theory) อธิบายว่าการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบเกิดขึ้นจากความคับข้องใจร่วมกัน (Share Frustration) เป็นมูลเหตุให้เกิดพฤติกรรมรวมหมู่ ขณะที่อีกส่วนอธิบายจากกลุ่มอ้างอิงที่ทำให้เกิดการประเมินหรือเปรียบเทียบระหว่างตนเองกับกลุ่มภายนอก ในการเข้าถึงทรัพยากร หรือพูดให้ถึงที่สุด ทฤษฎีการลิดรอนเชิงเปรียบเทียบก็คือความไม่สอดคล้องกันระหว่างความคาดหวังด้านคุณค่ากับสิ่งที่ได้รับจริง เมื่อช่องว่างระหว่างความหวังกับสิ่งที่ได้รับจริงมีระยะห่างมากจนไม่สามารถยอมรับได้ ก็จะนำมาสู่ความข้องใจและความโกรธ และรู้สึกเป็นผู้ถูกลิดรอน ซึ่งงานของ Ted Robert Gurr ในการศึกษาเรื่องความรุนแรงสามารถอธิบายได้ชัดเจนว่า การถูกลิดรอนจะนำมาซึ่งการแสดงออกที่ก้าวร้าวและรุนแรง ทฤษฎีนี้จึงมีลักษณะไม่ต่างไปจากทฤษฎีสำนักคลาสสิคเท่าใดนัก (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่มักถูกวิจารณ์ว่า เป็นการมองขบวนการทางสังคมในทางลบ ในลักษณะของความผิดปกติทางสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นทฤษฎีที่ครอบจักรวาล

ในการสามารถอธิบายปรากฏการณ์การกระทำการรวมหมู่ได้ทั้งหมดตั้งแต่การรวมตัวกันชั่วครั้งชั่วคราวจนถึงขบวนการที่เป็นองค์กรชัดเจน ซึ่งกรณีเช่นนี้อาจทำให้เราสามารถอธิบายขบวนการได้เพียงผิวเผิน หรือกล่าวคือ ทฤษฎีดังกล่าวยังเป็นการมองขบวนการอย่างหยุดนิ่ง ไม่มีพลวัต ทั้งที่จริงแล้วขบวนการทางสังคมสามารถมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง การอธิบายที่เน้นเพียงช่วงการก่อตัวของพฤติกรรมรวมหมู่จึงเป็นการอธิบายที่ละเลยต่อความเปลี่ยนแปลงของขบวนการทางสังคมหลังจากนั้น และแม้ว่าทฤษฎีนี้จะถูกมองว่าเชยและล้าหลัง แต่ก็ยังถือเป็นทฤษฎีในช่วงบุกเบิกของการศึกษาขบวนการทางสังคมที่สำคัญ

ในที่นี้ ผู้เขียนวิจัยเห็นว่า ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ยังมีส่วนที่สำคัญต่อการศึกษาขบวนการนักศึกษา (Student Movement) ในแง่ของการอธิบายปฏิกิริยาของนักศึกษาในระดับปัจเจกชนต่อการเข้าร่วมขบวนการต่าง ๆ ที่มีลักษณะทันทีทันใดต่อสถานการณ์ทางสังคมหรือการเมืองเป็นปรากฏการณ์แบบฉับพลัน จนอาจเรียกว่าเป็นพฤติกรรมรวมหมู่ขั้นแรกตามทฤษฎีของ Blumer ปรากฏการณ์เหล่านี้ เช่น กรณีของการรวมตัวต่อต้านรัฐประหารในช่วงหลังรัฐประหารระยะแรก ซึ่งอาจไม่ได้มีองค์กรนำแต่เกิดจากปัจเจกชนรวมตัวกันภายใต้สภาวะการความว้าวุ่นทางสังคม หรือแม้กระทั่งการเข้าร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบออนไลน์ โดยการประท้วงเชิงสัญลักษณ์ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ผ่านเครื่องมือของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นต้น

2.1.3 ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory: RMT)

ทฤษฎีระดมทรัพยากรพัฒนาขึ้นจากการมองว่า “ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่” มีข้อจำกัดในการวิเคราะห์จากฐานคติที่คับแคบ การมองเงื่อนไขของการเกิดขบวนการทางสังคมเริ่มจากความเดือดร้อนร่วมของผู้คน (Shared Grievances) อาจเป็นเพียงแค่เงื่อนไขที่จำเป็น (Necessary Condition) แต่ก็ยังไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอ (Sufficiency Condition) ต่อการอธิบายอย่างรอบด้าน เพราะปัญหาความเดือดร้อนนั้นสามารถพบได้ทั่วไปในสังคม แต่กระนั้นก็ไม่ใช่ทุกคนที่จะออกมารวมกลุ่มเพื่อตอบสนองต่อปัญหาเหล่านั้น ดังนั้น ปัจจัยด้านองค์กรการเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากร มิติการของต่อสู้และยุทธวิธี รวมทั้งโครงสร้างโอกาสทางการเมือง จึงถูกนำมาพิจารณาในการพัฒนาทฤษฎีด้วย (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2551ก, น. 361-362)

ขณะที่อีกมิติหนึ่งนั้น ทฤษฎีการระดมทรัพยากรก็มีความใกล้เคียงกับ การมองการเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์-กลุ่มผลักดัน (Politics of Pressure Group) กล่าวคือ ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์-กลุ่มผลักดัน มองว่าการเมืองเป็นเรื่องของการต่อรองด้านทรัพยากร การรวมกลุ่มจึงเกิดขึ้นเพื่อสร้างแรงต่อรองในแง่นี้ และกลุ่มผลประโยชน์-กลุ่มผลักดันจะใช้พื้นที่ทางการเมืองในระบบปกติ เพื่อให้ได้ผลประโยชน์ในการจัดสรรทรัพยากรผ่านการกำหนดนโยบายของรัฐ

การมองการเมืองตามทฤษฎีดังกล่าวนี้ ถูกวิจารณ์ว่ามองรัฐเป็นเพียงแค่ภาพสะท้อนการต่อรองทรัพยากรระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เป็นการมองการเมืองแบบหยุดนิ่งและไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ทั้งที่ในบางครั้งรัฐเองก็เป็นผู้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ขณะเดียวกันการมองการเมืองเช่นนี้ก็มักจำกัดการวิเคราะห์การต่อรองทรัพยากรอยู่ภายในพื้นที่ระบบการเมืองปกติ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 68-73) ซึ่งอาจละเลยผู้ที่อยู่นอกวงการเมืองเชิงสถาบัน เช่น คนชายขอบ หรือผู้ถูกกีดกันทางสังคม ในแง่นี้ ทฤษฎีการระดมทรัพยากรจึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่ออุดช่องโหว่ของการวิเคราะห์การเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์-กลุ่มผลักดันดังกล่าว

งานบุกเบิกของ Mancur Olson ได้สร้างฐานคติใหม่ให้กับการวิเคราะห์ขบวนการว่า

> การเกิดขึ้นของกลุ่มหรือขบวนการทางสังคมเป็นสิ่งปกติ และปัจเจกบุคคล (ที่มีเหตุผล) จะเข้าร่วมกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วม (Collective Goods) หรือผลประโยชน์สาธารณะ (Public Goods) ถ้าต้นทุนการเข้าไปมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลไม่มากไปกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่จะได้รับ

การวิเคราะห์ขบวนการด้วยฐานคติดังกล่าว เปลี่ยนนัยยะต่อการมองขบวนการโดยสิ้นเชิง การมองการกระทำของมนุษย์โดยมีรากฐานจากปัจเจกชนที่มีเหตุผล ทำให้มีรากฐานการอธิบายอยู่ที่การคำนวณผลได้เสียของปัจเจกชนในการเข้าร่วมขบวนการ นอกจากนั้น Olson ยังชี้ให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวนั้น มีผู้รับประโยชน์โดยที่ไม่ยอมจ่าย (Free Rider) ในลักษณะของการร่วมรับประโยชน์แต่ไม่ได้ร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่ม ตัวแบบมนุษย์ทางเศรษฐกิจที่สมเหตุสมผล (Rational Economic Man Model) จึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายว่า เหตุใดผู้คนจึงร่วมหรือไม่ร่วมดำเนินกิจกรรมในบางสถานการณ์ ซึ่งเหตุกระตุ้นร่วม (Collective Incentive) นั้นอาจไม่ได้ส่งผลกระทบให้ปัจเจกเข้ามาร่วมกิจกรรมโดยตรง และในบางครั้งต้องอาศัยเหตุกระตุ้นสำหรับปัจเจก (Selective Incentive) เช่น รางวัล การทำโทษ หรือผลประโยชน์เฉพาะบุคคล เป็นแรงกระตุ้นในการให้เข้าเป็นสมาชิกหรือดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 74-76)

ต่อมา Oberschall ได้นำแนวคิดของ Olson ไปพัฒนาเพื่ออธิบายถึงการเข้าร่วมขบวนการอย่างละเอียดขึ้น จากสมาชิกเป็นผู้ร่วมขบวนการและผู้นำขบวนการ ซึ่งในระดับปัจเจกบุคคลของผู้ร่วมขบวนการนั้น แนวคิดเรื่องเหตุกระตุ้นสำหรับปัจเจก (Selective Incentive) ได้ถูกนำมาอธิบายเพิ่มเติมเรื่อง รางวัล (Rewards) และต้นทุนความสูญเสีย (Cost) ว่าต่างก็มีส่วนในการทำให้ปัจเจกคำนวณผลได้ผลเสียใจการเข้าร่วมขบวนการ และในอีกนัยยะหนึ่งยังอธิบายไปถึงกระบวนการระดมทรัพยากรภายในขบวนการได้ด้วย เช่น สมาชิกที่มีส่วนร่วมขบวนการระดับแกนกลาง หรือลงทุนทรัพยากรมากกว่า ก็อาจมีส่วนได้รับส่วนแบ่งเพิ่มขึ้นจากผลสำเร็จของขบวนการเป็นรางวัล

และในภาพที่กว้างออกมา Olson ยังได้อธิบายถึงกระบวนการระดมทรัพยากรด้วยว่า “ทรัพยากรจะถูกระดมด้วยวิธีการโยกย้ายทรัพยากร” ซึ่งเขาได้ตั้งข้อสังเกตได้สองประการคือ 1) การปรับเปลี่ยนโครงสร้างในสังคมมีผลต่อการระดมทรัพยากร เช่น ในช่วงที่เศรษฐกิจดี ขบวนการอาจสามารถระดมทรัพยากรในการเคลื่อนไหวได้มากกว่าช่วงที่คนต้องหาเช้ากินค่ำ และ 2) การระดมทรัพยากรอาจได้ผลมากกว่าหากเป็นทรัพยากรภายนอกขบวนการ เพราะทรัพยากรที่ว่านี้ส่วนใหญ่จะมาจากแหล่งที่มีทรัพยากรมากกว่าสมาชิกของขบวนการ แหล่งที่ว่านี้ได้แก่ชนชั้นนำหรือผู้สนับสนุนขาจร รวมถึงองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 55-60)

2.1.3.1 องค์กร เป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์ขบวนการตามทฤษฎีการระดมทรัพยากร หน่วยย่อยที่สำคัญในการวิเคราะห์ขบวนการจึงหนีไม่พ้น องค์กรของขบวนการทางสังคม (Social Movement Organization: SMO) ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งองค์กรที่เป็นทางการ ไม่เป็นทางการ หรือเป็นเพียงเครือข่ายซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหลวมกว่าองค์กร และหลาย ๆ องค์กรที่เคลื่อนไหวในประเด็นทางสังคมเดียวกันก็อาจประกอบกันเป็นอุตสาหกรรมขบวนการทางสังคม (Social Movement Industrialization: SMI) ในส่วนนี้ McCarthy และ Zahl เสนอว่า องค์กรของขบวนการทางสังคมเปรียบเสมือนองค์กรทางธุรกิจที่มีหน้าที่ในการตอบสนองต่ออุปทานของผู้บริโภค ซึ่งผู้บริโภคเหล่านี้จะอาจมีค่าใช้จ่ายในการแลกเปลี่ยนคือทรัพยากรต่าง ๆ ในขณะที่องค์กรก็สามารถทำให้ผู้บริโภคบรรลุเป้าหมายในด้านต่าง ๆ

ดังนั้น หากองค์กรเป็นช่องทางการติดต่อระหว่างกลุ่มและสมาชิก ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและองค์กรของขบวนการทางสังคมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องนำมาวิเคราะห์ และเพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจ ผู้วิจัยได้นำการจัดประเภทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กร โดย รศ.ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 79-81) มาอธิบายดังนี้

หนึ่ง สมาชิกผู้ร่วมจุดหมายเดียวกัน หรือ ผู้ยอมรับขบวนการ (Adherent) เป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มที่เข้าใจในเป้าหมายร่วมของขบวนการทางสังคม

สอง สมาชิกผู้สนับสนุน (Constituent) หมายถึงปัจเจกบุคคลหรือองค์กรที่สนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งแบ่งออกเป็นผู้สนับสนุนที่ได้รับประโยชน์โดยตรง (Potential Beneficiary) และผู้สนับสนุนแต่ไม่ได้รับประโยชน์ (Conscience Adherent) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นกลุ่มที่เห็นอกเห็นใจและสนับสนุนด้วยมโนธรรมสำนึก ซึ่งอาจเป็นผู้สนับสนุนขาจร (Isolate Constituent) ที่มีลักษณะความผูกพันน้อยกว่า และในทางกลับกันก็อาจมีผู้ได้รับประโยชน์แต่ไม่ยอมสนับสนุน (Free Rider) เป็นสมาชิกแฝงอยู่ด้วย

สาม สาธารณชนผู้เฝ้ามอง (Bystander Public) ซึ่งอาจไม่ใช่สมาชิกผู้ร่วมจุดหมายเดียวกัน แต่ก็ไม่ถึงขั้นของการเป็นปฏิปักษ์ (Opponent)

สี่ ฝ่ายตรงกันข้าม (Opponent) คือผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับจุดหมายและการกระทำของขบวนการ อาจเป็นฝ่ายตรงข้ามที่เป็นชนชั้นนำ (Elite Opponent) หรือ ฝ่ายตรงข้ามที่เป็นมวลชนก็ได้ (Mass Opponent)

McCarthy และ Zahl อธิบายว่า หน้าที่โดยทั่วไปขององค์กรก็คือการทำให้ผู้คนในสังคมกลายเป็นผู้ยอมรับขบวนการ และพยายามดึงเอาผู้ยอมรับขบวนการเหล่านั้น เข้ามาเป็นสมาชิกผู้สนับสนุน เพื่อประโยชน์ด้านทรัพยากรขององค์กร ทั้งนี้สมาชิกผู้สนับสนุนอาจเข้าร่วมขบวนการด้วยหวังถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ หรือ เป็นผู้สนับสนุนด้วยมโนธรรมสำนึกก็เป็นได้ (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 62-63) ในขณะเดียวกัน การที่องค์กรประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลายเช่นนี้ ก็อาจทำให้เกิดปัญหาตามมาใน 3 ลักษณะ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 81-83)

ประการแรก ผู้สนับสนุนแต่ไม่ได้รับประโยชน์ มักเป็นผู้มีทรัพยากรมากกว่า แต่มีความผูกพันกับองค์กรน้อย อาจทำให้ผู้สนับสนุนส่วนนี้ เปลี่ยนใจได้ง่ายและอาจถอนการสนับสนุนขบวนการ ไปสนับสนุนขบวนการอื่น ๆ ต่อ และองค์กรของขบวนการทางสังคมที่พึ่งพาผู้สนับสนุนขาจรเหล่านี้ก็มักเป็นองค์กรที่มีความไม่มั่นคง เนื่องจากต้องพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกจำนวนมาก จำเป็นต้องอาศัยการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์เป็นกิจกรรมหลักขององค์กร

ประการที่สอง หากผู้สนับสนุนที่ได้รับประโยชน์ และผู้สนับสนุนที่ไม่ได้รับประโยชน์ถูกเชื่อมโยงผ่านการสร้างเครือข่ายแบบพันธมิตรและแรงจูงใจเพียงอย่างเดียว ทั้งสองฝ่ายอาจมีความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งกัน เนื่องจากมีเป้าหมายในการเข้าร่วมขบวนการที่ต่างกัน

ประการที่สาม ความแตกต่างหลากหลายของผู้สนับสนุนที่มีเหตุผลในการเข้าร่วมขบวนการต่างกัน ย่อมส่งผลให้เกิดความลักลั่นในด้านยุทธวิธีและกระบวนการต่อสู้ของขบวนการ

2.1.3.2 ทรัพยากร เป็นอีกองค์ประกอบหลักในการศึกษาขบวนการทางสังคมด้วยทฤษฎีการระดมทรัพยากร มีลักษณะความสัมพันธ์กับขบวนการในแง่ของการเป็นปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายของขบวนการ ซึ่ง Edwards และ McCarthy ได้สรุปและจำแนกทรัพยากรดังกล่าวออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

หนึ่ง ทรัพยากรด้านหลักธรรมจรรยา (Moral Resource) เป็นทรัพยากรที่สำคัญและมักเป็นทรัพยากรที่สัมพันธ์กับคนนอกขบวนการ ทรัพยากรเหล่านี้จึงมีความยืดหยุ่นสูง เช่น ความชอบธรรม (Legitimacy) การสนับสนุนร่วมมือ (Solidarity Support) การสนับสนุนกำลังใจ (Sympathetic Support) และการสนับสนุนจากผู้มีชื่อเสียงในสังคม (Celebrity)

สอง ทรัพยากรด้านวัฒนธรรม (Cultural Resource) อาจเป็นสิ่งประดิษฐ์และผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น เครื่องมือทางความคิด (Conceptual Tools) ความรู้เฉพาะเรื่อง หรืออาจ

เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคนเกี่ยวกับการทำงานบางด้าน (Tactic Knowledge) ซึ่งทรัพยากรในด้านนี้เข้าถึงได้ง่ายและสามารถพบได้ทั่วไปในสังคม

สาม ทรัพยากรด้านองค์กร-สังคม (Social-Organization Resource) ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานอันได้แก่ทรัพย์สินสาธารณะต่าง ๆ และองค์กร ซึ่งอาจจัดตั้งเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของขบวนการหรือไม่ก็ได้

สี่ ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) นับเป็นทรัพยากรที่จับต้องได้มากกว่าด้านผ่าน ๆ มา ทรัพยากรด้านนี้รวมความไปถึงทักษะ ประสบการณ์ และความชำนาญอันเป็นมูลค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย แต่การจะนำส่วนต่าง ๆ มาใช้หรือจัดวางในองค์กรนั้น ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงความยินยอมพร้อมใจของบุคคลด้วย

ห้า ทรัพยากรทางวัตถุ (Material Resource) นับเป็นทรัพยากรที่ได้รับความสนใจมากที่สุดในการวิเคราะห์ขบวนการ ทรัพยากรประเภทนี้อาจเป็นทุนเงินตรา (Financial Capital) หรือ ทุนฝีมือมนุษย์ (Physical Capital) ก็ย่อมได้

และการที่ขบวนการจะเข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้ ก็จำเป็นจะต้องอาศัยกลไกต่างๆ เพื่อให้เกิดการได้มาซึ่งทรัพยากร ได้แก่ (1) การระดมจากผู้สนับสนุน (Aggregation) ซึ่งนับเป็นวิธีที่พบได้บ่อยครั้งของกระบวนการระดมทรัพยากร อาจเป็นการระดมทั้งทุนทรัพย์และทุนด้านอื่น ๆ (2) การผลิตเอง (Self-Production) เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ทรัพยากรที่ได้มา อาจเป็นการผลิตสินค้าทั้งวัตถุและวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งการพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ (3) การเข้านำใช้ (Co-Optation) ซึ่งหมายถึงการเข้าหยิบยืมทรัพยากรจากองค์กรทางสังคมอื่น ๆ โดยโปร่งใสและได้รับอนุญาต และการเข้าครอบครอง (Appropriation) ซึ่งเป็นการฉวยประโยชน์อย่างมีเลศนัย และ (4) การอุปถัมภ์ (Patronage) ทั้งในด้านตัวเงินและด้านทรัพยากรมนุษย์ เป็นวิธีที่ค่อนข้างนิยมในขบวนการทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง

สำหรับข้อวิจารณ์ต่อทฤษฎีการระดมทรัพยากร คือ การเป็นทฤษฎีที่เน้นอธิบายถึงปัจจัยและอุปสรรคต่อความความสำเร็จของขบวนการทางสังคม แต่ก็ยังไม่ได้ตอบคำถามสำคัญในเรื่องของที่มาและการกำเนิดของขบวนการ อีกทั้งทฤษฎีการระดมทรัพยากรนี้ถูกมองว่าให้ความสำคัญกับประเด็นด้านเศรษฐกิจมากเกินไป แต่กลับละเลยสิ่งที่เป็นประเด็นด้านการเมืองซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายความสำเร็จและล้มเหลวของขบวนการทางสังคม

ในงานศึกษาขบวนการนักศึกษาชิ้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีการระดมทรัพยากร มีจุดเด่นในการวิเคราะห์โครงสร้างภายในของขบวนการ รวมถึงปัจจัยจากโครงสร้างเหล่านั้นที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการ เช่นเดียวกันกับขบวนการนักศึกษาไทย ที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์โครงสร้างและทรัพยากรภายในขบวนการ เพื่อหาสาเหตุด้านหนึ่งของการปรับตัวของขบวนการ

นักศึกษา ดังนั้นแล้วตัวแปรต่าง ๆ ทั้งเรื่องของทรัพยากรภายในขบวนการ และวิธีการระดมทรัพยากรจึงนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ของงานชิ้นนี้

2.1.4 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง เป็นการขยายฐานความคิดเรื่องปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของขบวนการทางสังคม ขยายจากการคิดภายใต้กรอบขององค์กรในทฤษฎีการระดมทรัพยากร สู่กรอบของปัจจัยภายนอก อันได้แก่แนวคิดหลัก ๆ คือ โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter-Movement) (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 93) การควบคุมทางสังคม (Social Control) และการปลดปล่อยทางความคิด (Cognitive Liberation) (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 85-86)

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองมองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหล่านี้ไม่ได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงขบวนการ ดังที่อธิบายไว้ในทฤษฎีการรวมหมู่ (Collective Behavior) หากแต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นแค่ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดหรือเป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวประท้วงทางสังคมเท่านั้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อขบวนการในทางอ้อมมากกว่า และดังที่กล่าวไป นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จะเป็นตัวกำหนดโอกาสทางการเมืองให้กับขบวนการแล้ว ทฤษฎีนี้ยังได้อธิบายต่อไปอีกว่า ขบวนการทางสังคมอาจสามารถสร้างโอกาสทางการเมืองขึ้นเองจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ และยังสามารถส่งต่อโอกาสเหล่านี้ให้ขบวนการอื่น ๆ ด้วย (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 93-94)

ดังนั้น ฐานคติที่สำคัญของทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง จึงประกอบด้วยสองประเด็น คือ 1) การเน้นการวิเคราะห์ไปที่ “การเมือง” ในลักษณะของการเมืองเชิงสถาบันและโครงสร้างทางการเมือง และ 2) พิจารณาขบวนการทางสังคมในฐานะที่เป็น “กระบวนการ” (Process) ตั้งแต่ขั้นตอนการเกิด จนการถดถอยของขบวนการ ซึ่งทำให้การศึกษาขบวนการตามทฤษฎีนี้เป็นขบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง และมีพลวัตตลอดเวลา

แต่ก็ไม่ใช่ว่าทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองจะละเลยปัจจัยด้านองค์กร ดังที่ในความสนใจ 3 ประการที่ทฤษฎีพูดถึง (McAdam อ้างใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552) ได้แก่ (1) ระดับความพร้อมด้านองค์กร (Degree of Organizational Readiness) ซึ่งรวมตั้งแต่ ผู้นำหรือแกนนำในองค์กร สมาชิกองค์กร โครงสร้างแรงจูงใจ ไปจนถึงนวัตกรรมด้านยุทธวิธีการต่อสู้ (2) ระดับความพร้อมด้านจิตสำนึกของการต่อสู้ (Level of Insurgent Consciousness) และ (3) โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ซึ่งเป็นจุดเน้นที่จะพูดถึงในทฤษฎีต่อไป

2.1.4.1 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ในแง่หนึ่งแล้วเป็นการพยายามอธิบายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จและล้มเหลวของขบวนการ มีการศึกษาและสำรวจเปรียบเทียบขบวนการในแต่ละที่และพัฒนาออกมาเป็นตัวชี้วัดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือก ตัวชี้วัดที่สำคัญและเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาขบวนการนักศึกษา ดังนี้

Tarrow (Tarrow, 1991 อ้างใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 101-102) ได้พัฒนาตัวชี้วัดของโครงสร้างโอกาสทางการเมือง และแบ่งออกเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการ 4 ประการ ได้แก่ (1) ระดับของการเปิดหรือปิดของระบบการเมือง (Degree of Openness or Closure of Polity) (2) เสถียรภาพหรือความไร้เสถียรภาพทางการเมือง (Stability or Instability of Political Alignment) (3) การมีหรือไม่มีพันธมิตรและผู้สนับสนุน (Presence or Absense of Allies and Support Groups) และ (4) การแตกแยกในหมู่ชนชั้นนำหรือความอดกลั้น ผ่อนปรนหรือไม่ของชนชั้นนำต่อการเคลื่อนไหวประท้วง (Division Within The Elite or Its Tolerance or Intolerance of Protest)

นอกจากนี้ Tarrow ยังได้อธิบายต่อไปว่าโครงสร้างโอกาสทางการเมืองยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทอันได้แก่ (1) โอกาสระดับพื้นฐาน (Fundamental Opportunity) ซึ่งมีลักษณะแข็งตัวและเปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น ความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของรัฐ เป็นต้น และ (2) โอกาสที่เกิดขึ้นได้ฉับพลัน (Immediate Opportunity) ซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น การจัดระเบียบทางการเมือง การปราบปรามขบวนการ เป็นต้น

งานอีกชิ้นที่สำคัญเป็นของ Kriesi และคณะ (1995) เป็นงานที่อธิบายประเภทของโครงสร้างโอกาสทางการเมืองอย่างเป็นระบบ เหมาะแก่การนำไปใช้กำหนดตัวแปรในการศึกษาโครงสร้างทางการเมืองสำหรับขบวนการทางสังคม ซึ่ง Kriesi ได้นิยามโครงสร้างโอกาสทางการเมืองไว้ว่าเป็น “ข้อบ่งชี้หรือตัวชี้วัดถึงความกล้าของผู้กระทำ (Actors) ทางสังคมและการเมืองในการที่จะใช้ทรัพยากรภายในองค์กรเพื่อก่อรูปขบวนการทางสังคมว่ามีเพิ่มมากขึ้นหรือน้อยลง”

ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างตัวชี้วัดความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างโอกาสทางการเมืองในขบวนการทางสังคม กับ สมรรถนะในการระดมทรัพยากรของขบวนการ ซึ่งโครงสร้างโอกาสเหล่านั้น ได้แก่

ประการแรก โครงสร้างรอยปริแยกระดับชาติ (National Cleavage Structure) หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนชั้นนำ องค์กร หรือสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นโอกาสให้ขบวนการสามารถโน้มน้าวและดึงสถาบันที่ขัดแย้งเหล่านั้นมาเป็นพันธมิตรทางการเมืองได้ แต่กรณีนี้ไม่รวมถึงรอยปริแยกเชิงโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม เพราะรอยปริแยกอันหลังนี้จะเอื้อ

ให้เกิดอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นในสังคม เป็นกรอบวิเคราะห์แบบขบวนการทางสังคมใหม่เสียมากกว่า เว้นเสียแต่ว่าขบวนการทางสังคมใหม่ที่ว่านี้จะสร้างการระดมมวลชนขึ้นมาได้

ประการที่สอง โครงสร้างเชิงสถาบัน (Institutional Structure) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสำเร็จและล้มเหลวของขบวนการ อันสามารถแบ่งเป็น (1) เงื่อนไขโครงสร้างสถาบันที่ส่งผลกระทบต่อปัจจัยนำเข้า (Input) ในระบบการเมือง เช่น พรรคการเมือง เป็นต้น และ (2) เงื่อนไขที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ (Output) เช่น การนำนโยบายไปปฏิบัติ การกระจายอำนาจ เป็นต้น

ซึ่งตัวแปรสำคัญในโครงสร้างเชิงสถาบันที่เอื้อให้ขบวนการสามารถเข้าถึงระบบการเมือง ได้แก่ การที่ระบบการเมืองเป็นระบบเปิด การกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่น ความหลากหลายในการครอบครองอำนาจ ระบบราชการอ่อนแอ ความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ระบบกฎหมายแบบแองโกล-แซกซอน ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม เป็นต้น

ประการที่สาม ยุทธศาสตร์เชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่ (Prevailing Structure Strategies) หมายถึง ยุทธศาสตร์ หรือท่าทีของผู้มีอำนาจทางการเมืองที่ส่งผลต่อการดำเนินการของขบวนการทางสังคม ซึ่งยุทธศาสตร์เหล่านี้มักก่อตัวขึ้นจากวัฒนธรรมทางการเมืองระดับชาติซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคม ได้แก่ (1) วัฒนธรรมแบบกีดกัน ขัดขวาง และปราบปราม (Exclusive) โดยรัฐมองว่าขบวนการทางสังคมมีความขัดแย้งกับรัฐ และต้องกีดกันให้อยู่ภายนอกระบบการเมืองปกติ รัฐจึงมียุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติในการปราบปราม หรือใช้ความรุนแรงต่อขบวนการ และ (2) วัฒนธรรมแบบยอมรับปรับร่วม (Inclusive) โดยการเปิดช่องทางในระดับต่าง ๆ ให้กับการเคลื่อนไหว

แต่อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมดังกล่าวอาจส่งผลตรงข้ามกับขบวนการ กล่าวคือ วัฒนธรรมแบบยอมรับปรับร่วมนั้นอาจส่งผลในทางการครอบงำขบวนการโดยรัฐ ในขณะที่วัฒนธรรมแบบกีดกันอาจทำให้คนชายขอบการเมืองลุกขึ้นสู้มากยิ่งขึ้นก็เป็นได้ ทั้งนี้การที่รัฐจะมียุทธศาสตร์ หรือวัฒนธรรมแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับพัฒนาการด้านประชาธิปไตยของแต่ละรัฐ และมรดกทางประวัติศาสตร์ที่ตกทอดมาสู่ผู้มีอำนาจ

ประการสุดท้าย โครงสร้างพันธมิตร (Alliance Structure) นับว่าเป็นอีกบริบททางการเมืองที่สำคัญ ยิ่งช่วงเวลาที่ระบบการเมืองเปิดกว้างนั้น ขบวนการก็ยิ่งมีโอกาสการเพิ่มพันธมิตรที่มีศักยภาพในการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพันธมิตรที่อาจนับว่าเป็น “ฝ่ายที่สาม” (Third Parties) เนื่องจากสมมติฐานที่สำคัญของ Lipsky (Lipsky, 1970 อ้างใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 109) ที่กล่าวว่า ความสำเร็จ หรือล้มเหลวของขบวนการ อาจขึ้นอยู่กับการสนับสนุนจากฝ่ายที่สาม หรือที่เรียกอีกอย่างว่า “การสนับสนุนจากสังคม”

นอกจากโครงสร้างโอกาสทางการเมืองแล้ว การวิเคราะห์โอกาสย่อมต้องเกิดขึ้นพร้อมกับการวิเคราะห์อีกปัจจัยหนึ่งทางการเมืองที่มาพร้อมกัน คือ ข้อจำกัด (Constraint) ซึ่งประกอบด้วยมิติต่างที่มักจะตรงข้ามกับโอกาส และส่งผลลบต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม อาจรวมตั้งแต่ โครงสร้างทางการเมืองที่ปิดกั้น ไปจนถึงการควบคุมสังคม (Social Control) และฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter-Movement) (มณีมัย ทองอยู่, 2557)

2.1.4.2 ฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter-Movement) เป็นการเกิดขึ้นของขบวนการบางลักษณะที่ไม่ได้เป็นคู่ขัดแย้งกับรัฐ หากแต่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองขบวนการด้วยกันเอง ดังนั้นแล้วการที่ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองเลือกวิเคราะห์แต่รัฐอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอต่อการเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จและล้มเหลวของขบวนการทางสังคม ฝ่ายต่อต้านขบวนการนั้น มีลักษณะเป็นขบวนการโต้กลับ (Reactive Movement) ซึ่งมีจุดหมายตรงกันข้ามกับขบวนการทางสังคมบุกเบิก (Initiative Movement) อาจเกิดขึ้นเพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคม (Social Change) หรือเป็นแค่เพื่อรักษาสถานะทางสังคมเดิม (Status Quo) ก็ได้ (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 110-114)

สำหรับความสำเร็จของขบวนการทางสังคมในประเทศโลกที่สามนั้น ยิ่งมีความสำคัญในการวิเคราะห์ขบวนการต่อต้าน เพราะว่าในหลายกรณีพบว่า ฝ่ายต่อต้านในประเทศนั้น ๆ มักมีความสัมพันธ์กับรัฐในลักษณะพันธมิตร หรือไม่ก็เป็นฝ่ายต่อต้านที่รัฐจัดตั้งขึ้นมา ในประเทศไทยเราอาจพบกรณีเหล่านี้ได้กับการต่อสู้ของขบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิทธิชุมชน ซึ่งย่อมมีอีกกลุ่มออกมาเคลื่อนไหวเพื่อสนับสนุนรัฐหรือนายทุนให้เน้นโครงการพัฒนา เช่น การสร้างเขื่อน สร้างโรงไฟฟ้า เป็นต้น

2.1.4.3 แนวคิดเรื่องการปลดปล่อยทางระบบคิด (Cognitive Liberation) และจิตสำนึกขบถ (Insurgent Consciousness) มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายความขัดแย้ง โดย McAdam (McAdam, 1982 อ้างใน มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 95-98) ให้ความเห็นว่า โดยปกติแล้วผู้คนจะชินชากับการอยู่ในกรอบของอำนาจและตอบรับกับระบบการเมือง ผู้คนมักจะหาเหตุผลเพื่อให้ความชอบธรรมกับความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นกับพวกเขา เช่น ความเชื่อในโชคชะตาว่าพวกเขาถูกกำหนดมาให้ไร้อำนาจ เป็นต้น และการคิดเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับระบบถือเป็นเรื่องผิดพลาด

แต่ McAdam กลับเห็นว่าคนเราจำเป็นต้องหลุดจากกรอบคิดข้างต้น การคิดต่อต้านระบบนั้นเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เป็นจุดเริ่มต้นอย่างหนึ่งของการประท้วง ผู้คนเหล่านี้ต้องร่วมกันให้ความหมายต่อสถานการณ์ดังกล่าวว่าเป็นความไม่ยุติธรรม และต้องนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ถือว่าเป็นกระบวนการ “ปลดปล่อยทางระบบคิด” ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

McAdam เห็นลึกลงไปอีกจากการศึกษาเรื่องนี้ และเรียกมันว่าเป็นวัฒนธรรมของขบวนการเคลื่อนไหว ที่จะไปสอดคล้องและมีปฏิสัมพันธ์กับโอกาสทางการเมือง และเป็นเงื่อนไขให้เกิดขบวนการทางสังคม ซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการดังกล่าว คือ การเชื่อในอำนาจของกลุ่มหรือชุมชนมักเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันอย่างประสานแน่น

ในขณะที่เมื่อมีการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นแล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่ต้องนำมาวิเคราะห์ด้วย คือการตอบสนองจากองค์กรที่ทำหน้าที่ควบคุมสังคม (Social Control Agencies) ซึ่งอาจมียุทธวิธีหรือยุทธศาสตร์ในการควบคุมความผิดปกติของสังคมในวิธีต่าง ๆ การตอบสนองขององค์กรควบคุม และการเผชิญหน้าของขบวนการทางสังคมจึงเปรียบเสมือนการช่วงชิงโอกาสระหว่างกัน โอกาสทางการเมืองที่เกิดขึ้นตรงนี้จึงมีลักษณะขึ้นลงตามสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับขบวนการทางสังคมจะตระหนักรู้และหาช่องทางเคลื่อนไหวได้ต่อไป (มณีมัย ทองอยู่, 2557)

ข้อวิจารณ์สำหรับทฤษฎีขบวนการทางการเมือง ประการหนึ่ง คือ ความคลุมเครือของคำว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมือง การไม่สามารถหาข้อยุติเกี่ยวกับระดับของโอกาสทางการเมือง ซึ่งมีความหมายกว้างจนกลายเป็นเสมือนถังขยะ ที่จะใส่ตัวแปรอะไรก็ได้ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของขบวนการทางสังคมลงไป อาจนำไปสู่การกลายเป็นปัจจัยไร้สาระที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ทุกเงื่อนไข และเกิดผลในทุกสถานการณ์ (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 101)

อีกประการหนึ่ง คือ กระบวนการสร้างสรรค์ทางสังคมของความจริง (Social Construction) ซึ่งมีความสำคัญเมื่อเราพูดถึงการปลดปล่อยทางระบบคิดเพื่อที่จะทำให้เกิดกิจกรรมทางการเมืองขึ้น และกระบวนการคิดนี้เองจึงเป็นสิ่งที่เป็นปัญหา เพราะหากเราสามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของขบวนการที่เกิดจากการมองเห็นโอกาสและรับรู้โอกาสของนักเคลื่อนไหว แต่นักเคลื่อนไหวเหล่านี้ก็อาจมองข้ามประเด็นสำคัญบางอย่างไปหรือไม่ก็ได้ ปัญหาเชิงทฤษฎีในที่นี้จึงอาจเป็นทั้งปัญหาการนำทฤษฎีไปเชื่อมโยงความเคลื่อนไหว และปัญหาในการวิเคราะห์ขบวนการผ่านแว่นของนักเคลื่อนไหวในระดับต่าง ๆ (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 101)

อย่างไรก็ตาม อีกประเด็นหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ การละเลยองค์ประกอบและเงื่อนไขทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของขบวนการทางสังคม ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ววัฒนธรรมและอัตลักษณ์ต่างก็สัมพันธ์กับโครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคม ไม่ใช่แค่เพียงการศึกษาปัจจัยในระดับโครงสร้างรัฐ ระบบราชการ สถาบันทางการเมือง และเศรษฐกิจในระดับมหภาคเท่านั้น

2.1.4.4 การเมืองเชิงสถาบันหลากมิติ เป็นงานทฤษฎีในระยะหลังที่จะให้ความสำคัญกับมิติเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น งานชิ้นหนึ่งที่สำคัญคือ Culture, Power, and Institutions: A Multi-Institutional Politics Approach to Social Movements หรือวิธีการวิเคราะห์ผ่านการเมืองเชิงสถาบันหลากมิติของ Elizabeth Armstrong และ Mary Bernstein ที่ได้กล่าวถึงแนวโน้มใหม่ใน

การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม ซึ่งเป็นอีกหนึ่งทฤษฎีทางเลือกในการวิเคราะห์ขบวนการ เป็นการต่อยอดจากทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) ผสานกับการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในอีกหลายมิติ (Armstrong & Bernstein, 2008)

หนึ่ง การท้าทายโดยตัวแสดงที่อยู่นอกสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม ที่มักมีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับตัวแสดงที่อยู่ภายในสถาบัน ซึ่งการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ จะทำให้สามารถเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของขบวนการมากขึ้น สอง เงื่อนไขของตัวแสดงต่าง ๆ ทั้งภายในโครงสร้างสถาบัน และนอกโครงสร้างเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวของขบวนการ และสาม เป้าหมายของขบวนการอาจเป็นได้ทั้งในเชิงทรัพยากรและการนิยามความหมายเชิงวัฒนธรรม ซึ่งไม่ว่าอย่างไรก็ตามจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย นอกจากนี้ทฤษฎียังพูดถึงการอธิบายตัวแสดงและขบวนการที่ไม่ได้จำกัดแค่เพียงรัฐเท่านั้น แต่เป็นการขยายไปสู่การอธิบายขบวนการประเภทข้ามรัฐ (New Transnational Social Movement) (Armstrong & Bernstein, 2008)

อาจสรุปได้ว่าการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบผ่านการเมืองเชิงสถาบันที่หลากมิตินี้ ได้เพิ่มองค์ประกอบในการวิเคราะห์โอกาสทางการเมือง โดยมองจากสถาบันทางสังคมที่หลากหลายมากขึ้น ผ่านฐานคติที่ว่าอำนาจนั้นไม่ได้กระจุกอยู่แต่ที่รัฐเท่านั้น และนักเคลื่อนไหวจะตีความ ต่อรอง ทำความเข้าใจและใช้โอกาสจากอำนาจที่กระจัดกระจายในสถาบันต่าง ๆ นี้ ในการกำหนดยุทธศาสตร์ สร้างเครือข่ายพันธมิตร ไปจนถึงการดำเนินการเคลื่อนไหวผ่านกระบวนการต่าง ๆ (Armstrong & Bernstein, 2008)

2.1.5 ทฤษฎีการสร้างกรอบโครงความคิด (Framing)

อีกทฤษฎีหนึ่งซึ่งเป็นที่สนใจในแวดวงการศึกษาขบวนการทางสังคมในระยะหลัง คือ “ทฤษฎีการสร้างกรอบโครงความคิด” อันเกิดจากการวิพากษ์ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองว่าสนใจแต่มิติทางการเมืองมากเกินไป ทฤษฎีใหม่นี้จึงเริ่มหันมาสนใจมิติทางวัฒนธรรมมากขึ้น (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 114-115) ผ่านงานสร้างความหมาย (Meaning Work) กล่าวคือ ขบวนการทางสังคมไม่ได้เป็นแค่ผลของปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อขบวนการ แต่กลับเป็นผู้สร้างประเด็นทางสังคม ผ่านการผลิตความหมายต่าง ๆ เพื่อระดมพลังและต่อต้านการระดมพลัง (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 108)

ในแง่นี้ ฐานคติสำคัญของทฤษฎีการสร้างกรอบโครงความคิด จึงอยู่ที่การมองขบวนการในฐานะผู้กระทำความหมายมากกว่าเป็นผู้รับ และมองขบวนการในแง่ของกระบวนการมากกว่าหยุดนิ่ง เพราะขบวนการทางสังคมไม่ใช่เพียงแค่ผู้ส่งต่อความหมาย แต่ยังคงมีหน้าที่ประดิษฐ์สร้าง

ความหมายและดูแลความหมายที่เกิดขึ้น หรือที่ Stuart Hall เรียกว่า “การเมืองของการสร้างความหมาย” (The Politics Of Signigication) และกรอบโครงที่ว่านี้จะเป็นส่วนที่ไปยึดโยงกระตุ้นให้ผู้คนเกิดการกระทำรวมหมู่เป็นขบวนการและสมาชิกของขบวนการ หรือที่เรียกว่า “กรอบโครงความคิดของการกระทำรวมหมู่” (Collective Action Frames) (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 107-109)

ดังนั้น การสร้างกรอบโครงจึงเริ่มจากกระบวนการสร้างผ่านผู้ร่วมขบวนการที่มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ผ่านกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดของขบวนการทางสังคม (Core Framing Task) คือ (1) การสร้างกรอบโครงในการวินิจฉัยปัญหา (Diagnostic Framing) ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นกรอบโครงความคิดด้านความอยุติธรรม (2) การสร้างกรอบโครงความคิดในการหาทางออกของปัญหา (Prognostic Framing) หรือร่วมกันเสนอยุทธศาสตร์การแก้ปัญหา และ 3) การสร้างกรอบโครงความคิดในการจูงใจ (Motivational Framing) (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 110-114)

กรอบโครงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ จะถูกส่งต่อและเชื่อมโยงกับผู้สนับสนุนขบวนการ องค์กรการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ผ่านการสร้างพันธมิตรของกรอบโครงความคิด (Frame Alignment Process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงความคิดและปรับการตีความหมายของปัจเจกให้เข้ากับองค์กรการเคลื่อนไหว จนความเชื่อ ค่านิยม หรือกิจกรรมเป้าหมายของทั้งสองฝ่ายประสานกัน โดยแบ่งกระบวนการเหล่านี้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ (1) การเชื่อมโยงกรอบโครงความคิด ตั้งแต่ 2 กรอบขึ้นไปเข้าด้วยกัน (2) การขยายกรอบโครงความคิดของขบวนการให้สามารถตีความเข้าหากรอบโครงได้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านของค่านิยมหรือความเชื่อ ซึ่งเน้นกระบวนการตีความที่อยู่ลึกเข้าไปในจิตใจของปัจเจก (3) การยืดกรอบโครงความคิด คือการปรับกรอบโครงให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่น วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กิจกรรม ให้สามารถเรียกกลุ่มเป้าหมายภายนอกขบวนการเข้ามาร่วม และ (4) การเปลี่ยนกรอบโครงความคิด ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อกรอบโครงความคิดเดิมไม่สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ในสังคม อาจเป็นประเด็นที่ขัดกับเรื่องศีลธรรม หรือระเบียบแบบแผนของคนจนเกินไป ซึ่งอาจต้องปรับกรอบโครงความคิดเดิมให้ประชาชนสามารถตีความได้ง่ายและแสวงหาการสนับสนุนได้ง่ายขึ้น (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 114-126)

และเมื่อกล่าวถึงผลสำเร็จของกรอบโครงความคิด หรือที่แปลให้เข้ากับทฤษฎีอื่น ก็คือปัจจัยสู่ความสำเร็จของขบวนการ อาจพิจารณาได้จาก 2 ประเด็น คือ (1) ความน่าเชื่อถือของกรอบโครงความคิด ซึ่งเป็นผลมาจากความสอดคล้องของกรอบโครงความคิดกับความเชื่อของปัจเจก ความน่าเชื่อถือของผู้สร้างกรอบโครงความคิด และความน่าเชื่อถือจากการอ้างอิงข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนกรอบโครง และ (2) พิจารณาจากความสำคัญของกรอบโครงความคิด ซึ่งอาจแบ่งเป็นมิติเชิงศูนย์กลางและมีความสำคัญต่อมวลชนเป้าหมาย มิติด้านความสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน

ของเป้าหมาย และสุดท้าย คือมิติด้านความสอดคล้องกับเรื่องเล่าซึ่งสะท้อนกับตำนาน หรือฐานคติเดิมของสังคม (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 127-131)

ทฤษฎีการสร้างกรอบโครงความคิดนั้น เหมาะเป็นอย่างยิ่งในการอธิบายหรือศึกษาขบวนการทางสังคมในแง่กระบวนการ และการสร้างความหมายในแต่ละเรื่อง ด้วยจุดเด่นของกระบวนการอย่างเป็นขั้นตอน และความสามารถในการอธิบายการเข้าร่วมของปัจเจกบุคคล ทำให้ทฤษฎีดังกล่าวมีประโยชน์ทั้งในเชิงการศึกษาและการที่ขบวนการทางสังคมจะนำไปใช้ เพื่อแสวงหาผู้เข้าร่วมขบวนการและผู้สนับสนุน

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการสร้างกรอบโครงความคิด (Framing) นั้นยังไม่เป็นที่นิยมในการศึกษาขบวนการทางสังคมในไทย เนื่องจากยังคงเป็นเรื่องใหม่ และมักมีปัญหาในการอธิบาย กล่าวคือ ในความคิดของผู้วิจัยเอง ทฤษฎีกรอบโครงความคิดต้องพยายามเชื่อมโยงกับความสอดคล้องต่อค่านิยมแบบไทย ๆ และทัศนคติของคนไทย ซึ่งมีความซับซ้อนอย่างมากในการอธิบาย เช่นเดียวกับงานศึกษาของชิ้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าแม้ทฤษฎีดังกล่าวจะมีประโยชน์มหาศาล แต่ก็อาจประสบปัญหาในการอธิบาย เนื่องจากขบวนการนักศึกษาไทยในปัจจุบัน ครอบคลุมการเคลื่อนไหวในประเด็นที่กว้างและมีความหลากหลายในสังคม มีความไม่เป็นเอกภาพของขบวนการ และไม่จำกัดผู้เข้าร่วมแค่ในพื้นที่เท่านั้น และด้วยลักษณะของวิธีการศึกษาที่เจาะลึกในแต่ละขั้นตอน การศึกษาแบบการสร้างกรอบโครงความคิดจึงควรศึกษาในขบวนการใหญ่ ๆ ที่มีความชัดเจนของประเด็น และมีระดับของความหลากหลายน้อยกว่า

2.1.6 ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement)

ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement) หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ จัดเป็นทฤษฎีที่สำคัญในการนำมาวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในสังคมหลังอุตสาหกรรม ซึ่งเกิดจากบริบททางสังคม และปรากฏการณ์บนฝั่งยุโรปเป็นหลัก กลายเป็นความไม่เพียงพอต่อการอธิบายของทฤษฎีขบวนการทางสังคมเดิม อันมีจุดอ่อนในสองด้าน (มณีมัย ทองอยู่, 2557, น. 142-143)

ด้านแรกคือ ความไม่ทันต่อยุคสมัยของทฤษฎีมาร์กซิสต์แบบคลาสสิค (Marxist Theory) ที่ไม่สามารถอธิบายการกระทำรวมหมู่ได้ทั้งหมด กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับการมองความขัดแย้งในด้านเศรษฐกิจและวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าวว่าเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นในเชิงโครงสร้าง (Structural Pre-Condition) ในขณะเดียวกันก็มองสังคมด้วยแว่นตาที่ใช้ชนชั้นเป็นเกณฑ์ในการแบ่งแยก โดยมีสำนึกทางชนชั้น (Class Consciousness) เป็นปัจจัยเฉพาะซึ่งกำหนดหรือสร้างให้เกิดพฤติกรรมรวมหมู่แบบขบวนการปฏิวัติ (Revolution) (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, น. 129-131) ซึ่งอันที่จริง

ขบวนการทางสังคมในยุคหลังก็ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าความขัดแย้งในปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่ที่เรื่องปัจจัยการผลิตเท่านั้น และอีกมุมหนึ่งขบวนการทางสังคมก็ไม่ได้มีแค่ขบวนการซึ่งประกอบด้วยคนเพียงชนชั้นเดียวเสมอไป

ด้านต่อมา คือ ความสามารถในการอธิบายของทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) และทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) ซึ่งล้วนแต่เป็นทฤษฎีดั้งเดิมสำนักอเมริกัน ที่เน้นการศึกษาแบบประจักษ์นิยม (Positivism) แม้ว่าทฤษฎีเหล่านี้จะมีจุดเด่นในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของขบวนการทางสังคมอย่างลื่นไหล สามารถอธิบายได้ว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไร (How) แต่ทว่ากลับไม่ได้ตั้งคำถามว่า ทำไมขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้น (Why) กล่าวคือ เน้นการอธิบายในเรื่องยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และปัจจัยที่มีต่อความสำเร็จของขบวนการ แต่ไม่ได้เน้นคำถามสำคัญว่า ขบวนการนั้นเกิดขึ้นมาเพื่อสนองต่อปัญหาอะไร และคำถามหลังนี้เองจึงกลายมาเป็นฐานคติเบื้องต้นสำหรับการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมตามทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่

นักทฤษฎีคนสำคัญที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีประโยชน์ต่อการศึกษา ได้แก่

Manuel Castel พูดถึงขบวนการทางสังคมใหม่ ว่าเป็นขบวนการที่สร้างขึ้นเพื่อพยายามปกป้องผลประโยชน์ของตน รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสร้างความเป็นอิสระทางการเมือง ซึ่งแนวคิดของ Castel ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่น่าสนใจ เช่น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การจัดการตัวเองโดยอิสระ และการต่อต้านการถูกทำให้กลายเป็นสินค้าและระบบแบบราชการ แต่กระนั้นสิ่งที่ทำให้แนวคิดของเขามีความแตกต่างจากนักคิดท่านอื่น และมีความจุดเด่นอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษางานชิ้นนี้ก็คือ การไม่แบ่งแยกระหว่างการเคลื่อนไหวประเด็นทางวัฒนธรรมและการเมือง และเขาก็ยังคงให้ความสำคัญกับเงื่อนไขและโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่มีผลต่อขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่นี้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปอธิบายในส่วนของการสร้างกรอบแนวคิดต่อไป

Jurgent Harbermas เป็นอีกหนึ่งนักคิดที่สำคัญที่อธิบายถึงการเมืองแบบใหม่ อันเป็นพื้นฐานของการเกิดขึ้นขบวนการทางสังคมใหม่ เขาได้เสนอการมองโครงสร้างทางสังคมสมัยใหม่ให้แยกออกเป็น (1) ระบบ (System) ซึ่งหมายถึงสถาบันต่าง ๆ ทางการเมืองและเศรษฐกิจ กับ (2) โลกชีวิต (Life-world) ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ในส่วนตัว สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือในสังคมสมัยใหม่ โลกชีวิตนั้นจะถูกเข้าแทรกแซงโดยระบบ ผ่านกลไกต่าง ๆ ที่ซับซ้อน ทั้งระบบราชการและระบบตลาด เรียกกระบวนการเหล่านี้ว่า การทำให้เป็นกฎหมาย (Jurisdification) และการทำให้เป็นสินค้า (Commodification) ที่สถาบันทางการเมืองและเศรษฐกิจจะพยายามบรรลุเป้าหมายที่ต้องการผ่านเงินและอำนาจ เป็นการกระทำด้วยเหตุผลแบบ “ระบบเหตุผลเชิงหน้าที่” (Functional Rationality) และระบบเหล่านี้จะยิ่งขยายตัวมากขึ้นในสังคมทุนนิยมก้าวหน้า ซึ่งจะก้าว

ล้ำเข้าไปในชีวิตส่วนตัว นับว่าเป็นการขยายความขัดแย้งแบบใหม่ สู่พื้นที่ของวัฒนธรรม และวิถีชีวิตคน ด้วยเหตุนี้ ขบวนการทางสังคมแบบใหม่จึงมีหน้าที่ในการวิพากษ์ความเจริญเติบโต โดยใช้เหตุผลในลักษณะ “ระบบเหตุผลเชิงการสื่อสาร” (Communicative Rationality) เพื่อต่อต้านการรุกรานของระบบ ตั้งคำถามต่อความชอบธรรมและระบบ โดยรักษาหลักการของประชาธิปไตยและอิสรภาพไว้

จึงอาจสรุปได้ว่า ขบวนการทางสังคมของ Harbermas มีบทบาท 2 ประการสำคัญ อันได้แก่ (1) การป้องกันโลกชีวิตจากการรุกรานของสถาบันและระบบโครงสร้าง ด้วยการรักษาบรรทัดฐานของสังคมไว้ โดยอาศัยระบบเหตุผลผ่านกระบวนการสื่อสาร และ (2) เป้าหมายของขบวนการทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) การบูรณาการทางสังคม (Social Integration) และการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) นับว่าเป็นการสร้างการเมืองแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตและผู้คนมากกว่าประเด็นด้านวัตถุ

และคนสุดท้าย คือ Alberto Melucci นักสังคมวิทยาชาวอิตาเลียนที่อธิบายขบวนการทางสังคมใหม่ จากการศึกษาวิจัยขบวนการทางสังคมร่วมสมัยในอิตาลี เขามองว่าขบวนการทางสังคมร่วมสมัย ได้หันไปสนใจพื้นที่ที่ไม่ใช่การเมือง (Non-Political Terrain) มากกว่าขบวนการในอดีต สร้างเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย และการท้าทายเชิงสัญลักษณ์ เป็นขบวนการที่มักเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ขบวนการทางสังคมในลักษณะนี้จึงเน้นการสื่อสารเป็นสำคัญ แต่เป็นการสื่อสารที่ท้าทายสังคมกระแสหลัก ซึ่งมีประเด็นสำคัญทางทฤษฎี 4 ประการ ซึ่งเหมาะแก่การนำมาช่วยวิเคราะห์ในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ

หนึ่ง อัตลักษณ์และความสามารถระบุอัตลักษณ์ของตนถือเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้บุคคลเข้าร่วมขบวนการทางสังคม กล่าวคือ ความแตกต่างหลากหลายและข้อมูลข่าวสารที่มากมายในสังคม ก่อให้เกิดความอ่อนแอของอัตลักษณ์หรือความมีตัวตนในสังคม ทำให้เกิดสภาวะไร้บ้านของอัตลักษณ์ (Homelessness of Identity) ซึ่งถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่คนต้องเข้าสู่ขบวนการทางสังคม

สอง ขบวนการทางสังคมเป็นขบวนการสร้างสรรค์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง (Ongoing Social Construction) กล่าวคือ การเข้าร่วมขบวนการทางสังคมเป็นทั้งกระบวนการสร้างขบวนการและสรรหาผู้กระทำการในเวลาเดียวกัน ซึ่งผู้กระทำการเกิดขึ้นจากการเข้าร่วม ผ่านกระบวนการรับรู้และตีความจนเกิดการเข้าใจ และเกิดการกระทำตามมาเพื่อสร้างสรรค์ผู้กระทำการคนต่อไป เป็นลักษณะของกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในที่นี้การตั้งคำถามต่อกระบวนการการเข้าร่วม การสร้างความหมายของขบวนการ และการตีความความหมายของผู้เข้าร่วม จึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม

สาม เครือข่ายนั้นมีความสำคัญกว่าตัวองค์กรของขบวนการทางสังคม เพราะขบวนการทางสังคมส่วนมากเคลื่อนไหวบนพื้นฐานของเครือข่ายและอาณาบริเวณของขบวนการทางสังคม (Movement Area) การศึกษาในเชิงเครือข่ายจึงน่าจะสำคัญกว่าการศึกษาองค์กรของขบวนการทางสังคม (Social Movement Organization) ที่เป็นทางการ

สี่ สังคมข้อมูลข่าวสารมีลักษณะปราศจากศูนย์กลาง (Society Without Centers) ดังนั้นการครอบงำทางความคิดของรัฐแบบรวมศูนย์จึงเป็นเรื่องที่ล้าหลัง หากแต่ความเป็นจริง คือสังคมที่มีการช่วงชิงความหมาย และเปลี่ยนโครงสร้างทางวาทกรรมสาธารณะ ดังนั้นข้อมูลข่าวสารจึงจัดเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งในการต่อสู้ผ่านช่องทางของภาษา และวรรณกรรม

แม้ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่จะมีแนวคิดที่ต่างกันจากนักทฤษฎีตะวันตกหลายคน แต่ทว่าก็อาจสรุปสาระสำคัญที่เป็นลักษณะร่วมของทฤษฎีได้ ดังนี้ (มณีมัย ทองอยู่, 2557)

1) ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ ให้ความสำคัญกับพื้นที่ทางวัฒนธรรม ผ่านการกระทำเชิงสัญลักษณ์ในภาคประชาสังคม (Civil Society) และเป็นการกระทำที่ได้ไม่มีความต้องการเพื่อแย่งชิงอำนาจรัฐ

2) ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ เน้นย้ำถึงอิสรภาพของคนกลุ่มต่างๆในการจัดการและกำหนดอนาคตของตนเอง (Autonomy And Self-Determination)

3) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับค่านิยมแบบหลังวัตถุนิยม หรือการกำหนดคุณค่ามากกว่าความขัดแย้งด้านทรัพยากร

4) กลุ่มที่เกิดขึ้น ไม่ได้ถูกกำหนดโดยโครงสร้าง หากแต่เป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมและการสร้างผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม

5) เป็นการให้ความสำคัญกับเครือข่ายต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคม ซึ่งอาจเป็นการเกิดขึ้นแบบชั่วคราว หรือ เพิ่งก่อตัวขึ้นก็ได้

สำหรับทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ เมื่อระยะเริ่มแรกที่เข้ามาในประเทศไทย คงต้องพูดถึงแนวคิดของ ศ.ดร. ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ที่พยายามอธิบายบริบทของทฤษฎีเชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียกว่า “การเมืองแบบใหม่” (The New Politics) ซึ่งมีรายละเอียดและลักษณะสำคัญของทั้งสองแนวคิด ดังนี้

ประการแรก การเมืองแบบใหม่ที่ว่านี้ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับรัฐดังเช่นการเมืองแบบเก่าเพราะเห็นว่าการเมืองแบบรัฐสภานั้นไม่มีพื้นที่สำหรับประชาชน และมองการเมืองเช่นนี้ว่าเป็นการแย่งชิงอำนาจทำให้มักเกิดการแบ่งแยกประชาชนออกเป็นสองขั้วที่ตรงข้ามกัน (Binary Opposition) โดยมีรัฐประชาชาติเป็นศูนย์กลางของอำนาจที่ต้องแย่งชิงมา ในขณะที่การเมืองแบบใหม่และขบวนการทางสังคมใหม่นี้ เชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า อำนาจไม่ได้กระจุกตัวอยู่ที่ใดที่หนึ่งหากแต่กระจาย

ตัวอยู่ในสังคม และมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ของการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมใหม่ที่ว่านี้จึงอยู่ตรงกลางระหว่างรัฐและเอกชน ซึ่งอาจเรียกอีกอย่างว่า "ประชาสังคม" (Civil Society)

ประการที่สอง การเมืองแบบใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ เพราะเห็นว่าทั้งสองสิ่งนี้สร้างปัญหาให้กับสังคมสมัยใหม่ตามมา เช่น การทำลายทรัพยากร การทำสงคราม เป็นต้น ขบวนการทางสังคมใหม่จึงมักสนใจปัญหาที่ข้ามพรหมแดนของรัฐและอำนาจอธิปไตย แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงเคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ของท้องถิ่น (Think Globally, Act Locally)

ประการที่สาม กลุ่มคนที่สนับสนุนการเมืองแบบใหม่อาจเป็นกลุ่มของชนชั้นกลางใหม่ ซึ่งมักจะมีการตระหนักรู้ในชนชั้น (Class Aware) ที่สร้างข้อเรียกร้องสำหรับสังคมในวงกว้าง อันเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรสนิยมของผู้เข้าร่วม (แต่ในบางทฤษฎีอธิบายว่า ขบวนการทางสังคมใหม่นั้นเป็นขบวนการแบบข้ามชนชั้น ในลักษณะของความสนใจเฉพาะของผู้เข้าร่วมมากกว่าเกิดจากฐานของชนชั้น ดังนั้น ทั้งสองแนวคิดในเรื่องของฐานมวลชนก็ยังคงเป็นที่ถกเถียงกัน)

ประการที่สี่ ขบวนการทางสังคมใหม่ เน้นเป้าหมายของการช่วงชิงอำนาจนำ (Hegemony) ในการสร้างคำนิยามหรือความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้เคลื่อนไหว กระทำผ่านรูปแบบของวาทกรรม (Discourse) ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในสังคม จึงอาจเรียกว่า การเมืองแบบถอดรากถอนโคน (Radical Politics) ซึ่งเน้นความแตกต่างหลากหลายของอัตลักษณ์

ประการสุดท้าย คือยุทธศาสตร์ในการต่อสู้เคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมใหม่ที่สนใจประเด็นปัญหาที่หลากหาย และต่อสู้บนพื้นที่ของวาทกรรม แต่กระนั้นก็ไม่ใช่การประนีประนอมต่อรองกับอำนาจเก่า ดังเช่นที่เกิดขึ้นในการเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์ หากแต่เป็นการเผชิญหน้าแบบแตกหักกับอำนาจเดิม กลายเป็นการปฏิวัติเชิงความคิดที่ไม่ใช่แค่การปฏิรูปหรือปรับปรุง

และนอกจากนี้ อีกประเด็นที่ ไชยรัตน์ ชี้ให้เราเห็น ซึ่งสำคัญต่องานศึกษาชิ้นนี้ไม่แพ้กัน คือความแตกต่างระหว่างทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่จากประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในโลกตะวันตก กับขบวนการของความเป็นจริงในประเทศโลกที่สาม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น. 129-135)

ประการแรก ขบวนการในประเทศตะวันตกอยู่บนพื้นฐานของประเด็นปัญหาที่สะท้อนวิถีชีวิตและรสนิยม มากกว่าจะสะท้อนเรื่องปัญหาปากท้องดังที่เกิดขึ้นในประเทศโลกที่สาม ซึ่งมักมีสาเหตุมาจากความไม่ยุติธรรมทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ประการที่สอง ในประเทศโลกที่สามนั้น กลุ่มเข้าร่วมขบวนการกลับมีประชาชนในระดับล่างเป็นตัวแสดงสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนชายขอบที่ถูกปิดกั้น หรือกลุ่มคนที่เสียอำนาจจากระบบการเมืองแบบเก่า

ประการที่สาม คือการลุกฮือของประชาชนระดับล่างในประเทศโลกที่สามที่ว่านี้มีความสำคัญต่อโลกสมัยใหม่เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการเคลื่อนไหวที่เพิ่งเกิดขึ้นอย่างจริงจังหลังจากยุคสงครามเย็น ซึ่งต่างจากโลกตะวันตกที่มีขบวนการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางมาตั้งแต่ยุคสงครามเย็น ดังนั้นปรากฏการณ์ที่การเกิดขณะนี้จึงทำให้ขบวนการทางสังคมในประเทศโลกที่สามมีลักษณะเฉพาะ โดยส่วนหนึ่งเป็นขบวนการของการตอบโต้การพัฒนากระแสหลัก ในลักษณะของการเสนอวาทกรรมทางเลือกในการพัฒนา (Alternative Development) ดังที่ปรากฏในการศึกษาของนักวิชาการไทยหลายท่าน เช่น ขบวนการวัฒนธรรมชุมชน/ท้องถิ่น (Community Culture Movement) ที่ให้ความสำคัญจากงานของ ฉัตรทิพย์ นาคสุภา (ซึ่งตรงกับแนวคิดที่ ใจ อึ๊งภากรณ์ เรียกว่า ขบวนการแนวอนาธิปไตย) , ขบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่น (The Community-Based Natural Resource Management Movement) เป็นต้น

และที่สำคัญไปกว่านั้น ในงานเขียน “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่” อาจารย์ไชยรัตน์ยังคงตอกย้ำข้อสรุปที่ชัดเจนว่า การเมืองแบบใหม่และขบวนการทางสังคมใหม่นั้นสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ด้วยเหตุผลที่ว่าทั้งสองสิ่งนี้จะพัฒนาประชาธิปไตยที่ไม่ใช่แต่เพียงรูปแบบเท่านั้น แต่จะเป็นประชาธิปไตยที่ลื่นไหลและมีการขยายฐานของประชาธิปไตยให้กว้างออกไป หรือที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยเข้มข้นและมีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย” (The Radical And Plural Democracy) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545)

เมื่อกลับไปพูดถึงแนวทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดแบบหลังมาร์กซิสต์ หนังสือของ ใจ อึ๊งภากรณ์ เรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทย (ใจ อึ๊งภากรณ์และคณะ, 2549) ได้แนะนำถึงแนวคิดสำคัญอันเป็นเบื้องหลังของขบวนการทางสังคมในประเทศไทย 3 แนวคิด อันได้แก่

1) แนวอนาธิปไตย (Automomist) เป็นอีกชื่อหนึ่งของแนวคิดแบบชุมชนนิยม ซึ่งหัวใจของกลุ่มนี้คือการปฏิเสธรัฐ โดยการหันหลังให้กับรัฐและพยายามจัดการชีวิตของชุมชนขึ้นมา เน้นการเคลื่อนไหวแบบขบวนการที่แยกส่วนตามประเด็นปัญหาแต่รวมตัวกันเพื่อความสมานฉันท์ผ่านเครือข่ายภาคประชาชนแทน ดังเช่นการเกิดขึ้นของสมัชชาคนจน แนวคิดเช่นนี้มีปัญหาคือสุดท้ายแล้วก็จบลงแค่การประนีประนอมและรับแนวคิดของฝ่ายเสรีทุนนิยม เพราะไม่มีการมองปัญหาแบบองค์รวมและไม่มีการแข่งขันเชิงนโยบายแบบพรรคการเมือง

2) แนวโพสต์โมเดิร์น (Post Modernism) คู่ฝาแฝดของแนวอนาธิปไตย แต่ไม่ได้เน้นปฏิบัติการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรม หากแต่เน้นงานด้านทฤษฎีและการปฏิวัติเชิงความคิด หรือทางวิชาการ โดยการพยายามปฏิเสธสิ่งที่เรียกว่า “มหาวาทกรรม” (Grand Narratives) หรือทฤษฎีประเภทที่พยายามจะอธิบายโลกโดยองค์รวม เช่น มาร์กซิสต์ เสรีนิยม เป็นต้น เพราะมองว่าทฤษฎีเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อต้องการครอบงำผู้อื่น และปิดกั้นการตีความโลกที่แตกต่าง ตัวอย่างของขบวนการแนวนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ศูนย์สตรีศึกษา เป็นต้น

3) แนวทางที่สาม (Third Way) เป็นการสะท้อนความหมดหวังกับแนวคิดฉันทามติสังคมนิยมประชาธิปไตย และถูกบังคับให้ยอมรับทางเลือกแบบแนวทางที่สาม ทีต้องพยายามประนีประนอมกับรัฐ และแนวคิดแบบเสรีนิยมใหม่ ซึ่งล้วนแต่สร้างประเด็นปัญหาและไม่สามารถสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ แนวทางที่สามเป็นแนวคิดหลักที่ครอบงำบรรดาองค์กรพัฒนาเอกชนในไทย (NGO) ซึ่งมักเป็นในลักษณะของการรับอิทธิพลจากรัฐและทุนนิยมเสรีผ่านเงินสนับสนุนทั้งจากภายในและต่างประเทศ จนบางครั้งก็ส่งผลกระทบต่อความคิดและยุทธศาสตร์ของขบวนการภาคประชาชนไทย

อย่างไรก็ตามในเรื่องแนวคิดเบื้องหลังที่ ใจ อึ๊งภากรณ์ ได้นำเสนอนี้ แม้ว่าจะสามารถอธิบายความเป็นมาของขบวนการภาคประชาชนไทยได้ แต่ความคิดและการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดของหนังสือเล่มนี้ก็ยังดูเหมือนจะเป็นการมองแบบมาร์กซิสต์มากเกินไป เช่น มีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐ และตลาด ตลอดจนเป็นการมองแบบพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเสียส่วนใหญ่ จนบางครั้งก็อาจทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์และตีความขบวนการทางสังคมเหล่านี้ในแง่ลบเกินไป ทั้งที่ในหลายกรณีขบวนการภาคประชาชนในไทยก็มีข้อจำกัดทั้งในเรื่องทรัพยากรและบริบทภายนอกที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหว

จากตรงนี้ เราอาจทราบถึงแนวคิดพื้นฐานทางทฤษฎีของขบวนการทางสังคมใหม่จากนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ แต่ทว่าในการจำแนกรายละเอียดของทฤษฎีลงไปอีกนั้นกลับยังคงมีข้อถกเถียงบางประการ ที่คงต้องกล่าวถึง

ประการแรก ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ ถูกวิจารณ์ว่าเป็นเพียงการพยายามเลือกหยิบเอาปรากฏการณ์บางอย่างมาศึกษา และทำข้อสรุปเฉพาะประเด็นที่สนใจ ไม่ใช่ประเด็นที่เกิดขึ้นเหล่านี้ เป็นความขัดแย้งรูปแบบใหม่ตามที่ทฤษฎีกล่าวอ้างแต่ประการใด เพราะขบวนการบางอย่างก็เกิดขึ้นมานานแล้ว ไม่ได้มีความใหม่อย่างที่อธิบาย

ประการที่สอง การเลือกวิเคราะห์เฉพาะบางปรากฏการณ์เช่นนี้ ทำให้ทฤษฎีดังกล่าวหลงลืมการศึกษาบางขบวนการออกไป เช่น ขบวนการฝ่ายขวา อย่างกลุ่มฟาสซิสต์ใหม่ เป็นต้น

ประการที่สาม ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ไม่ได้สนใจมิติเชิงองค์กรเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิเสธการมองแบบทฤษฎีการระดมทรัพยากร ที่มองว่าเงื่อนไขภายในเชิงองค์กร และยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว สำคัญไม่แพ้มิติอื่น ๆ

ประการที่สี่ ข้อถกเถียงว่าด้วย "พื้นที่การเมือง" มีนักทฤษฎีบางท่านพยายามจะแจกแจงรายละเอียดระหว่าง ความเป็นขบวนการเชิงการเมืองกับขบวนการเชิงวัฒนธรรม ดังนี้ (1) ขบวนการเชิงการเมืองมีฐานมาจากแนว Neo-Marxist เน้นการวิเคราะห์สังคมโดยรวม ซึ่งอาจมีรัฐอยู่ศูนย์กลาง การศึกษาขบวนการประเภทนี้จึงเน้นไปที่ยุทธศาสตร์ และเป้าหมายของขบวนการว่าต้องการเปลี่ยนแปลงอะไรในเชิงโครงสร้าง ขณะที่ (2) ขบวนการเชิงวัฒนธรรมนั้น จะเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตประจำวัน เปิดเผยสิ่งที่สังคมข้อมูลข่าวสาร และกระบวนการอำนาจครอบงำอยู่ อย่างไรก็ตาม คงต้องยอมรับว่า ในความเป็นจริงเราไม่สามารถแบ่งแยกได้ชัดเจนว่า ขบวนการใดอยู่ในโซนวัฒนธรรมหรือการเมือง หากแต่คงพออธิบายจุดเน้นของขบวนการทั้งสองรูปแบบนี้ได้

ท้ายที่สุดแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ มีลักษณะอันเป็นประโยชน์ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยเป็นอย่างมาก จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาที่ผ่านมา ทำให้ผู้วิจัยสามารถมองเห็นแนวโน้มของขบวนการนักศึกษาไทยที่เคลื่อนไหวอยู่ได้ ทั้งในแง่ของพื้นที่และประเด็นในการเคลื่อนไหว ดังที่กล่าวถึงข้างต้น

2.2 แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วย สื่อใหม่กับการเคลื่อนไหวทางสังคม

แนวคิดเรื่อง "สื่อใหม่" กับการเคลื่อนไหวทางการเมือง เป็นประเด็นใหม่ที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการระยะหลัง ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร โดยมีตรรกะว่า นักศึกษาในฐานะคนรุ่นใหม่ที่สามารถเข้าถึงและมีความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีประเภทนี้ จึงน่าจะมีโอกาสในการใช้สื่อใหม่เป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของขบวนการมากกว่าขบวนการประเภทอื่น สื่อใหม่เหล่านี้จึงเปรียบเสมือนพื้นที่และเครื่องมือชิ้นใหม่ของขบวนนักศึกษาในการเคลื่อนไหวทางสังคม และน่าจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในช่วงเวลาที่จะศึกษา ซึ่งสื่อใหม่ที่อาจนำมาวิเคราะห์ ได้แก่ สังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวีตเตอร์ สำนักข่าวออนไลน์ เป็นต้น และอาจรวมไปถึงสื่อใหม่ประเภทสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมด้วย

2.2.1 สื่อใหม่ กับอำนาจในมุมมองของวาทกรรม

ทรรศนะของเรื่อง “สื่อใหม่” นั้น ปรากฏอยู่ในการศึกษาหลัก ๆ ของนิเทศศาสตร์ สายสื่อศึกษา (Media Study) ที่สนใจพัฒนาการของสื่อที่มีมาอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย และทุก ๆ ครั้งที่มีสื่อประเภทใหม่ ๆ เกิดขึ้น สื่อเดิมที่เคยมีก็จะกลายสภาพเป็นสื่อเก่าไปโดยปริยาย เนื่องจากคุณสมบัติทางเทคนิค (Technical Aspect) ของสื่อใหม่ที่โดดเด่นกว่า สะดวกกว่า รวดเร็วกว่า เข้าถึงได้ง่ายกว่า และเก็บไว้ได้นานกว่า (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554, น. 12-13)

เพื่อตอบคำถามต่อไปว่าสื่อใหม่ส่งผลต่อความเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างไร ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจระหว่าง สื่อกับการเมืองวัฒนธรรมเสียก่อน เนื่องด้วยหากสำรวจจากมุมมองด้านวาทกรรม ซึ่งในที่นี้ให้ความสนใจกับ “การวิเคราะห์วาทกรรม” (Discourse Analysis) เช่นการจะวิเคราะห์วาทกรรมว่าด้วยประชาธิปไตย ในขั้นตอนแรกนั้นจะตั้งคำถามก่อนว่า “สังคมไทยพูดถึงประชาธิปไตยว่าอะไร” (What) และจึงถามต่อไปว่า “สังคมไทยมีวิธีการพูดถึงประชาธิปไตยอย่างไร” (How To Speak) และส่วนที่สำคัญที่สุดที่เชื่อมโยงการเมืองว่าด้วยวาทกรรมเข้ากับสื่อ ก็คือการวิเคราะห์ว่าด้วยอำนาจ ว่าอำนาจนั้นมีความสัมพันธ์กับวาทกรรมดังกล่าวอย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554, น. 20-21)

ซึ่งอำนาจนี้มีความน่าสนใจใน 2 ลักษณะ ส่วนแรกคือ ที่มาของวาทกรรม อันได้แก่ เนื้อหาที่พูดออกมาและวิธีการที่พูดหรือสื่อสารออกไป ช่องทางการสื่อสาร รวมไปถึงอำนาจของผู้ส่งสารและตัวสื่อที่ผนวกอยู่กับอำนาจนั้น ซึ่งก่อให้เกิดผลในการประกอบสร้างความหมายหรือส่งต่อความหมายดังกล่าวสู่สังคม ส่วนที่สองคือ ที่ไปของวาทกรรม อันหมายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวาทกรรมหรือคำพูดดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม อำนาจของผู้ส่งสารนั้น มักจะสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมือง เมื่อผู้ส่งสารหรือผู้สร้างวาทกรรมนั้น คือ สถาบันที่ทรงอำนาจทางการเมือง “เนื้อหาของสารดังกล่าว” ก็มีอาจมีความเป็นไปได้ที่จะแสดงตัวออกมาเป็นวาทกรรมกฎหมายที่บังคับใช้ให้สังคมปฏิบัติ เช่น การตราความสัมพันธ์ของคำว่าประชาธิปไตย ให้อยู่ในรัฐธรรมนูญ เพื่ออธิบายว่ารัฐบาลที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นรัฐบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าในความเป็นจริงนั้น รัฐบาลจะมาจากการแย่งชิงอำนาจรัฐ หรือระบอบเผด็จการทหารก็ตาม (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554, น. 22-23)

มองจากมุมนี้ การสื่อสารกับการสร้างวาทกรรม จึงดูเหมือนจะเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจรัฐเท่านั้น แต่นั่นคือมุมมองของการสื่อสารแบบสื่อเชิงเดี่ยว (Powerful Media) ผู้ทรงอำนาจมีสื่อในครอบครองเพื่ออำนาจการสรรค์สร้างวาทกรรม หากแต่ปัจจุบันเป็นการมองสื่อแบบบูรณาการ (Integration of Communication) ที่มองการสื่อสารในรูปแบบของกระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural Process) ที่มีการปรับตัว สร้างสรรค์ และพัฒนาเพื่อสืบทอดกระบวนการอย่างต่อเนื่อง

อีกทั้งมีการปรับขยายจากที่มองแค่ตัวสื่อ มามองรูปแบบของการสื่อสาร ที่สนใจกระบวนการสื่อสารอย่างบูรณาการตั้งแต่ ผู้ส่ง (Source: S) สาร (Message: M) ช่องทาง (Chanel: C) และผู้รับ (Reciever: R) รวมถึงบริบท (Context) ด้วย ซึ่งกระบวนการทางวัฒนธรรมนี้เอง ทำให้เราเห็นการแตกสาขาของการสื่อสารและการรณรงค์ที่แยกออกไปจากภาพมุมมองของรัฐ แต่เราจะเห็นการรณรงค์ในระดับโรงเรียน ท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งการสื่อสารของผู้ไร้อำนาจ เพื่อต่อรองและเคลื่อนไหวตอบโต้วาทกรรมที่สร้างโดยรัฐหรือผู้มีอำนาจ (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554, น. 24-30)

ในการนี้ แม้งานวิจัยในยุคก่อนหน้านี้หลายชิ้นจะให้ความเห็นตรงกันว่า สื่อกระแสหลักหรือสื่อมวลชน (Mass Media) มักจะอยู่ในมือหรือฝ่ายผู้มีอำนาจเสมอ ไม่ว่าจะเป็นยุคกลาง ยุคจักรวรรดินิยม หรือยุคทุนนิยม แต่ก็ยังคงมีข้อสังเกตว่าสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณี (Folk Art) ก็ยังคงเป็นเครื่องมือทางเลือกให้กับท้องถิ่นหรือผู้ไร้อำนาจเสมอ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้พวกเขา เข้าถึงอำนาจการผลิตและสร้างสรรค์ รวมถึงดัดแปลงเพื่อสร้างวาทกรรมและอัตลักษณ์ให้กับพวกเขาเอง (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2554, น. 31)

ดังนั้น หากเปรียบเทียบถึงผลกระทบของสื่อใหม่ที่กระทำต่ออำนาจนั้น ตัวอย่างที่ชัดเจนเริ่มจากการย้อนกลับไปเมื่อยุคกลาง ก่อนโยฮันส์ กูเต็นเบิร์กจะคิดค้นการประดิษฐ์ตัวพิมพ์ อาชีพคนคัดลายมือ ถือเป็นอาชีพสำคัญของคนในยุคนั้น ประชากรเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เขียนได้ พวกเขาจึงมีความสำคัญต่อภูมิปัญญาและจารึกแห่งยุคสมัย ในขณะที่อีกมุมหนึ่ง เมื่อลายมือทุกลายมือนั้นสามารถสืบสาวหาตัวผู้เขียนได้อย่างชัดเจน นี่คือเหตุผลหนึ่งซึ่งทำให้สังคมที่มืดมนในยุคนั้นไม่มีใครกล้าวิพากษ์วิจารณ์ท้าทายอำนาจของศาสนจักร (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554)

หากแต่เมื่อมีการประดิษฐ์ตัวพิมพ์และแท่นพิมพ์ของกูเต็นเบิร์ก เทคโนโลยีการสื่อสารก็ได้ก้าวขึ้นไปอีกขั้น ตัวพิมพ์เหล่านั้นไม่สามารถบ่งบอกที่มาของความคิดที่ท้าทายระบบอำนาจเก่าได้ มันได้ช่วยให้ข้อเขียนโจมตีโบสถ์คาทอลิกของมาร์ติน ลูเทอร์ และคัมภีร์ไบเบิลในภาษาท้องถิ่นแพร่หลายอย่างรวดเร็ว กลายเป็นการเปลี่ยนโฉมหน้าสภาพแวดล้อมทางปัญญาของยุโรปในยุคปฏิรูปโปรแตสแตนต์ (Protestant Reformation) ในขณะที่สื่อเดิมอย่างงานคัดลายมือนั้น ก็ค่อย ๆ หมดบทบาททางสังคมลง (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554)

ประวัติศาสตร์สะท้อนว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อสังคมเสมอ หากความเปลี่ยนแปลงในขณะนั้นสามารถเปลี่ยนโฉมของสังคมแบบเดิมได้ จะต่างอะไรกับอินเทอร์เน็ต หรือตัวพิมพ์ที่แพร่หลายโลดแล่นอยู่ทั่วไปในขณะนี้ ทั้งการผลิตความคิดใหม่และการ

ผลิตซ้ำทางความคิดกลายเป็นประเด็นท้าทายอำนาจในปัจจุบัน และทุกคนก็สามารถเป็นสื่อที่มีพลังในขับเคลื่อนสังคมได้โดยเริ่มจากตนเอง (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554)

ในปัจจุบัน แม้คำว่า สื่อใหม่ (New Media) จะยังไม่มีขอบเขตการนิยามที่แน่ชัด แต่ในความหมายหนึ่งนั้น หมายถึง "สื่อดิจิตอล" ที่สามารถแสดงผลได้ในรูปแบบของเลขฐานสอง คือ 1 และ 0 (Numerical Representation) โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบที่ชัดเจน คือ สื่อออนไลน์ ที่อยู่บนเครือข่ายอินเตอร์เน็ต ซึ่งกลายมาเป็นสื่อหนึ่งที่เติบโตอย่างก้าวกระโดดและมีอิทธิพลมากในปัจจุบัน ครั้นเมื่อการพัฒนาของการสื่อสารรูปแบบนี้เป็น การสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two way Communication) ซึ่งผู้ใช้สามารถสื่อสารตอบโต้กับเจ้าของสาร หรือสามารถตอบโต้สื่อสารกันเองระหว่างผู้ใช้ด้วยกัน สิ่งเหล่านี้คือพัฒนาการของแนวคิด Web 2.0 ซึ่งต่อมากลายเป็นบริการเว็ปไซต์ (Web Service) เช่น กระดานข่าว (Webboard) ห้องสนทนา (Chatroom) บล็อก (Blog) รวมไปถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) เป็นต้น (ศุภกิจ แดงขาว, 2554)

ดังนั้นแล้ว เมื่อผู้ไร้อำนาจสามารถเข้าถึงสื่อใหม่ที่หลากหลาย และสามารถมีอำนาจเข้าไปอยู่ในกระบวนการผลิตวาทกรรม/ความหมายของวิถีชีวิตของตัวเองและสังคมได้ ก็เท่ากับว่าสื่อใหม่เหล่านี้ได้สถาปนาอำนาจและสถาบันทางสังคมขึ้นมาให้ เป็นเสมือนการติดอาวุธให้ผู้ใช้อำนาจได้ต่อสู้กับรัฐบนพื้นที่ของวาทกรรม (Discourse Filed) ได้ในที่สุด

2.2.2 พลังกลุ่มไร้สังกัด

> กลุ่มคนมีความซับซ้อนในทางที่ทำให้กลุ่มเหล่านั้นเกิดยากและดำรงอยู่ได้ยาก รูปแบบต่าง ๆ ของสถาบันดั้งเดิมคือปฏิกิริยาต่อความยากเหล่านั้น เครื่องมือทางสังคมใหม่ ๆ ปลดปล่อยภาระเหล่านั้นบางประการ ก่อกำเนิดวิธีใหม่ ๆ ของการตั้งกลุ่ม เช่น การใช้การแบ่งปันแบบง่าย ๆ เป็นหัวหอกในการสร้างกลุ่มใหม่ (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554, น. 37)

สิ่งที่เชอร์กี กำลังบอกไม่ได้หมายความว่าช่องทางการสื่อสารแบบใหม่จะเข้ามาทำลายทฤษฎีการรวมกลุ่มแบบเดิม ๆ ดังที่เคยเขียนไว้ข้างต้น แต่เรื่องดังกล่าวเพียงกำลังเป็นเครื่องมือสร้างการอธิบายว่าทำไมจึงมีการรวมกลุ่มแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้นในสังคม

ก่อนอื่น จะต้องเข้าใจก่อนว่า กลุ่มเป็นการรวมตัวแบบง่ายที่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกที่ และทุกมิติ รวมถึงในองค์กรที่เป็นทางการต่าง ๆ ก็อาจมีกลุ่มแฝงซ้อนทับอยู่ภายในองค์กรนั้น ๆ และกลุ่มก็จะมีความซับซ้อนในตัวมันเองมากขึ้น เมื่อมีสมาชิกจำนวนมากสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายอย่างซับซ้อนและยุ่งเหยิง

ผิดกับองค์กร (Organization) ที่มีความเป็นระเบียบแบบแผนและวางตัวอยู่บนความสัมพันธ์แบบเป็นทางการมากกว่า โดยเฉพาะในองค์กรรูปแบบเดิมที่มักจะมีการกำหนดโครงสร้างโดย “แผนภูมิองค์กร” (Organization Chart) ซึ่งเปรียบเสมือนกระดาษบุผนังขององค์กรอันเป็นเพียงประดิษฐกรรมอย่างหนึ่งที่สร้างความยุ่งยากในการทำธุรกรรม แม้ว่าองค์กรหลังยุคการจัดการจะมีการพัฒนาให้ทันสมัยมากขึ้น เช่น การย่อสายความรับผิดชอบ และจัดระเบียบความสัมพันธ์ให้ซับซ้อนน้อยลง เพื่อลดต้นทุนในการทำธุรกรรมต่าง ๆ แต่สุดท้ายแล้ว ต้นทุนดังกล่าวก็ไม่ได้ลดลงอย่างประสิทธิผลขนาดนั้น

ด้วยความที่ต้นทุนในการบริหารจัดการนั้นมากเกินไป กิจกรรมบางอย่างจึงมีแนวโน้มที่จะไม่สนใจการทำงานแบบองค์กร และหันมาใช้การดำเนินการแบบกลุ่มที่ไร้การจัดการ อาทิ การนัดกินข้าว ดูหนัง หรือกิจกรรมเล็ก ๆ ที่ไม่ต้องบริหารจัดการมากนัก กลายเป็นกลุ่มแบบหลวม ๆ ที่มักจะมีขนาดเล็ก และอยู่บนการดำเนินการแบบไม่ค่อยใช้ต้นทุน จนมักประสบปัญหาไม่สามารถทำกิจกรรมหรือกิจการที่ใหญ่ ๆ ได้ แต่ด้วยความที่ปัจจุบัน การประสานงานในวงกว้างสามารถทำได้ด้วยต้นทุนที่ต่ำ จึงทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้น มีความซับซ้อนและจริงจังมากขึ้น

กิจกรรมกลุ่มนั้น มีลำดับขั้นที่เรียกว่า “บันไดกิจกรรม” ที่เรียงลำดับความยาก โดยเริ่มจาก

บันไดขั้นแรก ได้แก่ การแบ่งปัน (Sharing) ซึ่งเรียกร้องการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด การแบ่งปันดังกล่าวอาจอยู่ในรูปของข้อมูล ทรัพยากร ที่จะนำมารวมกันเป็นฐานข้อมูล ดังเช่นที่เกิดขึ้นในบล๊อก (Blog) ต่าง ๆ หรือ การแบ่งปันภาพถ่าย ข้อมูลที่น่าสนใจ รวมถึงการแบ่งปันบทความและความรู้ทางวิชาการ หรือแม้กระทั่งประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้น และที่สำคัญคือแพลตฟอร์ม (Platform) ของการแบ่งปันนี้ มีพัฒนาการของรูปแบบที่มีการเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา และช่วยให้สมาชิกสามารถพัฒนากิจกรรมไปสู่บันไดขั้นที่สองได้ง่ายขึ้น

บันไดขั้นที่สอง คือ การประสานงาน ที่อาจหมายถึงการตอบรับข้อมูลข้างต้นและสังเคราะห์ข้อมูลหรือทรัพยากรร่วมกัน เพื่อนำไปสู่ปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ เช่น การตอบกระทู้หรือสร้างแพลตฟอร์ม (Platform) ในการถกเถียงแลกเปลี่ยนข้อมูล เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มว่ากำลังติดต่อประสานงานกันเรื่องอะไร และสุดท้ายอาจหมายถึงการสร้างกิจกรรมบางอย่างที่เรียกว่า การทำงานกลุ่ม ยกตัวอย่างเช่น การร่วมกันผลิตบทความในวิกิพีเดีย ที่ต้องอาศัยการต่อรองและประสานงานกันในรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น รวมไปถึงการถกเถียงในโลกสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) และยูทูป (Youtube) ที่สร้างพื้นที่ให้คนได้แลกเปลี่ยนในกิจกรรมและความคิด ทั้งที่สร้างสรรค์และไร้ขอบเขต แต่อย่างไรก็ตามมันได้นำไปสู่การสร้างการเคลื่อนไหวในประเด็นใหม่ ๆ ตลอดเวลา และพร้อมจะตอบสนองต่อการรวมกลุ่มภายใต้ความสนใจที่หลากหลายของคนในยุคปัจจุบันมากขึ้น

กระนั้น การถกเถียงแลกเปลี่ยนมักจะต้องเลือกระหว่างการสร้างกลุ่มเล็ก ๆ ที่เหนียวแน่นกับกลุ่มที่กว้างขวางแต่กระจัดกระจาย กล่าวคือ ในทฤษฎีการกระจายแบบกำลัง พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้อ่านจะสัมพันธ์กับแบบแผนการสนทนา หรืออาจยกตัวอย่างว่า ในการเผยแพร่ข้อมูลของบล็อก (Blog) ที่มีผู้อ่านจำนวนมากนั้น จะกลายเป็นการสื่อกระจายภาพและเสียง ซึ่งเป็นสภาวะของปฏิสัมพันธ์ที่ตื้นเขินของกลุ่มที่ไร้การจัดการ ในขณะที่ การเผยแพร่ไปสู่กลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กันอยู่แล้ว แม้ว่าอาจจะมีจำนวนน้อย แต่ก็จะทำให้ข้อมูลนั้นมีการประสานงานแลกเปลี่ยนกันอย่างลุ่มลึกกว่า และสร้างบทสนทนาที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

และบันไดขั้นที่สาม คือ การเคลื่อนไหวแบบกลุ่ม ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ยากที่สุด เพราะเป็นขั้นเรียกร้องให้คนกลุ่มหนึ่งทุ่มเทกับการทำอะไรสักอย่างร่วมกัน สร้างความรับผิดชอบร่วมกันด้วยการผูกโยงอัตลักษณ์ส่วนบุคคลเข้ากับอัตลักษณ์ของกลุ่ม

ความพิเศษของสื่อใหม่ คือการก้าวเข้ามาเป็นเครื่องมือที่ทำให้การตั้งกลุ่มเป็นเรื่องที่ง่ายขึ้นและมีเครือข่ายการสื่อสารในปัจจุบัน ได้แก่ เครือข่ายโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ตเป็นเสมือนเวทีของการตั้งกลุ่ม เมื่อกลุ่มกลายเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิต เราจึงเห็นการทดลองใหม่ ๆ ของกลุ่มใหม่ ๆ หรือกลุ่มประเภทใหม่ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวที่แปลกใหม่และทรงพลัง

ณ จุดนี้ พัฒนาการของกลุ่มก็จะกลายเป็นผลลัพธ์เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคม ดังทฤษฎีขบวนการทางสังคมต่าง ๆ เพียงแต่ในส่วนนี้จะให้ความสำคัญกับการมองเรื่องลำดับขั้นของการติดต่อสื่อสาร และความพยายามของสื่อใหม่ที่จะลดต้นทุนในการสร้างกิจกรรมร่วมกัน และอธิบายการเกิดขึ้นของกิจกรรมการเคลื่อนไหวโดยอาศัยสื่อใหม่

ขณะที่ตรรกะพื้นฐานของอินเทอร์เน็ต คือการสื่อสารจากปลายทางสู่ปลายทาง ในลักษณะที่หลายต่อหลาย (Many to Many) และเป็นการสื่อสารที่ถูกมาก ซึ่งยืดหยุ่นให้มีการพัฒนารูปแบบหน้าตาของการสื่อสารได้โดยง่าย จนเราอาจเห็นการสร้างโปรแกรมหรือแอปพลิเคชั่นเพื่อการสื่อสารใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา โดยรูปแบบของอินเทอร์เน็ตเปรียบได้กับการแพร่กระจายของโรคระบาด ซึ่งมีตัวแปร 3 ตัว คือ โอกาสในการติดเชื้อ โอกาสในการสัมผัสกันระหว่างคนสองคน และขนาดของประชาชน ถ้าตัวแปรตัวใดตัวหนึ่งเพิ่มขึ้นก็จะทำให้โรคระบาดกระจายมากขึ้นด้วยเปรียบเสมือน การซุบซิบนินทาที่เกิดขึ้นได้อย่างง่ายก็จะทำให้การแพร่กระจายของข้อมูลและพลังในการประสานงานเพิ่มขึ้นอย่างมากเช่นกัน (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554, น. 161)

เพราะฉะนั้น การสื่อสารที่ไม่ต้องการสื่อกลาง และกลุ่มที่เกิดขึ้นได้ง่ายเช่นนี้ จึงท้าทายความสามารถขององค์กรในการรวมกลุ่มรูปแบบเดิม ยกตัวอย่างเช่น จากแต่เดิมที่ต้องไปรวมกันที่โบสถ์ทุกวันอาทิตย์เพื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สร้างกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน รวมไปจนถึงการบริจาค

ภายใต้ศรัทธาของการจัดการในโบสถ์นั้น ในที่นี้โบสถ์จึงเป็นสื่อกลายที่มีประสิทธิภาพในการสร้างกลุ่มทางสังคมเพื่อทำกิจกรรมหรือเคลื่อนไหวร่วมกัน แม้ว่าโบสถ์โบราณอาจจะมีปัญหาที่มีการบริหารจัดการในแนวดิ่ง ซึ่งมีพระเท่ากับสถาบันทางศาสนา และมีอำนาจในการจัดการ แต่กระนั้นโบสถ์ก็ยังคงเป็นสื่อกลางที่คริสตศาสนิกชนหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของสื่อใหม่ ๆ นั้น ได้สถาปนารูปแบบใหม่ของการรวมกลุ่มขึ้นมา ก้าวข้ามการรวมกลุ่มแบบเดิมได้โดยปริยาย ทั้งยังท้าทายอำนาจของสถาบันดั้งเดิมแบบโบสถ์หรือวัด เพราะกิจกรรมกลุ่มสามารถกระทำผ่านอินเทอร์เน็ต หรือสื่ออื่น ๆ ได้แล้ว ถ้าตามตรรกะนี้ ความสำคัญของโบสถ์ในฐานะสถาบันดั้งเดิมก็จะต้องลดลง หรือต้องมีการปรับตัวเพื่อแข่งขัน เช่น อาจจะมีความโปร่งใสมากขึ้น หรือปรับการสื่อสารให้ดึงดูดให้คนเข้าโบสถ์มากขึ้น รวมถึงการเรียกร้องให้คริสต์ศาสนิกชนหันกลับมาเห็นคุณค่าในประเพณีดั้งเดิม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เครื่องมือทางสังคมดังกล่าวก็ยังไม่ถึงกับสร้างการเคลื่อนไหวแบบกลุ่มได้เสียทีเดียว หากเพียงกำจัดอุปสรรคของการเคลื่อนไหวไปเท่านั้น การเคลื่อนไหวไม่ได้ขึ้นอยู่กับแอปพลิเคชั่นที่เลิศหรู หรือเทคโนโลยีสุดล้ำ แต่ขึ้นอยู่กับการประยุกต์เข้ากับพฤติกรรมของคนในสังคมมากกว่า ด้วยเหตุนี้ จึงหมายความว่า แค่บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงตัวเว็บไซต์ (Website) หรือเฟซบุ๊ก (Facebook) ขั้นพื้นฐานก็สามารถส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวได้แล้ว

อีกส่วนหนึ่งที่เชอร์กี กล่าวถึง ไม่ต่างจากทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่น ๆ นั่นคือการพูดถึงกลยุทธ์ (Tactic) ที่การรวมกลุ่มหรือการเคลื่อนไหวโดยใช้สื่อใหม่เลือกใช้ โดยเชอร์กีเห็นว่าการกำหนดการรวมกลุ่มหรือการเคลื่อนไหวแบบกลุ่มนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ สัญญา (Trust) เครื่องมือ (Tool) และ ข้อต่อรอง

1) สัญญา (Trust) แปลอีกอย่าง คือ ความเชื่อมั่นที่จะทำให้ผู้คนเลือกเข้ากลุ่ม และความเชื่อมั่นดังกล่าวจำเป็นจะต้องใช้การดึงดูดและโน้มน้าวที่เหมาะสม ซึ่งผู้คนจะไม่ใช่แค่เลือกสังกัดเป็นสมาชิกกลุ่มที่เขาพอใจหรือหวังประสิทธิผลเท่านั้น หากแต่ยังคำนึงอีกด้วยว่าจะมีคนคิดอื่น ๆ คิดแบบเขาหรือไม่ว่ากลุ่มนี้ดีและพร้อมจะเข้าร่วมกลุ่มนี้ หนึ่งในกลยุทธ์ที่แก้ปัญหานี้คือ การทำให้การเข้าร่วมเป็นสมาชิกทำได้โดยง่าย ทำให้เป้าหมายเรื่องจำนวนคนดูเป็นไปได้สำหรับพวกเขา หรืออีกกลยุทธ์คือ การหลอกล่อจูงใจด้วยการสร้างคุณค่าส่วนบุคคล ก่อนจะเปิดเผยคุณค่าทางสังคมให้สมาชิกตัดสินใจเลือกในภายหลัง เช่น การเริ่มจากให้เข้าไปฝากข้อมูลฟรี แล้วค่อยชักจูงให้แบ่งปันข้อมูลนั้น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังอาจมีกลยุทธ์อื่น ๆ อีก เช่น การเริ่มต้นกลุ่มจากความเหนียวแน่นของกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อดึงดูดให้ผู้ใช้ใหม่ ๆ เข้ามา เหมือนเป็นการสัญญากับผู้ใช้ใหม่ว่าที่นี่จะมีคนพร้อมแลกเปลี่ยนแบ่งปันข้อมูลกับผู้ใช้ใหม่เสมอ เป็นต้น แน่นอนว่า กลยุทธ์ที่กล่าวมา

ทั้งหมดนี้ อาจไม่ได้เป็นคำสัญญาที่ทำได้จริงเสียทั้งหมด แต่จริง ๆ แล้วเป็นคำสัญญาเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้คนเข้าร่วมต่างหาก

2) เครื่องมือ เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงต่อจากสัญญา เพราะเป็นการเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับความต้องการและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้น เครื่องมือจึงต้องขึ้นอยู่กับทั้งสัญญาและเวลาที่ใช้ด้วย จึงอาจจำเป็นต้องทราบวัตถุประสงค์ก่อนว่ากลุ่มที่ต้องการเป็นรูปแบบใดระหว่าง (1) กลุ่มขนาดเล็ก ที่มีการรวมตัวอย่างใกล้ชิด หรือกลุ่มขนาดใหญ่ ที่มีการรวมตัวอย่างเหนียวแน่น และ (2) กลุ่มที่มีอายุยาวนาน หรือกลุ่มที่มีอายุสั้น เพราะสิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้เครื่องมือ ยกตัวอย่างเช่น การรณรงค์ด้วยการใช้บล็อกหรือจดหมายเปิดผนึกแบบออนไลน์ ซึ่งใช้เวลารวบรวมมาก อาจเหมาะกับประเด็นการเคลื่อนไหวที่ใหญ่และต้องการให้ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง ขณะที่หากเพียงแค่กลุ่มคนขับแท็กซี่ต้องการจะปิดถนนเพื่อตอบโต้แบบเฉียบพลันต่อรัฐบาลที่เพิ่งแถลงให้อูเบอร์ถูกกฎหมาย ในกรณีนี้อาจต้องใช้ทวิตเตอร์เพื่อสร้างการรวมตัวที่รวดเร็วที่สุด ผลลัพธ์ของปรากฏการณ์ล้วนขึ้นอยู่กับเครื่องมือทั้งสิ้น และผู้พัฒนาเครื่องมือก็พร้อมจะอำนวยความสะดวกภายใต้ความเหมาะสมของปัจจัย 2 อย่าง คือ จำนวนสมาชิก อายุของกลุ่ม

นอกจากนี้แล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดคือต้องเข้าใจว่า เครื่องมือใหม่ ๆ ที่มีการพัฒนาอย่างมากหลายขึ้นทุกวัน ไม่ได้หมายความว่าจะเหมาะสมไปกว่าเครื่องมือเดิม ๆ หรือกล่าวคือ การเลือกใช้เครื่องมือยังคงจำเป็นจะต้องเลือกกลุ่มเป้าหมายและพฤติกรรมของสังคมด้วย เพราะไม่ได้หมายความว่าคนจะเลือกใช้แอปพลิเคชันที่พัฒนาขึ้นใหม่อย่างรวดเร็ว หากแต่ยังคงเล่นเฟซบุ๊กซึ่งเป็นแอปพลิเคชั่นเก่าในทุกวัน

3) ส่วนที่เกิดขึ้นทีหลังสุดคือ ข้อต่อรอง เพราะมันคือส่วนที่ซับซ้อนและจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีสัญญาและเครื่องมือเกิดขึ้นแล้ว และสัญญากับเครื่องมือของกลุ่มสามารถประสานกันทำงานได้อย่างลงตัว ในกรณีนี้หมายความว่า ข้อต่อรองคือสิ่งต่อไปที่จะเป็นกลไกขับเคลื่อนกลุ่มให้เดินหน้าต่อและมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งข้อต่อรองนี้อาจมาในรูปกติกาทั้งที่เจ้าของกลุ่มเป็นผู้กำหนด หรือเป็นข้อตกลงร่วมกัน แต่ก็ไม่ใช่เพียงแค่นั้น เพราะปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มอาจลื่นไหลกว่านั้น เพราะความต้องการของคนในกลุ่มไม่เหมือนกัน บางคนอาจแบ่งปันถ้อยคำที่เป็น Hate Speech ในกลุ่มที่แลกเปลี่ยนความคิดทางการเมือง บางคนอาจมองว่าการถกเถียงควรเป็นเรื่องของปรัชญาที่อยู่บนหลักการพื้นฐานบางอย่าง ในที่นี้จึงเกิดการบริหารจัดการข้อต่อรองขึ้นภายในกลุ่ม เช่น อาจมีกลไกโหวตหรือโต้เถียงว่าประเด็นดังกล่าวสมควรใช้ Hate Speech หรือไม่ หรือแม้กระทั่งอาจมีกลไกจัดการผ่านการกด Spam หรือบล็อกข้อความนั้นเพื่อความสบายใจของผู้ใช้คนอื่น

ในประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่า (1) ข้อต่อรองสัมพันธ์กับจำนวนปฏิสัมพันธ์และข้อตกลง กล่าวคือ ยิ่งคนที่สัมพันธ์กันมีจำนวนมากเท่าไหร่ และยิ่งพวกเขาจะต้องตกลงทำอะไรร่วมกันมาก

เท่าไหร่ กฎเกณฑ์ที่กำกับความสัมพันธ์นั้นก็ยิ่งต้องซับซ้อนมากขึ้น ในอีกแง่หนึ่ง (2) ข้อต่อรองสัมพันธ์กับบันไดแต่ละขั้นของกลุ่ม หรือกล่าวคือ ข้อต่อรองของการแบ่งปันอาจเรียบง่ายกว่าข้อต่อรองเพื่อการประสานงานหรือการเคลื่อนไหวเป็นกลุ่ม ก็เพราะความซับซ้อนและระยะเวลาในการดำเนินการนั้นมีมากกว่า

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าทุกกลุ่มจะทำตามปัจจัย 3 ข้อข้างต้นแล้วจะประสบความสำเร็จ ยังมีตัวอย่างของความล้มเหลวอยู่มากในการรวมกลุ่มสมัยใหม่ เพราะปัจจัย 3 ข้อนี้มันมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนและยุ่งยาก และความซับซ้อนนี้ไม่ได้มาโดยตรงจากกลุ่ม หากแต่มาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การจะจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ให้แม่นยำและนำไปสู่การประสบความสำเร็จนั้นเป็นไปได้ค่อนข้างยาก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะขั้นความสำเร็จของกลุ่มนั้นไม่เท่ากัน กลุ่มบางกลุ่มอาจมีอายุไม่ยืนยาวแต่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมในระยะสั้นได้ เพราะเครื่องมือทางสังคมดังกล่าว ได้ทำให้กลุ่มรวมตัวกันและเคลื่อนไหวทางสังคม และเมื่อกลุ่มมีอำนาจพอและเสียงสนับสนุนมากพอ การเรียกร้องบริการต่าง ๆ ทั้งจากผู้ให้บริการสร้างกลุ่มเอง หรือจากส่วนอื่น ๆ ของสังคมก็อาจพอเป็นไปได้

2.2.3 Social Media การเมือง และประชาธิปไตย

ถ้าจะสำรวจในส่วนที่เฉพาะเจาะจงถึง Social Media ที่ส่งผลกระทบต่อการเมือง ก็จะขอหยิบยกข้อคิดเห็นในบทความชื่อ Social Media กับการเมืองในทัศนะของ รศ.ดร.ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ มาเป็นคำตอบของเรื่องประเด็นดังกล่าว (ธีรพัฒน์ อังศุชวาล, 2554) ดังนี้

> คือ การเมืองในที่นี้ หมายความว่าอย่างไร ถ้าการเมืองในที่นี้หมายถึงการโน้มน้าวกันโดยการโต้แย้งหรือขัดแย้งโดยอาศัยเหตุและผล (Reason Argument) Social Media มันเปิดพื้นที่ให้คนโน้มน้าวกันได้เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ได้เห็นข้อจำกัดว่าแท้จริงแล้วมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลตามความเชื่อของแนวคิดการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Being) หรือเป็นสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนอยู่บนฐานของอารมณ์ คือมันมีคนที่พยายามจะเคลื่อนโดยเหตุผลและคนที่พยายามจะเคลื่อนโดยอารมณ์แล้วมันปะทะกัน คือสภาพของ Social Media ที่มันเพิ่มพูนเสรีภาพของมนุษย์แล้ว มันต้องตั้งอยู่บนฐานว่ามนุษย์มีเหตุผล แล้วถ้าไม่ใช่ล่ะ? ของทุกอย่างในโลกนี้ล้วนมีแง่บวกแง่ลบ เพราะฉะนั้น ผลกระทบต่อสังคมการเมือง คือ มันเป็นพื้นที่ทางเลือก ให้ผู้คนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยที่ไม่สอดคล้องกับกระแสหลักก็จะมีพื้นที่ของตัวเอง ทำอะไรต่อมิอะไรได้มากขึ้น คนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น คนสามารถจะพูดเรื่องบางเรื่องที่เขาคิดได้อย่างเต็มที่ แต่ก็จะมีข้อจำกัดอีกหลาย ๆ เรื่องเช่นเดียวกัน มันก็จะมีผลในทางลบ เพราะแท้จริงแล้วมนุษย์ก็ไม่ใช่สิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล แต่

มนุษย์ถูกขับเคลื่อนโดยอารมณ์ของตัวเองด้วย ในฐานะนักรัฐศาสตร์ ถ้าคุณจะดูว่าแล้วมันจะเป็นอย่างไร คุณก็ต้องดูองค์ประกอบเหล่านี้ ที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์กันผ่าน Social Media บางครั้งคุณก็จะเห็นความโหดร้ายสุด ๆ และความโหดร้ายสุด ๆ นี้คืออะไร แทนที่คุณจะไปเรียกร้องว่าต้องมีเหตุผล ก็ไม่มีเหตุผล แล้วมันก็เป็นแบบนี้ เราจะอยู่กับมันอย่างไร สิ่งนั้นต่างหากที่น่าจะเป็นโจทย์ของเรา

คุณสมบัติของสื่อออนไลน์นี้เอง ส่งผลกระทบต่อ “สื่อมวลชน” (Mass Media) โดยตรง กล่าวคือ ผู้ส่งสารสาร สามารถทำการ “สื่อสารมวลชน” (Mass Communication) ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องผ่านสื่อมวลชนอีกต่อไป ซึ่งทำให้เกิดผลต่อสังคมและการเมือง ทั้งในด้านบวกและลบ ดังนี้

ด้านบวก คือ สื่อออนไลน์ทำหน้าที่ได้โดยมีข้อจำกัดจากภาครัฐน้อยมาก ทำให้ผู้ส่งสารมีความกล้าที่จะเคลื่อนไหวทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะสามารถทำให้ผู้ใช้สื่อ ได้รับข้อมูลที่หลากหลายขึ้น มีการวิพากษ์วิจารณ์ และวิเคราะห์หาข้อเท็จจริง (แม้ในทางปฏิบัติ จะมีข้อกังวลว่า ผู้ใช้จะเลือกเปิดรับเฉพาะข่าวสารที่ตรงกับความคิดและทัศนคติเดิมของตัวเอง ดังเช่น ตามแนวคิด การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร (Selective Exposure) ของ โจเซฟ ที แคลปเปอร์)

ในด้านลบ นั้น อาจเกิดผลข้างเคียงในเรื่องของความมั่นคงของรัฐ การบิดเบือนข้อมูล เนื่องจากผู้ใช้สามารถปกปิดตัวตนได้ และสามารถส่งข่าวลวงได้ จนอาจเป็นการสร้างความปั่นป่วนให้กับสังคม หากผู้รับข้อมูลข่าวสารไม่มีการกลั่นกรองที่ดี ก็อาจตกเป็นเครื่องมือ รวมถึงสร้างความแตกแยกทางการเมือง ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้นแล้ว เราจะเห็นได้ว่า สื่อออนไลน์ (ในฐานะสื่อใหม่) นี้ ส่งผลกระทบที่หลากหลายต่อการเมืองและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวและแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เนื่องด้วยมันมีปัจจัยและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องมากมาย ในการจะบอกได้ว่าผลกระทบนั้นเป็นอย่างไร มีมุมมองหรือประเด็นให้วิเคราะห์ออกมาได้หลายประเด็น แต่สิ่งที่จะหยิบยกนั้น มีเพียง 2 เรื่องเท่านั้น คือ สื่อออนไลน์กับการเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองไทยและการเกื้อหนุนประชาธิปไตย และอีกเรื่องคือ ความไร้ระเบียบ ความมั่นคง และปฏิกิริยาโต้กลับของรัฐ

2.2.3.1 สื่อใหม่กับการพัฒนาของประชาธิปไตย กล่าวคือ สื่อใหม่นั้นไม่ได้เปลี่ยนแค่ภูมิทัศน์ทางการเมืองไทย แต่มันเปลี่ยนโลก เพราะ ดังที่กล่าวไปแล้ว ว่าการสื่อสารในรูปแบบใหม่ ๆ ที่เปิดโอกาสให้คนธรรมดาไร้อำนาจได้เข้าถึง นั้นได้สถาปนาอำนาจของผู้ไร้อำนาจขึ้นมาบนสังคม เนื่องจากหากมองในมุมของขบวนการทางสังคมใหม่แล้ว ผู้ไร้อำนาจในที่นี้

อาจหมายถึง ภาวะของการไร้บ้านทางอัตลักษณ์ในบริบทการเมือง ซึ่งมันบดบังตัวตนของพวกเขาในโลกทุนนิยมเสรี และบีบพวกเขาให้กลายไปอยู่ที่ชายขอบของสังคมการเมือง

แต่ทว่า ความโชคดีของสังคมไทยส่วนหนึ่ง แม้ว่าอัตราการพัฒนาด้านอื่น ๆ จะก้าวไม่ทันหลายประเทศ แต่ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารนั้น ถือเป็นจุดเด่นที่สำคัญและเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยหลังรัฐธรรมนูญ 2540 โดยอัตราการผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของไทยในปี 2559 มีสูงถึง 29.8 ล้านคน (ร้อยละ 47.5) และจากระยะเวลา 5 ปี ระหว่างปี 2555-2559 มีผู้ใช้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 26.5 เป็นร้อยละ 47.5 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2559) ซึ่งถือเป็นอัตราการเติบโตเกือบจะร้อยเปอร์เซ็นต์ และเป็นอันดับต้น ๆ ของภูมิภาคเอเชีย นอกจากนี้ สถาบันการจัดการนานาชาติ หรือ IMD (International Institute for Management Development) ของสวิตเซอร์แลนด์ ยังได้ประเมินการจัดอันดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมและประเทศตลาดเกิดใหม่ ปี พ.ศ 2560 ว่า ไทยมีปัจจัยด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีปรับตัวดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสวนทางกับโครงสร้างพื้นฐานด้านอื่น ๆ (ศูนย์เพื่อการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันสมาคมการจัดการธุรกิจแห่งประเทศไทย, 2560)

ดังนั้น การเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารในทีนี้ จึงเท่ากับเป็นการสร้างอำนาจต่อรองทางการเมือง ให้กับประชาชนคนธรรมดาทั่วไป และในขณะเดียวกันก็ถือเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยไปในตัวด้วย ทั้งนี้ เป็นเพราะสารัตถะของประชาธิปไตย ด้านหนึ่งคือสิทธิเสรีภาพในการสถาปนาอำนาจของคนธรรมดาให้เท่ากัน อันหมายถึง สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทั้งในแง่ข้อมูลข่าวสารการดำเนินการของรัฐ และข้อมูลข่าวสารทั่วไป เพื่อรวบรวมความเป็นเหตุเป็นผลในการประกอบการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำการทางการเมืองบางอย่าง ซึ่งรวมถึงการแสดงออกถึงความคิดเห็นทางการเมืองและการเลือกตั้ง และในขณะเดียวกัน อีกด้านก็คือ สิทธิเสรีภาพในการรวมกลุ่มที่เปิดกว้างมากขึ้น และสร้างองค์ประกอบของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้มั่นคงมากขึ้น รวมไปถึงการเป็นภาคประชาสังคม (Civil Society) ที่เข้มแข็งในสังคมประชาธิปไตย เพื่อเข้าไปคานอำนาจรัฐและทุน ที่เคยเป็นผู้ผูกขาดเดิมของการสื่อสาร

กล่าวให้ลึกลงไป การสถาปนาภาคประชาสังคม ในโลกออนไลน์เสมือนจริงนี้เท่ากับเป็นการเปลี่ยนเสียงของคนเล็กคนน้อยให้เป็นเสียงที่มีพลังส่งถึงรัฐได้ในแง่มุมหนึ่ง เปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองจากเดิม เป็นสามเหลี่ยมอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และสังคม ที่เพิ่มอำนาจให้ฝั่งสังคมมากขึ้น รัฐ และทุนที่เคยเป็นอำนาจผูกขาดจำเป็นจะต้องปรับตัวให้มีความโปร่งใสและเล่นเกมส์เบื้องหน้ามากขึ้น เพราะการตรวจสอบโดยสังคมสามารถทำได้โดยง่าย เพราะสังคมออนไลน์นี้ได้เพิ่มประสิทธิภาพของสิทธิพลเมืองในการเข้าตรวจสอบรัฐผ่าน พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ดังนั้น ในปัจจุบัน เราจึงเห็นการทำงานแบบข่าวเจาะ หรือการเจาะลึกของนักข่าวพลเมือง

ในโลกออนไลน์ได้บ่อยขึ้น และไม่ว่ารัฐกำลังจะพิจารณากฎหมายใด ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวก็จะถูกส่งถึงประชาชนคนธรรมดาได้ในพริบตา และการแพร่กระจายนั้นก็ใช้เวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง

2.2.3.2 การควบคุมสื่อใหม่โดยรัฐ: สิ่งที่รัฐไทยกำลังดำเนินการในระยะหลังจึงไม่แปลกที่จะมีความพยายามเข้าควบคุมสื่อออนไลน์ ด้วยเหตุผลหลายประการภายใต้ข้ออ้างหลัก คือ ความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ และหากย้อนกลับไปในตอนต้น วาทกรรมกฎหมายจึงเป็นหนทางที่ทรงอำนาจที่สุดในการตอบโต้ความไร้ระเบียบเหล่านี้

การปรากฏขึ้นของ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติมหลังจากนั้น ถือเป็นความพยายามตอบโต้ที่ชัดเจนที่สุดของรัฐไทย เพราะมันไม่ใช่แค่จัดการความไร้ระเบียบที่สั่นคลอนอำนาจรัฐเท่านั้น แต่ยังเข้ามาปกป้องสิทธิของประชาชนคนอื่นที่อาจถูกกระทบจากเสรีภาพที่เกินเลยบนโลกออนไลน์ แต่กระนั้น ความพยายามตีความที่คลุมเครือบางมาตรา และการกำหนดโทษที่รุนแรง ก็เป็นประเด็นที่จะทำให้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) จะทำการเซ็นเซอร์ (Censor) ตัวเอง แต่คำถามคือรัฐควรจะจำกัดเสรีภาพของสื่อสังคมออนไลน์ไว้แค่ไหน (สาวตรี สุขศรี, 2554)

การตอบโต้โดยรัฐไทยนั้น ร้ายและแนบเนียนกว่าหลายรัฐ เพราะไม่เพียงแค่การตีความกฎหมายอย่างคลุมเครือเพื่อปิดกั้นความคิดเห็นของฝ่ายตรงข้ามรัฐ ตั้งแต่การสกัดกั้น ใช้หมายศาลไปจนถึงการขอความร่วมมือบรรดาผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) และที่แนบเนียนกว่านั้น คือ ความพยายามจัดตั้งกลุ่มต่อต้าน (Social Sanction) ซึ่งเป็นมวลชนไซเบอร์มาต่อสู้บนพื้นที่ทางการเมืองใหม่นี้ เช่น โครงการลูกเสือไซเบอร์ที่อบรมเด็กให้มีวิจารณญาณเป็นฉากบังหน้า ทั้งที่จริงแล้วเป็นการสร้างมวลชนมาชนกับมวลชนอีกฝ่ายในโลกออนไลน์ เป็นต้น (สาวตรี สุขศรี, 2554)

2.2.4 งานวิจัยอื่น ๆ เกี่ยวกับสื่อใหม่และการเคลื่อนไหวทางการเมือง

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ผู้เขียนคิดว่าน่าสนใจและจะเป็นประโยชน์เกี่ยวกับการศึกษาความเคลื่อนไหวของนักศึกษาบนพื้นที่ของสื่อใหม่ อาทิ ในงานดุษฎีนิพนธ์ คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง ขันติธรรมทางการเมืองของนักศึกษาที่เปิดรับข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ ของพิชญานี ภู่ตระกูล มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาขบวนการนักศึกษา ดังนี้ (พิชญาณี ภู่ตระกูล, 2557)

ประการแรก ศักยภาพของสื่อออนไลน์ในการส่งเสริมให้เกิดการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง พบว่าสื่อออนไลน์มีศักยภาพที่จะสนับสนุนให้เกิดการเปิดรับข่าวสารอย่างหลากหลาย ข่าวสารแบบกลาง ๆ ไม่เลือกข้างชัดเจน ไปจนถึงข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติเดิม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นแรงจูงใจในการเลือกเปิดรับข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์

ประการที่สอง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกเปิดรับข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ ได้แก่

1) บุคลิกภาพของนักศึกษาแบบเปิดกว้างต่อประสบการณ์ แบบเปิดตัวหรือแสดงตัว และแบบสำนึกรู้ผิดชอบ มีแนวโน้มที่จะเปิดรับข่าวสารทางการเมืองอย่างหลากหลาย โดยลักษณะร่วมของบุคลิกแบบนี้ คือ ความอยากรู้อยากเห็น อยากเรียนรู้ความคิดผู้อื่น ขณะที่ผู้มีบุคลิกภาพแบบประนีประนอม ซึ่งสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ดี มีความชอบช่วยเหลือผู้อื่น แต่กลับมีผลการศึกษาในทางตรงข้าม คือ มีลักษณะที่เลือกเปิดรับเฉพาะข่าวสารทางการเมืองที่สนับสนุนทัศนคติทางการเมืองของตนเท่านั้น

2) อุดมการณ์ทางการเมืองของนักศึกษา พบว่า บุคคลที่มีอุดมการณ์แบบอนุรักษ์นิยมมีแนวโน้มที่จะเลือกเปิดรับข่าวสารทางการเมืองที่สอดคล้องกับทัศนคติเดิมของตนมากกว่าผู้ที่มีอุดมการณ์แบบเสรีนิยม

3) การสังกัดพรรคการเมืองในระดับเข้มข้น มีความผูกพันกับพรรคการเมืองเป็นเวลานานจะเปิดรับเฉพาะข่าวสารและความคิดเห็นที่สนับสนุนพรรคที่ตนสังกัด ขณะที่ การสังกัดพรรคในระดับเข้มข้นน้อยลงมา คือ อาจเคยสังกัดพรรคการเมืองหนึ่งแล้วเปลี่ยนไปสังกัดอีกพรรค หรือไม่สังกัดพรรคใดเลย กลุ่มนี้มีผลมาจากการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองที่หลากหลายจากสื่อ และค่อนข้างเชื่อถือข่าวสารทางการเมืองในสื่อออนไลน์ และกลุ่มที่ไม่สังกัดพรรคการเมืองใดนั้นจะแบ่งเป็นประเภท เสื่อมศรัทธากับการเมืองไทย หรือประเภทที่ไม่สนใจการเมือง พบว่านักศึกษากลุ่มหลังนี้มักจะไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง

ทั้งนี้ อุดมการณ์และการสังกัดพรรคการเมืองนั้น ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการเปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์เพียงด้านเดียว แต่สื่อออนไลน์ยังมีบทบาทในการหล่อหลอมให้นักศึกษามีภูมิหลังทางการเมืองที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การเปิดรับข่าวสารที่หลากหลายนั้นทำให้นักศึกษามีความคิดและมุมมองที่สะท้อนถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกัน และอาจทำให้ลดระดับความชื่นชอบพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่ หรือ เพิ่มระดับในการชื่นชอบพรรคการเมืองอื่น หรือ เปลี่ยนไปไม่สังกัดพรรคใด ๆ เลย

2.3 แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยขบวนการนักศึกษา : งานวิจัยจากต่างประเทศ

2.3.1 A Comparative Framework for the Analysis of International Student Movement

งานศึกษาของ Gill และ DeFronzo พยายามจะศึกษาขบวนการนักศึกษาในมิติที่ต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมา ที่มักศึกษาเพียงในบริบทของตะวันตก ทั้งที่มีลักษณะของขบวนการนักศึกษาในซีกโลกตะวันออกมีลักษณะเฉพาะที่ต่างออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การเป็นขบวนการปฏิวัติ” (Revolutionary Movement) (Gill & DeFronzo, 2009)

งานดังกล่าว ศึกษาเปรียบเทียบขบวนการนักศึกษาจากทั่วโลก และพยายามทำความเข้าใจผ่านวิธีการจัดจำแนกขบวนการ (Typology) โดยสร้างเกณฑ์จำแนกที่มีพื้นฐานจาก คือ มิติของการเคลื่อนไหว (Dimension) และ เป้าหมายของขบวนการ (Level of Goal) ดังภาพที่ 2.1 ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของขบวนการนักศึกษาได้ดังนี้

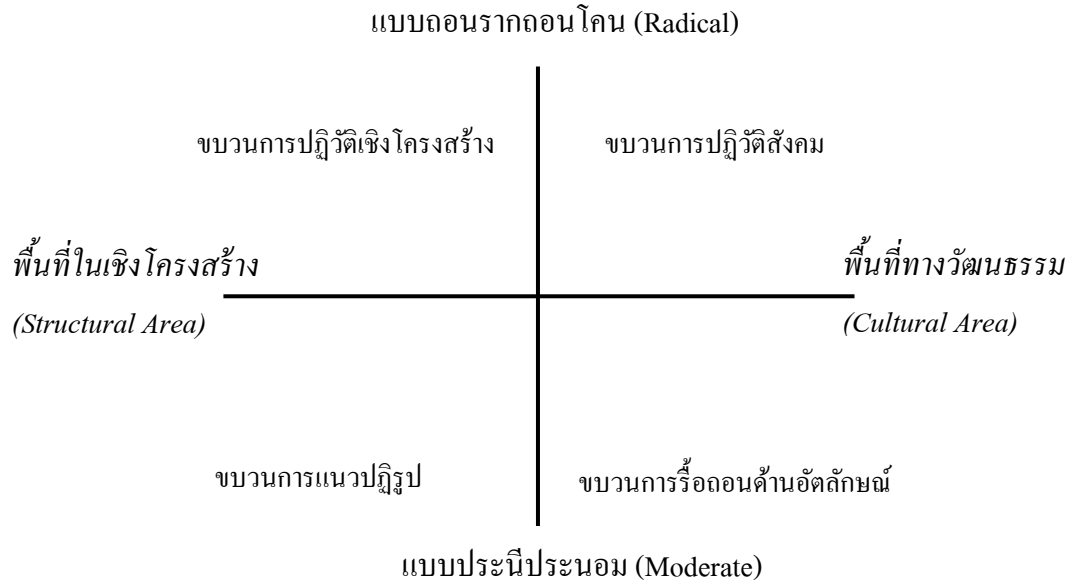

ภาพที่ 2.1 กรอบวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษา

แหล่งที่มา: แปลมาจาก Gill และ DeFronzo. 2009

2.3.1.1 ขบวนการนักศึกษาแนวปฏิรูป (Reform Movements)

ขบวนการนักศึกษาแนวปฏิรูป เป็นขบวนการประเภทต้องการมีส่วนร่วมทั้งเชิงสถาบันและเชิงคุณค่า ตั้งแต่การผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย เปลี่ยนแปลงตัวบุคคล หรือร่วมตีความในบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วในสังคม (แต่ไม่ถึงกับพยายามเปลี่ยนแปลงรื้อถอนโครงสร้างหรือบรรทัดฐานนั้น) ขบวนการเช่นนี้ พัฒนาขึ้นจากการที่ปัญหาเกิดขึ้นจากผลของนโยบาย ทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษา ไปจนถึงระดับรัฐบาล หรือแม้กระทั่งสถาบันทางสังคมและเศรษฐกิจ อาจเกิดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อนักศึกษาโดยตรง และนโยบายที่กระทบต่อหลักการและคุณธรรมที่มีอยู่ในสังคม ขบวนการประเภทนี้มักปรากฏในสังคมที่มีระบบประชาธิปไตยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงนโยบายในอดีตเป็นตัวอย่างให้แก่ความสำเร็จในปัจจุบัน

2.3.1.2 ขบวนการนักศึกษาแนวปฏิวัติเชิงโครงสร้าง (Structural Revolutionary Student Movement)

ขบวนการนักศึกษาแนวปฏิวัติเชิงโครงสร้าง ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงสถาบันทางสังคม ทั้งในระบบเศรษฐกิจและระบบการเมือง อาจสะท้อนถึงคุณค่าเชิงวัฒนธรรมบางประการของนักกิจกรรมที่รู้สึกถึงการทรยศโดยสถาบันทางการเมืองในขณะนั้น เช่น สถาบันการเมืองที่หักหลังต่อคุณค่าของประชาธิปไตย เป็นต้น แต่กระนั้น การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณค่าก็

ไม่ใช่เป้าหมายหลักของขบวนการ ขบวนการนักศึกษาประเภทนี้พัฒนาขึ้นจากเงื่อนไขของการกีดกัน (Deprivation) ทั้งทางด้านสิทธิมนุษยชนในระบบการเมือง หรือการกีดกันที่สร้างความเหลื่อมล้ำในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งแน่นอนว่า สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมขึ้นในสังคม ดังนั้นการก่อร่างของขบวนการจึงมักมาจากการที่นักศึกษามองเห็นทางเลือกใหม่ที่ดึงดูดใจหรือดีกว่าที่เป็นอยู่ในระบบเดิม อันส่งผลให้ความชอบธรรมของระบบเก่าลดลง หรืออาจพูดอีกอย่างคือการที่ระบบการเมืองไม่สามารถปรับตัวตามสังคมที่เปลี่ยนไป ตัวอย่างที่สำคัญ เช่น ขบวนการประชาธิปไตยในเกาหลีใต้ ขบวนการประชาธิปไตยในยุโรปตะวันออก เป็นต้น

2.3.1.3 ขบวนการนักศึกษารื้อถอนด้านอัตลักษณ์ (Identity Radicalism Student Movement)

ขบวนการประเภทนี้ เป็นขบวนการที่อยู่ในซีกของความพยายามเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ให้ความสนใจอย่างมากกับการรื้อถอนด้านอัตลักษณ์ (Identities) ระบบความคิด (Way Of Thinking) คุณค่า (Values) และภาคปฏิบัติของวาทกรรม (Discursive Practice) เป็นการเผชิญหน้ากับประเด็นที่ไม่ใช่แค่เกี่ยวข้องกับตัวนักศึกษาเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงชุดความคิดต่าง ๆ ที่ครอบงำสังคมอยู่ด้วย ขบวนการประเภทนี้พัฒนาขึ้นจากเงื่อนไขของ ระบบแห่งการเลือกปฏิบัติอันเป็นแบบแผนมาจากรากฐานทางวัฒนธรรม (Culturally Rooted Pattern of Systematic Discrimination System) ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในสังคม และวัฒนธรรมการกดขี่ที่มาจากภายนอก (เช่น สืบทอดจากยุคอาณานิคม เป็นต้น) ประเด็นของอัตลักษณ์ส่วนใหญ่จึงมักเป็นประเภท ชาติพันธ์ เพศ สัญชาติ และลักษณะเฉพาะบุคคล ดังนั้น เสรีภาพและการปลดปล่อย (Freedom and Liberation) จึงเป็นหลักการสำคัญที่ทำให้ขบวนการแนวนี้เกิดขึ้น ไม่ใช่โดยความตั้งใจจะให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มอื่น ๆ หากแต่เป็นการปลดปล่อยทางความคิดของผู้คนในกลุ่มเหล่านั้นเสียมากกว่า

2.3.1.4 ขบวนการนักศึกษาแนวปฏิวัติสังคม (Social Revolutionary Student Movement)

ขบวนการนักศึกษาแนวปฏิวัติสังคม หรืออาจเรียกอีกอย่างว่า ขบวนการปฏิวัติโดยนักศึกษา ไม่ใช่แค่ต้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเท่านั้น หากแต่เป็นขบวนการที่ต้องการรื้อถอนทั้งโครงสร้างและวัฒนธรรม ขบวนการประเภทนี้จึงเป็นประเภทที่พัฒนามาจากทั้งปัญหาการกีดกันเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งอาจรวมถึงประเด็นเรื่องของชาตินิยมที่พยายามปลดปล่อยรัฐและสังคมจากจักรวรรดินิยมต่างชาติ ตัวอย่างที่สำคัญ คือ ขบวนการนักศึกษามาร์กซิสต์ในจีน ขบวนการนักศึกษาอิหร่าน เป็นต้น

ความสำคัญของงานศึกษาชิ้นนี้ ไม่เพียงแต่เป็นการแนะนำการแบ่งประเภทของขบวนการนักศึกษาอันสามารถใช้ได้ในโลกสากล แต่ยังคงสามารถอธิบายการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงขบวนการนักศึกษาจากประเภทหนึ่งไปสู่อีกประเภทหนึ่ง อันอาจเกิดขึ้นจากเงื่อนไขทางสังคมที่สอดคล้องตามทฤษฎี แต่กระนั้นงานชิ้นนี้ก็ยังมีจุดอ่อนตรงที่การจัดประเภทที่ชัดเจนเกินไป ทำให้การมองเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นเป็นเรื่องที่หยุดนิ่งและไม่มีพลวัต ทั้งที่ขบวนการนักศึกษาเหล่านั้นอาจมีการจัดประเภทอย่างซับซ้อนอยู่บนเส้นของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะแนวโน้มมากกว่าที่จะสุดไปด้านใดด้านหนึ่ง

ในอีกด้านหนึ่ง งานศึกษาชิ้นนี้ก็ยังเป็นการตอกย้ำสมมติฐานด้านทฤษฎีให้กับผู้วิจัย ในแง่ของการเลือกใช้ทฤษฎีในการอธิบายเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงขบวนการนักศึกษา กล่าวคือ ในการเลือกอธิบายเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ผู้วิจัยอาจจำเป็นต้องดูตัวแปรจากทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองเป็นหลัก ในขณะที่ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ จะสามารถนำมาวิเคราะห์ในขบวนการเชิงวัฒนธรรมได้ดีกว่า

2.3.2 Facing the Corporate-University: The New Wave of Student Movements in Europe (Joseba Fernández)

งานศึกษาของ Joseba Fernandez จาก University of the Basque Country พยายามจะศึกษาขบวนการนักศึกษาในมิติของอิทธิพลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนผ่านหน้าที่ทางประวัติศาสตร์และเป้าหมายของมหาวิทยาลัย จากมหาวิทยาลัยมวลชน (Mass University) ไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “บรรษัทมหาวิทยาลัย” (Corporate University) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสร้างการบริการและเตรียมแรงงานเข้าสู่โครงสร้างการผลิตแบบ Post-Fordism ในบริบทของการเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้ (Knowledged-Based Economy) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดคลื่นลูกใหม่ของการประท้วงของนักศึกษา (Student Protest) และวัฏจักรของการขับเคลื่อนครั้งใหม่นี้กำลังเกิดขึ้นบนหลักสูตรการเรียนแบบใหม่ ที่เรียกว่า การเรียนที่มีความเสี่ยงหรือไม่มั่นคง (Precarious in Training) ที่มุ่งให้นักศึกษาต่อสู้บนโลกของการแข่งขันหางานภายหลังจากเรียนจบ (Fernández, 2014)

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวครั้งใหม่นี้สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดทุนนิยมแบบฟอร์ด (Fordist Model) ซึ่งยังคงใช้กับมหาวิทยาลัยในยุโรป และทำให้เกิดการตอบสนองของนักศึกษาแสดงออกมาในลักษณะพิเศษในมุมภาพของการรวมกลุ่มในรูปแบบคลาสสิคตามแนวคิดแบบฟอร์ด (Fordist) ดังจะได้กล่าวต่อไป ในขณะเดียวกัน รูปแบบของการกระทำดังกล่าวก็กำลัง

ประยุกต์ไปสู่การเกิดขึ้นของบรรษัทมหาวิทยาลัย ในยุคเศรษฐกิจแบบหลังฟอร์ด (Post-Fordist Corporate University) ผ่านรูปแบบการกระทำที่มีความเฉพาะ

ที่บอกว่าเป็นเช่นนี้ ก่อนอื่นจะต้องเข้าใจแนวคิดของเศรษฐกิจแบบหลังฟอร์ด (Post Fordism) ว่าคือลัทธิบริโภคนิยมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจากเดิมในยุคลัทธิบริโภคนิยมแบบฟอร์ด (Fordism) จะเน้นการผลิตสินค้ามาตรฐานเดียวกันจำนวนมาก ๆ เพื่อขายในตลาดฐานลูกค้ามวลชน แต่สำหรับหลังฟอร์ด (Post Fordism) นั้น ความคิดดังกล่าวถูกแทนที่ด้วยการผลิตสินค้าจำนวนมาก แต่มีความแตกต่างหลากหลายสำหรับตลาดเฉพาะกลุ่ม ระบบแรงงานสัมพันธ์มีความยืดหยุ่น และการใช้แรงงานมีความเข้มข้นขึ้น ในขณะที่คนงานไร้ความมั่นคงในงานยิ่งกว่าเดิม

การบริโภคกลายมาเป็นใจกลางของการผลิตซ้ำของทุน (Capital Reproduction) และดึงเอากลุ่มผู้ที่อยู่ในโครงสร้างรายได้กลุ่มบนสุดของสังคมเข้ามาอยู่ในแบบแผนการบริโภคมากขึ้น เพื่อให้การบริโภคเกิดความยั่งยืน ดังนั้น สิ่งที่ตามมาก็คือ เมื่อการบริโภคสะท้อนตัวตนของผู้บริโภค (Self-Referenceing) คนจำนวนมากถูกกีดกันออกไปจากตลาดชั้นสูง เนื่องจากพวกเขากลายเป็นพวกไร้ความสามารถในการบริโภค เพราะการกระจายรายได้ที่แย่ลง จึงเหลือแต่พวกรายได้สูงเท่านั้นที่ไม่ถูกจำกัดความสามารถ

ในมุมหนึ่ง เมื่อทุนนิยมพัฒนาความก้าวหน้าโดยอาศัยฐานความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ การผลิตความรู้จึงมีบทบาทในฐานะแกนกลางของการสะสมทุนของบรรดานายทุน ดังนั้น จึงไม่แปลกที่มหาวิทยาลัยจึงเป็นส่วนยุทศาสตร์ที่กำหนดการเพิ่มผลผลิตที่สำคัญให้กับตลาดความรู้ของโลก ในขณะเดียวกัน ระบบตลาดแรงงานที่อ่อนแอซึ่งอ่อนไหวต่อระบบเศรษฐกิจและแปรผันไปตามทุนมากขึ้นก็ได้ทำให้คนรุ่นใหม่ตกอยู่ในสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ กลายเป็นความไม่มั่นคงในชีวิตของพวกเขา

การเปลี่ยนแปลงที่ว่ามานี้ ไม่ได้สร้างภูมิคุ้มกันให้กับมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจึงกลายเป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นแกนกลางในการเปลี่ยนผ่านของตลาดแรงงานและวิถีการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม อันเป็นลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคหลังฟอร์ด (Post Fordism) และที่ยิ่งไปกว่านั้น คือ เมื่อการผลิตความรู้ (Knowledge Production) กลายเป็นเศรษฐกิจแบบใหม่ (New Economy) มหาวิทยาลัยจึงเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ และเข้าสู่ระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจอย่างเต็มตัวจนกระทั่งกลายเป็นระบบ “ความรู้ที่ทำกำไรได้” (Profitable Knowledge) และบรรดานักศึกษากลายเป็นผู้ที่จะต้องอยู่อย่างปรับตัวเพื่ออยู่รอดในระบบดังกล่าว

ในทางบริบทนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจาก 2 ลักษณะ คือ (1) การลดการลงทุนภาครัฐลงสู่มหาวิทยาลัยตามแบบฉบับของเสรีนิยมใหม่ (Neo Liberalism) และ (2) การพัฒนาอย่างเข้มข้นของระบบตลาดความรู้ที่เป็นสากล ซึ่งได้สร้างวิกฤติให้กับมหาวิทยาลัยอย่างน้อย 3 ประการ

ประการแรก คือ วิกฤติด้านอำนาจนำของมหาวิทยาลัย ที่มีมหาวิทยาลัยเอกชนเกิดขึ้นมากมายเพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจใหม่ดังกล่าว มหาวิทยาลัยแบบมวลชน (Mass University) ของรัฐจึงไม่ได้คงอยู่ในสถานะนำโดยไม่มีคู่แข่งในทางการสร้างผู้นำในสังคมอีกต่อไป

ประการที่สอง คือ วิกฤติด้านความชอบด้วยกฎหมาย หรือกล่าวคือ มหาวิทยาลัยไม่ได้มีความชอบด้านกฎหมาย ที่จะต่อต้านหรือหยุดแนวคิดเสรีนิยมใหม่ดังกล่าว (Neo-Liberalism) ที่กำลังจะแปรรูปมหาวิทยาลัยไปสู่ความเป็นเอกชน

และประการที่สาม วิกฤติเชิงสถาบัน ที่กำลังตั้งคำถามและเพิ่มความกดดันต่อความเป็นสถาบันของมหาวิทยาลัย หรือต่อบรรทัดฐานในหน้าที่ (Function) เรื่องความสามารถในการผลิตและประสิทธิภาพของมหาวิทยาลัย

ภายหลังคลื่นการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในปี 1968 ทุนนิยมรูปแบบใหม่ก็กำลังเข้ามามีบทบาทแทนที่สามเสาหลักเดิมของทุนนิยม (โรงงาน โรงเรียน ครอบครัว) มหาวิทยาลัยมวลชน (Mass University) ซึ่งเคยมีบทบาทต่อคลื่นการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาทั่วโลกในยุค 1968 นั้น ได้กำลังพัฒนาไปสู่ “บรรษัทมหาวิทยาลัย” (Corporate University) ด้วยปัจจัยเสริม คือ แนวโน้มของการผลิตบัณฑิตที่ถูกครอบงำโดยความต้องการแรงงานด้านปัญญาประดิษฐ์ (Intellectual Work) การเพิ่มขึ้นของความร่วมมือด้านการวิจัยนานาชาติ ความต้องการแรงงานเฉพาะทางที่ทำให้ต้องผลิตนักเทคนิคที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากขึ้น ความรู้พัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้แรงงานสามารถถูกเปลี่ยนงานได้ง่ายขึ้น และจากปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้มหาวิทยาลัยได้กลายเป็นโรงงานผลิตความรู้ที่มีความไม่มั่นคง

หนึ่งในความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มีผู้ที่ได้รับผลกระทบที่สุดคือนักศึกษา ซึ่งพบว่าหนี้สินด้านการศึกษานั้นได้กลายมาเป็นปัญหาสำคัญสำหรับนักศึกษาในปัจจุบัน อันแสดงให้เห็นว่าการศึกษากลายเป็นสินค้าหนึ่งที่ต้องบริโภค และได้สร้างความกดดันให้นักศึกษาที่มองตัวเองในภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันและคำนึงถึงการงานของตัวเองในอนาคต ซึ่งในประเด็นนี้เอง ที่อาจเป็นโอกาสทำให้เกิดขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายขึ้นเพื่อต่อต้านความเป็นไปของสังคม และผลกระทบจากค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา

องค์ประกอบร่วมของการประท้วงนักศึกษาในช่วงดังกล่าว แม้ว่าจะมีความต่างกันโดยธรรมชาติในแต่ละประเทศ แต่ยังคงมีจุดร่วมที่น่าสนใจ ได้แก่ (1) การยืนยันภาพสะท้อนที่เกิดขึ้นของนักศึกษาที่จะเคลื่อนอย่างถาวรในระยะยาวพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน (2)

ความไม่มั่นคงเป็นบริบทสำคัญและเป็นปัจจัยสำคัญในเชิงภววิสัยของกลุ่มนักศึกษายุคใหม่ (3) กระบวนการลดคุณภาพทางวิชาการ และกลไกที่นำเอาวิชาที่หลากหลายมารวมกัน ทำให้บางสาขาวิชาไม่มีความเฉพาะ (Specialized) อีกต่อไป และ (4) การปรับกาลเทศะ (Space and Time) ของการผลิตความรู้ใหม่ ผ่านมาตรวัดที่ควบคุมคุณภาพการผลิตความรู้ไว้

ความน่าสนใจของการศึกษาขบวนการนักศึกษาดังกล่าว คือ ทำไมนักศึกษาจึงออกมาเคลื่อนไหวก่อนภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม ดังที่เกิดขึ้นในช่วงปี 1968 คำตอบที่น่าสนใจ คือ พวกเขาเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาของสังคมภายใต้ความแตกต่างด้านประชากรและสถานการณ์ทางการเมือง และมันกำลังจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน เพราะ ในปัจจุบันมีการเกิดขึ้นของทุนทางวัฒนธรรมของคนรุ่นใหม่ ซึ่งหมายถึง ทักษะความสามารถที่ได้รับมาจากประสบการณ์ของแรงงาน ขณะที่อีกด้านหนึ่ง คือ การประยุกต์ใช้เครือข่ายสื่อดิจิทัลและองค์กรเสมือนจริง จากสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) ซึ่งเป็นการผสมกันระหว่างมิติทางวัฒนธรรมและการเมืองทางเลือก หรือการระดมการเคลื่อนไหวแบบใหม่นั่นเอง

เมื่อถามว่า สภาวะการเปลี่ยนผ่านของมหาวิทยาลัยมวลชนสู่บรรษัทมหาวิทยาลัย ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาอย่างไร คงต้องอธิบายก่อนว่า การเปลี่ยนผ่านในปัจจุบันยังไม่ถึงขั้นแบบหลังฟอร์ดโดยสมบูรณ์ (Post-Fordism) เนื่องจากโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่ซับซ้อน ดังนั้น โครงสร้างและองค์ประกอบบางประการของมหาวิทยาลัยมวลชน จึงยังคงอนุญาตและส่งเสริมให้เกิดลักษณะเฉพาะที่เอื้อให้เกิดนักกิจกรรมทางสังคมได้ง่ายขึ้น

จากมุมมองของแนวคิดการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) พบว่า มหาวิทยาลัยมวลชน (Mass University) มีทรัพยากรที่เอื้อต่อการระดมการเคลื่อนไหวของนักศึกษา โดยในแง่ของทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ พบว่ามหาวิทยาลัยและคณะในมหาวิทยาลัย เอื้อให้เกิดความเป็นอัตลักษณ์เดียวหรือผลประโยชน์ร่วมของนักศึกษา ในขณะที่สังคมในภาพกว้างมีการแบ่งแยก แต่มหาวิทยาลัยกลับสามารถทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวของนักศึกษา และสร้างความร่วมมือหรือการรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาคือสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่แบ่งแยกหน้าที่ทางสังคมใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น มหาวิทยาลัยจึงเป็นสถานที่ที่นักศึกษาจะสามารถสะสมทุนทางสัญญะและความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมได้

ในขณะที่ ทรัพยากรที่จับต้องได้นั้น เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของนักศึกษา โดยเฉพาะเวลาและสถานที่ (Space and Time) ซึ่งเวลาหมายถึง เวลาของชีวิตนักศึกษาอันเป็นโอกาสสำคัญที่จะรวบรวมและก่อรูปองค์กรกิจกรรมนักศึกษา เพื่อจะกระทำการบางอย่างในการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ส่วนสถานที่หมายถึงสถานที่ในเชิงกายภาพ ที่ตั้งในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถานที่ในการ

แลกเปลี่ยนสำหรับนักศึกษา รวมถึงสร้างความสัมพันธ์ภายในขบวนการ ตลอดจนพัฒนาเครือข่ายของนักกิจกรรม ทั้งเครือข่ายแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ทั้งเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) และระบบเศรษฐกิจแบบหลังฟอร์ด (Post-Fordism) ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสัมพันธ์และการเชื่อมต่อดังกล่าวของนักศึกษา เพราะมันได้เวนคืนชีวิตนักศึกษา (Life-Time) และพื้นที่การทำกิจกรรมส่วนกลาง ภายใต้ภาพชีวิตการทำงานที่ไม่มั่นคงในอนาคต ความกดดันของมหาวิทยาลัยเหล่านี้ได้กระตุ้นเงื่อนไขร่วมของนักศึกษา กลายเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้นักศึกษาสามารถพัฒนาองค์กรนักศึกษา เพื่อตอบโต้ระบบดังกล่าว

ขบวนการนักศึกษาที่เกิดขึ้นบนบริบทของมหาวิทยาลัยในระยะเปลี่ยนผ่านนี้มักจะมีลักษณะของความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างไม่เป็นทางการ เนื่องจากเป็นขบวนการนักศึกษาที่พัฒนาขึ้นจากความแตกต่างและยืดหยุ่น ทั้งจากกลุ่มวิชาที่หลากหลายและบริบทที่ต่างกันภายในมหาวิทยาลัย ทำให้ข้อมูลข่าวสารที่นักศึกษาได้รับมีมุมมองที่ต่างกัน มันเลยทำให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มมีการตีความบริบททางสังคมและการเมืองที่ต่างกันด้วย

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทที่แตกต่างก็ยังคงมีจุดร่วมกันอยู่ 2 ประการ ได้แก่ (1) การเรียนแบบหลักสูตรวิชาชีพและการเรียนแบบรวบรัด (Faculty Occupation and Blockades) ซึ่งหมายถึงการที่คณะหรือหลักสูตรวิชา พยายามเปลี่ยนแปลงตัวเองไปสู่หลักสูตรที่เป็นวิชาชีพเพื่อตอบสนองต่อตลาดมากขึ้น และรวมไปถึงการเรียนแบบเป็นบล๊อค (Blockades) หรือรวบรัดวิชาเรียนให้เป็นหลักสูตรสำเร็จแบบไม่มีทางเลือกวิชาให้นักศึกษา ซึ่งทั้งสองประเด็นนี้ส่งผลกระทบทำให้มหาวิทยาลัยสามารถผู้ผลิตความรู้ทางวิชาการให้กับนักศึกษาได้น้อยลงจากเดิม ในขณะที่ (2) การจำกัดความรู้ทางวิชาการที่เรียกว่า “Book Block” ก็ได้กระตุ้นความชอบธรรมให้กับขบวนการนักศึกษาที่พยายามจะปกป้องพื้นที่ของความรู้และสัญลักษณ์ทางวิชาการในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการต่อต้านการแปรรูปมหาวิทยาลัยไปสู่ระบบตลาดอีกเช่นกัน

กล่าวโดยสรุป มหาวิทยาลัยในระยะเปลี่ยนผ่านจากมหาวิทยาลัยมวลชนไปสู่ บรรษัทมหาวิทยาลัย ภายใต้เงื่อนไขของพื้นที่ทางกายภาพและเวลาว่างของนักศึกษา (ซึ่งกำลังจะหายไปพร้อม ๆ กับการเป็นบรรษัทมหาวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง) สิ่งเหล่านี้ได้กระตุ้นให้นักศึกษารวมตัวกันด้วยอัตลักษณ์ร่วมของความเป็นนักศึกษาในการต่อสู้กับยุคใหม่ของมหาวิทยาลัย โดยมีเหตุผล คือ การขัดขืนดิ้นรนต่อความไม่มั่นคงในชีวิตของชีวิตพวกเขา และความพยายามในการหลีกหนีจากการควบคุมและระเบียบแบบใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้บรรษัทมหาวิทยาลัย

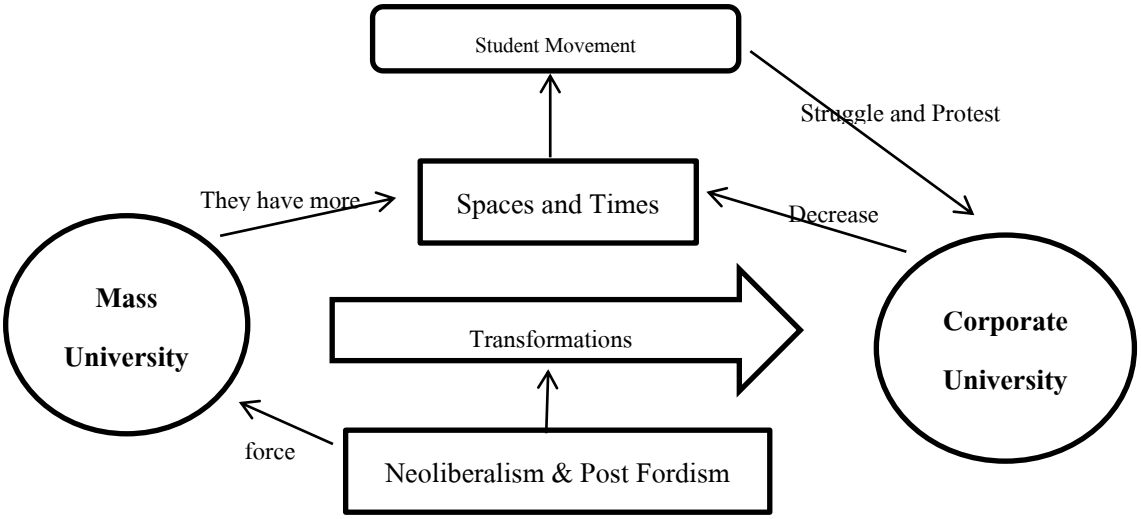

ภาพที่ 2.2 แผนภูมิการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นบรรษัทมหาวิทยาลัย

2.4 กรอบแนวคิดและทฤษฎี

จากการสำรวจแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับขบวนการทางสังคม การตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ขบวนการนักศึกษาไทย และงานศึกษาขบวนการนักศึกษาในต่างประเทศ ทำให้พบว่า 1) ในแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแต่ละทฤษฎีนั้น มีความจุดเน้นในการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งทั้งข้อดีและข้อเสียดังที่ผู้วิจัยมีการวิเคราะห์ไว้แล้วข้างต้น ดังนั้นการจะทำความเข้าใจขบวนการนักศึกษา ในฐานะขบวนการทางสังคม จึงจำเป็นต้องอาศัยกรอบทฤษฎีมากกว่าเพียงหนึ่งในการวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถตอบคำถามวิจัยที่ตั้งไว้ 2) การวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาไทยในการเมืองสมัยใหม่ ไม่สามารถละเลยตัวแปรสำคัญในเรื่องช่องทางการสื่อสารที่เปลี่ยนไปตามเทคโนโลยีได้ การศึกษาขบวนการจึงควรอาศัยการวิเคราะห์ตัวแบบการเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากร และยุทธวิธีการสื่อสารที่มีสื่อใหม่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และ 3) ภายใต้บริบทเชิงพื้นที่เฉพาะของขบวนการนักศึกษา อาจต้องพิจารณาความเปลี่ยนแปลงบริบทภายในมหาวิทยาลัยร่วมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ หรือการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ หรือในที่นี้เรียกว่าบรรษัทมหาวิทยาลัย (Corporate University)

ดังนั้น ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์องค์ประกอบของแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ให้สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทย ในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างรอบด้านมากขึ้น ภายใต้ตัวแบบ W3H1 (Double U-three-H-one) โดยมีองค์ประกอบและเหตุผล ดังนี้

2.4.1 Why: ทำไมขบวนการนักศึกษาจึงออกมาเคลื่อนไหว?

ผู้วิจัยตั้งหลักจากกรอบวิเคราะห์ของโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) เนื่องจากประเด็นทางการเมืองก็ยังคงเป็นประเด็นหนึ่งที่นักศึกษาให้ความสนใจอยู่เป็นระยะ ๆ และเป็นประเด็นระดับมหภาคที่กำลังครอบคลุมความขัดแย้งของสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว จึงคาดการณ์ว่าน่าจะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงเวลานั้นด้วย โดยอาจแบ่งเป็น โครงสร้างความขัดแย้งทางการเมืองของการเมืองแบบแบ่งขั้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2547 - พ.ศ. 2557 โครงสร้างพันธมิตรของขบวนการ (Alliance Structure) การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชน รวมไปโครงสร้างทางการเมืองภายในมหาวิทยาลัย การนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ และชีวิตในมหาวิทยาลัยของนักศึกษา รวมถึงการควบคุมทางสังคม

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยให้ความสนใจในเรื่องของจังหวะของการเคลื่อนไหว ว่าขบวนการนักศึกษามีพลวัตของการเคลื่อนไหว (Dynamics) ที่เปลี่ยนไปตามปัจจัยใดบ้าง ซึ่งกรอบการวิเคราะห์ที่นำมาใช้เป็นหลักจะได้แก่กรอบในกลุ่มของทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง โดยเฉพาะปัจจัยของความขัดแย้งและระดับความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในสังคม ที่อาจส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงจังหวะการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา รวมทั้งจังหวะการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมภายนอกมหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นพันมิตรและเป็นฝ่ายตรงข้าม รวมถึงการกระทำของรัฐบาลและกระแสการเคลื่อนไหวระดับสากลด้วย และนอกจากนี้ ยังคงต้องศึกษาปัจจัยภายในเฉพาะของนักศึกษาด้วย เช่น วงรอบของชีวิตนักศึกษาในแต่ละปี และอาจรวมถึงปัจจัยด้านวัยวุฒิของนักศึกษา ปี 1 ถึง ปี 4 เป็นต้น

2.4.2 What: ขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวในเรื่องอะไรบ้าง?

การวิเคราะห์ว่าด้วยประเด็นและเป้าหมายของขบวนการนักศึกษา ผู้วิจัยเริ่มตั้งเป้าหมายจากว่า ประเด็นการเคลื่อนไหวเหล่านั้นนักศึกษามีส่วนได้ส่วนเสียเองหรือไม่ ซึ่งหากเป็นประเด็นที่นักศึกษาเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากสถานการณ์นั้นโดยตรงในเชิงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ประเด็นการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ และชีวิตในมหาวิทยาลัยของนักศึกษา ผู้วิจัยจะได้นำกรอบของแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของบรรษัทมหาวิทยาลัย (Corporate University) มาใช้วิเคราะห์ในส่วนนี้

แต่หากไม่ใช่เรื่องของทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ นักศึกษาก็น่าจะเคลื่อนไหวเพื่อคุณค่าบางอย่างที่ไม่สามารถประเมินได้ในทางเศรษฐกิจ อาทิ คุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางการเมือง และหลักการประชาธิปไตย เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำกรอบของทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ มาเป็นกรอบวิเคราะห์ประเด็นการเคลื่อนไหวในรูปแบบดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดของ

Alberto Melucci ที่เสนอว่าขบวนการทางสังคมใหม่ได้หันไปสนใจพื้นที่ที่ไม่ใช่การเมือง (Non-Political Terrain) มากกว่าขบวนการในอดีต โดยมีปัจจัยต่าง ๆ เป็นตัวช่วยวิเคราะห์ อันได้แก่ การแสวงหาอัตลักษณ์และตัวตน การประกอบสร้างของสังคม การสนใจความเป็นเครือข่ายมากกว่าองค์กร และสังคมไร้ศูนย์กลาง (Homelessness of Identity, Ongoing Social Construction, Network are Important than Organization, Society without Centers) ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ความสนใจที่หลากหลายของนักศึกษา ภายใต้การแสวงหาคำอธิบายในแต่ละประเด็น

นอกจากนี้ หากวิเคราะห์พื้นที่การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเชิงมิติ (Dimension) ตามกรอบการวิเคราะห์ประเภทของขบวนการนักศึกษา (Student Movement) ของ Gill & DeFronzo (Gill & DeFronzo, 2009) ที่พยายามวิเคราะห์ว่า ประเด็นที่พวกเขาเคลื่อนไหวอยู่มีแนวโน้มอยู่ในพื้นที่การเมืองเชิงโครงสร้าง หรือเป็นขบวนการทางสังคมในพื้นที่เชิงวัฒนธรรม และในอีกมิติหนึ่งคือความเข้มข้นของการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยที่ศึกษาเหล่านั้นมีความเข้มข้นในระดับไหน เป็นแบบประนีประนอม หรือถอนรากถอนโคน ซึ่งการแบ่งพื้นที่การวิเคราะห์เช่นนี้ อาจจะทำให้เราสามารถจำแนกประเภทของขบวนการนักศึกษาได้อย่างละเอียดขึ้น

2.4.3 Who: ขบวนการนักศึกษาคือใคร หน้าตาองค์กรเป็นอย่างไร?

การศึกษาว่าขบวนการนักศึกษาคือใคร ในฐานะขบวนการทางสังคมขบวนการหนึ่ง ซึ่งมีนักศึกษาเป็นตัวละครหลักของขบวนการ ผู้วิจัยดึงเอากรอบของทฤษฎีการระดมทรัพยากรมาใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ โดยหลักใหญ่ใจความอยู่ที่การพยายามตอบคำถามว่า นักศึกษาเข้ามาเคลื่อนไหวเป็นขบวนการในฐานะอะไร (Adherent, Constituent, Bystander, Public Opponent) เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือไม่ หรืออยู่ในจุดใดของการเมืองภาคประชาชนในภาพกว้าง

นอกจากนี้ กรอบดังกล่าวยังคงนำมาใช้ในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจปัจจัยโครงสร้างภายในขบวนการนักศึกษา อันได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ปัจจัยด้านทรัพยากรและการระดมทรัพยากรของขบวนการ รวมไปถึงการวิเคราะห์ปัจจัยระดับโครงสร้างเครือข่ายของขบวนการนักศึกษา ซึ่งอาจแบ่งเป็น เครือข่าย (Social Movement Industrialization: SMI) หรืออาจเป็นเพียงการเคลื่อนไหวแบบองค์กรของขบวนการทางสังคม (Social Movement Organization: SMO) เท่านั้น

โดยผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาองค์กรของขบวนการนักศึกษาออกเป็น 4 ประเภท ตามมิติของระดับความเป็นทางการ (Formal-Informal) และมิติพื้นที่การทำกิจกรรมระหว่างมหาวิทยาลัย (Tran-University Movement) ได้แก่ (1) องค์กรอย่างเป็นทางการทำงานประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย ได้แก่ สนนท. (2) องค์กรอย่างเป็นทางการ ทำงานบริหารกิจกรรมนักศึกษาของ

มหาวิทยาลัย เช่น องค์การนักศึกษา สภานักศึกษา เป็นต้น (3) องค์กรนักศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกจากภายในมหาวิทยาลัย เช่น ชุมนุมชมรมต่าง ๆ กลุ่มอิสระ เป็นต้น และ (4) เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการทำงานประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย เช่น เครือข่ายนักศึกษาคัดค้านมหาวิทยาลัยนอกระบบ เป็นต้น

2.4.4 How: ขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวกันอย่างไรในสังคมการเมืองสมัยใหม่?

สิ่งที่ผู้วิจัยนำไปวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษา ประการแรก คือ รูปแบบการระดมทรัพยากร ทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรทุน และทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ ว่าขบวนการนักศึกษามีรูปแบบการระดมทรัพยากรที่เปลี่ยนไปอย่างไรภายใต้บริบททางการเมืองและสังคมที่เปลี่ยนไป

ประการที่สอง คือ การศึกษาช่องทางการสื่อสารของขบวนการว่า ขบวนการนักศึกษามีการใช้ช่องทางการสื่อสารใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างไร โดยอาศัยกรอบทฤษฎีของสื่อใหม่ และทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคมมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่องทางของสื่อใหม่/สื่อออนไลน์ (Tool of Public Relations/ Marketing/ Persuasions) ซึ่งหากเป็นไปตามกรอบการวิเคราะห์ของเคร เชอร์กีร์ ก็จะพบว่าสื่อใหม่เหล่านี้ ไม่ได้เป็นเพียงช่องทางการสื่อสารแบบทางเดียวอีกต่อไป แต่มันยังกลายเป็นนวัตกรรมที่สร้างพื้นที่ให้เกิดขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ ๆ อีกด้วย (3 Steps of Group Movement)

ประการที่สาม คือ การศึกษาว่าด้วยยุทธวิธีและรูปแบบของการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งมีกรอบการวิเคราะห์พื้นฐาน อันได้แก่ การเคลื่อนไหวในระดับต่าง ๆ ของการท้าทายอำนาจรัฐ รวมไปถึงการเคลื่อนไหวแบบปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (Non-Violent Action)

สิ่งที่น่าสนใจลึกลงไปกว่านั้น เรื่องของปัจจัยที่ทำให้ยุทธวิธีเหล่านั้นประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ของขบวนการ ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปแบบของการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Action) เป็นต้น

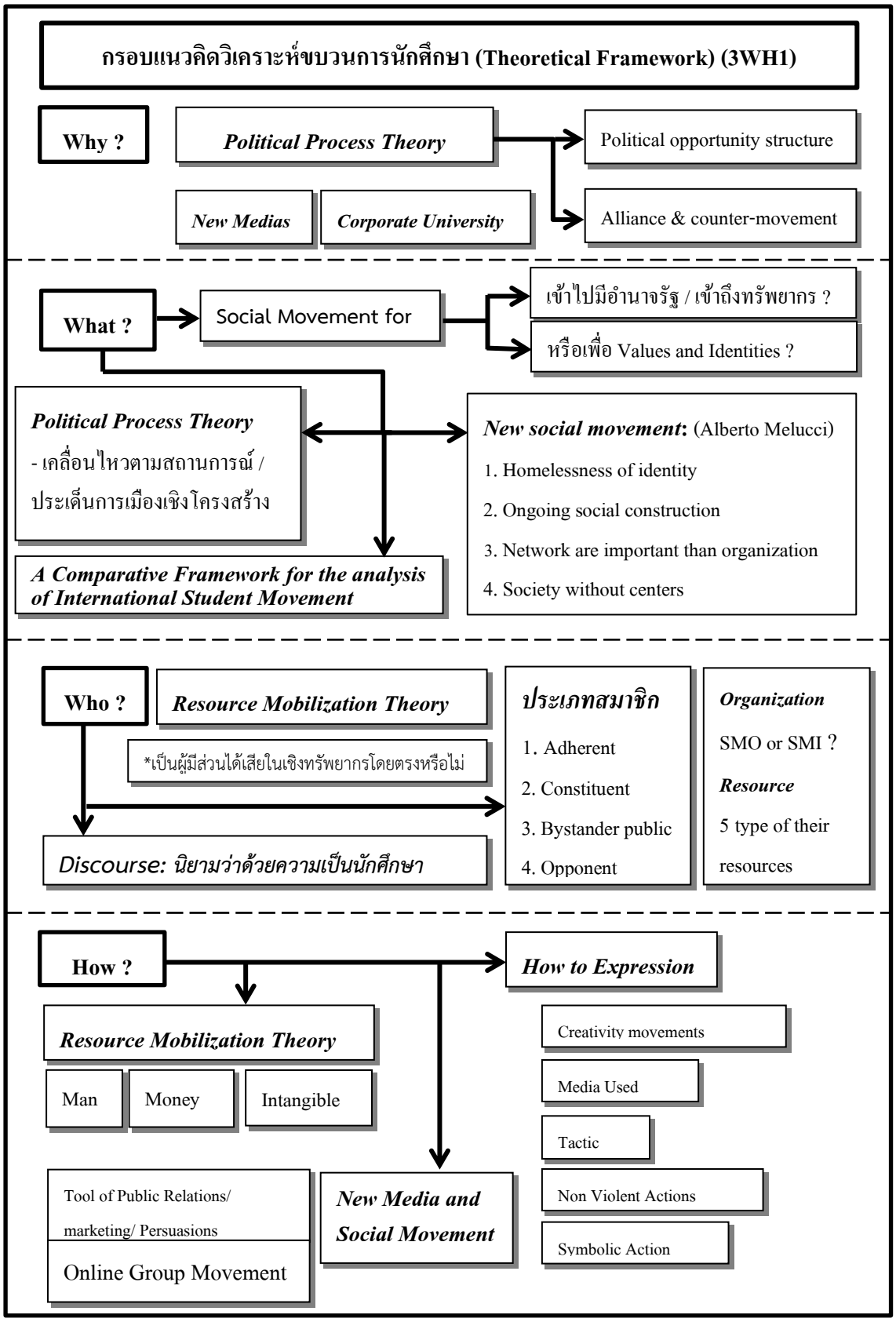

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษา (Theoretical Framework)

บทที่ 3

ปริทัศน์ขบวนการนักศึกษาไทยก่อน พ.ศ. 2549 และบทวิเคราะห์ว่าด้วย "ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน"

3.1 ปริทัศน์ขบวนการนักศึกษาไทยก่อน พ.ศ. 2549

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอางานวิจัย หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น นำมาปริทัศน์ และตรวจสอบประวัติศาสตร์ของขบวนการนักศึกษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างคร่าว ๆ เพื่อให้เห็นภาพและการเปลี่ยนแปลงปรับบทบาทของขบวนการนักศึกษาไทยที่ผ่านมา โดยประกอบกับการวิเคราะห์และชี้ให้เห็นถึงที่มาของขบวนการนักศึกษาไทยจนถึงก่อนปี พ.ศ. 2549 ก่อนจะนำไปศึกษาต่อยอดในประเด็นภายหลังจากนั้น มีงานวิชาการและบทความที่เกี่ยวข้องสังเคราะห์ออกมาเป็นบทสรุปย่อขบวนการนักศึกษาไทยก่อน พ.ศ. 2549 ดังนี้

3.1.1 ขบวนการนักศึกษาไทยหลัง 6 ตุลาคม 2519

แม้ว่าช่วงประชาธิปไตยเบ่งบาน หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จะทำให้ขบวนการนักศึกษาไทยเข้าสู่ยุคทอง และอิทธิพลของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้แผ่ขยายไปอย่างมาก กลายเป็นการทำงานสามประสานในการเคลื่อนไหวเพื่อสู้กับรัฐ ในนามของ "นักศึกษา ชาวนา และกรรมกร" แต่ทว่าเครือข่ายดังกล่าวรวมถึงขบวนการนักศึกษาก็ต้องล้มลงเข้าสู่ยุคหลบซ่อนอีกครั้ง หลังจากการปราบปรามขบวนการนักศึกษาครั้งใหญ่ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักกิจกรรมนักศึกษาในช่วงนั้น ต่างก็แตกกระเจิงไปใน 3 ทิศทาง ส่วนหนึ่งเข้าป่าเพื่อไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีฐานที่มั่นอยู่ในชนบทตามภาคต่าง ๆ เนื่องด้วยนโยบายของพรรคที่เปิดรับนักศึกษาปัญญาชนให้เข้าไปร่วมอุดมการณ์อยู่แล้ว อีกส่วนหนึ่งออกไปอยู่ต่างประเทศ ทั้งที่ไปเรียนต่อและไปทำงาน ส่วนที่เหลือก็คือบรรดานักกิจกรรมที่ต้องเข้าไปเป็นนักโทษในเรือนจำกลางบางขวาง ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่านักกิจกรรมเหล่านี้ก็ล้วนเป็นบรรดาผู้นำนักศึกษาในช่วงที่ผ่านมา (วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์ และพรภิรมณ์ เชียงกูล, 2551)

สถานการณ์ภายในมหาวิทยาลัยหลังจากการยึดอำนาจ ได้มีการแต่งตั้งนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐบาลได้สั่งยุบเลิก ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) องค์การนิสิตนักศึกษา สโมสรนักศึกษา และชุมนุมกิจกรรมทุกประเภทในทุกสถาบันการศึกษา ห้ามจัดกิจกรรมใด ๆ ยกเว้นกิจกรรมทางด้านกีฬา ศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมบันเทิง และต้องมีการขออนุญาตจัดเป็นครั้งคราวไป (สุปรีดา ลอตระกูล, 2529 อ้างใน วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์, 2551) นั่นทำให้ นักศึกษากลายเป็นพวกก้มหน้าก้มตาเรียน เฉื่อยชาและหวาดกลัวต่อกิจกรรมทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2521 ขบวนการนักศึกษาก็ยังคงมีการจัดตั้งเป็นองค์กรลับตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อยู่บ้าง โดยมีการจัดตั้งองค์กรคล้ายกับระบบราชการ คือ มีสายการบังคับบัญชาและเขตโครงสร้างชัดเจน เป็นระดับคณะ เขตคณะ และระดับมหาวิทยาลัย มีผู้นำนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นบรรดานักศึกษาที่เข้ามาเรียนใหม่ และมีความกระตือรือร้นในการทำงานเพื่อสังคม มีการเคลื่อนไหวในลักษณะใต้ดิน เช่น การโปรยใบปลิวจากยอดตึก นำข้อความหรือแถลงการณ์ไปติดในห้องน้ำ เป็นต้น ประเด็นในการเคลื่อนไหวในช่วงนั้น อาทิ การออกใบปลิวโจมตีรัฐบาล สนับสนุนการปลดปล่อยผู้ต้องหาในคดี 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้น

3.1.2 ขบวนการนักศึกษาไทยยุคฟื้นฟู (พ.ศ. 2521 – 2528)

3.1.2.1 ลักษณะสำคัญองค์การนักศึกษา 18 สถาบัน

เกิดการรัฐประหารอีกครั้งในปี พ.ศ. 2521 รัฐบาลใหม่ของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ทำกิจกรรมมากขึ้น เริ่มจากการอนุญาตให้นิสิตนักศึกษาทำกิจกรรมนักศึกษาได้ โดยร่วมกับส่วนราชการ และทบวงมหาวิทยาลัยต้องให้มีการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด และกิจกรรมต้องไม่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง สิ่งที่เกิดขึ้นคือ เริ่มมีการจัดตั้งสโมสรนักศึกษาและกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ นำไปสู่การประสานงานของนักศึกษาระหว่างสถาบันในเวลาต่อมา

กิจกรรมที่จัดเริ่มมีการพัฒนาให้มีความหลายหลายมากขึ้น มีทั้งกิจกรรมวิชาการ กีฬา และบำเพ็ญประโยชน์ และนักศึกษาก็เริ่มกลับมาเชื่อมโยงกับสังคมมากขึ้น ส่วนกลุ่มลับที่เคลื่อนไหวมาก่อนนี้ ก็แปรสภาพไปเป็นกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายพรรคนักศึกษา เข้าสู่การเลือกตั้งสโมสรนักศึกษา และภายในเวลาไม่นานก็เริ่มมีการประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาในการจัดกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น โดยมีการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมเฉพาะกิจ เช่น คณะกรรมการนิสิตนักศึกษาช่วยเหลือประชาชนในปัญหาน้ำท่วม (คน.ปน.) ที่ออกไปช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การจัดกิจกรรมให้กำลังใจผู้ที่พลาดหวังจากการสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย เป็นต้น (วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์, 2551)

เริ่มมีการประสานงานระหว่างสถาบันมากขึ้น โดยองค์กรนักศึกษาเริ่มรวมตัวกันในชื่อ “องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน” และ มีสโมสร/องค์การนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ มาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ พัฒนาเป็น 19 สถาบันและ 20 สถาบันตามลำดับ ทำให้ขบวนการนักศึกษามีพลังในการเรียกร้องและเคลื่อนไหวในประเด็นต่าง ๆ มากขึ้น รวมไปถึงการคัดค้านสิ่งที่ไม่เป็นธรรมในสังคม โดยเน้นประเด็นปัญหาปากท้องเป็นหลัก เช่น การเคลื่อนไหวกรณีขึ้นค่าน้ำมัน ในปี พ.ศ. 2523 การเคลื่อนไหวกรณีขึ้นค่ารถเมล์ปี พ.ศ. 2524 และกรณีไล่ที่ชุมชนแออัดพระรามสี่ เป็นต้น

โดยองค์กรนักศึกษาดังกล่าว มีโครงสร้างที่ค่อนข้างหลวม การเคลื่อนไหวเกิดขึ้นจากตัวแทนจากสถาบันต่าง ๆ มาประชุมตกลงกำหนดนโยบายกันเป็นครั้งคราวแล้วแต่สถานการณ์ที่จำเป็น แสดงออกในลักษณะของผู้นำร่วม (Collective Leadership) หรือนายกแต่ละสถาบันทำหน้าที่ในฐานะทัดเทียมกัน ผลัดเปลี่ยนขึ้นมานำการเคลื่อนไหว ไม่มีเลขาธิการหรือตำแหน่งที่เป็นทางการชัดเจนเหมือนดังที่เป็นในช่วงของ ศนท.

3.1.2.2 ปัญหาของขบวนการ “องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน”

ในปี พ.ศ. 2524 เครือข่ายของขบวนการนักศึกษาดังกล่าวก็เข้าสู่ภาวะซบเซาของกิจกรรมนักศึกษาอีกครั้ง ด้วยเหตุผลในด้านโครงสร้างหลายประการ อาทิ การแตกแยกทางความคิดของผู้นำ การขาดแคลนทรัพยากรเงิน วัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่ อันเนื่องจากการไม่มีผู้รับผิดชอบโดยตรง ปัญหาการลาออกของผู้นำในแต่ละมหาวิทยาลัย ปัญหาการขาดความเป็นประชาธิปไตยในองค์กร เป็นต้น

นอกจากปัญหาโครงสร้างองค์กรขององค์การนักศึกษา 18 สถาบันแล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่งที่สำคัญ อันส่งผลต่อการหยุดชะงักของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงปี พ.ศ. 2524 คือประเด็นวิกฤตศรัทธาของแกนนำนักศึกษาในขณะนั้นที่มีต่ออุดมการณ์ทางการเมืองในแนวสังคมนิยม โดยเห็นได้จากหลังเหตุการณ์ “ป่าแตก” ซึ่งบรรดาผู้นำนิสิตนักศึกษาที่เคยเข้าป่าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 เริ่มเดินทางกลับเข้าสู่สังคมเมือง โดยในงานของ วีระพงษ์ อธิปัญญาวงษ์ ได้สรุปสาเหตุสำคัญของการล่มสลายของ พคท. ไว้ 5 ประการด้วยกัน คือ

1) ปัญหาเชิงภววิสัย ได้แก่ สถานการณ์สากล โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงของประเทศในภูมิภาค ซึ่งทำให้คนทั่วไปสับสนและสงสัยต่อการปฏิวัติภายในประเทศ

2) ปัญหาโครงสร้างภายในของ พคท. ที่มีระบบบริหารจัดการยังไม่ดีพอ ทั้งในเรื่องของการจัดเขตงาน การขยายเขตงานที่ยากลำบาก การดำเนินงานยากลำบาก รวมทั้งการจัดการที่ไม่เป็นประชาธิปไตย

3) ปัญหาของตัวนักศึกษาปัญญาชน ที่ยังขาดประสบการณ์ ใจร้อน และมีทัศนะด้านเดียว

4) ปัญหาความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ ซึ่งยังมีความเข้าใจต่อสังคมไทยและอารมณ์ความรู้สึกของคนไทยน้อยเกินไป โดยส่วนหนึ่งเกิดจาก การมองภาพของการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน จนมองข้ามและละเลย ไม่เคารพต่อลักษณะพิเศษของสังคมไทย

5) ปัญหาความแตกต่างทางความคิดระหว่างนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งทำให้นักศึกษาไม่ได้รับการยอมรับจากแกนนำพรรค จนทำให้นักศึกษาบางคนรู้สึกอัดอั้นและไม่พอใจ

ดังนั้น ภาพประกอบจากทั้งขบวนการนักศึกษาในเมือง และนักศึกษาที่เดินทางออกจากป่า ซึ่งล้วนส่งผลทางความคิดต่อกัน จึงส่งผลให้ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงเวลานั้น มีการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ลดน้อยลง หรือมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรม จนทำให้เกิดภาพที่ดูเหมือนว่าขบวนการนักศึกษาในขณะนั้นหยุดนิ่ง และไม่มีบทบาทดังที่เคย

ในด้านความคิดที่ประสบกับวิกฤติศรัทธาของอุดมการณ์ฝ่ายซ้าย ยังทำให้บรรดานักศึกษามีการแสวงหาแนวคิดอื่น ๆ เพื่อหาคำตอบทางความคิดให้กับตนเอง ว่าตนควรมีบทบาทอย่างไรต่อสังคม โดยแนวความคิดกระแสรองที่เข้ามาในเวลานั้น อาทิ แนวนิเวศวิทยาการเมือง แนวคิดประชาสังคม แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง รวมไปถึงกลุ่มแนวคิดประเภทวัฒนธรรมชุมชนด้วย ซึ่งส่วนประกอบของความหลากหลายทางความคิดที่เข้ามานี้เอง จึงเป็นเหตุที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาในเวลาต่อมามีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

3.1.3 ขบวนการนักศึกษาไทย ยุคสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.)

3.1.3.1 ที่มาและลักษณะสำคัญของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

จากพื้นฐานและปัญหาเชิงโครงสร้างของเครือข่ายนักศึกษา 18 สถาบัน ได้ส่งผลต่อพัฒนาการครั้งใหม่ของขบวนการนักศึกษาไทย กล่าวคือ ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2527 ได้มีการจัดสัมมนาองค์การนักศึกษาทั่วประเทศ ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมีการพูดคุยถึงการปรับบทบาทและการจัดรูปแบบองค์กรประสานงานใหม่ โดยเน้นไปที่การพัฒนาขบวนการนักศึกษาให้มีความเข้มแข็งและสามารถรับใช้สังคมได้อย่างเต็มที่ ต่อจากนั้นในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกัน องค์การนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้มีการประชุมอีกครั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมีมติให้จัดตั้งเป็น สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย หรือ สนนท. โดยมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้ง 4 ประการ ได้แก่ (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2546)

1) พิทักษ์สิทธิ เสรีภาพ และผลประโยชน์อันชอบธรรมของประชาชน

2) เพื่อขจัดความไม่เป็นธรรมในสังคม เพื่อประชาชนส่วนใหญ่

3) จรรโลงไว้ และพยายามพัฒนาค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อที่สร้างสรรค์ของประชาชน

4) เพื่อให้ได้มาซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง

โดย สนนท. ที่จัดตั้งขึ้นมานั้น เป็นองค์กรที่มีข้อบังคับ กฎระเบียบ และโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนกว่าองค์การนักศึกษา 18 สถาบันมาก อีกทั้งยังมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานอย่างชัดเจน จึงทำให้ สนนท. เป็นทั้งองค์กรประสานงานและองค์กรปฏิบัติการในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะการเป็นองค์กรนำของขบวนการนักศึกษาในการเคลื่อนไหวทางการเมือง

บทบาททางการเมืองของ สนนท. ในช่วงแรกนั้น เสมือนองค์กรที่ทำหน้าที่ฝ่ายค้านนอกสภาฯ และเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับปัญหาเศรษฐกิจเป็นหลัก เนื่องจากประเทศไทย ณ ขณะนั้นกำลังประสบกับปัญหาเศรษฐกิจ เช่น การรณรงค์ให้ประชาชนงดใช้สินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ การเคลื่อนไหวประเด็นราคาข้าว เป็นต้น รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์การซื้อขายอาวุธของกองทัพในการจัดซื้อเครื่องบินรบ F-16 ในปี พ.ศ. 2528 ซึ่งมีองค์การนักศึกษาเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับ สนนท. ถึง 10 องค์กร ในลักษณะการเคลื่อนไหวเฉพาะกิจ

อีกประเด็นหนึ่งของการเคลื่อนไหวในเวลาต่อมา คงหนีไม่พ้นการเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตย โดยได้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2521 ในสองประเด็น ได้แก่ การให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง และประธานสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรควรเป็นประธานรัฐสภาโดยตำแหน่ง นอกจากนี้ ยังมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของฝ่ายทหารด้วย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ขบวนการนักศึกษาให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับการเปลี่ยนแปลงของระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ ในขณะเดียวกันก็ยังคงวิพากษ์วิจารณ์การทุจริตคอรัปชั่นไปพร้อมกันด้วย

3.1.3.2 บทบาททางการเมืองของ สนนท. ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาคม 2535

ภายหลังจากการรัฐประหารในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) สนนท. ในฐานะองค์กรนำของขบวนการนักศึกษาได้มีการเคลื่อนไหวคัดค้านการรัฐประหารอย่างหนัก ทั้งการอภิปรายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และท้องสนามหลวง รวมถึงการเรียกร้องให้มีการจัดการเลือกตั้งโดยเร็ว นำไปสู่บทบาททาง สนนท. ในปี พ.ศ. 2535 ตามมา

บทบาททางการเมืองของนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2535 ประเด็นหลักสำหรับนักศึกษา อยู่ที่การพยายามคัดค้านการสืบทอดอำนาจของ รสช. หรือ พลเอกสุจินดา คราประยูร

หัวหน้าคณะ รสช. ซึ่งหนึ่งในความพยายามจะสืบทอดอำนาจนั้น คือการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ รสช. กำหนดคุณสมบัตินายกรัฐมนตรีที่ไม่จำเป็นต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือกล่าวคือ เป็นการเปิดทางให้ผู้นำ รสช. เข้าไปเป็นรัฐบาล ดังนั้น จากการเคลื่อนไหวคัดค้านการรัฐประหารของนักศึกษา จึงได้เปลี่ยนมาเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านรัฐธรรมนูญฉบับ รสช. โดยมียุทธวิธีต่าง ๆ เช่น การที่นายปริญญา เทวานฤมิตรกุล เลขาธิการ สนนท. ในขณะนั้น ตระเวนไฮปาร์ควิพากษ์วิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญทั่วกรุงเทพฯ หรืออีกยุทธศาสตร์หนึ่งคือ การจัดทำประชามติรณรงค์รัฐธรรมนูญ โดยให้ประชาชนในจังหวัดใหญ่ใน 4 ภาค รวมถึงประชาชนในจังหวัดอื่น ๆ และคนไทยในต่างประเทศร่วมลงความเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ในร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้ผลประชามติที่สำคัญ ได้แก่ ผู้ลงประชามติ ร้อยละ 94.95 เห็นว่าต้องการให้นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง และร้อยละ 91.5 ต้องการให้วุฒิสมาชิก (ซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง) มีอำนาจลดลง

อย่างไรก็ตาม ในวันที่ 1 เมษายน 2535 พลเอกสุจินดา ก็ยังคงได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง เป็นที่มาของการประท้วงคัดค้านจำนวนมาก และกลายเป็นการชุมนุมใหญ่ในวันที่ 17 พฤษภาคม 2535 ภายใต้คณะแกนนำ 7 กลุ่ม ได้แก่ พลตรีจำลอง ศรีเมือง กลุ่มนักวิชาการเพื่อประชาธิปไตย พรรคการเมืองฝ่ายค้าน คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) และ สนนท. ได้รวมกันจัดตั้งสหพันธ์ประชาธิปไตยขึ้น เพื่อประสานความเคลื่อนไหวคัดค้านกรณีดังกล่าว มีการเคลื่อนขบวนออกจากสนามหลวงไปยังรัฐสภา และเกิดการปะทะกันระหว่างผู้ชุมนุมกับฝ่ายรัฐ นำไปสู่เหตุการณ์ความรุนแรงในที่สุด แต่การเคลื่อนขบวนในครั้งนั้น กลุ่มนักวิชาการเพื่อประชาธิปไตย ครป. และ สนนท. ไม่ได้ร่วมขบวนด้วยแต่อย่างใด

โดยบทบาทของ สนนท. ขณะนั้น ส่วนใหญ่อยู่ที่การออกแถลงการณ์และเสนอข้อเรียกร้อง มีประเด็นสำคัญในช่วงหลังเหตุการณ์ความรุนแรง คือ ให้พลเอกสุจินดา ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ยุติการใช้ความรุนแรงต่อประชาชน และให้สื่อมวลชนนำเสนอข้อมูลข่าวสารทั้งสองฝ่าย รวมถึงมีการออกแถลงการณ์ประณามผู้ที่มีส่วนร่วมกับการก่อความรุนแรงต่อประชาชน โดยเฉพาะนายทหารที่มีอำนาจสั่งการ แต่ในขณะเดียวกันก็มีการเคลื่อนไหวโดยการไปเยี่ยมทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นต่อยุทธวิธีและเป้าหมายของ สนนท. ในการปฏิบัติการ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองร่วมกับขบวนการทางการเมืองอื่น ๆ แม้ว่าขบวนการนักศึกษานั้น จะเป็นเพียงตัวประกอบที่ไม่ค่อยมีการพูดถึงในประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ก็ตาม

3.1.3.3 บทบาทในการเคลื่อนไหวผลักดันร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540

ผลสืบเนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2535 กระแสการปฏิรูปทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลักดันให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) ซึ่งนำโดย นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธานคณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญ

บทบาทหลักของ สนนท. และบรรดาองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ อาทิ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น ร่วมกับองค์กรอื่น ๆ อาทิ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) คณะกรรมการญาติวีรชน สมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น ได้รวมตัวกันในนามของเครือข่าย 30 องค์กรเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งมีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อรัฐธรรมนูญและปฏิรูปการเมือง ตั้งแต่การมีข้อเสนอและร่วมผลักดันแนวคิดเรื่องต่าง ๆ ในการร่างรัฐธรรมนูญ เช่น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การให้คณะรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) การส่งเสริมบทบาททางการเมืองของสตรี รวมไปถึงการเสนอให้มีระบบควบคุมตรวจสอบการเมืองโดยประชาชน

นอกจากนี้ ภายหลังการร่างรัฐธรรมนูญเสร็จสิ้น สนนท. ได้มีการจัดประชุมนักศึกษาทั่วประเทศ เพื่อกำหนดบทบาทและท่าทีต่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว และยังมีการเคลื่อนไหวสนับสนุนภายใต้การรณรงค์ “ไฟเขียว” เพื่อผลักดันให้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ผ่านการประชามติ และได้ประกาศใช้อย่างเป็นทางการ

3.1.3.4 ภารกิจของขบวนการนักศึกษาในการสนับสนุนองค์กรภาคประชาชน

แม้ว่าบทบาทของ สนนท. ในการเมืองยุค NGOs (กลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร) และการสถาปนาการเมืองภาคประชาชนภายใต้การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ขบวนการนักศึกษาเป็นเพียงตัวแปรตามที่ไม่มีความจำเป็น (ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ อ้างใน อุเชนทร์ เชียงแสน, 2556) แต่กระนั้น อุเชนทร์ เชียงแสน ก็ยังคงให้ข้อสรุปถึงบทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของขบวนการนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2540 (อุเชนทร์ เชียงแสน, 2556) ไว้ว่า

> ในแง่รูปแบบการเคลื่อนไหว เนื่องจาก สนนท. ไม่ได้เป็นองค์กรมวลชนที่จะนำมากดดันต่อรองกับรัฐบาลเหมือนองค์กรอื่น จึงใช้จุดเด่นของความเป็นองค์กรนักศึกษาซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองหรือผลประโยชน์ทางการเมืองอื่น หรือในฐานะพลังบริสุทธิ์ที่มีขนาดเล็ก สามารถเคลื่อนไหวได้เร็วและมีสีสันทางการเมืองได้ ออกแบบการเคลื่อนไหวในลักษณะ ‘แรง ออกแบบคม เคลื่อนไหวเร็ว’ เช่น ออกแถลงการณ์ ยื่นหนังสือ ถือป้ายผ้า วางหรีด เผาหุ่น รณรงค์ ฯลฯ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวรายวัน ผสมรวมกับการจัดประชุม สัมมนา ในห้องประชุม ทั้งหมดนี้เป็นเป้าหมายหลัก คือ แย่งชิงสร้างพื้นที่ข่าวบน

หน้าหนังสือพิมพ์ สื่อมวลชน เพื่อเสนอประเด็นและความเห็นของตนเองต่อสาธารณะ เพื่อเป็นเงื่อนไขในการผลักดันข้อเรียกร้องของตนในเรื่องต่าง ๆ

การเคลื่อนไหวส่วนใหญ่ของขบวนการภาคประชาชนส่วนใหญ่ ในช่วงทศวรรษ 2530 มักจะเกี่ยวข้องกับปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมถึงขบวนการสมัชชาคนจนโดยการทำงานเคลื่อนไหวที่สำคัญของ สนนท. ในช่วงเวลาดังกล่าว มักจะทำงานในลักษณะของการประสานการทำงาน 3 องค์กร ระหว่าง สนนท. คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) และกลุ่มเพื่อนประชาชน โดยแต่ละกลุ่มนั้นไม่ได้เป็นองค์กรที่มีมวลชนของตนเองหรือมีปัญหาเฉพาะตัวของตนเอง หากแต่เข้าร่วมหรือสนับสนุนการเคลื่อนไหวขององค์กรประชาชนอื่น ๆ และในบางครั้งก็ออกกลายเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวในบางประเด็น

3.1.4 ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงก่อนการรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2549

ตามการวิเคราะห์จำแนกขบวนการนักศึกษาไทย โดยจารุวัฒน์ เกยูรวรรณ ซึ่งปรากฏในบทความเรื่อง ขบวนการนักศึกษาไทย (จารุวัฒน์ เกยูรวรรณ, 2549) ในหนังสือรวมบทความขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทย ของใจ อึ๊งภากรณ์ และคณะ ได้แบ่งกลุ่มขบวนการนักศึกษาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ โดยมีบริบททางการเมืองในยุคสมัยเข้ามาเป็นปัจจัย โดยแบ่งเป็น ขบวนการนักศึกษาตามกรอบเดิม และการวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในช่วงการขับไล่ทักษิณ อันมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.4.1 การวิเคราะห์องค์กรของขบวนการนักศึกษาตามกรอบเดิม

ขบวนการนักศึกษากรอบเดิม ได้แก่ องค์กรแบบเป็นทางการที่อาจตั้งขึ้นมาตั้งแต่สมัย 14 ตุลาฯ หรือค่ายอาสาต่าง ๆ ซึ่งการสั่งสมความคิด และพัฒนาการอันยาวนาน ทำให้องค์กรมีความเป็นอนุรักษ์นิยมค่อนข้างสูง มีลักษณะที่แข็งตัวและเน้นระบบอาวุโส ซึ่งทำให้องค์กรมีระดับการเปลี่ยนแปลงต่ำ ส่วนในเรื่องการทำงานนั้น จะมีลักษณะประเด็นที่ต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค และอาจแบ่งระดับการทำงานเป็น “งานเย็น” ซึ่งหมายถึงงานประเภทปลูกจิตสำนึก เป็นงานประจำที่ทำทุกๆปี กับงานประเภท “งานร้อน” ซึ่งหมายถึงงานเคลื่อนไหวตามประเด็นเร่งด่วนที่เกิดขึ้นและเป็นปัญหาในสังคม

ซึ่ง องค์กรนักศึกษาตามกรอบเดิมนั้น อาจแบ่งประเภทได้ดังนี้ คือ

1) กลุ่มกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น กลุ่มที่ทำกิจกรรมแนวสังคมสงเคราะห์เพียงอย่างเดียว เช่น กลุ่มค่ายสร้าง/ค่ายอาสา สอนหนังสือเด็ก กับอีกประเภทคือ กลุ่มที่

ร่วมเคลื่อนไหวต่อสู้กับขบวนการภาคประชาชนในกรณีต่างๆ เช่น สิทธิชุมชน ซึ่งกลุ่มประเภทหลังนี้มักทำงานคู่กับองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรุ่นพี่ของชมรมนักศึกษาเหล่านี้อีกที

2) ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดจากการยุบตัวลงของคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (คอทส.) เมื่อปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากความแตกแยกทางความคิด ระหว่างกลุ่มที่เน้นการเคลื่อนไหวต่อสู้โดยมองปัญหาสิ่งแวดล้อมว่ามาจากโครงสร้างของรัฐ กับกลุ่มที่เชื่อว่าการอนุรักษ์ต้องเกิดจากปัจเจกชน ซึ่งในระยะหลังมีกิจกรรมโดดเด่นกว่า ประเภทการปลูกจิตสำนึก เดินป่า ปลูกต้นไม้ ซึ่งมักเป็นกิจกรรมแบบนักอนุรักษ์สุดขั้ว

3) พรรคนักศึกษา ซึ่งมีบทบาทในขณะนั้นโดดเด่นใน มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พรรคเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมนักศึกษาที่นั่นโดยตรง ส่วนหนึ่งเพราะมักจะมีความเกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง หรือเกี่ยวข้องกับขบวนการภาคประชาชนภายนอก การได้ชัยชนะของพรรคใดพรรคหนึ่งจึงอาจทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาเปลี่ยนไป

นอกจากนี้ การแบ่งประเภทของขบวนการนักศึกษาอาจสามารถแบ่งออกตามการเคลื่อนไหวในแต่ละภูมิภาค เช่น สนนท. ในภาคกลาง (ซึ่งถือเป็นองค์กรที่โดดเด่นในขบวนการนักศึกษาไทย) หรือขบวนการในภาคอื่นๆ ซึ่งแต่ละที่มีส่วนเหมือนกันคือ มักเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวของ NGOs ในพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวในภูมิภาคกลับไม่ได้มีองค์กรกลางที่ชัดเจน เหมือนที่เกิดขึ้นแบบ สนนท. ในกรุงเทพฯมหานคร

องค์กรอีกแบบคือ องค์กรนักศึกษารูปแบบใหม่ นอกกรอบเดิม ซึ่งเริ่มก่อร้างสร้างตัวและเพิ่มบทบาทสำคัญอย่างต่อเนื่อง ปรากฏอยู่ในรูปของกลุ่มกิจกรรมอิสระภายในมหาวิทยาลัยหรือข้ามมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจแบ่งเป็น (1) กลุ่มกิจกรรมที่มีเป้าหมายด้านการเมืองโดยตรง และ (2) คือกลุ่มกิจกรรมที่ไม่มีเป้าหมายทางการเมืองชัดเจน

3.1.4.2 การวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในช่วงการขับไล่ทักษิณ

ในช่วงเวลาเดียวกันกับ ความเสื่อมศรัทธาของรัฐบาลทักษิณ และการเกิดขึ้นของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย บรรยากาศเช่นนี้ได้สร้างความคึกคักทางการเมืองให้กับขบวนการนักศึกษาเป็นอย่างมาก มีกลุ่มเฉพาะกิจตั้งขึ้นมากมายเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ดังกล่าว ในขณะที่กลุ่มเดิมต่างก็ออกมาแสดงจุดยืนต่อเหตุการณ์นี้ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มแนวคิดคร่าว ๆ ได้แก่

1) กลุ่มที่ต้องการไล่ทักษิณและเข้าร่วมกับพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งมีด้วยกัน 3 กลุ่มหลัก คือ สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) กลุ่มแรงคิดและกลุ่มนักศึกษานิด้าเพื่อประชาธิปไตย และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง (ภายใต้การนำของพรรคสานแสงทอง)

2) กลุ่มที่ต้องการไล่ทักษิณแต่ไม่เข้าร่วมกันพันธมิตร ประกอบด้วยกลุ่มอย่าง อมธ. กลุ่มล้อการเมือง เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เกิดขึ้นจากความไม่แน่ใจว่าเครือข่ายพันธมิตรฯ มีแนวทางที่สุดโต่ง ในขณะที่ควรใช้เครื่องมือทางกฎหมายในการไล่ทักษิณ เช่น ตั้งโต๊ะล่ารายชื่อ

3) นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการไล่ทักษิณ เนื่องจากเห็นว่าทักษิณนั้นมาจากกระบวนการประชาธิปไตย ต้องเคารพรัฐธรรมนูญ ด้วย

กล่าวโดยสรุป ประวัติศาสตร์ขบวนการนักศึกษาไทย นับตั้งแต่ยุครุ่งเรืองซึ่งขบวนการนักศึกษามีความเป็นปึกแผ่นทั้งในเชิงอุดมการณ์และองค์กรการเคลื่อนไหว เรื่อยมาจนถึงยุคความหลากหลายทางอุดมการณ์และจำนวนองค์กรนักศึกษาที่มีจำนวนมากขึ้น ได้ทำให้ขบวนการนักศึกษาไทยกลุ่มต่าง ๆ มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Unity) น้อยลง แต่กลับสร้างให้เกิดการเคลื่อนไหวในประเด็นที่หลากหลายและกระจัดกระจายมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลพัฒนาการของขบวนการนักศึกษาไทยดังกล่าวมาเป็นกรอบสมมติฐานตั้งต้น ให้สามารถนำไปสู่การจัดจำแนกขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงเวลาที่จะศึกษา (พ.ศ. 2549 – 2557) ต่อไป

3.2 บทวิเคราะห์ว่าด้วย “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน”

หลังจากการปริทัศน์งานประวัติศาสตร์ขบวนการนักศึกษาไทยที่ผ่านมา ก่อนจะถึงช่วงเวลาที่ศึกษา (ปี พ.ศ. 2549 – 2557) ภายใต้คำถามหลักและคำถามแรกของงานวิจัย ที่ตั้งคำถามว่าขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ดูจะเป็นเรื่องที่ต้องพินิจวิเคราะห์ก่อนเป็นอันดับแรก โดยผู้ให้ข้อมูลต่างก็ให้คำตอบไว้หลายแนวทาง แต่ยังคงมีจุดร่วมของคำตอบโดยตั้งข้อสังเกตว่า ขบวนการนักศึกษาไทยดูเหมือนจะค่อย ๆ เลือนหายไปจากการระบบการเมืองไทยจริง ๆ ภายใต้สังคมการเมืองในช่วงเวลาที่ทำการศึกษานี้

การตอบคำถามดังกล่าว ส่วนหนึ่งคือมุมมองต่อการสร้างจุดเน้น (Focus) ของงานวิจัยว่าจะให้ความสำคัญกับมุมมองใด ระหว่าง (1) การมองคำถามดังกล่าวในแง่ของวาทกรรม ซึ่งเน้นการวิเคราะห์วาทกรรมอันมีขบวนการนักศึกษาเป็นผู้ถูกกล่าวถึงจากบริบททางการเมือง (2) การมองคำถามดังกล่าวในแง่โครงสร้างของตัวละครทางสังคม (Actor) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ตัวนักศึกษา (Student) ทั้งความคิดและบริบทที่ทำให้ความคิดนักศึกษาเปลี่ยนไป และ (3) การมองคำถามดังกล่าวในแง่ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกของขบวนการนักศึกษาตามทฤษฎีขบวนการทางสังคม ในฐานะที่เป็นขบวนการทางสังคมขบวนการหนึ่ง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 มองคำถามดังกล่าวในแง่ของวาทกรรม

หากมองในเชิงวาทกรรมและปฏิบัติการว่าด้วยความชอบธรรมของการเคลื่อนไหวทางการเมือง "ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?" จึงเป็นเพียงคำถามหนึ่งที่ถูกจุดประเด็นขึ้นมาเพื่อหวังผลทางการเมืองบางอย่างในช่วงของความขัดแย้งทางการเมือง กล่าวคือ ในหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นเวทีเสวนา เวทีปราศรัยของการเมืองภาคประชาชน งานรำลึกของขบวนการ หรือ การให้สัมภาษณ์ทางวิชาการต่าง ๆ คำถามว่าขบวนการนักศึกษาหายไปไหน เป็นเพียงคำถามหนึ่งที่เร้าอารมณ์ผู้อ่าน ผู้ฟัง เพื่อหวังผลทางการเมืองบางอย่างด้วยการกล่าวถึงนักศึกษา ซึ่งอาจสร้างมุมมองต่อการกล่าวถึงดังกล่าวได้อย่างน้อย 3 ลักษณะ

ลักษณะแรก คือ การกล่าวถึงขบวนการนักศึกษาบนเวทีของขบวนการทางการเมืองในยุคของความขัดแย้งทางการเมือง ในเชิงเรียกร้อง/เสียดสี โดยความต้องการ ให้นักศึกษาตื่นตัวทางการเมือง และ มาเข้าร่วมกับขบวนการทางการเมืองในฝ่ายของตน

ลักษณะที่สอง คือ การกล่าวถึงในเชิงบวกเมื่อมีนักศึกษา/เยาวชนคนรุ่นใหม่ รวมอยู่ในแนวร่วมของขบวนการผู้พูด หรือพูดอีกลักษณะหนึ่งคือเป็นการเหมารวมเอาว่านักศึกษา-เยาวชน-คนรุ่นใหม่อยู่ข้างเรา เพื่ออ้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับขบวนการนั้น ๆ

ลักษณะที่สาม คือ การกล่าวถึงในแง่ลบเมื่อพบว่ามีนักศึกษาและเยาวชนคนรุ่นใหม่ไปเคลื่อนไหวกับอีกฝ่าย หรือแสดงท่าทีไม่เห็นด้วยกับขบวนการของผู้พูด การกล่าวในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะพูดถึงขบวนการนักศึกษาในเชิงดูถูก ดูแคลน เช่นว่าขาดวุฒิภาวะ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองไทย หรือแม้กระทั่ง การมองว่ากลุ่มนักศึกษาที่คิดต่างนั้นเป็นเพียงนักศึกษาส่วนน้อยของสังคม

ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถึง "ขบวนการนักศึกษา" ในลักษณะใดก็แล้วแต่ เราจะพบว่าวาทกรรมว่าด้วยขบวนการนักศึกษา และนักศึกษากับการเมือง ยังคงมีความสำคัญกับความเป็นไปทางการเมืองในยุคปัจจุบัน ในแง่ของภาพมายา และความทรงจำ กล่าวคือ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าขบวนการนักศึกษานั้นมีบทบาทสำคัญกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองไทย อย่าง 14 ตุลาคม 2516 หรือ 6 ตุลาคม 2519 หรือแม้กระทั่งเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ซึ่งหากจะพูดอย่างจริงจังแล้ว เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เองขบวนการนักศึกษาก็มิได้มีบทบาทนำบนเวทีทางการเมือง หากแต่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของแนวร่วมภาคประชาชนที่มีนักเคลื่อนไหว นักวิชาการ เป็นผู้มีบทบาทหลักด้วยซ้ำ

กล่าวอย่างถึงที่สุด ขบวนการนักศึกษา แม้จะไม่ได้มีบทบาทหลักสำหรับการเมืองไทยในระยะหลัง แต่ก็ยังเป็นตัวละครหลักบนเรื่องเล่า (Narrative) ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ผ่านการเชื่อมร้อยภาพการต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ของขบวนการนักศึกษาในช่วงกลางทศวรรษ 2510

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับภาพประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งมีความคลาสสิคและเป็นภาพที่ขายความเป็นพลังบริสุทธิ์ของขบวนการนักศึกษา ความทรงจำเชิงบวกเหล่านี้มักจะถูกพูดซ้ำ ๆ บนพื้นที่ที่ต้องการความเปลี่ยนแปลง เพราะมันคือภาพความสำเร็จเพียงไม่กี่ภาพบนความทรงจำของขบวนการนักศึกษาไทยและฝ่ายประชาชน

ความทรงจำนั้นต่างกับประวัติศาสตร์ เนื่องด้วยความทรงจำเหล่านี้ มีชีวิตและมีความหลากหลาย สามารถถูกเลือกสรรดัดแปลง พร้อมที่จะถูกตัดต่อ แก้ไข เฉพาะส่วนที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้ปลุกความทรงจำเหล่านั้น ในขณะที่ประวัติศาสตร์ คือ ความทรงจำร่วมที่ถูกคัดสรรรวบรวมมีความเป็นเรื่องเดียวกันมากขึ้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นของทุกคน และเข้าไปแทนที่ความทรงจำในที่สุด ดังตัวอย่างเช่น กรณีการพยายามลบเลือนความทรงจำของเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ออกจากความทรงจำ โดยจัดการมันด้วยความเงียบ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558, น. 233-235) สุดท้ายแล้ว จึงกลั่นกรองออกมาเป็นประวัติศาสตร์ที่บิดเบี้ยว แบ่งแยกความทรงจำระหว่าง 14 ตุลาฯ กับ 6 ตุลาฯ ออกจากกัน และสถาปนาเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เป็นภาพชัยชนะของขบวนการนักศึกษาและฝ่ายประชาชน และละเลยที่จะหยิบยกความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ มาใช้ปลุกพลังนักศึกษาบนเวทีของการเมืองภาคประชาชน

อย่างไรก็ตามประวัติศาสตร์หรือความทรงจำที่ถูกกลั่นกรองแล้วเหล่านี้ ยังคงเป็นภาพขบวนการนักศึกษาในฐานะพลังที่เคยเปลี่ยนแปลงการเมืองไทย ภาพเหล่านี้จึงยังขายได้และสามารถสร้างความชอบธรรมให้กับขบวนการทางการเมืองที่เอ่ยอ้างเรื่องนี้ขึ้นมา “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?” จึงไม่ใช่คำถามอื่นใดนอกเสียจากการเรียกร้องให้นักศึกษา เยาวชนคนรุ่นใหม่ มาสนับสนุนหรือเคลื่อนไหวทางการเมือง เพราะนั่นคือการอุปมาโดยนัยยะว่าขบวนการทางการเมืองของตนนั้นถูกต้อง และกำลังจะทำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้สำเร็จดังที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์

ในกรณีนี้ ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน อาจเป็นวาทกรรมที่ปรากฏในรูปวลีอื่น ที่สื่อความหมายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมืองข้างต้น ยกตัวอย่างเช่น “เหลือง-แดง (มธ.) มาแล้ว แดง-เหลือง (จปร.) อยู่ไหน” ในช่วงของการเคลื่อนไหวต่อต้าน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม ปลายปี พ.ศ. 2557 ซึ่งมีนัยยะแสดงถึงการที่นักศึกษาธรรมศาสตร์ร่วมการขบวนการคัดค้าน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม

หากยกตัวอย่างไปไกลกว่านั้น กลุ่มวาทกรรมว่าด้วยนักศึกษาหายไปไหน ในส่วนที่แปลงเป็นประโยคเดี่ยว หรือคำขวัญสั้น ๆ ยังสามารถทำให้เกิดการตีความได้หลายมุมตามบริบทการใช้ อาทิ (1) วลี “ธรรมศาสตร์ตายแล้ว” ในมุมแรกอาจจะถูกเขียนลงในโปสเตอร์ใช้เสียดสีนักศึกษาธรรมศาสตร์เมื่อนักศึกษาธรรมศาสตร์ดูเหมือนจะห่างหายจากการเมือง หรือ (2) นักศึกษากลุ่ม LLTD เคยมีการใช้คำว่า “ธรรมศาสตร์ตายแล้ว” ประท้วงเชิงสัญลักษณ์พร้อมวางพวกหรีดให้กับ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อตอบโต้กรณีที่ คณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีมติไม่ให้กลุ่มนิติราษฎร์ใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการแสดงความคิดเห็นหรือเคลื่อนไหวใด ๆ ที่เกี่ยวกับ ม.112 (นักศึกษาวางหรีดค้าน "มธ." ปิดเวทีถกแก้ ม.112, 2555) และ (3) อั้ม เนโกะ นักกิจกรรมนักศึกษา เคยใช้เป็นชื่อบทความในเชิงต่อว่านักศึกษาธรรมศาสตร์ในช่วงที่มีนักศึกษากลุ่ม TU-spirit แสดงความเห็นให้มหาวิทยาลัยเลิกจ้างนักวิชาการที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นนักวิชาการเสื้อแดง ซึ่งอั้ม เนโกะระบุว่าการที่นักศึกษาเห็นด้วยกับการปิดกั้นเสรีภาพทางวิชาการก็เท่ากับเป็นการปลุกซอมบี้ธรรมศาสตร์ขึ้นมา (Aum Neko, 2557)

ซึ่งใน 3 กรณีข้างต้นนี้ เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ถึง 3 นัยยะ ทั้งความพยายามจะให้วาทกรรมบรรลุผลในแง่การเสียดสีให้ขบวนการนักศึกษาเข้าร่วมกับขบวนการทางการเมือง การเหน็บแนมเมื่อมีขบวนการนักศึกษาเห็นต่างจากขบวนการทางการเมือง และเพิ่มความชอบธรรมของขบวนการทางการเมืองเมื่อขบวนการนักศึกษามาเข้าร่วมด้วย

ดังนั้น หากมองในมุมของนักศึกษาแล้ว วาทกรรม “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน” จึงไม่ต่างกับการกระตุ้นจิตสำนึกและอุดมการณ์ว่าด้วย “ความเป็นนักศึกษา” และ “การบทบาททางการเมืองของนักศึกษา” ซึ่งถูกยึดโยงกับเรื่องเล่าและความทรงจำที่ได้กล่าวไปข้างต้น กลายเป็นคำถามเชิงเปรียบเทียบที่ทำหน้าที่ในการต่อสู้แย่งชิงนิยามดังกล่าวบนสนามวาทกรรม (Discourse Field)

เพราะการให้คำนิยามว่าด้วย “ความเป็นนักศึกษา” สำคัญต่อการสร้างตัวตนและกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของนักศึกษาบนพื้นที่ทางสังคม ดังที่ ประจักษ์ ก้องกีรติ กล่าวถึง วาทกรรมว่าด้วยความเป็นนักศึกษาในช่วงหลัง พ.ศ. 2510 ที่มีส่วนส่งผลต่อความคิดของผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไว้ว่า (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2548)

> วาทกรรมคนรุ่นใหม่ที่เป็นหนี้สังคมแพร่หลายทั่วไปในหมู่นักกิจกรรม-นักศึกษาที่ตื่นตัวทางการเมืองในทศวรรษ 2510 แม้จะเป็นทัศนะที่เรียกได้ว่าเป็นทัศนะแบบชนชั้นนำ (Elitist) ทว่าเป็นชนชั้นนำคนละแบบกับอภิสิทธิ์ชนที่ใช้ฐานะอันสูงส่งของตนเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและหมู่คณะ นักกิจกรรมเหล่านี้สร้างค่านิยมและความหมายใหม่ว่าสถานะที่สูงของนักศึกษาควรถูกโน้มนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนร่วมชาติ นับเป็นการให้ความหมายใหม่ต่อคำว่า “นักศึกษา” ที่มีนัยสำคัญอย่างมาก และวาทกรรมดังกล่าวนี้นี่เองที่เป็นแรงผลักดันอยู่เบื้องหลังความเคลื่อนไหวของนักศึกษาหัวก้าวหน้ากลุ่มเล็ก ๆ ที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นในธรรมศาสตร์และในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั่วประเทศ ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2500

ถ้าเจาะจงตัวอย่างให้ชัดอีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่กรณีบทกวี “เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน” ของวิทยากร เชียงกูล ในห้วงทศวรรษก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2561 ที่แสดงบทบาทในการเสียดสีวิพากษ์ และตั้งคำถามต่อเป้าหมายการใช้ชีวิตมหาวิทยาลัยของนักศึกษา ดังท่อนหนึ่งว่า “ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันทึ่ง....ฉันจึง มาหา ความหมาย ฉันหวัง เก็บอะไร ไปมากมาย สุดท้ายให้กระดาษฉันแผ่นเดียว” ซึ่งการตั้งคำถามต่อความเป็นนักศึกษาในยุคสายลมแสงแดดดังกล่าว ได้ส่งผลต่อการกำหนดตัวตนและทิศทางการทำกิจกรรมนักศึกษาให้เปลี่ยนไปด้วยในทางหนึ่ง

ดังนั้น กรณีเช่นนี้คำถามว่า “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?” จึงอาจทำหน้าที่ไม่ต่างกับบทกวีดังกล่าว เพราะต่างก็ล้วนแสดงบทบาทในการตั้งคำถามถึงบทบาทของนักศึกษาที่เป็นอยู่เช่นกัน ซึ่งในประเด็นนี้จะอภิปรายถึงรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

3.2.2 มองคำถามดังกล่าวในแง่โครงสร้างของตัวละครทางสังคม

มองคำถามดังกล่าวในแง่ของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของตัวละครทางสังคม (Political Actor) ที่เรียกว่า “นักศึกษา” กล่าวคือ “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?” เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของนักศึกษา ที่ไม่ใช่แค่ในแง่ของขบวนการ (Social Movement) แต่อธิบายถึงหน้าที่และบทบาทของตัวนักศึกษาเอง ในฐานะตัวละครหนึ่งในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ถ้าย้อนกลับไปยุคหนึ่งที่ขบวนการนักศึกษากำลังรุ่งโรจน์ ต่างสำนักคิดก็ต่างพยายามจะจำแนกว่านักศึกษา (Student) จัดอยู่ในชนชั้นใดของสังคม และควรมีบทบาทในการขับเคลื่อนสังคมอย่างไร ซึ่งสำนักคิดแบบซ้ายมักจะมองว่า นักศึกษาในขณะนั้นคือชนชั้นกลางในสังคม หรือที่บางตำราอาจเรียกว่า กระฎุมพีน้อย (Pretty Bourgeois) ที่เพียงผู้ที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยเพื่อขยับฐานะทางสังคมของตน กลายเป็นชนชั้นกลางและแรงงานในระบบเศรษฐกิจอย่างเต็มตัว แง่นี้นักศึกษาจึงไม่ได้มีพันธะหน้าที่ใด ๆ ต่อสังคม นอกเสียจากการมาเรียนหนังสือและจบไปทำงานในระบบเศรษฐกิจ

หากมองในมุมนี้ ความคิดว่าด้วยพันธะหน้าที่ของนักศึกษา จึงเกิดจากการประกอบสร้างของ 2 ตัวแปรสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมของนักศึกษา และการให้คำนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษา ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ศึกษาเฉพาะประเด็นหลัง ในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่ออธิบายพอให้เห็นภาพโดยสังเขป ส่วนในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของนักศึกษานั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญและมีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก จึงควรมีการสำรวจวิจัยอย่างเป็นระบบในประเด็นดังกล่าว โดยอาจเป็นแนวทางในการศึกษาต่อยอดจากงานวิจัยชิ้นนี้ต่อไป

3.2.2.1 นิยามว่าด้วย “ความเป็นนักศึกษา”

แนวคิดเรื่องความเป็นนักศึกษานั้น อาจเรียกได้ว่ามีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งที่คู่กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการทำกิจกรรมของนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมุมของการเมืองวัฒนธรรม (Cultural Politics) หรือการเมืองเชิงอัตลักษณ์ กล่าวคือ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา มิใช่อื่นใด นอกเสียจากการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อช่วงชิงคำนิยามว่าด้วย “ความเป็นนักศึกษา” อันนำไปสู่การกำหนดภาพตำแหน่งแห่งที่ของนักศึกษาในสังคมการเมือง เช่นว่านักศึกษาจะมีตัวตนอย่างไรในพื้นที่การเมืองไทย หรือมีพันธะหน้าที่อย่างไรต่อการเมืองไทย

การต่อสู้และช่วงชิงนิยามดังกล่าว จึงเกิดขึ้นได้ทั้งจากการที่ “นักศึกษา” เป็นผู้ถูกกระทำ ถูกสรรสร้างกำหนดนิยามบทบาทโดยมหาวิทยาลัย ปัญญาชน และสังคมภายนอก หรือในทางกลับกัน คือ ตัวนักศึกษาเอง ทั้งที่เป็นนักกิจกรรม/ขบวนการ หรือกลุ่มกิจกรรม เป็นผู้ที่ดำเนินการต่อสู้เรียกร้องในการนิยามตัวตนและสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นนักศึกษาขึ้นมาเอง ผู้วิจัยจึงแบ่งการกระทำต่อคำนิยามดังกล่าวออกเป็นสองส่วน ดังนี้

1) การให้คำนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษาจากภาคส่วนที่ไม่ใช่นักศึกษา

ในส่วนแรก คือ ความพยายามในการให้คำนิยามว่าด้วย “ความเป็นนักศึกษา” โดยมุมมองที่ถูกปรุงแต่งสรรสร้างจากภาคส่วนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวนักศึกษา โดยผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างการกระทำต่อนิยามดังกล่าวโดย “สถาบันการศึกษาและระบบอุดมศึกษา” ในฐานะที่เป็นสถาบันหลักในสังคมที่มีพันธะในการผลิตนักศึกษาตามที่สังคม รัฐ หรือภาคเอกชนต้องการ

ความพยายามโดยมหาวิทยาลัย นั้น แน่นอนว่ามหาวิทยาลัยแต่ละแห่งย่อมมีอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ที่ต้องการจะมุ่งหวังให้นักศึกษาที่มาเล่าเรียน ได้บรรลุเป้าหมาย (Achievements) หรือพันธกิจที่มหาวิทยาลัยตั้งเป้าไว้ เช่น คำขวัญของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “เกียรติภูมิจุฬาฯ คือเกียรติแห่งการรับใช้ประชาชน” หรือ คำขวัญอย่างไม่เป็นทางการ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อย่าง “จะมีซักกี่ครุยที่ลุยโคลน” ซึ่งวิธีการกำหนดนิยามให้กับนักศึกษาเหล่านี้ ล้วนมีความแยบคายและกระทบกับความเป็นนักศึกษาอย่างมาก หรือที่เราอาจเรียกว่าเป็นปฏิบัติการของวาทกรรม (Discursive Practice) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังที่จะสรุปและวิเคราะห์วิธีการต่าง ๆ ได้ดังนี้

(1) การสร้างคำขวัญ (Motto) ที่มีการผลิตซ้ำอยู่บ่อยครั้ง และเป็นที่จดจำในหมู่ของนักศึกษาโดยทั่วไป เช่น “ฉันรักธรรมศาสตร์ เพราะธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน” “เหลืองของเราคือธรรมประจำจิต แดงของเราคือโลหิตอุทิศให้” และ “ดินแดนแห่งเสรีภาพทุกตารางนิ้ว” เป็นต้น ซึ่งคำขวัญเหล่านี้มักมีการกล่าวในโอกาสสำคัญ เช่น งานรับเพื่อนใหม่ งานรับปริญญา หรืองานฟุตบอลประเพณีฯ จัดได้ว่าเป็นชุดความคิดที่มหาวิทยาลัยมีส่วนร่วมในการผลิต

ซ้ำผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น ป้ายหน้ามหาวิทยาลัย บริเวณประติมากรรมต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการกล่าวถึงโดยผู้บริหารมหาวิทยาลัยเอง ดังที่มีการอ้างอิงในประกาศของมหาวิทยาลัย เรื่อง การไม่อนุญาตให้ใช้พื้นที่ของมหาวิทยาลัยเพื่อจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวชี้นำมวลชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการเสนอให้มีการแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 เมื่อต้นปี พ.ศ. 2555 ซึ่งใจความตอนหนึ่งว่า

> ส่วนการดำเนินการใช้สิทธิและเสรีภาพในประเด็นอื่น ๆ ไม่เว้นแม้จะเป็นประเด็นทางการเมืองมหาวิทยาลัยก็ยังคงสนับสนุนให้ดำเนินการได้ อันสอดคล้องกับปรัชญาของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยและสอดคล้องกับหลักการที่เป็นมหาวิทยาลัยที่มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555)

คำขวัญเหล่านี้ ล้วนมีส่วนในการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ให้กับนักศึกษาธรรมศาสตร์ ว่าพวกเขาเป็นพวกที่รักประชาชน หรือเป็นนักศึกษาที่ต่างจากมหาวิทยาลัยอื่นอยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งเสรีภาพทุกตารางนิ้ว หรือแม้กระทั่งการมีพันธะผูกพันต่อการช่วยเหลือประชาชน ไม่ว่าจะมากหรือน้อยตามแต่ปัจจัยในด้านอื่น ๆ ด้วย

ไม่เพียงแค่คำขวัญของมหาวิทยาลัย ที่สร้างอัตลักษณ์ให้นักศึกษา แต่ยังรวมไปถึงคำขวัญของแต่ละคณะ ที่พยายามสร้างความเป็นนักศึกษาในแต่ละคณะนั้นอีกด้วย เช่น การสร้างความอัตลักษณ์ของนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่องความสามัคคี เป็นพวกพ้อง ดังเช่นคำขวัญคณะอย่าง “สามัคคี ประเพณี เป็นพี่น้อง” เป็นต้น

(2) มีการสร้างเรื่องราว (Story) และที่มาให้กับคำขวัญ กล่าวคือคำขวัญเพียงสั้น ๆ อาจไม่ทรงพลังในการผลิตนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษา ที่สามารถส่งต่อผ่านยุคสมัยได้เท่ากับการกระทำอื่นด้วย อย่างการเล่าเรื่อง ประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นแบบมีเอกสารหลักฐาน และตำนานเล่าขานกันมา ดังเช่นมีการพูดถึงประโยคยอดนิยมที่ว่า “ธรรมศาสตร์มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว” ซึ่งแม้ว่าหลักฐานและการบอกเล่าในบางครั้งอาจพิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นความจริง (Truth) หรือข้อเท็จจริง (Fact) แต่ทว่าความสำคัญกลับอยู่ที่การทำให้วาทกรรมเหล่านั้นถูกจดจำหรือส่งต่อในรูปแบบใดต่างหาก

หรือในอีกมุมหนึ่ง วาทกรรมที่ว่า “ฉันรักธรรมศาสตร์ เพราะธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน” แท้จริงแล้ว เดิมทีอาจมาจากประโยคต้นฉบับที่ค่อนข้างยาวและละเอียดอ่อน โดย นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือ “ศรีบูรพา” ที่กล่าวคำบรรยายไว้เมื่อปี พ.ศ. 2495 ว่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ, 2548, น. 281-282)

> ส่วนนักศึกษาและบัณฑิตของ มธก. มีความรักในมหาวิทยาลัยของเขา
> มิใช่เพราะแต่เพียงว่าเขาได้เรียนในมหาวิทยาลัยนี้

เขาได้วิชาความรู้ไปจากมหาวิทยาลัยนี้
เขารักมหาวิทยาลัยนี้เพราะว่ามีธาตุบางอย่างของมหาวิทยาลัยนี้
ที่สอนให้เขารู้จักรักคนอื่น รู้จักคิดถึงความทุกข์ยากของคนอื่น
เพราะว่ามหาวิทยาลัยนี้ไม่ได้กักกันเขาไว้ในอุปาทาน
และความคิดที่จะเอาตัวรอดเท่านั้น
ชาว มธก. รักมหาวิทยาลัยของเขา เพราะมหาวิทยาลัยของเขารู้จักรักคนอื่นด้วย

การตัดทอนความหมายที่ยืดยาวของเนื้อความดังกล่าว ให้เหลือเพียงประโยคสั้น ๆ ที่นำไปผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าวาทกรรม “ธรรมศาสตร์รักประชาชน” นั้น มิใช่เกิดจากความตั้งใจเช่นนั้นแต่แรก หากแต่เกิดจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์และการปรับบริบทของชุดวาทกรรม ให้เข้ากับบริบทในการใช้ของแต่ละช่วงเวลา กลายเป็นความยุ่งเหยิงของการพยามช่วงชิงนิยามภายใต้วาทกรรมชุดเดียวกัน เพราะจากความยืดยาวดังกล่าว มีการตั้งข้อสังเกตไว้ว่าไม่ได้มีจุดใดที่เอ่ยถึง “ประชาชน” เลย หากแต่เป็นคำว่า “รักคนอื่น” ดังนั้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงจากต้นฉบับเป็นคำว่า “รักประชาชน” จึงมีนัยยะทางการเมืองแอบแฝงอยู่ เป็นต้นว่า “คนอื่น” นั้นคือความหมายของมนุษย์คนอื่น ที่อยู่ในระดับเดียวกันกับเขา หรือคนรอบข้างเขา แต่ทว่าการใช้คำว่า “ประชาชน” กลับเป็นการแสดงอีกสถานะหนึ่งของมนุษย์ หรืออุปมาได้ว่านักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจไม่ถูกมองว่าเป็นประชาชนในบริบทนี้ แต่มีสถานะที่เหนือกว่าประชาชนทั่วไป และมีพันธกิจที่จะต้องรักและดูแลประชาชนที่ด้อยกว่า

(3) การผลิตซ้ำ (Reproduce) วาทกรรมในโอกาสต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความทรงจำร่วมของนักศึกษา และในบางครั้งก็อาศัยความภาคภูมิใจร่วมกันของนักศึกษาในการเป็นสร้างตัวตนและอัตตลักษณ์ขึ้นมาเพื่อเปรียบเทียบกับมหาวิทยาลัยอื่น ประหนึ่งว่า นักศึกษาธรรมศาสตร์ต่างก็มีอัตลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร และไม่ได้ด้อยกว่ามหาวิทยาลัยอื่นเสียเท่าไหร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การผลิตซ้ำในช่วงการรับเพื่อนใหม่และงานปฐมนิเทศมหาวิทยาลัย ก็เพื่อปลูกฝังให้นักศึกษามีความภาคภูมิใจ และจัดว่าเป็นการกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) อย่างหนึ่ง เพื่อสร้างนักศึกษาที่มีคุณสมบัติและมุมมองดังที่มหาวิทยาลัยต้องการ การเล่าประวัติศาสตร์และการปลุกเร้าอารมณ์ร่วมของนักศึกษาด้วยแสง สี เสียง และการแสดงที่สมจริง ในงานปฐมนิเทศของมหาวิทยาลัยเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาที่รับชมมีความภาคภูมิใจและรู้สึกถึงการต้องรับภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่รุ่นพี่และมหาวิทยาลัยได้สรรค์สร้างและส่งไม้ต่อไว้

นอกจากกิจกรรมปฐมนิเทศที่ยกตัวอย่างไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังมีความพยายามจะสร้างกิจกรรมอื่นในประเภทเดียวกันอีก เช่น โครงการ Pre Thammasart (Pre TU) หรือ

การเตรียมพร้อมเพื่อจะเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์อย่างสมบูรณ์ โดยให้นักศึกษามาเข้าค่ายเรียนรู้การเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์ ผ่านคุณลักษณะที่มหาวิทยาลัยต้องการ เช่น ฐานการเรียนรู้ (Learning) ฐานจิตอาสารักประชาชน และฐานมหาวิทยาลัยที่ยั่งยืน (Sustainable University) ซึ่งถือว่าเป็นการผลิตซ้ำวาทกรรมความเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ต่อเนื่องจากวันปฐมนิเทศ

(4) การปลูกฝังวาทกรรมผ่านหลักสูตร ถือเป็นอีกขั้นที่เห็นได้ชัดในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นั่นคือ "วิชาพลเมืองและความรับผิดชอบต่อสังคม" หรือวิชา TU100 ซึ่งเป็นวิชาพื้นฐานที่บังคับให้นักศึกษาทุกคนต้องเรียน ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 โดยที่เคยมีการทดลอง เป็นส่วนหนึ่งของวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2552 และใช้ชื่อว่าวิชาธรรมศาสตร์ ทั้งนี้ ในส่วนของวิชา TU100 นั้น "มหาวิทยาลัยเน้นการเรียนแบบมุ่งผลลัพธ์ (Outcome – Based Education) โดยมีนักศึกษาเป็นศูนย์กลาง (Student – Centered) และใช้กระบวนการเรียนรู้ด้วยกิจกรรม การเรียนรู้โดยสัมผัสปัญหา (Problem – Based Learning) และการลงมือแก้ปัญหาด้วยการทำโครงงาน (Project – Based Learning)" (กองกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557) แต่ในความเป็นจริงนั้นพบว่า กลายเป็นอีกหนึ่งวิชาที่มีการผลิตซ้ำและขยายความวาทกรรมหลักของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของประชาธิปไตย พลเมือง สิ่งแวดล้อม และการรักประชาชน ดังที่ปรากฏในวัตถุประสงค์ของวิชาดังนี้ (กองกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557)

1) ให้นักศึกษาพัฒนาตนเองให้เป็น "พลเมือง" ตามระบอบประชาธิปไตย ในทุกระดับ ตั้งแต่พลเมืองของมหาวิทยาลัย พลเมืองของชุมชน พลเมืองของสังคม พลเมืองของประเทศไทยและพลเมืองโลก

2) ให้นักศึกษาได้เชื่อมโยงตนเองกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็น "พลเมือง" หรือ "กำลัง" ของ "เมือง" ในการร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมโดยเริ่มต้นที่ตัวเอง (โดยเฉพาะปัญหาการทุจริต)

3) สร้าง Civil Society หรือ "สังคมพลเมือง" ให้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และในสังคมไทย

(5) การผลิตซ้ำวาทกรรมในส่วนอื่น ๆ ซึ่งมีความแยบคาย และแนบเนียนในการปลูกฝังความคิดให้กับนักศึกษาโดยที่พวกเขาไม่รู้ตัว กรณีนี้ อาจหมายถึง การปลูกฝังผ่านกิจกรรมนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยเน้น เช่น กิจกรรมจิตอาสา ค่ายจิตอาสา หรือแม้กระทั่งโครงการนักศึกษาจิตอาสา ที่มหาวิทยาลัยตั้งขึ้นมาใหม่เพื่อคัดเลือกนักเรียนที่มีผลการทำกิจกรรมดีเด่นในช่วงระดับมัธยม เพื่อเข้ามาเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์และขับเคลื่อนงานจิตอาสาในมหาวิทยาลัยให้มีความ

ต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงงานเขียนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย และที่ขาดเสียไม่ได้คือบรรดาประติมากรรม งานศิลปะ อนุสาวรีย์ปูชนียบุคคลที่มีคุณค่าทางความทรงจำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเชื่อมโยงกับประเด็นการเมืองเรื่องพื้นที่ด้วย

(6) การเมืองเรื่องพื้นที่ ซึ่งมีการวิเคราะห์กระบวนการย้ายมหาวิทยาลัยออกไปอยู่นอกเมืองหลวงว่า ส่วนหนึ่งคือความพยายามในการตัดบทบาทของนักศึกษาในเรื่องการเมือง เช่น กรณี การย้ายนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปเรียนที่ศูนย์รังสิตทั้งหมด ก็เป็นการตัดขาดความเชื่อมโยงของนักศึกษากับประวัติศาสตร์การเมืองของมหาวิทยาลัยเช่นกัน จนประเด็นดังกล่าวกลายเป็นประเด็นการต่อสู้เรียกร้องของนักศึกษาธรรมศาสตร์ และบรรดานักวิชาการมหาวิทยาลัยในช่วงเวลาหนึ่ง ในการคัดค้านการย้ายนักศึกษาทุกชั้นปีไปเรียนที่ศูนย์รังสิต

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น เมื่อเรามองมหาวิทยาลัยในฐานะเป็นผู้ผลิตนักศึกษา จึงไม่น่าแปลกใจหากจะมองว่ามหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา ผู้บริหารมหาวิทยาลัย รวมถึงระบบการศึกษานั้น จะเป็นผู้ผลิตนิยามหลักของความเป็นนักศึกษาด้วย ดังนั้น ภาคส่วนอื่นจึงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ผสมโรง และสนับสนุนแต่งเติมคำนิยามดังกล่าว ให้กลายเป็นแบบที่พวกเขาวาดภาพนักศึกษาไว้ ซึ่งในที่นี้อาจหมายถึงตั้งแต่นักวิชาการ ภาคประชาสังคม ผู้ปกครองของนักศึกษา หรือแม้กระทั่งขบวนการทางการเมือง/พรรคการเมือง ที่มีความพยายามในการสร้างขบวนการเยาวชน/นักศึกษา ของพวกเขาเอง ดังจะเห็นได้จากกลุ่มเยาวชนต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ภายในขบวนการทางการเมือง (เหลืองแดง) หรือกลุ่มเครือข่ายเยาวชน ที่มีการจัดตั้งโดยพรรคการเมือง เช่น โครงการยุวประชาธิปัตย์ ก็เช่นกัน

2) การต่อสู้ช่วงชิงนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษาโดยตัวนักศึกษาเอง

เมื่อนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษาที่สรรค์สร้างโดยมหาวิทยาลัยหรือภาคส่วนอื่นไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งต่อตัวนักศึกษา ความคิด ความรู้ และอุดมการณ์ของนักศึกษาเอง ดังนั้น นักศึกษาโดยเฉพาะนักกิจกรรมนักศึกษา ในฐานะผู้ถูกกำหนดบทบาทโดยคำนิยามดังกล่าว จึงพยายามมีปฏิกิริยาที่จะดิ้นรนต่อสู้เพื่อค้นหาและช่วงชิงการให้นิยามดังกล่าว โดยเป็นความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขาเอง ที่จะกำหนดตำแหน่งแห่งที่หรือบทบาททางการเมืองของนักศึกษา ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

นิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษา จึงเป็นทั้งตัวกำหนดบทบาททางการเมืองของนักศึกษา ในฐานะผู้ถูกกระทำ (Passive) และในทางกลับกัน นักศึกษาเองก็ทำหน้าที่เป็นผู้ที่ต่อสู้ช่วงชิง (Active) นิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษาเองด้วย ในฐานะการเมืองเชิงอัตลักษณ์ หรือการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างตัวตนและพื้นที่ทางการเมืองของพวกเขา

การกระทำดังกล่าว อาจแสดงออกผ่านการจัดงานเสวนาเพื่อตั้งคำถามถึงบทบาทของนักศึกษาในทางการเมือง การจัดงานเสวนาเกี่ยวกับบทบาทของขบวนการนักศึกษา ตัวอย่างเช่น งานเสวนา “โดมยังไม่เปลี่ยนไป แต่ทำไมคนเปลี่ยนแปลง” โดยกลุ่มนิทรรศการการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเดือนมีนาคม 2555 หรืองานเสวนา “หมดจิตหมดใจจะใฝ่ฝันถึงทางตันขบวนการนักศึกษา” ซึ่งจัดโดยกลุ่มประชาคมจุฬาฯ เพื่อประชาชน (CCP) ในเดือนกันยายน 2555 เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงบทความ ข้อเสนอ บทกวี และการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่พยายามตั้งถามถึงประเด็น “ความเป็นนักศึกษา” ดังกล่าว คล้ายกับบทบาทของบทกวีอมตะชิ้นหนึ่งของขบวนการนักศึกษาที่ชื่อ “เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน” โดย วิทยากร เชียงกูล ที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับคำนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษาอย่างแสบทรวง และส่งผลต่อการกำหนดนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษาในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นอย่างมาก มีใจความตอนหนึ่งว่า

ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันทึ่ง	ฉันจึง มาหา ความหมาย
ฉันหวัง เก็บอะไร ไปมากมาย	สุดท้าย ให้กระดาษ ฉันแผ่นเดียว
มืดจริงหนอ สถาบัน อันกว้างขวาง	ปล่อยฉัน อ้างว้าง ขับเคี่ยว
เดินหา ซื้อปัญญา จนหน้าเซียว	เทียวมา เทียวไป ไม่รู้วัน
ดอกหางนกยูง สีแดงฉาน	บานอยู่ เต็มฟาก สวรรค์
เกินพอ ให้เจ้า แบ่งปัน	จงเก็บกัน อย่าเดิน ผ่านเลยไป

ดังนั้น การทำงานของคำนิยามและการช่วงชิงคำนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษา จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในการศึกษา ผ่านความคิดและกระบวนการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา กลุ่มกิจกรรมนักศึกษา รวมไปถึงความคิดของนักกิจกรรมนักศึกษา ต่อการวิเคราะห์สังคมภายนอก การมองภาพของตนเองในสังคมการเมือง และการกำหนดบทบาทของตัวเองในทางการเมือง ดังจะแฝงอยู่ในรายละเอียดของการศึกษาการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา หลัง พ.ศ. 2549 ในบทถัดไป

3.2.3 มองคำถามดังกล่าวในแง่ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement)

ขบวนการนักศึกษาไทยไม่ได้หายไปไหน แค่ปรับเปลี่ยนบทบาทไปก็แค่นั้น กล่าวคือ ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วง ปี 2549 – 2557[2] มีการลดบทบาทของการเคลื่อนไหวลงอย่างต่อเนื่อง หรือ ถ้าอธิบายให้ยืดยาวเลยช่วงเวลาที่ตั้งไว้ ขบวนการนักศึกษาไทยได้ผ่านยุคที่เป็นจุดสูงสุดมาแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2516 และหลังจากนั้นก็มีช่วงของการปรับลดบทบาทลงของขบวนการอีกหลายระลอก จนกระทั่งมีลักษณะบทบาทที่ไม่หวือหวามากนักในช่วงหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา

เห็นได้ว่า วงรอบของขบวนการนักศึกษานั้น มีการปรับลดบทบาทลงอย่างต่อเนื่องตามบริบทของการเมืองไทยที่เปลี่ยนไป ไม่ใช่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ในงานที่ศึกษาขบวนการนักศึกษาในต่างประเทศ หลายชิ้นก็พบว่า ขบวนการนักศึกษามีความถดถอยลงหลังจากช่วงทศวรรษ 1680 เช่นเดียวกัน

ดังนั้นแล้ว คำถามที่ว่า “ขบวนการนักศึกษาหายไปไหน ?” จึงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรถ้าเราอธิบายว่าขบวนการนักศึกษา (Student Movement) มีการปรับเปลี่ยนหรือลดบทบาทของการเคลื่อนไหวลงจริง ๆ แต่ประเด็นสำคัญของคำถามดังกล่าว อันจะเกิดประโยชน์ต่องานวิจัยและความสามารถในการอธิบายการเมืองไทยในปัจจุบันได้ คือคำถามที่ต่อเนื่องว่า “แล้วขบวนการนักศึกษา (ที่หายไปนั้น) ปรับลดบทบาทลง (อีกครั้ง) ด้วยสาเหตุอะไร ?” และ “บทบาทใหม่ของขบวนการนักศึกษาไทย (ในช่วงเวลาที่ศึกษา) มีลักษณะอย่างไร ?”

เพราะฉะนั้น ถ้าเรามองขบวนการนักศึกษาที่หายไป ในแง่ว่าขบวนการทางสังคมขบวนการหนึ่ง เราจึงสามารถนำทฤษฎีต่าง ๆ ว่าด้วยขบวนการทางสังคม (Social Movement) มาวิเคราะห์องค์ประกอบ เงื่อนไข และปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษา รวมถึงลักษณะของขบวนการนักศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ดังจะได้กล่าวอย่างละเอียดในบทถัดไป

---

[2] หรืออาจจะรวมถึงช่วงเวลาก่อนหน้านั้น ซึ่งตามงานศึกษาชิ้นเก่าพบว่า ขบวนการนักศึกษาไทยค่อยๆ ลดบทบาทนำในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนับตั้งแต่ยุคหลังป่าแตก หรือการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

บทที่ 4

ขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ. 2549 – 2557

4.1 ขบวนการนักศึกษากับความขัดแย้งทางการเมือง (พ.ศ. 2549 - 2553)

4.1.1 บริบททางการเมืองและปัจจัยแวดล้อม

บริบททางการเมือง และปัจจัยแวดล้อมของขบวนการนักศึกษา ในฐานะขบวนการทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีนักศึกษาเป็นตัวหลัก (Agent) ในการขับเคลื่อน ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทย โดยในช่วงแรกของการศึกษาบริบทดังกล่าวจะนับจากช่วงจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งทางการเมืองในห้วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะในช่วงท้ายของรัฐบาลทักษิณ 2 ซึ่งเกี่ยวข้องการกับเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของการเมืองภาคประชาชน จากการสถาปนาการเมืองภาคประชาชนในช่วง พ.ศ. 2540 – 2549 อันมีกลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) เป็นตัวละครหลักในการขับเคลื่อน ไปสู่การเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้วและความขัดแย้งทางการเมือง ในช่วง พ.ศ. 2549 – 2553 ซึ่งมีบริบทหลักของความขัดแย้งทางการเมือง (Political Turmoil) แบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

4.1.1.1 ปัญหาการเมืองไทยว่าด้วยประชาธิปไตยแบบตัวแทน

ปรากฏการณ์ทักษิณและรัฐบาลเสียงข้างมากเบ็ดเสร็จภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 เป็นภาพสำคัญที่ทำให้เห็นปัญหาของการเมืองแบบรัฐสภา ซึ่งพรรคการเมืองสามารถคุมเสียงข้างมากได้อย่างเบ็ดเสร็จ พร้อมกับการสถาปนาอำนาจของฝ่ายบริหาร ที่ดำเนินนโยบายอย่างมีเสถียรภาพ โดยดำเนินการแทรกแซงโครงสร้างกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหารอย่างศาล สมาชิกวุฒิสภา และองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ด้วย

อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายของนายกทักษิณ ที่เน้นการพัฒนาและนโยบายประชานิยมอย่างก้าวกระโดด แม้ว่าจะเป็นนโยบายที่เอาใจประชาชนกลุ่มรากหญ้าในชนบท แต่ทว่าอีกมุมหนึ่งก็กำลังทำลายการก่อร่างสร้างตัวของการเมืองภาคประชาชนเช่นกัน กล่าวคือ การดำเนินนโยบายแบบรัฐบาลเสียงข้างมากเบ็ดเสร็จนั้น เน้นการพัฒนาแบบบนลงล่าง ไม่ได้ต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนมากนัก ทำให้ค่อนข้างเป็นปฏิปักษ์กับบรรดาองค์กรภาคประชาชน

และกลุ่มภาคประชาชนที่เข้มแข็งในการต่อสู้เรียกร้องกับรัฐบาล เพราะองค์กรหรือกลุ่มเหล่านี้มีจุดเน้นของยุทธศาสตร์อยู่ที่การขอเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล รวมถึงการเรียกร้องขอให้ชุมชน/ประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ดังนั้น โครงการใหญ่ ๆ ที่ส่งผลกระทบกับกลุ่มองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ จึงส่งผลกระทบย้อนกลับมาสู่รัฐบาลได้โดยง่าย อาทิ โครงการแก่งเสือเต้น เขื่อนปากมูล เป็นต้น

กระนั้น ภายหลังจากพรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งทั่วไป ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 ซึ่งทำให้นายทักษิณ ชินวัตร กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งเป็นสมัยที่ 2 โดยได้รับเสียงสนับสนุนในรัฐสภาอย่างท่วมท้น กลายเป็นรัฐบาลเสียงข้างมากที่ค่อนข้างมีเอกภาพ มี ส.ส. ในรัฐสภาถึง 377 คน จาก 500 คน ทำให้การสานต่อนโยบายประชานิยมและอำนาจการบริหารเกือบเบ็ดเสร็จยังคงเดินหน้าต่อจากรัฐบาลทักษิณ 1 ภายใต้มาตรการทัดทานอำนาจเสียงข้างมากที่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ ทั้งกลไกตรวจสอบของรัฐสภา การแบ่งแยกอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ รวมถึงการตรวจสอบโดยองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ (Yoshifumi Tamada, 2551) มิหนำซ้ำผลลัพธ์ของการดำเนินนโยบายในช่วงดังกล่าวยิ่งตอกย้ำการเป็นรัฐอำนาจนิยมมากขึ้น ทั้งจากนโยบายการปราบปรามยาเสพติดที่เข้มข้น และการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้จะเป็นสิ่งที่ขัดกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 ก็ตาม

การสร้างสรรค์นโยบายประชานิยมที่ตอบสนองต่อคนรากหญ้าจนคะแนนความนิยมของนายกทักษิณ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น มีสูงขึ้นเรื่อย ๆ เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) โครงการสามสิบบาทรักษาทุกโรค เป็นต้น กระนั้น นโยบายหลาย ๆ อย่างแม้ว่าจะมีความเด็ดขาด แต่ก็ได้สร้างรอยร้าวและจุดอ่อนให้รัฐบาลในเวลาเดียวกัน เช่น นโยบายปราบปรามยาเสพติด เป็นต้น ประกอบกับการที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า รัฐบาลทักษิณมีส่วนในการสร้างนโยบายหรือโครงการที่เอื้อประโยชน์ต่อพวกพ้อง จนเกิดปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นอย่างหนัก มิหนำซ้ำยังมีเสียงวิจารณ์ว่ามีการแทรกแซงองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญโดยการเอาพรรคพวกของตนเองเข้าไปทำหน้าที่ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในปลายปี พ.ศ. 2548 - 2549 ตามมา

4.1.1.2 การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 และผลพวงของการรัฐประหาร

1) จุดเริ่มต้นความขัดแย้งภายหลังการรัฐประหาร

ในค่ำวันที่ 19 กันยายน 2549 คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ คปค. ซึ่งนำโดย พลเอกสนธิ บุญรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบก พร้อมด้วย ผู้บัญชาการทหารเรือ ทหารอากาศ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ

ได้ออกประกาศยึดอำนาจการปกครอง (รัฐประหาร) โค่นล้มรัฐบาล เป็นครั้งที่ 10 ของประเทศไทย นับตั้งแต่ ปี 2475

ซึ่งข้อกล่าวอ้างของการชิงยึดอำนาจในครั้งนี้ ก็เนื่องจากการใช้จังหวะก่อนที่พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย จะชุมนุมใหญ่ในวันที่ 20 กันยายน 2549 และมีแนวโน้มของการเผชิญหน้ากันกับกลุ่มของผู้สนับสนุน พ.ต.ท.ทักษิณ ฝ่ายทหารจึงฉวยโอกาสในการรัฐประหารด้วยข้ออ้างของการป้องกันการเผชิญหน้าที่อาจจะเกิดขึ้น และในขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่ พ.ต.ท.ทักษิณ กำลังปฏิบัติภารกิจอยู่ที่ต่างประเทศอีกด้วย

ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน ฝ่ายที่ต้องกังวลและสับสนมากที่สุด คือ บรรดากลุ่มผู้ชุมนุม “พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” ที่กำลังลั่นกลองรบ เปิดศึกใหญ่ในวันที่ 20 กันยายน 2549 ความสับสนที่ว่าคงเกิดกับชนชั้นกลางบางคน ที่ราวกับเพิ่งผละจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬมาหมาด ๆ แต่ภัยทักษิณก็ต้องไล่ให้ไปให้ได้ การยอมจำนนและยกอำนาจให้กระบอกปืนจึงดูเหมือนจะเป็นทางออกของสังคมไทยในยามวิกฤตนั้น ผลตอบรับที่ตามมา คือภาพของประชาชนชนส่วนหนึ่งนำดอกไม้ ข้าวปลาอาหาร ไปมอบให้กับทหารที่ออกมารัฐประหารและควบคุมสถานการณ์บนท้องถนน ไปจนถึงการหยิบกล้องถ่ายรูปมาเก็บภาพประวัติศาสตร์เป็นที่ระลึก จนอาจเรียกได้ว่าเป็นสีสันครั้งหนึ่งของการรัฐประหารเมืองไทย

การประกาศใช้ กฎอัยการศึก และยกเลิกรัฐธรรมนูญปี 2540 ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติของการรัฐประหารในทุก ๆ ครั้ง แต่สิ่งที่น่าสนใจ คือ ประกาศหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 5 เรื่อง การให้นิสิตนักศึกษา มีส่วนร่วมในทางการเมือง ความว่า

> ด้วยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้เห็นความสำคัญของนิสิต นักศึกษา ปัญญาชน ต่อชาติบ้านเมือง ซึ่งเป็นพลังบริสุทธิ์ ดังนั้น คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เห็นควรที่จะให้นิสิต นักศึกษา ได้มีส่วนร่วมในทางการเมือง ในวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่จะมีขึ้นในเร็ววันนี้ เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรม ปราศจากการซื้อเสียง และอิทธิพลใดๆ และหากนิสิต นักศึกษาท่านใด มีแนวความคิดในการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้เจริญก้าวหน้ายิ่งๆขึ้นแล้ว ขอให้ส่งความเห็นไปที่สำนักงานเลขานุการกองทัพบก ถนนราชดำเนินนอก เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 (ประกาศ ณ วันที่ 20 กันยายน พุทธศักราช 2549)

นับเป็นครั้งแรกของการเมืองไทย ที่มีการกล่าวถึง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของ นิสิต นักศึกษา ปัญญาชน ในประกาศของคณะรัฐประหาร ซึ่งแม้จะเป็นเพียงวาทกรรมเลิศหรู และไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติเท่าใดนัก แต่ก็ยังพอจะเห็นผลได้จากการให้สัมภาษณ์ของ ตาลกชวรรณ ชัยบุตร อดีตเลขา สนนท. (ในวันที่ 21 กันยายน 2549) อดีตผู้นำนักศึกษาบนเวทีพันธมิตร ซึ่งกล่าวถึงประกาศดังกล่าวว่า

> เป็นสิ่งดีที่คณะปฏิรูปฯ ให้โอกาสนิสิต นักศึกษามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แต่ทั้งนี้อยากฝากถึงคณะปฏิรูปฯ คำนึงถึงประชาชนเป็นหลัก และควรให้การศึกษากับประชาชนและวางโครงสร้างสังคม ที่จะให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งทหาร ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนี้อยากขอให้เป็นการเริ่มนับศูนย์ใหม่ของประเทศเป็นครั้งสุดท้าย (`กษมา'เรียก5เสือถกทิศทางศธ., 2549)

ในขณะที่ นายสุรพงษ์ บุญเดชารักษ์ นายก อมธ.ในขณะนั้นก็ได้ให้สัมภาษณ์ ผ่านหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 21 กันยายน 2549 ในท่าทีที่ไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร เพราะเป็นการทำลายประชาธิปไตย และมองว่าประกาศคณะปฏิรูปฯฉบับที่ 5 ที่ให้นิสิตนักศึกษามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง แต่ประกาศคณะปฏิรูปฯฉบับที่ 6 กลับห้ามชุมนุมเกิน 5 คน เป็นประกาศที่ขัดแย้งกันเอง (สนนท.ย้ำขอให้ปฏิวัติครั้งสุดท้าย, 2549) แต่กระนั้นหลังจากการรัฐประหาร อมธ. ก็มิได้มีการออกแถลงการณ์หรือการเคลื่อนไหวในนามขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างมีนัยยะสำคัญแต่อย่างใด

แม้ว่าท่าทีของกลุ่มการเมืองแนวร่วมของพันธมิตร และแนวร่วมนักศึกษาในช่วงก่อนรัฐประหารจะดูซบเซาลง และเงียบหายไปพักใหญ่หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 แต่กระนั้นก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ต่อต้านรัฐประหารอย่างจริงจัง โดยรวมตัวกันในนาม “กลุ่มเครือข่าย 19 กันยา ต้านรัฐประหาร” ซึ่งมีแนวร่วมสำคัญในระยะแรกเป็นกลุ่มนักศึกษา คือ กลุ่มโดมแดง (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ศูนย์ข่าวสารกิจกรรมนักศึกษา สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.ชุดใหม่) และเครือข่ายภาคประชาชน ได้แก่ พรรคแนวร่วมภาคประชาชน เครือข่ายพิทักษ์เจตนารมณ์พฤษภา 35 กลุ่มวารสารฟ้าเดียวกัน กลุ่มกรรมการปฏิรูป ซึ่งต่อมามีสหภาพแรงงานฯ คือ สหพันธ์แรงงานแรงงานกระดาษและการพิมพ์แห่งประเทศไทย และสหพันธ์แรงงานอาหารและเครื่องดื่มแห่งประเทศไทย (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

2) ความขัดแย้งภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550

สืบเนื่องจากปัญหารัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ซึ่งแม้ว่าจะได้รับการขนานนามว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” ที่ได้บัญญัติเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วม

ทางการเมืองมากมาย แต่ทว่าเหตุการณ์วิกฤติการณ์ทักษิณในช่วงปี พ.ศ. 2548 - 2549 ก็ทำให้นักวิชาการหลายคนพยายามทบทวนถึงช่องโหว่ของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 อีกครั้ง ซึ่งส่วนหนึ่งก็ยอมรับว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจกับฝ่ายบริหารมากเกินไป ยากแก่การตรวจสอบผ่านการอภิปรายไม่ไว้วางใจของฝ่ายค้านจนเกิดสิ่งที่หลายคนครหาว่าเป็นเผด็จการรัฐสภา และในอีกแง่หนึ่ง ก็มองว่าเป็นปัญหาความด้อยประสิทธิภาพของกลไกการตรวจสอบที่มักโดนแทรกแซงจากรัฐบาลเอง (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2549 มีส่วนหนึ่งได้กำหนดให้สภาร่างรัฐธรรมนูญมีหน้าที่จัดร่างรัฐธรรมนูญใหม่ โดยให้ คมช. เป็นผู้แต่งตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญตามกระบวนการขั้นตอนที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญชั่วคราว[3] (มาตรา 22 มาตรา 25) ดังนั้น หลายฝ่ายจึงมองว่า ที่มาของสภาร่างรัฐธรรมนูญ ก็แค่เป็นเพียง นิติบริกรให้กับ คมช. เพื่อร่างรัฐธรรมนูญล้มล้างฝ่ายตรงข้าม และไม่ได้มีความเป็นประชาธิปไตย แม้จะกำหนดให้ต้องลงประชามติ ตามมาตรา 29 ของ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวก็ตาม

ดังนั้นแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ปี พ.ศ. 2550 จึงถูกออกแบบมาเพื่ออุดช่องว่างที่เกิดขึ้นจากการใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ไม่ว่าจะเป็นการห้ามควบรวมพรรคการเมือง การทำ FTA ของฝ่ายบริหารที่ต้องผ่านสภาฯ หรือแม้กระทั่งการเข้มงวดกับจริยธรรมและจรรยาบรรณของนักการเมืองเอง ซึ่งประเด็นที่พูดถึงมากที่สุดของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือ การแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภา ที่ได้ให้อำนาจฝ่ายตุลาการ และองค์กรอิสระในการเข้ามาร่วมสรรหาแต่งตั้ง ส.ว. ได้จำนวน 74 คน ในขณะที่ ส.ว. ก็มีอำนาจในการพิจารณาแต่งตั้งองค์กรอิสระได้เช่นกัน จนเป็นข้อครหาว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญฉบับอำมาตยาธิปไตย ที่ให้ชนชั้นนำและขุนนางเก่าได้มีโอกาสเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองโดยไม่ยึดโยงกับประชาชน (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

ร่างฯ รัฐธรรมนูญฉบับประชามติ ปี 2550 มีข้อถกเถียงมากมาย รวมถึงมีการรณรงค์ทั้งรับ และทั้งล้มร่างฯ ดังกล่าวเช่นเดียวกัน หนึ่งในนั้น คือ กลุ่มของ นปก. ซึ่งแปลงตัวเองมาจากมวลชนกลุ่ม PTV เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2549, กลุ่มคนวันเสาร์ไม่เอาเผด็จการ, กลุ่มไทยรักไทย ที่มีคำประกาศเจตนารมณ์ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ และได้ใช้สีแดง ภายใต้คำขวัญ “We vote no” และ “ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญปี 50” ซึ่งกลายเป็นบรรยากาศทางการเมืองที่คึกคัก และ

---

[3] คมช.แต่งตั้ง สมัชชาแห่งชาติจำนวน 2,000 คน จากนั้น สมัชชาแห่งชาติจะกรองผู้มีสิทธิเป็นสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน 200 คน และ คมช.จะกรองอีกครั้งจนเหลือ 100 คน (ม.22) และผู้มีสิทธิเป็นสมาชิกสภาร่าฯจะกรองสมาชิกกันเอง ให้เหลือเพียง 25 คน (ม.25) และ คมช.จะแต่งตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญโดยตรงอีกจำนวน 10 คน (ม.22)

ประชาชนกระตือรือร้นในการลงประชามติเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการทำประชามติ

ในอีกส่วนหนึ่งที่น่าสนใจ นอกจากกลุ่มการเมืองแล้ว ยังมีกลุ่มของนักวิชาการ ที่มองว่าการล้มรัฐธรรมนูญ เท่ากับล้มรัฐประหาร โดยกลุ่มนี้ได้แก่ เครือข่าย 19 กันยาต้านรัฐประหาร กลุ่มอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ แห่งมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน กลุ่มอาจารย์จากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกลุ่มอาจารย์จากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งในส่วนนี้เอง ทำให้เราได้มองเห็นถึงบทบาททางความคิดที่จากเครือข่ายนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนการรณรงค์และการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ ประเด็นความขัดแย้งว่าด้วยรัฐธรรมนูญ 2550 ยังมีผลพวงที่ส่งต่อไปถึงรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งต่อมาอีกหลายกรณี ตั้งแต่กรณีกลุ่มนักวิชาการเสนอให้ถอนรากถอนโคนและเอาผิดกับการรัฐประหาร โดยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 309 และลบล้างผลพวงของการรัฐประหาร ไปจนถึง การพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญบางมาตราของพรรคพลังประชาชน จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มวลชนฝ่ายกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยไม่พอใจ และดำเนินการชุมนุมที่ยืดเยื้อในปี พ.ศ. 2551 ตามมา

4.1.1.3 การเมืองภาคประชาชนในห้วงความขัดแย้ง

1) พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย พ.ศ. 2549

23 กันยายน 2559 รายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจรของนายสนธิ ลิ้มทองกุล ซึ่งต่อมาเป็นแกนนำสำคัญของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย เริ่มจัดเวทีนอกสถานที่เพื่อวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล โดยเริ่มไปจัดรายการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ อันเป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีต นับเป็นจุดหนึ่งซึ่งกระตุ้นต่อมการเมืองจากการขยับเข้าไปในรั้วมหาวิทยาลัยชนิดที่ใกล้กับนักศึกษามากขึ้น ส่งผลให้นักศึกษาส่วนหนึ่งเริ่มตื่นตัวกับการเคลื่อนไหวขณะนั้น[4] (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

ปลายปี พ.ศ. 2548 การจัดเวทีวิพากษ์วิจารณ์เริ่มขยายตัวจากห้องเล็ก สู่ที่โล่ง จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์สู่ท้องสนามหลวง และแล้วกระแสก็จุดติด สถานการณ์ดูเหมือนว่าจะเป็นขาขึ้นของการเมืองภาคประชาชน ที่ชนชั้นกลางส่วนใหญ่ในเมืองตื่นตัวและให้ความสนใจกับกระแสการเมืองในขณะนั้นเป็นอย่างมาก ขณะที่แกนนำใช้ประเด็นการ

---

[4] นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ในขณะนั้น ส่วนใหญ่ คือ นักศึกษา ชั้นปีที่ 3 - 4 ในคณะสายสังคมศาสตร์ เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศิลปศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น ส่วนนักศึกษาชั้นปี 1 - 2 และนักศึกษาสายวิทยาศาสตร์ สายสุขภาพ ย้ายไปเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต)

ขายหุ้นเทมาเซค โดยปราศจากการเสียภาษี โจมตีรัฐบาลทักษิณอย่างหนักหน่วง และสถานการณ์ได้นำไปสู่การเตรียมการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งใหญ่ ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า และถนนราชดำเนิน (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553) ภายใต้การนำของ นายสนธิ ลิ้มทองกุล

ในระยะแรก การชุมนุมมีเป้าหมายที่การเรียกร้องให้ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง และสร้างเงื่อนไขทางการเมืองเพื่อเปิดโอกาสให้มีการขอพระราชทานนายกรัฐมนตรี ตามมาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญ ความว่า “ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใดให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ซึ่งแม้ว่าจะเป็นข้อถกเถียงระหว่างบรรดาแกนนำ และผู้เข้าร่วมการชุมนุม ถึงการตีความมาตราดังกล่าวเพื่อใช้ในการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองในครั้งนั้น เนื่องจากการเรียกร้องการใช้มาตราดังกล่าวยังคงถูกวิจารณ์ว่าเป็นการตีความรัฐธรรมนูญอย่างเกินเลย และก้าวล่วงพระราชอำนาจ (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553) อีกทั้งไม่เป็นไปตามแบบแผนของประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ ที่นายกรัฐมนตรีจะต้องยึดโยงกับประชาชน

แม้ว่ารัฐบาลจะมีการประกาศยุบสภา และกำหนดวันเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 เมษายน 2549 แต่พรรคฝ่ายค้านก็ประกาศบอยคอตไม่ลงสมัครรับเลือกตั้ง และต่อมาศาลรัฐธรรมนูญก็ได้ตัดสินให้การเลือกตั้งครั้งนั้นเป็นโมฆะ โดยให้เหตุผลประการหนึ่งว่า กรรมการการเลือกตั้งจัดวางคูหาเลือกตั้งในลักษณะส่อให้เกิดการทุจริตในการลงคะแนน ส่งผลให้มีคะแนนโนโหวตถึง 9.5 ล้านคะแนน ทำให้ต้องกำหนดวันเลือกตั้งใหม่เป็น 15 ตุลาคม 2549 ซึ่งกรณีดังกล่าวนำไปสู่การชุมนุมขับไล่ กกต. ของ พธม. และบรรดาขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ เช่น สนนท. กลุ่มนักศึกษานิด้า เป็นต้น

แม้ว่าการชุมนุมของ พธม. จะยืดเยื้อและมีแรงส่งในการต่อต้านนายทักษิณอีกหลายระลอก นำไปสู่การนัดชุมนุมใหญ่อีกครั้งในวันที่ 20 กันยายน 2549 แต่การชุมนุมครั้งนั้นก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจากเกิดการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 เสียก่อน

2) พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย 2551

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2550 เป็นไปอย่างคึกคัก นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ชูสโลแกน “วาระประชาชนประชาชนต้องมาก่อน” อย่างไรก็ตาม ท้ายที่สุดแล้วผลการเลือกตั้งก็ยังคงเป็นไปตามคาด นายสมัคร สุนทรเวช ในนามของหัวหน้าพรรคพลังประชาชน หรืออีกชื่อใหม่ของพรรคไทยรักไทย ได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล ที่ถูกมองว่าเป็นแค่ตัวแทน (Nominee) ของนายทักษิณ ชินวัตร

เมื่อรัฐบาลสมัครบริหารประเทศไปได้ระยะหนึ่ง กลุ่มพันธมิตรเริ่มเห็นว่ามีการแทรกแซงสื่อมวลชนและกระบวนการยุติธรรม มีการโยกย้ายตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง

อาทิ อธิบดี DSI ที่กำลังดำเนินคดีกับอดีตนายกทักษิณ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ รวมไปถึงผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ (ผบ.ตร.) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศเจตนารมณ์แก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งทางกลุ่มพันธมิตรมองว่าเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อคดีของอดีตนายกทักษิณ จึงเป็นที่มาของการเคลื่อนไหวในอย่างมีนัยยะ อย่างการจัดสัมมนารายการยามเฝ้าแผ่นดิน ภาคพิเศษ และนำไปสู่การชุมนุมใหญ่ที่สะพานมัฆวานรังสรรค์ ในวันที่ 25 พฤษภาคม 2551 เพื่อต่อต้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และเปลี่ยนจุดยืนเป็นการขับไล่รัฐบาลของนายสมัคร สุนทรเวช ในเวลาต่อมา

สถานการณ์เป็นไปด้วยความตึงเครียดและยืดเยื้อ มีการเข้าปิดล้อมทำเนียบเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน แต่สุดท้ายก็ต้องย้ายเวทีกลับไปที่สะพานมัฆวานฯ เนื่องจากอาจารย์โรงเรียนราชวินิตยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งให้กลุ่มพันธมิตรต้องเปิดเส้นทาง จนกระทั่งวันที่ 26 สิงหาคม 2551 กลุ่มพันธมิตรฯ ได้ยกระดับการชุมนุมโดยใช้ชื่อ “ปฏิบัติการไทยคู่ฟ้า” เข้ายึดทำเนียบรัฐบาลโดยให้เหตุผลว่า รัฐบาลหมดความชอบธรรมในการบริหารประเทศ และได้นำไปสู่ความยืดเยื้อของความขัดแย้ง จนกลายเป็นเหตุการณ์การปะทะกันระหว่างผู้ชุมนุมและตำรวจในวันที่ 7 ตุลาคม 2551 ภายหลังจากที่รัฐบาลสมัครต้องพ้นจากตำแหน่ง และรัฐบาลชุดใหม่ของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ จากพรรคพลังประชาชนพยายามจะเข้าไปแถลงนโยบายที่รัฐสภา

หลังจากนั้น การชุมนุมก็ได้ขยายตัวและกลายเป็นการชุมนุมยืดเยื้ออีกครั้ง รวมถึงเพิ่มระดับความตึงเครียดกระจายเป็นวงกว้าง มีการใช้ยุทธวิธีดาวกระจาย กระจายผู้ชุมนุมไปยังจุดต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพมหานคร รวมไปถึงการปักหลักชุมนุม ณ ท่าอากาศยานดอนเมือง และท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ ซึ่งสร้างความเสียหายให้กับประเทศเป็นอย่างมาก สร้างความกดดันให้หลายฝ่ายจนทำให้เกิดเหตุการณ์รัฐประหารเงียบ เปลี่ยนขั้วทางการเมืองอีกครั้งจากรัฐบาลพรรคพลังประชาชนเป็นรัฐบาลผสม ซึ่งนำโดยพรรคประชาธิปัตย์

3) จุดเริ่มต้นของคนเสื้อแดง

ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ซึ่งสถานการณ์ทางการเมืองดูเหมือนจะสงบนิ่งอยู่พักหนึ่ง แต่เหตุการณ์ความรุนแรงก็ส่อเค้าขึ้น ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2550 ด้วยการลอบวางระเบิดในเขตกรุงเทพฯ ปริมณฑลทั้งสิ้น 8 จุด ในวันที่ 31 ธันวาคม 2549 เป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บหลายราย โดยรัฐบาลได้พุ่งเป้าของเหตุระเบิดไปที่ประเด็นของกลุ่มอำนาจเก่าทางการเมือง ซึ่งเสียผลประโยชน์จากการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

ในขณะที่ความคืบหน้าของกระบวนการยุติธรรมชำแหละทักษิณก็เริ่มเห็นผล โดยเมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2550 คณะตุลาการรัฐธรรมนูญอ่านคำวินิจฉัยกรณีอัยการสูงสุดมีคำร้องให้ยุบพรรคไทยรักไทย พรรคพัฒนาชาติไทย และพรรคแผ่นดินไทย โดยมีคำสั่งให้ยุบพรรคทั้งสามพรรค รวมทั้งเพิกถอนสิทธิการเลือกตั้งต่อกรรมการบริหารพรรคจากกรณีประเด็นการ

จ้างพรรคเล็กลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นคู่แข่งกับพรรคไทยรักไทย เมื่อครั้งการเลือกตั้งวันที่ 2 เมษายน 2549 แต่ในส่วนของคำตัดสินของพรรคประชาธิปัตย์นั้นตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณาให้ยกคำร้อง

ท่าทีหลังการตัดสินยุบพรรคครั้งนี้เหมือนกับเป็นการจุดชนวนกลุ่มมวลชนฝ่ายทักษิณขึ้นมาอีกครั้งด้วยเหตุผลของความรู้สึกโดนกลั่นแกล้ง และไม่เป็นธรรม หรือในทางการเมืองดังที่ ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์ มองว่า การยุบพรรคไทยรักไทยคือการรัฐประหารซ้ำและทำให้ผลพวงของการรัฐประหารยืดเวลาออกไปอีกอย่างน้อย 5 ปี จากกรณีเพิกถอนสิทธิการสมัครรับเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรค (ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, 2550) ดังนั้น กรรมการบริหารพรรคหลายคน รวมถึงทักษิณเองก็แสดงถึงท่าทีไม่เห็นด้วย และเป็นที่มาของการเคลื่อนไหวของขบวนการแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการ (นปก.) ในเวลาต่อมา

โดยวันที่ 31 พฤษภาคม 2550 หลังคำตัดสินยุบพรรคเพียงหนึ่งวัน กลุ่ม PTV นำโดยนายวีระ มุสิกพงศ์ (ชื่อในขณะนั้น) นายจตุพร พรหมพันธุ์ นายจักรภพ เพ็ญแข และนายณัฐวุฒ ไสยเกื้อ นำมวลชนไปชุมนุมบริเวณแยกมิสกวัน และเคลื่อนขบวนไปยังสถานีโทรทัศน์ ASTV บ้านพระอาทิตย์ ของนายสนธิ ลิ้มทองกุล อดีตแกนนำกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยฯ เพื่อแสดงความไม่พอใจ และมองว่ากลุ่มพันธมิตรฯ เป็นผู้สนับสนุนการรัฐประหารดังกล่าว (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

ต่อมาในวันที่ 22 กรกฎาคม 2550 แกนนำ นปก. นัดชุมนุมใหญ่อีกครั้งที่สนามหลวง เพื่อเคลื่อนขบวนไปยังบ้านสี่เสาเทเวศร์ ซึ่งเป็นบ้านพักของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรี ที่กลุ่ม นปก. มองว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 โดยการชุมนุมใหญ่ในครั้งนั้นได้เกิดเหตุปะทะกันระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร หลายระลอก มีทั้งการใช้แก๊สน้ำตา แก๊ซพริกไทยในการพยายามสลายการชุมนุม รวมถึงผู้ชุมนุมเองก็มีการทำลายข้าวของ ขว้างปาเศษกระเบื้องใส่เจ้าหน้าที่ตำรวจเช่นเดียวกัน แต่กระนั้นเจ้าหน้าที่ก็สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ในคืนดังกล่าว ทำให้มีผู้บาดเจ็บจากการปะทะหลายราย ทั้งฝ่ายผู้ชุมนุม และเจ้าหน้าที่ (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

ภายหลังเกิดเหตุ มีการสั่งฟ้องแกนนำ นปก. จำนวน 10 คน ในข้อหามั่วสุมกันตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป ใช้กำลังประทุษร้ายหรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เกิดการวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้เลิกแล้วไม่เลิก และร่วมกันเดินแถว เดินเป็นขบวนใด ๆ ในลักษณะที่เป็นการกีดขวางการจราจร โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานจราจร และร่วมกันกระทำการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียงโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน ความรุนแรงทางกายภาพในการปะทะกันระหว่าง นปก. กับเจ้าหน้าที่ในครั้งนั้น ประกอบกับความรุนแรงเชิง

โครงสร้างผ่านการบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลทหาร จึงถูกมองว่าเป็นชนวนสำคัญที่บ่งบอกถึงความขัดแย้งและความรุนแรงระลอกใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้น และเป็นจุดเริ่มต้นก่อร่างสร้างตัวของขบวนการทางการเมืองภาคประชาชนอีกขั้วหนึ่ง ที่ใช้ชื่อว่า นปก. และเปลี่ยนเป็นกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยแห่งชาติ (นปช.) ในเวลาต่อไป

4) การชุมนุมของคนเสื้อแดง ปี พ.ศ. 2552 - 2553

ปึ๊งรักสลับขั้ว คือ อีกหนึ่งจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการเมืองไทยที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าช่วงเวลาไหน โดยชื่อหัวข้อว่า ปึ๊งรักสลับขั้วนี้ มาจากหุ่นล้อการเมืองของกลุ่มอิสระล้อการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่อวดโฉมในงานฟุตบอลประเพณีธรรมศาสตร์-จุฬาฯ ครั้งที่ 65 เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2552 ที่มีท่าที “ล้อเลียน” กรณีการจับขั้วรัฐบาลใหม่ระหว่าง กลุ่ม ส.ส. พรรคพลังประชาชนเดิม (กลุ่มของนายเนวิน ชิดชอบ) ที่หันไปเข้าพวกกับพรรคประชาธิปัตย์ ภายใต้การนำของหัวหน้ารัฐบาลคนใหม่ในปลายปี พ.ศ. 2551 คือ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีคนที่ 27 ของไทย

จากเหตุการณ์พลิกขั้วของ ส.ส. ในขณะนั้น ถือว่าเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ประชาชนฝั่งเสื้อแดง หรือ กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยแห่งชาติ (นปช.) มองว่า รัฐบาลอภิสิทธิ์ไม่ได้มีความชอบธรรมในการขึ้นมาบริหารประเทศ เนื่องจากไม่ได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชน แต่กลับเป็นการมาโดยภาพของการจัดตั้งรัฐบาลในค่ายทหาร ที่ถูกสื่อมวลชนบางกลุ่มมองว่า พลเอกอนุพงษ์ เผ่าจินดา ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนขั้วของรัฐบาล เป็นการรัฐประหารเงียบที่ทำให้นายอภิสิทธิ์ได้เป็นนายกรัฐมนตรี

นับตั้งแต่คดียุบพรรคเพื่อไทย การที่นายสมชายต้องพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จนไปถึง การได้มาซึ่งรัฐบาลอภิสิทธิ์ ทำให้การเมืองในขณะนั้นระหองระแหงมาก รัฐบาลถูกโจมตีว่าไร้ความชอบธรรมในการบริหาร และได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายอำมาตย์ กลายเป็นการสร้างวาทกรรม “ไพร่ ไล่ อำมาตย์” ในการชูโรงการต่อสู้ของฝ่าย นปช. นำไปสู่การชุมนุมและจลาจลย่อม ๆ ในเดือนเมษายน 2552 รวมถึงการขัดขวางการจัดประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 14 เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2552 ที่พัทยา (สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว, 2553)

มิใช่เพียงแค่มวลชนเสื้อแดงเท่านั้นที่มีการเคลื่อนไหวอย่างดุเดือดในช่วงเวลานี้ แต่รวมไปถึงมวลชนอื่น ๆ ที่มีความคิดเห็นแตกต่างออกไปด้วย เช่น กลุ่มคนเสื้อน้ำเงินซึ่งรวมตัวกันต่อต้านคนเสื้อแดงที่พัทยา เมื่อเดือนเมษายน 2552 ไปจนถึงการเริ่มต้นของกลุ่มมวลชนรูปแบบใหม่ในกรุงเทพฯ อย่างกลุ่มคนเสื้อหลากสี ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันผ่านเครือข่ายและแฟนเพจเฟซบุ๊ก เพื่อแสดงออกถึงความคับข้องใจต่อกลุ่มคนเสื้อแดงที่จัดการชุมนุมอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2552 - 2553 (จับตากลุ่ม “คนเสื้อหลากสี” เสียงสะท้อนของสังคมยุคใหม่, 2553)

ในปี พ.ศ. 2553 กลุ่ม นปช. เริ่มจากชุมนุมอีกครั้ง ที่บริเวณสี่แยกคอกวัว โดยมีจุดเริ่มต้นจากภายหลังที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำพิพากษายึดทรัพย์ 7,600 ล้านบาทของอดีตนายกทักษิณ กลายเป็นการปลุกระดมย่อม ๆ และการชุมนุมใหญ่ที่ใช้ยุทธศาสตร์ "แดงทั้งแผ่นดิน" เริ่มตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2553 เป็นต้นไป เพื่อเรียกร้องให้ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีประกาศยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่ โดยให้เหตุผลว่า เป็นนายกที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง โดยใช้บริเวณสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และถนนราชดำเนินเป็นสถานที่ชุมนุมหลักในช่วงแรก

ยุทธวิธีที่สำคัญ ที่ถูกใช้ในการชุมนุมในช่วงนี้ ได้แก่ การเคลื่อนขบวนแบบดาวกระจายไปรอบ ๆ กรุงเทพฯ การนำรถแท็กซี่มาเคลื่อนขบวนปิดถนน การชุมนุมปิดสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง พรรคประชาธิปัตย์ ศาลรัฐธรรมนูญ กองบัญชาการกองทัพบก เป็นต้น รวมไปถึงยุทธการเจาะเลือดผู้ชุมนุม ให้ได้หนึ่งล้านซีซี นำไปเทราดตามสถานที่สำคัญเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งแม้แกนนำจะเรียกการกระทำดังกล่าวว่าเป็นยุทธวิธีเชิงสัญลักษณ์และสันติวิธี แต่ก็ยังคงถูกวิจารณ์เป็นอย่างมากว่าเป็นการกระทำที่ต้องเสียเลือดเนื้อโดยไม่จำเป็น ทั้งนี้ ยุทธวิธีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น แม้จะมีประชาชนส่วนหนึ่งที่ออกมาร่วมชุมนุมและเห็นด้วยกับการชุมนุม แต่ทว่าก็ได้สร้างความเดือดร้อนรำคาญให้กับประชาชนชาวกรุงเทพอีกส่วนหนึ่งซึ่งไม่สามารถใช้ชีวิตตามปกติได้

ด้วยความกดดันของมวลชน รัฐบาลเลือกจะใช้วิธีเจรจาต่อรองกับแกนนำผู้ชุมนุม เพื่อหาทางออกจากวิกฤติดังกล่าว โดยการเจรจาครั้งแรกเกิดขึ้นในวันที่ 28 มีนาคม 2553 ที่สถาบันพระปกเกล้า และมีการถ่ายทอดสดไปทั่วประเทศ แต่ก็ยังไม่สามารถหาข้อยุติร่วมกันได้จนกระทั่ง วันที่ 3 เมษายน 2553 การชุมนุมก็ได้ขยายพื้นที่ไปปักหลักที่แยกราชประสงค์เพิ่มอีกหนึ่งแห่ง ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของภาคธุรกิจห้างร้านแถบนั้น เป็นที่มาของการประกาศใช้ พ.ร.บ. บริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 พร้อมกับการตั้ง ศอฉ. หรือ ศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน โดยมีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นผู้อำนวยการ

สถานการณ์เริ่มลุกลาม มีการเคลื่อนขบวนผู้ชุมนุมไปยังสถานีดาวเทียมไทยคม ที่อำเภอลาดหลุดแก้ว เพื่อตอบโต้การระงับสัญญาณของช่อง PTV ซึ่งเป็นช่องทางการระดมมวลชนของฝ่าย นปช. จนเกิดเป็นเหตุการณ์ความรุนแรง รวมถึงการจลาจลที่สี่แยกคอกวัว ภายใต้ชื่อปฏิบัติการขอคืนพื้นที่ของรัฐบาล โดยอาศัยความชอบธรรมของการคืนพื้นที่สาธารณะไม่ให้กระทบต่อชีวิตประจำวันของประชาชน ทั้งนี้ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มีผู้เสียชีวิตทั้งฝ่ายทหารและผู้ชุมนุมถึง 25 ราย และเป็นที่มาของการกล่าวอ้างถึงกองกำลังไม่ทราบฝ่าย หรือกลุ่มชายชุดดำซึ่งเป็นกองกำลังติดอาวุธ ที่กลับสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลในการใช้กำลังเข้าปราบปรามผู้ชุมนุมในเวลาต่อมาด้วย

ภายใต้ความสูญเสียของทั้งสองฝ่าย กลายเป็นความโกรธแค้นและแนวโน้มการสร้างกระทำความรุนแรงระหว่างกัน ความหวาดระแวงและความไม่ไว้ใจกลายเป็นชนวนเหตุสำคัญที่ทำให้สถานการณ์มีแต่จะก้าวไปสู่จุดที่เลวร้ายขึ้น ขบวนการเสื้อแดงเริ่มใช้ "ขอนแก่นโมเดล" ในการชุมนุมที่ไม่ค่อยจะเป็นสันติวิธี มีการตั้งด่านตรวจค้นรถรวมถึงบุคคลที่จะผ่านไปยังพื้นที่ชุมนุม ในต่างจังหวัด เนื่องจากกระแสข่าวว่าจะมีการระดมเจ้าหน้าที่จากต่างจังหวัดเข้าไปสลายการชุมนุมที่กรุงเทพฯ ซึ่งถือเป็นการคุกคามการทำงานของตำรวจที่มีหน้าที่ในการรักษากฎหมายและความสงบของประเทศ ในขณะที่พื้นที่ชุมนุมมีความหวาดระแวงต่อการถูกโจมตีโดยเฉพาะจากอาคารสูงในพื้นที่รอบ ๆ การชุมนุม ซึ่งสุ่มเสี่ยงต่อการมีเจ้าหน้าที่หรือกองกำลังไม่ทราบฝ่ายขึ้นไปลอบสังหารแกนนำ จนเป็นที่มาของการบุกค้นโรงพยาบาลจุฬาฯ ในวันที่ 29 เมษายน 2553 สร้างความไม่พอใจให้กับคนกรุงเทพฯ เป็นอย่างมาก และอีกมุมหนึ่งก็เป็นการสร้างความชอบธรรมให้ฝ่ายรัฐ ในการใช้ความรุนแรงเข้าสลายการชุมนุม

ความรุนแรงบานปลายหนักขึ้นเมื่อมีการลอบยิง พล.ต.ขัตติยะ สวัสดิผล หรือ เสธฯ แดง กลางที่ชุมนุม เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2553 หลังจากนั้นก็เริ่มมีปฏิบัติการกระชับพื้นที่โดยฝ่ายรัฐ หรือ ศอฉ. ที่ปฏิบัติการด้วยกำลังทหาร และมีการกล่าวอ้างว่ารัฐบาลใช้กระสุนจริงในยุทธการดังกล่าว ในขณะที่ฝ่ายผู้ชุมนุม รวมถึงกองกำลังชายชุดดำก็มีการใช้อาวุธตอบโต้ รวมถึงการจุดไฟเผาสถานที่สำคัญต่าง ๆ อาทิ ห้างเซนทรัลเวิลด์ โรงหนังสยาม ศาลากลางจังหวัดต่าง ๆ เป็นต้น กลายเป็นเหตุจลาจลที่รุนแรงมากครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ซึ่งมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก

5) การปรับภูมิทัศน์ของการเมืองภาคประชาชนในห้วงความขัดแย้งทางการเมือง

จากการศึกษาวิเคราะห์บริบททางการเมืองเปรียบเทียบระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2548 และช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 ที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่า ตลอดช่วงทศวรรษ 2550 หลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 กติกาทางการเมืองที่เปลี่ยนไปได้ทำให้เกิดการขยายตัวของการเมืองภาคประชาชน อันเป็นการขยายฐานของประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ออกไปกว้างขึ้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้ได้ทำให้ความสนใจที่หลากหลายของขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ ถูกตอบสนอง ผ่านการแตกตัว (Fragmented) เข้าไปเคลื่อนไหว ร่วมเคลื่อนไหว หรือแม้กระทั่งหนุนเสริมขบวนการภาคประชาชนเพื่อเรียกร้องแก้ไขปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น กลายเป็นความสนใจในการต่อสู้ประเด็นเล็ก ๆ มากกว่าสนใจประเด็นเชิงโครงสร้าง เพราะหลักประกันสิทธิเสรีภาพในทางการเมือง ประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่เกิดขึ้นในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540

ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นฐานให้การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนหันไปสนใจปัญหาที่อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นมากกว่าจะสนใจปัญหาประชาธิปไตยตามกรอบกติกาการเมืองแบบเดิม ๆ ที่ยังไม่มีประชาธิปไตยเป็นหลักประกัน

อย่างไรก็ตาม โจทย์ใหญ่ทางการเมืองและประชาธิปไตยที่เปลี่ยนไปภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นและรุนแรงในช่วงปี 2549 – 2553 นั้น ก็ได้ทำให้ขบวนการนักศึกษา ในฐานะส่วนหนึ่งของขบวนการภาคประชาชน ปรับบทบาทและทิศทางการเคลื่อนไหวอีกครั้งหนึ่งภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองชุดใหม่ ซึ่งเปรียบเสมือนตัวเร่งของขบวนการให้เบนความสนใจจากประเด็นปัญหาที่หลากหลาย หันกลับไปให้ความสนใจการเมืองเชิงโครงสร้าง และปัญหาประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง

กระนั้น ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในบริบทดังกล่าว กลับไม่ได้ทำให้ขบวนการนักศึกษาและขบวนการภาคประชาชนเป็นกลุ่มก้อนอีกต่อไป ดังเช่นที่เคยเป็นในช่วงก่อนรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และคู่ตรงข้ามของภาคประชาชนไม่ได้มีแค่ฝ่ายอำนาจนิยมแบบทหารและรัฐราชการเท่านั้น หากแต่ฝ่ายนักการเมืองกลุ่มใหม่ ในนามของรัฐบาลอำนาจนิยมแบบทักษิณก็ได้ทำให้ภาคประชาชนเริ่มเกิดความไม่ศรัทธาต่อระบอบและกระบวนการประชาธิปไตยเช่นกัน ดังนั้นแล้ว ภาคประชาชน (NGOs + ชนชั้นกลาง + ขบวนการนักศึกษา + ฯลฯ) ที่สถาปนาขึ้นภายใต้การต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยช่วงปี พ.ศ. 2530 – 2540 และแตกตัวไปให้ความสนใจประเด็นปัญหาต่าง ๆ ภายใต้เงื่อนไขประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2548 ก็ได้หดตัวกลายเป็นขั้วการเมืองภายใต้ปัญหาว่าด้วยระบอบประชาธิปไตยในห้วงของความขัดแย้งทางการเมือง ดังสมการนี้

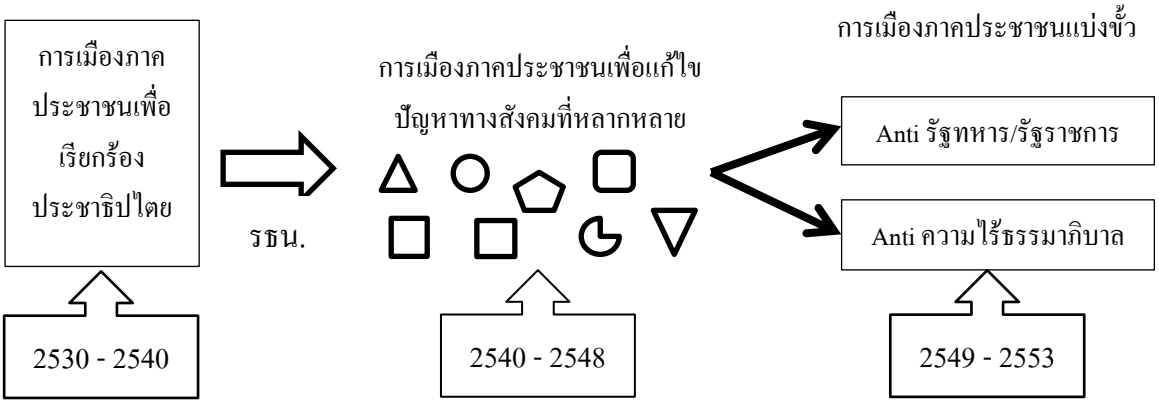

ภาพที่ 4.1 การเมืองภาคประชาชนในบริบททางการเมืองต่างห้วงเวลา

6) ผลกระทบของการปรับภูมิทัศน์ของการเมืองภาคประชาชนต่อขบวนการนักศึกษา

ขบวนการนักศึกษา ในฐานะขบวนการทางสังคมประเภทหนึ่ง และดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งภายใต้ภาพของการเมืองภาคประชาชน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ก็ได้รับผลกระทบจากบริบททางการเมืองดังกล่าวเช่นกัน กล่าวคือ นอกจากความสนใจที่หลากหลายของขบวนการนักศึกษาแต่ละกลุ่ม ที่หันกลับมาให้ความสนใจกับปัญหาประชาธิปไตยและการเมืองเชิงโครงสร้างมากขึ้น ขบวนการนักศึกษาเหล่านี้ ยังได้รับผลกระทบในทางความคิดและการตกผลึกเกี่ยวกับปัญหาของประชาธิปไตยด้วย

ถ้านำแนวคิดเรื่องโครงสร้างพันธมิตร (Alliance Structure) ตามทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมืองมาวิเคราะห์ขบวนการดังกล่าว เป็นไปไม่ได้ที่จะละเลยการวิเคราะห์พันธมิตรของขบวนการนักศึกษา ก็เนื่องด้วยทั้งโครงสร้างพันธมิตรและขบวนการต่อต้านเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยของความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการ อีกทั้งยังเป็นทั้งแหล่งทรัพยากรการเคลื่อนไหว ทั้งที่เป็นทรัพยากรที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ โดยพันธมิตรของนักศึกษายังคงเน้นที่การวิเคราะห์เครือข่ายของกลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) และนักวิชาการปัญญาชนซึ่งมีบทบาทร่วมกันอย่างโดดเด่นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 และต่างก็มีบทบาทในการขับเคลื่อนการเมืองไทยมากขึ้นภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 ในนามของ “การเมืองภาคประชาชน” (อุเชนทร์ เชียงแสน, 2556)

การขยายตัวของการเมืองภาคประชาชน ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 ทำให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร หรือ NGOs ที่คอยทำหน้าที่เป็นตัวกลาง เชื่อมประสานการต่อสู้ของภาคประชาชน ชาวบ้าน ชุมชน โดยมีรัฐเป็นเป้าหมายของการเรียกร้องต่าง ๆ และในจุดนี้เองที่ขบวนการนักศึกษาไทยในแต่ละพื้นที่ได้เข้าไปทำงานร่วมกับบรรดา NGOs ในการเคลื่อนไหวประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน ดังที่ พรชัย ยวนยี ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการนักศึกษา และ NGOs ไว้ว่า

> คือก่อนปี 49 นักศึกษาก็ทำกิจกรรมมาเรื่อยๆ แต่มันไม่ได้เป็นกลุ่มใหญ่ และกลุ่มที่นักศึกษาเคลื่อนไหวมาด้วยตลอดก็คือ NGOs มันมี NGOs เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ NGOs มันเกิดขึ้นหลังจาก 6 ตุลา ตั้งแต่อาจารย์ป๋วย หลังจากสู้เผด็จการชนะ ก็เกิด NGOs ก็เกิดการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ แหล่งทุนต่างประเทศเข้ามาสนับสนุนประเทศไทย เช่น กลุ่มที่ช่วยเหลือสลัม กลุ่มช่วยเหลือที่ดิน กลุ่มช่วยเหลือเด็กยากไร้ เป็นต้น ซึ่ง NGOs เหล่านี้ก็มาจากนักศึกษาที่ทำกิจกรรมตามอุดมการณ์ ดังนั้นคนที่จัดตั้งนักศึกษาก็คือ NGOs

อีกประการ คือ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของ NGOs หลังปี พ.ศ. 2540 ซึ่งได้เกิดองค์กรร่มใหญ่ของบรรดา NGOs ไทยอย่าง "สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)" ขึ้นมา และองค์กรดังกล่าวได้แสดงบทบาทที่เป็นเสมือนแหล่งทุนใหญ่ของ NGOs ในทุก ๆ ด้าน ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนหลักภายใต้การจัดการที่บัญญัติไว้โดยกฎหมายและนโยบายของรัฐตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ดังนั้น สสส. จึงได้กลายเป็นที่พึ่งพิงหลักของบรรดา NGOs กลุ่มต่าง ๆ ที่ทำการเคลื่อนไหว รวมถึงขบวนการนักศึกษาด้วย ดังที่ พรชัย ยวนยี ได้อธิบายไว้ว่า

> สสส. มาตามรัฐธรรมนูญ ปี 40 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย เรียกได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญของ NGOs ที่บอกว่าเป็นประชาธิปไตยก็เพราะว่ามัน support เรื่องแบบนี้ เพราะ NGOs มันมีพื้นฐานลึกคือ ประชาธิปไตย คือ Civil Society และนักศึกษาก็ใช้คำว่าไปกับ NGOs ได้ดี แล้ว NGOs มันจัดตั้งนักศึกษา นักศึกษามีเงินเคลื่อนไหวได้ เพราะมีเงินจาก NGOs มันเกิดระบบพี่เลี้ยงเกิดขึ้น

พูดในแง่นี้ ขบวนการนักศึกษาจึงเป็นเสมือน "โรงเรียนอนุบาล (Pre NGOs)" ที่ให้การเตรียมพร้อมบรรดานักกิจกรรม นักเคลื่อนไหวก่อนเข้าสู่ปฏิบัติการภาคสนามของจริงหลังเรียนจบ เพราะอย่างที่ว่าไป บรรดาคนที่ทำงาน NGOs เหล่านี้ก็ไม่ใช่ใครอื่นใด นอกเสียจากนักกิจกรรมนักศึกษาในวันวาน ที่ทำงานด้านการเคลื่อนไหวมาตั้งแต่ครั้งอยู่มหาวิทยาลัย และทำหน้าที่ในการเป็นพี่เลี้ยงให้นักกิจกรรมนักศึกษาต่อ เมื่อต่างคนต่างแยกย้ายมาทำงานเพื่อสังคม การทำงานของ NGOs ในช่วงยุคสมัยที่กล่าวถึง จึงแนบแน่นอย่างยิ่งกับการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา จนอาจเรียกได้ว่า "พี่หางานให้น้อง น้องช่วยงานพี่ ๆ"

ประเด็นการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในช่วงหลังรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 จึงมีจุดเน้นที่ไม่ต่างกับพี่ ๆ NGOs มากนัก กล่าวคือ ในขณะที่โจทย์ใหญ่ของการเมืองภาคประชาชนไทย คือ การต่อสู้ของภาคประชาชนให้สามารถมีพื้นที่ยืนบนฐานเศรษฐกิจการเมืองแบบโลกาภิวัตน์ ดังนั้นแล้ว ประเด็นเรื่องปากท้อง ที่ดินทำกิน ความยากจน และทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นเรื่องหลัก ๆ ที่พวกเขาให้ความสนใจ

ขบวนการนักศึกษาในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 โดยสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ในแง่ขององค์กรนำของขบวนการศึกษา ได้ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรสามประสานที่เป็นองค์กรนำของเครือข่ายการเมืองภาคประชาชน ในห้วงดังกล่าว (อุเชนทร์ เชียงแสน, 2556) จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทักษิณ และการรวมตัวกันของเครือข่ายการเมืองภาคประชาชนเครือข่ายใหม่ที่เรียกว่า "พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย" ซึ่งมีเป้าหมายที่

สมเหตุสมผลในการต่อต้านรัฐบาลที่ดูเหมือนจะอยู่ตรงข้ามกับฝั่งของการเมืองภาคประชาชนในขณะนั้น ดังปรากฏชื่อองค์กรภาคประชาชนส่วนใหญ่ตบเท้าเข้าร่วมเครือข่ายพันธมิตรฯ ด้วยเหตุผลที่ต่างกัน (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

จึงหมายความว่า ไม่ใช่องค์กรภาคประชาชนทุกองค์กรจะมีแนวทางเคลื่อนไหวไปในทางเดียวกันหมดทุกเรื่อง โดยเฉพาะประเด็นการใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องมือทางการเมือง หรือที่เรียกว่าประเด็น การทูลเกล้าฯ เสนอขอนายกพระราชทาน หรือ นายกมาตรา 7 ซึ่งเป็นกรณีที่ทำให้องค์กรภาคประชาชนและประชาชนส่วนหนึ่งค่อนข้างแบ่งรับแบ่งสู้กับการเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และหนึ่งในองค์กรที่ว่าก็คือขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่ง ดังที่ พรชัย ยวนยี (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) ได้พยายามอธิบายความไม่เข้ากันระหว่างขบวนการนักศึกษากับกลุ่มพันธมิตรไว้ว่า

> ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ปี 49 ปัญหาของ NGOs กระแสหลักกลับเทไปทางเหลืองหมด เพราะการต่อสู้ พฤษภา 2535 ชัยชนะ เป็นของ NGOs ไม่ใช่นักศึกษา เพราะ NGOs ได้เข้ามามีส่วนร่วมมาก ซึ่ง NGOs เหล่านี้เหมารวมไปกับนักวิชาการนะ และนักวิชาการที่ใหญ่ๆก็จะได้ตำแหน่ง หลังพฤษภา 2535 เยอะ ดังนั้นแทนที่เราจะพึ่ง องค์กรต่างประเทศในเรื่องแหล่งทุน เรากลับได้องค์กรของตัวเอง ก็คือ สสส. …
>
> . . .และสิ่งที่มันเกิดขึ้นปี 2549 มันเป็นการขาดสะบั้นไปเลย คือ NGOs มันไปทางเหลืองหมดเลย ซึ่งแน่นอนก็มีนักศึกษาไปทางเหลือง แต่นักศึกษามันเป็นพวกไม่มีผลประโยชน์ เคลื่อนไหวด้วยความบริสุทธิ์ ถ้าเคลื่อนไหวเรื่องประชาธิปไตยก็คือประชาธิปไตย จนมันเบนออกมาจากความเป็นหนึ่งเดียวกับ NGOs เรียกได้ว่าถ้าก่อนปี 2549 ไม่ไปเคลื่อนกับเหลือง คือไม่ดี แต่ถ้าหลังปี 2549 ยังเคลื่อนกับเหลืองอีก คือ หนักเลย

ดังนั้น ขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่งจึงอยู่บนเวทีพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยอย่างเต็มตัว เช่น กลุ่มของเลขาธิการ สนนท. (นางสาวกชวรรณ) หรือแม้กระทั่งกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาในนามของ ศูนย์ประสานงานนักเรียนนิสิตนักศึกษา (ศนศ.) และศูนย์ประสานงานเยาวชนเพื่อประชาธิปไตย (ศยป.) ในขณะที่ ขบวนการนักศึกษาอีกส่วนหนึ่ง เลือกที่จะไม่เคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย แต่เลือกที่จะเคลื่อนไหวโดยใช้แนวทางและวิธีการของนักศึกษาเอง ไม่เน้นการเรียกร้องนายกตามมาตรา 7 ได้แก่ กลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน ซึ่งนำโดย อมธ. และนอกจากนี้ก็ยังคงมีนักศึกษาบางส่วนเห็นว่า ควรจะจัดการกับนายกทักษิณด้วยวิธีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยมากกว่า เนื่องจากยังคงมีความชอบธรรมของการเข้าสู่อำนาจด้วยกระบวนการเลือกตั้งอยู่ จึงควรให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสิน

รอยร้าวเล็ก ๆ เริ่มเป็นทางแยกที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบรรดาองค์กร NGOs ภายใต้ร่มของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่เคยทำงานร่วมกัน และการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 ก็ยิ่งกลายเป็นจุดแตกหักสำคัญ ซึ่งได้แบ่งองค์กร NGOs และขบวนการนักศึกษาออกเป็นสองขั้ว เพราะนักกิจกรรมนักศึกษาก็มีทั้งกลุ่มที่พอยอมรับได้บ้างกับการรัฐประหาร กับกลุ่มที่มองว่าการรัฐประหารคือสิ่งที่ตรงข้ามกับประชาธิปไตยโดยสิ้นเชิง

ในกรณีนี้เห็นได้ชัด กรณีของ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย หรือ ครป. ซึ่งขณะนั้นนำโดย นายสุริยศัย กะตะศิลา อดีตเลขาธิการ สนนท. ปี 2538 - 2539 ซึ่งให้การสนับสนุนกลุ่มพันธมิตรฯ มาโดยตลอด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2551 การนำ ครป. ไปผูกติดกับกลุ่มพันธมิตรในครั้งนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่าได้ทำให้เกิดการขาดสะบั้นของความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรพี่อย่าง ครป. กับองค์กรน้องอย่าง สนนท. ที่มีแนวทางเคลื่อนไหวในการต่อต้านการรัฐประหารและอำนาจนอกระบบมากกว่า

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่อธิบายเรื่องนี้ได้ชัดเจนประการหนึ่ง คือการเผยแพร่จดหมายเปิดผนึกถึงจาก นายพงษ์สุวรรณ สิทธิเสนา เลขาธิการ สนนท. ปี 2551 ถึง นายสุริยะใส กตะศิลา เลขาธิการ ครป. (กลุ่มพันธมิตรฯ) อดีตเลขาธิการ สนนท. ปี 2538 - 2539 ในเชิงเรียกร้องให้ทบทวนตัวเอง และหันกลับมายืนข้างฝ่ายประชาธิปไตย ซึ่งมีใจความตอนหนึ่งว่า

> การเคลื่อนไหวของพี่ในนามพันธมิตรฯ ซึ่งพี่นิยามว่าเป็นการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนแต่ที่ผ่านมายิ่งทำให้ภาคประชาชนอ่อนแอ ซึ่งการเคลื่อนไหวของพันธมิตรฯ ไม่ได้พัฒนากระบวนการประชาธิปไตย และขบวนการภาคประชาชนเลย ดูจากข้อเสนอของการเคลื่อนไหวแต่ละครั้ง ด้วยการอิงกับพระราชอำนาจ หรือ สู้เพื่อในหลวง และใช้วิธีการอะไรก็ได้เพื่อไล่ทักษิณ ไม่ได้พัฒนาจิตสำนึกของมวลชนเพื่อนำไปสู่คุณภาพได้เลย ยิ่งทำให้พลังฝ่ายขวาที่ใกล้จะสูญพันธ์กลับมามีอำนาจมากขึ้น
>
> ผมอดเป็นห่วงพี่ไม่ได้ในการเคลื่อนไหวของพี่ ทั้ง สนนท. เองก็มีส่วนในการก่อตั้ง ครป. พวกผมเป็นคนรุ่นหลังต้องพิทักษ์เจตนารมณ์ของการตั้ง ครป. ไม่ให้มันบิดเบือนจากประวัติศาสตร์การต่อสู้จากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ แต่พี่กลับใช้ ครป.เข้าไปสนับสนุนการเคลื่อนไหวของพันธมิตรฯ ซึ่งการเคลื่อนไหวของพันธมิตรฯ ไม่มีการพูดถึงคนชั้นล่างในการเข้าถึงระบอบประชาธิปไตย เช่น ให้รัฐกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การเลือกตั้งผู้ว่าฯรวมทั้งระบบสวัสดิการที่มากกว่านโยบายประชานิยม การเก็บภาษีอัตราก้าวหน้า หรือถ้านำเสนออย่างนี้กลัวว่าชนชั้นกลางในเมืองที่มาไล่ทักษิณจะไม่เข้าร่วมหรือเปล่าพี่?

จดหมายฉบับนี้ ค่อนข้างชัดเจนในการอธิบายถึง ความสัมพันธ์อันดี ระหว่าง สนนท. และ ครป. ที่กำลังขาดสะบั้น จากสถานการณ์ทางการเมืองและภูมิทัศน์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปในขณะนั้น จากความสัมพันธ์แบบพี่น้อง ระหว่างสององค์กรที่เคยร่วมประสานงานกันนำเครือข่ายภาคประชาชน กลับกลายเป็นสององค์กรที่มีทางเดินคนละทาง จนทำให้ต้องขบคิดถึงความเป็นไประหว่างขบวนการนักศึกษากับ NGOs ที่เคยมี

ดังนั้นแล้ว เมื่อเวลาผ่านไป และรอยปริแยกทางการเมือง ระหว่างการเมืองสองฝั่งเริ่มแตกหักจากกันมากขึ้น นักศึกษาที่เคยเคลื่อนไหวโดยยึดติดกับ NGOs ก็เริ่มถูกปล่อยให้โดดเดี่ยว และไร้เงินทุนจะเคลื่อนไหว จากทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังที่ พรชัย อธิบายเรื่องเงินทุนในการเคลื่อนไหวของ NGOs และขบวนการนักศึกษา ไว้ดังนี้

> พอเทกระแสมา เมื่อการแตกหักของ NGOs ไม่ไปทางเดียวกับนักศึกษา นักศึกษาก็เลยไปสนิทกับนักการเมืองไง เพราะแหล่งทุนต่างประเทศเขาไม่สนับสนุนประเทศไทยแล้ว เขามองว่าประเทศไทยมันพัฒนาไปไกลแล้ว เขาจึงไปพัฒนาประเทศที่ด้อยพัฒนากว่านี้ เช่น กัมพูชา ดีกว่า หรือพูดง่ายๆ คือ ประเทศไทยค่อนข้างมีการพัฒนามากกว่าอีกหลายประเทศ จึงไปช่วยประเทศอื่นดีกว่า

ดังนั้น เมื่อถึงเวลาที่ขบวนการนักศึกษาจะต้องปรับตัว ขบวนการนักศึกษาจึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกับนักการเมืองอีกขั้วมากขึ้น โดยเฉพาะองค์กรกลางนักศึกษา อย่าง สนนท. แต่กระนั้น การที่นักศึกษาส่วนหนึ่งไปเคลื่อนไหวทางการเมืองกับกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) นั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกอย่างจะราบรื่น และสวยหรู ดังที่ พรชัย ยวนยี (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) ได้อธิบายว่า

> เมื่อหลังปี 49 นักศึกษาต้องการประชาธิปไตย มันก็ปฏิเสธไม่ได้ที่จะต้องไปกับแดง เพราะมันมีชุดความคิดที่คล้ายๆกัน แต่แน่นอนว่านักศึกษามันต้องคิดมากกกว่านั้น คือไม่ยอมคอรัปชั่นด้วย ดังนั้นแทนที่เราจะมีพันธมิตรใหม่ คือ NGOs เราก็ด่า หรือนักการเมืองพรรคเพื่อไทย ซึ่งเราก็มองว่าไม่ได้มีอุดมการณ์เป็นประชาธิปไตยจริงๆ แต่เน้นที่การได้เข้าไปเป็นรัฐบาล สุดท้ายนักศึกษาก็พูดมากไม่ได้ สุดท้ายก็ไม่มีเงินเคลื่อนไหว แต่ก็ต้องเคลื่อนกันแบบไม่มีเงิน นักเคลื่อนไหวพอจะทำอะไรสักอย่าง ต้องออกเงินเอง จึงกลายเป็นภาระในการแบกรับมันเยอะมาก และด้วยภาระในการแบกรับที่เยอะมาก นักศึกษาจึงกลับมาตั้งคำถามที่ตัวเรา ว่ามันเหนื่อยและไม่รู้จะทำเพื่ออะไร ในเมื่อเป้าหมายมันใหญ่

พันธมิตรทางการเมืองแบบหลวม ๆ ระหว่าง สนนท. กับ นปช. หรืออาจเรียกว่า ขบวนการนักศึกษากับนักการเมืองในขณะนั้น ไม่ได้มีความเหนียวแน่นและไว้วางใจกันมากนัก เป็นเพียงพันธมิตรจำเป็นชั่วคราว และความเห็นร่วมกันเฉพาะเรื่อง โดยเฉพาะอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้ง แต่กระนั้นขบวนการนักศึกษาก็ยังคงมีประเด็นรายละเอียดอื่น ๆ ที่ไม่อาจไว้วางใจนักการเมืองได้ เช่น ปัญหาการคอรัปชั่น แนวทางการพัฒนาประเทศที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุน การสนับสนุนองค์กรชาวบ้านและการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน เป็นต้น

โครงสร้างพันธมิตรดังกล่าว มีพลวัตรของความเปลี่ยนแปลงและซับซ้อนอย่างมากในช่วงการเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว แต่ก็เริ่มเข้ารูปเข้ารอยเมื่อภูมิทัศน์ทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนเริ่มลงตัวภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองปี พ.ศ. 2553 เริ่มจากการก่อตั้ง NGOs กลุ่มใหม่ ๆ เช่น iLaw ประชาไท เป็นต้น โดยเคลื่อนไหวด้วยเงินทุนจากต่างประเทศ ที่ให้การสนับสนุนเป็นหลัก เน้นเป้าหมายไปที่การพัฒนาประชาธิปไตยซึ่งคลอนแคลนอยู่ในขณะนั้น นับว่าเป็นอีกหนึ่งของตัวละครทางการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ หลังจากรัฐประหารปี พ.ศ. 2549 และได้กลายเป็นพันธมิตรสำคัญของขบวนการนักศึกษาในเวลาต่อมา

4.1.1.4 บริบททางการเมืองภายในมหาวิทยาลัย

ภายในรั้วมหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2548 เป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของอธิการบดีจาก ศ.ดร. นริศ ชัยสูตร เป็น ศ.ดร.สุรพล นิติไกรพจน์ ซึ่งก็ได้เปลี่ยนคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขนานใหญ่และได้ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล อาจารย์คณะนิติศาสตร์ อดีตผู้นำนักศึกษาในยุคเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ (ปี พ.ศ. 2535) มาเป็นรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฝ่ายการนักศึกษา อันอาจมองได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านสู่การเคลื่อนไหวของนักศึกษาธรรมศาสตร์ยุคใหม่

ขณะนั้น กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ เป็นกิจกรรมทั่ว ๆ ไป ที่ค่อนข้างมีความหลากหลาย ทั้งกิจกรรม Freshly Games – Freshly Night ,การถกประเด็นเรื่องรับน้อง (SOTUS) ,เวทีโดมวิชาการ ไปจนถึงงานฟุตบอลประเพณีธรรมศาสตร์-จุฬาฯ และขบวนพาเหรดล้อการเมือง อันเป็นตัวจุดกระแสการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาเป็นระลอก ๆ และนอกจากนี้ ยังมีกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการเคลื่อนไหวทั้งร่วมและไม่ร่วมกับ สนนท. เช่น กลุ่มวรรณศิลป์ กลุ่มล้อการเมือง เป็นต้น

ในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งถือเป็นปัจจัยทางการเมืองที่สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็คือการต่อสู้ในเรื่องของการย้ายนักศึกษาปริญญาตรีทุกชั้นปี ไปเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต โดยเป็นนโยบายของมหาวิทยาลัยซึ่งมีกำหนดให้ย้ายไปพร้อมกันในปีการศึกษา 2549 จึงเป็นที่มาของแนวความคิดนักศึกษาหลายกลุ่ม รวมไปถึงองค์การนักศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ที่จะพยายามจัดกิจกรรมที่ท่าพระจันทร์ให้มากที่สุด เพื่อแสดงให้เห็นว่าธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ยังคงการใช้ประโยชน์ และมีความสำคัญต่อนักศึกษาธรรมศาสตร์ รวมไปถึงมีความสำคัญต่อการเมืองไทย

ตั้งแต่งานกิจกรรมโดมวิชาการ ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 ซึ่งประจวบเหมาะกับการจัดรายการเมืองไทยรายสัปดาห์สัญจร และกระแสการเมืองที่ร้อนแรง การสร้างสีสันให้ท่าพระจันทร์ จึงน่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาคิดเคลื่อนไหวทางการเมือง ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ และอาจเป็นส่วนหนึ่งของที่มาในกรณี “เปิดลานโพธิ์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการล่ารายชื่อ 50,000 ชื่อ เพื่อตรวจสอบทักษิณฯ” ในเวลาต่อมา

ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และการประชามติรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้ย้ายเอานักศึกษาหลักสูตรภาคปกติทั้งหมดไปเรียนที่ ศูนย์รังสิต ตลอด 4 ปีการศึกษา เป็นอีกหน้าฉากหนึ่งของบริบทภายในมหาวิทยาลัยที่ทำให้นักศึกษาส่วนหนึ่ง ย้ายฐานการเคลื่อนไหวทางการเมือง และกิจกรรมอื่น ๆ ไปอยู่ที่รังสิตมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ โดยมีตึกกิจกรรมนักศึกษาศูนย์รังสิตเป็นศูนย์กลาง ในขณะเดียวกัน ธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2551 – 2553 ก็ยังคงไว้ซึ่งการจัดกิจกรรมทางการเมือง ในฐานะสัญลักษณ์และพื้นที่ประวัติศาสตร์ เพื่อให้ประชาชน ญาติวีรชน และนักกิจกรรมรุ่นเก่า ได้มารำลึกตามงานรำลึกต่าง ๆ ที่มีการจัดเป็นประจำทุกปี อาทิ งานรำลึกเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เป็นต้น รวมไปถึงการจัดกิจกรรมงานเสวนาใหญ่ ๆ ที่ต้องการให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วม ก็ยังคงจัดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เช่นเดิม แม้ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่ในขบวนการนักศึกษาจะย้ายไปเรียนที่รังสิตแล้วก็ตาม

ขณะที่กิจกรรมโดยภาพรวมของนักศึกษา ไม่ว่าจะเป็นที่ท่าพระจันทร์ หรือรังสิต ยังคงเป็นการจัดกิจกรรมงานประจำปีต่าง ๆ อาทิ การแข่งขันกีฬา Freshly Games งานรับเพื่อนใหม่ งาน Freshly Night งานฟุตบอลประเพณีธรรมศาสตร์ – จุฬาฯ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่นั้น ยังคงเน้นที่งานรื่นเริง เพื่อสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ โดยบางงานอาจสอดแทรก ปลูกฝังค่านิยมของมหาวิทยาลัยในเรื่องธรรมศาสตร์และการเมืองอยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อย

อย่างไรก็ตาม เป็นข้อสังเกตว่า นักกิจกรรมนักศึกษาจะแบ่งการทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัยออกเป็นสองฐานพื้นที่ใหญ่ ๆ คือ กิจกรรมมหาวิทยาลัย ซึ่งมักเกิดจากนักกิจกรรมที่ทำในกลุ่มหรือสังกัดของ อมธ. สภานักศึกษา หรือชุมนุม/ชมรม กลุ่มอิสระของมหาวิทยาลัย กับอีกส่วน คือ กิจกรรมภายในคณะ เช่น กิจกรรมรับน้อง-ประชุมเชียร์ กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบทของคณะ กิจกรรมดนตรี กิจกรรมกีฬา ภายในคณะ ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมภายในคณะของตนเองมากกว่ากิจกรรมของมหาวิทยาลัย

4.1.2 วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเชิงเป้าหมายของขบวนการ

คำถามสำคัญที่ต้องนำมาวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเชิงเป้าหมายของขบวนการ คือ ท้ายที่สุดแล้ว จุดประสงค์หรือเป้าหมายของขบวนการนักศึกษาเหล่านั้น ให้ความสนใจกับการเคลื่อนไหวเรียกร้องในเรื่องอะไรหรือประเด็นอะไรเป็นหลัก และจะสามารถจำแนกประเภทการเคลื่อนไหวในประเด็นเหล่านั้นได้หรือไม่ ซึ่งในประเด็นนี้เอง พรชัย ยวนยี อดีตเลขาธิการ สนนท. ปี 2554 ได้อธิบายถึงสองทิศทางในเชิงเป้าหมายของขบวนการนักศึกษา (ในทางการเมือง) ดังนี้

> คือ พวกผมมองกันสองมุม กล่าวคือ สำหรับผม ก็จะเป็นคนที่ถ้าแก้ปัญหาโครงสร้างไม่ได้ ก็ไม่มีทางแก้ปัญหาเรื่องเล็กได้ กล่าวคือ โครงสร้างต้องเปลี่ยน ทุกอย่างก็จะเปลี่ยน เมื่อประเทศมันเป็นประชาธิปไตย ทุกอย่างก็จะเปลี่ยน แต่อีกส่วนหนึ่งก็จะมองว่า การสู้เรื่องเล็ก ๆ โครงสร้างก็จะเปลี่ยน เช่น ต่อสู้เรื่องที่ดิน ก็จะเกิดการกระจายรายได้ กระจายทรัพยากร โครงสร้างก็จะเปลี่ยนเอง (พรชัย ยวนยี, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559)

กล่าวคือ นักกิจกรรมส่วนหนึ่งมองว่าปัญหาเชิงโครงสร้างทางการเมือง เป็นปัญหาหลักที่ขบวนการทางสังคมต้องให้ความสนใจเป็นอันดับแรก ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งมองว่าประเด็นปัญหาในเรื่องที่หลากหลายของสังคมเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไขกันไปเป็นเรื่อง ๆ ก่อน ซึ่งคล้ายกับคำอธิบายในประเด็นเรื่อง “งานร้อน งานเย็น” ของขบวนการนักศึกษาก่อน พ.ศ. 2549 ในงานของ จารุวัฒน์ เกยูรวรรณ ที่อธิบายว่า ขบวนการนักศึกษาแต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กร จะมีงานเย็น หรืองานประจำตามความสนใจของกลุ่มหรือตัวเองอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องทรัพยากร การศึกษา หรือการศึกษาพัฒนาชนบท หากแต่ขบวนการเหล่านั้นจะพร้อมใจกันไปรวมตัวเคลื่อนไหวเรียกร้องในเรื่องเดียวกันก็ต่อเมื่อมีงานร้อน หรือประเด็นที่กำลังเป็นกระแสและส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างมาก จึงเป็นที่น่าสนใจว่า แล้วสถานการณ์เช่นไรที่จะทำให้ขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ ละทิ้งประเด็นเคลื่อนไหวตามความสนใจของกลุ่ม และหันมาให้ความสนใจในประเด็นเชิงโครงสร้างทางการเมืองร่วมกัน

หากวิเคราะห์จากการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของความขัดแย้ง และการเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้วนั้น พบว่า วิกฤติการณ์ทางการเมือง และโจทย์ใหญ่ทางการเมืองที่เปลี่ยนภูมิทัศน์ของการเมืองภาคประชาชนได้ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อขบวนการนักศึกษา สิ่งเหล่านี้กระตุ้นให้นักกิจกรรมนักศึกษาหันกลับมาให้ความสนใจกับการเมืองในเชิงโครงสร้างร่วมกัน หากแต่ปัญหาทางการเมืองที่ซับซ้อน และชุดความจริงที่ปรากฏต่อสังคมยังไม่เป็นชุดเดียวกัน ขบวนการนักศึกษาจึงเกิดการตีความปัญหาของการเมืองการปกครองไทยในรูปแบบที่แตกต่างกัน

ด้านหนึ่งคือปัญหาความฉ้อฉล อำนาจนิยมแบบรัฐบาลเสียงข้างมากเบ็ดเสร็จ และการเป็นปฏิปักษ์ต่อการเมืองภาคประชาชน และความไร้ธรรมาภิบาลของรัฐบาลทักษิณ รวมถึงกระแสของการเมืองภาคประชาชนที่เทไปในทางตรงข้ามกับทักษิณ ได้ทำให้นักกิจกรรมนักศึกษาส่วนหนึ่งเริ่มเบี่ยงเบนกระแสประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ และเลือกเส้นทางที่จะแก้ไขปัญหาการเมืองไทยโดยอาจไม่ใช้วิธีการตามวิถีทางประชาธิปไตย ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง ขบวนการนักศึกษาอีกไม่น้อยซึ่งมีกระบวนการจัดตั้ง ส่งต่อทางความคิดจากรุ่นสู่รุ่นที่เข้มแข็ง ยังคงมีมุมมองว่าปัญหาของรัฐบาลอำนาจนิยมแบบทหารและรัฐราชการ (Authoritarian States/Bureaucratic state) เป็นปัญหาหลักของการเมืองและประชาธิปไตยไทยอยู่ แต่ก็ยังมีนักกิจกรรมนักศึกษาอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่เกิดการตกผลึกทางความคิด หรือเลือกเคลื่อนไหวไปในทางใดทางหนึ่ง และยังคงสงวนท่าทีทางการเมืองภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งเหล่านี้

อย่างไรก็ตาม ปัญหาของการจัดประเภทขบวนการนักศึกษาในเชิงเป้าหมายดังกล่าว ยังคงมีความซับซ้อนของคำอธิบาย และทำให้การให้คำนิยามหรือจัดกลุ่มขบวนการนักศึกษาที่มีเป้าหมายแตกต่างกันเช่นนี้ เสมือนว่าอยู่บนเส้นความขัดแย้งคนละเรื่องหรือคนละประเด็นกัน แม้ว่า จะมีนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์หลายคนพยายามให้คำอธิบายของความขัดแย้งนี้ในมุมที่หลากหลาย แต่ผู้วิจัยเลือกที่จะกระชับคำนิยามความขัดแย้งดังกล่าวให้สั้นและกลายเป็นประเด็นเรื่องเดียวกันมากที่สุด นั่นคือ การพยายามอธิบายความขัดแย้งดังกล่าวให้อยู่บนนิยามว่าด้วยประชาธิปไตย

คำอธิบายเรื่องประชาธิปไตย ของ Yoshifumi Tamada ในการบรรยายพิเศษ เรื่องประชาธิปไตย การกลายเป็นประชาธิปไตยและการออกจากประชาธิปไตยของประเทศไทย ในงานการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2551 ซึ่งได้แบ่งการนิยามประชาธิปไตยออกเป็น 2 รูปแบบ รูปแบบหนึ่งคือ ประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ อันเป็นความหมายของประชาธิปไตยอย่างกระชับที่สุด (Necessary) ซึ่งให้ความสำคัญกับวิธีการได้มาซึ่งผู้มีอำนาจ โดยหมายถึงกระบวนการเลือกตั้ง และต้องเป็นการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันอย่างเสรี ในขณะที่นิยามอีกรูปแบบ คือการนิยามประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาซึ่งขยายความประชาธิปไตยไปให้ความสำคัญกับรูปแบบการใช้อำนาจของรัฐบาล ประเด็นเรื่องสังคม สิทธิเสรีภาพของประชาชน สวัสดิการของประชาชน เป็นต้น (Yoshifumi Tamada, 2551)

เมื่อนำมาวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาของไทยภายใต้คำนิยามดังกล่าว จะพบว่าขบวนการนักศึกษาส่วนใหญ่ยังคงให้ความสำคัญกับคำว่าประชาธิปไตยอยู่ แม้ว่าจะมีเส้นทางที่เกี่ยวพันกับการรัฐประหารและวิถีทางที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอยู่บ้าง แต่ภาคส่วนที่เป็นขบวนการนักศึกษาโดยส่วนใหญ่แล้วก็ยังคงอยู่คนละข้างกับระบอบการปกครองที่เรียกว่าเผด็จการ ดังเช่น กรณีของ นายธัชพงศ์ แกดำ อดีตนักกิจกรรมนักศึกษา แกนนำกลุ่มเครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศ

ไทย คปท. (ปี พ.ศ. 2556 – 2557) ที่แม้ว่าจะให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการเมืองและขัดขวางการเลือกตั้ง ตามแนวทางของ คปท. ในช่วงปี พ.ศ. 2557 แต่ก็ยังคงออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการรัฐประหาร ภายหลังการรัฐประหารในปีเดียวกันนั้น เป็นต้น

ดังนั้น จึงอาจสามารถให้คำนิยามของขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ โดยอาศัยเส้นแบ่งของคำนิยามว่าด้วยประชาธิปไตย ภายใต้ภาวะความขัดแย้งทางการเมืองได้ ดังนี้

4.1.2.1 ขบวนการนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหามากกว่าเชิงกระบวนการ

กล่าวคือ เป็นกลุ่มขบวนการนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจของรัฐบาลที่ต้องการให้มีธรรมาภิบาล และมองว่าการไร้จริยธรรมทางการเมืองของรัฐบาลประชาธิปไตย ที่ทำให้เกิดรัฐบาลเสียงข้างมากเบ็ดเสร็จ การทุจริตคอรัปชั่น และเป็นปรปักษ์กับการเมืองภาคประชาชนของรัฐบาลทักษิณ ทำให้ประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2540 ไม่สามารถขยายต่อไปได้ภายใต้การกระทำของรัฐบาลทักษิณและพรรคไทยรักไทย ดังนั้น การกระทำการใด ๆ ซึ่งรวมไปถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ท้าทายอำนาจรัฐ การสร้างกลไกรัฐธรรมนูญที่จำกัดอำนาจรัฐ และอาจรวมถึงการรัฐประหารเพื่อปฏิรูปทางการเมือง จึงอาจเป็นสิ่งที่ชอบธรรม ที่จะทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาที่เข้มแข็งในอนาคต ซึ่งในกรณีนี้ ผู้วิจัยหยิบยกกรณีศึกษาของขบวนการนักศึกษาประเภทดังกล่าว 3 กลุ่มมาเป็นกรณีศึกษาเพื่ออธิบายให้เห็นความหลากหลายและระดับความเข้มข้นของเป้าหมายในทางการเมืองตามระดับเฉดสีของประชาธิปไตย ได้แก่ (1) สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท. 2548 – 2549) (2) ศูนย์ประสานงานนักเรียนนิสิตนักศึกษา (ศนศ.) และศูนย์ประสานงานเยาวชนเพื่อประชาธิปไตย (ศยป.) และ (3) กลุ่มเครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ (Young PAD.)

ทั้งนี้ ขบวนการนักศึกษาตามข้อ (1) และ (2) เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ก่อนการรัฐประหาร ปี 2549 จึงมีบริบทเชิงความคิด และเป้าหมายที่สนับสนุนกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย เนื่องจากมองว่ารัฐบาลทักษิณเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับนิยามประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาอย่างชัดเจน แต่ก็ยังคงกังวลกับข้อเรียกร้องที่ใช้วิธีการอันไม่เป็นประชาธิปไตยของกลุ่มพันธมิตรอยู่บ้าง ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาตามข้อ (3) เกิดขึ้นภายหลังการรัฐประหารปี 2549 และบทเรียนของการสร้างเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรัฐประหาร จึงมีความชัดเจนในการเลือกใช้วิถีทางซึ่งไม่เป็นประชาธิปไตยมากกว่า 2 กลุ่มแรก ดังรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

1) กลุ่มที่สนับสนุนกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กรณีสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ช่วงต้นปี พ.ศ. 2549

ช่วงเวลาการเคลื่อนไหว กุมภาพันธ์ 2549 – กรกฎาคม 2549

ที่มาของปฏิบัติการ เริ่มจากที่เลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ในขณะนั้น ได้ขึ้นเวทีประกาศเข้าร่วมชุมนุมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 โดย สนนท. นำโดย นางสาวกชวรรณ ชัยบุตร ในนามเลขาธิการฯ ส่วนทีมงานของ สนนท. ในขณะนั้นยังคงมีท่าทีต่อกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ตามแต่การวิเคราะห์หรือตกผลึกทางการเมืองของนักกิจกรรมแต่ละคน แต่ ณ ที่นี้จะวิเคราะห์ในส่วนของการใช้ชื่อ สนนท. เคลื่อนไหวโดยเลขาธิการ สนนท. ซึ่งสนับสนุนกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย

เป้าหมายของขบวนการ ในกรณีดังกล่าว มีความชัดเจนถึงการสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยภายใต้คำนิยามประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหา ที่ขยายความไปถึงการปฏิรูปการเมือง และสร้างประสิทธิภาพกลไกการตรวจสอบทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ดังใจความตอนหนึ่งในการปราศรัยของ กชวรรณ เลขาธิการ สนนท. เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2549 ว่า (กชวรรณ ชัยบุตร, 2549ก)

> มีหลายคนถามว่า หากไม่เอานายกฯ แล้วจะเอาใครขึ้นมาเป็นนายกฯ เราตอบได้ว่า ถ้าไม่เอานายกฯ ทักษิณแล้ว เราจะเอาสังคมแบบไหน เพราะหากไม่มีนายกฯ ทักษิณ การปฏิรูปการเมืองก็จะเกิดขึ้น จะทำให้มีการปลดล็อกกลไกการตรวจสอบ โซ่ตรวนที่ล็อกไว้อยู่ในขณะนี้ อย่างเช่น รัฐสภา สื่อมวลชน ขบวนการของภาคประชาชน และองค์กรอิสระจะไม่ถูกกดดันและบีบบังคับ ทำให้สามารถตรวจสอบรัฐบาลได้ ดังนั้น เราต้องปลดปลอกคอให้กับ ส.ส.ในสภา สิ่งที่เราต้องการในวันนี้ก็คือ พลังของประชาชนที่จะขับไล่ทรราช

อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิธีการตามรูปแบบประชาธิปไตยนั้น สนนท. เพียงต้องการให้นายกทักษิณลาออกจากตำแหน่ง และให้คณะรัฐมนตรีชุดเดิมปฏิบัติหน้าที่ต่อไป โดยไม่ได้ต้องการให้เกิดสุญญากาศทางการเมือง และไม่ต้องการการเปลี่ยนผ่านอำนาจโดยไม่ได้มาจากประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายที่ยังคงให้ความสำคัญกับนิยามของประชาธิปไตยในเชิงวิธีการด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ของเลขาธิการ สนนท. เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2549 เกี่ยวกับท่าทีของ สนนท. และการเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มพันธมิตรฯ ว่า (กชวรรณ ชัยบุตร, 2549ค)

> แต่ไม่ว่าอย่างไรการเลือกตั้งต้องดำเนินต่อไปตามครรลองการเมืองระบอบประชาธิปไตย เพราะหากไม่มีการเลือกตั้งก็จะทำให้เกิดสุญญากาศทางการเมือง ซึ่งจะทำให้มีรัฐบาลที่มาจากการแต่งตั้ง แม้ว่าการเลือกตั้งในครั้งนี้จะไม่เป็นธรรม ไม่ทำให้สังคมมีความหวัง เพราะยังมีล๊อคทางการเมืองที่ยังไม่ได้ปลด แม้ว่าเงินภาษีของประชาชนที่จะต้อง

สูญเสียไปทั้ง ๆ ที่สังคมจะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะสุดท้าย ส.ส. ทั้งหลายก็ยังคงเป็นคนหน้าเก่า แต่การเลือกตั้งต้องดำเนินต่อไป

ถ้าหากจะโทษก็ต้องโทษที่ตัว พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เพราะเป็นความผิดของตัวท่านนายกฯ ที่พยายามใช้การเมืองตามระบอบประชาธิปไตยมาฟอกความผิดของตัวท่าน แต่ก็อยากจะบอกว่าแม้ว่าการเลือกตั้งครั้งนี้จะทำให้ท่านได้กลับมาใหม่แต่ก็ไม่ใช่ว่าท่านจะสามารถฟอกความผิดที่ท่านทำมาได้ ทาง สนนท. จึงเรียกร้องให้ท่านลาออก

ดังนั้น ข้อพิจารณาที่ว่า สนนท. เคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และเป็นกลุ่มหนึ่งที่ร่วมเรียกร้องให้ล้มรัฐบาลทักษิณด้วยการถวายคืนพระราชอำนาจ เรียกร้องนายกพระราชทาน ตามมาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญฯ ดังที่ปรากฏในบทความของสถาบันพระปกเกล้าฯ (วีระศักดิ์ กีรติวรนันท์, มปป.) จึงยังคงย้อนแย้งกับคำสัมภาษณ์ดังกล่าวอยู่พอสมควร และอาจสรุปได้เพียงว่า แม้ขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวกับพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในระยะแรกนั้น จะมีจุดร่วมเดียวกันในการเรียกร้องให้นายกทักษิณลาออก แต่รูปแบบวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งรัฐบาลใหม่นั้น แต่ละกลุ่มขบวนการก็ยังคงมีทัศนะที่แตกต่างกัน สนนท. ณ ที่นี้ จึงมีลักษณะของเป้าหมายที่ให้ความสำคัญนิยามประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาอยู่ แต่สำหรับวิธีการตามวิถีทางประชาธิปไตยนั้น ยังสรุปได้ไม่ชัดเจน เนื่องจากการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ของ สนนท. ในขณะนั้นก็ไม่ได้แสดงออกถึงการคัดค้านนายกมาตรา 7 เลย

อย่างไรก็ตาม บรรดานักกิจกรรมนักศึกษา และองค์กรนักศึกษาก็ยังมีประเด็นและตั้งข้อสงสัยต่อ สนนท. กับการไปเข้าร่วมเวทีของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย โดยเฉพาะข้อเรียกร้องและการเคลื่อนไหวประเด็นของการไม่ยอมรับการเลือกตั้งและนายกมาตรา 7 ซึ่งกลายเป็นจุดแตกหักจุดหนึ่งของบรรดาขบวนการนักศึกษาในยุคนั้น กลายเป็นเส้นทางหลายเส้นของขบวนการนักศึกษา ที่ส่วนหนึ่งออกมาร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และอีกส่วนหนึ่งยังคงมีการสงวนท่าที แต่เริ่มตั้งวงวิพากษ์วิจารณ์อยู่ห่าง ๆ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งบรรดากลุ่มกิจกรรมนักศึกษาและนักศึกษาเข้าร่วมสนับสนุนเป็นจำนวนมาก หรืออาจจะมากกว่าที่เข้าร่วมกับ สนนท. คือ การรวมตัวของนิสิตนักศึกษาหลากหลายสังกัดในนาม “กลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน” ภายใต้การนำขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัด ๆ ไป (พลังนักศึกษา "ถึงเวลาดอกไม้บาน" , 2549)

2) ขบวนนักศึกษาที่เข้าร่วมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กรณีศึกษา ศูนย์ประสานงานนักเรียนนิสิตนักศึกษา (ศนศ.) และศูนย์ประสานงานเยาวชนเพื่อประชาธิปไตย (ศยป.)

ช่วงเวลาเคลื่อนไหว มกราคม 2549 – 19 กันยายน 2549

ที่มาของขบวนการ เกิดขึ้นจากความพยายามของกลุ่มแรงคิด ซึ่งเป็นเยาวชนกลุ่มหนึ่ง ที่เป็นลูกหลานอดีตนักกิจกรรมที่ร่วมเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ได้รับการปลูกฝังและซึมซับอุดมการณ์ประชาธิปไตยกันมาตั้งแต่เด็ก ผ่านการมาร่วมงานกิจกรรมรำลึกและกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ เยาวชนกลุ่มนี้จึงมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมที่ต่างออกไปจากเด็กทั่วไป กล่าวคือ แทนที่จะไปเที่ยวเล่นดูหนังเป็นหลัก กลับเป็นการตั้งวงสนทนาแลกเปลี่ยน และถกเถียงกันเรื่องปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ หรือแม้กระทั่งประวัติศาสตร์

ด้วยในสถานการณ์ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 การเคลื่อนไหวของเครือข่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมีความเด่นชัดมากขึ้น นักเรียน นิสิต นักศึกษา จากหลายสถาบันให้ความสนใจในการไปร่วมรับฟังข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนร่วมชุมนุม ณ ท้องสนามหลวง กลุ่มแรงคิดจึงเริ่มปฏิบัติการประสานเครือข่ายเยาวชน โดยการตั้งจุดประสานงานเยาวชนที่มาร่วมการชุมนุมที่สนามหลวง ในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2549 และพบว่ามีนักเรียน นิสิต นักศึกษาที่มาชุมนุมร่วมลงชื่อแสดงตัวมากกว่า 1,000 คน แต่ยังคงกระจัดกระจายไม่เป็นกลุ่มก้อน จึงมีแนวคิดที่จะตั้งศูนย์ประสานงานนักเรียนนิสิตนักศึกษา หรือ ศนศ. ขึ้น และมีการแถลงข่าวเปิดตัวศูนย์ประสานงานดังกล่าวอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2549 ที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลาฯ สี่แยกคอกวัว รวมถึงออกแถลงการณ์ฉบับที่ 1/2549 มีใจความสำคัญอันเป็นเหตุผลของการจัดตั้งเครือข่ายดังกล่าวว่า (เปิดตัวศูนย์ประสานงานนร.-นิสิต-นศ. นัดเจอลานโพธิ์ก่อนเคลื่อนทัพบุกสนามหลวง, 2549)

> เนื่องจากการติดต่อประสานงานระหว่างกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ยังขาดความคล่องตัวในการดำเนินงาน จึงเกิดการรวมตัวขึ้นของนักเรียน และนักศึกษา ในสถาบันต่างๆ เพื่อจัดตั้งศูนย์ประสานงานนักเรียน นิสิต นักศึกษา สำหรับเป็นศูนย์กลางในการติดต่อสื่อสาร ระหว่างกลุ่มและองค์กรต่างๆ ให้มีความเข้าใจและปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เป้าหมายของขบวนการ ไม่ได้มีสิ่งอื่นใดนอกจากเป้าหมายในการเคลื่อนไหวสนับสนุนกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในนามของนักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือที่ในขณะนั้นเรียกว่าพลังเสื้อขาว ที่เข้าร่วมและสนับสนุนการชุมนุมขับไล่รัฐบาล

ภายใต้ความชุดความเชื่อของประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหา ที่ต้องการรัฐบาลและกลไกตรวจสอบรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพ และมีธรรมาภิบาล ซึ่งสามารถอนุมานได้ว่าเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาลและกลไกตรวจสอบรัฐบาลทักษิณ แต่ทว่า ก็ยังมีความคิดที่ไม่ลงรอยกันอยู่บ้าง เมื่อกลุ่มพันธมิตรเลือกที่จะใช้วิธีการเรียกร้องให้มีนายกรัฐมนตรีพระราชทาน ตามมาตรา 7 แห่งรัฐธรรมนูญ ดังเช่นที่ ยุรชัฏ ให้สัมภาษณ์อธิบายถึงความคิดเห็นที่แตกแยกกันภายในกลุ่มกับข้อเรียกร้องดังกล่าวของกลุ่มพันธมิตรฯ

> กลุ่ม ณ เวลาตอนนั้นมันก็แตกเป็นสองสายเหมือน สนนท. มันก็มีทั้งคนเห็นด้วยไม่เห็นด้วยเพราะว่ามาตรา 7 มันจะแก้ปัญหาได้ไหม มันก็ไม่ใช่ มันเหมือนการกดทับ (ในความคิดพี่นะ) แก้ได้เหมือนหาคนมาแล้วไงการันตีหรอว่าจะแก้ได้เพราะว่าการขัดแย้งช่วงนั้นเหมือนรากลึก มีปัญหาปมนู้นปมนี้เยอะไปหมด มันไม่ใช่แค่เรื่องว่าใครจะเป็นนายกปัญหาคอร์รัปชั่นก็มี ปัญหาโกงกินนู้นนี่นั้นที่แบบว่ารัฐบาลตอบไม่ได้อธิบายไม่ได้ สภาไม่สามารถจะใช้ถ่วงอำนาจของรัฐบาลได้ มันมีปัญหาพวกนี้แทรกอยู่มันไม่สามารถแก้ได้ขนาดนั้นในความคิดพี่ (ยุรชัฏ ชาติสิทธิชัย, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2559)

แต่ท้ายที่สุดแล้ว ศนศ. ก็ไม่ได้เสนอทางออกอื่นใด ที่นอกเหนือจากการสนับสนุนการชุมนุมและข้อเสนอตามที่กลุ่มพันธมิตรเรียกร้อง จนกระทั่งเกิดสุญญากาศทางการเมือง ในช่วงหลังการเลือกตั้งทั่วไปที่เป็นโมฆะในปี พ.ศ. 2549 และกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาโดยไม่ใช้วิถีทางประชาธิปไตย

บทบาทและจุดยืนบนพื้นที่การเมืองภาคประชาชน แม้ว่ากลุ่มดังกล่าวจะมีความพยายามรวมตัวเป็นเครือข่ายเยาวชน และสร้างให้เยาวชนขึ้นมามีบทบาทกับการเมืองไทยจนเป็นที่แตกตื่นในหน้าสื่อมวลชนอยู่บ้าง แต่ก็ยังคงไม่ใช่บทบาทนำในการชุมนุมทางการเมืองดังเช่นที่ขบวนการนักศึกษาเคยเป็นมา หากแต่ยังคงเป็นเพียงผู้เข้าร่วมส่วนหนึ่งเท่านั้น และเป็นเพียงตัวแปรตามบนพื้นที่ของการเมืองภาคประชาชนในช่วงวิกฤติ ดังที่ ยุรชัฏ อธิบายว่า

> พี่จะเข้าประชุมกับผู้ใหญ่เยอะไม่อยากบอกว่าตัวเองเป็นตัวแทนเพราะพี่รู้สึกว่าพี่ไม่ได้ถึงขั้นมีปากเสียงขนาดนั้น แต่พี่ก็ได้อยู่ด้วยกระบวนการจัดม๊อบ กระบวนการประชุมเห็นด้วยไม่เห็นด้วยก็บอกไป มีแสดงความคิดเห็นบางที่มีพี่ อาร์ท แสงธรรม เข้ามาด้วยไม่ใช่แค่พี่ ตอนนั้นในทีมหัวขบวนที่มีนักศึกษาด้วย หลัก ๆ ก็มีพี่ตาล (กชวรรณ เลขาธิการ สนนท.) แต่ว่าเค้าไม่ได้มาประชุมบ่อย ๆ ของพี่เนื่องจากเดินเข้าออกหลังเวที พี่ว่างพี่ก็เข้ามาเป็นแค่ฝ่ายเสียง แต่เขาก็ไม่ได้บอกว่าตามเรา เป็นบางไอเดียเท่านั้นที่เขารู้สึกว่าไว้ก่อนแล้วกัน (ยุรชัฏ ชาติสิทธิชัย, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2559)

นอกจากนี้ หน้าที่แอบแฝงอีกประการ สำหรับขบวนการนักศึกษาดังกล่าว คือ การเป็นเสมือนการเพิ่มความชอบธรรมให้กับกลุ่มพันธมิตรฯ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้เห็นถึงการมีแรงขับเคลื่อนจากภาคส่วนที่เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญทางการเมืองอยู่บนหน้าประวัติศาสตร์การเมืองไทยมาโดยตลอด และการที่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ในฐานะพลังบริสุทธิ์เข้าร่วมชุมนุมกับกลุ่มพันธมิตร ก็ยิ่งทำให้เห็นว่าขบวนการนักศึกษามองรัฐบาลทักษิณเป็นปฏิปักษ์กับการเมืองและประชาธิปไตยไทยเช่นกัน

3) เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ Young PAD.

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว ปี พ.ศ. 2551

ที่มาของขบวนการ จากการชุมนุมของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยระรอกแรก เมื่อปี 2549 ก่อนการรัฐประหาร ซึ่งมีการก่อตั้งของ ศูนย์ประสานงานนักเรียนนิสิตนักศึกษาเพื่อประชาธิปไตย หรือ ศนศ. ที่ค่อนข้างมีบทบาทในฐานะขบวนการนักศึกษาในเวลานั้น แต่วันเวลาผ่านไป ประกอบกับการไม่ค่อยมีกิจกรรมการรวมตัวของเครือข่ายนักศึกษาเดิม และบทบาทที่เลือนลางไปพร้อมกับการยุติการชุมนุมครั้งนั้น อีกทั้งวัยวุฒิของนักศึกษาในรุ่นนั้น ก็ทำให้หลายคนขยับจากฐานะของนักศึกษาเยาวชนไปสู่ประชาชนทั่วไป

ในการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ. 2551 ก็ยังคงเป็นอีกครั้งที่ได้รับการตอบรับจากนักเรียน นักศึกษา เยาวชนสายเลือดใหม่จำนวนมาก ซึ่งมีความสนใจทางการเมือง ผลัดเปลี่ยนเข้าไปเคลื่อนไหวและแสดงออกทางการเมืองแทนที่เยาวชนและนักศึกษาชุดเก่า

เป้าหมายของขบวนการ ประเด็นหลักของการออกมามีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนและนักศึกษากลุ่มนี้ ยังคงมีลักษณะคล้ายกับกลุ่ม ศนศ. ในช่วงปี พ.ศ. 2549 ก่อนการรัฐประหาร คือ การสนับสนุนและเข้าร่วมการชุมนุมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยอย่างชัดเจน ในฐานะส่วนหนึ่งของขบวนการทางการเมืองที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาลและเครือข่ายของทักษิณ ดังที่ วสันต์ วานิชย์ ผู้ประสานงานเครือข่ายให้สัมภาษณ์ถึงที่มาของกลุ่มดังนี้ (ผู้จัดการออนไลน์, 2551)

> เครือข่าย Young PAD. ย่อมาจาก Young People's Alliance for Democracy แปลโดยรวมก็คือเยาวชนพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย คำเหล่านี้มันบ่งบอกถึงการเคลื่อนไหวที่มีพันธกิจ มีการรณรงค์เรื่องสร้างการเมืองรูปแบบใหม่และการปกป้องความถูกต้อง โดย Young PAD. เองก็จะทำในบริบทของเยาวชน คือบางทีพันธมิตรฯ รุ่นใหญ่อาจไม่ได้มาทำกิจกรรมกับเด็กและเยาวชนมากนัก Young PAD. จึงเข้ามาช่วยแบ่งเบาในส่วนนี้

ในขณะเดียวกันก็ยืนอยู่บนหลักของประชาธิปไตยเชิงเนื้อหา ที่ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพและคุณธรรมทางการเมืองของรัฐบาล มากกว่าความชอบธรรมของรัฐบาลที่มาจากกระบวนการประชาธิปไตย หรือกล่าวคือ กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในช่วงปี พ.ศ 2551 รวมถึง Young PAD. เอง ใช้ข้ออ้างว่าด้วยรัฐบาลที่ไม่มีคุณธรรมทางการเมือง ที่มาเป็นรัฐบาลเพื่อเป็นเพียงนอมินีและช่วยเหลืออดีตนายกทักษิณเท่านั้น ทั้งรัฐบาลสมัคร และรัฐบาลสมชาย ในขณะนั้น จึงไม่มีถูกต้องชอบธรรมที่เกิดจากการบริหารประเทศ ดังที่วสันต์ ให้สัมภาษณ์ถึงอุดมการณ์ของกลุ่มว่า (ผู้จัดการออนไลน์, 2551)

> ตอนก่อตั้งกลุ่มมีเพื่อนที่ช่วยกัน 4-5 คน ซึ่งเป็นเพื่อนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน โดยอุดมการณ์คือ “ยอมเสียเงินเพื่อรักษาอวัยวะ ยอมเสียอวัยวะเพื่อรักษาร่างกาย แต่ยอมเสียชีวิตและร่างกายเพื่อรักษาธรรมะ” นั่นหมายความว่าเรากล้า ไม่มีความกลัวที่จะรักษาความถูกต้องไว้
>
> เพื่อน ๆ ในกลุ่ม Young PAD. มาจากหลาย ๆ สถาบัน พวกเราจะมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ “เรามีธรรมนำหน้า” คำว่าธรรมในที่นี้ มันแปลได้สองอย่าง คือมีทั้งคำว่า ‘ธรรมะ’ และคำว่า ‘ทำ’ ธรรมะก็คือธรรมะของพระพุทธเจ้าในการเคลื่อนไหวที่ถูกต้อง ส่วนคำว่าทำก็คือการลงมือทำจริง เราไม่ได้ตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อมีไว้แอ็กอาร์ต สร้างภาพ หรือแค่ออกมาแถลงการณ์แต่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติจริง

นอกจากนี้ ระดับความเข้มข้นที่ให้ความสำคัญกับนิยามประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการที่น้อยลงมากขึ้น โดยเฉพาะการไม่ยอมรับการได้มาซึ่งรัฐบาลตามวิธีการในระบอบประชาธิปไตยของรัฐบาลสมัคร สุนทรเวช อย่างชัดเจน และเสนอทางเลือกให้รัฐบาลประกาศลาออกทั้งคณะ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังปรากฏตามแถลงการณ์เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ ฉบับที่ 1/2551 เรื่อง การประกาศจุดยืนกลุ่มเครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ ข้อ 2 ใจความดังนี้ (เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ, 2551)

> วิกฤตการณ์บ้านเมือง ซึ่งขณะนี้ทางออกทางเดียวที่เหลืออยู่ ต้องเกิดจากสามัญสำนึกและความเสียสละของนักการเมือง เป็นหลักเท่านั้น ดังนั้นเครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ ขอร้องเรียนให้รัฐบาลภายใต้การนำของนายสมัคร สุนทรเวช ประกาศลาออกทั้งคณะ เพื่อปลดชนวนความขัดแย้ง ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะขยายวงกว้างขึ้น

ท้ายที่สุด แม้ว่ารัฐบาลของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ จากพรรคพลังประชาชน จะสามารถเข้ามาเป็นรัฐบาลได้อีกครั้ง แต่ก็เกิดการรัฐประหารเงียบจนสถานการณ์

ทางการเมืองนำไปสู่การเปลี่ยนขั้วทางการเมืองในที่สุด โดยวิธีการที่อาจเรียกได้ว่าไม่ได้เกิดจากความชอบธรรมของการเลือกตั้ง หรือยืนอยู่บนนิยามประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการสักเท่าไหร่

ดังนั้น การจัดกลุ่มขบวนการดังกล่าวว่าให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหา มากกว่าประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ จึงมีความชัดเจนเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีข้อสังเกตว่าเป้าหมายของขบวนการดังกล่าว มีความแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมากกว่าขบวนการ ศนศ. ทั้งนี้ เนื่องจาก Young PAD. (และรวมไปถึงกลุ่มสาธิตมัฆวานด้วย) มีกระบวนการจัดตั้งที่มาจากผู้ใหญ่ในรูปแบบ Top-Down มากกว่า ซึ่งเกิดขึ้นโดยความตั้งใจจากที่เห็นความสำเร็จและการมีส่วนร่วมของนักเรียนนักศึกษาในการชุมนุมปี พ.ศ. 2549 ที่ช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับการชุมนุม จึงทำให้การชุมนุมทางการเมืองรอบใหม่นี้ต้องมีองค์กรหรือกลุ่มขึ้นมารองรับลูกหลานของผู้ที่มาร่วมชุมนุม ให้เด็กได้มีพื้นที่ในการแสดงออกเช่นเดียวกับผู้ปกครองด้วย ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการจัดตั้งของ ศนศ. และ ศยป. ในปี พ.ศ. 2549 ที่เกิดจากความริเริ่มของเยาวชนและนักศึกษามากกว่า

4.1.2.2 ขบวนการนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ

เป็นกลุ่มขบวนการนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการได้มาซึ่งรัฐบาลตามระบอบประชาธิปไตย อันเป็นพื้นฐานของนิยามประชาธิปไตยเชิงกระบวนการ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธนิยามประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหา ที่ยังคงต้องการหลักประกันด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชน และรัฐบาที่มีธรรมาภิบาลอยู่ เพียงแต่ยังคงยึดมั่นในระบบการเลือกตั้งเพื่อรักษานิยามประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานให้ดำรงอยู่ เน้นกระบวนการแก้ไขปัญหาตามระบอบประชาธิปไตย และปฏิเสธรัฐบาลที่เข้าสู่อำนาจโดยมาจากการรัฐประหาร อำนาจนอกระบบ หรือไม่ได้ชนะมาจากกระบวนการเลือกตั้ง

ในกรณีนี้ ผู้วิจัยหยิบยกกรณีศึกษาของขบวนการนักศึกษาประเภทดังกล่าว 2 กลุ่มมาเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ (1) ขบวนการนักศึกษาที่ต่อต้านการรัฐประหาร และผลพวงของการรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2549 และ (2) สนนท. กับการเข้าร่วมกับกลุ่มแนวร่วมประชาชนเพื่อประชาธิปไตยแห่งชาติ (นปช.) ในปี พ.ศ. 2553

1) เครือข่ายกลุ่มกิจกรรมต้านรัฐประหาร พ.ศ. 2549

ที่มาของขบวนการ ด้วยท่าทีของกลุ่มการเมือง กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และแนวร่วมนักศึกษาในช่วงก่อนรัฐประหารเดือนกันยายน 2549 ที่ดูซบเซาลงและเงียบหายไปพักใหญ่หลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ได้เกิดกลุ่มขบวนการใหม่ที่ออกมาปกป้องหลักการของประชาธิปไตย ในเชิงกระบวนการเข้าสู่อำนาจ ที่ไม่ยอมรับและต่อต้านการรัฐประหารอย่างจริงจัง โดยรวมตัวกันในนาม “กลุ่มเครือข่าย 19 กันยา ต้านรัฐประหาร” ซึ่งมีแนวร่วมสำคัญในระยะแรกเป็นกลุ่มนักศึกษา นั่นก็คือ กลุ่มโดมแดง (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ศูนย์

ข่าวสารกิจกรรมนักศึกษา สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.ชุดใหม่) ประกอบกับเครือข่ายภาคประชาชนอื่น ๆ ได้แก่ พรรคแนวร่วมภาคประชาชน เครือข่ายพิทักษ์เจตนารมณ์พฤษภา 35 กลุ่มวารสารฟ้าเดียวกัน กลุ่มกรรมกรปฏิรูป เป็นต้น

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว หลัง 19 กันยายน 2549 - ตุลาคม 2550

เป้าหมายของขบวนการ ในระยะแรกมีความชัดเจนอย่างมากในการคัดค้านการรัฐประหาร คณะรัฐประหาร (คมช.) รวมไปถึงรัฐบาลทหารในขณะนั้น แต่ก็ต้องเจอกับแรงต่อต้านพอสมควรจากหลายฝ่าย รวมถึงกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่มีท่าทีเพิกเฉยต่อการรัฐประหารดังกล่าว ประกอบกับมีประชาชนบางกลุ่มแสดงท่าทีสนับสนุนการรัฐประหารเพื่อขับไล่รัฐบาลทักษิณด้วย เป้าหมายในระยะต่อมาจึงปรับไปสู่การดำเนินการอื่น ๆ เพื่อคัดค้านผลพวงจากรัฐประหาร เช่น การรณรงค์ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2550 เป็นต้น

ทั้งนี้ ข่าวสารที่ปรากฏส่วนใหญ่เกี่ยวกับการต่อต้านรัฐประหารในช่วงแรกนั้น ส่วนใหญ่เป็นเหตุการณ์หรือการเคลื่อนไหวในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เช่น การชุมนุมของกลุ่มต่าง ๆ ในวันที่ 22 กันยายน 2549 ภายหลังการรัฐประหาร เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักศึกษาที่มีท่าทีให้คณะรัฐประหารคืนอำนาจให้ประชาชนโดยเร็ว และยุติการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังปรากฏเป็นข้อเรียกร้องในแถลงการณ์ ของกลุ่มนักกิจกรรมในนาม สนนท.[5] เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2549 ดังนี้ (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2549)

1) ขอให้คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เร่งคืนอำนาจให้ประชาชน และให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว

2) สำหรับการสรรหาคณะร่างรัฐธรรมนูญ ขอให้เป็นไปโดยมีกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน โดย 1. เปิดให้ประชาชนทุกสาขาอาชีพ ทุกชนชั้น โดยไม่จำกัดวุฒิการศึกษา 2. จะต้องมีกระบวนการสรรหาที่โปร่งใส

3) เปิดให้มีการลงประชามติก่อนการประกาศใช้

4) ขอให้ยกเลิกการลิดรอนสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน

5) ขอให้ยุติการแทรกแซงเสรีภาพสื่อมวลชน

6) ขอให้ยกเลิกคำสั่งห้ามชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอย่างน้อยสำหรับ การจัดประชุมทางวิชาการเพื่อประโยชน์ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตย เชื่อมั่นในพลังประชาชน

---

[5] เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มีการประชุมสมัชชาประจำปีของ สนนท. เพื่อเลือกเลขาธิการ สนนท. และกรรมการบริหารขึ้นมาใหม่ จึงเท่ากับว่าขณะนั้นไม่มีเลขาธิการ สนนท. ในการขับเคลื่อนองค์กรอย่างแท้จริง

ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาอื่น ๆ มีกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ทั่วไปในการต่อต้านการรัฐประหาร ตลอดจนการแสดงออกถึงการอยู่เคียงข้างภาคประชาชนในการต่อต้านรัฐประหาร เช่น กลุ่มโดมแสบ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกลุ่มประชาธิปไตยไม่ใช่แค่กิ๊ก (กปก.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออกแถลงการณ์ ประณามการสลายชุมนุมของกลุ่มคนต่อต้านการรัฐประหารที่บ้านสี่เสาเทเวศร์ โดยมีใจความยืนยันถึงที่มาของการชุมนุม ที่ปฏิเสธรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหาร อันไม่เป็นไปตามกระบวนการประชาธิปไตย รวมถึงมีการใช้ความรุนแรงและละเมิดสิทธิการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน ดังนี้ (กลุ่มโดมแสบ และกลุ่มประชาธิปไตยไม่ใช่แค่กิ๊ก, 2550)

> จากเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมของแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ(นปก.) เมื่อช่วงค่ำวันอาทิตย์ที่ 22 ก.ค. 2550 ที่หน้าบ้านสี่เสาเทเวศน์ นั้น เรา-นักศึกษากลุ่มโดมแสบและกลุ่มประชาธิปไตยไม่ใช่แค่กิ๊ก (กปก.) ในฐานะประชาชนคนหนึ่งที่ไปร่วมชุมนุมด้วยในวันนั้น...

ส่วนเป้าหมายในเชิงการคัดค้านผลพวงของการรัฐประหารนั้น ส่วนใหญ่มีประเด็นอยู่ที่การคัดค้านรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 ตั้งแต่กระบวนการประชามติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวรณรงค์คว่ำร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 ของกลุ่มโดมแดง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีประเด็นที่คัดค้านได้แก่ (1) ในแง่ที่มาของสภาร่างรัฐธรรมนูญ ที่ให้ คมช. แต่งตั้ง จนเป็นข้อสังเกตว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญชุดดังกล่าวเป็นเพียงเนติบริกรให้กับ คมช. เพื่อร่างกฎหมายทำลายฝ่ายตรงข้าม (2) ในขณะเดียวกันเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ ก็มีความไม่เป็นประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการอยู่หลายส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดให้ สมาชิกวุฒิสภามาจากการแต่งตั้ง และการกำหนดให้สมาชิกวุฒิสภามีอำนาจในการพิจารณาแต่งตั้งองค์กรอิสระ ซึ่งอาจทำให้กระบวนการตรวจสอบถูกผูกขาดโดยกลุ่มการเมืองบางกลุ่ม และไม่ยึดโยงกับประชาชน (ฤกษ์ ศุภศิริ, 2553)

แม้กลุ่มโดมแดงจะเป็นแค่ขบวนการหนึ่งภายใต้ขบวนการภาคประชาชนอื่น ๆ ที่คัดค้านผลพวงจากการรัฐประหารดังกล่าว แต่ก็สามารถสร้างพื้นที่ในการสื่อสารรณรงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกรณีที่โปสเตอร์รณรงค์คว่ำร่างรัฐธรรมนูญที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกดึงออกโดยเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย ซึ่งได้กลายเป็นประเด็นกระตุ้นต่อมสิทธิเสรีภาพของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนทำให้เกิดกระแสในหมู่นักศึกษาเพื่อตั้งคำถามถึงการลงประชามติรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว ดังปรากฏตามแถลงการณ์กลุ่มโดมแดง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2550 ดังนี้

กลุ่มโดมแดงในฐานะเป็นส่วนหนึ่งชุมชนธรรมศาสตร์ เห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการจงใจลิดรอนสิทธิทางการเมือง ปิดกั้นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของนักศึกษา ซึ่งเป็นพฤติกรรมของพวกเผด็จการโดยแท้ และโดยเจ้าหน้าที่ในระดับล่างย่อมไม่มีเจตจำนงที่จะทำเช่นนี้ จึงขอประณามผู้ที่อยู่เบื้องหลังการปลดโปสเตอร์ของกลุ่ม นอกจากนั้น ภายใต้สังคมการเมืองไทยที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของเผด็จการทหารมายาวนานกว่า 9 เดือน เราขอเรียกร้องให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รู้จักแยกแยะความเป็นส่วนตัวของท่านที่สนับสนุนหรือรับใช้ คมช. กับความเป็นมหาวิทยาลัยซึ่งไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยให้คงเหลือพื้นที่แห่งเสรีภาพไว้ในมหาวิทยาลัย เพื่อจะได้ไม่ละอายใจมากนัก เมื่อต้องกราบไหว้ผู้ประศาสน์การ นายปรีดี พนมยงค์ (กลุ่มโดมแดง 27 มิถุนายน 2550) ("โดมแดง" ประณามผู้บริหาร มธ. ปลดโปสเตอร์คว่ำรธน. เกลี้ยง !, 2550)

2) สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท. ปี 2553) กับการเข้าร่วมการชุมนุมกับกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.)

ที่มาของขบวนการ ที่ทำให้ สนนท. ตัดสินใจเข้าร่วมการชุมนุมกับกลุ่ม นปช. เริ่มจากปัจจัยแรกคือ กรรมการบริหารชุดใหม่ ภายใต้การนำของ ตี้ อนุธีร์ เดชเทวพร เลขาธิการ สนนท. 2552 – 2553 และปัจจัยที่สองคือการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ตลอดจนสถานการณ์การเคลื่อนไหว (Movement) ของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการร่วมกันกำหนดทิศทางและจุดยืนของ สนนท. และขบวนการนักศึกษา ซึ่งการสมัชชา สนนท. ในช่วงปลายเดือนมกราคม 2553 หรือการสัมมนากลางเทอม ของ สนนท. ได้มีการวิเคราะห์สถานการณ์ผ่าน 2 มุมมองสำคัญ ได้แก่

มุมมองแรก คือ ตัวขบวนการนักศึกษาและสภาพการณ์โดยทั่วไปของนักศึกษา ณ ขณะนั้น ที่ประกอบไปด้วยความไม่สนใจทางการเมืองและทัศนคติการดูถูกคนจน (อนุธีร์ เดชเทวพร อ้างถึงใน ฉัตรสุดา หาญบาง, 2553)

นักศึกษาก็อยู่ในฐานะชนชั้นกลาง ในขณะที่ชนชั้นรากหญ้าออกมาเรียกร้องเพื่อประชาธิปไตยที่มีความเสมอภาคมากขึ้น นักศึกษาส่วนใหญ่ที่เป็นคนชนชั้นกลางก็เกิดทัศนะดูถูกดูแคลน ไม่เข้าใจ และมองว่าเป็นการก่อความวุ่นวายในสังคม ส่งผลให้นักศึกษาส่วนใหญ่เห็นคล้อยไปกับชนชั้นกลางที่พอใจกับเสรีภาพในการใช้ชีวิตบางส่วน พอพูดถึงความเสมอภาคก็จะมีทัศนะที่ดูถูกและแย้งขึ้นมาในทันที

มุมมองที่สอง คือ การประเมินสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมภายนอก ซึ่งนักศึกษาก็วิเคราะห์ว่าเป็นโอกาสทางการเมือง ที่สถานการณ์ทางการเมืองเริ่มสุกงอม และขบวนการ นปช. มีความเข้มข้นของการเคลื่อนไหวอย่างมาก และมีการขยายฐานของมวลชนของเสื้อแดงออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีทั้งปริมาณและการเป็นมวลชนที่มีคุณภาพมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ความคิดของนักศึกษาในการมองมวลชนคนเสื้อแดงเปลี่ยนไป (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559)

ช่วงเวลาการเคลื่อนไหว กุมภาพันธ์ 2553 – พฤษภาคม 2553

เป้าหมายของขบวนการ จากการวิเคราะห์เหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกขบวนการ ที่กล่าวมา ล้วนเป็นตัวกำหนดให้ทิศทางการเคลื่อนไหวไหวของ สนนท. เปลี่ยนไปในแนวทางเดียวกับ นปช. หรือคนเสื้อแดงมากขึ้น โดยเน้นไปที่บทบาทในการหนุนเสริมขบวนการ นปช. ในการต่อต้านอำนาจนอกระบบและการรัฐประหาร ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของ สนนท. อยู่แล้ว อีกทั้งยังตรงกับนิยามประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ ที่สนใจความชอบธรรมของกระบวนการเข้ามาเป็นรัฐบาลหรือการเลือกตั้งเป็นอย่างมาก อันนำไปสู่การร่วมเคลื่อนไหวกับ นปช. ในการเรียกร้องให้รัฐบาลอภิสิทธิ์ยุบสภา และเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2553 (อนุธีร์ เดชเทวพร,สัมภาษณ์, 2559) ดังปรากฏตามแถลงการณ์ที่ร่วมกับ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาภาคอีสาน (สนนอ.) เรื่อง “รัฐบาลจงยอมรับการเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชน” ซึ่งมีเนื้อหายืนยันในการยึดหลักการประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้ง โดยมีข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลอภิสิทธิ์ ในวันที่ 8 มีนาคม 2553 ดังนี้ (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาภาคอีสาน และสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2553)

1) ขอให้รัฐบาลจงยอมรับการเคลื่อนไหวและเสียงสะท้อนของประชาชนคนส่วนใหญ่ของประเทศ ไม่มีทางที่จะปฏิเสธได้ว่าคนเสื้อแดงคือคนส่วนใหญ่ของประเทศนี้ รัฐบาลต้องยุบสภาแล้วจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่เพื่อนำไปสู่วิถีทางตามระบอบประชาธิปไตย และนำรัฐธรรมนูญปี 2540 มาแก้ไขมาตราที่เป็นอำมาตยาธิปไตยออกไป แล้วนำกลับมาใช้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้มาโดยไม่ชอบธรรมจากการรัฐประหาร

2) ขอประณามบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นอีแอบทางการเมืองที่พยายามต่อต้านหรือขัดขวาง เพื่อให้กลุ่มคนเสื้อแดงยุติการเคลื่อนไหวที่จะถึงนี้ โดยอ้างเหตุผลว่าจะนำไปสู่ความรุนแรง ซึ่งเป็นการสร้างภาพไว้เกินจริงว่าการเคลื่อนไหวในครั้งนี้เป็นที่น่าหวาดกลัว ทั้งที่แนวทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงเป็นแนวทางสันติวิธีและเป็นไปตามสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทุกประการ

3) ขอให้กองทัพวางท่าทีอยู่นิ่งเฉยและห้ามสร้างเงื่อนไขในการทำรัฐประหาร ไม่ว่าเงื่อนไขใดหรือกรณีใดก็ตาม

4) ด้วยความที่การเคลื่อนไหวในครั้งนี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญของประชาชน รัฐบาลจึงไม่มีสิทธิ์ใด ๆ โดยเด็ดขาดที่จะออกกฎหมายพิเศษเพื่อสร้างเงื่อนไขในการปราบปรามประชาชน ซึ่งจะเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน

4.1.2.3 ขบวนการนักศึกษาอื่นๆ เคลื่อนไหวโดยพยายามสงวนท่าทีทางการเมือง กรณีศึกษา เครือข่ายนิสิตนักศึกษารักประชาชน ภายใต้การนำของ อมธ.(พ.ศ.2549)

ที่มาของขบวนการ เครือข่ายนิสิตนักศึกษารักประชาชน เกิดจากการประสานงานเครือข่ายนิสิต นักศึกษา ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 ภายใต้การนำขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้การนำของรัฐบาลทักษิณ 2 แต่ก็ยังสงวนท่าทีกับการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ทั้งนี้ เนื่องจากประสบการณ์และบทเรียนจากการชุมนุมทางการเมืองขนาดใหญ่ในอดีต ที่อาจก่อให้เกิดการนองเลือดและไม่ใช่คำตอบของการแก้ไขปัญหาในวิกฤติการเมืองเช่นนี้ ประกอบกับการมองว่า การเคลื่อนไหวควรจะมีการดำเนินการมากกว่าแค่การออกแถลงการณ์ทางการเมือง ดังที่องค์การนักศึกษาเคยดำเนินการมาในอดีต (ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

สิ่งที่ อมธ. ทำเริ่มจากการระดมความคิดเห็นเพื่อประเมินสถานการณ์ และกำหนดทิศทางในการเคลื่อนไหว โดยมีนักกิจกรรมรุ่นก่อน ๆ เข้ามาถ่ายทอดประสบการณ์และให้คำแนะนำ จนได้ข้อสรุปที่จะเคลื่อนไหวด้วยการล่ารายชื่อเพื่อนำนายกทักษิณเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบตามรัฐธรรมนูญ และเริ่มสร้างเครือข่ายปฏิบัติการร่วมกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ (สุรพงษ์ บุญเดชารักษ์, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

ช่วงเวลาการเคลื่อนไหว มกราคม 2549 – มีนาคม 2549

เป้าหมายของขบวนการ แม้ว่าสิ่งที่เครือข่ายนิสิตนักศึกษารักประชาชนทำจะเป็นสิ่งที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในฐานะที่ให้ความสำคัญกับนิยามประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาที่ต้องการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ทว่าขบวนการนักศึกษากลุ่มนี้ก็ให้ความสำคัญกับนิยามประชาธิปไตยในเชิงวิธีการเช่นกัน กล่าวคือ พวกเขายังคงปฏิบัติการตามเส้นทางที่อยู่ในกติกาประชาธิปไตย โดยใช้กระบวนการตามรัฐธรรมนูญ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับกระบวนการตรวจสอบของประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาให้มากขึ้น ซึ่งอาศัยหลักเกณฑ์วิธีการตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 304

และในขณะเดียวกัน อมธ. ก็เพียงต้องการสร้างทางเลือกของการปฏิเสธรัฐบาลทักษิณ แต่ไม่ได้ต้องการใช้วิธีการที่อาจเบี่ยงเบนต่อประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ ดังปรากฏตามเหตุผลจากบทสัมภาษณ์อุปนายก อมธ. ในเว็บไซต์ประชาไท ดังนี้

> แต่ในครั้งนี้ทาง อมธ. ต้องการสร้างกระแสให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ทางการเมือง เนื่องจากสภาวะการเมืองไทยในปัจจุบันดูเหมือนว่าสังคมจะมองไม่เห็นทางออก เพราะฉะนั้นนักศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่ออกมาหาแนวทาง การออกมาเคลื่อนไหวของประชาชนจำนวนหลายหมื่นคนก็แสดงให้ตระหนักแล้วว่า ประชาชนต้องการเห็นความเปลี่ยนแปลง
>
> อย่างกรณี เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ ก็มีนักศึกษาจำนวนหนึ่งเข้าร่วมการชุมนุม แต่ส่วนใหญ่ไปในลักษณะปัจเจก นักศึกษาบางส่วนเห็นว่าเวทีนั้นก็ยังไม่ใช่เวทีของนักศึกษา ทำให้หลายคนไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น เพราะฉะนั้นเราจึงอยากสร้างพื้นที่ใหม่ๆ เพื่อเป็นทางออก (อมธ. เตรียมผนึกกำลัง นศ. ทั่วประเทศเขย่าบัลลังก์ "ทักษิณ", 2549)

โดยขบวนการดังกล่าวให้ความสำคัญกับเหตุผลสามประการหลักของการเคลื่อนไหว คือ (1) ต้องการจุดประกายกระตุ้นให้ภาคประชาชนตระหนักและสนใจในการตรวจสอบนักการเมือง (2) คือเป็นเสมือนการให้ความรู้และข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ และ (3) มองว่ายังมีประชาชนและนักศึกษาอีกจำนวนมากที่ว่าควรจะทำอะไรสักอย่าง แต่ไม่ใช่การไปร่วมชุมนุมกับกลุ่มพันธมิตรฯ (ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

การเคลื่อนไหวตามเป้าหมายดังกล่าว ยังรวมไปถึงการรณรงค์ของกลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน ที่เรียกว่า Vote for NO VOTE หรือ การรณรงค์ให้ประชาชนไปใช้สิทธิงดออกเสียงเพื่อประท้วงการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในวันที่ 2 เมษายน 2549 ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีคนให้ความสนใจไม่มากนัก แต่ก็ถือว่าเป็น การเผยแพร่เครื่องมือใหม่ของประชาธิปไตยไทย ให้คนรู้จักสิ่งที่เรียกว่า NO VOTE จนกระทั่งมีผู้รณรงค์เรื่องนี้มากขึ้นในครั้งต่อ ๆ มา ในขณะเดียวกันการ NO VOTE ก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการประท้วงตามนิยามของประชาธิปไตยในเชิงวิธีการ ที่กำหนดว่าการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นต้องเป็นการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันอย่างเสรีด้วย

4.1.3 วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเชิงองค์กร และผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมือง

ตามกรอบการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยแบบเดิม สามารถจัดกลุ่มประเภทองค์กรของขบวนการนักศึกษา ภายใต้มิติการวิเคราะห์ 2 มิติ ได้แก่ มิติของความเป็นทางการ (Formal-

Informal) และมิติของการประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย (Multi-University) ซึ่งสามารถแบ่งองค์กรของขบวนการได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) องค์กรอย่างเป็นทางการ ทำงานประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย

2) องค์กรอย่างเป็นทางการ ทำงานบริหารกิจกรรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ได้แก่ องค์การนักศึกษา สโมสรนักศึกษา สภานักศึกษา มหาวิทยาลัยต่าง ๆ

3) องค์กรอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีสมาชิกเป็นนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยเดียวกัน ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจปรากฏในรูปแบบของชุมนุม/ชมรม ที่มีระเบียบของมหาวิทยาลัยรองรับ หรือกลุ่มอิสระที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้จดทะเบียนจัดตั้งตามระเบียบ

4) เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ ทำงานประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย

ทั้งนี้ องค์กรหรือเครือข่ายของขบวนการนักศึกษาแต่ละประเภทนั้น นอกจากจะมีความแตกต่างตามหลักเกณฑ์ข้างต้นแล้ว ยังคงมีลักษณะเฉพาะหรือบทบาทในฐานะขบวนการทางสังคมที่ทำให้การเคลื่อนไหวแตกต่างกันด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้องค์กรนักศึกษาแต่ละประเภท ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันภายใต้บริบทของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2549 – 2553 ดังจะได้อธิบายและยกตัวอย่างต่อไป

4.1.3.1 องค์กรอย่างเป็นทางการทำงานประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย

เป็นองค์กรประเภทที่เรียกได้ว่าเป็นภาพอุดมคติของขบวนการนักศึกษาไทยที่ทำงานประสานกันในระดับชาติ มีแกนกลางเป็นหน่วยงานประสานงานและกำหนดทิศทางการเคลื่อนไหวของขบวนการร่วมกัน มีต้นแบบมาจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ในช่วงปี พ.ศ. 2516 ที่ถือว่าเป็นยุคทองของขบวนการนักศึกษาที่เข้มแข็ง จนกระทั่งมีการปรับบทบาทและเปลี่ยนรูปแบบขององค์กรนำ จนกลายมาเป็น สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ในปัจจุบัน ซึ่งดูเหมือนว่าจะถูกลดบทบาทนำลงอย่างมากภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไป

อย่างไรก็ตาม องค์กรอย่างเป็นทางการที่มีโครงสร้างและกฎระเบียบที่ชัดเจนอย่าง สนนท. ได้กลายเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในบริบทของความขัดแย้งทางการเมือง และสังคมข้อมูลข่าวสารยุคสื่อสังคมออนไลน์ ดังจะได้อภิปรายจากกรณีศึกษาของ สนนท. ที่ประสบปัญหาเงื่อนไขของโครงสร้างองค์กรที่ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ได้ โดยแบ่งประเด็นในการอภิปรายเป็นประเด็น และกรณีศึกษา ดังนี้

1) โครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรของ สนนท.

เดิมทีนั้น ด้วยโครงสร้างของ สนนท. ที่ค่อนข้างมีความแข็ง มีการจัดโครงสร้างในลักษณะของการจัดตั้ง (Organized) มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน มีการกำหนดบทบาท

และหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงาน และโครงสร้างของผู้นำนักศึกษา ทำให้ สนนท. สามารถทำหน้าที่ทั้งการเป็นองค์กรประสานงานและเป็นองค์กรปฏิบัติการได้ในเวลาเดียวกัน และในส่วนของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมและการจัดตั้งองค์กรนั้น แม้ว่านักศึกษาจะมีความหลากหลายทางความคิดและอุดมการณ์ค่อนข้างมาก แต่ทว่าก็ยังได้รับอิทธิพลของอุดมการณ์ความคิดแบบสังคมนิยมอยู่ (วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์ และพรภิรมณ์ เชียงกูล, 2551, น. 66-68)

การจัดตั้ง สนนท. ขึ้นมาได้สำเร็จนั้น เกิดจากจุดร่วมของนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2527 ที่มีความความต้องการจะมีบทบาทและกิจกรรมทางสังคม เน้นความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการช่วยประชาชนแก้ปัญหาความเดือดร้อน โดยการนำเอาปัญหาโครงสร้างองค์กรอย่างหลวม ๆ ของ “องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน” มาเป็นบทเรียน ประกอบกับประสบการณ์ที่ผ่านมาของขบวนการนักศึกษาที่มักถูกบั่นทอนกำลังจากฝ่ายขวาและรัฐ เช่น ที่มีการจัดตั้งสมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศขึ้นมาภายหลังการตั้ง สนนท. เพื่อจะปั่นป่วนสร้างความสับสนในขบวนการนักศึกษา สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดจึงทำให้ สนนท. ตกลงสร้างกฎระเบียบข้อบังคับองค์กรที่ชัดเจน ในการกำหนดบทบาทของสมาชิก ที่จะทำให้ สนนท. เป็นองค์กรกลางที่มีโครงสร้างองค์กรเข้มแข็ง (วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์ และพรภิรมณ์ เชียงกูล, 2551, น. 69)

สมาชิกของ สนนท. ตามโครงสร้างเดิม นั้น ในหมวดที่ 2 ข้อบังคับที่ 11 แบ่งได้เป็น 2 ประเภท (1) คือ สมาชิกสามัญ หรือ องค์การบริหารกิจกรรมนักศึกษาที่ยื่นสมัครเป็นสมาชิกต่อ กรรมการบริหาร เช่น องค์การนักศึกษา สโมสรนักศึกษา เป็นต้น และ (2) คือ สมาชิกวิสามัญ หรือ กลุ่มกิจกรรมนักศึกษาที่ยื่นสมัครเป็นสมาชิกต่อ กรรมการบริหาร ซึ่งแต่เดิมนั้น การจะเข้าเป็นสมาชิกได้ จะต้องได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลาง โดยอาศัยเสียงข้างมากในการอนุมัติ (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2546)

กรรมการกลางนั้น หมายถึง สมาชิกสามัญของ สนนท. องค์กรละ 1 ตำแหน่ง จะมีตำแหน่งเป็นกรรมการกลางของ สนนท. และมีการประชุมคณะกรรมการกลาง แต่ปัจจุบัน เนื่องจากสมาชิกสามัญของ สนนท. หรือผู้แทนจากองค์การบริหารกิจกรรมนักศึกษาไม่ได้เข้าร่วมประชุม สนนท. และร่วมปฏิบัติงานกับ สนนท. นานแล้ว ช่วงล่าสุดที่ อมธ. ซึ่งเป็นองค์การนักศึกษาองค์กรสุดท้ายที่ยังเคลื่อนไหวและร่วมปฏิบัติงานอยู่ แต่ก็อยู่ถึงแค่ประมาณปี พ.ศ. 2535 เท่านั้น จึงเท่ากับว่าปัจจุบันไม่มีสมาชิกประเภทสามัญเหลืออยู่ใน สนนท. เลย ดังคำให้สัมภาษณ์ของ อนุธีร์ เดชเทวพร (สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559) ที่อธิบายว่า

> ถ้าไล่ประวัติศาสตร์ไป มันคือองค์กรที่ขึ้นมาแทนที่ ศนท. (ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย) ซึ่งล่มสลายไป โดยโครงสร้างของ สนนท. คือ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมกันเป็นสหพันธ์ ส่วนสมาชิกวิสามัญก็คือกลุ่มอิสระต่าง ๆ ซึ่งเราจะ

เห็นในตอนปี 35 ซึ่งก็จะมี อมธ. มีอาจารย์ปริญญาอยู่ คือ สนนท. มันแข็งช่วงแรก องค์การนักศึกษามันยังมาขยับเรื่องการเมืองอยู่บ้าง แต่พอหลังปี 35 เป็นต้นมา ความตื่นตัวทางการเมืองในองค์การนักศึกษามันลดลง มาพร้อมกระแสกาลเวลา พฤษภาทมิฬเสร็จ ร่างรัฐธรรมนูญปี 2540 จนบ้านเมืองประชาธิปไตยเต็มใบ สุดท้ายนักศึกษาก็ไม่สนใจการเมืองอะไรพวกนี้อีก ก็กลับไปยังจุดของสายลมแสงแดด องค์การนักศึกษาซึ่งขึ้นมาดำรงตำแหน่งในแต่ละปี ก็สายลมแสงแดด เพราะฉะนั้นมันก็ไม่มาทำกิจกรรมใน สนนท. แล้ว

ในส่วนของ สมาชิกประเภทวิสามัญ หรือ กลุ่มกิจกรรมและองค์กรนักศึกษาที่ประสงค์จะเข้าร่วมนั้น ข้อบังคับข้อที่ 12 กำหนดไว้ว่า “องค์กรที่ประสงค์จะเข้าเป็นสมาชิกของ สนนท. ต้องยื่นความจำนงต่อเลขาธิการ สนนท. และองค์กรรับรองอย่างน้อย 3 องค์กร และให้ถือว่าสมาชิกภาพขององค์กรที่สมัครมีผล เมื่อได้รับการพิจารณาอนุมัติจากที่ประชุมกรรมการกลางโดยเสียงข้างมาก” (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2546)

ขณะที่คณะกรรมการอีก 2 ประเภท คือ กรรมการอำนวยการประสานงาน ซึ่งมี 4 คน ประกอบด้วยประธาน หรือเลขาธิการ หรือผู้ประสานงาน หรือตัวแทนจากสหพันธ์ภูมิภาคทั้ง 4 ภาค โดยสหพันธ์ภูมิภาคเป็นผู้กำหนด (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2546) ในส่วนนี้ ระยะหลังส่วนใหญ่แล้วจะเป็นตำแหน่งผู้ประสานงาน สนนท. ภาค

และกรรมการชุดสุดท้าย คือ กรรมการบริหาร หรือ กกบ. ซึ่งได้มาจากที่ประชุมสมัชชา สนนท. ในแต่ละปี เป็นคณะกรรมการรูปแบบเดียวที่ยังคงมีการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง (Active) จนถึงช่วงที่ สนนท. หมดบทบาทลง และเป็นฟันเฟืองหลักของ สนนท. ในช่วงเวลาที่ศึกษา (พ.ศ. 2549 – 2555) ตลอดจนเป็นโครงสร้างหลักของ สนนท. ในการประสานงานออกมติ หรือดำเนินการจัดประชุมสมาชิกวิสามัญประจำปีของปีถัดไป ถือเป็นงานใหญ่ของ สนนท. ในการเอานักกิจกรรมทางการเมืองมารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กำหนดทิศทาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือก กรรมการบริหารชุดใหม่ (กกบ.) เพื่อปฏิบัติงานของ สนนท. ในปีถัดไป ทั้งนี้ กรรมการบริหาร ชุดดังกล่าวมีตำแหน่งกรรมการ[6] ประกอบไปด้วย (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2546)

1) เลขาธิการ 1 คน
2) รองเลขาธิการอย่างน้อย 1 คน
3) กกบ.ฝ่ายข้อมูลและการศึกษา 1 คน

---

[6] ในปี 2554 เป็น สนนท. ชุดที่ไม่มีตำแหน่งเลขาธิการ แต่เปลี่ยนชื่อเป็นตำแหน่งผู้ประสานงาน***

4) กกบ.ฝ่ายประชาสัมพันธ์ 1 คน

5) กกบ.ฝ่ายประสานงานส่วนภูมิภาคจากส่วนกลาง 4 คน

6) กกบ.ฝ่ายการเงิน 1 คน

7) ตำแหน่งอื่นๆ ตามที่ที่ประชุมสมัชชาเห็นสมควร

โดยตำแหน่งใหญ่ที่สุด ที่ความสำคัญมากต่อ สนนท. ก็คือ ตำแหน่งเลขาธิการ ซึ่งมีหน้าที่ตามข้อบังคับ คือ การเป็นแกนกลางประสานงานกับองค์กรสมาชิก สนนท. และองค์กรอื่น จัดประชุมคณะกรรมการต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบงานธุรการทั่วไปของ สนนท. และรับผิดชอบงานตามที่คณะกรรมการกลางมอบหมาย เป็นประธานการประชุมคณะกรรมการบริหาร ตลอดจนรายงานการทำงานเสนอต่อที่ประชุมสมัชชาใหญ่ (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2546)

ดังที่กล่าวมานี้ สะท้อนให้เห็นว่าตำแหน่งเลขาธิการ สนนท. เป็นตัวแปรสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนองค์กร เป็นผู้ที่รวบรวมเพื่อน ๆ นักกิจกรรมให้เข้ามาทำงานใน สนนท. ซึ่งจะสังเกตได้ว่า ผู้ที่เข้ามาทำงาน สนนท. ส่วนใหญ่ ค่อนข้างมีความจำเป็นที่จะต้องทำงานร่วมกับเลขาธิการในฐานะผู้นำนักศึกษา เลขาธิการจึงมักเป็นตัวแปรในการดึงสมาชิกที่สนิทเข้ามาทำงานด้วยเช่นกัน เช่น ในปี พ.ศ. 2554 ก็จะมีทีมงาน สนนท. ที่มาจาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวนมากกว่าปีอื่น เนื่องจากเลขาธิการมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะที่มุมกลับกัน หากเลขาธิการสนิทสนมกับองค์กรฐานสายไหน สนนท. ก็อาจมีการเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มกิจกรรมสายนั้นมากเป็นพิเศษเช่นกัน สอดคล้องกับที่ พงษ์สุวรรณ สิทธิเสนา เลขาธิการ สนนท. ปี 2550 กล่าวถึงยุทธศาสตร์ของ สนนท. ภายหลังการสมัชชาใหญ่ ช่วงวันที่ 16 – 18 สิงหาคม 2551 ดังนี้ (สมัชชา สนนท. เลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่, 2551)

> คิดว่ากิจกรรมที่ทำมันประสบความสำเร็จ สามารถหนุนเสริมองค์กรพื้นฐานได้ แต่อาจจะไม่สมบูรณ์ เพราะไม่สามารถประสานได้ทั้งหมด ถ้ามองตัวบุคคลก็ควรมองผ่านงานที่ทำ ว่ามันหนุนยุทธศาสตร์ได้เท่าไหร่ คนที่ทำตรงไหนได้ก็ควรทำ อย่างตัวผมเองสนิทกับอีสานก็ลงพื้นที่หนุนเสริมอีสานส่วนใหญ่

อีกเหตุผลที่ว่า เลขาธิการ สนนท. เป็นตำแหน่งสำคัญ อาจเป็นเพราะเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญในหน้าสื่อมวลชน มีชื่อเสียงในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในอดีตในหลายช่วงเวลา ยกตัวอย่างเช่น อาจารย์ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ก็เคยดำรงตำแหน่งเลขาธิการ สนนท. ในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมือง เหตุการณ์พฤษภาคม 2535 และมีภาพในฐานะหนึ่งในแกนนำบนเวทีในนามของผู้นำนักศึกษา นอกจากนี้ยังมี นายสุริยะใส กตะศิลา เลขาธิการ สนนท. ปี 2538 - 2539 อดีตผู้ประสานงานคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) ปี พ.ศ. 2541 – 2543 ตลอดจนเป็นผู้

ที่มีบทบาททางการเมืองในกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม, 2560)

นอกจากนี้ ข้อบังคับยังกำหนดบทบาทหน้าที่ของตำแหน่งอื่น ๆ อย่างชัดเจน เช่น รองเลขาธิการ มีหน้าที่ทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายจากเลขาธิการ และรับผิดชอบงานที่คณะกรรมการกลางมอบหมายให้ ในกรณีที่เลขาธิการไม่อยู่ หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ กกบ. ฝ่ายข้อมูลและการศึกษา มีหน้าที่เก็บรวมรวมข้อมูลและเอกสารการเคลื่อนไหวด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของ สนนท. รวมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษาของ สนนท. ในขณะที่ กกบ.ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ดำเนินงานตามโครงการประจำปี ของ สนนท. จัดพิมพ์โฆษณา และเผยแพร่เอกสารข้อมูล ของ สนนท. เป็นต้น (สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, 2546) ซึ่งจากประเด็นข้างต้น วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์ ได้วิเคราะห์โครงสร้าง สนนท. ไว้ดังนี้ (วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์, 2551)

> อย่างไรก็ตามด้วยโครงสร้างองค์กรที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ และมีความสลับซับซ้อนอยู่บ้างนั้น ทำให้ สนนท. ต้องประสบปัญหาในการกำหนดบทบาทของตนเอง ทั้งนี้ เพราะสมาชิกของ สนนท. มีความแตกต่างหลากหลาย ความคาดหวังที่มีต่อ สนนท. ขององค์กรสมาชิก จึงมีมากเช่นกัน และทำให้มีอุปสรรคในการเจรจาตกลงต่าง ๆ

ด้วยโครงสร้างที่ใหญ่และเทอะทะ ตลอดจนกฎระเบียบที่ชัดเจนตายตัวนี้เอง ทำให้ สนนท. ประสบปัญหาในการเคลื่อนไหวเป็นอย่างมากในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง ปี พ.ศ. 2550 – 2553 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ สนนท. มีความจำเป็นจะต้องทำงานชิ้นใหญ่ ที่กระทบต่ออุดมการณ์ความคิดของสมาชิกหลายกลุ่มที่มีความหลากหลายเชิงอุดมการณ์

2) การเคลื่อนไหวเข้าร่วมชุมนุมกับ นปช. และผลกระทบต่อองค์กร

สถานการณ์ทางการเมืองภาคประชาชนตั้งแต่ช่วงต้นปี 2553 ทั้งก่อนและหลังการสัมมนากลางเทอม มีส่วนในการกระตุ้นต่อมการเมืองของนักศึกษาให้พุ่งพล่านมากขึ้น นับตั้งแต่ นปช. เริ่มชุมนุมที่สะพานผ่านฟ้าลีลาศ ซึ่งกรรมการบริหารหลายคนได้ปรึกษากัน และตัดสินใจประกาศเข้าร่วมกับมวลชนเสื้อแดงอย่างเป็นทางการ โดยมีเหตุผล ดังที่ อนุธีร์ เดชเทวพร กล่าวไว้ว่า “สำหรับผมก็คือ สนนท. มันเป็นกลางมาตลอด เราก็คุยกันว่า มันได้เวลาแล้วหรือยัง ที่เราจะต้องชัดเจนสักที คือถ้ายอมรับกันตามความเป็นจริง ก็คือ สนนท.ประกาศเข้าร่วมเสื้อแดง” (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559)

วันที่ 13 มีนาคม 2553 นายอนุธีร์ เดชเทวพร เลขาธิการ สนนท. ได้ประกาศว่า สนนท. จะเข้าร่วมการชุมนุมกับกลุ่มคนเสื้อแดง ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

ที่เข้ามาทวงคืนประชาธิปไตย โดยมีข้อเรียกร้องร่วมคือให้รัฐบาลยุบสภา (สนนท.ประกาศร่วมชุมนุมกับแดงรากหญ้า, 2553) ขณะเดียวกัน อนุธีร์ ในฐานะเลขาธิการ สนนท. ได้เผยแพร่บทความชื่อ “สาส์นถึง 'นักศึกษา' ” ซึ่งมีเนื้อหาปลุกเร้ากระตุ้นให้ขบคิด พร้อมกับเชื้อเชิญบรรดานักศึกษาที่มีความเห็นในแนวทางร่วมกันมาร่วมชุมนุมกับพี่น้องคนเสื้อแดงที่ “ราษฎรดำเนิน”[7] ดังใจความตอนหนึ่งว่า (อนุธีร์ เดชเทวพร, 2553)

> เราเป็นเพียงนักศึกษาส่วนน้อยจำนวนหนึ่ง ที่จะเชื้อเชิญนักศึกษาอีกจำนวนหนึ่งในสังคมนี้ที่เห็นตรงกับเรา มาร่วมขบวนกันกับพวกเราในการเดินทางครั้ง ประวัติศาสตร์นี้ไปด้วยกัน หากท่านไม่เห็นด้วยกับพวกเรา เราก็ยินดีที่จะเป็นเช่นนั้น และขอเคารพในความเห็นและวิถีของท่านที่ต่างไปจากเรา
>
> แต่หากท่านเห็นด้วยกับพวกเรา เราก็ขอเชื้อเชิญท่านมาร่วมกันกับเราและคนเสื้อแดงไปบนการเดินทางครั้งประวัติศาสตร์นี้ด้วยกัน

แม้ว่า สนนท. จะไม่ได้มีหน้าที่หรือบทบาทหลักในฐานะแกนนำของการชุมนุม (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559) และไม่มีผลต่อการเปลี่ยนยุทธศาสตร์หรือทิศทางของการชุมนุมของขบวนการเสื้อแดง หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของฝ่ายรัฐมากนัก หากแต่เป็นเพียงส่วนเสริมที่คอยสนับสนุนขบวนการเสื้อแดงมากกว่า แต่กระนั้นผลกระทบที่ตามมาของขบวนการนักศึกษาอย่าง สนนท. จากการตัดสินใจเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้นไปในทางใดทางหนึ่งภายใต้สถานการณ์ที่สังคมเกิดความสับสนและขัดแย้งกันแบ่งเป็นสองฝ่าย จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นผลกระทบเป็น 3 มิติ ดังนี้

หนึ่ง ผลกระทบต่อสมาชิกภายในองค์กร ซึ่งอนุธีร์ยอมรับว่ามีความขัดแย้งทางความคิดกันอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากกรณีการประกาศเข้าร่วมกับขบวนการเสื้อแดงที่ยังไม่ได้ผ่านมติกรรมการบริหาร แต่เป็นการถามเจตนารมณ์ร่วมขององค์กรฐานแทนผ่านทางสายโทรศัพท์ ดังที่ อนุธีร์ เดชเทวพร (สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559) อธิบายประเด็นดังกล่าว ดังนี้

> เรื่องของการไม่ผ่านมติกรรมการบริหาร มันก็เป็นแบบไม่ผ่านมติกรรมการบริหาร แต่ผมก็ทำข้ามขั้นตอนเรื่ององค์กรฐาน ให้พวกกรรมการบริหารที่มาทางแดงแล้วโทรศัพท์ไปทางองค์กรฐานทุกองค์กร ทั้งรามคำแหง หรือทางอีสาน หรือทางภาคใต้ว่าโอเคไหมถ้าเราจะเข้าร่วมกันเสื้อแดง ประเด็นที่คิด และใช้ทริคในจุดนี้ก็คือ ถ้าองค์กรฐาน

---

[7] คำที่ปรากฏใน บทความ *สาส์นถึง 'นักศึกษา'* ที่มีท่าทีเปรียบเปรยว่าเป็นถนนของประชาชนที่จะออกมาเดินต้านระบอบอำมาตยาธิปไตย

> ส่วนใหญ่เห็นด้วยในมติตรงนี้ มติของกรรมการบริหารก็ไม่จำเป็น และจากจุดนั้น สนนท. ก็เข้าร่วมเสื้อแดง

ในประเด็นนี้ ไม่เพียงแต่เป็นปัญหาด้านความไม่ตกลงปลงใจเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นองค์กรใหญ่ ที่มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนในการจะแสดงออกถึงเจตนาร่วมสักประเด็น ได้ทำให้ขบวนการนักศึกษาไม่สามารถตอบโต้ต่อสถานการณ์ทางการเมืองได้ทันเหตุการณ์ หาก สนนท. ไม่ใช้วิธีนี้ในการเคลื่อนไหวหรือหาเจตนารมณ์ร่วม อาจจำเป็นต้องใช้เวลาอีกมากในการจัดประชุมและแสวงหามติร่วมของ สนนท. รวมถึงองค์กรฐาน

ในขณะที่ด้านของกรรมการบริหาร ซึ่งมีการประชุมเพื่อขอมติอย่างเป็นทางการในการขึ้นประกาศบนเวที นปช. ที่แยกคอกวัว ว่า สนนท. เข้าร่วมการชุมนุมกับ นปช. อย่างเป็นทางการ แต่กระนั้นมติกรรมการบริหารก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนกรรมการบริหารทุกคนจะเห็นด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ของอดีตกรรมการบริหาร สนนท. ท่านหนึ่ง

> เลขาธิการ สนนท. จะเรียกประชุมกันที่อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา สนนท. ประชุมแค่กรรมการบริหาร มีการขอมติประกาศเป็นทางการในการเข้าร่วมชุมนุมกับเสื้อแดง ตอนนั้นมีคนงดออกเสียงแค่ 2 คน คือ ผมกับแมน เราเคารพว่าเขาจะเข้าร่วมก็เป็นสิทธิของเขา แต่ไม่เห็นว่าวิธีการแบบนี้จะทำให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นอิสระ ไม่ได้มีบทบาทในการนำเขา ไม่ได้มีอำนาจในการตัดสินใจร่วม (ธิวัชร์ ดำแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2560)

สอง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภายนอก และเกิดขึ้นกับตัวสมาชิก สนนท. ที่เข้าร่วมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ ความรุนแรงทางการเมือง ทั้งในรูปแบบของความรุนแรงเชิงโครงสร้างในแง่ของการใช้กฎหมายต่อบุคคล และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจากการกดดันต่าง ๆ ทั้งจากฝ่ายรัฐและสังคมรอบข้าง ดังที่ อนุธีร์ เดชเทวพร อธิบายว่า “ตนโดนหมายเรียก ศอฉ. 2 รอบ รอบแรก เขาก็เรียกไปหา เขาก็จิตวิทยาแล้วก็ปล่อยเราออกมา รอบที่ 2 หลังจากสลายแล้วเขาเรียกอีก เขาไม่ค่อยกล้าทำอะไรเรา เขาจะทำเรื่องการข่าวมากกว่า เช่น เขาแฮกไปปิดเฟซบุ๊กเรา ตอนนั้นเราหนีเข้าเซฟเฮาส์ ก็พยายามเข้าเฟซบุ๊กปรากฏว่าเข้าไม่ได้” (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559)

สาม ผลกระทบจากภายนอกที่เกิดขึ้นกับตัวองค์กรของ สนนท. ย่อมเป็นที่แน่นอนว่าต้องมีทั้งฝ่ายที่ชอบและไม่ชอบ แต่ปัญหาที่เป็นประเด็นถกเถียงในหมู่นักกิจกรรมกลับกลายเป็นเรื่องละเอียดอ่อนกว่านั้น โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความชอบธรรมของ สนนท. ที่ถูกสังคม

ภายนอกมองว่าเป็นตัวแทนของนักศึกษาทั้งประเทศ และใช้ชื่อเสียงทางประวัติศาสตร์ขององค์กรเคลื่อนไหวเพื่อวัตถุประสงค์ของนักศึกษาเพียงกลุ่มเดียว จึงมีนักศึกษาหรือนักกิจกรรมจำนวนไม่น้อย ตอบโต้การแสดงท่าทีสนับสนุนคนเสื้อแดงของ สนนท. อาทิ แสงธรรม ชุนชฎาธาร ประธานนักเรียนเครือข่ายสาธิตมัฆวาน อ้างใน (รุ่นพี่ เตือนสติ "สนนท." คิดก่อนเคลื่อนไหว อย่าให้ใครล้างสมอง, 2553)

> ถามว่า สนนท. เป็นตัวแทนของนิสิต นักศึกษาทั่วประเทศหรือเปล่า ? ก็ไม่ใช่ ซ้ำยังติดกับมายาคติเดิม ถูกคนอื่นชักจูงความคิด ไม่ได้มองถึงความผิดชอบชั่วดี และเส้นแบ่งในหลักคุณธรรม จริยธรรม แต่กลับละเว้นให้กับบุคคลคนเดียวที่พวกคุณคิดว่าจะเปลี่ยนแปลงประเทศ เปลี่ยนแปลงสังคมยิ่งใหญ่ตามที่พวกคุณต้องการได้ แม้ในบางกิจกรรมของ สนนท. ยังมีแง่ดี เช่น การมีส่วนร่วมกับปัญหาชายแดนภาคใต้ ซึ่งสังคมก็ชื่นชม แต่ทิศทาง หรือความคิดเห็นในประเด็นการเมือง กลับกลายเป็นเครื่องมือให้กับทุนนิยม คุณจะมาพูดเรื่องนิติรัฐ เรื่องประชาธิปไตย แต่กลับละเว้นการใช้กฎหมายกับบุคลคนหนึ่ง ละเว้นการเคลื่อนไหวของกลุ่มเสื้อแดงที่พังเวทีอาเซียน สร้างความเดือดร้อนในช่วงเดือนเมษายน ปีที่แล้ว ก็คงต้องถามว่า นี่หรือเป็นนิยามนิติรัฐของ สนนท.

4.1.3.2 องค์กรอย่างเป็นทางการ ทำงานบริหารกิจกรรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัย

องค์กรประเภทนี้ ได้แก่ องค์การนักศึกษา สโมสรนักศึกษา สภานักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีบทบาทหลักในการบริหารกิจกรรมนักศึกษา มีความชอบธรรมจากการเข้าสู่ตำแหน่งโดยการเลือกตั้งมาจากนักศึกษาด้วยกันเอง และในบางมหาวิทยาลัยอาจมีความเชื่อมโยงอย่างเหนียวแน่นกับพรรคนักศึกษา ซึ่งมีกระบวนการจัดตั้งทางความคิด การส่งต่อของอุดมการณ์และส่งผลต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในนามองค์กรนักศึกษาด้วย

ในประวัติศาสตร์นั้น องค์กรเหล่านี้มักทำงานเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยประสานงานร่วมกับ สนนท. และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อย่างสม่ำเสมอ ในฐานะขบวนการที่ประกอบด้วยนักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2535 แต่ปัจจุบันกลับมีระดับการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ลดน้อยลงอย่างมาก โดยเฉพาะการเมืองที่เป็นเชิงโครงสร้างขนาดใหญ่ เช่น การเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญ การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชน เป็นต้น จนอาจเหลือเพียงการเคลื่อนไหวตามสถานการณ์ และเหลือเพียงในบางมหาวิทยาลัยที่มีความผูกพันธ์กับการเมืองเข้มข้นกว่ามหาวิทยาลัยอื่น ๆ เช่น องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม องค์กรอย่างเป็นทางการที่มีฐานความชอบธรรมมาจากการเป็นตัวแทนของนักศึกษาเช่นนี้ ได้สร้างปัญหาเป็นอย่างมากต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้ง จนทำให้องค์กรต้องดำเนินการปรับบทบาททางการเมืองของตัวเองอีกครั้งภายใต้บริบทดังกล่าว ดังจะได้อธิบายด้วยกรณีศึกษาขององค์กรนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นประเด็น ดังนี้

1) การเคลื่อนไหวทางการเมืองของ อมธ. ในปี พ.ศ. 2551 และผลกระทบจากความขัดแย้ง

การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2551 เป็นอีกหนึ่งจุดเปลี่ยนและจุดสำคัญขององค์การนักศึกษา ภายหลังกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาที่ซบเซาในช่วงปีการศึกษา 2550 หลังจากที่พรรคธรรมเพื่อโดม ทำหน้าที่เป็นกรรมการบริหารองค์การนักศึกษามากว่า 7 ปี ต้องถูกท้าทายโดยพรรคคู่แข่งชื่อ “พรรคเคียงโดม”

จากคำให้สัมภาษณ์ของ ตี้ อนุธีร์ เดชเทวพร อุปนายก อมธ. ฝ่ายการเมือง ปี 2551 พรรคเคียงโดมเริ่มจากการที่กลุ่มกิจกรรมส่วนหนึ่งที่สนใจการเมือง เช่น กลุ่มสภากาแฟ กลุ่มวรรณศิลป์ ฯลฯ พยายามตั้งคำถามกับกิจกรรมทางการเมืองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งค่อนข้างมีความซบเซา และรู้สึกว่า อมธ. ควรจะเป็นที่พึ่ง เป็นปากเสียงให้นักศึกษาได้มากกว่านี้ (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559)

แต่การฟอร์มทีมไม่ใช่เรื่องง่าย จึงต้องหาแนวร่วมกับกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ เช่น กลุ่มชมนุมสายอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น มาร่วมกันจัดตั้งพรรคที่มีสมาชิกหลากหลาย ซึ่งสุดท้ายแล้ว ความหลากหลายของความต้องการทำกิจกรรม ก็กลายเป็นความไม่ลงรอยของคณะกรรมการบริหาร อมธ. ในเวลาต่อมา ซึ่ง อนุธีร์ เดชเทวพร กล่าวถึงเหตุผลที่มาที่ไปในประเด็นดังกล่าวว่า (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559)

> แต่ด้วยความมันมีสายชมรมโลกสวยเยอะเหมือนกัน ซึ่งเขาก็มาฟอร์มทีมกับเราโดยไม่ได้คิดอะไร แบบเราเขาก็แค่คิดว่าอยากทำ อมธ. บ้างแค่นั้น แต่เขาไม่ใช่คอนเนคชั่นของธรรมเพื่อโดม เขาเลยไม่ได้มีโอกาสทำ เขาเห็นโอกาสเขาก็มาแค่นั้น มันไม่มีไรซับซ้อน สุดท้ายก็ทำให้เราแตกกันในจังหวะที่มีการเมืองพันธมิตรเข้ามาพอดี ปี 2551 ยุบทำเนียบ ล้อมสภา สนามบิน ช่วงนั้นแรงมาก

ณ จุดนี้เองที่สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมทางการเมือง ไม่ใช่ความสนใจร่วมของนักศึกษาที่จะเข้ามาทำกิจกรรมในนามของ อมธ. เนื่องด้วยชุมนุม/ชมรมต่าง ๆ นั้น ก็มี

ความสนใจและอุดมการณ์เฉพาะที่จะขับเคลื่อนและเคลื่อนไหวตามความต้องการของปัจเจกในชุมนุม/ชมรม และในจุดนี้เอง ที่กลายจุดอ่อนหนึ่งขององค์กรอย่างเป็นทางการนี้ และรอวันปะทุอย่างเงียบ ๆ

จนกระทั่ง กลางปี พ.ศ. 2551 การชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ได้ยึดทำเนียบรัฐบาลอย่างยาวนานและยืดเยื้อ เพื่อประท้วงขับไล่นายกสมัคร-สมชาย และพรรคพลังประชาชน ฐานที่ถูกมองว่าเป็นรัฐบาลนอมินีของ อดีตนายกทักษิณ ความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงนี้ ไม่ใช่เพียงแต่การเริ่มมีกระแสของความเห็นต่าง ระหว่างฝ่ายที่เชื่อในรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง กับฝ่ายที่ไม่ยอมรับในความฉ้อฉลของพรรคทักษิณ ซึ่งติดคดีทางการเมืองอยู่หลายคดี และเป็นข้อครหาเรื่องการทุจริตมาตั้งแต่ก่อนการรัฐประหารปี 2549 หากแต่การชุมนุมปิดทำเนียบรัฐบาลในครั้งนี้ เรียกได้ว่ามีความรุนแรงเข้ามาเป็นกับดักทางการเมืองในหลายครั้ง

ขบวนการนักศึกษาเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ในฐานะความคาดหวังของสังคมที่ต้องการเห็นการแสดงออกทางการเมือง จึงเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีท่าทีหรือจุดยืนต่อสถานการณ์ทางการเมือง ณ ขณะนั้น ซึ่งการแสดงความเห็นในฐานะขององค์กรที่มีความแตกต่างหลากหลาย ก็ทำให้ท่าทีของ อมธ. ในการแสดงออกทางการเมืองนั้น ไม่ค่อยจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการออกแถลงการณ์แสดงท่าทีและจุดยืนทางการเมือง หรือการพยายามรวมกับกลุ่มหรือมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เพื่อเป็นเครือข่ายในการแสดงออกทางการเมืองร่วมกัน

แถลงการณ์ อมธ. ยังคงเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารและแสดงออกทางการเมืองในนามของนักศึกษา โดยจากการวิเคราะห์จุดยืนหรือท่าทีทางการเมืองของ อมธ. ตามที่ปรากฏในแถลงการณ์นั้น ในระยะแรก ๆ ของปีการศึกษา 2551 แถลงการณ์จะค่อนข้างมีความเป็นกลางทางการเมืองสูง และให้ความสำคัญกับสิทธิของการชุมนุมโดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ดังเช่น แถลงการณ์ อมธ. เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2551 ที่แสดงจุดยืนต่อวิกฤตการณ์ทางการเมืองว่า

> อมธ. สนับสนุนสิทธิในการชุมนุม หรือการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างเสรี แต่ต้องไม่คุกคามสิทธิของผู้อื่น และต้องเป็นไปโดยสันติ ไม่มีการใช้กำลัง และการยั่วยุ ที่สำคัญต้องไม่นำสถาบันพระมหากษัตริย์มาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง และขอเรียกร้องให้รัฐบาลงดใช้ความรุนแรงสลายการชุมนุมโดยเด็ดขาด

อย่างไรก็ตาม ปรากฏข้อเท็จจริงว่า อมธ. ในช่วงปี 2551 นั้น ได้ประสบกับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมืองถึง 2 กรณี

กรณีแรก คือ ผลกระทบของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากภายนอกองค์กร ซึ่งเกิดจากการปรากฏเนื้อหาข่าวสารทางสื่อมวลชนว่า นายรักษ์นิรันดร์ ชูสกุล ประธานฝ่ายการเมือง อมธ. ได้ร่วมกับกลุ่มประชาธิปไตยไม่ใช่แค่กิ๊ก (กปก.) ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อ่านแถลงการณ์ประณามการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย โดยมีเนื้อหาที่กระตุ้นให้มวลชนฝั่งหนึ่งมองว่า อมธ. เลือกข้างทางการเมือง (นักศึกษาจุฬาฯ-มธ.ประณามพันธมิตรฯกบฏ, 2551)

ทั้งนี้ แม้จะไม่ทราบว่าการออกไปแสดงจุดยืนเช่นนั้น จะเป็นไปในนามบุคคลหรือในนามองค์กร แต่ทว่า ท่ามกลางสถานการณ์ทางการเมืองที่มีความขัดแย้งสูงเช่นนี้ แม้จะเป็นการแสดงความเห็นในนามส่วนตัว แต่สื่อมวลชนต่าง ๆ ก็พร้อมจะนำประเด็นดังกล่าวไปเขียนข่าวเพื่อให้เรื่องราวดูน่าสนใจขึ้น โดยอาจพยายามเชื่อมโยงว่าเป็นการแสดงท่าทีในนามขององค์กร และดังนั้น ฝ่ายตรงข้ามก็พร้อมเสมอที่จะโจมตีความคิดเห็นส่วนบุคคลนี้เช่นกัน

เพียง 3 วันต่อมา เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ หรือ Young PAD. ซึ่งนำโดยนายวสันต์ วานิชย์ ผู้ประสานงานเครือข่ายฯ ประกาศเดินทางดาวกระจายไปชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มีการใช้รถบรรทุก 6 ล้อขนาดใหญ่ เป็นเวทีปราศรัยเชิญชวนนักศึกษาให้ออกมาเคลื่อนไหวสนับสนุนและเลือกข้างฝ่ายที่ถูกต้อง (เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติเปิดเวทีที่มธ.ศูนย์รังสิต, 2551)

เหตุการณ์ดังกล่าว สร้างความสะเทือนอย่างมากต่อกรรมการบริหาร อมธ. ถึงขนาดต้องหาผู้รับผิดชอบเจรจากับกลุ่มเครือข่ายเยาวชนกู้ชาติที่มา และต้องออกแถลงการณ์ประกาศจุดยืนเพื่อยืนยันว่า “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นกลางทางการเมืองไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และไม่สนับสนุนการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ โดยมหาวิทยาลัยจะเป็นคนจัดประชุมหาทางออกที่ดีที่สุดและแถลงผลการประชุมด้วยตัวเอง แต่ถ้านักศึกษากลุ่มใดหรือฝ่ายใดที่มีความเห็นต่างสามารถขอใช้พื้นที่ของมหาวิทยาลัยได้” (นายกฯขู่งัดพรก.จ้องสลายพธม., 2551) สร้างความพอใจให้เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ และยุติการชุมนุมในวันนั้นลง

กรณีที่สอง คือ ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ซึ่งเกิดจากการออกแถลงการณ์ซ้อนของ อมธ. เพื่อแสดงท่าทีต่อเหตุการณ์ความรุนแรง 7 ตุลาคม 2551 เมื่อรัฐบาลพยายามสลายการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่ปิดล้อมรัฐสภาไม่ให้ นายสมชาย วงษ์สวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา มีการปะทะกันระหว่างฝ่ายผู้ชุมนุมและตำรวจ ส่งผลให้มีผู้บาดเจ็บจำนวนมาก รวมถึงมีผู้เสียชีวิต 2 ราย (พธม. รำลึกครบรอบห้าปี เหตุการณ์ 7 ตุลา, 2556)

แถลงการณ์ อมธ. ฉบับแรกจากนายก อมธ. ในขณะนั้น ระบุเนื้อหาประณามความรุนแรง เรียกร้องรัฐบาลแก้ปัญหาอย่างสันติและรับผิดชอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะที่แถลงการณ์อีกฉบับโดยฝ่ายการเมือง อมธ. พร้อมด้วยกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาหลายกลุ่ม ระบุเนื้อหาเรียกร้องให้กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยยุติการปิดล้อมรัฐสภา คัดค้านการรัฐประหารและรัฐบาลแห่งชาติ รวมทั้งให้เร่งตรวจสอบว่าสาเหตุของความรุนแรงนั้นมาจากฝ่ายใด (อมธ.เสียงแตก ออกแถลงการณ์ประณามรัฐบาล-เรียกร้องพันธมิตรฯ ยุติปิดล้อมสภา, 2551)

แถลงการณ์ทั้งสองฉบับดังกล่าวที่เนื้อหาขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิง ไม่สามารถอ้างได้ด้วยข้อจำกัดของการสื่อสารและประสานงาน เนื่องจากทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีความก้าวหน้าในระดับหนึ่งแล้ว เหตุผลจึงเหลือเพียงว่า การออกแถลงการณ์ในต่างสถานที่และเนื้อหาต่างกันนี้ คือการแสดงออกถึงความไม่เห็นพ้องทางการเมือง (Consensus) ผ่านถ้อยคำที่ย้อนแย้งกันเองในนามขององค์กร และนอกจากนี้ สถานการณ์ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงปัญหาว่าด้วยมติขององค์กร ในฐานะองค์กรนักศึกษาอย่างเป็นทางการ ที่ประกอบด้วยสมาชิกจำนวนมาก ซึ่งเป็นคณะกรรมการบริหารองค์กร การแถลงการณ์ในนามขององค์กรอาจใช้ฉันทามติหรือเสียงส่วนมาก แต่จากคำให้สัมภาษณ์ของ อนุธีร์ เดชเทวพร ซึ่งเป็นอุปนายกในขณะนั้นได้ยืนยันว่าแถลงการณ์ฉบับแรกดังกล่าวไม่ได้ผ่านมติของคณะกรรมการฯ (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559) อย่างไรก็ตาม เหตุผลว่าด้วยความเร่งด่วนของสถานการณ์ ก็ยังคงฟังขึ้น แต่ยังคงเป็นปัญหาฉันทามติในการเคลื่อนไหวทางการเมืองขององค์กรขนาดใหญ่สำหรับประเด็นดังกล่าว

หลาย ๆ กรณี ของการเคลื่อนไหวของ อมธ. ในช่วงปี พ.ศ. 2551 แม้ว่าจะดูมีความเข้มข้น และค่อนข้างให้ความสนใจอย่างมากกับการเมือง แต่ทว่าความเข้มข้นของการเคลื่อนไหวนั้นก็เต็มไปด้วยรอยร้าวของนักกิจกรรมนักศึกษา จนกระทั่งกลายเป็นความขัดแย้งภายในองค์กร ดังที่ อนุธีร์ เดชเทวพร อุปนายก อมธ. ในขณะนั้น ยอมรับว่า “ซึ่งสุดท้ายมันก็คือความขัดแย้ง (Conflict) ฝั่งนายก อมธ. จะออกอิงไปทางพันธมิตรหน่อย พวกกลุ่มที่ปรึกษาเค้าเป็นส่วนสำคัญในกองกิจการนักศึกษา ที่สนิทกับนายกฯ พันธมิตรหมดเลยไม่มาทางแดงสักคน มีแต่พวกเรา (นักกิจกรรมกลุ่มอุปนายกฯ)” (อนุธีร์ เดชเทวพร, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2559) ดังนั้นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้นในปีดังกล่าว จึงทำให้ อมธ. ในรุ่นต่อมาเกิดการถอดบทเรียนและปรับบทบาท ดังหัวข้อถัดไป

2) อมธ. กับการพยายามปรับบทบาทภายใต้บริบทของความขัดแย้งทางการเมือง

แม้ว่าการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของ อมธ. หลังจากเหตุการณ์ ปี พ.ศ. 2551 จะยังคงมีอย่างต่อเนื่อง มีการออกแถลงการณ์แสดงท่าทีทางการเมืองเป็นระยะ รวมถึงมีการส่งตัวแทนไปร่วมประชุมกับเครือข่ายต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งความพยายามในการจัดตั้งเครือข่ายองค์การนักศึกษา แต่ทว่าทุกอย่างก็ไม่ได้ราบรื่นและไม่อาจเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จในเชิงการเมืองเท่าใดนัก

การเลือกตั้ง อมธ. ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2552 ทำให้ พรรคธรรมเพื่อโดม ที่นำโดย กนกพร แสนสุขสม จากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี สามารถกลับเข้ามาเป็น อมธ. ได้อีกครั้ง ซึ่งสามารถเอาชนะพรรคเคียงโดมได้อย่างถล่มทลาย ด้วยสโลแกนการเลือกตั้ง “ทำเพื่อเพื่อนธรรมเพื่อโดม” เน้นการค่อย ๆ ปรับตัวไปทำงานกิจกรรมทั่ว ๆ ไป มากกว่าการมีท่าทีทางการเมืองดังที่เกิดขึ้นในปีที่ผ่านมา โดยการปรับบทบาทของ อมธ. ครั้งนี้ อาจสามารถวิเคราะห์สาเหตุปัจจัยได้จากมุมมอง 2 ด้าน คือ

ประการแรก คือ การมองแบบเชิงภววิสัย หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัย และบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่อเค้าจะมีความรุนแรงมากขึ้น ด้วยบริบททางการเมืองในช่วงต้นปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นช่วงของการสลับขั้วทางการเมือง สภาพการขยายตัวของมวลชนเสื้อแดงที่มีความคับแค้นต่อการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี เป็นคนที่เขาไม่ได้เลือกและไม่ได้ชนะการเลือกตั้ง ประกอบกับสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การเริ่มสร้าง Hate Speech และวาทกรรมการต่อสู้แบบ “ไพร่-อำมาตย์” ที่ค่อย ๆ ถ่างระยะห่างระหว่างมวลชนสองฝ่ายให้กว้างขึ้น รวมถึงการสร้างภาพความเกลียดชังมวลชนอีกฝ่ายจนนำไปสู่การใช้กำลังเข้าปะทะกันในที่สุด

แต่กระนั้น ก็ต้องยอมรับว่า การเมืองของคนเสื้อแดงนั้น มีภาพลักษณ์ที่ยังไม่ค่อยดีสำหรับนักศึกษาโดยทั่วไปในขณะนั้น เนื่องด้วยภาพของความรุนแรง การสนับสนุนทักษิณอย่างสุดขั้ว เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองที่มีการระดมมวลชนมาปะทะกับกลุ่มพันธมิตรในช่วงเดือนกันยายน 2551 ไปจนถึง เหตุการณ์จลาจล “เมษาเลือด” ในเขตพื้นที่ กทม. ในปี พ.ศ. 2552 และการขัดขวางการจัดประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 14 เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2552 ที่พัทยา สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ภาพการเคลื่อนไหวของมวลชนเสื้อแดงออกห่างจากจริตของนักศึกษาส่วนที่ไม่ค่อยได้สนใจบริบททางการเมืองมากนัก

ผลสำรวจความคิดเห็นด้านการเมืองของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนทั่วประเทศ โดยศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ (กรุงเทพโพลล์) เผยแพร่เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2552 ระบุว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ถึงร้อยละ 54.7 ไม่ทราบถึงความสำคัญของวันที่ 14 ตุลาคม แต่ร้อยละ 65.5 ยังคงเห็นว่านักศึกษาควรมีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการ

เมือง โดยให้เหตุผลว่า นิสิตนักศึกษามีสิทธิที่จะแสดงความเห็นของตน เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคม จะได้รู้ทันเหตุการณ์บ้านเมือง เพื่อสะท้อนมุมมองทางการเมืองจากคนรุ่นใหม่ (ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2552)

แม้ว่าผลสำรวจดังกล่าวจะไม่ได้เที่ยงตรงและสะท้อนตัวเลขที่แม่นยำนัก แต่ก็ทำให้เราอาจวิเคราะห์ตรรกะง่าย ๆ ของภาพลักษณ์ทางการเมืองในมุมของนักศึกษาส่วนหนึ่งว่านักศึกษาเป็นเพียงวัยเรียน เที่ยว เล่น ให้ความสนใจกับเรื่องอื่น ๆ มากกว่าเรื่องการเมือง โดยจากผลสำรวจระบุว่า นักศึกษาพูดคุยเรื่องการเมืองกันเพียง ร้อยละ 6.06 และส่วนใหญ่ให้ความสำคัญพูดคุยกันเรื่องการเรียน และเรื่องกิน เที่ยว ช๊อป กันมากกว่า (ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2552) ดังนั้นแล้ว การเมืองจึงอาจเป็นเรื่องที่ห่างไกลสำหรับพวกเขา และภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงอาจหมายถึงการแสดงออกด้วยความบริสุทธิ์ใจ และไม่นิยมการใช้ความรุนแรงเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง การเมืองแบบการประท้วงข้างถนนส่วนหนึ่งจึงอาจทำให้คนบางส่วนเบื่อหน่ายการเมือง รวมไปถึงนักศึกษาเองด้วย ที่อาจมองว่าการเมืองข้างถนนกระทบกับชีวิตประจำวันของพวกเขา

อีกภาวะหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาตัดสินใจที่จะถอยห่างจากการเมืองในระดับชาติ คือ ความขัดแย้งที่เริ่มบานปลาย กลายเป็นการเมืองที่มีสองฝั่งสองฝ่ายอย่างชัดเจน และภาวการณ์ไม่เหมาะที่องค์การนักศึกษาจะเป็นตัวแทนนักศึกษากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งด้วย ดังที่ กนกพร แสนสุขสม อดีตนายก อมธ. ปีการศึกษา 2552 อธิบายว่า (กนกพร แสนสุขสม, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2559)

> ตรงนั้นมันก็เลยเป็นปีพักยก เพราะ 2 รุ่นก่อนหน้านั้นการเมืองมันเข้มข้นมาก มีเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย จึงคิดว่าไม่สามารถจะไปปะทะได้แล้ว และกลุ่มการเมืองภายนอกก็ไม่ใช่กลุ่มเดียวอีกต่อไป มันเริ่มมี 2 ขั้วชัดเจน และเราก็มองว่าเราไม่สามารถเป็นตัวแทนของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยได้ เพราะนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมี 2 กลุ่ม มีทั้งเหลืองทั้งแดง และหลากสีมาก ถ้าเราจะออกไปเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมันคงไม่ได้ มันจึงเป็นเรื่องที่ยากมาก

ประการที่สอง มองแบบอัตวิสัย หรือมองการเปลี่ยนแปลงขององค์การนักศึกษา ผ่านการทำงานขององค์การนักศึกษาเอง จะพบว่า ที่ผ่านมาใน อมธ. รุ่นปี พ.ศ. 2551 นั้นประสบกับปัญหาวิกฤติการแสดงท่าทีทางการเมืองเป็นอย่างมาก ปัญหาความขัดแย้งภายในคณะกรรมการบริหารองค์การนักศึกษาในปี พ.ศ. 2551 ที่เกิดขึ้น จนเป็นเรื่องเป็นราว และส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมของนักศึกษากลายเป็นเรื่องเล่าที่ถูกเล่าต่อเป็นบทเรียนให้กับรุ่นถัดมา ล้วนส่งผลต่อ

การปรับตัวของรูปแบบกิจกรรมนักศึกษาในปีต่อ ๆ มา เช่นกัน ดังที่ ชัยวุฒิ ตันไชย อดีตทีมการเมืองของ อมธ. ปี 2552 - 2553 ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า (ชัยวุฒิ ตันไชย, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2559)

> เราเคยคุยกันถึงปัญหาของ อมธ. ว่ากิจกรรมของ อมธ. ที่เป็นการเมืองแล้ว พอออก action อะไรก็ขึ้นอยู่กับว่า นายก อมธ. เชื่อแบบไหน อย่างตอนเคียงโดม ปัญหาก็คือตอนไปแถลงข่าวไม่เห็นด้วยกับพันธมิตร ก็มีกรณีปิดตึกกิจ ตอนหลังเราก็คุยกันว่า อมธ. ไม่สามารถ represent กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ ด้วยที่ตัวองค์กรของเรามันพีคต่อเนื่องกันมาหลายปี และอย่างที่ 2 คือ อมธ. จะมีคนคาดหวังว่าเราต้องทำอย่างนั้น ทำอย่างนี้ แต่เราไม่มีความสามารถจะทำอะไรได้เลย เราเลยกลับมาวิเคราะห์งานของเราใหม่

การกลับเข้ามาเป็น อมธ. อีกครั้งของพรรคธรรมเพื่อโดม จึงมาภายใต้การปรับบทบาทของกิจกรรมนักศึกษาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความใหม่เรื่องระบบการทำงานและการตีความการเคลื่อนไหวในเรื่องการเมืองให้มีความกว้างและยืดหยุ่นในการทำงานมากขึ้น ดังที่ ชัยวุฒิ ตันไชย (สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2559) ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า

> งานของเรา อย่างหนึ่งก็คืองานประจำ (Routines) และอีกอย่างคืองาน Event ส่วนงานการเมืองเราก็จะพยายามไม่ออก Action แต่จะเน้น Reaction และสนับสนุนทุกกลุ่มเต็มที่ แต่จะพยายามไม่ออกในนาม อมธ. เอง และไม่สนับสนุนให้กรรมการ อมธ. ออกไปทำเรื่องการเมืองในนามกรรมการ และเราก็มาตีความกันว่า นักศึกษากับการเมืองคืออะไร ก็เลยกลับมาเป็นว่าเรามาทำเรื่องการเมืองภายในมหาวิทยาลัย ก็คือเรื่องสิทธิสวัสดิการนักศึกษา เพราะการเลือกตั้งมันสู้กันด้วยนโยบายเพื่อนักศึกษา

การกลับมาตีความการเมืองแบบกว้าง และครอบคลุมไปถึงเรื่องสิทธิสวัสดิการนักศึกษา ประการหนึ่งนั้น จึงถือว่าเป็นการถอยร่นทางการเมืองของนักศึกษา และวางตำแหน่งแห่งที่ของตัวเองใหม่บนเวทีทางการเมืองระดับชาติ ซึ่ง ชัยวุฒิ ตีความต่อไปว่า เพราะเวทีทางการเมืองของนักศึกษาที่ให้นักศึกษาแสดงออกมันกว้างขึ้น และมีความหลากหลาย เครือข่ายไม่จำเป็นต้องมาในรูปองค์การนักศึกษา หรือนักศึกษาแต่ละมหาวิทยาลัยอีกต่อไป

> อย่าลืมว่า การเมืองปี 2540 คนคงคิดว่าไม่ทะเลาะกันแล้ว คงไม่มีรัฐประหารกันแล้ว คงจะมีรัฐบาลแบบประชาธิปไตยตลอดไป ทุกคนมันมองแบบนั้น คืออยากจะฝากไว้ เวลาที่จะเขียนที่มาเคลื่อนไหวการเมืองเริ่มต้นปี 2549 ต้องเข้าใจว่าระหว่างปี 2540 กับปี 2549 มันมีเงื่อนไขทางการเมือง มันทำให้มีกลุ่มมีองค์กรเข้าไปอยู่ในนั้น เช่น ทูตรักษ์

พลังงานของกระทรวงพลังงาน คือ คนที่เคยกิจกรรมคนก็เริ่มเข้าไปทำ แล้วบางส่วนเขาก็ทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัยบ้าง อธิบายให้ชัดคือ เครือข่ายมันกว้างขึ้น หลากหลายขึ้น คือ รูปแบบมันเปลี่ยนไป มันมีการ Setup Network ขึ้นมา (ชัยวุฒิ ตันไชย , สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2559)

4.1.3.3 องค์กรนักศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกจากภายในมหาวิทยาลัย

ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจปรากฏในรูปแบบของชุมนุม/ชมรม ที่มีระเบียบของมหาวิทยาลัยรองรับ หรือกลุ่มอิสระที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้จดทะเบียนจัดตั้งตามระเบียบของมหาวิทยาลัย แต่มีพื้นที่ของการเคลื่อนไหว ซึ่งอาจเกิดจากการรวมตัวของผู้ที่สนใจเคลื่อนไหวหรือทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน องค์กรนักศึกษารูปแบบนี้ มักจะเป็นพื้นที่ในการรวมตัวเพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์และความสนใจที่หลากหลายของขบวนการนักศึกษา และมีพัฒนาการในการเพิ่มขึ้นของทั้งจำนวนกลุ่มกิจกรรมและประเด็นการเคลื่อนไหวที่หลากหลายขึ้น โดยมีความแตกต่างกันภายในปลีกย่อยอีก ดังนี้

1) องค์กรประเภทชุมนุม/ชมรม ส่วนใหญ่เริ่มมีการจัดตั้งที่มีความเป็นสถาบันมากขึ้นตามระยะเวลาของการก่อตั้ง มีกิจกรรมหลักเป็นงานประจำของแต่ละปีการศึกษา มีการเลือกผู้นำองค์กร คณะกรรมการ รวมถึงแกนนำในการขับเคลื่อนกิจกรรมของแต่ละปี มีกระบวนการจัดตั้งและส่งต่อทางความคิดในระดับหนึ่ง รวมทั้งความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เป็นพี่เป็นน้อง และการสร้างเครือข่ายร่วมกับ NGOs ซึ่งอาจเป็นรุ่นพี่ที่เคยทำกิจกรรมด้านนี้มาก่อน นอกจากนี้ ยังพบว่ามักมีแหล่งทรัพยากรในการเคลื่อนไหวที่ชัดเจน ผ่านการของบประมาณกิจกรรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัย การสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชนในรายที่ให้การสนับสนุนอยู่เป็นประจำ รวมถึง กิจกรรมเรี่ยไรเงินทุน หรือที่นักกิจกรรมเรียกว่าการเปิดหมวก

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเป็นองค์กรนักศึกษาประเภทที่ไม่ค่อยเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากนัก จึงมีลักษณะที่ไม่อ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบททางการเมือง กิจกรรมต่าง ๆ ยังสามารถดำเนินต่อไปอย่างปกติภายใต้ความขัดแย้งทางการเมือง โดยกิจกรรมประเภทนี้ เช่น ชุมนุม/ชมรมค่ายอาสาฯพัฒนาชนบท ชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมนุมวรรณศิลป์ ชุมนุมพุทธศาสตร์ประเพณี รวมถึงชุมนุมดนตรีและกิจกรรมตามความถนัด เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีข้อยกเว้นในกรณีของกลุ่มอิสระเดียวในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คือ กลุ่มอิสระล้อการเมือง ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีการจัดตั้งตามระเบียบของ

มหาวิทยาลัย แต่กลับมีความเป็นสถาบันค่อนข้างสูง มีงานประจำในงานฟุตบอลประเพณีธรรมศาสตร์-จุฬาฯ มีการส่งต่อทางความคิด รวมทั้งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ดังนั้น จึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมืองค่อนข้างมาก ดังเช่นกรณีศึกษา ดังนี้

กรณีศึกษา กลุ่มอิสระล้อการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการเมือง

อีกกิจกรรมหนึ่งในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ค่อนข้างมีบทบาททางการเมือง และมีตำแหน่งในทางประวัติศาสตร์มายาวนาน คือ กิจกรรมที่เรียกว่า “ขบวนพาเหรดล้อการเมือง” ซึ่งมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักมาจากการมีส่วนร่วมและเป็นไฮไลต์หนึ่งในงานฟุตบอลประเพณีธรรมศาสตร์ – จุฬาฯ ทุก ๆ ปี

เดิมที ขบวนพาเหรดล้อการเมือง เป็นหนึ่งในขบวนพาเหรดใหญ่ที่จะร่วมเดินและแสดงออกทางความคิดในงานฟุตบอลประเพณีฯ ซึ่งล้วนเป็นขบวนที่ส่วนใหญ่มีการบริหารจัดการโดย อมธ. ดังคำให้สัมภาษณ์ของอดีตประธานกลุ่มอิสระล้อการเมือง (อดีตประธานกลุ่มอิสระล้อการเมือง, สัมภาษณ์กลุ่ม, 17 มีนาคม 2560) ที่อธิบายถึงขบวนล้อการเมืองในช่วงยุคปี พ.ศ. 2540 ว่า “มันมีกึ่งเป็นดราม่า ไม่มีคำอธิบายเยอะ มีแค่ป้ายผ้า ไม่มีเรื่องราว ไม่มีคอนเซป ส่วนใหญ่เป็นการสืบต่อกันมา อมธ. สายศิลปวัฒนธรรม เป็นคนทำ”

ในช่วงปี พ.ศ. 2540 กลุ่มนักกิจกรรมที่ทำขบวนล้อการเมืองจำนวนหนึ่งจะมีความต้องการให้ขบวนล้อการเมืองนั้น เป็นอิสระจากมหาวิทยาลัย และไม่ขึ้นกับ อมธ. กลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า “กลุ่มอิสระ” เพื่อให้มีอิสระทางความคิด และอิสระในการบริหารจัดการงบประมาณ โดยในการเคลื่อนไหวครั้งนั้น แม้ว่าสุดท้าย กลุ่มอิสระล้อการเมืองจะได้ขยับออกมาเป็นกลุ่มอิสระที่แท้จริง แต่ทว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมก็ยังคงติดปัญหาเรื่องงบประมาณ จึงยังคงต้องพึ่งพางบประมาณที่ได้รับจัดสรรจาก อมธ. เพื่อทำขบวนพาเหรดล้อการเมืองอยู่ ซึ่ง อมธ. นั้นก็ได้รับการจัดสรรงบประมาณมาจากสมาคมธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกทอดหนึ่ง

ในส่วนนี้ มีความหมายโดยนัยยะว่า การล้อการเมืองของนักศึกษานั้นยังคงถูกควบคุมโดยมหาวิทยาลัย ผ่านฝ่ายกิจการนักศึกษาฯ ในขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งก็ยังต้องพึ่งพิงงบประมาณจากสมาคมธรรมศาสตร์ฯ ซึ่งเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดงานฟุตบอลประเพณีฯ ในส่วนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นคนถืองบประมาณที่จะคอยจัดสรรให้อีกทีหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้ จึงน่าแปลกใจว่า ทำไมหลาย ๆ ครั้งจึงยังคงมีข่าวว่ามีการสร้างหุ่นล้อเลียนมหาวิทยาลัย หรือล้อเลียนงานบอลเสียเอง เช่น (1) หุ่นนายฟุ่มนายเฟือย ซึ่งล้องานฟุตบอลประเพณี ในประเด็นความฟุ่มเฟือย จนทำให้มีประเด็นขัดแย้งกับสมาคมธรรมศาสตร์อย่าง

รุนแรง (2) หุ่นโดมร้องไห้ ซึ่งล้อในประเด็นจิตวิญญาณธรรมศาสตร์ของนักศึกษาที่ขาดหายลดน้อยลงไป แต่กลับมีวิญญาณของอดีตผู้มีอำนาจในมหาวิทยาลัย (ในช่วงนั้น) บินวนเวียนเสพผลประโยชน์อยู่ เป็นต้น (อดีตประธานกลุ่มอิสระล้อการเมือง, สัมภาษณ์กลุ่ม, 17 มีนาคม 2560)

คำตอบที่ย้อนแย้งของคำถามดังกล่าวคือ การท้าทายหรือล้อเลียนที่ว่านี้สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของนักศึกษาธรรมศาสตร์ ที่มีความเป็นขบถต่อการกดขี่ทางความคิด หรือมีความพยายามในการต่อสู้เพื่อยืนยันเสรีภาพทางความคิด โดยแสดงออกมาเป็นรูปธรรมผ่านหุ่นล้อการเมืองในงานฟุตบอลประเพณีทุกปี หรือแม้กระทั่งการออกมาในรูปโปสเตอร์เชิญชวนต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม หากมองจากมุมของบุคคลภายนอกแล้ว คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่า ความเป็นมหาวิทยาลัยการเมืองของธรรมศาสตร์นั้น ยังคงถูกจับตามองผ่านเลนส์และกล้องของสื่อมวลชนในงานฟุตบอลประเพณี โดยในทุก ๆ ปี ขบวนล้อการเมืองก็ยังคงเป็นที่สนใจและถูกสื่อมวลชนนำไปตีความเป็นกระแสได้อย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่ถึงกับเป็นผู้ชี้นำประเด็นในสังคม แต่ก็ต้องยอมรับว่า ล้อการเมืองธรรมศาสตร์คือหนึ่งในสิ่งที่คนภายนอกอยากรู้ว่านักศึกษาธรรมศาสตร์คิดอะไรอยู่ ซึ่งก่อนที่จะมีความขัดแย้งทางการเมืองแบบเหลืองแดงนั้น ประเด็นสำคัญที่หุ่นล้อการเมืองสะท้อนออกมา ก็มักจะมีแนวทางไปในทางเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือประเด็นเรื่องคอรัปชั่น ดังคำให้สัมภาษณ์ของประธานกลุ่มอิสระล้อการเมืองช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549 ท่านหนึ่งว่า

> ตอนนั้น (ก่อนปี 2549) ทักษิณยังไม่ใช่ประเด็นหลักขนาดนี้ เราก็ล้อไปเรื่อยทั้งต่างประเทศ ในประเทศ หรือแม้กระทั่งเรื่อง ม.นอกระบบ การมองการเมืองยังคงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ปัญหาคอรัปชั่นเป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกคนเอามาเล่น เพราะศัตรูเราคนเดียวกัน ต่างกับปัจจุบันที่ศัตรูรอบทิศ พูดอะไรมากก็ไม่ได้ ใครเป็นแดงเราก็ไม่กล้าพูด ใครเป็นเหลืองเราก็ไม่กล้าพูด (อดีตประธานกลุ่มอิสระล้อการเมือง, สัมภาษณ์กลุ่ม, 17 มีนาคม 2560)

โดยปกติ การกลั่นกรองความคิดก่อนจะแสดงออกมาเป็นหุ่น ภายในกลุ่มจะมีกระบวนการที่เรียกว่าการตกผลึก ซึ่งเป็นการเรียกประชุมระดมความคิดทางการเมืองเพื่อจัดลำดับประเด็นทางการเมืองที่สำคัญที่สามารถสร้างสรรค์ออกมาเป็นหุ่นล้อการเมืองได้ แต่กระนั้นความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2557 ก็ทำให้เกิดวิกฤติทางความคิดภายในกลุ่มเช่นกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ของ ฟ้า ประธานกลุ่มอิสระล้อการเมือง ปี พ.ศ. 2552 (อดีตประธานกลุ่มอิสระล้อการเมือง, สัมภาษณ์กลุ่ม, 17 มีนาคม 2560)

> มันมีความขัดแย้งอยู่กระบวนการตกผลึกอยู่ตลอด แต่สุดท้ายการจัดการความคิดมันจบที่ความเชื่อ เราต้องรู้ว่านี่เป็นความเชื่อของเรา มันไม่ใช่สิ่งที่ถูกหรือสิ่งที่ผิด หรือสิ่ง

> ที่เขาถูกหรือผิด ก็เคารพในความเชื่อของแต่ละคน และถ้ามันมีประเด็นที่เล่นได้ ก็นำไปขับเคลื่อนต่อในประเด็นที่คุณเชื่อ สุดท้ายจริง ๆ ก็ไม่สามารถเอาความเชื่อมารวมกันได้ เพราะต่างคนก็ต่างมีอีโก้ ไม่ยอมกัน แต่จุดประสงค์ก็คือเพื่อส่วนรวม ถ้าประเด็นของคุณยังมีความต้องการแสดงออกเพื่อส่วนรวมอยู่ มันก็เป็นประเด็นที่ยกขึ้นมาเล่นได้ทั้งสองฝั่ง

แต่กระนั้น ในกระบวนการทำกิจกรรมล้อการเมืองในแต่ละปี ก็ยังคงค่อนข้างเป็นโจทย์ที่ยากที่จะต้องตกผลึกทางความคิดให้ออกมาเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายให้มากที่สุด เพราะความคิดที่แสดงออกมานี้ ไม่ใช่แค่เพียงปัญหาภายในกลุ่มในเชิงกระบวนการเท่านั้น แต่ยังคงเป็นประเด็นที่กระทบต่อนักศึกษาธรรมศาสตร์โดยภาพรวม จากภาพที่สื่อออกไปในแต่ละปี ดังนั้นแล้ว ทักษะในการจัดการความขัดแย้งและความเห็นต่างภายในกลุ่มจึงถือว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการจัดการความขัดแย้งในรูปของการสร้างหุ่นล้อการเมืองหลายตัวเพื่อให้มีครบทุกประเด็น หรือแม้กระทั่งการประนีประนอมให้ความคิดทุกฝ่ายออกมาอยู่ในชิ้นงานศิลปะชิ้นเดียวกัน

> ช่วงวัยนักศึกษามันเป็นช่วงเดียวที่ความคิดมันบริสุทธิ์ ความคิดไม่มีผลประโยชน์ มีแต่อุดมการณ์ แม้จะมีความเชื่อต่าง ๆ กันไป แต่ก็มีไม่ผลประโยชน์มาบิดเบือนอะไร และเลือกที่จะทำตามความคิดของตัวเองแบบสุด ๆ และล้อการเมืองมันไม่ใช้การเล่าข่าว ไม่ใช่หนังสือพิมพ์ที่จะต้องขายข่าว แต่มันคือการตีแผ่ความคิดของนักศึกษาจริง ๆ แม้มันจะไม่มีคนพูดในสังคม ซึ่งเล่ามันออกมาผ่านหุ่น (สัมภาษณ์กลุ่มอดีตประธานกลุ่มอิสระล้อการเมือง, 2560)

สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่โดยความตั้งใจ แต่มันคือการปรับตัวของนักศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว ภายใต้ภาพของการเมืองที่ถูกกระทำให้ดูเป็นสภาพที่เลวร้าย การเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง ผลประโยชน์ อำนาจ การแข่งขัน และความวุ่นวาย ดูจะไม่ใช่อะไรที่ใสสะอาดในแบบที่พลังบริสุทธิ์อยากจะเห็น สิ่งที่ล้อการเมืองแสดงออกมาจึงมีทิศทางที่โน้มเข้าหาการเป็นงานศิลปะมากกว่างานทางการเมือง นักศึกษาที่มาทำกิจกรรมล้อการเมือง ส่วนใหญ่จะเป็นพวกนักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง หรือไม่ก็นักศึกษาคณะวิศวกรรมศาสตร์ ที่เน้นการทำหุ่นล้อการเมืองและศิลปะในชิ้นงาน มากกว่าความคิดทางการเมืองที่เข้มข้นและดุเดือด

การเสียดสีนักการเมืองหรือชุดวาทกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่การประท้วงหรือชูป้ายเรียกร้องให้ดูเป็นพวกหัวรุนแรง แต่กลับเป็นการแสดงออกด้วยศิลปะที่เสียดสีอย่างเจ็บแสบ แต่ในบางครั้งก็ไม่ชัดเจนในความหมายจนสื่อมวลชนต้องตีความงานศิลปะนั้นเอง สิ่งที่เกิดขึ้น

แม้จะดูเหมือนเป็นวิธีการที่ประกอบด้วยความคิดสร้างสรรค์ในการเคลื่อนไหว แต่อีกมุมหนึ่งก็ถือว่าเป็นการลดทอนความเป็นการเมือง (Depoliticize) ในตัวเองเช่นกัน

โดยการลดทอนความเป็นการเมืองนั้น มีลักษณะคล้ายกับการปิดกั้น (Censor) ตัวเอง ที่จะพยายามไม่พูดถึงการเมืองตรง ๆ ไม่ใช่การเขียนวิจารณ์ด้วยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นการลดทอนคุณค่าของการวิพากษ์และโต้เถียงให้ไปสู่สิ่งที่คลุมเครือมากขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นความกลัวที่จะพูดถึง จึงต้องพยายามหาสิ่งสมมติเพื่อมาเป็นตัวแทนในการพูดถึงในทางใดทางหนึ่ง ดังที่กระทำผ่านหุ่นล้อการเมืองหรืองานศิลปะนั่นเอง

2) องค์กรประเภทกลุ่มอิสระ ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้จดทะเบียนจัดตั้งตามระเบียบของมหาวิทยาลัย อาจเกิดขึ้นจากการรวมตัวตามความสนใจร่วมกันของนักกิจกรรม ทั้งที่เป็นประเด็นเฉพาะกิจตามสถานการณ์ หรือประเด็นตามอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งองค์กรประเภทนี้ส่วนใหญ่แล้วจะมีความเชื่อมโยงกับเป้าหมายของการเคลื่อนไหวทางการเมือง แต่กระนั้นก็กลับไม่ค่อยได้รับผลกระทบจากบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองมากนัก เนื่องจากการรวมตัวของกลุ่มอิสระเหล่านี้มักเกิดจากความสนใจและเป้าหมายเฉพาะของแต่ละกลุ่มอยู่แล้ว กลุ่มอิสระทางการเมืองโดยส่วนใหญ่จึงมีความชัดเจนในเรื่องหลักการของการเคลื่อนไหว ตลอดจนมีความคล่องตัวในการตกผลึกทางความคิดและปรับความเข้าใจเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการเคลื่อนไหวของกลุ่ม ซึ่งต่างจากองค์กรขนาดใหญ่ที่สูญเสียความสามารถเหล่านี้ไป

ผู้วิจัยให้ความสนใจกับองค์กรประเภทนี้เป็นพิเศษ เนื่องจากมีพัฒนาการของการเคลื่อนไหวที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก จนก้าวขึ้นมาเป็นหัวหอกในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในช่วงหลังปี พ.ศ. 2553 และภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 ด้วย โดยลักษณะเฉพาะเดิมขององค์กรประเภทนี้ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2554 มีดังนี้

หนึ่ง มีความเป็นสถาบันต่ำ กล่าวคือ นักกิจกรรมมีลักษณะของการรวมตัวตามสถานการณ์ มีนักกิจกรรมผู้ปฏิบัติการน้อย และมักให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในระดับปัจเจกมากกว่าความจงรักภักดีกับองค์กร มีความสนใจในประเด็นที่เคลื่อนไหวมากกว่าการเคลื่อนไหวในนามขององค์กร ดังนั้น องค์กรเหล่านี้ในแง่หนึ่งจึงมีลักษณะของความเป็นหัวโขนที่หยิบยืมชื่อมาทดแทนการรวมกลุ่มของปัจเจกเท่านั้น เมื่อนักกิจกรรมนักศึกษาจบการศึกษาหรือเปลี่ยนเป้าหมายความสนใจ องค์กรในลักษณะนี้ก็อาจไม่ปรากฏความเคลื่อนไหวตามไปด้วยและหายไปในที่สุด เว้นเสียแต่ว่าจะมีบางองค์กรที่สามารถจัดตั้งและส่งต่อทางความคิดไปสู่นักกิจกรรมรุ่นต่อไปได้ สร้างความเป็นสถาบันขึ้นในองค์กร จนอาจขยับฐานะขึ้นเป็นชุมนุม/ชมรมได้

สอง มีวัฒนธรรมการจัดตั้งและส่งต่อทางความคิด กล่าวคือ การจัดตั้งทางความคิดของขบวนการนักศึกษา (Organize) เป็นระบบวัฒนธรรมที่แฝงอยู่กับขบวนการนักศึกษา

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลมาจากวิธีการจัดตั้งมวลชนของแนวความคิดและอุดมการณ์ฝ่ายซ้าย ดังนั้น การจัดตั้งทางความคิดของกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาทางการเมืองในแบบเดิม ส่วนใหญ่จึงหมายถึงการนำแนวคิดแบบฝ่ายซ้าย (เพื่อมวลชน) มาสถาปนาขึ้นภายในกลุ่ม ปรากฏทั้งในรูปแบบของแนวคิด/อุดมการณ์การเคลื่อนไหว วัฒนธรรมการแต่งกาย เพลงของขบวนการ รวมไปถึงรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ซึ่งจะอธิบายให้เห็นความแตกต่างในกรณีศึกษาต่อไป

สาม มีการจัดโครงสร้างองค์กร กล่าวคือ แม้ว่าโดยภายรวมแล้ว องค์กรประเภทนี้จะมีลักษณะของความเป็นสถาบันต่ำ แต่ก็ยังพบว่ามักมีความพยายามในการสถาปนาความเป็นสถาบันและโครงสร้างที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในองค์กร โดยโครงสร้างองค์กรของกลุ่มอิสระในแบบเดิมนั้น ส่วนใหญ่ยังคงปรากฏเป็นการทำงานแบบบนลงล่าง Top-Down มีความเป็นลำดับชั้นการบังคับบัญชาอย่างหลวม ๆ ให้ความสำคัญกับตำแหน่งของนักกิจกรรมในองค์กร อันเป็นความพยายามสร้างความสัมพันธ์และความภักดีให้เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกกับองค์กร

ทั้งนี้ ประเด็นลักษณะเฉพาะทั้ง 3 ประเด็นนั้น ได้กลายเป็นความเปลี่ยนแปลงในเชิงองค์กรอย่างหนึ่งของขบวนการนักศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งแนวคิดและการเคลื่อนไหวแบบฝ่ายซ้ายได้ถูกท้าทายทางความคิดจากแนวคิดการเคลื่อนไหวแบบเสรีนิยมใหม่ ที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในช่วงของการเคลื่อนไหวในยุคสื่อสังคมออนไลน์ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – 2554 โดยผู้วิจัยยกตัวอย่างถึงกระบวนการท้าทายความเปลี่ยนแปลงในเชิงองค์กรดังกล่าวจากกรณีศึกษาของกลุ่มประชาคมธรรมศาสตร์คัดค้านอำนาจนอกระบบ (TCAD) ดังนี้

กรณีศึกษา กลุ่มประชาคมธรรมศาสตร์คัดค้านอำนาจนอกระบบ (TCAD) (พ.ศ. 2553 - 2554)

ภายหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่ราชประสงค์ เมื่อเดือนพฤษภาคม 2553 กลุ่มนักศึกษาธรรมศาสตร์ที่รู้จักกันผ่านทางเฟซบุ๊ก (Facebook) ในช่วงเหตุการณ์เมษายน – พฤษภาคม 2553 ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่เพิ่งสำเร็จการศึกษา ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มที่เรียนท่าพระจันทร์ตลอดสี่ปี รุ่นสุดท้าย กับนักศึกษาที่เรียนหลักสูตรภาคพิเศษที่ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ รวมตัวกันทำกิจกรรม โดยใช้ชื่อว่า กลุ่มประชาคมธรรมศาสตร์คัดค้านอำนาจนอกระบบ (TCAD) ด้วยเหตุผลที่ ปราบ เลาหะโรจนพันธ์ อธิบายว่าเกิดจากความสุกงอมของสถานการณ์และปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนจากการสลายการชุมนุมในช่วง ปี พ.ศ. 2553 ดังนี้ “ตอนนั้นเราเห็นตรงกันว่าในสถานการณ์นั้นเราต้องทำอะไรซักอย่างอย่างน้อยเพื่อเป็นการแสดงออกว่าการฆ่าประชาชนตายกลางถนนไม่ใช่เรื่องที่ชอบธรรมและยอมรับได้ และต้องมีคนรับผิดชอบกับความสูญเสียที่เกิดขึ้น” (ปราบ เลาหะโรจนพันธ์, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 22 กันยายน 2559)

ในขณะที่ ความเห็นของ รักษ์ชาติ วงษ์อธิชาติ และอนุธีร์ เดชเทวพร อดีตอุปนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสมาชิกรุ่นก่อตั้งของกลุ่ม มองว่า TCAD เป็นกลุ่มอิสระทางการเมือง ที่เป็นแนวทางใหม่ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง หลังจากพบความผิดหวังจากการเข้าไปเคลื่อนไหวโดยผ่าน อมธ. และกลายเป็นความขัดแย้งภายในองค์กรตามมา ซึ่งการเป็นองค์กรอย่างเป็นทางการของ อมธ. นั้น ไม่สามารถแสดงออกซึ่งความคิดทางการเมืองได้เต็มที่เหมือนกับการเป็นกลุ่มอิสระ

สิ่งที่เกิดขึ้นของ TCAD นี้เอง ถือเป็นความริเริ่มที่จะก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมทางการเมืองรูปแบบใหม่ในยุคนั้นขึ้นมาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นการฉีกแนวไปจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยใช้ฐานขององค์กรอย่างเป็นทางการแบบ อมธ. หรือพรรคการเมือง แต่เปลี่ยนเป็นการใช้ฐานของกลุ่มอิสระ และความเป็นกลุ่มทางเลือกให้นักศึกษาที่สนใจทางการเมืองได้เคลื่อนไหวไปพร้อมกันด้วยอีกทางหนึ่ง ดังที่ รักษ์ชาติ วงศ์อธิชาติ (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> จริง ๆ ก็ตั้งจากคนกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มที่เคยทำงานกับ สนนท. กลุ่มที่เคยทำงานกับจุฬาฯ อาจจะมาคุยกัน มาคุยเรื่องการเมือง มาคุยเรื่องสังคมกัน แล้วก็รับสมัครคนเข้ามา ซึ่งคนส่วนหนึ่งก็มาจากเคียงโดม (ค่ายกล้าโดม)[8] ซึ่งผมคิดว่า 'เคียงโดมไม่สามารถทำอะไรที่เป็นการเมืองได้ขนาดนั้น' จึงออกมาทำอะไรที่สามารถ Represent ได้มากกว่านั้น และตอนนั้นก็ไม่มีกลุ่มการเมืองทางเลือก นอกจากจุฬาฯ

กลุ่ม TCAD มีความแปลกใหม่ในแง่ของรูปแบบการเคลื่อนไหว และการสร้างเครือข่ายขบวนการนักศึกษาร่วมกับกิจกรรมนักศึกษาจากจุฬาฯ และ สนนท. แต่ยังมีจุดอ่อนของความเป็นกลุ่มอิสระทางการเมือง ที่ส่งผลต่อการลดบทบาทลง หรืออาจเรียกได้ว่าไม่สามารถทำกิจกรรมต่อไปได้ด้วยปัญหาของการไม่มีนักกิจกรรมผู้ปฏิบัติการในเวลาต่อมา

กล่าวคือ "กลุ่มอิสระทางการเมือง" มีจุดเด่นในลักษณะของการจัดตั้งขึ้นได้ง่ายจากการพูดคุยและฉันทามติร่วมกันของสมาชิกที่อาจมีเพียงไม่กี่คน ที่เห็นด้วยในประเด็นการเคลื่อนไหวบางประเด็น แต่กระนั้นความหลวมในลักษณะนี้ทำให้กลุ่มอิสระมีความเป็นสถาบันน้อยกว่าองค์กรที่เป็นทางการอย่าง อมธ. หรือเมื่อสมาชิกเดิมสำเร็จการศึกษา และถ้าไม่มีการรับ

---

[8] ค่ายกล้าโดม คือ ค่ายที่รับนักศึกษาใหม่ที่สอบตรงเข้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ ซึ่งมักจะมีความสนใจในการทำกิจกรรม มาเข้าค่ายในลักษณะการเตรียมความพร้อม และสร้างนักกิจกรรมรุ่นใหม่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในขณะเดียว ด้วยความที่ค่ายนี้สร้างขึ้นโดยกลุ่มกิจกรรมที่เคยก่อตั้งพรรคเคียงโดม ค่ายกล้าโดมจึงถูกมองว่าเป็นค่ายที่สร้างนักกิจกรรมของพรรคเคียงโดมอีกทางหนึ่ง

สมาชิกใหม่มาสืบทอด ก็อาจจะทำให้ความเป็นกลุ่มอิสระนั้นต้องสิ้นสุดบทบาทลงด้วย นอกจากนี้ในกรณีของกลุ่ม TCAD ดังกล่าวก็ยังคงมีปัญหาในเชิงองค์กรด้านอื่น ๆ อีกสองประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของกลุ่ม ดังอธิบายได้ต่อไปนี้

ประเด็นแรก คือ ความไม่เห็นพ้องในเรื่องแนวทางการทำงานและวัฒนธรรมองค์กร ที่อาจรวมไปถึงเรื่องแนวคิดพื้นฐานของขบวนการนักศึกษา ซึ่งส่วนหนึ่งยังมีความคิดในลักษณะของขบวนการนักศึกษาแบบเก่า ที่ได้รับอิทธิพลมาจากความคิดแบบสังคมนิยม (ฝ่ายซ้าย) และบางส่วนก็พยายามจะปฏิเสธความคิดของขบวนการนักศึกษาแบบเก่า และมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ล้าหลัง[9] ดังที่ อธิชาติ วงษ์อธิชาติ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ ดังนี้ (รักษ์ชาติ วงศ์อธิชาติ, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559)

> มันมีครั้งหนึ่ง ที่เราทะเลาะกันเรื่องไม่ยอมร้องเพลงฝ่ายซ้าย และเราก็ไปประชุมกันที่ตึกบัญชี และเราก็เถียงกันเรื่องคนส่วนหนึ่งไม่ยอมร้องเพลงซ้าย แบบคอมมิวนิสต์ก็ไม่ผิดถ้าจะบอกว่า มันจะมีฝ่ายหนึ่งที่เป็นซ้าย และก็เสรีนิยมแบบที่ไม่ใช่ซ้าย ไม่อยากย่ำเข้าไปสู่ความเป็นซ้าย การจัดตั้งแบบซ้าย (ประมาณ Liberal Democracy กับ Social Democracy)

ในขณะนักกิจกรรมอีกกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเหล่านี้และต่อมาได้แยกออกมาตั้งเป็นกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) นั้น ค่อนข้างให้ความสนใจกับวัฒนธรรมการเคลื่อนไหวแบบวัฒนธรรมใหม่ (Pop Culture) มากกว่าที่จะยึดติดกับรูปแบบเดิม ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้การตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) ในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในลักษณะที่ “ขายได้” หรือเพิ่มความเป็นธุรกิจเข้าไปในกระบวนการ (รักษ์ชาติ วงศ์อธิชาติ, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559)

> มันล่มเพราะมีการเข้าใจไม่ตรงกัน คือตอนแรกก็ทำงานร่วมกันกับจุฬา และก็ถึงจุดๆหนึ่งที่ ปราบ BBA (คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีหลักสูตร 5 ปี) และ บิ๊ก BE (คณะเศรษฐศาสตร์หลักสูตรภาคภาษาอังกฤษ) ซึ่งจะเป็นสายนักธุรกิจ สายการตลาด จะเน้นว่า TCAD จะต้องเป็นอะไรที่ เอาไปขายได้ เอาไปทำทุนได้ และก็อยากทำกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่ไม่สนใจความเป็น PC (Political Correctness) และจะละทิ้งความเป็นวิชาการ

---

[9] ประเด็นนี้ จะกลายเป็นปัญหาและข้อถกเถียงสำคัญของขบวนการนักศึกษายุคใหม่ ซึ่งยังคงต้องตั้งคำถามว่า ความใหม่ และความเก่าเหล่านี้มีจริงหรือไม่ และขบวนการนักศึกษามีแนวทางในการขับเคลื่อนแนวคิดที่แตกต่างนี้อย่างไร ซึ่งจะได้อภิปรายในภายหลัง

ไปเลย อีกเรื่องคือเรื่องการทำงานเชิงความคิด ที่ส่วนหนึ่งอยากทำงานวิชาการมากกว่า คือ ถ้าเกิดจะทำงานเคลื่อนไหวก็อยากเคลื่อนไหวให้มันอิงกับวิชาการ

กล่าวให้ถึงที่สุด ในเรื่องแนวคิดของขบวนการนักศึกษาแบบเก่านั้น รวมไปถึงการพยายามจัดโครงสร้างของขบวนการนักศึกษาด้วย กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งนั้นค่อนข้างจะพยายามปฏิเสธวัฒนธรรมองค์กรและรูปแบบการเคลื่อนไหวแบบเก่าโดยสิ้นเชิง โดยสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็นมรดกตกทอดจากการเคลื่อนไหวแบบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในขบวนการนักศึกษา เช่น โครงสร้างการทำงานที่ต้องมีการจัดระเบียบองค์กร การตั้งเลขาธิการ ตำแหน่งต่าง ๆ ในการทำงาน ซึ่งได้นำไปสู่ประเด็นปัญหาขององค์กรประเด็นต่อไป

ประเด็นที่สอง คือ ปัญหาการจัดโครงสร้างองค์กรของขบวนการนักศึกษา (Organization) อันส่งผลต่อความยั่งยืนของกลุ่มอิสระ กล่าวคือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นการบังคับบัญชาภายในองค์กร ที่มีการวางตำแหน่งผู้นำองค์กร และผู้ปฏิบัติงานอย่างชัดเจนคล้ายกับรูปแบบขององค์กรราชการ หรือ สนนท. ดังที่ ปราบ ให้ความเห็นว่า (ปราบ เลาหะโรจนพันธ์, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 22 กันยายน 2559) “การแยกตัวออกจาก TCAD ไปตั้งกลุ่มนักศึกษาใหม่เกิดจากแนวคิดการจัดกิจกรรมที่ไม่ตรงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการระเบียบภายในขององค์กร TCAD นั้นมีการแต่งตั้งตำแหน่งต่างๆในการทำงานอาทิ ที่ปรึกษา เลขาธิการ ฯลฯ”

ดังนั้น ประเด็นดังกล่าวจึงส่งผลต่อนักกิจกรรมผู้ปฏิบัติงาน เมื่อองค์กรถูกแทรกแซงและประกอบไปด้วยนักกิจกรรมรุ่นเก่า ซึ่งปรากฏตำแหน่งอยู่ในขบวนการ แต่ไม่ได้มีสถานะเป็นนักศึกษาแล้ว (ปราบ เลาหะโรจนพันธ์, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 22 กันยายน 2559)

ปัญหาที่เกิดขึ้นคือคนมีตำแหน่งจริง ๆไม่ได้ทำงาน แต่สมาชิกใหม่ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ปีหนึ่งปีสองในตอนนั้นกลับเป็นคนทำงานหนักที่สุด ต่อมาพอแนวคิดไม่ตรงกัน สมาชิกเดิมที่ส่วนใหญ่เป็นรุ่นพี่ที่เพิ่งเรียนจบไปก็ใช้อำนาจตามตำแหน่งมาขัดขวางสิ่งที่สมาชิกรุ่นใหม่อยากทำ และเมื่อสมาชิกที่ทำงานจริง ๆ ออกไปตั้งกลุ่มใหม่ TCAD ก็ฝ่อลงและหายไปในที่สุด

ในประเด็นปัญหาเหล่านี้เอง จึงทำให้ผลสุดท้ายแล้ว กลุ่ม TCAD มีบทบาทที่ลดลง สมาชิกส่วนหนึ่งเปลี่ยนไปทำกิจกรรมในนามกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) ซึ่งมีความใหม่กว่า มีความพร้อมกับรูปแบบโครงสร้างองค์กรที่ใหม่กว่าและสอดรับการการเคลื่อนไหวทางสังคมสมัยใหม่ และแล้วในท้ายที่สุด ช่วงปลายปี พ.ศ. 2553 ความเป็นกลุ่มของ TCAD ก็ต้องจบลง พร้อม ๆ กับการก้าวขึ้นมามีบทบาทอย่างชัดเจนของกลุ่มที่

ตั้งขึ้นใหม่ หรือกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย หรือ LLTD ที่สมาชิกกลุ่มส่วนหนึ่งคือนักศึกษาที่เคยเคลื่อนไหวภายใต้ชื่อของ TCAD และเกิดความเห็นไม่ตรงกันดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น (ปราบ เลาหะโรจนพันธ์, สัมภาษณ์ทางอีเมล, 22 กันยายน 2559)

4.1.3.4 เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ ทำงานประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย

เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการของขบวนการนักศึกษา โดยภาพรวมถือเป็นการรวมตัวกันอย่างเฉพาะกิจของนักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัย เพื่อตอบสนองต่อประเด็นการเคลื่อนไหว ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เช่น การเคลื่อนไหวในประเด็นกระบวนการสอบเข้ามหาวิทยาลัย (Admission) ของเครือข่ายนักเรียนนักศึกษา ในปี พ.ศ. 2549, การเคลื่อนไหวของเครือข่ายนักศึกษาในนามของศูนย์ประสานงานนักเรียน นิสิต นักศึกษา ซึ่งเคลื่อนไหวไปพร้อมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2549, หรือเครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ (Young PAD.) ซึ่งเคลื่อนไหวไปพร้อมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2551, หรือแม้กระทั่ง กลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน ที่เคลื่อนไหวล่ารายชื่อถอดถอนนายกทักษิณ ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้น

1) วาระซ่อนเร้นของเครือข่ายนักศึกษา

ตามกรอบการวิเคราะห์ขบวนการแบบเดิมนั้น เครือข่ายเหล่านี้อาจแบ่งในเชิงเป้าหมายของขบวนการได้เป็น 2 ประเภทหลัก ๆ

ประเภทแรกให้ความสนใจในการเคลื่อนไหวประเด็นทางสังคมทั่ว ๆ ไป ไม่ได้มีเป้าหมายเกี่ยวกับการเมืองในเชิงโครงสร้าง เพื่อรวมเอากลุ่มนักศึกษาจากหลากหลายมหาวิทยาลัย มาจับประเด็นเคลื่อนไหวร่วมกัน เช่น การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการศึกษาที่เป็นธรรม การเคลื่อนไหวในเรื่องสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการสอบแอดมิชชั่น เป็นต้น ซึ่งการเคลื่อนไหวเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเคลื่อนไหวควบคู่ไปกับขบวนการทางสังคมอื่น ๆ ที่พยายามหาแนวร่วมในเชิงประเด็น

อีกประเภทนั้น ให้ความสนใจประเด็นด้านการเมืองเป็นหลัก ที่อาจได้รับอิทธิพลมาจากภาพการเมืองในอุดมคติของไทย ที่เคยถูกขับเคลื่อนและมีขบวนการนักศึกษาเป็นแกนนำ รวมเอานักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัยมาร่วมเคลื่อนไหวเพื่อชาติบ้านเมือง ซึ่งภาพมายาการเมืองดังกล่าว อาจทำให้กลุ่มนักศึกษาที่เคลื่อนไหวอยู่ท่ามกลางวิกฤติการเมืองเหล่านั้น ต้องการสร้างตัวตนของขบวนการนักศึกษาให้มีบทบาทขึ้นอีกครั้งบนเวทีการเมืองภาคประชาชน ดังเช่นกรณีของ ศูนย์ประสานงาน นักเรียน นิสิต นักศึกษา (ศ.น.ศ.) ที่ยุรชัฏ ชาติสิทธิชัย อดีต โฆษกกลุ่มให้สัมภาษณ์ถึงเหตุผลของการตั้งศูนย์ ว่า (ยุรชัฏ ชาติสิทธิชัย, สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2559)

> เนื่องจากมันมีหลายกลุ่ม แรงคิดเป็นกลุ่มหนึ่ง สนนท. เป็นกลุ่มหนึ่ง และกลุ่มอื่น ๆ อีกมากมาย มันมีกลุ่มอาชีวะมาด้วย เราเลยคุยว่าต้องตั้งศูนย์ใหม่มาหนึ่งศูนย์ก็เลยกลายเป็น ศนศ. ศูนย์ประสานงานนักเรียนนิสิตนักศึกษา มีการเปิดตัวที่อนุสรสถาน 14 ตุลาคม คือ ประสานงานเอาทุกกลุ่มมารวมกันให้ได้

อันที่จริงนั้น หากนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ แค่ต้องการออกไปร่วมเคลื่อนไหว ในนามของกลุ่ม หรือในนามของทัศนคติส่วนบุคคล การจัดตั้งเครือข่ายดังกล่าวก็อาจไม่มีความจำเป็นเลย หากแต่ความพยายามจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษานั้น มีวาระแอบแฝงที่มากกว่าแค่การร่วมเคลื่อนไหว การสร้างเครือข่ายเหล่านี้จึงหมายถึงความพยายามทำให้นักศึกษาขึ้นมามีตัวตนและบทบาทนำอีกครั้ง บนพื้นที่ของการเมืองภาคประชาชน หรือมิเช่นนั้น ก็คงเป็นเพราะแกนนำมีความพยายามขึ้นมาเป็นผู้นำนักศึกษาอีกครั้งตามแนวทางของรุ่นพี่ในประวัติศาสตร์ โดยกรณี ศูนย์ประสานงานนักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือ ศนศ. นี้เอง ก็มีชื่อที่คล้ายกับ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เช่นกัน

ในขณะเดียวกัน แนวทางการเคลื่อนไหวดังกล่าว ก็ยังคงให้ความสำคัญกับพลังนักศึกษาในเชิงปริมาณที่นักศึกษาออกมาเดินขบวนร่วมกันสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง รวมถึงวาทกรรม “พลังบริสุทธิ์” ดังเช่นการนัดรวมตัวนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในวันที่ 5 มีนาคม 2549 ที่บริเวณลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อรวมพลเยาวชนก่อนจะเดินไปรวมกับกลุ่มผู้ชุมนุมที่ท้องสนามหลวง พร้อม ๆ กัน โดยใช้สโลแกนว่า “รวมพล พลังบริสุทธิ์ นักเรียน นิสิต นักศึกษา 5 มี.ค. บ่าย 2 ลานโพธิ์ มธ.” (เปิดตัวศูนย์ประสานงานนร.-นิสิต-นศ. นัดเจอลานโพธิ์ก่อนเคลื่อนทัพบุกสนามหลวง, 2549)

> ณ เวลานั้นแล้วเรารู้สึกจะทำไงให้รวมกลุ่มเยอะที่สุด เยอะที่สุดในที่นี่คือเด็กไม่ควรเป็นจุดเล็กๆในขบวนการเคลื่อน ณ เวลานั้นในความคิดพวกเรา เราก็ใช้วิธีจำได้ว่าแถลงข่าวแล้วก็ออกทีวีเชิญชวนให้ทุกคนออกมาที่ลานโพธิ์ที่ธรรมศาสตร์เพื่อจะไปรวมกับพันธมิตรพร้อมกัน

เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจหากความพยายามสร้างเครือข่ายนักศึกษาที่ปรากฏตามมหาวิทยาลัย หรือพื้นที่นอกมหาวิทยาลัย ทั้งที่นักศึกษารวมตัวกันเองหรือถูกจัดตั้งโดยกลุ่มการเมือง องค์กรภาครัฐต่าง ๆ จะมีวาระแอบแฝงถึงความพยายามในการรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาขึ้นมาแทนที่ สนนท. ที่เริ่มหมดความชอบธรรมและกำลังลดบทบาทลงบนพื้นที่การเมืองไทย แต่กระนั้น ความพยายามดังกล่าวโดยส่วนใหญ่แล้วก็ยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ

2) ความพยายามและความล้มเหลวของการจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษา กรณีศึกษา การจัดตั้งองค์การนักศึกษาแห่งประเทศไทย (อนท.)

ภายใต้ข้อจำกัดของ สนนท. และภาพลักษณ์ต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงความไม่ชอบธรรมของ สนนท. ในการเคลื่อนไหวภายใต้เงาของคำว่า “ขบวนการนักศึกษา” ในอดีต จนมีความพยายามหลายครั้งของกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาอื่น ๆ ที่จะก่อตั้ง หรือรวมตัวเป็นแนวร่วม/องค์กร ในนามขบวนการนักศึกษาใหม่ ๆ เพื่อเข้าไปมีบทบาทแทนที่ สนนท. เดิม ซึ่งถูกมองว่าไม่มีองค์กรก่อตั้ง หรือพวกบรรดาองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ หลงเหลืออยู่เป็นสมาชิกสามัญ อีกต่อไปแล้ว

ในช่วงปี พ.ศ. 2552 อมธ. มีความพยายามในการสร้างเครือข่ายที่พยายามเอากรรมการบริหารขององค์การนักศึกษา และสโมสรนักศึกษาจากหลายสถาบันมาทำงานร่วมกัน สร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกัน เรียกว่า “องค์การนักศึกษาแห่งประเทศไทย” (อนท.) โดยเริ่มจากผู้นำขององค์การนักศึกษาและสโมสรนักศึกษาของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อาทิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นต้น และเริ่มจากการทำกิจกรรมที่ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่ตอบโจทย์ของนักศึกษาของหลาย ๆ สถาบัน ดังเช่นที่ กนกพร แสนสุขสม อดีตนายก อมธ. ปี 2552 อธิบายว่า

> มีการจัดประกวดวงดนตรีระดับอุดมศึกษา ซึ่งร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ อีก 8 แห่ง การจัดโครงการรณรงค์เรื่องต้านคอร์รัปชั่นร่วมมือกับสถาบันอื่น ได้แก่ มรภ.สวนดุสิต มรภ.พระนคร และนิด้าโดยจะจัดเป็นงานแฟร์ ร่วมกันของกลุ่มบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ มาปลุกจิตสำนึกของคนในสังคมว่าอย่านิ่งเฉยกับปัญหานี้ นอกจากนั้น อมธ. กำลังสร้างเครือข่ายเพื่อรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างองค์การนักศึกษา ให้กลับมามีบทบาทมากขึ้น แยกบทบาทออกมาจาก สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ซึ่งในปัจจุบันไม่ค่อยมีคนขององค์การเข้าไปอยู่จริง (กนกพร แสนสุขสม, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2559)

หลังจากนั้น ได้มีการรื้อเอาเครือข่ายดังกล่าวมาใช้ในการพยายามเคลื่อนไหวร่วมกันในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมือง ปี พ.ศ. 2553 โดย อมธ. ได้ใช้เครือข่ายดังกล่าวเชิญผู้แทนจากองค์การนักศึกษาหลายมหาวิทยามาประชุมร่วมกันในช่วงต้นเดือนเมษายน 2553 ที่ห้องประชุมจารุพงษ์ ทองสินธุ์ ตึกกิจกรรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เพื่อหาจุดร่วมและร่วมกันแสดงออกทางการเมืองในนามขบวนการนักศึกษาอย่างเป็นทางการอีกครั้ง แต่ปรากฏว่าที่ประชุมในวันนั้นมีเพียงไม่กี่มหาวิทยาลัยที่มาร่วมหารือ และสุดท้ายก็ไม่ได้ข้อยุติใน

การทำกิจกรรมหรือเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกันแต่อย่างใด ทั้งนี้ หลายมหาวิทยาลัยให้เหตุผลว่า เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและไม่สามารถเคลื่อนไหวร่วมโดยไม่ผ่านมติที่ประชุมของกรรมการบริหารได้

สุดท้ายแล้ว การเคลื่อนไหวในวันนั้น มีผลลัพธ์แค่เพียงแถลงการณ์แสดงจุดยืนทางการเมืองของ อมธ. ที่พยายามชูธงเรื่องของการให้ทุกฝ่ายถอยคนละก้าวและยุติการใช้ความรุนแรง จนถูกวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมออนไลน์ว่า เนื้อหาดังกล่าวคลุมเครือและไม่หนักแน่นต่อข้อเรียกร้อง และกลายเป็นแถลงการณ์ที่ไม่ค่อยมีคนสนใจเท่าที่ควร เท่ากับเป็นการตอกย้ำความล้มเหลวของนักศึกษาในการพยายามจะขึ้นมาสร้างบทบาทนำทางการเมืองในห้วงของความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุป ช่วงความขัดแย้งทางการเมืองทำให้เห็นว่า “ขบวนการแนวร่วม หรือเครือข่ายนักศึกษา” ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะมีจุดยืนเป็นเช่นไร หรือเคลื่อนไหวไปในแนวทางใด ก็คงต้องยอมรับถึงความพยายามที่ไม่ประสบความสำเร็จ ในแง่การเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหว ท่ามกลางกระแสการเมืองภาคประชาชนที่เข้มข้น และมีบทบาทโดดเด่นกว่า เฉียบแหลมกว่า และมีทรัพยากรมากกว่า ทั้งนี้ ขบวนการนักศึกษาที่กล่าวมาจึงอาจกลายเป็นเพียงเศษเสี้ยวเล็ก ๆ ของการเมืองระดับชาติที่เกิดขึ้น และเป็นเพียงความสิ้นหวังของกลุ่มนักศึกษาบางกลุ่มที่ยังคงมุ่งมั่นภายใต้ภาพมายาการเคลื่อนไหวที่ยิ่งใหญ่ของขบวนการนักศึกษาในอดีตที่ผ่านมา

3) ความพยายามจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาโดยสถาบันทางสังคมอื่น ๆ

นอกจากเครือข่ายนักศึกษา ที่นักศึกษารวมตัวกันเองเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองแล้ว ยังคงมี กลุ่มหรือองค์กรเครือข่ายนักศึกษา ภายใต้การจัดตั้งโดยองค์กรหรือสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ด้วย เช่น สภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย สภาเด็กและเยาวชนจังหวัด อำเภอและตำบล ที่อยู่ภายใต้การส่งเสริมของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตามพระราชบัญญัติพัฒนาส่งเสริมเด็กและเยาวชนแห่งชาติ กลุ่มยุวชนประชาธิปัตย์ ซึ่งจัดตั้งโดยพรรคประชาธิปัตย์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละเครือข่ายนั้น คือมิติใหม่ของการทำกิจกรรมนักศึกษา ที่ไม่ได้ถูกตีกรอบให้อยู่ภายในรั้วมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่มีลักษณะที่ข้ามมหาวิทยาลัย และข้ามเส้นแบ่งเขตแดนของช่วงอายุ ภายใต้การสนับสนุนจากผู้ใหญ่ ดังเช่นที่ ชัยวุฒิ ตันไชย อดีตคณะกรรมการบริหาร อมธ. ได้อธิบายถึงกระบวนการดังกล่าวเป็นข้อสรุป ดังนี้

> มันก็ทำให้มีวิธีการ Force ในการที่จะทำให้คนสนใจเรื่องนี้ มีเวทีเยอะไปหมดเลยที่จำได้เลยว่ามันก็จะมีเครือข่ายที่ไป เช่น Bangkok Forum ที่จัดเอาตัวแทนเยาวชนไปนั่งคุยกัน และตอนปี 2548 ก็ไปเป็นอนุกรรมาธิการของวุฒิสภาในเรื่องพระราชบัญญัติกิจการเด็กและเยาวชนร่างแรก ซึ่งมันพยายามจะทำคล้ายของ สสส. คือหักภาษีไปทำให้กิจการเยาวชน 0.03% แล้วก็เอาไปทำสถานีวิทยุ ไปทำอะไรพวกนั้น

คือมันก็มีกลุ่มที่แบบนี้มาตลอด คือมันไม่ได้ทำงานในนามองค์การนักศึกษา แต่ไปในนามส่วนตัว เป็นพวกเด็กกิจกรรม อย่างคนในธรรมศาสตร์หลาย ๆ คนเขาก็มาจากสายนักกิจกรรมอย่าง ยุวชนสภา สภาเยาวชนเขต คนจำนวนมากก็มีพื้นที่ของข่าว หลายหน่วยงาน เช่น พรรคการเมืองอย่างประชาธิปัตย์ก็มีความพยามที่จะสรรหาพลังนักศึกษา พลังเยาวชนเข้าไปอีกแบบ (ยุวชนประชาธิปัตย์) หรือแม้กระทั่ง กลุ่ม NGOs อย่าง Green Peace ก็มีกลุ่มเขาเป็นเยาวชน" (ชัยวุฒิ ตันไชย, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2559)

4.1.4 รูปแบบและวิธีการในการเคลื่อนไหว

จากการสำรวจและวิเคราะห์พื้นที่ของบริบททางการเมือง เป้าหมายของขบวนการนักศึกษาและองค์กรของขบวนการนักศึกษา นำไปสู่การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของขบวนการนักศึกษาเพื่อมองเห็นความสำคัญของขบวนการนักศึกษา บนพื้นที่ทางการเมือง (Positioning) ภายใต้เงื่อนไขของช่องทางการสื่อสาร (Chanel) แบบสื่อมวลชนกระแสหลัก และสื่อใหม่ประเภทโทรทัศน์ดาวเทียม และระบบอินเทอร์เน็ต

อาจกล่าวได้ว่า ภายใต้บริบทของความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 ขบวนการยังคงมีเป้าหมายหลักในการชิงพื้นที่สื่อมวลชน เพื่อเสนอประเด็นหรือความเห็นทางการเมืองของนักศึกษาผ่านพื้นที่สื่อเหล่านั้น เช่นเดียวกับขบวนการนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2540 หากแต่ด้วยความเข้มข้นทางการเมืองที่เพิ่มขึ้น และขบวนการภาคประชาชนอื่น ๆ มีความสามารถในการช่วงชิงพื้นที่สื่อได้มากกว่า ประกอบกับทางเลือกทางการเมืองสองแพร่งที่เกิดขึ้น จึงทำให้ขบวนการนักศึกษาบางส่วนอาจพิจารณาเลือกขั้วทางการเมือง และพยายามระดมทรัพยากรให้มากขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่สื่อของตน ในลักษณะการแข่งขันแบบการเมืองเชิงจำนวน (Politic of Number) ที่สื่อมวลชนกระแสหลักให้ความสำคัญกับจำนวนผู้เคลื่อนไหว เพราะจำนวนที่มากกว่านั้นสามารถนำไปสร้างข่าวได้น่าสนใจกว่า

ดังนั้น ตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) ของขบวนการนักศึกษาบนพื้นที่ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว จึงเป็นขบวนการที่สนับสนุนด้านความชอบธรรมให้กับขบวนการภาคประชาชนนักศึกษาที่เข้าร่วม โดยมีจำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วมเป็นตัวกำหนดระดับความชอบธรรมนั้น

ทำให้การวิเคราะห์รูปแบบ วิธีการ และประเด็นในการเคลื่อนไหวของขบวนการที่เกิดขึ้นอาจแบ่งโครงสร้างของการวิเคราะห์ออกเป็นสองส่วน ได้แก่

4.1.4.1 รูปแบบการระดมทรัพยากรของขบวนการนักศึกษา (Resource Mobilization)

1) ทรัพยากรบุคคล

(1) การระดมมวลชนภายใต้การเมืองว่าด้วยจำนวน

ทรัพยากรบุคคล หรือนักศึกษาผู้ปฏิบัติงานนั้น เป็นทรัพยากรที่จำเป็นอย่างหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) อย่างน้อยที่สุดในฐานะผู้กำหนดประเด็นในการเคลื่อนไหว และผู้แสดงออกในการเคลื่อนไหว (Expression) แต่จะมีความสำคัญมากหรือน้อยขึ้นยู่กับบริบทของการเคลื่อนไหวนั้น ซึ่งหากพิจารณาประวัติศาสตร์ของขบวนการนักศึกษา เดิมทีขบวนการจะให้ความสำคัญกับการระดมทรัพยากรบุคคลมากในยุทธวิธีการเคลื่อนไหวแบบการขัดขวาง/ท้าทายอำนาจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการชุมนุมประท้วง ตัวอย่างเช่น กรณีของขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 หรือ 6 ตุลาคม 2519 หรือแม้กระทั่งในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 นอกจากนี้ ยังมีการเคลื่อนไหวยุทธวิธีอื่น ๆ ที่ต้องใช้ผู้ปฏิบัติงานจำนวนมากอีก เช่น การเคลื่อนไหวจัดทำลงประชามติรัฐธรรมนูญ (จำลอง) เพื่อสำรวจความเห็นประชาชนในภูมิภาคและต่างประเทศ ในช่วงปี พ.ศ. 2535 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปขององค์กรนำ หรือองค์กรประสานงานอย่าง สนนท. ทำให้เห็นว่าขบวนการนักศึกษาไม่ได้มีการขับเคลื่อนหรือเคลื่อนไหวในลักษณะระนาบเดียว ที่อาศัยผู้ปฏิบัติจำนวนมากอีกต่อไป หากแต่เป็นการเคลื่อนไหวที่ "แรง ออกแบบคม เคลื่อนไหวเร็ว" และใช้ผู้ปฏิบัติงานน้อยกว่า เช่น การออกแถลงการณ์ ถือป้ายผ้าวางพวงหรีด เผาหุ่น เป็นต้น ซึ่งสถานการณ์ที่ว่านี้ มิใช่เป็นความตั้งใจโดย สนนท. เสียทีเดียว หากแต่เป็นการปรับตัวขององค์กร ที่ไม่ได้มีโครงสร้างตามความเป็นจริงที่สามารถระดมมวลชนได้อีกแล้ว กล่าวคือ แม้ว่า สนนท. จะมีโครงสร้างของสมาชิกสามัญเป็นองค์การนักศึกษา/สโมสรนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งเดิมเคยมีบทบาทในการระดมผู้ปฏิบัติงานจากแต่ละมหาวิทยาลัย เพื่อการเคลื่อนไหวประเด็นเฉพาะกิจร่วมกัน แต่ปัจจุบัน เมื่อองค์การนักศึกษาหรือสโมสรนักศึกษาเหล่านั้นถอนตัวออกจาก สนนท. โครงสร้างหลักดังกล่าว จึงเหลือเพียงองค์กรฐานประเภทกลุ่มอิสระทางการเมืองจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2540 ที่ผ่านมา

แต่กระนั้น บริบททางการเมืองที่เข้มข้นในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้นักศึกษาทั่ว ๆ ไปออกมาสนใจกับการเมืองมากขึ้นอีกครั้ง จำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วมกับขบวนการจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งที่ทำให้ขบวนการนักศึกษา ขึ้นมามีความสำคัญบนหน้าสื่อมวลชน ดังนั้น การระดมมวลชนนักศึกษาจึงกลับมาเป็นยุทธวิธีหลักอีกครั้งของขบวนการนักศึกษา และส่งผลต่อความชอบธรรมของการจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาที่ได้รับการยอมรับ ดังเช่น

กรณีของ ศนศ. ที่มีความพยายามจะระดมมวลชนนักเรียน นิสิต นักศึกษาเพื่อไปร่วมชุมนุมกับ พธม. ในวันที่ 5 มีนาคม 2549 ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

ในขณะเดียวกัน การเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีอื่น ๆ ของเครือข่ายนักศึกษาที่ไม่ได้นำโดย สนนท. ก็ยังคงทำให้เห็นว่ากำลังทรัพยากรบุคคลมีความสำคัญกับการปฏิบัติงานของขบวนการนักศึกษา โดยเฉพาะเมื่อมีสถานการณ์ที่ต้องขับเคลื่อนในลักษณะหลายพื้นที่ เช่น กรณีกลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน สร้างเครือข่ายให้นักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ตั้งโต๊ะล่ารายชื่อเพื่อถอดถอนนายกทักษิณพร้อมกันทั่วประเทศ ในปี พ.ศ. 2549 เป็นต้น

(2) รูปแบบการระดมทรัพยากรบุคคล

รูปแบบการระดมทรัพยากรบุคคลในช่วงเวลาดังกล่าว ยังคงแบ่งเป็น 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรกได้แก่ การระดมมวลชน หรือผู้สนับสนุนขาจร ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการประชาสัมพันธ์ให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา ตลอดจนประชาชนทั่วไป เข้าร่วมสนับสนุนขบวนการในระดับพื้นฐาน ในฐานะมวลชนเพื่อเสริมย้ำความชอบธรรมของขบวนการ เช่น ร่วมเดินขบวนประท้วง ถือป้ายผ้า ตลอดจนการเข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่ (Staff) หรือหน่วยรักษาความปลอดภัย (Guard) เป็นต้น การระดมเช่นนี้ มักใช้รูปแบบของการประชาสัมพันธ์เชิญชวน เช่น การติดป้ายผ้า การแถลงข่าวเชิญชวน การชักชวนแบบปากต่อปาก เป็นหลัก โดยมีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่มักใช้วาทศิลป์ในลักษณะของการเรียกร้องพลังนักศึกษา หรือการเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าของนักศึกษาในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

ลักษณะที่สอง คือ การระดมผู้ปฏิบัติงานหลัก ซึ่งหมายถึงการดึงเอานักกิจกรรมที่มีความตื่นตัวทางการเมืองสูง มาเป็นกำลังหลักในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทำหน้าที่สำคัญในขบวนการ ตั้งแต่กระบวนการจัดประเด็น สร้างช่องทางการติดต่อสื่อสาร วางแผนการเคลื่อนไหว ไปจนถึงระดับการปฏิบัติงานจริง ผู้ปฏิบัติงานดังกล่าวจึงมักเป็นนักกิจกรรมที่เคลื่อนไหวอยู่เป็นประจำ มีตำแหน่งแห่งที่อยู่บริเวณแกนกลางของขบวนการ โดยอาจเริ่มเข้าสู่ขบวนการจากการร่วมสังเกตการณ์และเป็นผู้สนับสนุนแบบขาจร ก่อนจะเปลี่ยนเป็นผู้ปฏิบัติงานหลักในภายหลัง ตลอดจนการใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัว ดึงเอานักกิจกรรมที่มีความสามารถเข้ามาปฏิบัติงาน นอกจากนี้ การระดมดังกล่าวยังอาจรวมไปถึงการจัดตั้งขบวนการนักศึกษา ที่กระทำโดยนักกิจกรรมรุ่นเก่า หรือองค์กรภายนอกด้วย

2) ทรัพยากรทุน

นอกจากการระดมกำลังคนแล้ว กำลังทรัพย์เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อการเคลื่อนไหว เนื่องจากทรัพย์ที่ว่านี้ หมายถึง ทุนและปัจจัยสนับสนุนปฏิบัติการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น การนำไปจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ การขนส่งและคมนาคม การจัดเลี้ยงอาหาร/น้ำดื่มสำหรับมวลชน หรือแม้กระทั่งการใช้เงินว่าจ้างธุรกิจอื่น ๆ เพื่อปฏิบัติงานบางอย่างแทน เป็นต้น

(1) ทุนจากภายนอกมหาวิทยาลัย

สำหรับขบวนการนักศึกษาก่อนปี 2549 นั้น ด้วยมีตำแหน่งแห่งที่ในการเคลื่อนไหวร่วมกับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรต่าง ๆ (NGOs) การระดมทุนของขบวนการนักศึกษาจึงมักอยู่ภายใต้กรอบการสนับสนุนขององค์กรเหล่านั้น กล่าวคือ ทุนหลักของนักศึกษาในการเคลื่อนไหวประเด็นต่าง ๆ มักมาจาก NGOs ขาประจำที่ให้การสนับสนุน ในระบบพี่เลี้ยง และจัดตั้งขบวนการนักศึกษา ดังที่ พรชัย ยวนยี (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) อธิบายดังนี้

> คือก่อนปี 2549 นักศึกษาก็ทำกิจกรรมมาเรื่อยๆ แต่มันไม่ได้เป็นกลุ่มใหญ่ และกลุ่มที่นักศึกษาเคลื่อนไหวมาด้วยตลอดก็คือ NGOs มันมี NGOs เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ NGOs มันเกิดขึ้นหลังจาก 6 ตุลา ตั้งแต่อาจารย์ป๋วย หลังจากสู้เผด็จการชนะ ก็เกิด NGOs ก็เกิดการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ แหล่งทุนต่างประเทศเข้ามาสนับสนุนประเทศไทย เช่น กลุ่มที่ช่วยเหลือสลัม กลุ่มช่วยเหลือที่ดิน กลุ่มช่วยเหลือเด็กยากไร้ เป็นต้น ซึ่ง NGOs เหล่านี้ก็มาจากนักศึกษาที่ทำกิจกรรมตามอุดมการณ์ ดังนั้นคนที่จัดตั้งนักศึกษาก็คือ NGOs

การเปลี่ยนแปลงผู้ให้การสนับสนุนเงินทุนของ NGOs ภายหลังปี พ.ศ. 2540 จากการรับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา ก็ได้เปลี่ยนเป็นการรับการสนับสนุนจากองค์กรภายในประเทศเอง เนื่องจาก [1] การถอนการสนับสนุนของทุนต่างประเทศที่ต้องการหันไปช่วยเหลือประเทศที่ด้อยพัฒนากว่า ประกอบกับ [2] การก่อตั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 เพื่อทำหน้าที่สนับสนุน NGOs ภายใต้การจัดการที่บัญญัติไว้โดยกฎหมายและนโยบายรัฐ สิ่งเหล่านี้ทำให้บรรดา NGOs กลุ่มต่าง ๆ รวมถึงขบวนการนักศึกษาด้วยเป็นเนื้อเดียวกันมากขึ้น ภายใต้ร่มใหญ่ของขบวนการภาคประชาชนอย่าง สสส. ซึ่งเป็นที่พึ่งพิงด้านเงินทุนให้

ภาวะการพึ่งพิงด้านเงินทุนจากองค์กรภายนอกนี้ ทำให้การระดมทุนของขบวนการนักศึกษาเกิดปัญหาขึ้น เมื่อเผชิญกับความขัดแย้งทางการเมือง และกลายเป็น

ขบวนการที่ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งเงินทุนสนับสนุนในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง ปี พ.ศ. 2550 – 2553 ด้วยสาเหตุหลัก 2 ประการ

ประการแรก โครงสร้างพันธมิตรทางการเมืองระหว่างขบวนการนักศึกษากับ NGOs เริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่อ NGOs กลุ่มใหญ่ หันไปให้การสนับสนุนและร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองในนามของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2549 - 2552 และเริ่มแสดงท่าทีทางการเมืองที่ไม่สนใจต่อกระบวนการประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้ง จึงทำให้ขบวนการนักศึกษาที่ไม่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวดังกล่าวเริ่มตีตัวออกห่างจาก NGOs กลุ่มเหล่านั้น กลายภาวะขาดพันธมิตรในการเคลื่อนไหว และขาดเงินทุนในการเคลื่อนไหวไปพร้อมกัน

ประการที่สอง การแสวงหาโครงสร้างพันธมิตรรูปแบบใหม่กับกลุ่มนักการเมือง หรือกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างถาวร เนื่องจาก เป้าหมายของขบวนการนักศึกษาที่มากกว่าการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง กล่าวคือ แม้ว่า สนนท. หรือขบวนการนักศึกษาอื่น ๆ จะเข้าร่วมและแสดงความเป็นพันธมิตรอย่างหลวม ๆ กับ นปช. ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในช่วงปี พ.ศ. 2553 นั้น แต่ก็อาจเรียกได้ว่าเป็นเพียงสถานการณ์จำเป็นชั่วคราว และความเห็นร่วมกันเฉพาะประเด็นความต้องการประชาธิปไตยที่สนใจกระบวนการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ขบวนการนักศึกษาเอง ยังคงมีเป้าหมายอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการเข้าไปเป็นรัฐบาล หรือจัดให้มีการเลือกตั้ง ได้แก่ ความพยายามในการสถาปนาประชาธิปไตยเชิงเนื้อหาให้เกิดขึ้นด้วย ดังนั้น ปัญหาว่าด้วยความไม่ไว้ใจนักการเมือง/นักเลือกตั้ง จึงเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องการทุจริตคอรัปชั่น แนวทางการพัฒนาประเทศ หรือสวัสดิการของประชาชน ดังที่ พรชัย ยวนยี (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) ได้อธิบายว่า

> เมื่อหลังปี 2549 นักศึกษาต้องการประชาธิปไตย มันก็ปฏิเสธไม่ได้ที่จะต้องไปกับแดง เพราะมันมีชุดความคิดที่คล้ายๆกัน แต่แน่นอนว่านักศึกษามันต้องคิดมากกกว่านั้น คือไม่ยอมคอรัปชั่นด้วย ดังนั้นแทนที่เราจะมีพันธมิตรใหม่ คือ NGOs เราก็ด่า หรือนักการเมืองพรรคเพื่อไทย ซึ่งเราก็มองว่าไม่ได้มีอุดมการณ์เป็นประชาธิปไตยจริงๆ แต่เน้นที่การได้เข้าไปเป็นรัฐบาล สุดท้ายนักศึกษาก็พูดมากไม่ได้ สุดท้ายก็ไม่มีเงินเคลื่อนไหว แต่ก็ต้องเคลื่อนกันแบบไม่มีเงิน นักเคลื่อนไหวพอจะทำอะไรสักอย่าง ต้องออกเงินเอง จึงกลายเป็นภาระในการแบกรับมันเยอะมาก และด้วยภาระในการแบกรับที่เยอะมาก นักศึกษาจึงกลับมาตั้งคำถามที่ตัวเรา ว่ามันเหนื่อยและไม่รู้จะทำเพื่ออะไร ในเมื่อเป้าหมายมันใหญ่

(2) ทุนจากภายในมหาวิทยาลัย

การจัดสรรงบประมาณโดยมหาวิทยาลัย ถือเป็นทรัพยากรหลักในการทำกิจกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมประเภทที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือไม่เกี่ยวข้องก็ตาม โดยส่วนมาก มหาวิทยาลัยจะมีการจัดสรรผ่านกระบวนการของนักศึกษาเอง นั่นคือ องค์การนักศึกษา สภานักศึกษา หรือคณะกรรมการนักศึกษาแต่ละคณะ ซึ่งเป็นองค์กรบริหารกิจกรรมนักศึกษาในมหาวิทยาลัย และงบประมาณดังกล่าวจะถูกจัดสรรให้กับ ชุมนุม ชมรม กลุ่มอิสระ ที่ทำกิจกรรมประเภทต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย เกิดเป็นการเมืองเรื่องผลประโยชน์ระหว่างนักศึกษา และเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้นักกิจกรรมนักศึกษาจำนวนมากต้องการเข้าไปมีบทบาทในองค์การนักศึกษาหรือสภานักศึกษา เพื่อโอกาสในการจัดสรรงบประมาณให้กับกิจกรรมตามความสนใจส่วนตัว ภายใต้ความสนใจที่หลากหลายของนักศึกษาเหล่านั้น

ด้วยความสนใจและเป้าหมายที่แตกต่างในการทำกิจกรรม งบประมาณกิจกรรมที่จำกัดจึงกลายเป็นประเด็นการเมืองภายในขบวนการนักศึกษาเอง และบั่นทอนความเป็นเป็นปึกแผ่นของนักกิจกรรมนักศึกษาในอีกทางหนึ่ง เช่น กรณีของการจัดสรรงบประมาณระหว่างกลุ่มกิจกรรมนักศึกษา ชุมนุม ชมรม และกลุ่มอิสระภายใต้โครงสร้างของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มักจะสร้างความไม่ลงรอยกันระหว่างนักศึกษา เป็นต้นว่า การพิจารณาจัดสรรงบประมาณในแต่ละปี ซึ่งงบประมาณไม่อาจเพียงพอสำหรับกิจกรรมนักศึกษาทุกกิจกรรม และ อมธ. จะทำหน้าที่พิจารณาจัดสรร ตัดกิจกรรม หรือรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของชุมนุม/ชมรม ออกและส่งให้สภานักศึกษาพิจารณาอีกขั้นหนึ่ง โดยท้ายที่สุดแล้วมักจะมีข้อครหาว่า องค์กรกลางนักศึกษาเหล่านี้สร้างความไม่เท่าเทียมให้กับกิจกรรมนักศึกษา และมักจะเป็นเกิดเป็นความขัดแย้งภายในกลุ่มนักกิจกรรมเองด้วย

ไม่เพียงเท่านั้น งบประมาณ ยังคงสร้างข้อจำกัดให้กับบรรดากิจกรรมนักศึกษาที่เป็นกิจกรรมทางการเมือง เนื่องด้วยกิจกรรมทางการเมืองนั้น แม้จะไม่ได้มีต้นทุนในการจัดสูงมากนัก แต่ก็เป็นกิจกรรมที่ไม่สามารถขอสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชนได้ดังเช่นกิจกรรมสายลมแสงแดดอื่น ๆ อีกทั้งการขอสนับสนุนจาก NGOs ก็อาจเป็นเรื่องยากตามที่ได้กล่าวไปข้างต้น และอาจมีเงื่อนไขหรือข้อจำกัดผูกมัดตามมา แต่กระนั้นหากจะใช้งบประมาณจากมหาวิทยาลัยเพื่อจัดกิจกรรมทางการเมืองดังกล่าว ก็อาจจะถูกจำกัดเนื้อหาโดยมหาวิทยาลัยอีกทางหนึ่ง กล่าวคือ เนื่องด้วยการจะส่งคำขอให้พิจารณางบประมาณนั้น จำเป็นจะต้องจัดทำเป็นโครงการเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาอนุมัติ จึงทำกิจกรรมภายใต้ชุมนุม/ชมรมนั้น ยังคงมีกรอบพอสมควร และกิจกรรมทางการเมืองที่ส่อไปทางที่รุนแรง หรือมีประเด็นที่สุ่มเสี่ยงก็อาจทำให้

ไม่ได้รับงบประมาณได้ ส่วนกลุ่มอิสระทางการเมือง ที่ไม่ได้อยู่ในโครงสร้างอย่างเป็นทางการของกิจกรรมนักศึกษา ก็จะทำให้ไม่สามารถขอรับการสนับสนุนงบประมาณได้โดยตรงเช่นกัน

(3) ปัญหาการระดมทรัพยากรในห้วงความขัดแย้งทางการเมือง

สถานการณ์ด้านการระดมทุนของนักศึกษาในช่วงปี ในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 เกิดปัญหามาจากรอยปริแยกทางการเมือง ที่ทำให้โครงสร้างพันธมิตรทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาเปลี่ยนไป ทั้งจากภายในสังคมนักศึกษาและภายนอกสังคมของนักศึกษา

โดยจากภายในสังคมของนักศึกษานั้น แสดงออกผ่านการระดมทรัพยากรบุคคลที่ยุ่งยากขึ้น ภายใต้สภาวะความขัดแย้งดังกล่าว กล่าวคือ ความขัดแย้งที่หยั่งรากลึกและเกิดปัญหาความรุนแรงตามมา ทำให้นักกิจกรรมนักศึกษา และนักศึกษาโดยทั่ว ๆ ไป แสดงท่าทีถอยห่างจากประเด็นการเคลื่อนไหวด้านการเมืองไป จนการระดมผู้ปฏิบัติงาน และการระดมมวลชนของขบวนการนักศึกษาไม่สามารถทำได้โดยง่าย และจะไม่สามารถเห็นนักศึกษาจำนวนมากออกมาเคลื่อนไหวเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันดังเช่นในอดีตอีกต่อไป เนื่องจาก [1] องค์กรประสานงานของขบวนการนักศึกษาขาดความชอบธรรมในการเป็นตัวแทนระดมมวลชนนักศึกษา [2] นักกิจกรรมนักศึกษาประสบปัญหาการตกผลึกด้านความคิดที่อาจไม่สามารถยอมรับการเมืองแบบแบ่งขั้วได้ไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง เนื่องจากหลักการการเคลื่อนไหวที่ไม่สมบูรณ์ของขบวนการภาคประชาชนแต่ละฝ่าย [3] ความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองทำให้นักศึกษาโดยทั่วไปมองการเคลื่อนไหวทางการเมืองในแง่ลบ และหวั่นกลัวผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากความรุนแรงทางการเมืองดังกล่าว

ในขณะที่พันธมิตรจากภายนอกสังคมนักศึกษา แสดงผลกระทบผ่านการระดมทรัพยากรทุนอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากทรัพยากรบุคคล กล่าวคือ การระดมทุนแบบเก่า หรือภาวะการพึ่งพิงด้านเงินทุนจากองค์กรภายนอกทำให้ [1] ขบวนการนักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมกับการเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว จะไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากโครงสร้างพันธมิตรเดิมของขบวนการนักศึกษาอันได้แก่ NGOs กลุ่มเก่า และในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถสถาปนาโครงสร้างพันธมิตรรูปแบบใหม่ขึ้นกับพรรคการเมืองและนักการเมืองได้ [2] ขบวนการนักศึกษาที่เข้าร่วมกับการเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว อาจได้รับการสนับสนุนเงินทุนในการเคลื่อนไหว แต่ก็เป็นการเคลื่อนไหวภายใต้กรอบของขบวนการเหล่านั้นเท่านั้น [3] การพึ่งพิงเงินทุนจากมหาวิทยาลัย อาจทำให้เนื้อหาของการจัดกิจกรรมถูกจำกัดและตีกรอบภายใต้อคติและความขัดแย้งทางการเมือง [4] ในขณะที่ การแสวงหาแหล่งเงินทุนจากองค์กรเอกชนไม่สามารถเป็นไปได้เลย

ดังนั้น ปัญหาว่าด้วยการระดมทรัพยากรที่ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว ทั้งด้านกำลังคน และการพึ่งพิงเงินทุนจากภายนอก ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้

ขบวนการนักศึกษาหรือองค์กรนักศึกษาในห้วงหลังปี 2553 เกิดการปรับรูปแบบการระดมทรัพยากรขนาดใหญ่ ดังจะได้กล่าวถึงในส่วนของขบวนการนักศึกษาห้วงถัดไป

4.1.4.2 รูปแบบการเคลื่อนไหวแสดงออกของขบวนการนักศึกษา

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา เป็นประเด็นที่มีความใกล้เคียงกับการระดมทรัพยากรมาก เนื่องจากบางครั้งรูปแบบการแสดงออกของขบวนการนักศึกษา ก็มีเป้าหมายเพื่อการระดมทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่งไปพร้อมกันด้วย ยกตัวอย่างเช่น แถลงการณ์ทางการเมืองที่แสดงความคิดเห็นทางการเมือง แต่ก็ประกอบด้วยนัยยะที่ต้องการการสนับสนุนทรัพยากรจากบุคคลภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่ง อาทิ การมาเป็นมวลชนร่วมเคลื่อนไหว การร่วมลงชื่อสนับสนุน เป็นต้น ดังนั้น การตอบสนองต่อการระดมทรัพยากรดังกล่าวจึงทำให้รูปแบบการเคลื่อนไหวเหล่านี้ตอบสนองต่อจุดยืน (Position) ในการสนับสนุนด้านความชอบธรรมให้กับขบวนการภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว โดยมีลักษณะเฉพาะของรูปแบบการสื่อสารหรือแสดงออกที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก คือ การใช้เครื่องมือของสื่อมวลชน (Mass Media) เป็นช่องทางหลัก (Chanel) ในการส่งสาร หรือทำการสื่อสารใด ๆ เพื่อจุดประสงค์ในการช่วงชิงพื้นที่ของสื่อมวลชน เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว สื่อมวลชนยังคงเป็นช่องทางหลักเพียงช่องทางเดียวในการส่งสารจากขบวนการสู่สาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพ และมักเป็นช่องทางที่สำคัญที่ทำให้รัฐบาลหรือผู้มีอำนาจตระหนักถึงข้อเรียกร้องที่เกิดขึ้น ดังนั้น ขบวนการทางสังคมแบบดั้งเดิม จึงล้วนมีวัตถุประสงค์หลักในการแย่งชิงพื้นที่ส่วนนี้ ทั้งนี้ กระบวนการที่ทำให้สื่อมวลชนสนใจนั้น มักเน้นที่การสร้างข่าวใหญ่ โดยใช้ยุทธวิธีขัดขวางท้าทายอำนาจรัฐ เช่น การชุมนุมประท้วง การปิดถนน การปิด/พยายามปิดสถานที่ราชการ เพราะยุทธวิธีเหล่านี้ นอกจากจะสามารถส่งสารไปถึงสาธารณชนได้แล้ว ยังเป็นการกดดันต่อการทำงานของรัฐอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในรูปแบบดั้งเดิม เพื่อสร้างประเด็นให้สื่อมวลชนสนใจด้วย เช่น การแต่งตัวไปยื่นหนังสือ การเผาหุ่น การวางพวงหรีด เป็นต้น

ประการที่สอง คือ เน้นการสื่อสารเพื่อสร้างมวลชนในระยะสั้นมากกว่าระยะยาว กล่าวคือ เป็นการสื่อสารที่ตอบสนองต่อสถานการณ์การเมืองภาคประชาชน ในการระดมมวลชนให้เข้าร่วมในฐานะผู้สนับสนุนชั่วคราว มากกว่าจะเป็นการแสวงหาผู้มีอุดมการณ์หนักแน่นมาเป็นผู้ปฏิบัติการหลัก หรือกล่าวคือ เป็นการสื่อสารเพื่อการเชิญชวนผู้มีความสนใจอยู่บ้างแล้วให้มาร่วมสนับสนุนแบบชั่วครั้งคราว แต่มิใช่เป็นการพัฒนาให้ความรู้ (Educated) เพื่อสร้างมวลชนที่มีอุดมการณ์หนักแน่นในระยะยาว เช่น มีการเชิญชวนให้นักศึกษา/ประชาชน มาชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ในปี 2549 เพื่อแสดงออกคัดค้านนายกทักษิณ แต่กลับมี

เป็นส่วนน้อยที่จะเป็นการจัดเสวนา ทำหนังสือ หรือสร้างฐานความรู้ให้กับมวลชนนักศึกษา หรือประชาชน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นต้น โดยที่เป็นเช่นนี้ อาจเนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองที่สุกงอม และต้องการจะใช้ประโยชน์จากมวลชนผู้สนับสนุนในระยะสั้นมากกว่าจะต้องการมวลชนที่มีคุณภาพในอนาคต

ประการที่สาม คือ การติดต่อสื่อสารประสานงานเพื่อกำหนดการเคลื่อนไหวภายในขบวนการส่วนใหญ่ยังคงใช้ระบบการประชุมแบบพบปะหารือ (face to face) การประสานงานผ่านโทรศัพท์ และระบบอินเทอร์เน็ตที่ไม่ซับซ้อน ขึ้นอยู่กับการเข้ามาพบปะและความสนใจของสมาชิก โดยอินเทอร์เน็ตในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2550 จะมีลักษณะแค่เพียงเป็นเครื่องมือส่งสารแบบทางเดียว (One-way Communication) เช่น การเผยแพร่แถลงการณ์ ประกาศ ข่าวสารทางเว็บเพจหรือบล็อก (Blog) ของขบวนการ และเริ่มพัฒนาเข้าสู่การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2549 – 2552 เช่น การติดต่อผ่านบัญชี Hi5 และโปรแกรม Microsoft Network หรือ MSN จนกระทั่ง การเข้ามาแพร่หลายของโปรแกรม Facebook ในช่วงปี พ.ศ. 2552 – 2553 การสื่อสารของขบวนการก็เริ่มกลายมาเป็นการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มากขึ้น แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก โดยเริ่มมีความสลับซับซ้อนและการตอบโต้กับของผู้สื่อสารแบบหลายคน (Many to Many) และพัฒนาสู่การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่หลากหลายบนโลกสังคมออนไลน์

ทั้งนี้ จากลักษณะสำคัญ 3 ประการ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างยุทธวิธีการแสดงออกของขบวนการนักศึกษา ที่สังเกตได้โดยทั่วไปในห้วงระยะเวลาดังกล่าว เรียงลำดับตามระดับการท้าทายอำนาจรัฐ ดังนี้

ยุทธวิธีที่เป็นไปตามระบบหรือขั้นตอนทางการเมืองปกติ

1) การออกแถลงการณ์ หรือการให้สัมภาษณ์เพื่อแสดงท่าทีทางการเมือง ถือเป็นการแสดงออกขั้นพื้นฐานที่สุดของขบวนการนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ขบวนการประเภทองค์กรที่เป็นทางการ ทั้งในรูปแบบประสานงานข้ามมหาวิทยาลัยอย่าง สนนท. หรือองค์กรบริหารกิจกรรมนักศึกษา อย่าง องค์การนักศึกษา สภานักศึกษา หรือสโมสรนักศึกษา เนื่องด้วยแถลงการณ์เหล่านี้แสดงถึงความเป็นทางการ (Formal) และเป็นการแสดงท่าทีขั้นต่ำต่อสถานการณ์ทางการเมือง ภายใต้ความคาดหวังของสังคมและกระแสการเรียกร้องให้ขบวนการนักศึกษามีบทบาทในห้วงความขัดแย้งทางการเมืองเข้มข้น

กล่าวคือ แถลงการณ์ทางการเมืองนั้น มักจะประกอบด้วย การกล่าวถึงบริบททางการเมืองที่นักศึกษามองเห็น ส่วนของการวิเคราะห์ความเป็นมาและความเป็นไปที่จะเกิดขึ้น รวมถึง

ข้อสรุปในการวิเคราะห์บริบททางการเมืองเหล่านั้น ในขณะเดียวกัน ก็ยังคงประกอบด้วยข้อเรียกร้องต่อสังคม รัฐบาล หรือมหาวิทยาลัย ในการแสดงความต้องการบางอย่าง อย่างมีนัยยะสำคัญ

โดยทั่วไปนั้น แถลงการณ์ทางการเมืองค่อนข้างมีความเป็นเหตุเป็นผลและสิ้นสุดในตัวเอง กล่าวคือ ไม่ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวอื่นใด นอกจากเป็นการแสดงความคิดเห็นและท่าทีต่อสถานการณ์ทางการเมืองของนักศึกษา รวมถึงข้อเรียกร้องของขบวนการนักศึกษาต่อผู้เกี่ยวข้อง แต่ในบางครั้ง แถลงการณ์ก็ทำหน้าที่ในการเปิดพื้นที่การเคลื่อนไหว หรือส่งต่อประเด็นไปสู่กิจกรรมเคลื่อนไหวรูปแบบอื่น ๆ เช่น แถลงการณ์ที่ต่อท้ายด้วยการเชิญชวนให้นักศึกษาประชาชนออกมาร่วมลงชื่อถอดถอนนายกรัฐมนตรี หรือลงชื่อสนับสนุนความคิดเห็น หรือเชิญชวนออกมาร่วมชุมนุม เป็นต้น ทั้งนี้ ในส่วนของบทบาทของแถลงการณ์ในรูปแบบหลังนี้ ธนาชัย สุนทรอนันตชัย นายกองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2548 ได้ให้ความคิดเห็นว่า การออกแถลงการณ์ฉบับเดียวของขบวนการนักศึกษา หากไม่มีการกระทำ (Action) ตามมาก็จะเป็นแถลงการณ์ที่สูญเปล่า และหายไปเข้าไปในกระแสสังคมที่กำลังเข้มข้นในขณะนั้น (ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

เหตุผลที่แถลงการณ์ทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา หรือองค์กรนักศึกษามีความสำคัญในอดีต น่าจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนแรกคงเป็นเพราะความเชื่อมั่นต่อขบวนการนักศึกษาในอดีตในการทำหน้าที่ชี้นำสังคม (Historical) โดยเฉพาะองค์กรที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์อย่าง สนนท. หรือ อมธ. สองคงเป็นเพราะแถลงการณ์นั้น มีลักษณะที่เป็นทางการ (Officially) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นแถลงการณ์จากองค์กรที่ได้รับเลือกตั้งจากนักศึกษา องค์กรเหล่านี้จะมีความเป็นตัวแทนของนักศึกษาเพิ่มขึ้นมาทันที ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดอำนาจหน้าที่ (Authority) และความชอบธรรม (Legitimacy) ที่จะทำหน้าที่แสดงออกซึ่งความคิดของนักศึกษา และสาม คงเป็นเพราะไม่มีทุกคนหรือทุกองค์กรจะสามารถเข้าถึงการเผยแพร่ความคิดผ่านสื่อมวลชนได้โดยง่าย เหตุผลสองส่วนแรกจึงเป็นที่มาให้สื่อมวลชนแบบดั้งเดิมให้ความสำคัญกับการเผยแพร่แถลงการณ์ทางการเมืองขององค์กรอย่างเป็นทางการของนักศึกษา

2) การดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมาย

เป็นการดำเนินการตามยุทธวิธีอีกขั้น ที่ยังคงอยู่ในรูปแบบตามระบบการเมืองปกติ หรือยังไม่มีการท้าทายอำนาจรัฐ หรืออำนาจของผู้มีอำนาจ หากแต่เป็นการแทรกซึม ควบรวม หรือดำเนินการภายใต้ระบบปกติ ซึ่งบางครั้งก็เกิดจากความตั้งใจทางด้านยุทธวิธีของขบวนการนักศึกษาเอง หรือในบางครั้งก็เป็นไปตามแผนการของรัฐที่ต้องการให้ขบวนการแสดงความคิดเห็นและข้อเรียกร้องภายในระบบที่สามารถควบคุมได้ โดยการแสดงออกประเภทนี้ ยกตัวอย่างเช่น การล่า

รายชื่อเพื่อถอดถอนนักการเมือง เสนอให้แก้ไขกฎหมาย ตามรัฐธรรมนูญ การรณรงค์ประชามติ การเข้าร่วมประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นในนามของนักศึกษา เป็นต้น

กรณีศึกษา ล่า 50,000 รายชื่อเพื่อตรวจสอบทักษิณ

การเคลื่อนไหวล่ารายชื่อ 50,000 ชื่อ เพื่อนำนายกทักษิณเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบตามรัฐธรรมนูญ ของ อมธ. และเครือข่ายนิสิตนักศึกษารักประชาชน ในปี พ.ศ. 2549 โดยอาศัยความตามรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 304 ความว่า

> สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร หรือประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่าห้าหมื่นคน มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานวุฒิสภาเพื่อให้วุฒิสภามีมติตามมาตรา 307 ให้ถอดถอนบุคคลตามมาตรา 303 ออกจากตำแหน่งได้ คำร้องขอดังกล่าวต้องระบุพฤติการณ์ที่กล่าวหาว่าผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวกระทำความผิดเป็นข้อๆ ให้ชัดเจน
>
> สมาชิกวุฒิสภาจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของวุฒิสภา มีสิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานวุฒิสภาเพื่อให้วุฒิสภามีมติตามมาตรา 307 ให้ถอดถอนสมาชิกวุฒิสภาออกจากตำแหน่งได้
>
> หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการที่ประชาชนจะเข้าชื่อร้องขอตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2540)

การเคลื่อนไหวดังกล่าว มีการจัดแถลงข่าว ประกาศล่ารายชื่อ 50,000 รายชื่อ เพื่อถอดถอนนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร โดยมีการตั้งโต๊ะรวบรวมรายชื่อ ณ ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ตั้งแต่วัน 10 กุมภาพันธ์ 2549 มีการตั้งโต๊ะล่ารายชื่อที่ห้างสรรพสินค้าสีลมคอมเพล็กซ์ ตั้งแต่วันที่ 20 – 22 กุมภาพันธ์ 2549 รวมถึงการจัดประชุมเพื่อเชิญชวนองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ เข้าร่วมการเคลื่อนไหวดังกล่าว (อมธ. เตรียมผนึกกำลัง นศ. ทั่วประเทศเขย่าบัลลังก์ "ทักษิณ", 2549)

โดยการจัดทีมเคลื่อนไหวของกลุ่มดังกล่าว แบ่งการทำงานเป็นสามฝ่าย[10] ธนาชัย สุนทรอนันตชัย (สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559) คือ

(1) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ เน้นไปที่การจัดทำเว็บไซต์ tuthaprachan.org และเว็บบอร์ด การจัดแถลงข่าว ประชาสัมพันธ์ รวมไปถึงการจัดทำคู่มือเจ้าของประเทศขนาด A6 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญและรายละเอียดเกี่ยวกับการลง

---

[10] จากการสัมภาษณ์ คุณธนาชัย สุนทรอนันตชัย 2 กรกฎาคม 2559

ชื่อถอดถอน เพื่อจัดพิมพ์และแจกจ่ายให้กับประชาชนและนักศึกษาทั่วประเทศ (อมธ.แถลงล่าชื่อไล่ "แม้ว" ทะลุเกิด 50,000 ใน 13 วัน, 2549)

(2) ฝ่ายตั้งโต๊ะล่ารายชื่อ ซึ่งถือเป็นแกนหลักในการดำเนินการล่ารายชื่อ มีทั้งจุดรับเอกสาร จุดถ่ายเอกสาร และการตรวจสอบเอกสาร ซึ่งจะต้องจัดเวรกันลงไปดูแล และใช้กำลังคนจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาท่าพระจันทร์ โดยการเปิดรับเอกสารนั้น มีทั้งแบบขาจร (Walk In) ถือบัตรประชาชนเข้ามายื่น และยังเปิดให้ดาวน์โหลดเอกสารเพื่อกรอกรายละเอียดมาจากบ้านและนำมายื่นที่ลานโพธิ์

(3) ฝ่ายเหรัญญิก ดูแลด้านการเงิน การเปิดบัญชีและการใช้จ่ายเงินของกิจกรรมนี้ ซึ่งรวบรวมรายได้ จากการเปิดกล่องรับบริจาค การเปิดบัญชี และการจำหน่ายเข็มกลัดรวมพลังตรวจสอบ ตั้งแต่วันที่ 10 ถึงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ มียอดบริจาคทั้งสิ้น 438,653 บาท (อมธ. แถลงล่าชื่อไล่ "แม้ว" ทะลุเกิด 50,000 ใน 13 วัน, 2549)

(4) ฝ่ายประสานงาน ซึ่งก็รวมถึง นายกองค์การนักศึกษาในขณะนั้น ซึ่งมีหน้าที่เดินทาง ติดต่อประสานงานรวบรวมรายชื่อจากกลุ่ม หรือองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งเดินทางไปประสานงานกับเครือข่ายในมหาวิทยาลัยต่างๆทั้งในกรุงเทพฯ และไปร่วมเวทีในส่วนภูมิภาค เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นต้น (ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

กิจกรรมดังกล่าวขยายตัวออกไปนอกรั้วธรรมศาสตร์อย่างรวดเร็ว เพียงไม่กี่วันก็มีกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนักศึกษา และองค์กรภาคประชาชน ติดต่อเข้ามาประสานกับ อมธ. จำนวนมาก เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการเป็นอาสาสมัครรวบรวมรายชื่อ จัดส่งเอกสารให้ อมธ. ดังนั้นเพื่อเป็นการแสดงถึงเจตนารมณ์ของนักศึกษาหลากหลายมหาวิทยาลัย ไม่เพียงแต่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน

เครือข่ายดังกล่าวมี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เป็นศูนย์กลาง รวมถึงมีการตั้งโต๊ะที่ศูนย์รังสิต และศูนย์ลำปาง และมีแนวร่วมได้แก่ เครือข่ายสังคมวิจารณ์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มกล้าที่จะก้าวเพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พรรคสัจธรรม มหาวิทยาลัยรามคำแหง กลุ่มพลังเสรี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กลุ่มพลังประชาชนเพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยนเรศวร เครือข่ายองค์การ สโมสรนิสิตนักศึกษานครศรีธรรมราช 14 สถาบัน โดยมีมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เป็นศูนย์กลาง กลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (มอ.) วิทยาเขตหาดใหญ่ องค์กรกิจกรรมนักศึกษา มอ.วิทยาเขตปัตตานี กลุ่มนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตทับแก้ว และกลุ่มนักศึกษาจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนวัตกรรมศาสตร์

มธ.ศูนย์รังสิต ที่ร่วมเป็นเครือข่ายจัดกิจกรรมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองกับประชาชน (อมธ.แถลงล่าชื่อไล่ "แม้ว" ทะลุเกิด 50,000 ใน 13 วัน, 2549)

ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่ากลุ่มกิจกรรมส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกับ “กลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน” นั้น ไม่ค่อยมีการเข้าร่วมในนามองค์การนักศึกษา หรือสโมสรนักศึกษา เหมือนกับ อมธ. ซึ่งน่าจะเป็นเพราะในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ องค์กรนักศึกษาไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงความเป็นตัวแทนของนักศึกษามหาวิทยาลัยนั้น เพราะหากเทียบเคียงแล้วอาจเป็นที่ธรรมศาสตร์เองมีนักศึกษาที่สนใจการเมืองมากกว่าที่อื่น (ธนาชัย สุนทรอนันตชัย, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จะมีการประกาศยุบสภา และกำหนดวันเลือกตั้งใหม่ ในวันที่ 2 เมษายน 2549 แล้วก็ตาม แต่กระบวนการล่ารายชื่อยังคงยืนยันในหลักการและแนวทางเดิม (อมธ. แถลงล่าชื่อไล่ "แม้ว" ทะลุเกิด 50,000 ใน 13 วัน, 2549) เพื่อมุ่งไปสู่การถอดถอนและการตรวจสอบอดีตนายกทักษิณ ที่สำคัญ 2 ประการ คือ (กลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน, 2549)

(1) ผลการตรวจสอบโดยวุฒิสภา เพื่อลงมติถอดถอนนายกรัฐมนตรี อันจะนำไปสู่การที่ไปสู่การตัดสิทธิในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี

(2) ผลในทางกระบวนการอาญา คือ หากมีการยื่นรายชื่อ พร้อมสำนวนความผิดและ ปปช.พิจารณาแล้วเห็นว่ามีมูลความผิด ปปช.จะต้องดำเนินการส่งเรื่องไปยังอัยการสูงสุดเพื่อฟ้อง พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นคดีอาญาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ขบวนการนักศึกษาดังกล่าวได้สร้างปรากฏการณ์ ให้กับขบวนการทางสังคมอื่น ๆ ได้ตระหนักถึงพลังที่ไม่ได้เกิดจากการชุมนุม หากแต่เป็นการคัดค้านและต่อต้านอำนาจรัฐ โดยพยายามใช้ช่องทางตามกฎหมาย ควบคู่กันไปด้วย ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของรัฐบาลทักษิณทั้งทางตรงและทางอ้อม อันเป็นการกดดันให้เกิดการยุบสภาทางหนึ่ง ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวมีข้อสังเกตอยู่ที่ทรัพยากรที่สำคัญของนักศึกษา ได้แก่ ความรู้และการตีความด้านกฎหมายที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อขบวนการ และสามารถนำกระบวนการตรวจสอบตามระบบดังกล่าวเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวก็ยังไม่สามารถไปได้ไกลกว่าการชุมนุมประท้วงของมวลชนได้ ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองไปสู่ทางแยกและต้องจบลงด้วยการรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2549 ในที่สุด

ยุทธวิธีขัดขวางท้าทายอำนาจรัฐ

3) การแสดงสัญลักษณ์แบบดั้งเดิม ในที่นี้ผู้วิจัยเห็นว่า การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์นั้น มีจุดเริ่มต้นมายาวนานแล้ว เนื่องจากการแสดงออกหรือการสื่อสารทุกประการล้วนเป็นการแสดงเชิงสัญลักษณ์ทั้งสิ้น ตั้งแต่ภาษา คำพูด ท่าทาง หรือภาษาที่เขียนในป้ายผ้าแบบเรียบง่ายเอง ก็เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เช่นกัน เพียงแต่พัฒนาการของการเคลื่อนไหวทาง

สังคม ได้ทำให้การแสดงออกเริ่มมีความซับซ้อนและเด็ดขาดมากขึ้น เพื่อจุดชนวนให้สาธารณชนและผู้มีอำนาจให้ความสนใจ ดังนั้น ขบวนการจึงต้องพยายามหลีกหนีความจำเจ และสร้างจุดสนใจให้สื่อมวลชนนำไปสร้างเป็นข่าวในหน้าสื่อ โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวแปรสำคัญของการเคลื่อนไหวประเภทนี้

ทั้งนี้ การแสดงสัญลักษณ์แบบดั้งเดิมที่ว่ามานี้ ยังคงมีความซับซ้อนไม่มาก ไม่จำเป็นต้องมีการตีความที่ลึกซึ้ง เช่น การชูป้ายผ้าต่อหน้าขบวนเดินทางของผู้มีอำนาจ โดยแสดงข้อความที่สื่อสารได้ชัดเจน เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็ยังคงแฝงไปด้วยความรุนแรงที่ซ่อนเร้นอยู่ เช่น การเผาหุ่น การวางพวงหรีด เป็นต้น โดยยุทธวิธีดังกล่าวนี้ มีจุดสำคัญอยู่ที่การจำเป็นต้องสร้างสัญลักษณ์ที่มีความยิ่งใหญ่และรุนแรง เพื่อสร้างกระแสให้สื่อมวลชนนำข้อเรียกร้องของขบวนการไปเป็นข่าวสารส่งต่อไปยังสาธารณชน หรือผู้มีอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่สังคมไม่ค่อยให้ความสนใจกับการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษา หรือช่วงที่สื่อมวลชนถูกปิดกั้นในระดับหนึ่ง

(1) กรณี เผาหุ่นต่อต้านรัฐประหาร 2549 เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2550 เครือข่ายกลุ่มนักกิจกรรมนักศึกษาหลายกลุ่ม รวมตัวกันในนาม เครือข่ายนิสิตนักศึกษาพิทักษ์ประชาธิปไตยประชาชน (คนป.) รวมตัวกันชุมนุมประท้วง ที่บริเวณหน้ากองบัญชาการกองทัพบก เรียกร้องต่อ คมช. ให้กลุ่มทหารที่ยึดอำนาจการปกครองกลับเข้ากรมกอง หยุดกระบวนการร่างกฎหมาย พ.ร.บ.การรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร เพื่อสืบทอดอำนาจ คมช. และให้มีการเลือกตั้งตามที่สัญญา รวมถึงยังได้เชิญชวนให้นิสิต นักศึกษา และประชาชน แสดงเจตนารมณ์ลงประชามติไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 ด้วย

ในการชุมนุมดังกล่าวมีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ด้วยการเผาหุ่นจำลองของพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน พลเอกสพรั่ง กัลยาณมิตร พลเอกสรุยุทธ จุลานนท์ และพลเอกเปรม ตินสูลานนท์ โดยทำรูปหุ่นดังกล่าวยืนบนพานอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และเผาหุ่นทั้งหมดบริเวณหน้ากองบัญชาการกองทัพบก ระหว่างการเผาหุ่นได้ร้องเพลง "คำตอบอยู่ในสายลม" แสดงเจตนารมณ์เพื่อปกป้องประชาธิปไตย (เครือข่ายนิสิตนักศึกษา เผาหุ่นประท้วงไม่เอาทหาร, 2550)

(2) กรณี เผาหุ่นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2551 โดยการรวมตัวของกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในนามของ กลุ่มเครือข่ายนักศึกษาประชาธิปไตยต่อต้านอำนาจนอกระบบ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2551 ที่บริเวณอนุสาวรีย์ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากร หน้าอาคารเรียนรวมสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต ซึ่งได้มีการเผาหุ่นของ ศ.ดร.สุรพล นิติไกรพจน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในขณะนั้น และอ่านแถลงการณ์ มีใจความว่า ได้ทำการเผาหุ่น เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการต่อต้านการกระทำของนายสุรพลฯ ที่ได้ใช้สถานะการเป็นอธิการบดีนำเอาชื่อและตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไปแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่เป็นอันตรายต่อระบอบประชาธิปไตยหลายครั้งหลายหน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวจะถูกขัดขวางโดยเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย แต่ท้ายที่สุดแล้วก็สามารถดำเนินการได้จนเสร็จสิ้นกิจกรรม (นศ.เผาหุ่นอธิการบดี ม.ธรรมศาสตร์ ประกาศต้านอำนาจนอกระบบ, 2551)

4) การชุมนุมประท้วง / ร่วมชุมนุมประท้วง

ถือเป็นอีกหนึ่งยุทธวิธีหนึ่งที่ถึงแม้จะเป็นการแสดงออกผ่านการขัดขวางท้าทายอำนาจรัฐ และกฎหมายอย่างชัดเจน แต่ทว่าก็เป็นยุทธวิธีหลักที่ขบวนการภาคประชาชนไทย ใช้ในการแสดงออกเพื่อเรียกร้องและมีข้อเสนอต่าง ๆ ให้รัฐบาลหรือผู้มีอำนาจดำเนินการแก้ไข เช่นเดียวกับนักศึกษา ซึ่งตามประวัติศาสตร์นั้น มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวชุมนุมประท้วงสร้างข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลในช่วงเหตุการณ์ก่อน 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นหน้าประวัติศาสตร์และภาพมายาคติสำคัญและยิ่งใหญ่ที่เป็นต้นแบบให้กับนักกิจกรรมนักศึกษาในทุกยุคสมัย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขึ้นไปอยู่บนเวทีในฐานะผู้ชี้นำทางสังคม และบทบาทในการเป็นผู้นำในการชุมนุมประท้วง ที่ยังคงติดอยู่ตามหนังสือประวัติศาสตร์และการขัดเกลาของมหาวิทยาลัยบางแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกหากในห้วงที่สังคมมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เข้มข้นในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 บรรดานักกิจกรรมนักศึกษาจะมีความรู้สึกอยากเข้าร่วมหรือเป็นผู้นำในการชุมนุมเหล่านั้นอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการชุมนุมประท้วงเหล่านี้ ก็ยังคงมีระดับการเข้าร่วมที่แตกต่างกัน ตั้งแต่การชุมนุมที่ขบวนการนักศึกษาเป็นผู้จัดการชุมนุมและระดมมวลชนด้วยตัวเอง เช่น การชุมนุมคัดค้านมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ ของ สนนท. และเครือข่ายนักศึกษา เพื่อยื่นหนังสือต่อ สนช. ในการทบทวนประเด็นดังกล่าว เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2550 โดยนักศึกษากว่า 300 คน ได้มีการปิดถนนบริเวณหน้ารัฐสภา และแยกอู่ทองในกีดขวางทางจราจรด้วย (นศ.ปิดถนนหน้าสภา ประท้วง ม.นอกระบบ ปะทะตำรวจเจ็บ 1 สนช.ไม่สน ดัน "พระนครเหนือ" ออกนอกระบบ, 2550) หรือการชุมนุมร่วมกับขบวนการภาคประชาชนอื่น ๆ ตั้งแต่การเมืองระดับปัญหาเชิงโครงสร้างอย่าง พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ไปจนถึงการชุมนุมร่วมกับขบวนการทางสังคมที่เรียกร้องแก้ไขปัญหาคนรากหญ้า เช่น สมัชชาคนจน เป็นต้น

นอกจากนี้ การชุมนุมประท้วง ยังเกี่ยวข้องกับการแสดงออกอื่น ๆ ที่เป็นไปเพื่อการระดมทรัพยากรมวลชนด้วย อาทิ การจัดแถลงข่าว หรือแถลงการณ์เรียกร้องให้นักศึกษา/ประชาชนมาร่วมชุมนุมประท้วงหรือแสดงออกทางการเมืองตามวาระต่าง ๆ โดยอาจรวมไปถึงการระดมมวลชนเพื่อสนับสนุนขบวนการทางการเมืองอื่น ๆ อีกทอดหนึ่งด้วย

4.2 การเปลี่ยนแปลงสู่การเมืองสมัยนิยมของขบวนการนักศึกษา (พ.ศ. 2553 – 2557)

4.2.1 บริบททางการเมืองและปัจจัยแวดล้อม

4.2.1.1 บรรยากาศทางการเมืองหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2553

ภายหลังจากที่ความร้อนแรงทางการเมืองหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 เริ่มคลี่คลาย สถานการณ์มวลชนก็เริ่มเย็นลง เลือนลางความโกรธแค้นของมวลชนเสื้อแดงที่ต้องสูญเสียเพื่อนร่วมอุดมการณ์ และประชาชนทั่วไปที่รู้สึกเคืองโกรธไปตามวาทกรรมเผาบ้านเผาเมือง รวมถึงความเกลียดชังที่ยังคงฝังรากลึก ความพยายามปรองดองของรัฐบาลอภิสิทธิ์ดำเนินงานโดยอาศัยการทำงานของคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ หรือ คอป. ที่มีนายคณิต ณ นคร เป็นประธาน มีการรับฟังความคิดเห็นและเสนอมาตรการเยียวยาผู้ชุมนุมทางการเมืองที่ช่วยผ่อนคลายสถานการณ์ได้พอสมควร

เป้าหมายของบรรดาพรรคการเมืองในขณะนั้นมุ่งหน้าไปที่การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 3 กรกฎาคม 2554 ซึ่งมีความน่าสนใจอยู่ที่ผู้สมัคร ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อลำดับที่ 1 ของพรรคเพื่อไทย นั่นก็คือ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ที่มีศักดิ์เป็นน้องสาวของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี ที่มีทั้งคนรักและคนไม่ชอบเป็นจำนวนมากในเวลาเดียวกัน ว่าที่นายกหญิงคนนี้จึงถูกจับตามอง และถูกจับผิดเป็นพิเศษในฐานะนอมินีของพี่ชาย แต่กระนั้น พรรคเพื่อไทยก็ยังคงได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมากกว่าพรรคประชาธิปัตย์ของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ จึงทำให้ได้ที่นั่งของ ส.ส. ไปถึง 265 ที่นั่ง จาก 500 ที่นั่ง เป็นพรรคการเมืองเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร และเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง โดยมีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีตามคาดหมาย

โดยประเด็นทางการเมืองที่สำคัญของรัฐบาลสมัยนายกยิ่งลักษณ์ ส่วนใหญ่มิได้ติดขัดอยู่ที่การเมืองภาคประชาชน หรือการเมืองบนท้องถนนดังเช่นในช่วงที่ผ่านมา หากแต่เป็นช่วงของการสืบสวนหาข้อเท็จจริง และการดำเนินการต่าง ๆ ต่อกรณีเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 ในขณะเดียวกันก็เน้นหนักไปที่การสร้างยุทธศาสตร์ระยะยาว และโครงการนโยบายขนาดใหญ่ต่าง ๆ อาทิ ความพยายามวางแผนระบบคมนาคม (ประเทศไทย 2020) โครงการรับจำนำข้าว โครงการรถคันแรก เป็นต้น แม้จะประสบปัญหาภาวะความเป็นผู้นำของนายกรัฐมนตรีและบุคลิกส่วนตัวที่มักจะถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตีอยู่เป็นระยะ มิหนำซ้ำยังมีสิ่งที่เป็นปัญหาต่อรัฐบาลมากที่สุดตั้งแต่ช่วงต้นของรัฐบาล คือเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ ในปี 2554

สถานการณ์ดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ทางการเมืองของการเคลื่อนไหวภาคประชาชน และขบวนการทางสังคมต่าง ๆ อย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

1) ขบวนการทางการเมืองเสื้อเหลือง-แดง ในช่วงหลังจากเหตุการณ์เมษายน - พฤษภาคม 2553 เกิดภาวะชงักงันและหยุดการเคลื่อนไหวทางการเมืองไปช่วงระยะหนึ่ง ส่วนหนึ่งอาจเพราะความรุนแรงทางการเมือง ซึ่งรวมทั้งการสลายการชุมนุมของฝ่ายรัฐ และการก่อจลาจลของผู้ชุมนุมที่ลุกลามเป็นวงกว้างกระจายไปทั่วประเทศ โดย คอป. ได้สรุปตัวเลขเหตุการณ์ดังกล่าว พบว่ามีผู้เสียชีวิต จำนวน 92 ราย และได้รับบาดเจ็บกว่า 1,500 คน ทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ และฝ่ายผู้ชุมนุม รวมถึงยังมีรายงานอ้างถึงการซ้อมทรมาน และการข่มขืนในห้วงเหตุการณ์ดังกล่าว (คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ [คอป.], 2555)

ภาวะไม่คาดฝัน (Shock) ที่เกิดขึ้น ได้ตอกย้ำให้ขบวนการเสื้อแดงหยุดเคลื่อนไหวไปชั่วขณะ ฝ่ายแกนนำทยอยมอบตัวเพื่อยุติเหตุการณ์ดังกล่าว ส่วนผู้ชุมนุมที่สูญเสีย และผู้ได้รับผลกระทบก็เริ่มเข้าสู่กระบวนการหาความจริง และเยียวยาความเสียหาย ในขณะที่ผู้เฝ้ามอง รวมถึงประชาชนที่เคยเข้าร่วมขบวนการเสื้อเหลืองต่างก็รับรู้ได้ถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะตีความว่าเป็นสาเหตุของฝ่ายรัฐ ผู้ชุมนุม หรือบุคคลที่สามก็ตาม ดังนั้น บทเรียนประการแรกที่ขบวนการได้รับในขณะนั้นคงจะเป็นเรื่องของความสูญเสียที่ไม่คาดฝันจากการชุมนุมทางการเมือง สิ่งนี้เองได้ทำให้สถานการณ์การชุมนุมคลี่คลายไปสู่การเรียกร้องทางการเมืองตามยุทธวิธีปกติ ราวกับว่าฝ่ายรัฐเป็นผู้ชนะในข้อเรียกร้องครั้งนี้

2) การเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว ลดระดับความเข้มข้นของการชุมนุม โดยเฉพาะฝั่งที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาลพรรคเพื่อไทย ที่เป็นการชุมนุมเพื่อขับไล่รัฐบาล เนื่องด้วยความชอบธรรมของรัฐบาลพรรคเพื่อไทยที่พุ่งสูงขึ้น หลังจากที่ได้รับคะแนนเสียงในการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2554 อย่างท่วมท้น และความสนใจต่อสถานการณ์ทางการเมืองที่ลดลงในช่วงเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ในปีเดียวกันนั้น

3) ความสนใจทางการเมืองของขบวนการภาคประชาชนกระจายไปให้ความสนใจกับประเด็นความเดือดร้อนอื่น ๆ โดยเฉพาะปัญหาประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเรียกร้องในการบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน เช่น ประเด็นโฉนดชุมชน การจัดตั้งสถาบันธนาคารที่ดิน การคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ เป็นต้น

4) ความสนใจทางการเมืองของขบวนการภาคประชาชนอีกส่วน หันไปให้ความสนใจกับประเด็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ และการเมืองของคนชายขอบ ซึ่งเป็นประเด็นอีกขั้นของขบวนการภาคประชาชนที่ขยายตัวตามแนวโน้มของนโยบายรัฐบาล ที่จำกัดเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชนน้อยลง จึงทำให้เกิดการรณรงค์ในประเด็นด้านสิทธิเสรีภาพของกลุ่มคนชายขอบมากขึ้น เช่น การรณรงค์แก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 คนไทยพลัดถิ่น สิทธิและการยอมรับของกลุ่มรักร่วมเพศ (LGBT) เป็นต้น

การขยับกรอบความสนใจทางการเมืองให้ขยายออกจากการเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว และการเมืองภาคประชาชนแบบที่เน้นมุ่งโจมตีแต่รัฐบาลฝ่ายตรงข้าม ได้ทำให้เพดานของเสรีภาพของขบวนการทางสังคมอื่น ๆ ขยายตัวเพิ่มขึ้น เกิดเป็นการเรียกร้องในประเด็นปัญหาที่หลากหลาย และมีความถี่เพิ่มขึ้น รวมถึงวิธีการแสดงออกของการเรียกร้องต่าง ๆ ก็เริ่มขยับเปลี่ยนจากการชุมนุมบนท้องถนนเข้าสู่พื้นที่ของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการเมืองเชิงอัตลักษณ์ที่ไม่ใช่เพียงแค่ต้องการเรียกร้องด้านสิทธิทางกฎหมายและการดูแลจากรัฐบาลเท่านั้น หากแต่เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปได้ตระหนักถึงปัญหาและแสดงท่าทีที่ถูกต้องต่อประเด็นดังกล่าวด้วย

4.2.1.2 เหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ ปี พ.ศ. 2554

เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ปี พ.ศ. 2554 กลายเป็นวาระระดับชาติ เพราะมีผู้ได้รับความเดือดร้อนเป็นจำนวนมาก โดยจากสรุปสถานการณ์ของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานการณ์อุทกภัย ตั้งแต่วันที่ 25 กรกฎาคม 2554 จนถึง 30 พฤศจิกายน 2554 มีพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบรวมทั้งสิ้น 65 จังหวัด 684 อำเภอ 43,600 หมู่บ้าน รวมถึงกรุงเทพมหานคร ประชาชนได้รับความเดือดร้อน 4,039,459 ครัวเรือน 13,425,869 คน บ้านเรือนเสียหายทั้งหลัง 2,329 หลัง บ้านเรือนเสียหายบางส่วน 96,833 หลัง พื้นที่การเกษตรได้รับความเสียหายประมาณ 11.20 ล้านไร่ ถนน 13,961 สาย มีผู้เสียชีวิตถึง 657 ราย (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2554) ถือเป็นอุทกภัยครั้งประวัติศาสตร์ มีผลกระทบเกิดขึ้นกว่าค่อนประเทศ โดยเฉพาะที่ราบลุ่มในจังหวัดภาคกลางตอนบนอย่าง พระนครศรีอยุธยา และปทุมธานี ซึ่งมีผู้ได้รับผลกระทบไม่มีที่อยู่อาศัยจำนวนมาก

สิ่งเหล่านี้ ได้เปลี่ยนโฉมการทำกิจกรรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2554 ไปอย่างมาก โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งถูกปรับพื้นที่ให้เป็น “ศูนย์พังพิงผู้ประสบภัย” นักศึกษาส่วนใหญ่ รวมถึงนักกิจกรรมนักศึกษา ไม่ว่าพวกเขาจะมีความสนใจทำกิจกรรมในด้านไหนก็ตาม ต่างก็ไปร่วมกันทำกิจกรรมจิตอาสาช่วยเหลือผู้ประสบภัยในฝ่ายต่าง ๆ

ต้องยอมรับว่ากระแสน้ำท่วมใหญ่ไม่เพียงแต่เบนจุดสนใจให้หันเหไปจากด้านการเมือง แต่ยังคงเป็นกระแสหลักของบรรดานักกิจกรรม และองค์กร NGOs ด้วย หรืออาจพูดได้ว่าการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยได้กลายเป็นวาระแรก ๆ ที่ทุกกลุ่มให้ความสนใจ ทั้งนี้ ก็เพราะสถานการณ์น้ำท่วมได้กวาดเอาทรัพยากรสำคัญของการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ไปหมด ตั้งแต่ทรัพยากรด้านเงินทุนการเคลื่อนไหว ทรัพยากรบุคคล (นักกิจกรรมที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วม) มหาวิทยาลัยหรือสถานที่ในการเคลื่อนไหว ซึ่งถ้าหากไม่น้ำท่วมก็กลายเป็นศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัย หรือ

แม้กระทั่งสื่อมวลชนที่ให้พื้นที่แต่เรื่องดังกล่าว อันส่งผลไปถึงสมาชิกผู้สนับสนุน และผู้เฝ้ามองจากสังคมภายนอก ที่ถูกเบนความสนใจไปด้วยสถานการณ์ดังกล่าวแล้ว

ดังนั้น ทั้งบรรดาองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs) นักกิจกรรมนักศึกษา หรือแม้กระทั่งมหาวิทยาลัย จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility) และการศึกษาเพื่อบริการสังคม (Service Learning) เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัย ตัวอย่างเช่นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีการพยายามปลูกฝังค่านิยม และอัตลักษณ์ใหม่ของมหาวิทยาลัยที่นอกเหนือจากด้านการเมือง ได้แก่ วาทกรรมว่าด้วย “ธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน”

ประกอบกับสถานการณ์ภายนอกที่เอื้อต่อการแสดงท่าทีภาวะวิกฤตร่วมของสังคมที่นอกเหนือจากสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงก่อน จึงถือเป็นความจำเป็นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในฐานะพื้นที่ปลอดภัยส่วนหน้า และพันธะที่ผูกพันธ์กับสโลแกนของมหาวิทยาลัยที่ว่า “ฉันรักธรรมศาสตร์ เพราะธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน” มหาวิทยาลัยและนักศึกษา จึงเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยศูนย์พักพิงธรรมศาสตร์ในช่วงแรกเกิดจากระดมความคิดของนักกิจกรรมศูนย์อาสาสมัครฯ สภานักศึกษา และ อมธ. ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารมหาวิทยาลัย

การตั้งศูนย์พังพิงอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2554 แม้ช่วงแรกจะมีความทุลักทุเลในการบริหารจัดการ แต่ก็ต้องยอมรับว่าศูนย์พังพิงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง สำหรับการบริหารจัดการสาธารณภัยในภาวะวิกฤต และหากมองในแง่การระดมทรัพยากร ก็ถือว่าเป็นกิจกรรมนักศึกษาที่มีการบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างดีเยี่ยม มีการใช้ทวิตเตอร์และเฟซบุ๊กของ อมธ. เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์รับของบริจาค และระดมทรัพยากรจิตอาสาทั้งที่เป็นนักศึกษาและบุคคลทั่วไป ตลอดจนด้วยความที่เป็นกิจกรรมที่มีขนาดใหญ่ ต้องอาศัยเทคนิคการบริหารจัดการแบบรอบด้าน นี่จึงเป็นสถานที่ขัดเกลาแห่งหนึ่งที่ให้บรรดานักกิจกรรมได้มาฝึกฝนทักษะการบริหารจัดการด้วย

มหาวิทยาลัยก็ใช้โอกาสนี้โดยนัยยะเพื่อสะท้อนว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่ทอดทิ้งประชาชน พร้อม ๆ กับใช้ช่วงเวลานี้ในการช่วงชิงคำนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์ แทนที่ความหมายเดิมด้วยความหมายใหม่ ซึ่งมีแนวโน้มไปทาง “ความเป็นจิตอาสา” ช่วยเหลือผู้ที่กำลังต้องการความช่วยเหลือ และก็ดูเหมือนว่าการสอดแทรกในครั้งนั้น จะค่อนข้างประสบความสำเร็จ และทำให้หลายคนเชื่อว่านักศึกษาธรรมศาสตร์ปรับเปลี่ยนจิตวิญญาณไปตามบริบทของกาลเวลา ไม่ใช่ธรรมศาสตร์และการเมืองดังเช่นอดีต แต่คือ “ธรรมศาสตร์รักประชาชน” ดังที่เป็นคำโฆษณาปลุกจิตวิญญาณธรรมศาสตร์ในวันปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ ในปีต่อ ๆ มา

ทั้งนี้ เหตุผลที่ทำให้ประเด็น “ธรรมศาสตร์รักประชาชน” ดังกล่าว ดูจะสวยงามและเป็นไปได้มากกว่า “ธรรมศาสตร์และการเมือง” ส่วนหนึ่งก็เพราะการรักประชาชน ผ่านการทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยในเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งนั้น ดูจะเป็นอะไรที่เห็นผลและเป็นรูปธรรม ผู้ประสบภัยที่มารับการช่วยเหลือก็เป็นคนที่ประสบปัญหาอยู่จริง ๆ และนักศึกษาพอจะลงแรงช่วยพวกเขาได้ เหตุผลที่สองก็คือ ปัญหาที่เข้าไปช่วยเหลือเป็นสิ่งที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างทางการเมือง และแทบจะไม่มีประเด็นเรื่องสีเสื้อเข้ามาเกี่ยวข้องในศูนย์พักพิงธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการโดยภาคีของภาคประชาชนและมหาวิทยาลัย นักศึกษาจึงมีความสบายใจและเต็มใจอย่างยิ่งที่จะทำกิจกรรมภายใต้ความเป็นพื้นที่ปลอดการเมืองเรื่องสีเสื้อ

4.2.1.3 การเปลี่ยนผ่านสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

1) ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

เรื่องมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐหรือที่เรียกอย่างไม่เป็นทางการว่ามหาวิทยาลัยนอกระบบ (ม.นอกระบบ) นั้น เป็นประเด็นที่ในทางวิชาการและแวดวงการศึกษาถกเถียงกันมาเป็นระยะเวลานาน แต่ทว่าสำหรับขบวนการนักศึกษาแล้ว เรื่องดังกล่าวเพิ่งจะเป็นที่สนใจเมื่อปี 2549 นี้เอง และมักจะมีความสนใจเพิ่มขึ้นเป็นระยะ ๆ ในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่แต่ละมหาวิทยาลัยกำลังจะออกนอกระบบอย่างเป็นทางการ หรืออยู่ในชั้นของการพิจารณาพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในรัฐสภา

ในทางทฤษฎี มหาวิทยาลัยนอกระบบ เกิดจากหลักคิดพื้นฐานในเรื่องเสรีภาพและความเป็นอิสระในทางวิชาการ (Autonomous University) ที่ไม่ต้องการถูกกำกับทางวิชาการโดยรัฐ และหลุดพ้นจากข้อผูกมัดและรูปแบบการบริหารแบบระบบราชการ (Bureaucratic System) ซึ่งมีมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 และมีการขับเคลื่อนพูดถึงมาเป็นระยะ แต่กระนั้น สิ่งที่เข้ามาเร่งรัดให้แนวคิดมหาวิทยาลัยนอกระบบเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมก็คือ แนวคิดเรื่องเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) ที่ให้ความสำคัญกับการแปรรูปหน่วยงานของรัฐให้ออกไปเป็นเอกชนให้มากที่สุด (Privatization) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริการสาธารณะ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการลดรายจ่ายของภาครัฐและให้เกิดการแข่งขันให้มากที่สุด

แนวคิดดังกล่าวเข้ามามีผลกับรัฐไทย ภายใต้บริบททางการเมืองที่ทหารเข้าครอบงำเสรีภาพทางวิชาการในมหาวิทยาลัย ทั้งการเข้าไปเป็นผู้บริหาร คณาจารย์ หรือแม้แต่การพยายามจะยึดมหาวิทยาลัย ดังที่เกิดขึ้นในยุคของจอมพลแปลก พิบูลย์สงคราม ภายหลังกบฏแมนฮัตตัน ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2507 ผู้บริหารและคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยในไทยส่วนหนึ่งจึงได้ยื่นหลักการ Autonomous University ต่อจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น แต่เรื่องก็

ไม่ได้เป็นไปตามที่ต้องการ เพียงแต่มีการจัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัยขึ้น เพื่อดูแลมหาวิทยาลัยต่าง ๆ แทนสำนักนายกรัฐมนตรีเท่านั้น เรียกว่าเป็นการถอนกำลังส่วนหนึ่ง แต่มหาวิทยาลัยก็ยังคงอยู่ภายใต้กฎหมายระเบียบของระบบราชการเช่นเดิม ทำให้ขาดความคล่องตัวในการดำเนินงาน

แต่กระนั้น แนวคิดมหาวิทยาลัยอิสระก็ยังคงมีการผลักดันอย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรมครั้งแรก เมื่อมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีก่อตั้งขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐแห่งแรก ในปี พ.ศ. 2533 และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เป็นแห่งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2535 และหลังจากนั้น แนวคิดดังกล่าวก็บังเอิญมาเป็นจริงเป็นจังในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 เนื่องด้วยเงื่อนไขวิกฤติเศรษฐกิจ ที่รัฐบาลต้องตอบสนองต่อเงื่อนไขการกู้เงินจากธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ซึ่งรัฐบาลจำเป็นต้องกู้เข้ามาเพื่อเยียวยาระบบเศรษฐกิจ ที่ล้มลงอย่างรุนแรงในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ปี พ.ศ. 2540 จนทำให้รัฐต้องพยายามลดภาระค่าใช้จ่ายภาครัฐในการบริการสาธารณะเช่นเดียวกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าว ปรากฏในมติ ครม. เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2541 ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยจะได้รับมอบอำนาจการบริหารงบประมาณในส่วนงบดำเนินการที่มิใช่เงินเดือน ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2542 เป็นต้นไป โดยสร้างระบบการติดตามผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในเรื่องความสามารถในการตรวจสอบได้ และความโปร่งใสในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย

2. มหาวิทยาลัยของรัฐทุกแห่งจะได้รับการพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยอิสระ (Autonomous University) หรือมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลภายในปี 2545 โดยที่ภายในเดือนธันวาคม 2541 จะมีมหาวิทยาลัยของรัฐอย่างน้อย 1 แห่ง ปรับสภาพไปเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น จึงสะท้อนให้พอเห็นอย่างคร่าว ๆ ว่า หลักการ ม.นอกระบบในประเทศไทย แม้ว่าจะยังคงความคิดเรื่องเสรีภาพทางวิชาการอยู่บ้าง แต่เนื้อแท้ที่จริงแล้ว ค่อนข้างจะมีแนวโน้มของการแปรรูปเพื่อสนับสนุนลัทธิเสรีนิยมใหม่มากกว่า เน้นการแปรรูปมหาวิทยาลัยให้เป็นเอกชนมากขึ้น โดยเปลี่ยนจากการอุดหนุนงบประมาณมหาวิทยาลัยตามคำขอ และกำกับการใช้จ่ายงบประมาณเหล่านั้นให้เป็นไปตามระเบียบของทางราชการอย่างไม่ยืดหยุ่น เปลี่ยนเป็นการให้เงินอุดหนุนทั่วไป (Block Grant) ที่รัฐจัดสรรให้รายปีโดยตรง เพื่อใช้จ่ายตามความจำเป็นในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย และเพื่อประกันคุณภาพการศึกษา ส่วนที่นอกจากนั้นก็ให้สิทธิมหาวิทยาลัยในการจัดหารายได้ด้วยตนเอง

2) ข้อกังวลต่อการเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

สิ่งที่ตามมาจากการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ จึงเกิดเป็นข้อถกเถียงในประเด็นต่าง ๆ ทั้งในแวดวงนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาที่สนใจประเด็นนี้ จนอาจสรุปประเด็นสำคัญที่ขบวนการนักศึกษาพยายามจะตั้งคำถามกับมหาวิทยาลัยนอกระบบได้ ดังนี้

หนึ่ง ความคล่องตัวและเสรีภาพทางวิชาการ ดูจะเป็นประเด็นที่นักศึกษาให้ความสำคัญมากที่สุดในเชิงบวก เนื่องด้วยเป็นหลักการสำคัญประการแรกของ Autonomous University ที่ต้องการให้งานวิชาการปราศจากการแทรกแซงโดยภาครัฐหรือภาคการเมือง รวมถึงรัฐบาลทหารด้วย ซึ่งมิติทางประวัติศาสตร์กำลังบอกกับนักศึกษาว่า มหาวิทยาลัยควรเป็นพื้นที่ที่มีเสรีภาพทางวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางวิชาการ ทั้งการจัดเสวนา การจัดหลักสูตร งานวิจัย หรือแม้แต่การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองด้วยหลักวิชาการ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั้น ข้อเท็จจริงดูจะขัดกับหลักการอย่างเห็นได้ชัด เพราะเสรีภาพทางวิชาการก็ยังถูกจำกัดโดยกลไกของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐผ่านการกำกับของสภามหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกจำนวนมาก และอาจไม่ใช่นักวิชาการ หรือกำกับผ่านคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย (กบม.) ซึ่งมีอธิการบดีเป็นประธาน ตรรกะดังกล่าวจึงทำให้เสรีภาพทางวิชาการไม่ได้สวยหรูอย่างที่คาดหวังไว้

ในประเด็นนี้พิจารณาได้จากกรณี คณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กบม.) ในการประชุมครั้งที่ 2/2555 เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2555 ได้มีมติไม่อนุญาตให้กลุ่มนิติราษฎร์ใช้พื้นที่ของมหาวิทยาลัยจัดกิจกรรม เพื่อเสนอให้มีการแก้ไขบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ไม่อนุญาตให้ใช้พื้นที่มหาวิทยาลัยเพื่อเคลื่อนไหวประเด็นดังกล่าว จนเป็นเหตุให้บรรดาองค์กรนักศึกษา และนักวิชาการหลายคนรวมตัวกันเพื่อแสดงจุดคืนคัดค้านมติดังกล่าว เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องที่ขัดต่อเสรีภาพทางวิชาการที่มหาวิทยาลัยพึงมี และขัดกับแนวทางของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการเป็นมหาวิทยาลัยที่มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว

สอง การผลักภาระค่าใช้จ่ายให้นักศึกษา ดูจะเป็นอีกประเด็นที่สำคัญและเป็นประเด็นหลักที่ทำให้นักศึกษาเกิดการรวมตัวเพื่อเคลื่อนไหวคัดค้าน ม.นอกระบบ ทั้งนี้เนื่องด้วย กฎหมายว่าด้วยมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐเปิดโอกาสให้มหาวิทยาลัยสามารถจัดเก็บรายได้เอง มหาวิทยาลัยจึงต้องมีการจัดหารายได้ในทุกวิธี เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถบริหารตัวเองได้ ดังนั้น วิธีการจัดเก็บรายได้ที่แปลกใหม่ จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิด ม.นอกระบบไปโดยปริยาย อาจมีตั้งแต่ การขึ้นค่าหน่วยกิตนักศึกษา การเก็บค่าเทอมแบบเหมาจ่ายเพื่อให้มหาวิทยาลัยประเมิน

รายได้ได้ชัดเจนตามรายหัว การเก็บค่าสวัสดิการนักศึกษาและการบริการการศึกษาที่เพิ่มขึ้น หรือแม้กระทั่งการขึ้นค่าเช่าหอพักนักศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้ อาจหมายรวมไปถึงการเบียดบังเอาสวัสดิการที่ควรจะเป็นของนักศึกษามาจัดหารายได้พิเศษด้วย เช่น การให้เช่าสนามฟุตบอล และสิ่งอำนวยความสะดวกภายในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น กรณีเว็บไซต์ Thaipublica ได้รายงานว่า มหาวิทยาลัยบูรพามีการเก็บค่าหน่วยกิตแพงขึ้น จากที่ก่อนออกนอกระบบ มีค่าหน่วยกิตประมาณหน่วยกิตละ 100 บาท ซึ่งนักศึกษาจะเสียค่าเทอมประมาณ 8,000-9,000 บาท แต่หลังจากออกนอกระบบเพียง 3 ปี ก็ได้มีการเปลี่ยนระบบการเก็บแบบค่าเทอมเป็นแบบเหมาจ่าย ซึ่งทำให้มีค่าเทอมสุทธิแพงขึ้นจากเดิม อาทิ คณะสาธารณสุข จากเดิมที่เก็บ 8,000-9,000 บาท ต่อเทอม ก็กลายเป็น 20,000 บาท ขณะที่คณะเภสัชศาสตร์ที่เพิ่งเปิดทำการเรียนการสอนเมื่อปี 2553 (หลังจากที่มหาวิทยาลัยออกนอกระบบไปแล้ว) มีค่าเทอมเพียง 40,000 บาท แต่หลังจากนั้นเพียงไม่กี่ปี ก็มีค่าเทอมเพิ่มขึ้นสูงถึง 75,000 บาท (Thaipublica, 2555)

สาม ข้อกังวลเรื่องความโปร่งใสของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ที่การออกนอกระบบของมหาวิทยาลัย จะทำให้สภามหาวิทยาลัยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยมีอำนาจหน้าที่และความเป็นอิสระกว่าการทำงานภายใต้ระบบราชการ โดยเฉพาะเรื่องระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของผู้บริหาร ดังที่ กลุ่ม LLTD ได้ตั้งข้อสังเกตถึงประเด็นดังกล่าวว่า การออกนอกระบบของมหาวิทยาลัยส่งผลให้สภามหาวิทยาลัยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยมีอำนาจมากขึ้นกว่าในสมัยที่เป็นการบริหารงานภายใต้ระบบราชการ ซึ่งทำให้หลายฝ่ายกังวลว่า จะมีปัญหาในการคานอำนาจและตรวจสอบสภามหาวิทยาลัยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยในอนาคต อาทิ การกำหนดอัตราค่าตอบแทนกรรมการสภามหาวิทยาลัยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยให้สูงขึ้นกว่าเดิม รวมทั้งอำนาจในการบริหารจัดการต่าง ๆ ของสภามหาวิทยาลัยและผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็มีมากขึ้นตามรายละเอียดข้อบังคับของแต่ละมหาวิทยาลัย ซึ่งถูกกำหนดโดยตัวสภามหาวิทยาลัยเอง

3) สถานการณ์ของมหาวิทยาลัยไทยในการเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

กระบวนการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบก็ไม่ใช่เพียงแนวโน้มที่จะเป็นไป แต่กลับเป็นข้อเท็จจริง ที่กำลังเกิดขึ้นกับทุกมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ไม่ใช่เพียงแต่การออกนอกระบบในเชิงกฎหมายโดยตรงเท่านั้น แต่รวมไปถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่กำลังเปลี่ยนแปลงมหาวิทยาลัยไปสู่ความเป็นบรรษัทมหาวิทยาลัย (Corporate University) มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการขึ้นค่าหน่วยกิต การให้เอกชนเข้ามาบริหารหรือลงทุนในมหาวิทยาลัย หรือแม้กระทั่งการแปรรูปหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ซึ่งอาจอธิบายสถานการณ์ โดยสรุปได้ ดังนี้

หนึ่ง ในเชิงกฎหมาย มีมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ โดยพิจารณาจากกระบวนการทางกฎหมาย คือ สภาผู้แทนราษฎร หรือ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ผ่านร่างกฎหมาย พ.ร.บ.มหาวิทยาลัย ต่าง ๆ เพื่อแปรสภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดย ณ ขณะนั้นเริ่มมีกฎหมายแบบดังกล่าว ประกาศใช้ไปแล้วจำนวนมากโดยเป็นมหาวิทยาลัยที่ออกนอกระบบตั้งแต่ก่อตั้งทั้งสิ้น 6 มหาวิทยาลัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร (มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช) สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา และเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 มหาวิทยาลัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย

ส่วนที่เหลือ เป็นมหาวิทยาลัยที่ค่อย ๆ ทยอยแปรสภาพจากมหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยมี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ขอออกนอกระบบราชการเป็นแห่งแรกในปี พ.ศ. 2540 และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ตามมา ได้แก่ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ มหาวิทยาลัยทักษิณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสวนดุสิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมีมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ซึ่งออกจากระบบราชการในปี พ.ศ. 2560

สอง ในเชิงเทคนิค กระบวนการแปลงสภาพมหาวิทยาลัยที่มากกว่าในเชิงกฎหมาย หรืออาจเรียกว่าการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็น “บรรษัทมหาวิทยาลัย (Corporate University)” กล่าวคือ เป็นการแปรรูปในเชิงโครงสร้างการจัดเก็บรายได้และบริหารค่าใช้จ่าย ซึ่งมีลักษณะที่แนบเนียนและแยบยลกว่าการเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในเชิงกฎหมาย ทั้งนี้ อาจพิจารณาจากกรณีของการจัดเก็บรายได้ของมหาวิทยาลัย อาทิ การจัดสอบในโครงการรับตรง โดยเก็บค่าสมัครสอบเข้ามหาวิทยาลัยหรือคณะ การแปรรูปบางองค์กรในมหาวิทยาลัยให้มีการบริหารงานและจัดเก็บรายได้แบบเอกชน เช่น การจัดตั้งสำนักงานจัดการทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมถึง การนำพื้นที่หรือสาธารณูปโภคภายในมหาวิทยาลัยมาใช้เพื่อหารายได้เข้ามหาวิทยาลัย เช่น การนำสนามกีฬาของมหาวิทยาลัยให้เอกชนเช่าจัดงาน หรือใช้เป็นสนามของสโมสรฟุตบอลอาชีพ การให้สัมปทานเอกชนเข้ามาบริหารและจัดเก็บรายได้ของโรงอาหารภายในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

4.2.2 วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเชิงเป้าหมายของขบวนการ

จากบริบทข้างต้น ทั้งสถานการณ์ทางการเมืองที่มีระดับความเข้มข้นน้อยลง และการชนะการเลือกตั้งของพรรคเพื่อไทยที่ได้ตอกย้ำสถานการณ์ทางการเมือง โดยการเพิ่มระดับความชอบ

ธรรมในการเข้ามาทำหน้าที่ของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ และลดความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบขัดขวางท้าทายอำนาจรัฐของขบวนการภาคประชาชนเหลือง-แดง ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเราจึงเห็นการชุมนุมประท้วงในลักษณะของการขับไล่รัฐบาลน้อยลง แต่กลับมาเป็นการชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนมากขึ้น เช่น ปัญหาที่ดินทำกิน ราคาพืชผลทางการเกษตร การคัดค้านการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ การเรียกร้องเชิงอัตลักษณ์ของคนชายขอบ เป็นต้น

ดังนั้น เมื่อจุดสนใจของขบวนการภาคประชาชนเบี่ยงเบนไปจากการพุ่งเป้าขับไล่รัฐบาลน้อยลง นักเคลื่อนไหวจากองค์กร NGOs และภาคประชาสังคมต่าง ๆ ก็หันไปสนับสนุนการเคลื่อนไหวเรียกร้องแก้ปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนมากขึ้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการเมืองภาคประชาชนในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2549

ในขณะเดียวกันสถานการณ์สำคัญอีกประการ คือการขยายเพดานของเสรีภาพในการแสดงออกและเคลื่อนไหวต่อประเด็นต่าง ๆ ให้เพิ่มขึ้น โดยมีการจำกัดสิทธิเสรีภาพประชาชนจากฝ่ายรัฐที่ลดลง และการพัฒนาของการเทคโนโลยีการสื่อสารที่เพิ่มขึ้น เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชน และขบวนการนักศึกษาทำได้อย่างมีอิสระมากขึ้น

ด้วยความหลากหลายของประเด็นเคลื่อนไหว ทั้งในเชิงอุดมการณ์ของนักกิจกรรมนักศึกษา ความสนใจเฉพาะตัวของนักกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ และสถานการณ์ความสนใจตามกระแสของบรรดานักศึกษาและกระแสสังคม ประกอบการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนเป็นกลุ่มก้อนของกลุ่มกิจกรรมขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ จึงทำให้เราสามารถจัดแบ่งประเภทเป้าหมาย และความสนใจของขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดขึ้น โดยไม่ถูกจำกัดไว้แต่เพียงกรอบที่เน้นสถานการณ์การเมืองเฉพาะหน้าดังในห้วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 ที่ผ่านมา จึงอาจแบ่งเป็นประเด็นความสนใจของขบวนการนักศึกษาได้ ดังนี้

4.2.2.1 ความสนใจในประเด็นโครงสร้างทางการเมือง

สถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไป ประกอบกับแนวโน้มของขบวนการภาคประชาชนที่เริ่มให้ความสำคัญกับการเมืองสีเสื้อน้อยลง และหันไปให้ความสนใจกับประเด็นความเดือดร้อนอื่น ๆ มากขึ้น ได้ทำให้ความสนใจของขบวนการนักศึกษาเบี่ยงเบนออกจากการเมืองเชิงโครงสร้างมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะโครงสร้างการเข้าสู่อำนาจเพื่อเป็นรัฐบาล กล่าวคือ แทนที่จะเคลื่อนไหวเพื่อประท้วงรัฐบาลหรือฝ่ายค้านเพื่อให้อีกฝ่ายได้เข้าสู่อำนาจ กลับเปลี่ยนเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการแก้ไขเชิงนโยบาย และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน

แต่กระนั้น ความสนใจเชิงโครงสร้างอีกประเด็นที่เข้ามาแทนที่ และเป็นโครงสร้างทางการเมืองในระดับที่สูงขึ้น อันได้แก่ โครงสร้างสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะ

ประเด็นการร่วมรณรงค์แก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ร่วมกับ คณะรณรงค์แก้ไขมาตรา 112 (ครก. 112)

1) การร่วมรณรงค์แก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว ช่วงประมาณเดือนมกราคม – มิถุนายน 2555

ที่มาของขบวนการ จุดเริ่มต้นของประเด็นดังกล่าว ที่ทำให้นักศึกษาเริ่มหันมาสนใจน่าจะมาจาก 3 กระแสสำคัญ คือ (1) การรุกหนักของการใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 เป็นเครื่องมือในการลงโทษผู้เคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น คดีอากง เป็นต้น ซึ่งได้ทำให้ประเด็นดังกล่าวเข้าสู่ประเด็นทางการเมืองทันที (2) แนวคิดของคณาจารย์และปัญญาชนในการจัดเวทีสาธารณะถกเถียงแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับประเด็นสถาบันพระมหากษัตริย์กับการเมือง (3) ประเด็นเรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้กลายเป็นกระแสสังคมและกระแสในทางวิชาการที่สำคัญ ซึ่งเริ่มจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เป้าหมายและยุทธวิธี การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในการร่วมคณะรณรงค์แก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ที่นักศึกษาเข้าไปมีบทบาทในแง่ของการสนับสนุนการเคลื่อนไหว แม้ไม่ได้ปีกกล้าขาแข็งทางความคิด แต่ก็เป็นฝ่ายรับเอาแนวคิด และขยายความเผยแพร่แนวคิดของนักวิชาการ ให้เป็นที่เปิดกว้างในสังคม โดยบทบาทหลักของนักศึกษา ใน ครก. นั้นเป็นดังเช่นที่ พรชัย ยวนยี (ขบวนการนักศึกษา, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) ได้อธิบายว่า

> ปีนั้น (พ.ศ. 2555) ประเด็นใหญ่ ๆ คือเรื่อง มาตรา 112 คือ สนนท. อยู่ใน ครก. 112 ด้วย สนนท. ที่เข้าไปก็จะมีบทบาทในการจัดเสวนาในต่างจังหวัดกับนักศึกษา เช่นที่ ม. ขอนแก่น ม.นเรศวร ที่พิษณุโลก ก็จะเอาวิทยากรส่วนกลางคือไป ลิงค์กับ นิติราษฎร์ ครก. แต่เราก็จะเป็นส่วนเสริมของคนพวกนี้มากกว่า คือเขาจะส่งต่อความคิดให้เรา อิทธิพลทางความคิดของนักศึกษาตอนนั้นก็จะมี นิติราษฎร์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล คือ นักศึกษารุ่นหลัง ๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากพวกนี้

การเคลื่อนไหวดังกล่าว แม้ว่าขบวนการนักศึกษา และนักกิจกรรมนักศึกษา จะทำหน้าที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งเล็ก ๆ ของเครือข่ายนักวิชาการ-นักกิจกรรม เท่านั้น แต่นั่นก็เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่ายและการส่งต่อทางความคิดระหว่างนักศึกษากับบรรดานักวิชาการชั้นแนวหน้าของประเทศ ซึ่งทำให้นักกิจกรรมนักศึกษามีการตกผลึกทางความคิด และมีแนวทางในการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ตามมา

2) การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาเพื่อปกป้องพื้นที่ในการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 โดยเฉพาะพื้นที่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว มกราคม – กุมภาพันธ์ 2555

ที่มาของขบวนการ ตามที่ มีประกาศมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง การไม่อนุญาตให้ใช้พื้นที่ของมหาวิทยาลัยเพื่อจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวชี้นำมวลชน ในเรื่องที่เกี่ยวกับการเสนอให้มีการแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ซึ่งเป็นไปตามมติกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย (ก.บ.ม.) เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2555 โดยให้เหตุผลว่า เป็นการไม่สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เสี่ยงต่อความขัดแย้ง อันนำมาซึ่งความเสียหายต่อมหาวิทยาลัย และกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 เท่านั้น แต่ยังคงให้เสรีภาพกับการเคลื่อนไหวในเรื่องอื่น ๆ อยู่

แต่กระนั้น มติดังกล่าวก็ทำให้เกิดเป็นกระแสทั้งบวกและลบต่อการจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหวดังกล่าว โดยฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า มติดังกล่าว เป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยหลักการของมหาวิทยาลัยและขัดขวางเสรีภาพทางวิชาการ และมีข้อเรียกร้องให้ ก.บ.ม. ทบทวนมติดังกล่าว โดยมีการเคลื่อนไหวสำคัญ อาทิ แถลงการณ์ อมธ. การจัดเสวนา “เมื่อเสรีภาพถูกตั้งคำถาม” รวมไปถึงกรณีการวางพวงหรีดเพื่อเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ “ธรรมศาสตร์ตายแล้ว” ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เป็นต้น

ในขณะที่อีกฝ่ายยังคงยืนยันและสนับสนุนมติดังกล่าว โดยผู้บริหารคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ออกแถลงการณ์ ยืนยันการปฏิบัติตามมติของ ก.บ.ม. อีกทั้งยังมีการนัดชุมนุมศิษย์เก่า ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ เพื่อยื่นหนังสือเรียกร้องให้มีการดำเนินการทางวินัยกับคณาจารย์กลุ่มนิติราษฎร์ นอกจากนี้ ภายในองค์กรของ อมธ. เอง ยังมีการแสดงความคิดเห็นในนามส่วนตัวเพื่อเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยทำประชามตินักศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ด้วย

สุดท้ายแล้ว ประเด็นการเคลื่อนไหวดังกล่าวจบลงในช่วงระยะเวลาอันสั้น โดย ก.บ.ม.มธ. ได้มีการนัดประชุมด่วนเพื่อทบทวนมติ ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2555 และยืนยันถึงมติวันที่ 30 มกราคม 2555 ว่า ไม่ได้เป็นการจำกัดเสรีภาพทางวิชาการแต่อย่างใด โดยการจัดเสวนาทางวิชาการเกี่ยวกับประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ยังสามารถทำได้ แต่มหาวิทยาลัยขอให้พึงระวังมิให้เกิดการเผชิญหน้าทางความคิดที่แตกต่างจนเกิดความรุนแรง และละเมิดกฎหมายเท่านั้น

นอกจากประเด็นข้างต้นแล้ว ยังมีกรณีอื่น ๆ ที่ขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์พยายามปกป้องพื้นที่ของเสรีภาพเรื่องดังกล่าวอีก อาทิ การออกแถลงการณ์ อมธ. และการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องให้สื่อมวลชนหยุดคุกคามเสรีภาพในการเข้ารับการศึกษาของนักศึกษาธรรมศาสตร์ ที่ใช้นามแฝงว่า "ก้านธูป" ซึ่งถูกสื่อมวลชนเสนอข่าวเผยแพร่และกล่าวหาว่ามีความคิดเห็นที่ส่อไปในทางเป็นปรปักษ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ อันกระทบต่อสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เป็นต้น (อมธ. ออกแถลงการณ์กรณี 'ก้านธูป' เรียกร้องต่อสื่อมวลชน-มหาวิทยาลัย, 2555)

3) กิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ นอกเหนือจากประเด็นสำคัญเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์และเสรีภาพในการแสดงออกแล้ว กิจกรรมอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่ จะยังคงเน้นหนักที่การจัดงานเสวนาวิชาการ และงานรำลึกต่าง ๆ ที่นอกจะเป็นการรำลึกถึงเหตุการณ์ทางการเมืองในโอกาสต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นงานรวมตัวนักวิชาการ นักกิจกรรมนักศึกษารุ่นต่าง ๆ รวมถึงนักเคลื่อนไหวทางการเมือง ให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความตระหนักรู้ทางการเมือง และมีวาระในการซ่อนเร้นในการเตรียมสร้างสรรค์การเคลื่อนไหวทางการเมืองใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยด้วย

4.2.2.2 ความสนใจในประเด็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ของนักศึกษา

การเมืองเชิงอัตลักษณ์ของนักศึกษา คือ การเคลื่อนไหวแสดงออกเพื่อสร้างตัวตนของนักศึกษาบนพื้นที่ทางสังคม โดยการกำหนดคุณค่า ความหมาย และอัตลักษณ์ของความเป็นนักศึกษา ซึ่งสำหรับการต่อสู้ดังกล่าวแล้ว ส่วนหนึ่งคือการแสดงออกด้านเสรีภาพของนักศึกษาเพื่อปลดแอกตัวเองออกจากกฎเกณฑ์/ชุดความคิดทางสังคมที่ครอบงำพวกเขา หรือกฎเกณฑ์ที่พยายามบิดเบือนความหมายของความเป็นนักศึกษาที่พวกเขาวาดเอาไว้ เช่น จารีตของสังคมที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถมีอิสระในการกระทำใด ๆ รวมถึง ระเบียบ ความเชื่อ เครื่องแต่งกาย ที่ทำให้พวกเขาต้องติดอยู่กับกรอบระเบียบกฎเกณฑ์ เป็นต้น

1) กรณี ขบวนการต่อต้านการบังคับแต่งชุดนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว ช่วงประมาณเดือนกันยายน – ธันวาคม 2556

ที่มาของขบวนการ การเคลื่อนไหวเรื่องการแต่ง หรือไม่แต่งชุดนักศึกษาถือเป็นประเด็นหนึ่งที่พูดถึงกันมากอย่างลับ ๆ ในหลายสังคมมหาวิทยาลัย แต่กระนั้นก็อาจจะมีแค่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ยังคงมีพื้นที่ให้ถกเถียงหรือเลือกจะแสดงออกในเรื่องนี้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าด้วยวินัยนักศึกษา พ.ศ. 2547 ข้อ 13 ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า "นักศึกษาต้องแต่งกายให้สุภาพเหมาะสมแก่กาลเทศะหรือแต่งเครื่องแบบนักศึกษา"

(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547) จึงหมายถึง นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไม่จำเป็นต้องแต่งกายชุดนักศึกษาเข้าเรียนก็ได้ แต่กระนั้น ก็ยังคงมีบางวิชาที่อาจารย์ผู้สอนพยายามกำหนดความเหมาะสมของการแต่งกาย โดยให้นักศึกษาแต่งชุดนักศึกษาเข้าเรียน จนกลายเป็นประเด็นที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวิชาที่บังคับให้แต่งชุดนักศึกษาเป็นวิชาพื้นที่ฐานนักศึกษาทุกคนต้องเรียน นั่นคือวิชา สหวิทยาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (รหัส TU130)

เป้าหมาย ในระยะแรกเป็นเพียงการสื่อสารให้รายวิชา สหวิทยาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยกเลิกการบังคับให้นักศึกษาแต่งกายด้วยชุดนักศึกษาเพื่อเข้าเรียน อันไม่เป็นไปตามระเบียบของมหาวิทยาลัยที่ไม่ได้กำหนดข้อบังคับในเรื่องนี้ไว้ แต่ในระยะต่อมา การเคลื่อนไหวดังกล่าวก็ขยับเป้าหมายไปสู่การรณรงค์ให้นักศึกษาโดยทั่วไปตระหนักถึงเสรีภาพของการไม่ถูกบังคับใส่ชุดนักศึกษา และรวมไปถึงการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขข้อบังคับของมหาวิทยาลัย เพื่อสร้างความชัดเจนในการไม่บังคับแต่งชุดนักศึกษาด้วย

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว ปรากฏจากกรณีแฟนเพจเฟซบุ๊ก “สภาหน้าโดม” กลุ่มกิจกรรมหนึ่งในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้โพสต์เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2556 เป็นภาพโปสเตอร์ที่อ้างว่าติดอยู่ทั่วมหาวิทยาลัย ซึ่งในภาพดังกล่าวมีนักศึกษากำลังร่วมเพศกันในชุดนักศึกษา และมีข้อความแนวประชดประชัน ซึ่งภายหลังทราบว่าเป็นการจัดทำโดย ศรัญย์ ฉุยฉาย หรือ อั้ม เนโกะ หนึ่งในนักกิจกรรมนักศึกษาที่เป็นหญิงข้ามเพศ ซึ่งเธอได้ให้สัมภาษณ์ถึงการทำโปสต์เตอร์ดังกล่าว ว่า (Fah SK, 2556)

> อย่างแรกคือ TU 130 บังคับใส่ชุดนักศึกษามานานมาก มหาวิทยาลัยก็รู้เรื่อง แต่ไม่ออกมาแสดงอะไร แต่เราก็ไม่รู้ว่า ที่อาจารย์ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ออกมาให้สัมภาษณ์คือ เขาไม่รู้จริงหรือเปล่า อันนี้ ก็ไปตัดสินอะไรไม่ได้ อีกประเด็น คือ มีบางวิชา ไม่ว่าจะเป็นคณะวิทย์ฯ หรือบัญชี ศิลปศาสตร์ภาคภาษาไทยบางคนยังบังคับให้ใส่ชุดนักศึกษาในการเรียนการสอบ ประเด็นที่สามคือ ไม่ควรบังคับให้ใส่ชุดนักศึกษาตอนสอบ เพราะสุดท้าย มันไม่ได้ชี้วัดว่า คุณเอาชุดนักศึกษาไปสอบ หรือเอาสมองไปสอบ ในประเทศที่เจริญแล้ว ก็ไม่ได้บังคับว่าต้องใส่ชุดนักศึกษาไปสอบ

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงยกเลิกการบังคับเรื่องชุดนักศึกษา โดยที่มีนักกิจกรรมนักศึกษาจำนวนหนึ่ง แต่งกายชุดนักศึกษาเข้าไปรับใบข้อสอบย่อย (Quiz) ในวิชา TU130 ตามที่วิชาบังคับ และพร้อมกันถอดชุดนักศึกษาออกกลางห้องเรียน เพื่อแสดงออกถึงการไม่ยอมรับการบังคับดังกล่าว จนเป็นประเด็นให้

นักศึกษาหลายคนต้องโดนเรียกเข้าสอบสวนและเอาผิดทางวินัยนักศึกษา ซึ่งคู่กรณีที่มีส่วนอย่างมากในการบังคับให้แต่งชุดนักศึกษา ก็คือผู้บริหารของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าโปสเตอร์ดังกล่าว จะส่งผลให้ ผศ.ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล รองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษา ต้องต่อสายถึงคณะบดีคณะวิทยาศาสตร์ฯ เพื่อระงับกฎการบังคับให้แต่งชุดนักศึกษาดังกล่าว แต่อาจารย์ปริญญาก็ยังคงมีท่าทีวิพากษ์วิจารณ์กรณีการรณรงค์ที่ไม่เหมาะสมของนักศึกษาเช่นกัน โดยปรากฏคำให้สัมภาษณ์ของ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ที่อ้างถึงว่า (รพีพรรณ สายัณห์ตระกูล, 2556)

> ผมเห็นว่านักศึกษามีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก แต่ต้องมีขอบเขต ต้องไม่ล้ำเส้น ซึ่งภาพโปสเตอร์ที่ปรากฏออกมานี้ผมก็เพิ่งเห็น ซึ่งไม่เหมาะสม การแสดงความคิดเห็นนั้นทำได้ แต่ไม่ควรเกินเลย แม้แต่รัฐธรรมนูญมาตรา 28 ก็กำหนดไว้ชัดเจนว่าเสรีภาพนั้นทำได้ ตราบใดที่ไม่ละเมิดผู้อื่นหรือละเมิดศีลธรรม ซึ่งในที่นี้หมายถึงคุณค่าความดีงามบางประการในสังคม

กระแสเรื่องชุดนักศึกษาดังกล่าว เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างมากทั้งในวงของนักศึกษาและในสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยกับการบังคับแต่งชุดนักศึกษา และฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับการบังคับแต่งชุดนักศึกษา ลามไปจนถึงมีจนกระทั่ง มีการตั้งแฟนเพจเฟซบุ๊กเพื่อล้อเลียนเรื่องดังกล่าว ชื่อ “ใน มธ. ตะวันออก” และ “ใน มธ. ตะวันตก” ซึ่งล้อเลียนการแบ่งความคิดของกลุ่มนักศึกษาที่เห็นด้วยกับการไม่บังคับแต่งชุดนักศึกษา ซึ่งมักเป็นนักศึกษากลุ่มคณะสังคมศาสตร์ ในขณะที่นักศึกษาคณะกลุ่มสายวิทยาศาสตร์และสุขภาพ มักจะเห็นด้วยกับการบังคับแต่งชุดนักศึกษา

แฟนเพจดังกล่าวเป็นกระแสทำให้นักศึกษาทั่วไปสร้างแฟนเพจเฟซบุ๊กขึ้นเพื่อตอบรับกระแสดังกล่าว อาทิ แฟนเพจรัฐ(ศาสตร์)อิสระแห่งสมาพันธรัฐธรรมศาสตร์รัฐอาณานิคม มธ. ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นต้น จนเรื่องลามไปถึงสื่อมวลชน และสร้างความสงสัยให้กับสังคมภายนอก และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ กลายเป็นกระแสสร้างแฟนเพจระดับชาติในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ด้วย เช่น แฟนเพจราชอาณาจักร ม.กรุงเทพ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทุกแฟนเพจก็ยังเป็นแค่การเสียดสีที่เริ่มจากประเด็นเรื่องชุดนักศึกษาเท่านั้น ไม่ได้มีนัยยะถึงการแบ่งแยกดินแดนจริงจัง (ศุภเดช ศักดิ์ดวง, 2556) และจากการนับรวมสถิติเพียงสามวันตั้งแต่เรื่องนี้กลายเป็นกระแสก็มีการตั้งแฟนเพจล้อเลียนเรื่องดังกล่าวไปแล้ว กว่า 100 แฟนเพจ (เทวฤทธิ์ มณีฉาย, 2556)

จากกระแสวิพากษ์วิจารณ์โปสเตอร์ที่รุนแรง และนักศึกษาที่คัดค้านชุดนักศึกษากลายเป็นพวกหัวรุนแรงในสายตาผู้ใหญ่ กระแสการตั้งแฟนเพจต่าง ๆ ในเฟซบุ๊กก็ทำให้

เรื่องดังกล่าวกลายเป็นแค่เรื่องเล่นสนุกของบรรดานักศึกษาที่เสียดสีกันทีเล่นที่จริง แต่สามารถทำให้นักศึกษาในหลายมหาวิทยาลัยตั้งคำถามกับเรื่องชุดนักศึกษาได้ ดังที่ แอดมินแฟนเพจ “ใน มธ. ตะวันออก” ได้เปิดเผยถึงความคิดเบื้องหลังว่า (เทวฤทธิ์ มณีฉาย, 2556)

> ตอนแรกก็คิดไว้แล้วว่าจะมีคนทำเพจ “ใน มธ ตะวันตก” ขึ้นมาเป็นคู่ตรงข้ามกับของเราแน่ๆ แต่คิดไม่ถึงว่าจะมีคนทำเพจอื่นๆมาอีกเกือบร้อยเพจ ค่อนข้างตกใจเหมือนกัน แต่ก็คิดว่าเพจเหล่านั้นเป็นตัวช่วยส่งเสริมกระแสเพจ “ใน มธ ตะวันออก” มากยิ่งขึ้น บางเพจค่อนข้างมีสาระและน่าสนใจ เหมือนเป็นพื้นที่ให้นำเสนอความไม่พอใจต่อสถาบันของเขาในแบบที่เสียดสีเหมือนกัน
>
> ...ต้องการทำ Parody (ล้อเลียน) อุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ของชาว มธ. ตะวันออก หรือ คณะสายวิทยาศาสตร์และสายสังคมบางคณะ โดยพยายามจะทำเลียนแบบคนที่คิดเชื่อแบบนั้นจริง ๆ นำสิ่งที่เขาประพฤติปฏิบัติมาแสดงออก โดยคาดหวังให้เกิดการตั้งคำถามและขบคิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้ มันสมเหตุสมผลหรือไม่

นอกจากการเคลื่อนไหวทางสื่อสังคมออนไลน์แล้ว กลุ่มกิจกรรมนักศึกษาใน มธ. ยังคงมีการเคลื่อนไหวในอีกหลายรูปแบบเพื่อพยายามจุดกระแสเรื่องชุดนักศึกษาเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง อาทิ การจัดงานเสวนา “ชุดนักศึกษากับโปสเตอร์ : ความเพ้อของเสรีภาพทุกตารางนิ้ว” ที่ บร.1 มธ. รังสิต เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2556 ซึ่งมี อั้ม เนโกะ ร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วย

งานเสวนาดังกล่าว ไม่เพียงแต่พยายามวิพากษ์วิจารณ์ถึงปัญหาเรื่องการบังคับแต่งชุดนักศึกษาในบางวิชา แต่ยังคงมีการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวไปถึงเรื่อง เสรีภาพ ศีลธรรม และสังคมส่วนรวม ซึ่งสองส่วนหลังนั้นต่างก็เป็นเส้นข้อจำกัดของเสรีภาพที่ทำให้นักศึกษาต้องคิดทบทวน เพราะศีลธรรมของแต่ละคนไม่เท่ากัน เสรีภาพจึงมักถูกคนอื่น ๆ ในสังคมจำกัดด้วยสิ่งนี้ และนอกจากนี้งานเสวนายังมีการวิเคราะห์ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยว่าที่จริงแล้วการไม่แต่งชุดนักศึกษาถูกหรือผิด ถ้ามองในมุมของกฎหมาย

สำหรับประเด็นนี้ การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่คนภายนอกคิดไม่ถึง คือการต่อสู้โดยการใช้กฎหมาย ซึ่งถึงแม้จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวัง แต่ก็ต้องยอมรับว่า ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวโดยใช้กฎหมาย หรือการตีความโดยใช้ความรู้ทางด้านกฎหมายของนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ ค่อนข้างจะเป็นทรัพยากรความรู้ที่เป็นประโยชน์กับขบวนการนักศึกษาเป็นอย่างมาก ดังที่ รังสิมันต์ เคยกล่าวถึงว่า

ตอนแรกเราได้วางยา ในข้อบังคับว่าด้วยวินัยนักศึกษา ซึ่งจะทำให้เรามั่นใจได้ว่า ข้อบังคับนี้จะไม่เอาผิดกับนักศึกษา ถ้าไม่ใส่ชุดนักศึกษา แต่จะไปเอาผิดกับใครก็ตามที่บังคับให้ใส่ชุดนักศึกษา มันเลยทำให้นักศึกษาไม่ต้องถูกบังคับอีกต่อไป แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือมันต้องรอให้ข้อบังคับนี้ถูกประกาศใช้ก่อน และมันก็ไม่มีความแน่นอนหรอกว่ามันจะไม่ถูกแก้ไข แต่ว่าข้อบังคับนี้ มันรวมคนจากทั้งสภาและ อมธ. มาร่วมกันร่าง ใช้เวลากันมาก ในการร่าง ข้อบังคับนี้

อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ใช่ครั้งแรกที่ประเด็นเรื่องชุดนักศึกษามีข้อถกเถียงในสังคมธรรมศาสตร์ แต่ในปี พ.ศ. 2556 เรื่องชุดนักศึกษาก็กลับเข้ามาเป็นประเด็นอีกครั้งอย่างน่าสนใจ และเป็นกระแสไปไกลถึงสังคมภายนอกมหาวิทยาลัย ความแตกต่างของยุคสมัยที่เป็นปัจจัยให้การกลับมาของเรื่องชุดนักศึกษาครั้งนี้ต่างจากครั้งอื่น ๆ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักศึกษายุคนี้ ไปได้ไกลกว่าเดิมคงหนีไม่พ้นประเด็นของ “สื่อสังคมออนไลน์” นั่นเอง

2) กรณีศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโซตัส-รับน้อง-ประชุมเชียร์ (กลุ่ม Anti Sotus)

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว การเคลื่อนไหวระยะยาวตั้งแต่ พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน

ที่มาของขบวนการ กิจกรรมรับน้องใหม่ เป็นวัฒนธรรมประเพณีของมหาวิทยาลัยอย่างหนึ่ง ซึ่งนิสิตหรือนักศึกษาใหม่ ต้องพบเจอในการก้าวเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัย โดยแต่ละที่นั้นก็จะมีการรับน้องมีรูปแบบและความเข้มข้นต่างกันไป บางแห่งอาจมีลักษณะอำนาจนิยมเต็มรูปแบบ มีการใช้ความรุนแรงทั้งในเชิงวัฒนธรรมและเชิงกายภาพ บางแห่งอาจมีลักษณะกึ่งกดดัน หรือกึ่งบังคับเข้าร่วม หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นแค่ความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว หรือในบางคณะบางมหาวิทยาลัยก็ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าการรับน้องอยู่เลย เช่น มหาวิทยาลัยเปิด เป็นต้น

กิจกรรมรับน้องนั้น ไม่ได้สัมพันธ์กับการขึ้นทะเบียนเป็นนิสิตนักศึกษาเสมอไป เพราะการรับน้อง ในแง่มุมหนึ่งนั้น คือ พิธีกรรมที่ถูกจัดวางไว้เฉพาะกลุ่ม ขึ้นอยู่กับการแบ่งกลุ่มในแต่ละสถาบันการศึกษาว่านักศึกษาใหม่เหล่านั้น จะถูกจัดวางหรือสมัครใจไปเข้าร่วมกับกลุ่มใดบ้าง อาทิ การรับน้องมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่บังคับนักศึกษาทั้งหมดเข้าร่วมการรับน้องคณะ ในหลาย ๆ มหาวิทยาลัย หรืออาจแบ่งเป็นการรับน้องสาขา โต๊ะ บ้าน สุดแล้วแต่ที่จะมีการจัดแบ่ง รวมไปถึงการรับน้องของกลุ่มกิจกรรม เช่น กลุ่มรักบี้ฟุตบอล หรือกลุ่มฟุตบอลอะไรประเภทนี้ด้วย เพราะกิจกรรมเหล่านี้ ถือเป็นกระบวนการหนึ่งในการขัดเกลานักศึกษาใหม่เพื่อให้พวกเขาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ที่พวกเขาตั้งเป้าหมายไว้

นอกจากนี้ ในบางแห่งอาจมีการเรียกขานการรับน้องที่แตกต่างออกไป เช่น กิจกรรมรับเพื่อนใหม่ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น ดังนั้น ด้วยรูปแบบของการจัดแบ่งกลุ่มนักศึกษาที่แตกต่างกัน ทั้งในเชิงหน่วยนับ และความแตกต่างของแต่ละสถาบันการศึกษา จึงไม่ได้หมายความว่า การรับน้องจะเท่ากับสิ่งที่เรียกว่า "โซตัส" (SOTUS) เสมอไป

> "ระบบโซตัส (SOTUS) ถือเป็นหนึ่งในแบบแผนปฏิบัติของชีวิตในมหาวิทยาลัย โดยทั่วไปเป็นการกล่าวถึงระบบที่เป็นตัวย่อมาจากการนับถืออาวุโส (Seniority) ยึดมั่นระเบียบ (Order) ประเพณี (Tradition) ความสามัคคี (Unity) และน้ำใจ (Spirit) ซึ่งระบบนี้ขับเคลื่อนผ่านการปกครองดูแลกันเองระหว่าง \รุ่นพี่\" และ \"รุ่นน้อง\" และผ่านการหล่อหลอมผ่านระบบการ \"รับน้อง\" และ \"ห้องเชียร์\" (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2554)

ซึ่งจากคำจำกัดความดังกล่าว "การรับน้อง/ห้องเชียร์/หรือกิจกรรมต่าง ๆ" ที่เกิดขึ้นภายในรั้วมหาวิทยาลัย จึงเป็นเพียงภาคปฏิบัติหนึ่งของระบบวิถีชีวิตในมหาวิทยาลัยเท่านั้น และการขัดขืนของบรรดานักศึกษาส่วนหนึ่งต่อกิจกรรม/กระบวนการเหล่านี้ ก็ไม่ใช่เพียงการขัดขืนต่อการเข้าร่วมกิจกรรมเพียงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการแข็งข้อต่อวัฒนธรรมและธรรมเนียมปฏิบัติของกลุ่มอ้างอิงที่เป็นเจ้าของกิจกรรมด้วย ซึ่งอาจมีทั้งระบบอาวุโส ระบบอุปถัมภ์ และความเป็นพวกพ้องที่สอดแทรกอยู่ในแบบแผนเหล่านี้

คำอธิบายข้างต้น ก็เพื่อให้เข้าใจบริบทดังกล่าวที่ทำให้เห็นว่าขบวนการต่อต้านโซตัส-รับน้อง-ประชุมเชียร์ ล้วนมีต้นทุนของการแข็งขืนต่อระบบที่ต้องแลกเป็นอย่างมาก มิใช่เพียงการถูกเพ่งเล็ง ถูกข่มขู่กดดันทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ แต่ยังอาจกระทบต่อสถานภาพที่จะคงอยู่กับตัวบุคคลตลอดระยะเวลาของหลักสูตร หรือแม้กระทั่งการทำงานในอนาคตด้วย ดังนั้น ยุทธวิธี เครื่องมือ และประเด็นในการสื่อสารเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าว จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่การปกป้องสถานภาพของบุคคลที่เคลื่อนไหว รวมถึงต้องยอมรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับภาพลักษณ์ของสถาบันที่เกิดขึ้นด้วย

เป้าหมาย ยุทธวิธี และข้อจำกัดของการเคลื่อนไหว โดยที่สุดแล้วเป้าหมายสุดท้ายของการเคลื่อนไหว ก็ถูกไล่ระดับตั้งแต่ การขอเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการ ไปจนถึงการยกเลิกระบบการรับน้อง แสดงออกมาในรูปแบบการต่อต้านและแข็งขืนต่อระบบ ดังปรากฏให้เห็นในทุกยุคสมัย ตั้งแต่บันทึกของเสกสรร ประเสริฐกุล ที่บอกเล่าเรื่องราวของการรับน้องในคณะรัฐศาสตร์ ช่วงปี พ.ศ. 2515 - 2516 มาจนถึงปัจจุบัน โดยมียุทธวิธีของการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันมีพื้นฐานการดำเนินการอย่างน้อยใน 3 ยุทธวิธี ได้แก่

(1) ยุทธวิธีตามช่องทางการเมืองปกติ อันได้แก่ การเข้าแทรกแซงผ่านการรวมตัวของกลุ่มหรือองค์กรนักศึกษา เพื่อออกหนังสือ/ยื่นข้อเรียกร้องต่อผู้มีอำนาจตามกฎหมาย อาทิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ อธิการบดี หรือผู้มีอำนาจอื่น ๆ ให้เข้ามาควบคุม/กำกับดูแลการรับน้องให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีการละเมิดสิทธิ เช่นกรณีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยฝ่ายกิจการนักศึกษา จะมีการออกประกาศ เรื่อง แนวทางการจัดกิจกรรมรับนักศึกษาใหม่ ในทุกปีการศึกษา ซึ่งโดยมากมีสาระสำคัญเพียง 4 ประการ ได้แก่ ห้ามมิให้มีการรับน้องละเมิดสิทธิ/หรือมีพี่ว้าก การจัดกิจกรรมต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะบดีหรือหน่วยงานที่ดูแล การเข้าร่วมกิจกรรมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และสนับสนุนการจัดกิจกรรมรับเพื่อนใหม่ ไม่ใช่รับน้องใหม่

อย่างไรก็ตาม วิธีดังกล่าวในช่วงระยะเวลาที่ศึกษา พบว่า ประกาศของผู้มีอำนาจเหล่านั้น แทบไม่มีผลในทางปฏิบัติจริง ๆ โดยมีข้อสังเกต คือ ระบบแบบแผนและธรรมเนียมปฏิบัติของนักศึกษานั้น เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่เกิดจากการหล่อหลอมของตัวนักศึกษาเอง การบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยกลไกภายนอกจึงมักใช้ไม่ได้ผล และการเรียกร้องให้มหาวิทยาลัย/ผู้มีอำนาจใช้กลไกเชิงบังคับเหล่านี้ ก็เท่ากับเป็นการมอบอำนาจของนักศึกษาให้มหาวิทยาลัยในการควบคุมเสรีภาพในการทำกิจกรรมของนักศึกษาทางหนึ่ง คล้ายกับการใช้อำนาจนิยม เพื่อทำลายอำนาจนิยมอีกรูปแบบหนึ่งเท่านั้น หากจะส่งผลในเรื่องดังกล่าว ก็คงเกิดจากการรับน้องที่มีผู้ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เช่น เสียชีวิต/พิการ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้มาตรการทางกฎหมายสามารถบังคับใช้ได้อย่างเต็มที่มากกว่า

(2) การจัดเสวนาเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการรับน้อง/โซตัส/ประชุมเชียร์ โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษากลุ่มต่าง ๆ ทั้งนักศึกษาใหม่และนักศึกษาผู้ที่ผ่านประสบการณ์เข้ามาแสดงความคิดเห็น และถกเถียง สร้างเครือข่ายในการรณรงค์แก้ไขปัญหาระบบดังกล่าว โดยมีนัยยะของกิจกรรมหลัก ๆ อยู่สองส่วน ได้แก่ การระดมความคิดเห็น และการสร้างเครือข่าย เพื่อแก้ไขปัญหาจากความหลากหลายของระบบในหลายมหาวิทยาลัย รวมถึงการสรรหา Best Practice ของการปฏิรูประบบรับน้องจากสถานศึกษาบางแห่งที่มีการเปลี่ยนแปลงแล้ว

ในแนวทางนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ กระบวนการระดมความคิดเห็นเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงตัวการของปัญหาได้อย่างจริงจัง เนื่องจากนักศึกษา/นักกิจกรรมที่เข้าร่วมกระบวนการส่วนใหญ่ มักจะเป็นผู้ที่ต่อต้านระบบโซตัสเป็นทุนเดิม และเลือกที่จะหันหลังให้กับกิจกรรมของกลุ่มที่ตัวเองประสบมา ทำให้นักศึกษากลุ่มนี้มักจะขาดแนวร่วมในการเปลี่ยนแปลง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่วนใหญ่จึงมักเป็นการบอกเล่าประสบการณ์ และสร้างเครือข่ายกันภายในกลุ่มนักศึกษาที่คิดเห็นคล้ายกันเท่านั้น

(3) ยุทธวิธีขัดขวางท้าทายระเบียบแบบแผนเดิม ผ่านการรณรงค์/ประท้วง การรับน้องละเมิดสิทธิ เพื่อให้สังคมตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว ดังเช่น ที่ ไท ปณิธาน เล่าถึงการเดินรณรงค์เรื่องปัญหาการรับน้อง ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รังสิต เมื่อปี พ.ศ. 2553 ว่า (ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559)

> เกิดจากการรวมกลุ่มของคนที่ไม่เห็นด้วย ก็ไปรวมกลุ่มเพื่อน ๆ มา เน้นการประสานงาน ตอนเดินประท้วงก็มีคนมาประมาณ 70-80 คน ...
>
> ... มีการจัดสัมมนาครั้งนึงก่อน ที่ท่าพระจันทร์ บรรยากาศตอนนั้นคือประสบการณ์เราก็ไม่มี คนมา 20 คน เสร็จแล้วเขาก็มาช่วยต่อตอนเดินขบวนที่รังสิต ทำหุ่นล้อพี่ว้าก ทำป้ายผ้า จัดงานเสวนา ถึงคนจะเดิน 70 คน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ยุทธวิธีการประท้วงระบบรับน้องนั้น มีต้นทุนที่ต้องแลก และจะไม่สามารถมีผู้สนใจออกมามีส่วนร่วมจำนวนมากในสังคมมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องจากธรรมศาสตร์นั้น มีหลักการพื้นฐานเรื่องของเสรีภาพเป็นทุนเดิมประกอบกับความเป็นสังคมปัจเจกชนในบางส่วน ทำให้ไม่ค่อยมีการกดดัน (Social Sanction) สำหรับผู้ที่ออกมาร่วมกับกลุ่มดังกล่าวมากนัก และเป็นที่สังเกตว่าแทบไม่มีการจัดการเดินรณรงค์ในเรื่องนี้ที่มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในประเทศไทยเลย

นอกจากนี้ ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข ยังได้ให้ข้อสังเกตว่า การรณรงค์ในยุคนั้น สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย จึงยังคงขาดการกระจายของข้อมูลข่าวสาร ข้อความที่สื่อสารออกไปจึงเกิดผลกระทบเฉพาะกลุ่มที่มาร่วมกิจกรรมและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่รอบข้างพวกเขา เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่คนเห็นน้อย (ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559)

อย่างไรก็ตาม ขบวนการต่อต้านโซตัส ก็ยังคงมีพัฒนาการในเรื่องของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย การเข้ามาของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างสรรค์ให้เกิดยุทธวิธีการเคลื่อนไหวแบบใหม่อีก 2 แบบ ที่จะกล่าวถึงนี้

(1) ยุทธวิธีการรณรงค์เชิงสัญลักษณ์ เพื่อเสียดสีล้อเลียนความล้าหลังทางวัฒนธรรม ของกลุ่มผู้สนับสนุนระบบแบบแผนเดิม กล่าวคือ วิธีการดังกล่าว แม้ว่าจะไม่ใช่วิธีที่ใหม่ไปกว่าการเขียนป้ายผ้า หรือการทำหุ่นล้อเลียนพี่ว้าก แต่ความทรงพลังของวิธีการดังกล่าวที่เกิดขึ้นในยุคของสื่อสังคมออนไลน์ คือ การเคลื่อนไหวที่น้อย แต่ทรงพลังมาก หมายความว่าผู้เคลื่อนไหวไม่จำเป็นต้องออกตัวในการรณรงค์ โปรยใบปลิว เพื่อเป็นข่าวและให้สังคมตระหนัก

เห็นอีกต่อไป หากแต่ใช้ทักษะ/ความคิดสร้างสรรค์ในการจุดประเด็นเพียงเล็กน้อย เพื่อสร้างกระแสสังคมที่ทำให้เกิดการพูดคุยแสดงความคิดเห็นกันต่อ เช่น กรณีกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) นำป้ายชื่อ "N'ป๋วย" ไปแขวนที่อนุสาวรีย์ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นการเสียดสีประเพณีการรับน้องใหม่ของบางคณะที่ยังคงบังคับให้นักศึกษาปีหนึ่งแขวนป้ายชื่อ ซึ่งกรณีดังกล่าวทำให้นักศึกษาบางคณะถึงกับยกเลิกประเพณีดังกล่าวเลยทีเดียว

(2) ยุทธวิธีการเปิดโปง/ตีแผ่ความเลวร้ายของระบบโซตัสและการรับน้องที่รุนแรง กล่าวคือ จากข้อจำกัดของการบอกเล่าประสบการณ์ความรุนแรงของการรับน้องที่อ่อนด้วยหลักฐาน และมีต้นทุนในการตีแผ่/รณรงค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นั้น สื่อสังคมออนไลน์อย่าง Facebook และ Youtube ได้กลายเป็นเครื่องมือชนิดใหม่ที่ทำให้ข้อจำกัดดังกล่าวด้อยค่าลงไปด้วยการปกปิดข้อมูลผู้เปิดโปงหรือตีแผ่ความเลวร้ายของระบบ ทำให้การเคลื่อนไหวต่อต้านโซตัสสามารถทำได้ง่ายขึ้น ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไปในส่วนของการอธิบายความเปลี่ยนแปลงด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา

อย่างไรก็ตาม การที่ขบวนการนักศึกษาเข้าไปเคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นเชิงวัฒนธรรม อย่างประเด็นชุดนักศึกษา และการต่อต้านโซตัสนั้น โดยรวมแล้วจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขา และดูเหมือนว่าในการเคลื่อนไหวประเด็นเหล่านี้จะเป็นเรื่องที่พวกเขาประสบความสำเร็จและเห็นผลสำเร็จในการทำให้สังคมนักศึกษาและสังคมทั่วไป สนใจกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษามากกว่าประเด็นที่พวกเขาเคลื่อนไหวเรื่องการเมือง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะประเด็นเหล่านี้ อยู่ใกล้ชิดกับฐานของนักศึกษาที่มาเคลื่อนไหวแบบชั่วครั้งชั่วคราว เป็นเรื่องที่นักศึกษาทั่วไปเข้าถึงง่าย และที่สำคัญคือการหลุดออกจากประเด็นทางการเมืองเชิงโครงสร้าง ซึ่งนักศึกษาทั่วไปอาจมองว่าเป็นความขัดแย้ง ไม่ใสสะอาด มีความซับซ้อนและวุ่นวายจนเกินกว่าบรรดานักเคลื่อนไหวฝึกหัดจะเข้าไปยุ่งเกี่ยว ดังที่ ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข (สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559) ให้ความเห็นไว้ว่า

> "ผมคิดว่าเรื่องพวกนี้ (โซตัส ชุดนักศึกษา) สำคัญกว่าการเมืองอีก แต่พอทำไปเรื่อย ๆ แล้วมันหลุดไง เพราะว่า พอมันเริ่มมีชื่อ ทุกคนก็อยากได้มันไปโลดแล่นในเวทีที่ใหญ่ขึ้น แต่ว่าความสำคัญของงานแบบนี้ก็คือหนึ่ง มันใกล้ชิดกับฐานมากกว่า และสองมันเป็นประเด็นที่ทุกคนเล่นได้ ไม่ตะขิดตะขัดกันมาก ซึ่งการเมืองอาจจะไม่ ยิ่งทะเลาะกันใหญ่เลย เพราะพอมันเป็นการเมือง มันมีเรื่องตัดสินใจเยอะ ไม่ใช่แค่เอาสีไปสาดแล้วจบ แต่มันมีทั้งจะโดนจับไหม รับเงินดีไหม ถ้าไปตรงนี้ถูกต้องไหม มันซับซ้อน ผู้เล่นมันเยอะขึ้น หลายคนไม่พร้อมที่จะทำ หรือไม่มีประสบการณ์ที่เพียงพอที่จะทำได้อย่างเหมาะสม

เพราะฉะนั้น ฐานต้องมาก่อน กิจกรรมพวกนี้มันใกล้กับนักศึกษา มันได้ฐานใกล้ชิดกับคนมากขึ้น และมีความเป็นเอกฉันท์ในกลุ่มมากขึ้นที่ทุกคนจะได้มีส่วนร่วม มันเหมือนเป็นสนามทดสอบประสบการณ์ พอสนามมันเล็กกว่า ตัวละคนมันซับซ้อนน้อยกว่ามันใส”

ดังที่ ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข ได้ให้ความคิดเห็นไว้ จึงอาจเป็นข้อค้นพบในเบื้องต้นว่า การประสบความสำเร็จของขบวนการนักศึกษาในการขับเคลื่อนประเด็นเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้ในมหาวิทยาลัย ทำให้พวกเขามีประสบการณ์และกำลังใจในการก้าวเข้าไปสู่การเคลื่อนไหวในสนามที่ใหญ่ขึ้น และมีประเด็นอื่น ๆ ที่ซับซ้อนมากขึ้นในเวลาต่อมา โดยเฉพาะประเด็นการเมืองเชิงโครงสร้าง ซึ่งตัวละครทางการเมืองอื่น ๆ ภายนอกมหาวิทยาลัย กำลังเคลื่อนไหวและขัดแย้งกันอย่างซับซ้อน รอวันปะทุเป็นการเคลื่อนไหวขนาดใหญ่อีกครั้งหนึ่ง

4.2.2.3 ความสนใจในประเด็นการเมืองภายในมหาวิทยาลัย

ประเด็นการเมืองในมหาวิทยาลัยที่กล่าวถึงนี้ มีความหมายโดยตรงถึงการประเด็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของนักศึกษา หรือเป็นประเด็นที่นักศึกษามีส่วนได้เสียเชิงทรัพยากรโดยตรง แต่ไม่ใช่ประเด็นเชิงอัตตลักษณ์ ตามที่ได้กล่าวไปข้างต้น โดยในที่นี้ประเด็นส่วนใหญ่ พุ่งเป้าไปที่ความขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับการบริหารมหาวิทยาลัย ซึ่งแต่เดิมนั้น อาจอธิบายได้ว่าเป็นการแย่งชิงทรัพยากรโดยการจำกัดสิทธิสวัสดิการต่าง ๆ ของนักศึกษาและนักศึกษาเรียกร้องที่จะเข้าไปมีส่วนในการบริหารหรือเข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้น แต่สำหรับในห้วงหลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ปัญหาว่าด้วยทรัพยากรภายในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ ถูกตีความใหม่ภายใต้ ความพยายามทำมหาวิทยาลัยให้เป็น “บรรษัทมหาวิทยาลัย” (Coporate University) หรือการทำมหาวิทยาลัยของรัฐให้กลายเป็นเอกชนมากขึ้น (Privatization) โดยในประเทศไทยเรียกอีกชื่อว่า “มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ” หรือ มหาวิทยาลัยนอกระบบ ดังนั้น การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในประเด็นการเมืองในมหาวิทยาลัยที่ว่านี้ จึงกลายเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการเป็นมหาวิทยาลัยนอกระบบ ทั้งในเชิงกฎหมาย และเชิงเทคนิค ที่ค่อย ๆ ลดทอนสิทธิสวัสดิการนักศึกษาให้ลดลงเรื่อยมา ดังจะได้ยกตัวอย่างในกรณีของขบวนการดังกล่าว ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังนี้

กรณีศึกษา ขบวนการนักศึกษาคัดค้านมหาวิทยาลัยนอกระบบ ศึกษาเชิงพื้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว ช่วงประมาณเดือนกันยายน – ธันวาคม 2556

ที่มาและเป้าหมายของขบวนการ

1) การคัดค้านการออกนอกระบบในเชิงกฎหมาย

กระบวนการนำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ออกนอกระบบนั้น เริ่มขึ้นมานานแล้วพอสมควร โดยร่าง พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่จะแปลงเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เริ่มขึ้นตั้งแต่สมัย รศ.ดร.นริศ ชัยสูตร เป็นอธิการบดี เสนอผ่านกระทรวงศึกษาธิการ และ ครม. มีมติเห็นชอบในหลักการเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2548 โดยมีสาระสำคัญ คือ

ปรับเปลี่ยนสถานะของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากการเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นส่วนราชการ ไปเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐและเป็นนิติบุคคลภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และให้ส่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาตามหลักการกลางและแนวทางดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2546 และในแนวทางเดียวกับร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐฉบับอื่น ๆ ที่คณะรัฐมนตรี ได้อนุมัติหลักการแล้ว ซึ่งจะต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อหลักการปฏิรูปการเงินเพื่ออุดมศึกษา ทั้งนี้ ให้สำนักงบประมาณร่วมพิจารณาเงื่อนไขรายละเอียด

ดังนั้นแล้ว ร่าง พ.ร.บ. ฉบับดังกล่าว จึงมีลักษณะดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป และใช้ระยะเวลาในการกลั่นกรอง เกลาภาษาของร่าง พ.ร.บ. ในชั้นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เป็นเวลานานพอสมควร แต่กระนั้น ประชาคมธรรมศาสตร์และบรรดากลุ่มนักกิจกรรมนักศึกษาก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าวอยู่เป็นระยะ ส่วนฝ่ายมหาวิทยาลัยก็มีการจัดเวทีประชาคมเพื่อชี้แจงกระบวนการออกนอกระบบเช่นกัน ปรากฏดังเอกสาร “อธิการบดีตอบคำถามเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยในกำกับ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2551 ในการรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. .... ณ หอสมุดป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต และเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2551 ณ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

ประเด็นที่ฝ่ายนักศึกษากังวลในช่วงนั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของกระแสการออกนอกระบบของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบถึงนักศึกษาอย่างไร โดยเฉพาะในเรื่องของค่าหน่วยกิต ทุนการศึกษา และคุณภาพการศึกษา นอกจากนี้ยังรวมไปถึงคำถามที่ถามเกี่ยวกับการทำประชามติในส่วนของนักศึกษา และการเสนอให้นักศึกษาเข้าไปมีสัดส่วนในสภามหาวิทยาลัยด้วย

คำตอบที่น่าสนใจส่วนหนึ่งของ ศ.ดร.สุรพล นิติไกรพจน์ อธิการบดีในขณะที่ทำประชาคมต่อประเด็นดังกล่าว คือ การมองว่านักศึกษานั้นมีส่วนได้ส่วนเสียน้อยกว่าเมื่อ

เทียบกับผู้ที่ทำงานในมหาวิทยาลัย เพราะนักศึกษามีชีวิตมหาวิทยาลัยเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่อาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยเป็นคนของมหาวิทยาลัย 24 ชั่วโมง ดังนั้นการเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับจึงมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาน้อยมาก และเรื่องค่าหน่วยกิต รวมถึงการเปิดโครงการพิเศษนั้น เป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องออกนอกระบบมหาวิทยาลัยก็สามารถทำได้

กระแสการคัดค้านการเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับเกิดขึ้นเป็นระยะไปพร้อม ๆ กับการตอบโต้และรับฟังความคิดเห็นของกฤษฎีกา รวมถึงส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่กระแสดังกล่าวก็ไม่ได้รุนแรงหรือเป็นที่สนใจของกลุ่มนักศึกษามากนัก เนื่องจาก พ.ร.บ. ดังกล่าว ยังเป็นเพียงร่างกฎหมายที่ยังอยู่ในช่วงการแก้ไข และยังไม่ได้เป็นรูปเป็นร่างที่ชัดเจน ซึ่งต่างจากประเด็นการขึ้นค่าหน่วยกิต ขึ้นค่าหอพักนักศึกษา หรือประเด็นด้านสิทธิสวัสดิการอื่น ๆ ของนักศึกษา ที่พวกเขาเองเป็นเดือดเป็นร้อนและได้รับผลกระทบโดยตรงมากกว่า

จนกระทั่ง ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2555 เริ่มมีกระแสข่าวในสื่อสังคมออนไลน์ ว่าจะมีการผลักดัน ร่าง พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. .... เข้าสู่การพิจารณาของ ครม. อีกครั้ง อันเป็นสัญญาณว่า การคัดค้านจะกลับมาเข้มข้นขึ้นอีกในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และเนื่องด้วยปัญหาการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบนั้น ส่งผลกระทบโดยตรงต่อนักศึกษา จึงเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ สภานักศึกษา และ อมธ. จะมาร่วมผลักดันหรือเคลื่อนไหวในประเด็นนี้ด้วย โดยเริ่มมีการประชุมร่วมกันเป็นระยะในช่วงต้นปี พ.ศ. 2556 เพื่อกำหนดทิศทางและติดตามสถานการณ์ และกลุ่มที่เข้ามาเป็นตัวแปรหลักในขณะนั้น ก็คือกลุ่ม LLTD ซึ่งเข้ามาทำงานในเชิงกฎหมายโดยเฉพาะ ในนามของการทำงานร่วมกับ อมธ. ดังที่ โรม รังสิมันต์ ให้สัมภาษณ์ว่า

> ตอนนั้น LLTD เริ่มมีวิธีคิดใหม่ คือ มันเบื่อหน่ายกับกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ และอยากทำกิจกรรมที่มันทรงพลังมากขึ้น คือเป็นกิจกรรมที่ทำแล้วมี Impact ทำแล้วมีผลตอบรับที่มันชัดเจน คือที่ผ่านมา จะเห็นว่ากิจกรรมเชิงสัญลักษณ์มันไม่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอะไร ที่นี้ ม.นอกระบบคือกิจกรรมแรกๆที่พวกเราได้ลองเปลี่ยนแปลงในวิธีคิดการทำงานใหม่ ตอนนั้นมีเรื่อง ม.นอกระบบแล้วเหมือนหัวเรี่ยวหัวแรงหลัก ๆ ก็คือ สภานักศึกษา และ อมธ. ... ซึ่งเราได้รับการติดต่อมาว่าอยากให้ทาง LLTD มาช่วยเรื่องของ ม.นอกระบบ ผมในฐานะที่เป็นนักกฎหมายก็เลยได้มีส่วนสำคัญในการทำเรื่องนี้

ท่าทีของบรรดานักกิจกรรมมีการแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่คัดค้านการออกนอกระบบ กับฝ่ายที่ประนีประนอมกับการออกนอกระบบ แต่เรียกร้องให้มีการออกนอกระบบในรูปแบบที่นักศึกษาได้รับผลประโยชน์ด้วย ซึ่งท้ายที่สุดแล้ว ฝ่ายแรกก็ต้องยอมจำนนต่อบริบทของกระบวนการออกนอกระบบที่เป็นไปในระดับหนึ่งแล้ว ดังนั้น ประเด็นแรกของการเคลื่อนไหว

ภายใต้ ร่าง พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. .... ที่กำลังจะผ่านมติ ครม. ในปี พ.ศ. 2556 จึงพยายามจุดประเด็น “ธรรมศาสตร์ออกนอกระบบถามนักศึกษารึยัง ?” อันหมายถึงการเรียกร้องขั้นต้นที่ต้องการให้นักศึกษามีส่วนร่วมกับการร่างกฎหมายฉบับใหม่นี้ หรืออย่างน้อยที่สุดคือการขอให้มีการประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน ดังที่มหาวิทยาลัยอื่น ๆ เคยเกิดปัญหากับการมีส่วนร่วมเช่นนี้มาก่อน (Prachathai, 2558)

สภานักศึกษา อมธ. และนักศึกษาที่สนใจ ได้ร่วมกันตั้งเป็นคณะทำงานเฉพาะกิจ โดยใช้ชื่อว่า “คณะกรรมการศึกษาการออกนอกระบบของธรรมศาสตร์" และได้ผลักดันเป็นประเด็นในระยะแรก คือ การจัดงาน “นักศึกษาพบอธิการบดี” ในวันที่ 16 มกราคม 2556 ที่ห้องอาคารบรรยายรวม 1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่งมีอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาเข้าร่วมในงานดังกล่าวด้วย ประเด็นที่เป็นจุดสนใจ เป็นการซักถามของประชาคมถึงการมีส่วนร่วมของนักศึกษา เกี่ยวกับการจัดทำร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว ซึ่งอธิการบดี “ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์” ได้ให้คำตอบคล้ายกับที่ “ศ.ดร.สุรพล นิติไกรพจน์” ตอบไว้เมื่อครั้งประชาคมในปี พ.ศ. 2551 ใจความตอนหนึ่งว่า “นักศึกษาอยู่ 4 ปี แล้วก็ไป ผม (อาจารย์สมคิด) อยู่มา 26 ปี ถามว่าคนอยู่ 4 ปี กับคนอยู่ 26 ปี ใครรักธรรมศาสตร์มากกว่ากัน”

แต่ทว่าคำตอบในครั้งนี้กลับกลายเป็นประเด็นสำคัญ ที่ทำให้กลุ่มกิจกรรมนักศึกษา และนักศึกษาธรรมศาสตร์ไม่พอใจเป็นอย่างมาก ถึงขั้นนำไปกล่าวโจมตีผ่านสื่อสังคมออนไลน์ รวมไปถึงการเขียนป้ายผ้าล้อเลียนในขบวนพาเหรดล้อการเมือง งานฟุตบอลประเพณีธรรมศาสตร์ – จุฬาฯ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2556 ทั้งนี้ ทั้งที่เนื้อหาของการตอบคำถามเหมือนกัน จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า เทคโนโลยีการสื่อสารที่สามารถบันทึกและส่งต่อประเด็นเหล่านี้ไปสู่ระบบสังคมออนไลน์ได้อย่างรวดเร็วนั้น อาจทำให้ประเด็นคำพูดเล็กน้อยของบุคคลสามารถนำมาขยายผลเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในวงกว้างได้

แม้ว่า ประเด็นดังกล่าวจะเริ่มเป็นที่สนใจของนักศึกษามากขึ้น แต่ทว่าก็ไม่อาจชะลอ ร่าง พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. .... ไม่ให้ผ่านความเห็นชอบของมติคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2556 ได้ และในการประชุมคณะกรรมการประสานงานสภาผู้แทนราษฎร (ปสส.) วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2556 ที่ประชุมก็ได้เสนอให้ร่างกฎหมายดังกล่าวต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อบรรจุระเบียบวาระเป็นเรื่องด่วน โดยมีสาระสำคัญ ได้แก่

1. ให้ มธ. เป็นหน่วยงานในกำกับของรัฐ
2. มีรายได้จากเงินอุดหนุนที่รัฐบาลจัดสรรให้เป็นรายปี หรือที่มีผู้อุทิศให้ เงินกองทุนและผลประโยชน์จากกองทุน เป็นต้น และไม่ต้องนำรายได้ส่งกระทรวงการคลัง

3. มีสภามหาวิทยาลัย ประกอบด้วยนายกสภามหาวิทยาลัย กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการโดยตำแหน่ง กรรมการซึ่งเลือกจากผู้ดำรงตำแหน่ง และคณาจารย์ประจำตามที่กำหนด

4. มีคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย โดยอธิการบดีเป็นประธาน

5. ให้มีสภาอาจารย์ และสภาพนักงานมหาวิทยาลัย คณะกรรมการวิชาการ และสภาธรรมศาสตร์สัมพันธ์

6. ให้อธิการบดีเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด รับผิดชอบการบริหารงานของมหาวิทยาลัย

7. กำหนดบทเฉพาะกาลเกี่ยวกับการโอนบรรดากิจการ ทรัพย์สิน งบประมาณฯ การดำรงตำแหน่งและคณะกรรมการต่าง ๆ ส่วนราชการ การโอนบรรดาข้าราชการ ลูกจ้างของส่วนราชการ พนักงานของมหาวิทยาลัย ตำแหน่งทางวิชาการ ตลอดจนระเบียบข้อบังคับ หรือประกาศที่มีอยู่ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ เป็นต้น (มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2556, 2556)

แนวร่วมของการคัดค้านในขณะนั้น ไม่เพียงแต่ใช้ช่องทางขององค์กรกลางนักศึกษา อย่าง อมธ. สภานักศึกษา และบรรดากลุ่มกิจกรรมทางการเมืองในมหาวิทยาลัย เช่น กลุ่ม LLTD กลุ่มสภาหน้าโดม เป็นต้น แต่ยังมีการเคลื่อนไหวในรูปแบบองค์กรที่ไม่เป็นทางการ โดยอาศัยสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นพื้นที่ในการจุดประเด็น ประชาสัมพันธ์ และรวบรวมข้อมูลแบบใต้ดิน โดยใช้ชื่อแฟนเพจในเฟซบุ๊กว่า “ธรรมศาสตร์ออกนอกระบบ ถามนักศึกษาหรือยัง?” มีผู้ใช้ (Admin) บางส่วนอยู่ในคณะทำงานร่วมของสภานักศึกษาและ อมธ. ด้วย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะต้องการให้เกิดการขับเคลื่อนทั้งในส่วนที่ต้องการประนีประนอมกับมหาวิทยาลัย ผ่านช่องทางตัวแทนปกติ และในส่วนที่ต้องการจุดประเด็นให้ประชาคมสนใจ ผ่านการใช้ถ้อยคำที่ดึงดูด รุนแรง และตรงไปตรงมากว่า

โดยในแฟนเพจดังกล่าว ระบุถึง 10 เหตุผลที่ ร่าง พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไม่ชอบธรรม และไม่ควรมีผลบังคับใช้ ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขทบทวน ได้แก่ (1) ขาดการรับรู้และมีส่วนร่วมของประชาคม (2) ไม่มีการถ่วงดุลอำนาจการบริหารอย่างเป็นอิสระ (3) ให้อำนาจสภามหาวิทยาลัยอย่างเบ็ดเสร็จ (4) อธิการบดีเป็นอุปนายกสภามหาวิทยาลัย (5) อธิการบดีมีตำแหน่งระดับสูงในคณะกรรมการตรวจสอบทุจริตที่มหาวิทยาลัยตั้ง (ตรวจสอบตัวเอง) (6) นักศึกษาและประชาคมไม่มีส่วนร่วมและรับรู้ใด ๆ ในการบริหารของมหาวิทยาลัย (7) ไม่มีหลักประกันสวัสดิการของบุคลากรและนักศึกษา (8) บุคลากรไม่ได้รับความ

คุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน (9)ไม่มีหลักประกันโอกาสและคุณภาพการศึกษา และ (10) ไม่มีหลักประกันว่ารายได้ของมหาวิทยาลัยจะไม่เป็นการผลักภาระให้นักศึกษา ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าในหลายประเด็น เช่น ข้อ (1) ข้อ (6) ข้อ (9) และ ข้อ (10) นั้น ล้วนเป็นประเด็นประชาคมธรรมศาสตร์เคยตั้งข้อสังเกตต่อมหาวิทยาลัยตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2550 – 2551 แล้วทั้งสิ้น

แต่กระนั้น ท่าทีของการประนีประนอมของกลุ่มนักศึกษาในธรรมศาสตร์ที่คัดค้าน ร่าง พ.ร.บ. ฉบับดังกล่าว ก็เป็นไปด้วยความละมุนละม่อมกว่าที่เคย เนื่องด้วยการตระหนักถึงข้อจำกัดของฝ่ายตัวเองในการที่จะฉุดรั้งกฎหมายดังกล่าวไม่ให้ผ่านชั้นของสภาผู้แทนราษฎรได้ การใช้ทรัพยากรความรู้ด้านกฎหมาย และเลือกที่จะใช้ยุทธวิธีตามช่องทางการเมืองปกติ รวมถึงการกดดันอย่างอ่อนเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเนื้อหาของร่าง พ.ร.บ. ฉบับดังกล่าว จึงเป็นแนวทางที่ขบวนการนักศึกษาคัดค้านมหาวิทยาลัยนอกระบบหยิบมาใช้ ดังที่รังสิมันต์ ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า (สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559)

> เราทำในสิ่งที่ง่ายที่สุด คือ สิ่งที่ทุกคนไม่มีใครทำ คือ การเอา พรบ.นอกระบบ กับ พรบ. ปัจจุบันมานั่งอ่าน แล้วเราก็ทำความเห็นว่าทิศทางการต่อสู้มันควรจะเป็นยังไง ซึ่งโจทย์ของเรา เราตีว่า ธรรมศาสตร์ไม่ใช่ ไม่ควรออกนอกระบบ แต่มันควรออก แต่จะออกยังไงให้ดีต่างหาก
>
> ...
>
> สิ่งที่เกิดขึ้น คือเราได้เข้าไปในรัฐสภา ที่กรรมาธิการเขาเชิญมา และเราก็ได้นำเสนอความต้องการของนักศึกษา คือ เราเป็นตัวแทนของทีมทำงาน ร่วมกับ อมธ.และสภา เป็นคณะทำงานเรื่อง ม.นอกระบบ ความน่าสนใจก็คือว่า เราได้ไปสภาทุกวันอังคาร แม้ว่าเขาจะไม่ได้เชิญเราไปอีกแล้ว ไปนั่งฟัง ไปนั่งข่มขวัญ ว่าเขาต้องเอาข้อเสนอของนักศึกษา”

ผลลัพธ์ของใช้ยุทธวิธีดังกล่าว ทำให้ขบวนการนักศึกษาในขณะนั้นสามารถกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของร่าง พ.ร.บ. ในชั้นของคณะกรรมาธิการ (วาระ 2) ได้ถึง 4 ประเด็น ดังคำให้สัมภาษณ์ของ รังสิมันต์ โรม (สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559) ดังนี้

> ประเด็นแรก คือ เรื่องของการเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัย พวกเราสามารถจัดประชุมร่วมกันระหว่าง องค์การนักศึกษาและ กน.ทุกคณะ และมีมติร่วมกันว่าไม่เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และเราก็ได้นำเสนอมติตรงนี้ต่อสภา และสภาก็เห็นด้วย

ประเด็นที่สอง คือ การให้นักศึกษาเป็นตัวแทนไปนั่งในสภามหาวิทยาลัย 2 ที่นั่ง คือ นายก อมธ. และ ประธานสภานักศึกษา คือ ทั้งสองคนจะได้เป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัย เป็นที่แรกของประเทศไทย และเป็นที่แรกของอาเซียน ที่นักศึกษาจะได้ไปนั่งในสภามหาวิทยาลัย ถ้า มธ.ผ่าน พรบ.นี้ ตอนนั้นเรามีการค้นคว้าข้อมูล โดยสำรวจมหาวิทยาลัยในลาตินอเมริกา เพราะน่าจะเทียบเคียงกับประเทศไทยได้ มาเป็นแบบอย่างในการรณรงค์เรื่องนี้ สุดท้ายในคณะกรรมาธิการก็มีมติเป็นเอกฉันท์ แม้กระทั่ง อ.สมคิด ก็เห็นด้วย

ประเด็นที่สาม คือ บรรดาข้อบังคับของมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวกับนักศึกษา เช่น ข้อบังคับว่าด้วยวินัยนักศึกษา กิจกรรมนักศึกษา การสรรหาอธิการ การสรรหาคณะบดี การสรรหานายกสภามหาวิทยาลัย และกรรมการสภามหาวิทยาลัยประเภทผู้ทรงคุณวุฒิ เราสามารถเรียกร้องให้นักศึกษาได้มีตัวแทนไปยกร่างข้อบังคับเหล่านี้ด้วย ซึ่งเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องกับชุดนักศึกษา พวกเรามีความตั้งใจจะสอดไส้การยกเลิกการแต่งชุดนักศึกษา ในข้อบังคับว่าด้วยวินัยนักศึกษาด้วย ซึ่งตอนนั้นเราก็ยกร่างจนเสร็จแล้ว เหลือแค่ยกร่างต่อจนเกิดรัฐประหาร และบรรดาพวก ร่าง พ.ร.บ.ธรรมศาสตร์ ที่เราประสบความสำเร็จก็ยกเลิกไป

ประเด็นที่สี่ คือ มธ. มีปัญหาเรื่อง กรรมการสภามหาวิทยาลัยประเภทผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมันมีปัญหาคือ พวกนี้มักจะอยู่ยาว และมีส่วนสำคัญในการสรรหาคณะบดี อธิการบดี ซึ่งมันทำให้เกิดการสร้างระบบพวกพ้องในมหาวิทยาลัย ซึ่งเราเสนอว่าให้มีการยกเลิกสิ่งที่มันเป็นอยู่ คือ ต้องไม่กำหนดว่าเป็นได้ไม่เกิน 2 วาระ ซึ่งรัฐสภาก็ซื้อไอเดียนี้ของเรา

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของขบวนการคัดค้านและแก้ไขร่าง พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐดังกล่าว ก็ต้องหยุดชะงักและดับฝันลงทันตา เมื่อเกิดเหตุการณ์รัฐประหาร ปี พ.ศ. 2557 ซึ่งทำให้ ร่าง พ.ร.บ. ฉบับที่ผ่านการแก้ไขโดยนักศึกษาและชั้นคณะกรรมาธิการแล้วนั้น ต้องตกไปพร้อมกับการสิ้นสุดของสภาผู้แทนราษฎรในขณะนั้น จนกระทั่ง ในปีถัดมา จึงมีการหยิบเอา ร่าง พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับใหม่จากมหาวิทยาลัยขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง โดยที่นักศึกษาแทบจะไม่สามารถมีปากเสียงได้เลยในช่วงของรัฐบาลทหาร และการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.)

แม้ว่าท้ายที่สุดแล้ว ความสำเร็จของขบวนการในการเคลื่อนไหวเรื่องดังกล่าวจะอยู่ในระยะสั้น แต่ทว่าก็สามารถกระตุ้นให้นักศึกษาทั่วไปได้รับรู้ และตั้งข้อสงสัยกับ

กระบวนการออกนอกระบบดังกล่าว จนนำไปสู่การให้ความรู้ หาคำตอบ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในวงกว้าง

2) การคัดค้านการออกนอกระบบในเชิงเทคนิค

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าการนำมหาวิทยาลัยไปสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ (Autonomous University) นั้น ไม่ใช่เกิดขึ้นเพียงแต่ในด้านโครงสร้างการบริหารและในเชิงกฎหมายเท่านั้น แต่การปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการบริหารที่มีฐานคิดแบบเอกชนมากขึ้น ก็เป็นอีกมุมหนึ่งในการวิเคราะห์การเป็นมหาวิทยาลัยที่ออกห่างจากความเป็นของรัฐมากขึ้น โดยในประเด็นการขึ้นค่าหน่วยกิตการศึกษา การปรับเปลี่ยนระบบการจ่ายค่าเทอมเป็นแบบเหมาจ่าย และรวมไปถึงการนำสาธารณูปโภคของมหาวิทยาลัยในฐานะสวัสดิการนักศึกษาโอนไปให้เอกชนบริหารเพื่อแสวงหากำไร สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และขบวนการนักศึกษา องค์กรนักศึกษาก็มีการเคลื่อนไหวเพื่อตอบสนองต่อประเด็นเหล่านี้อยู่บ่อยครั้ง

รูปแบบหนึ่งของการเคลื่อนไหว ปรากฏให้เห็นเป็นเรื่องเดียวกันกับการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสวัสดิการนักศึกษา อาทิ การที่ อมธ. สภานักศึกษา คณะกรรมการหอพักนักศึกษาเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการตัดสิทธิการอยู่ในหอพักนักศึกษาของมหาวิทยาลัย และกรณีหอพักนักศึกษาไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักศึกษาในปี พ.ศ. 2553

ส่วนอีกกรณีหนึ่ง คือ การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการปรับปรุงโรงอาหารกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต และให้สัมปทานบริษัท CP เข้ามาบริหารโรงอาหารดังกล่าว ซึ่งไม่เพียงแต่นักศึกษาที่ได้ผลกระทบจากประเด็นนี้ แต่การผลักภาระและการหารายได้พิเศษของมหาวิทยาลัยในรูปแบบดังกล่าว ยังส่งผลต่อกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัยด้วย ดังที่ กลุ่ม LLTD เคยตั้งข้อสังเกตและรณรงค์เรื่องของการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้สัมปทานเอกชน (บริษัท CP) เข้ามาปรับปรุงและบริหารโรงอาหารกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ว่า เกิดปัญหาตามมาอาทิ ราคาอาหารจะต้องรวมภาษีมูลค่าเพิ่ม (VAT 7%) ค่าเช่าของร้านค้าเพิ่มขึ้นจากเดิมเฉลี่ย 12,000 บาท ต่อเดือน เป็น 70,000 บาท ต่อเดือน ร้านค้าต้องติดตั้งเครื่องรูดบัตร แทนการจ่ายเป็นเงินสด ทำให้ร้านค้าต้องแบกรับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น รวมถึงมีการกำหนดยอดจำหน่ายในแต่ละเดือนว่าไม่ควรต่ำกว่าเท่าไหร่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบทางอ้อมต่อนักศึกษา ในแง่ที่ว่าจะมีการขึ้นราคาขายอาหารหรือลดปริมาณอาหารต่อจาน เป็นต้น (รังสิมันต์ โรม, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559)

ในแง่ของการตอบโต้ของฝ่ายนักศึกษาต่อการปกป้องพื้นที่และสิทธิสวัสดิการของพวกเขา ขณะนั้น มีนักศึกษานิติศาสตร์ และกลุ่ม LLTD เป็นแกนนำในการจุดประเด็นดังกล่าวให้ประชาคมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตระหนักรับรู้ และมีสภานักศึกษาฯ อมธ. เป็นองค์กรที่ร่วม

ผลักดันให้เกิดการเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมถึงร่วมโต๊ะเจรจาเรียกร้องในเรื่องการลดภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญอีกครั้งในการจุดประเด็นและเรียกร้องให้เกิดการเจรจา โดยฝ่ายนักศึกษาพยายามวางตัวเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทดังกล่าว ระหว่างบริษัท มหาวิทยาลัย และร้านค้า ซึ่งในกรณีดังกล่าว กลุ่ม LLTD ให้ข้อสังเกตไว้ว่า (รังสิมันต์ โรม, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559) “สิ่งที่เป็นหมัดเด็ดของเราคือการปล่อยคลิปวีดีโอที่ป้าเขาร้องไห้ ที่ทำให้ CP ยอมที่จะมาเจรจา และนำไปสู่ทางออกที่ อาจารย์เกศินี (อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเวลาต่อมา) มาช่วยเจรจาด้วย สุดท้ายก็สำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้”

ความน่าสนใจของเรื่องดังกล่าวอยู่ที่การจุดประเด็น หรือสร้างความตระหนักรู้ (Awareness) ให้นักศึกษาทั่วไปได้ทราบถึงการลิดรอนพื้นที่ของพวกเขาและคนรอบข้าง ที่กำลังเสียไปกับกระบวนการเป็นบรรษัทมหาวิทยาลัยทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักศึกษาที่มีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ไม่มีกำลังทรัพย์มากนัก และกำลังจะได้รับผลกระทบจากกระบวนการเหล่านี้อย่างค่อยเป็นค่อยไป

4.2.2.4 ความสนใจในประเด็นทางสังคมอื่น ๆ

1) กิจกรรมค่ายอาสาศึกษา-พัฒนาชนบท

กิจกรรมยอดนิยมประเภทหนึ่งของบรรดานักกิจกรรมนักศึกษา ก็คือ การออกค่ายอาสาฯ หรือ ค่ายอาสาพัฒนาชนบท ซึ่งหมายถึง กิจกรรมค่ายพักแรมรูปแบบหนึ่งที่ใช้วัตถุประสงค์ของงานอาสาสมัครเป็นวัตถุประสงค์หลักของการปฏิบัติงานโดยใช้พื้นที่ชนบทเป็นแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้และนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่าง ๆ (กนกวรรณ แซ่จัง, 2553, น. 33-35) ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ทบวงมหาวิทยาลัยได้แบ่งงานอาสาพัฒนาที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา ไว้ด้วยกัน 6 ลักษณะ ที่สอดคล้องกับรูปแบบกิจกรรมค่ายอาสาศึกษา-พัฒนาชนบทในปัจจุบัน ได้แก่ ด้านการศึกษา (โรงเรียน/นักเรียน) ด้านสาธารณูปโภค (สิ่งอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน) ด้านการสาธารณสุข (เผยแพร่ความรู้ด้านอนามัย) ด้านการเกษตร (เผยแพร่ความรู้นวัตกรรมด้านการเกษตร) ด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พัฒนาพื้นที่/ปลูกป่า) และด้านการคมนาคม (ซ่อมสร้างถนน/สะพาน)

กิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาฯ ของนักศึกษา ในปัจจุบันถือว่ามีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะที่มีทิศทางค่อนข้างจะไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ มีส่วนของการสั่งสมองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีการพัฒนาความเป็นสถาบันของค่ายอาสาพัฒนาชนบท เช่น การจัดตั้งเป็นชุมนุม/ชมรม การถ่ายทอดประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น หรือแม้กระทั่งการมีแหล่งเงินทุนที่

สนับสนุนเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้ทำให้กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบทส่วนใหญ่กลายเป็นงานประจำ (Routine) ของกิจกรรมนักศึกษาในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความย้อนแย้งสามประการเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการทำกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบท ระหว่างการพัฒนาชนบทกับการพัฒนาตนเองของนักศึกษา ดังสามารถแบ่งกลุ่มแนวความคิดดังกล่าวได้ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) แนวคิดที่มองว่า ค่ายอาสาพัฒนาชนบท คือการ มุ่งเน้นสร้างวัตถุถาวร สิ่งก่อสร้าง หรือการซ่อมแซมถาวรวัตถุ และการพัฒนาชนบทตามแนวคิดการทำให้ทันสมัย (Modernization) แบบดั้งเดิม กล่าวคือ เป็นการพัฒนาโดยเชื่อว่าสิ่งที่โลกสมัยใหม่หยิบยื่นให้ชนบทไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เทคโนโลยี สาธารณูปโภคสมัยใหม่ จะทำให้ชนบทพัฒนาขึ้น หลุดพ้นจากการโง่ จน เจ็บ เพราะชนบทนั้นยังคงเป็นพื้นที่ที่ห่างไกลเทคโนโลยี ห่างไกลความเจริญ จึงเป็นพันธะหน้าที่ของนักศึกษาหรือผู้คนจากในเมือง ที่จะต้องเข้าไปหยิบยื่นการพัฒนาให้ เอาวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเข้าไปครอบงำชนบท ในขณะเดียวกันความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการทำค่ายก็คือจิตอาสาที่นักศึกษาเสียสละให้ประชาชน อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวได้ถูกโจมตีเป็นอย่างมากในระยะหลัง โดยเฉพาะเมื่อแนวคิดสายวัฒนธรรมชุมชนเริ่มเป็นที่แพร่หลาย กลุ่มนักศึกษาที่คิดเช่นนี้ส่วนใหญ่จึงถูกโจมตีว่าเป็นการมองตัวเองสูงส่งกว่าชนบท และอาจหยิบยื่นสิ่งที่ชุมชนไม่ต้องการแต่กลายเป็นความภาคภูมิใจจอมปลอมที่เกิดขึ้นกับตัวนักศึกษาเอง

(2) แนวคิด “การศึกษา-พัฒนาชนบท” ที่มักมองว่า ค่ายอาสาพัฒนาชนบท นั้น การก่อสร้างวัตถุถาวร เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งในการเข้าถึงชุมชนเท่านั้น หรืออาจไม่จำเป็นต้องไปสร้างสิ่งใด ๆ ให้พวกเขาเลยก็ได้ เพียงแต่วัตถุประสงค์ที่แท้จริง คือการให้นักศึกษาได้เข้าไปสัมผัสและศึกษาวิถีชีวิตของชาวนา ชาวบ้าน เกษตรกร รวมถึงคนชายขอบประเภทที่อยู่ห่างไกล เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตที่แตกต่าง รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคม แต่ค่ายประเภทนี้ ก็ยังคงเน้นความคลาสสิคของชนบทที่ขายความโรแมนติก ประเภทที่อยากให้นักศึกษาออกไปเห็นทุ่งหญ้า รวงข้าว ชายคา และดวงอาทิตย์ที่ตกบนยอดดอยอยู่ดี และหากจะมีการพัฒนาเกิดขึ้นก็จะเน้นไปที่การพัฒนาตัวผู้เข้าร่วมเอง รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาชาวบ้านไปพร้อม ๆ กัน

(3) แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน/ชุมชนนิยม (Communitarianism) เป็นประเภทที่มองชุมชนและชนบทตามความเป็นจริงและสิ่งที่เป็นอยู่ โดยที่วิถีชีวิตของพวกเขาเป็นสิ่งที่งดงามอยู่แล้ว หากแต่รัฐและนายทุนมักจะเป็นผู้ที่เข้าไปทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมของพวกเขา ฉกฉวยเอาทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงความดีงามของชุมชนออกไป จึงเป็นพันธะของคนในชุมชนที่ต้องปกป้องความเป็นชุมชนและทรัพยากรของชุมชนเอาไว้ ในขณะที่นักศึกษาที่ทำกิจกรรมค่ายอาสาประเภทนี้ จะทำงานทางความคิด ฝังตัวเพื่อศึกษาและพยายามเป็นส่วนหนึ่งกับชุมชน ใน

ขณะเดียวกันก็เรียนรู้และพัฒนาชาวบ้านให้เข้มแข็ง เพื่อต่อสู้กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่กำลังทำลายวิถีชีวิตของพวกเขา กิจกรรมค่ายอาสาประเภทนี้มักจะแฝงไปด้วยการต่อสู้ทางการเมืองปะปนอยู่ด้วย เช่น การเข้าไปศึกษาชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างหรือโครงการของรัฐ ชุมชนที่พยายามจะปกป้องทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน รวมไปถึงชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่กำลังต่อสู้กับการครอบงำทางวัฒนธรรมของรัฐไทย เป็นต้น

จากการสังเกตเบื้องต้น กิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบทของนักศึกษาส่วนใหญ่นั้น มักจะเป็นประเภทที่มีแนวคิดแบบที่ (1) และ (2) ขึ้นอยู่วัตถุประสงค์หลักของนักกิจกรรมที่เป็นแกนนำในการทำค่าย และตัวนักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นสำคัญ กล่าวคือ บางคนอาจมีความสุขในการเข้าไปก่อสร้างหรือให้อะไรบางสิ่งบางอย่างกับชนบท ในขณะที่บางคนอาจมีความสุขในการได้เรียนรู้และเข้าใจปัญหาของชนบท เพื่อนำไปต่อยอดทางความคิดจากสิ่งที่เรียนและนำไปสู่แนวทางการพัฒนาในอนาคต ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอหยิบยกกลุ่มกิจกรรม “สะพานสูง” มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (High Bridge TU) ขึ้นมาเป็น กรณีศึกษาของการวิเคราะห์การทำกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบทของนักศึกษา ดังนี้

> สะพานสูง มันเริ่มจากการที่เราชอบนัดกินข้าวที่สะพานสูง หลังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อุดมการณ์ของกลุ่มสะพานสูง คือ High Bridge คือมันสะพานเชื่อม หรือ hibridge ซึ่งเป็นการผสม เพราะจริง ๆ นักศึกษาไม่ใช่ผู้นำในการเปลี่ยนแปลงแล้ว แต่ นศ. ที่เป็นชนชั้นกลางถึงชนชั้นสูง ก็เลยอยากพาเขาไปเรียนรู้ปัญหาชาวบ้าน (ธิวัชร์ ดำแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2560)

กลุ่มสะพานสูง เป็นหนึ่งในกลุ่มกิจกรรมค่ายอาสาฯ ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา หากแต่กลุ่มกิจกรรมที่ว่านี้ กลับมีความพยายามที่จะแฝงความเป็นการเมืองที่มากกว่าค่ายอาสาปกติ กล่าวคือ หลักการของการรวมกลุ่มนั้น เน้นไปที่การเรียนรู้ปัญหาของชาวบ้านมากกว่าการไปสร้างหรือพัฒนาชนบท ดังที่ ธิวัชร์ ดำแก้ว อดีตสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่มสะพานสูง อธิบายว่า “มันต่างกับกิจกรรมค่ายอาสา ซึ่งมันเป็นการไปสร้างโน่นสร้างนี่ และไม่ใช่การเรียนรู้ปัญหา แทนที่จะเสียเวลานั่งรถไฟไปไกล ๆ ไปม๊อบไม่ดีกว่าหรอ เพราะคนที่มาม๊อบเป็นคนที่มีปัญหาจริง ๆ” (ธิวัชร์ ดำแก้ว, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2560)

กิจกรรมที่กลุ่มสะพานสูงทำ เช่น การไปทำกิจกรรมที่โรงเรียนจารุศร ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนบริเวณหลังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการไปจัดกิจกรรมกับเด็ก ทำความรู้จักชุมชน รณรงค์เรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การไปทำกิจกรรมลงชุมชนหมู่บ้านชาวมุสลิมที่คลอง 13 จังหวัดปทุมธานี เป็นต้น และที่เป็นกิจกรรมที่น่าสนใจที่สุด คงจะเป็นกิจกรรมค่าย

เรียนรู้ปัญหาชาวนาที่จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งสามารถดึงเอานักศึกษาในมหาวิทยาลัยให้เข้าไปเห็นปัญหาจากพื้นที่จริงได้จำนวนหนึ่ง โดยผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรมเรียนรู้ที่ว่ามาเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการทำให้สมาชิกที่เข้าไปร่วมได้ตระหนักและรับรู้ถึงปัญหาของชุมชนแล้ว ยังมีการเผยแพร่ออกมาในรูปแบบงานวิชาการทางสังคมวิทยา ตีพิมพ์ในวารสารคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ธรรมศาสตร์ เพื่อนำเสนอเกี่ยวกับปัญหาและสิ่งที่พบในชุนชนที่ไปทำกิจกรรมมา รวมถึงการเผยแพร่องค์ความรู้/ประสบการณ์ในรูปแบบอื่นด้วย

ในขณะที่การทำกิจกรรมค่ายอาสาของกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ ในปัจจุบันนั้น สมาชิกกลุ่มรายดังกล่าว มองว่าการก่อสร้างหรือจัดหาสิ่งต่าง ๆ ไปให้ชุมชนนั้น ควรเป็นแค่ส่วนประกอบของค่าย และการจัดหาเข้าไปนั้น เหมาะสำหรับพื้นที่ที่มีปัญหา และต้องรู้ว่าชุมชนต้องการอะไร โดยคำนึงถึงศักยภาพของนักศึกษาด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากการก่อสร้างนั้นไม่ใช่หน้าที่ของขบวนการนักศึกษา หากแต่เป็นพันธะของกลไกลอื่น ๆ ที่มีหน้าที่ดังกล่าวอยู่แล้ว อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐ หรือแม้กระทั่งภาคประชาสังคม เอกชนอื่น ๆ ในพื้นที่ (ธิวัชร์ ดำแก้ว, สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2560)

หากตีความกลุ่มสะพานสูงในแง่ของขบวนการทางสังคมประเภทชุมชนนิยม (Communitarianism) แบบที่กลุ่มนักศึกษาดาวดิน มหาวิทยาลัยขอนแก่น เอาตัวลงไปคลุกคลีอยู่กับชาวบ้าน ฝังตัว ศึกษาปัญหา และเคลื่อนไหวอย่างมีสำนึกในความหวงแหนทรัพยากรของชุมชนนั้น ก็จะพบว่า กลุ่มสะพานสูงมีความแตกต่างอยู่พอสมควร เนื่องด้วยความเป็นมหาวิทยาลัยในส่วนกลาง ที่นักศึกษายังไม่ได้มีสำนึกรักในท้องถิ่นเท่ากับมหาวิทยาลัยในภูมิภาค การไปค่ายศึกษาชุมชนต่าง ๆ จึงยังคงขายความโรแมนติกของชนบท เพื่อหลอกล่อชักชวนให้นักศึกษาเกิดความสนใจในวิถีชีวิตอันงดงามของชาวบ้าน ซึ่งสุดท้ายหากนักศึกษาจะได้ความรู้ด้านปัญหาชุมชนกลับมา ก็อาจเป็นเพียงผลพลอยได้ของการไปลงชุมชนเท่านั้น

นอกจากนี้ สิ่งที่ผู้วิจัยหยิบเอากลุ่มสะพานสูงขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา ก็เนื่องด้วยความเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ไม่ใช่แค่ค่ายอาสาฯ และไม่ใช่แค่การศึกษาชุมชน หากแต่ยังมีสมาชิกหลายคนเข้ามาร่วมทำกิจกรรมเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกับกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาทางการเมืองอื่น ๆ ในธรรมศาสตร์ด้วย อาทิ มีการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดนิทรรศการการเมืองมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยหยิบเอาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับชาวนา มาเป็นประเด็นหนึ่งในการเสวนา และจัดนิทรรศการเผยแพร่ เป็นต้น โดยถือว่าประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างของการเมืองอย่างหนึ่ง

มากไปกว่านั้น คือ การที่มีสมาชิกในกลุ่มไปร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่ม LLTD และกลุ่มอื่น ๆ ในกิจกรรมทางการเมือง เช่น การแต่งกายเชิงล้อเลียนเป็น “กลุ่มคณะราษฎร์

ที่ 2” เพื่อเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ต้องการให้ประเทศไทยมีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เน้นปัญหาเชิงโครงสร้างมากกว่าปัญหาการเมืองของชนบทที่กลุ่มสะพานสูงทำกิจกรรมมาโดยตลอด ในขณะเดียวกัน ค่ายศึกษาปัญหาชาวนา ที่จังหวัดเพชรบุรี ก็มีสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ ไปร่วมด้วยเช่นกัน ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ เช่น การจัดนิทรรศการการเมืองร่วม ได้ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความคิด และการประสานงานของกลุ่มกิจกรรมนักศึกษา จนเกิดเป็นการสร้างเครือข่ายนักกิจกรรมในการร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองในเวลาต่อมา

2) การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับคนชายขอบ กรณีศึกษาโครงการ Silent Power องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ช่วงเวลาที่เคลื่อนไหว โครงการต่อเนื่อง จัดปีการศึกษาละ 1 ครั้ง

ที่มาของขบวนการ หนึ่งในความสนใจที่หลากหลายของนักศึกษานอกจากการทำกิจกรรมค่าอาสาฯ พัฒนาชนบทแล้ว อีกกรณีหนึ่งคือช่วยเหลือกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส เช่น เด็กกำพร้า คนชราถูกทอดทิ้ง คนพิการ เป็นต้น หากแต่ความคิดด้านจิตสาธารณะดังกล่าวหากยังอยู่ในระดับของการช่วยเหลือสงเคราะห์ ก็อาจเป็นเพียงกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ (Social Work) ในแง่ของการเป็นผู้ให้เพียงครั้งคราวมากกว่า ในขณะที่การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคม เรียกร้องทั้งในแง่ของรัฐให้เปลี่ยนวิธีแนวปฏิบัติต่อกลุ่มคนบางกลุ่ม และเรียกร้องให้สังคมเปลี่ยนมุมมองและการยอมรับให้กับคนกลุ่มนั้น ตลอดจนให้สิทธิและความเสมอภาคต่อกลุ่มดังกล่าวด้วย

กระแสของการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อคนชายขอบ เป็นไปพร้อม ๆ กับการเข้ามาของแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movement: NSM) ที่ได้ให้ความสนใจกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มบางกลุ่มที่ถูกกดทับอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่งที่สนใจเรื่องปัญหาสิทธิมนุษชนและความเสมอภาคทางสังคม จึงให้ความสนใจกับประเด็นคนชายขอบอย่างมาก และมีความพยายามผลักดันให้ประเด็นดังกล่าวไม่เป็นแค่เพียงกิจกรรมจิตสาธารณะและสังคมสงเคราะห์ต่อกลุ่มคนดังกล่าว หากแต่ต้องการเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดความเสมอภาคอย่างยั่งยืน ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

เป้าหมายและยุทธวิธีของขบวนการ โครงการ Silent Power ขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น เริ่มต้นด้วยความพยายามในการปรับกิจกรรมทางการเมืองให้ถอยออกจากประเด็นการเมืองในปี พ.ศ. 2549 – 2550 และเข้าสู่ปริมณฑลทางสังคม-วัฒนธรรมมากขึ้น โดยเริ่มจากความสนใจเฉพาะในขณะนั้น ได้แก่เรื่องของปัญหาความรุนแรงและความขัดแย้งทางวัฒนธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมักถูกส่งต่อภาพข่าว/ภาพสื่อสะท้อนออกมา

ให้สังคมภายนอกเห็นแต่มุมมองของความโหดร้ายทารุณ และส่งผลลบต่อกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่และความรักสันติของพี่น้องชาวมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือกล่าวให้ถึงที่สุด คือโครงการดังกล่าว ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้กับเสียงเงียบ ๆ ของคนในพื้นที่ชายขอบให้ดังขึ้นและเป็นที่รับรู้ในสังคมไทย

ดังนั้น โครงการดังกล่าวจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภาพอีกมุมหนึ่งของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ประชาชนโดยทั่วไปได้เห็นมุมมองของความสงบสุข วิถีชีวิตที่น่าสนใจ ตลอดจนเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อตอบโต้การผูกขาดการนำเสนอภาพของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยสื่อของรัฐเพียงอย่างเดียว โดยแบ่งโครงการเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนของการนำนักศึกษาและคณะทำงานลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล/ประสบการณ์ มุมมองใหม่ ๆ ของพื้นที่และผู้คน และส่วนที่สอง คือการนำเสนอภาพมุมมองใหม่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเน้นการจัดนิทรรศการและจัดเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว เน้นสร้างการรับรู้ให้นักศึกษาและประชาชนทั่วไปหันมาตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นโดยมองจากมุมของคนในพื้นที่ รวมถึงการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (ในบางปี) ต่อฝ่ายรัฐ ทั้งนี้ โครงการส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ประสานการทำงานร่วมกับกลุ่มนักศึกษาจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วย

โครงการดังกล่าว ยังคงดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ปีละ 1 ครั้ง ภายใต้การบริหารงาน อมธ. ของพรรคธรรมเพื่อโดม แต่ความสนใจเรื่องประเด็นคนชายขอบก็ไม่ได้ถูกจำกัดแค่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น หากแต่ช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 เป็นต้นมา โครงการดังกล่าวก็ขยับขยายเพื่อไปศึกษาคนชายขอบพื้นที่ใหม่ ๆ ด้วย แต่ยังคงมีวัตถุประสงค์ในการสร้างการรับรู้นักศึกษาและสังคมทั่วไปได้ตระหนักและรับทราบปัญหาของคนชายขอบที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาและผลกระทบจากโครงการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา จังหวัดสตูล ปัญหาและผลกระทบจากโครงการเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด จังหวัดตาก ปัญหาและผลกระทบจากการพัฒนาลุ่มน้ำโขง เป็นต้น กลายเป็นพื้นที่การเปิดมุมมองของนักศึกษา และการทำงานร่วมกับกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาค NGOs ที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลและให้ข้อแนะนำกับขบวนการนักศึกษาในการร่วมเคลื่อนไหวเรื่องดังกล่าวด้วย

3) นอกจากประเด็นดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นตัวอย่างของการเคลื่อนไหวในประเด็นอื่น ๆ ของขบวนการนักศึกษา ยังมีประเด็นที่ขบวนการนักศึกษาให้ความสำคัญอื่น ๆ อีก ยกตัวอย่างเช่น การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งแบ่งเป็น

(1) การเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยมีแนวคิดในเรื่องสิทธิชุมชนเป็นแกนกลางในการเคลื่อนไหว โดยมักเป็นการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้าน/ชุมชนในพื้นที่ และกลุ่มองค์กรไม่

แสวงหาผลกำไร (NGOs) เช่น กรณีการคัดค้านเหมืองทองคำ อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ของกลุ่มดาวดิน มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่เคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ เป็นต้น

(2) การเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่ากลุ่มอนุรักษ์ เช่น เครือข่ายนักศึกษาชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งเน้นกิจกรรมการจัดค่ายอนุรักษ์ฯ ในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การจัดกิจกรรมเดินป่า สร้างฝายธรรมชาติ กิจกรรมดูนก เป็นต้น

(3) การเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเชิงรุก โดยเน้นการเคลื่อนไหวทางสังคมควบคู่ไปกับการทำหน้าที่อนุรักษ์ เช่น กรณี การร่วมเดินขบวนจากป่าสู่เมืองคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งนำโดยนายศศิน เฉลิมลาภ เลขาธิการมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร และมีขบวนการนักศึกษาเข้าร่วมเคลื่อนไหวในประเด็นดังกล่าวจำนวนมาก ตั้งแต่ชมรมนักศึกษากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติฯ ไปจนถึงองค์การนักศึกษา ด้วย

นอกจากนี้ ยังมีความสนใจของขบวนการนักศึกษาอื่น ๆ อีก อาทิ ขบวนการนักศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (PNYS) (PERMAS) ซึ่งเคลื่อนไหวเรียกร้องสันติภาพ การยกเลิกกฎอัยการศึกและการหยุดลิดรอนสิทธิมนุษยชนของภาครัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขบวนการนักศึกษากลุ่มที่ให้ความสนใจเรื่องเพศสภาพและการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของ LGBT กลุ่มที่เคลื่อนไหวเรื่องศาสนาและการผลักดันกฎหมายสุรา เป็นต้น

4.2.3 วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเชิงองค์กร และการปรับตัวขององค์กรนักศึกษา

สภาวะของปัญหาที่เกิดขึ้นกับองค์กรกลางนักศึกษา ทั้งในส่วนขององค์กรประสานข้ามมหาวิทยาลัยอย่าง สนนท. และองค์กรนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยอย่าง อมธ. ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายใต้สภาพความขัดแย้ง ได้ทิ้งมรดกของเหตุการณ์ในช่วงดังกล่าว ซึ่งส่งผลให้เกิดการปรับตัวขององค์กรที่ลดบทบาทลง ในขณะที่กลุ่มอิสระซึ่งมีความคล่องตัวในการเคลื่อนไหวมากกว่า สามารถมีบทบาทมากขึ้นภายใต้เทคโนโลยีการสื่อสารแบบใหม่ ที่เอื้ออำนวยต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มขนาดเล็กมากขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.3.1 องค์กรอย่างเป็นทางการทำงานประสานงานข้ามมหาวิทยาลัย

1) การทำงานของ สนนท. ภายหลังเหตุการณ์ พฤษภาคม 2553

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ในช่วงหลังจากเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 ได้มีการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบที่ไม่ต่างจากช่วงก่อนที่จะเข้าร่วมกับขบวนการ นปช. มากนัก โดยยังคงมีจุดเน้นที่การเคลื่อนไหวร่วมกับองค์กรฐาน การจัดงาน/ร่วมจัด

งานรำลึกวันครบรอบเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ และการติดตามสถานการณ์ทางการเมืองเพื่อเคลื่อนไหวรายวันตามประเด็นร้อนที่เกิดขึ้น

ภายหลังจากช่วงเหตุการณ์ พฤษภาคม 2553 สนนท. ได้มีการจัดสมัชชาอีกครั้งขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต และมีความพยายามในการปรับรูปแบบโครงสร้างองค์กรโดยไม่มีตำแหน่งเลขาธิการ เปลี่ยนเป็นตำแหน่งผู้ประสานงานแทน โดยมีแกนนำหลักมาจากฝั่งของนักกิจกรรมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่โครงสร้างดังกล่าวก็ยุติลงและกลับมาใช้ตำแหน่งเลขาธิการอีกครั้งในการสมัชชาใหญ่ ปีถัดมา (พ.ศ. 2555)

ท่ามกลางกระแสการลดบทบาทลงของ สนนท. เมื่อเทียบกับกระแสการเมืองภาคประชาชนอื่น ๆ ในสังคม และความน้อยเนื้อต่ำใจของนักกิจกรรมนักศึกษาที่มองว่านักศึกษาในปัจจุบันมีความสนใจการเมืองน้อยลง และเหลือนักกิจกรรมนักศึกษาทำงานใน สนนท. เพียงไม่กี่คนเท่านั้น ทำให้เกิดเป็นงานเสวนาครั้งใหญ่ของขบวนการนักศึกษาขึ้น โดยกลุ่มประชาคมจุฬาฯเพื่อประชาชน (CCP) ในวันที่ 7 กันยายน 2555 ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ชื่องานว่า “หมดจิตหมดใจจะใฝ่ฝัน ถึงทางตันขบวนการนักศึกษา?” เป็นกิจกรรมเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างนักกิจกรรมนักศึกษารุ่นเก่า รุ่นใหม่ และแวดวงนักกิจกรรมทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นเกี่ยวกับบทบาทและโครงสร้างของขบวนการนักศึกษา และ สนนท. ในขณะนั้น

ประเด็นวิเคราะห์ที่สำคัญ คือ สนนท. จะปรับโครงสร้างองค์กรและรูปแบบการเคลื่อนไหวอย่างไรเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยและสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไป ดังที่ อดิเทพ ไชยสิทธิ์ อดีตกรรมการบริหาร สนนท. ปี พ.ศ. 2553 ได้ตั้งคำถาม และแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว ว่า (เสวนา: หมดจิตหมดใจจะใฝ่ฝัน ถึงทางตันขบวนการนักศึกษา?, 2555)

> ต้องถามว่า สนนท. เป็นตัวแทนของอะไรในปัจจุบัน อาจจะบอกได้ว่า เป็นองค์กรตัวแทนของนักศึกษา ที่สนใจการเมืองเท่านั้น ที่มีการจัดสมัชชาประจำปี มีภาระหน้าที่ที่กำหนดตามธรรมนูญ ไม่ได้เป็นตัวแทนของนักศึกษา ประเทศไทยทั้งหมด ที่อยู่ทุกวันนี้ก็เหมือนอยู่เพื่อรักษาประวัติศาสตร์ที่เคยมีมา และคนทำงานก็ต้องเข้าใจตนเองถึงสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป และ มีโอกาสน้อยมากที่จะกลับไปเป็นสถานการณ์สมัยประวัติศาสตร์ได้อีกครั้ง เพราะในอดีต การที่นักศึกษา ออกมาแสดงพลัง เป็นเพราะกลุ่มภาคส่วนอื่นๆ มันไม่มีพื้นที่และถูกปิดกั้น ในขณะที่นักศึกษา สามารถออกมาได้ เพราะมีพื้นที่และโอกาสมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในปัจจุบันว่า ด้วยโครงสร้างที่ใหญ่และเทอะทะคล้ายกับพรรคคอมมิวนิสต์ และความหลากหลายของกลุ่มสมาชิกที่ลดลง ทำให้การทำงานไม่

คล่องตัวมากเท่าที่ควรจะเป็น และการนำก็มักจะอยู่ที่กลุ่มนักศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหงและสามจังหวัดภาคใต้เท่านั้น

สนนท. ไม่ควรคิดว่าตนเองเป็นองค์กรนำได้แล้ว แต่อาจจะเปลี่ยนชื่อและปรับโครงสร้าง เพื่อให้ร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มต่างๆ เป็นประเด็นเฉพาะและให้ทันสถานการณ์ วิธีนี้อาจจะทำให้องค์กรใหม่ๆ เข้ามาร่วมมากขึ้น ด้วยสถานการณ์ที่เข้มข้นมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปและข้อคิดเห็นที่เกิดขึ้นจากการเสวนาดังกล่าว กลับไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน สนนท. อย่างเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด หากแต่กลายเป็นจุดเริ่มต้นของบทบาทของ สนนท. ที่เลือนรางออกไปจากหน้าการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทย

2) บทสรุปของ สนนท. หมดยุคขององค์กรนักศึกษาแบบเก่า

"หมดยุคของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) แล้วหรือยัง" ดูจะเป็นคำถามที่บรรดานักกิจกรรมนักศึกษาเฝ้าถาม ก็เนื่องด้วยการไม่มีความกระตือรือร้น (Active) ทางการเมืองมาตั้งแต่ ช่วงก่อนการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 โดยแทบจะไม่มีแถลงการณ์หรือการเคลื่อนไหวใด ๆ ที่กระทำในนาม สนนท. หรือคนที่อ้างว่าเป็นสมาชิก สนนท. เลยในช่วงหลังการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 หากแต่มีเพียงการเริ่มต้นและความพยายามของบรรดานักกิจกรรมนักศึกษา ที่จะสร้างองค์กรกลางของขบวนการนักศึกษาขึ้นมาใหม่ อาทิ ศนปท. หรือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ที่พยายามตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นแกนกลางในการประสานงานของนักศึกษาในการเคลื่อนไหวต่อต้านการรัฐประหาร หรือแม้กระทั่ง ขบวนการประชาธิปไตยใหม่ หรือ NDM ก็มีลักษณะการรวมตัวเป็นแกนกลางของคนรุ่นใหม่เช่นกัน

แน่นอนว่าเรื่องราวของการหายไปของ สนนท. ย่อมมีที่มาที่ไป หนึ่งประเด็นในการวิเคราะห์เรื่องดังกล่าว คือ ปัญหาในเชิงองค์กรของ สนนท. ซึ่งเป็นตัวแทนขององค์กรขบวนการนักศึกษาไทย แบบดั้งเดิม ที่มีประวัติศาสตร์และมีชื่อเสียง ดังนั้น ความไม่พร้อมต่อการปรับตัวเข้ากับยุคสมัยของ สนนท. จึงถือเป็นปัญหาใหญ่ขององค์กรประวัติศาสตร์นี้

โครงสร้างองค์กรของ สนนท. ซึ่งถูกกำกับโดย ข้อบังคับสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2546 ที่กำหนดโครงสร้างตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ของสมาชิกอย่างตายตัว รวมทั้งกำหนดวิธีการได้มาซึ่งแนวทางการเคลื่อนไหว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องมติที่ประชุม การสมัชชาประจำปี เพื่อให้ได้มาซึ่งคณะกรรมการบริหารและเลขาธิการ สนนท. ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้มันมีปัญหาในตัวเอง คือ ในบางครั้งมันไม่สอดรับกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมา

1) สนนท. คือ องค์กรกลางที่มีอำนาจรวมศูนย์ หมายความว่า ข้อบังคับและวัฒนธรรมองค์กรของ สนนท. ที่ถูกมองว่าได้รับอิทธิพลมาจากความคิดแบบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั้น ให้อำนาจหน้าที่กับตำแหน่งเลขาธิการเป็นอย่างมาก เลขาธิการ สนนท. จึงไม่เพียงแต่เป็นฝ่ายบริหาร แต่ทำให้งานบางอย่างที่ขับเคลื่อนก็กลายเป็นแนวทางของเลขาธิการเอง กล่าวคือ เลขาธิการ สนนท. มีอิทธิพลสูงต่อการกำหนดประเด็นและทิศทางการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะที่เป็นการตอบสนองต่อสถานการณ์เฉพาะหน้า เช่น สถานการณ์ความรุนแรง สถานการณ์การทางการเมือง ก็เนื่องด้วย เลขาธิการ สนนท. มีความเป็นตัวแทนในการให้ความคิดเห็นต่อสถานการณ์ทางการเมืองต่อหน้าสื่อมวลชน ซึ่งทำให้ความคิดเห็นบางอย่างที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัวนั้นทรงพลังต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นอย่างมาก

2) การบริหารงานบุคคลของ สนนท. ค่อนข้างขึ้นอยู่กับตัวเลขาธิการ สนนท. ก็เนื่องด้วยความเป็นทีมทำงาน ซึ่งมักจะมีความสนใจในแนวทางเดียวทำหน้าที่เป็นทีมงานหลัก และมักเป็นสมาชิกที่เลขาธิการฯ ชักชวนเข้ามาร่วมทำงานขับเคลื่อน สนนท. ในประเด็นที่มีความสนใจร่วม เช่น ในปี พ.ศ. 2551 – 2552 เป็นรุ่นของ นายอฏีฟ โซะโก อดีตเลขาธิการ สนนท. ในขณะนั้น ที่มาจากเครือข่ายนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน (คพช.) ซึ่งเป็นกลุ่มนักศึกษาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีศูนย์กลางอยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ทำให้ในช่วงปีนั้น สนนท. ค่อนข้างให้ความสำคัญกับประเด็นความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก

3) การได้มาซึ่งเลขาธิการ สนนท. มาจากที่ประชุมสมัชชาใหญ่แต่ละปี ซึ่งทำให้ตำแหน่ง เลขาฯ นั้น ไม่ใช่ตัวแทนของสมาชิก สนนท. หากแต่เป็นตัวแทนของสมาชิกที่เข้าประชุมสมัชชาใหญ่ของ สนนท. เพราะการเลือกเลขาธิการ สนนท. องค์กรสมาชิกจะสามารถนำสมาชิกมาร่วมยกมือโหวตเลือก เลขาธิการ สนนท. คนใหม่ ซึ่งจะมาร่วมเท่าไหร่ก็ได้ หมายความว่าหากองค์กรใด หรือพรรคพวกใครมาประชุมเยอะ หรือเกณฑ์สมาชิกมาได้จำนวนมาก ก็มีสิทธิที่จะได้ตำแหน่งเป็นเลขาธิการค่อนข้างสูง ในขณะเดียวกันการจัดสมัชชาใหญ่ สนนท. ในปีถัดไป เพื่อเลือกคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ ก็ยังคงเป็นหน้าที่ของ เลขาธิการ สนนท. และกรรมการบริหารชุดเก่า ดังนั้นแล้ว หากเลขาธิการไม่ยอมจัดสมัชชาครั้งต่อไป จึงอาจทำให้ สนนท. ไม่มีการเปลี่ยนเลขาธิการได้ในเวลาต่อมา

เมื่อโครงสร้างองค์กรทำให้ตำแหน่งเลขาธิการมีความสำคัญและรวมศูนย์อำนาจในแง่การบริหาร หากเลขาธิการไม่มีประสิทธิภาพในการบริหาร และไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่การเคลื่อนไหวในแบบที่ทันสมัยได้ ประกอบกับการหวงอำนาจ ไม่ยอมจัดสมัชชาเพื่อส่งต่อตำแหน่งการบริหาร สนนท. สู่รุ่นต่อไป จึงอาจทำให้เกิดปัญหากับองค์กรขบวนการนักศึกษาที่เรียกว่า สนนท. นี้ได้ ดังที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2557 ที่ อนุธีร์ เดชเทวพร ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

ปัจจัยภายในขององค์กรมันไม่ยอมปรับตัว และมันปรับตัวไม่ได้ อย่างเช่น พี่ฟุ้ง เลขา สนนท. ตอนปี 57 ตอนขึ้นรับตำแหน่ง เลขาธิการ สนนท. ก็อายุ 30 แล้ว เขาคือคนรุ่นเก่าที่ใช้ Social Media ไม่เป็น และก็ไม่มีการสมัชชาใหม่ เนื่องจาก เลขา สนนท. ไม่มีการจัดสมัชชา มันเลยทำให้ สนนท. ตายแล้ว เขาคือคนที่ทำให้ สนนท. ตาย

เมื่อไพ่ตายของ สนนท. ก็คือการสมัชชาใหญ่ประจำปีเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งกรรมการบริหารชุดใหม่ ดังนั้น เมื่อไม่มีการสมัชชาใหญ่ สนนท. ภายหลังจากที่นายสุพัฒน์ อาษาศรี เลขาธิการ สนนท. ปี 2556 ดำรงตำแหน่งมาครบ 1 ปี จึงเท่ากับว่า สนนท. ที่เริ่มมีบทบาทลดลงอยู่แล้วในช่วงก่อนหน้า ได้ค่อย ๆ เลือนรางและหายไปจากหน้าสื่อและการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงหลังการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 จวบจนถึงปัจจุบัน

อีกเหตุผลที่ชื่อของ สนนท. หายไปจากการเคลื่อนไหว ส่วนหนึ่งอาจมาจากผลของการกดดันทางการเมืองในช่วงของการรัฐประหารเดือนพฤษภาคม 2557 ทำให้ไม่สามารถสมัชชาใหญ่ เพื่อเลือกกรรมการบริหารชุดใหม่ได้ แต่อีกมุมหนึ่งก็อาจเป็นเพราะกฎเกณฑ์ภายในที่ยึดติดกับโครงสร้างตำแหน่งและระเบียบวิธีปฏิบัติตามข้อบังคับของ สนนท. จนเกินไป ทำให้ไม่สามารถมีการสมัชชาและมีสมาชิกชุดใหม่หมุนเวียนเข้าไปทำงาน แต่กระนั้นประการสุดท้ายที่สำคัญมาก คงเป็นเพราะการก้าวขึ้นมามีบทบาทขององค์กรขบวนการนักศึกษาอื่น ๆ โดยเฉพาะในการเคลื่อนไหวต่อต้านการรัฐประหารหลังเดือนพฤษภาคม 2557 ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวในเชิงเครือข่ายโดยไม่ได้มี สนนท. เป็นองค์กรนำ ดังนั้น ตัวเลือกของการเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ ๆ โดยองค์กรและเครือข่ายใหม่ ๆ จึงน่าจะเป็นทางออกของขบวนการนักศึกษาที่เข้ามาทดแทนการเป็นองค์กรนำของ สนนท. ได้

4.2.3.2 การปรับบทบาทขององค์กรนักศึกษาอย่างเป็นทางการภายในมหาวิทยาลัย

1) การปรับบทบาททางการเมืองขององค์การนักศึกษา/สโมสรนักศึกษา กรณีศึกษา องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเมืองและการตีความ “ความเป็นการเมืองแบบใหม่” ในแบบฉบับที่ต่างไปจากเดิม จึงอาจสรุปเป็นแนวทางการตีความคำว่า “กิจกรรมทางการเมือง” อย่างกว้างที่สุด แสดงออกมาในรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างหลวม ๆ 3 ลักษณะของ อมธ. ในช่วงปี 2552 เป็นต้นมา ดังนี้

(1) การสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษาที่เคลื่อนไหวทางการเมือง จากผู้ปฏิบัติกลายมาเป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง กล่าวคือ เมื่อช่วงเวลาหนึ่งที่บทบาทของ อมธ. ทางด้าน

การเมืองเริ่มลดลง ได้ทำให้นักกิจกรรมที่สนใจทำงานด้านการเมืองไม่มีแรงผลักดันในการเข้าไปทำงานใน อมธ. เช่นกัน

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ นักกิจกรรมผู้ปฏิบัติงานใน อมธ. กลายเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจกิจกรรมทั่วไปมากกว่ากิจกรรมทางการเมือง โดยในช่วงปี พ.ศ. 2553 - 2554 นักกิจกรรมใน อมธ. ส่วนใหญ่ หากทำกิจกรรมมาตั้งแต่ปี 1 ก็มักจะเข้าโดยการรับสมัคร (Recruit) ให้เข้ามาทำกิจกรรมกีฬาเพื่อนใหม่ (Freshly Games) หากเป็นปีอื่น ๆ ที่มีศักยภาพ ก็มักจะถูกเชิญเข้ามาเป็นหัวหน้าฝ่ายหรือ Staff ในกิจกรรมรับเพื่อนใหม่ ซึ่งทั้งสองงานถือเป็นงานประเภทกิจกรรมประจำทั่วไป (Routuine) นอกจากกลุ่มเหล่านี้ก็จะเป็นนักกิจกรรมที่โดดเด่นในแต่ละคณะซึ่งพรรคนักศึกษาดึงเข้ามาเป็นหัวคะแนนในช่วงการเลือกตั้งแต่ละปีและทำหน้าที่เป็นทีมทำงานใน อมธ. รุ่นต่อไป ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้ผู้ที่สนใจทางด้านการเมืองเข้ามาทำกิจกรรมใน อมธ. น้อยลง หรือถ้าจะมี ก็จะเป็นคนที่เข้ามาสำหรับทีมงานด้านการเมืองโดยเฉพาะ เช่น ตำแหน่งอุปนายกฝ่ายกิจการภายนอก ในปี พ.ศ. 2552 และ 2553 ที่เริ่มเข้ามาทำงานใน อมธ. ในช่วงการเลือกตั้ง

อีกหนึ่งกรณีตัวอย่างสำหรับทรัพยากรบุคคลใน อมธ. ที่สนใจการเมืองก็คือนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ รหัส 53 หรือ นายปณิธาน พฤกษาเกษมสุข ลูกชายของนายสมยศ พฤกษาเกษมสุข อดีตบรรณาธิการนิตยสารที่ถูกจำคุกในคดี 112 โดยปณิธานเข้าไปเป็นนักกิจกรรมใน อมธ. ตั้งแต่ปี 1 เริ่มจากกิจกรรมกีฬาเพื่อนใหม่เหมือนดังเช่นนักกิจกรรมคนอื่น ๆ แต่ก็ยังมีความสนใจด้านการเมือง และมีการสร้างสรรค์และขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการเมืองใหม่ ๆ ใน อมธ. อาทิ งานเสวนาต่าง ๆ หรืองานสัปดาห์นิทรรศการการเมือง

ปณิธาน และนักกิจกรรมไม่กี่คนใน อมธ. เริ่มจุดประกายการจัดกิจกรรมทางการเมืองอีกครั้ง โดยเตรียมการจัดโครงการนิทรรศการการเมือง ซึ่งมีแนวคิดที่ต้องการให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มีชีวิตทางการเมืองมากขึ้น กระตุ้นให้นักศึกษาศูนย์รังสิตสนใจกิจกรรมทางการเมือง นอกจากนี้ คือต้องการให้กลุ่มกิจกรรมทางการเมืองในธรรมศาสตร์ได้มาร่วมกันสร้างเครือข่าย และพื้นที่แสดงออกทางการเมือง

ในขณะเดียวกัน งานสัปดาห์นิทรรศการการเมืองก็ไม่ได้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเวลา กว่า 20 ปีแล้ว จึงได้ขออนุมัติงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมดังกล่าวในช่วงต้นปี 2555 และประกาศรับสมัครนักกิจกรรมทางการเมืองให้เข้ามาทำกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ซึ่งมีนักศึกษาที่สนใจเข้ามาร่วมทำงานประมาณ 15 คน เช่น โรม หรือนายรังสิมันต์ นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ รหัส 54 นักกิจกรรมทางการเมืองที่มีบทบาทมากในช่วงหลังรัฐประหาร ซึ่งเริ่มทำกิจกรรมการเมืองเต็มตัวจากโครงการนี้ ดังเช่นที่ ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข (สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> นิทรรศการการเมือง เป้าหมายหลัก คือ หาทีม เป้าหมายเสริมคือการเปิดพื้นที่ในมหาวิทยาลัย มีใครบ้างที่สนใจ ตอนนั้น เหมือนเป็นการเริ่ม เป็นการลองดู เป็นการเอาทรัพยากรของ อมธ. มาช่วยทำ เช่นทำโปสเตอร์ ติดต่ออาจารย์ และก็ได้คนใหม่ๆมาทำ เป็นคติของผมก็คือ ต้องทำงาน และเกิดผลลัพธ์ และเทรนคนให้เห็นถึงศักยภาพว่าแต่ละคนทำอะไรได้บ้าง และคนก็จะมี Objective ของตัวเอง ตอนนั้นก็ได้สมาชิกเพิ่มขึ้น ของกลุ่ม LLTD คือ แม้ว่าคนจะน้อย แต่ก็พอจะคิดงานใหม่ ๆได้มากขึ้น

โครงการที่จัด มีทั้งการจัดแสดงนิทรรศการการเมืองที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต และแต่ละวันจะมีหัวข้อการเสวนาประจำวัน อาทิ “สู่ทุ่งรังสิตจากท่าพระจันทร์ วันเวลาไม่เปลี่ยนคน” “การรับฟังปัญหาจากชาวนา โดยกลุ่มสะพานสูง” การแสดงละครจากกลุ่มประกายไฟ งิ้วล้อการเมือง รวมถึงกิจกรรมโต้วาทีการเมืองซึ่งได้รับความสนใจมากจากนักศึกษา

สิ่งที่ทำให้เกิดโครงการนี้ขึ้น ถึงแม้จะใช้งบประมาณถึง 74,000 บาท ส่วนหนึ่งต้องยอมรับว่า เป็นเพราะความสัมพันธ์ภายในองค์กร อมธ. เอง ที่สนับสนุนให้กลุ่มของปณิธาน สามารถสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ได้ แต่อีกส่วนหนึ่งก็คงเป็นเพราะ อมธ. ไม่สามารถปฏิเสธพันธะเรื่องกิจกรรมทางการเมืองได้ การมีคนเข้ามาทำโครงการลักษณะนี้ จึงมีลักษณะเป็นหุ้นส่วนของกิจกรรมที่ทีมบริหาร อมธ. สามารถมีผลงานด้านการเมือง ในขณะที่กลุ่มของปณิธานก็ได้บรรลุความต้องการในการทำกิจกรรมทางการเมืองเช่นกัน เป็นสถานการณ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ร่วมกัน

จากนั้นเป็นต้นมา ก็กลายเป็นว่า คณะทำงานนิทรรศการเมืองในขณะนั้น หลายคนได้ไปทำกิจกรรมกับกลุ่ม LLTD ต่อ และเป็นนักกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญในขบวนการนักศึกษาในเวลาต่อมา รวมถึงมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางการเมืองร่วมกับ อมธ. ในอีกหลายงาน อาทิ นิทรรศการการเมืองปีต่อ ๆ มา การเคลื่อนไหวแก้ไข พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. .... ในปี พ.ศ. 2556 เป็นต้น

ด้วยบริบททางการเมืองภายนอกที่เปลี่ยนไป และบริบททางการเมืองภายในมหาวิทยาลัยที่เปลี่ยนแปลง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) และกลุ่มกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งในรูปแบบเป็นทางการ กลุ่มอิสระ และกลุ่มเฉพาะกิจ ทำให้จุดสนใจจากสื่อและบุคคลภายนอกไม่จำเป็นต้องรอแต่แถลงการณ์ของ อมธ. หรือสภานักศึกษาอีกต่อไป สถานการณ์ดังกล่าวถือเป็นทั้งข้อจำกัดและโอกาสทางการเมือง ที่ทำให้ อมธ. ต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้นำในการเคลื่อนไหวทางการเมือง

ดังเช่นในอดีต ไปสู่การมีบทบาทฐานะอื่น ๆ เช่น การเป็นหุ้นส่วน การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากร หรือแม้กระทั่งการเป็นตัวกลางประสานงานระหว่างมหาวิทยาลัย เป็นต้น

(2) แถลงการณ์ทางการเมือง ดูจะเป็นเพียงกิจกรรมทางการเมืองเพียงหนึ่งเดียว ที่ยังคงเอกลักษณ์ของความเป็น อมธ. ในทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่การก่อตั้ง อมธ. ในปี พ.ศ. 2516 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งแถลงการณ์ทางการเมืองนั้น ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการเคลื่อนไหวทางการเมือง จนอาจเรียกว่าเป็นการแสดงออกขั้นพื้นฐานหากจะมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา เนื่องจากแถลงการณ์นั้น ในบางครั้งก็ทำหน้าที่ในการเปิดพื้นที่หรือส่งต่อการเคลื่อนไหวให้กิจกรรมรูปแบบอื่น ๆ เช่น แถลงการณ์ล่ารายชื่อฯ เป็นต้น หรือในอีกกรณีแถลงการณ์ทางการเมืองนั้นก็มีความเป็นเหตุเป็นผลและสิ้นสุดในตัวเอง

กล่าวคือ แถลงการณ์ทางการเมืองมักจะประกอบด้วย การกล่าวถึงบริบททางการเมืองที่นักศึกษามองเห็น ส่วนของการวิเคราะห์ความเป็นมาและความเป็นไปที่จะเกิดขึ้น รวมถึงข้อสรุปในการวิเคราะห์บริบททางการเมืองเหล่านั้น ในขณะเดียวกัน ก็ยังคงประกอบด้วยข้อเรียกร้องต่อสังคม รัฐบาล หรือมหาวิทยาลัย ในการแสดงความต้องการบางอย่างอย่างมีนัยยะสำคัญ

เหตุผลที่แถลงการณ์ทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา หรือองค์กรนักศึกษา มีความสำคัญในอดีต น่าจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ความเชื่อมั่นต่อขบวนการนักศึกษาในอดีตในการทำหน้าที่ชี้นำสังคม (Historical) โดยเฉพาะองค์กรที่มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์อย่าง สนนท. หรือ อมธ. ส่วนที่สองคงเป็นเพราะแถลงการณ์นั้น มีลักษณะที่เป็นทางการ (Officially) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นแถลงการณ์จากองค์กรที่ได้รับเลือกตั้งจากนักศึกษา องค์กรเหล่านี้จะมีความเป็นตัวแทนของนักศึกษาเพิ่มขึ้นมาทันที ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดอำนาจหน้าที่ (Authority) และความชอบธรรม (Legitimacy) ที่จะแสดงออกซึ่งความคิดของนักศึกษา และสามเพราะไม่มีทุกคนหรือทุกองค์กรจะสามารถเข้าถึงการเผยแพร่ความคิดผ่านสื่อมวลชนได้โดยง่าย เหตุผลสองส่วนแรกจึงเป็นที่มาให้สื่อมวลชนในอดีตให้ความสำคัญกับการเผยแพร่แถลงการณ์ทางการเมืองขององค์กรกลางนักศึกษา

ดังนั้นแล้ว เมื่อเหตุผลสามข้อ ทั้งในมุมประวัติศาสตร์ ความเป็นทางการ และสื่อมวลชน นั้น ทำให้แถลงการณ์ทางการเมืองในอดีตมีความสำคัญ แต่กระนั้นเมื่อบริบทของทั้ง 3 ข้อเปลี่ยน แถลงการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน จึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลงทั้งในแง่การถอยห่างจากความเชื่อมโยงกับขบวนการนักศึกษาในอดีต และสื่อใหม่ หรือสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้ามาแทนที่สื่อมวลชน ประเภทหนังสือพิมพ์ การตีพิมพ์จึงไม่มีความสำคัญอีกต่อไป

เพราะฉะนั้น จึงแปลว่า ขบวนการนักศึกษาอาจไม่จำเป็นต้องอาศัยความเป็นทางการและอำนาจหน้าที่ (Authority) ขององค์กรในการเผยแพร่ความคิดและท่าทีทางการเมืองอีกต่อไป หากแต่ทุกคนหรือทุกกลุ่มก็สามารถจะออกแถลงการณ์หรือแสดงท่าทีทางการเมืองได้เองแล้ว แถลงการณ์ของ สนนท. หรือ อมธ. จึงถูกลดความสำคัญลงกลายเป็นเพียงเครื่องมือพื้นฐานเท่านั้น ซึ่งไม่ได้การันตีผลลัพธ์หรือผลกระทบ (Effect) จากข้อเรียกร้องแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นเพียงเครื่องมือขั้นพื้นฐานในการเคลื่อนไหวทางการเมือง แต่ก็ยังต้องถือว่า อมธ. ยังคงมีอำนาจหน้าที่ ในการออกแถลงการณ์ทางการเมืองอยู่ แต่จะส่งผลกระทบอย่างไรหรือมีความชอบธรรรม (Legitimacy) แค่ไหนนั้น ก็ขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง เนื้อหาข้อเรียกร้อง เหตุผลของแถลงการณ์ และผู้ให้ความชอบธรรมด้วย โดยใน 3 กระบวนการแรกนั้น ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับผู้ร่างแถลงการณ์ฉบับนั้น และบริบททางการเมืองขณะนั้นว่าชัดเจนเพียงไร ส่วนกระบวนการสุดท้าย ในการหาผู้ให้ความชอบธรรม คงไม่ใช่สิ่งใดนอกเสียจากการขอความร่วมมือองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ มาร่วมลงชื่อหรือแถลงการณ์ร่วมกับองค์กรทั้งจากภายในมหาวิทยาลัยเดียวกัน หรือแม้กระทั่งการพยายามจะมีแถลงการณ์ร่วมกับองค์กรนักศึกษาของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ด้วย

เนื้อหาของแถลงการณ์นั้น อมธ. มักจะมีแนวทางในช่วงบริบทของความขัดแย้งทางการเมืองนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เป็นต้นมา ในลักษณะการเป็นองค์กรกลางของนักศึกษาซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของนักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัย ไม่ใช่ตัวแทนของนักศึกษากลุ่มหนึ่งกลุ่มใด จึงต้องพยายามเป็นกลางทางการเมืองให้มากที่สุด เพื่อไม่ให้นักศึกษาเข้าไปอยู่ในวงของความขัดแย้งเสียเอง ดังนั้น จึงมักมีคำวิพากษ์วิจารณ์อยู่บ่อยครั้งต่อแถลงการณ์ อมธ. ในช่วงปี พ.ศ. 2552 – 2553 ว่า เป็นแถงการณ์ที่บอบบางและไม่ได้ชี้นำอะไรสังคมเลย

ทั้งนี้ ข้อสังเกตจากการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของแถลงการณ์ อมธ. ในระยะหลัง โดยเฉพาะ ในช่วงปี พ.ศ. 2556 – 2557 ที่ดูเหมือนจะมีความชัดเจนในเนื้อหามากขึ้น พร้อมทั้งข้อเรียกร้องที่เด็ดขาด เช่น แถลงการณ์ อมธ. ต่อกรณี พ.ร.บ.นิรโทษกรรม เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556 ซึ่งออกร่วมกับสภานักศึกษา โดยมีเนื้อหาที่มีประเด็นมากกว่าการแสดงท่าทีต่อต้านคอรัปชั่นอย่างที่หน่วยงานอื่น ๆ ให้ความสนใจกัน แต่เป็นการมีข้อเสนอให้นิรโทษกรรมแต่เฉพาะบรรดาการกระทำของประชาชนอันเนื่องมาจากการชุมนุมทางการเมืองหรือการแสดงออกทางการเมือง ซึ่งมีน้อยกลุ่มนักที่เคลื่อนไหวถึงประเด็นนี้ในขณะนั้น

นอกจากนี้ เมื่อทำการวิเคราะห์เนื้อหาและการออกแถลงการณ์ในแต่ละฉบับ จะพบว่า เนื้อหาของแถลงการณ์นั้น มีความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับสามส่วน คือ นายก อมธ. คณะกรรมการบริหาร (ทีมงาน) และคนร่างแถลงการณ์ ซึ่งหากปีไหน นายก อมธ. มีความกล้าที่จะ

เคลื่อนไหวทางการเมืองมาก ก็ทำให้คณะกรรมการบริหารมีโอกาสที่จะคิดอย่างเป็นอิสระมากขึ้น และทำให้คนร่างแถลงการณ์สามารถเขียนแถลงการณ์ที่มีเนื้อหาชัดเจนได้มากขึ้นด้วย นอกจากนี้ เมื่อวิเคราะห์ให้ลึกลงไป จึงทำให้ทราบว่า ทีมงานที่ร่างแถลงการณ์ทางการเมืองให้ อมธ. ในปี พ.ศ. 2556 – 2557 นั้น อันที่จริงแล้ว ส่วนหนึ่งก็เป็นนักกิจกรรมกลุ่ม LLTD ที่มีความสัมพันธ์กับ อมธ. ในแง่ของการทำกิจกรรมสัปดาห์นิทรรศการการเมืองร่วมกัน นั่นเอง

(3) การเคลื่อนไหวด้านสิทธิสวัสดิการนักศึกษา ได้กลายเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ นักกิจกรรมใน อมธ. ให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับการปฏิบัติมาก ด้วยเหตุผล 2 ประการ

หนึ่ง คือ การทำให้นักศึกษาสนใจการเมืองจากภายในสู่ภายนอก กล่าวคือ ตีความทางการเมืองให้ขยายไปสู่พื้นที่การเมืองในมหาวิทยาลัย จำเป็นต้องแก้ปัญหาความขาดแคลนจิตสำนึกในการสนใจกิจกรรมทางการเมืองเสียก่อน หลายครั้งที่การจัดเสวนาหรือกิจกรรมทางการเมืองไม่ได้รับความสนใจจากนักศึกษา ทำให้เกิดแนวคิดหนึ่งว่า การจะทำให้นักศึกษาสนใจการเมือง จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องให้นักศึกษารู้สึกว่าการเมืองอยู่ในชีวิตของเขา ตื่นตัวในการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของตัวเอง และนำไปสู่การเคลื่อนไหวภายนอกมหาวิทยาลัยในภายหลัง ซึ่งประเด็นดังกล่าวยิ่งชัดเจนเมื่อเรากล่าวถึง การเรียกร้องเรื่องการจัดการหอพักนักศึกษา การคัดค้านการปรับขึ้นค่าเทอม การคัดค้านโรงอาหารของ CP ไปจนถึงการต่อสู้คัดค้านการแปรรูปมหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ หรือ ม.นอกระบบ

หากจะยกตัวอย่างในประเด็นนี้ ครั้งหนึ่ง เมื่อราวปลายปีการศึกษา 2552 มีการเคลื่อนไหวประท้วงการดำเนินการของสำนักงานทรัพย์สินมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ [11] ในประเด็นเรื่องหอพักนักศึกษา โดยมีชนวนเหตุจากหลากปัจจัย ซึ่งต้องเข้าใจก่อนว่า สำนักงานทรัพย์สินฯ ถือเป็นหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีลักษณะไม่ใช่ส่วนราชการ แต่เป็นการจัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้บริหารจัดการ รวมถึงจัดเก็บรายได้ของทรัพย์สินอันเกิดการสร้างในช่วงกีฬาเอเชี่ยนเกมส์ ปี พ.ศ. 2541 โดยเฉพาะ ซึ่งรัฐบาลได้ส่งมอบให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้ดูแล มีทรัพย์สินหลัก ๆ คือ หอพักนักศึกษา และบรรดาสนามกีฬา โรงยิมต่าง ๆ

มูลเหตุของการเรียกร้องเรื่องดังกล่าว เกิดการบริหารจัดการทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ค่อยเป็นที่พอใจของนักศึกษา กล่าวคือ มีปัญหาเช่นหอพักนักศึกษาของมหาวิทยาลัยไม่เพียงพอต่อความต้องการ มีราคาแพงเมื่อเทียบกับหอพักของเอกชน มิหนำซ้ำการ

---

[11] ต่อมาเปลี่ยนชื่อและโครงสร้างเป็น สำนักงานบริหารทรัพย์สินและกีฬา โดยยุบรวมกับศูนย์กีฬามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปรับปรุงหอพักยังมีการเรียกเก็บค่าเข้าพักเพิ่มในราคาที่ไม่เหมาะสมกับการปรับปรุง และยังมีประเด็นเรื่องการสร้างหอพักกึ่งเอกชนโดยสำนักงานทรัพย์สินมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ชื่อ “TU Dome” ซึ่งเกิดปัญหาผู้รับเหมาทิ้งงานและหอพักสร้างเสร็จไม่ตรงตามกำหนด แต่ยังคงเปิดให้นักศึกษาเข้าไปจองห้องพักแม้ว่าจะสร้างเสร็จไม่สมบูรณ์ เป็นต้น รวมไปถึง การไล่นักศึกษาออกจากหอพักในช่วงระหว่างการสอบปลายภาคของภาคเรียนที่ 2/2552 เพื่อให้นักกีฬาที่มาแข่งขันกีฬาแม่โดมเกมส์เข้าพัก และการจับสลากนักศึกษาที่มีสิทธิอยู่ในหอพักฯ ต่อในปีการศึกษาถัดไป

การเรียกร้องครั้งนั้น นำโดยสภานักศึกษาฯ คณะกรรมการหอพักนักศึกษา (กพน.) และ อมธ. ตั้งเวทีพบเด็กหอพบอธิการบดีที่ลานหน้าโรงอาหารกลาง ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2553 โดยมีผู้บริหารมหาวิทยาลัย เข้าร่วมชี้แจงประเด็น ได้แก่ อธิการบดี รองอธิการฝ่ายการนักศึกษา ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายทรัพย์สิน รวมถึงผู้จัดการสำนักงานจัดการทรัพย์สิน มธ. โดยได้รับความสนใจจากนักศึกษาถึงประมาณ 500 คน (คณะกรรมการหอพักนักศึกษา, 2553) มีการปราศรัยโดยนักศึกษา ไปจนถึงการซักถามโดยนักศึกษาที่ถือว่าดุเดือดมาก ถึงกับมีผู้บันทึกกรณีดังกล่าวว่า ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมีการอภิปรายตอบโต้นักศึกษาอย่างดุเดือดเช่นกัน

เป็นที่น่าสนใจว่านักศึกษาที่สนใจร่วมกิจกรรมในครั้งนั้นถือว่าเป็นตัวเลขที่สูงมากเมื่อเทียบกับกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ จึงอาจเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ประการหนึ่งว่านักศึกษามีแนวโน้มจะสนใจเรื่องใกล้ตัว เรื่องที่พวกเขาได้รับความเดือดร้อนมากกว่า เรื่องการเมืองที่ห่างออกไป และนอกจากนี้ การประท้วงและวิวาทะระหว่างนักศึกษากับอาจารย์ที่เกิดขึ้นยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพของนักศึกษาที่อยู่เหนือพันธนาการของระบบอาวุโสของอาจารย์และอิทธิพลของผู้บริหาร หรือมิเช่นนั้น ก็คือความสัมพันธ์ในรูปแบบผู้ให้บริการ-ผู้รับบริการ ตามหลักบริการสาธารณะ ไปจนถึงความสัมพันธ์แบบผู้ผลิตกับลูกค้า ตามรูปแบบของการแปรรูปมหาวิทยาลัยไปเป็นเอกชน

เหตุผลข้อที่สอง สำหรับการปรับตัวไปเคลื่อนไหวในด้านสิทธิสวัสดิการนักศึกษา ก็คือการทำหน้าที่ในฐานะตัวแทนของนักศึกษาที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา โดยในประเด็นนี้จำเป็นต้องอธิบายบริบทของการเลือกตั้งภายในมหาวิทยาลัย และการแข่งขันของพรรคนักศึกษาเพิ่มเติม ดังนี้

ประเด็นเรื่องบทบาทหน้าที่ของ อมธ. ในระยะหลังที่ไม่มีผลงานที่ชัดเจนในการเคลื่อนไหวทางการเมือง หรือกิจกรรมที่โดดเด่น ประกอบกับงานที่เป็นลักษณะงานประจำ และงานเดิม ๆ เช่น งานกีฬาเพื่อนใหม่ (Freshly Games) งานรับเพื่อนใหม่ งานกิจกรรมประจำ (Event) อื่น ๆ ถูกให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก จนทำให้ถูกมองว่าไม่มีผลงานในเชิงนโยบายที่เป็นชิ้นเป็นอันและสร้างความเปลี่ยนแปลงในธรรมศาสตร์ การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร อมธ. จึงไม่ค่อย

ได้รับความสนใจ และเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ พรรคธรรมเพื่อโดม แพ้การเลือกตั้งในปี 2551 และมีพรรคเคียงโดมเข้ามาบริหารงานต่อในปีการศึกษา 2551

ในปลายปีการศึกษา 2551 ประเด็นเชิงนโยบายได้ถูกหยิบยกมาพูดถึงอีกครั้ง เพื่อพยายามหาจุดสนใจให้กับ อมธ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสิ่งที่เรียกว่าประชานิยมกำลังเป็นที่พูดถึงในสังคมการเมือง สังคมธรรมศาสตร์ก็ต้องการความเป็นประชานิยมในแง่นโยบายสวัสดิการของนักศึกษาเช่นกัน ดังที่ ชัยวุฒิ ตันไชย อธิบายไว้ว่า “เรามาทำเรื่องการเมืองภายในมหาวิทยาลัย ก็คือเรื่องสิทธิสวัสดิการนักศึกษา เพราะการเลือกตั้งมันสู้กันด้วยนโยบายเพื่อนักศึกษา” (ชัยวุฒิ ตันไชย, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2559)

แม้ว่าการเคลื่อนไหวด้านสิทธิสวัสดิการนักศึกษาจะเป็นเรื่องขายฝันและประชานิยม แต่ก็ยังคงเป็นภาพสะท้อนที่เห็นผลลัพธ์ได้ชัดเจน และตรงกับความต้องการของนักศึกษาส่วนหนึ่ง และถึงแม้ว่าการเป็น อมธ. จะทำได้เพียงเป็นเสียงสะท้อนจากนักศึกษาถึงผู้บริหารมหาวิทยาลัย เพื่อดึงดันหรือเรียกร้องให้มีสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับนักศึกษา แต่นโยบายบางอย่างก็ถูกส่งต่อและเห็นผลลัพธ์อย่างชัดเจนในปีต่อ ๆ มา เช่น ประเด็นเรื่องการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของหอพัก TU-dome เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบาทของ อมธ. จะดูให้ความสนใจกับปัญหาสิทธิสวัสดิการนักศึกษามากขึ้น ในระยะหนึ่ง แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า นั่นคือการตอบสนองต่อการเมืองภายในมหาวิทยาลัย ที่แข่งขันกันด้วยนโยบายและผลงานที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักศึกษา เพราะฉะนั้นแล้ว ในเมื่อการเมืองของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไม่ได้มีแค่องค์การนักศึกษาเพียงอย่างเดียว การปรับบทบาทของสภานักศึกษาจึงถูกนำมาเป็นตัวแปรในการแข่งขันเชิงนโยบายและผลงานนี้เช่นกัน

2) การเมืองภายในมหาวิทยาลัยส่งผลต่อกิจกรรมทางการเมืองขององค์กรนักศึกษา กรณีศึกษา บทบาทที่เพิ่มขึ้นของสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเมืองและบทบาทการเคลื่อนไหวของนักศึกษา แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเกิดจากสถานการณ์ทางการเมืองภายนอกที่เอื้อต่อโอกาสในการเคลื่อนไหว แต่อีกส่วนหนึ่งก็ยังคงต้องวิเคราะห์จากการเมืองภายในมหาวิทยาลัยที่ผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนขึ้นเช่นกัน เพราะสถานการณ์ของการมีคู่แข่งในการช่วงชิงบทบาททางการเมืองและสังคมขององค์กรนักศึกษา ทำให้แต่ละองค์กรต้องมีการแสดงตัวตน ผลงาน และความคิดที่ทันต่อสถานการณ์อยู่เสมอ

กรณีของสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งแต่เดิม ช่วงก่อนปี 2553 ค่อนข้างจะมีบทบาทขององค์กรที่ไม่ตื่นตัว (Passive) กล่าวคือ เน้นการทำงานประจำปีตามวงรอบของระเบียบข้อบังคับว่าด้วยกิจกรรมนักศึกษา โดยเฉพาะการพิจารณากลั่นกรองงบประมาณจาก อมธ. อีกชั้นหนึ่ง ในฐานะฝ่ายตรวจสอบ ซึ่งในช่วงระหว่างนั้น งานด้านการเป็นกระบอกเสียงให้นักศึกษายังไม่มีผลงานที่ชัดเจน

จนกระทั่งการเข้ามามีบทบาทของสภานักศึกษา ที่มีตัวบ่งชี้ของการเปลี่ยนแปลง คือ จำนวนการออกแถลงการณ์ทางการเมือง และประเด็นการเรียกร้องสิทธิสวัสดิการนักศึกษาที่เพิ่มขึ้น รวมถึงการปรากฏตัวต่อสื่อมวลชน ทั้งในแง่ของตัวบุคคลและข่าวจากแถลงการณ์ ที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนี้ ส่วนแรกเกิดจากปัจจัย การเมืองของกิจกรรมนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย ในการแข่งขันเชิงนโยบายและผลงานดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่วนที่สองที่ตามมา คือ ปัจจัยภายในองค์กร ในเรื่องของทรัพยากรบุคคลที่มีความกระตือรือร้น (Active) ต่อการทำกิจกรรมมากขึ้น และส่วนที่สาม คือ สถานการณ์ทางการเมืองภายนอก และการเปลี่ยนผ่านไปสู่มหาวิทยาลัยนอกระบบ ที่เอื้อต่อการมีประเด็นให้นักศึกษาต้องแสดงออก (Take Action) ดังที่ เจนวิทย์ อดีตสภาชิกสภานักศึกษา มธ. ปี พ.ศ. 2555 – 2556 ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า (เจนวิทย์ เชื้อสาวะถี, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2559)

> นั่นคือการเปลี่ยนแปลงของสภา เราได้คนคุณภาพมากขึ้น และเราหาเสียงกันแบบคนจะมาเป็นรัฐบาล (เหมือน อมธ.) และ บังเอิญบริบททางการเมืองมันเอื้อให้เราต้องให้ความเห็น ต้อง Take action ต้องมีส่วนร่วมกับบริบทข้างนอกของมหาวิทยาลัย ในส่วนนี้มันเลยทำให้เห็นบทบาทของสภามากขึ้น

เพื่อวิเคราะห์บริบทของความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นเหตุเป็นผล จึงอาจสามารถ อธิบายได้ แยกเป็นรายละเอียดได้ ดังนี้

(1) ปัจจัยการเมืองของนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย โดยที่นักศึกษาส่วนหนึ่งอยากทำกิจกรรมการเมืองในองค์การนักศึกษามากกว่าจะแค่ทำกิจกรรมในกลุ่มกิจกรรมธรรมดา เนื่องจากองค์กรเหล่านี้มีทรัพยากรให้พวกเขาหยิบใช้ในการทำกิจกรรมทางการเมืองมากกว่า องค์กรเหล่านี้เป็นที่รู้จักและมีความชอบธรรมบางอย่างในการเป็นกระบอกเสียงให้พวกเขาเคลื่อนไหวหรือทำตามอุดมการณ์ความคิดได้ง่ายขึ้น และสาม องค์กรเหล่านี้มีตำแหน่งแห่งที่ให้พวกเขาเอาไว้สร้างชื่อเสียงให้กับตนเองได้ในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ ตรรกะเบื้องต้นเหล่านี้ อาจไม่ได้เหมารวมไปถึงนักกิจกรรมบางกลุ่มที่เพียงแค่ต้องการจะใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรม หรือเพียงแค่มาทำกิจกรรมตามเพื่อน หรือแรงขับเคลื่อนด้านอื่น ๆ

ดังนั้นแล้ว เมื่อพิจารณาจากตรรกะดังกล่าว เราจึงเห็นความสำคัญของ อมธ. และสภานักศึกษา ที่ทำให้นักกิจกรรมนักศึกษาหมายปองในการเข้าไปมีตำแหน่งแห่งที่ในนั้น แต่ทว่าการคัดกรองคนเข้าไปทำกิจกรรมในสององค์กรนี้ก็มีความแตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง เนื่องจากระบบการเลือกตั้งและพรรคการเมืองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีความสำคัญต่อนักกิจกรรมกลุ่มดังกล่าว ดังนี้

การเลือกตั้ง อมธ. นั้น เดิมทีในช่วงปีการศึกษา 2549 – 2554 ระเบียบข้อบังคับว่าด้วยกิจกรรมนักศึกษา พ.ศ. 2522 ได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งเป็น "คณะกรรมการบริหาร อมธ." โดยเลือกเป็นพรรค แบบเหมาทั้งพรรค รวมคะแนนทั้งศูนย์รังสิตและท่าพระจันทร์ และกาเลือกได้เพียงเบอร์เดียว (Simple Majority Election) เช่น พรรคธรรมเพื่อโดมเบอร์ 1 พรรคเคียงโดม เบอร์ 2 เป็นต้น โดยในช่วงเวลาดังกล่าว มีพรรคที่เป็นคู่แข่งกันมาเพียง 2 พรรค คือ พรรคธรรมเพื่อโดม และพรรคเคียงโดม จนกระทั่งปีการศึกษา 2555 ก็เริ่มมีการเปลี่ยนระบบการเลือกตั้ง เป็นการเลือกตั้ง "นายก อมธ." เพียงคนเดียว โดยไม่จำเป็นว่าต้องสังกัดพรรคใด และเป็นการเลือกแบบเรียงลำดับความชอบ (Absolute Majority Election) ขณะที่ตำแหน่งอุปนายก อมธ. ท่าพระจันทร์ จะเลือกตั้งแยกไปอีกคน แต่ทว่าระบบดังกล่าว ท้ายที่สุดแล้ว ในทางปฏิบัติก็ยังคงอยู่ภายใต้การครอบงำโดยพรรคนักศึกษา ซึ่งมีพรรคที่ชนะตลอดทุกการเลือกตั้ง ตั้งแต่ปี 2544 เพียงพรรคเดียว คือ พรรคธรรมเพื่อโดม ยกเว้นปี 2551 เพียงปีเดียวที่ผู้ชนะการเลือกตั้งมาจากพรรคเคียงโดม

การเลือกตั้งสมาชิกสภานักศึกษา เดิมทีแบ่งการเลือกสมาชิกออกเป็น 2 ประเภท (1) ประเภทที่มาจากพรรค และ (2) ประเภทที่มาจากตัวแทนคณะ ซึ่งประเภทหลังนี้มักจะไม่ค่อยมีการแข่งขันในการเลือกตั้งนี้เท่าไหร่ จนอาจได้สมาชิกที่ไม่ได้กระตือรือร้น ในการทำงานมากนัก จนกระทั่งมีการเปลี่ยนระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาฯ ในปี 2554 ที่เปลี่ยนไปเป็นระบบเลือกเป็นพรรคแบบสัดส่วน (Party List) โดยรวมคะแนนจากทุกศูนย์มาจัดสรรที่นั่งให้กับสมาชิกของแต่ละพรรค และต่อมาก็ได้เปลี่ยนเป็นระบบสัดส่วน (Party List) แบบแบ่งเป็นศูนย์รังสิต 50 ที่นั่ง ท่าพระจันทร์ 30 ที่นั่ง และลำปาง 20 ที่นั่ง

การเปลี่ยนแปลงระบบการเลือกตั้งที่เกิดขึ้น ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับองค์กรของนักศึกษามาก กล่าวคือ ระบบสัดส่วนได้ทำให้ระบบพรรคการเมืองนักศึกษามีบทบาทขึ้น ประกอบกับมีนักศึกษาอยากก้าวเข้าสู่การเลือกตั้งสภานักศึกษามากขึ้น เนื่องจากโอกาสของระบบการเลือกตั้งที่เปิดโอกาสให้พวกเขาได้เข้าไปทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาคณะทางสังคมศาสตร์ที่สนใจเรื่องการเมือง ดังที่ เจนวิทย์ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า (เจนวิทย์ เชื้อสาวะถี, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2559)

> การเปลี่ยนจากระบบตัวแทนเป็นระบบสัดส่วน เพราะ เครือข่ายมันเยอะขึ้น คือ ตัวแทนพรรคต่าง ๆ ที่หาเสียงกัน พอสภาพที่แต่ละพรรคมีหลายคณะมารวมกัน แต่ละพรรคก็มีเครือข่ายของตัวเอง และผมเข้าใจว่านี่คือการดึงดูดคนมาใช้เสียง ถ้าระบบเลือกตั้งเปลี่ยนแบบนั้น แปลว่าระบบมันจริงจังขึ้น

ดังนั้น เราจึงเห็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในการเลือกตั้งสภานักศึกษาปีการศึกษา 2554 ที่มีพรรคการเมืองนักศึกษาเกิดขึ้นจำนวนมาก การหาเสียงมีสีสันในรอบหลายปี มีการตั้งชื่อพรรค/ป้ายหาเสียงที่เสียดสีล้อเลียนพรรคการเมืองในแวดวงการเมืองไทย เช่น มีการตั้งพรรคคอนเซอร์เวทีฟ ที่มีป้ายหาเสียงสีฟ้าคล้ายกับป้ายหาเสียงของพรรคประชาธิปัตย์ พรรคเพื่อไทยเพื่อธรรม ที่มีป้ายหาเสียงสีแดงคล้ายกับพรรคเพื่อไทย พร้อมสโลแกน “นอมินีของนักศึกษา” หรือแม้กระทั่งพรรครักษ์โดม ที่ชูสโลแกน “ผมขอเป็นฝ่ายค้าน” คล้ายกับการหาเสียงของคุณชูวิทย์ เป็นต้น ในขณะที่การเลือกตั้งนายก อมธ. ที่ค่อนข้างได้ผู้ชนะอย่างผูกขาด แทบจะไม่เปิดโอกาสให้นักศึกษาภายนอกก้าวเข้าสู่ตำแหน่งบริหารได้เลย หากไม่ได้เป็นการทาบทามจากพรรคใหญ่

ประการที่สอง ปัจจัยด้านบุคลากรภายในองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยต่อเนื่องจากการเปลี่ยนระบบการเลือกตั้ง ที่สร้างให้เกิดการแข่งขันทั้งด้านการผลิตนโยบายและด้านความสามารถของผู้แข่งขัน จึงไม่น่าแปลกใจหากสภานักศึกษาในยุคใหม่ จะทำให้ได้คนที่มีความสามารถเข้าไปทำงานเป็นจำนวนที่มากขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือ เมื่อสภานักศึกษาเริ่มมีบทบาทในพื้นที่การเมือง/กิจกรรมในมหาวิทยาลัย บรรดานักกิจกรรมนักศึกษาที่ต้องการจะแสวงหาตัวตนในพื้นที่กิจกรรมที่กว้างขวางขึ้น หรือต้องการทำกิจกรรมบางอย่าง เพื่อบรรลุอุดมการณ์ความตั้งใจของตัวเองหรือกลุ่ม องค์กรใหม่ที่กำลังเติบโตนี้ จึงเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่พร้อมด้วยทรัพยากรซึ่งทำให้พวกเขาสามารถบรรลุความต้องการเหล่านั้นได้ นอกเหนือจากการเข้าไปเป็น อมธ. ดังที่ เจนวิทย์ แสดงความคิดเห็นว่า (เจนวิทย์ เชื้อสาวะถี, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2559)

> ผมมีความรู้สึกว่า เราสู้กับ อมธ. ไม่ได้เราจะไปสู้ทำไม เราก็มาตั้งพรรคในสภาเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ ซึ่งในกระบวนการนี้ ผมคิดว่ามันได้คนเก่ง ๆ เข้ามาในสภาเยอะขึ้น โดยเฉพาะรุ่นพี่เอก พี่กอล์ฟ รุ่นประธานตั้งแต่พี่นัท เป็นต้นมา นั่นคือการเปลี่ยนแปลงของสภา เราได้คนคุณภาพมากขึ้น และเราหาเสียงกันแบบคนจะมาเป็นรัฐบาล (เหมือน อมธ.) และ บังเอิญบริบททางการเมืองมันเอื้อให้เราต้องให้ความเห็น ต้อง Take action ต้องมีส่วนร่วมกับบริบทข้างนอกของมหาวิทยาลัย ในส่วนนี้มันเลยทำให้เห็นบทบาทของสภามากขึ้น

กล่าวอย่างถึงที่สุด สภานักศึกษาที่กำลังเติบโตขึ้นนั้น ไม่ได้เล่นเพียงบทของฝ่ายตรวจสอบที่ทำงานประจำอีกต่อไป หากแต่ทรัพยากรบุคคลที่เข้าไปทำงานนั้น กลับพร้อมจะเล่นทุกบทบาท/ทุกกิจกรรม ที่จะทำให้พวกเขาสามารถบรรลุความต้องการข้างต้นได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า พวกเขาไม่ได้ต้องการที่จะเข้าไปตรวจสอบใคร หากแต่พวกเขาต้องการจะเข้าไปเรียกร้อง ไปจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย รวมถึงไปสร้างบทบาทและความคิดเห็นทางการเมืองที่สามารถส่งต่อออกไปสู่พื้นที่สาธารณะได้มากขึ้น ซึ่งองค์กรดังกล่าวมีสิ่งที่ตอบโจทย์พวกเขาอย่างครบถ้วน ทั้งในแง่ของทรัพยากรสถานที่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และความชอบธรรมจากการเป็นตัวแทนนักศึกษาส่วนหนึ่ง ดังนั้น สภานักศึกษาในห้วงเวลาดังกล่าว จึงมียอดเบิกจ่ายงบประมาณกิจกรรมนักศึกษา ในส่วนของกิจกรรมที่จัดขึ้นเอง เป็นจำนวนมากกว่าปีที่ผ่าน ๆ มา

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคงเป็นที่ถกเถียง คงเป็นเรื่องของบทบาทหน้าที่ที่คาบเกี่ยวกันระหว่าง อมธ. กับสภานักศึกษา โดยเฉพาะในทางกฎหมาย (ระเบียบข้อบังคับว่าด้วยกิจกรรมนักศึกษา) ที่ยังคงหมายหมั้นให้สภานักศึกษานั้น ทำหน้าที่ตรวจสอบ มากกว่าจะเป็นผู้จัดกิจกรรมเสียเอง ดังที่ เจนวิทย์ อธิบายว่า (เจนวิทย์ เชื้อสาวะถี, สัมภาษณ์, 19 กันยายน 2559)

> เราได้เห็นภาพอย่างหนึ่ง คือ หน้าที่มันขยายออกไป เกือบจะมีบางช่วงที่เราเหลื่อมจะเป็น อมธ. ด้วยซ้ำ บางโครงการมันคือหน้าที่ อมธ. แต่เราก็อยากเท่าเทียมและก็อยากแข่งขันว่านี่คือ อมธ. ผมมีความรู้สึกว่า หน้าที่ที่เราเข้ามาในสภา มีคนอยากทำโน่นทำนี่มากขึ้น เพราะเราอยากแข่งกับ อมธ.

แต่กระนั้น ข้อกล่าวอ้างที่ยังคงฟังขึ้นก็คือ กิจกรรมดังกล่าวที่สภานักศึกษาจัดขึ้น อาทิ การจัดเสวนาการเมือง การจัดฝึกอบรม/บรรยายให้ความรู้ต่าง ๆ ก็ล้วนเป็นกิจกรรมที่ตอบโจทย์ต่อความต้องการของนักศึกษาและสังคม เช่นกัน

ประการที่สาม สถานการณ์ทางการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัย ทำให้สภานักศึกษามีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ในช่วงภาวะที่สถานการณ์ทางการเมืองเข้มข้น ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ในขณะที่ความขัดแย้งทางความคิดในเรื่องของการเมืองก็สูงตามไปด้วย บริบทดังกล่าวทำให้สังคมพยายามตั้งคำถามถึงระบบการเมืองที่ถูกที่ควร และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็น่าจะเป็นหนึ่งในสถานที่หาคำตอบนั้น ภาวะดังกล่าวได้กระตุ้นให้สภานักศึกษา ทำหน้าที่ทั้งเพื่อเสริมย้ำบทบาทของนักศึกษาธรรมศาสตร์ต่อการเมืองไทยต่อจาก อมธ. และในอีกแง่ คงเป็นเพราะมันได้กระตุ้นต่อมการเมืองของนักกิจกรรมที่เข้าไปทำงานนั่นเอง

สภานักศึกษาในปี 2555 – 2556 เป็นยุคที่มีเสวนาการเมืองเยอะมาก และเสวนาทางการเมืองเหล่านั้น เกิดขึ้นเพื่อจะตอบโจทย์บริบทภายนอก พยายามให้สติคนข้างนอก มีงานหลายชิ้นที่ผมไปเป็นพิธีกรให้ เช่น เสวนาเรื่อง “เหนือเมฆ” คือ สังคมเกิดคำถาม มหาวิทยาลัยมีคำตอบ อีกครั้ง คือ ที่หอเล็กซึ่งเต็มทุกที่นั่ง และเลือกตั้งหลังอภิสิทธิ์ ยุบสภา มธ. มีคณะกรรมการเพื่อรณรงค์หาเสียงให้คนไปใช้สิทธิเลือกตั้งเยอะ ๆ สภากับ อมธ. ทำงานร่วมกันเป็นครั้งแรก ในกระบวนการหาเสียงมีการชวนพรรคการเมืองมาขายไอเดียในมหาวิทยาลัย

บทบาทของสภานักศึกษาที่เกิดขึ้น ไม่เพียงแค่ขยับปีกของนักกิจกรรมสายการเมืองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หากแต่ยังเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยได้เข้าไปร่วมรับฟัง เป็นสักขีพยาน ตลอดจนเป็นผู้ร่วมเคลื่อนไหวในงานของสภานักศึกษาที่ตามมา ทั้งนี้ เนื่องด้วยสภาวะทางการเมืองหลังเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 ได้ทำให้นักศึกษาส่วนหนึ่งตั้งคำถามกับเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในครั้งนั้น ที่นอกจากจะทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมากแล้ว การเสียชีวิตในหลายกรณีก็ยังคงหาข้อสรุปที่ชัดเจน หรือหาผู้กระทำผิดมาลงโทษไม่ได้ อันได้กลายเป็นข้อสงสัยต่อกระบวนการยุติธรรมของไทย และอีกส่วนหนึ่งก็คงเป็นความเห็นอกเห็นใจกับบรรดาผู้เสียชีวิต ซึ่งสะท้อนเชื่อมโยงกลับไปยังภาพการชุมนุมทางการเมืองในอดีต ที่ฝ่ายนักศึกษาและประชาชนล้วนเป็นเหยื่อของความรุนแรงโดยรัฐ

4.2.3.3 การปรับตัวและบทบาทที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มอิสระทางการเมือง

เป็นที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า ส่วนของขบวนการนักศึกษาที่มีความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดในช่วงปี พ.ศ. 2553 – 2556 คือ กลุ่มกิจกรรมประเภทกลุ่มอิสระทางการเมือง ซึ่งเติบโตมาด้วยความคล่องตัวและยืดหยุ่นขององค์กรต่อการเปลี่ยนแปลงบริบทภายนอก เช่น สถานการณ์ทางการเมืองรายวัน ความขัดแย้งทางการเมือง เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลสูงจากบทบาทของสื่อใหม่ โดยเฉพาะประเภทสื่อสังคมออนไลน์ ที่เข้ามากระตุ้นให้กลุ่มองค์กรเล็ก ๆ อย่างไม่เป็นทางการ สามารถมีพื้นที่ในการเคลื่อนไหวได้ทัดเทียมกับองค์กรใหญ่ ๆ ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในแง่องค์กรของกลุ่มอิสระต่าง ๆ พบว่า การทำงานค่อนข้างมีความเป็นอิสระและลดบทบาทของลักษณะแบบรุ่นพี่รุ่นน้องมากขึ้น (Seniority) ในขณะเดียวกันสายการบังคับบัญชา (Hierarchy) ในหลาย ๆ กลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ ก็ถูกให้ความสำคัญน้อยลง และมีการจัดรูปแบบขององค์กรแบบใหม่ ดังกรณีศึกษาของกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) และสภาหน้าโดม ซึ่งมีลักษณะขององค์กรกลุ่มอิสระแบบใหม่ ดังนี้

1) องค์กรที่ลดความสำคัญของสายบังคับบัญชา (Hierarchy)

การทำงานแบบองค์กรแบนราบ (Flat Organize) ของกลุ่ม LLTD ซึ่งปฏิเสธรูปแบบองค์กรแบบเดิม ๆ ที่จะต้องมีตำแหน่งต่าง ๆ อาทิ เลขาธิการ โฆษกฯ ฝ่ายวิชาการ ฯลฯ เปลี่ยนไปเน้นการทำงานแบบตัวงานเป็นหลัก (Task-Oriented) กล่าวคือ เป็นการทำงานในลักษณะของการบริหารโครงการ (Project Manager) ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนในกลุ่มสามารถเข้าไปทำโครงการ (Project) ของตัวเองในฐานะผู้ประสานงานได้ ส่วนสมาชิกที่เหลือก็มีสิทธิที่จะเลือกเข้าไปทำงานชิ้นนั้นหรือไม่ก็ได้ ซึ่งปราบอธิบายว่า เป็นรูปแบบที่สร้างผู้นำตามธรรมชาติ (Natural Leader) ให้กับกลุ่มดังคำอธิบายที่ว่า (ปราบ เลาหะโรจนพันธ์,สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2559)

> กลุ่ม LLTD เป็นกลุ่มนักศึกษาปีหนึ่งปีสองที่เคยร่วมกิจกรรมกับ TCAD แล้วแยกออกมาตั้งกลุ่มใหม่ ในด้านวัฒนธรรมองค์กรภายใน LLTD ปฏิเสธระบบกลุ่มกิจกรรม นศ. รูปแบบเดิม ๆ เช่น การแต่งตั้งตำแหน่งภายในองค์กร รูปแบบการประชุมแบบเดิม ๆ การจัดกิจกรรมแบบเดิม ๆ และทดลองการใช้แนวคิดใหม่ ๆ ในการจัดกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการระดมทุนจากคนหมู่มากผ่าน Event หรือขายสินค้าเป็นหลัก การสร้าง Media ของตนเองให้เข้มแข็ง เช่น Facebook fanpage และวัฒนธรรมองค์กรที่ยืดหยุ่นขึ้น

ในขณะที่องค์กรบางประเภทที่แม้จะลดความมีสายบังคับบัญชาลง แต่ก็มีลักษณะของการทำงานแบบธรรมชาติมากกว่า โดยไม่ได้มีการจัดองค์กรใด ๆ ซึ่งมักเป็นองค์กรที่มีขนาดเล็กหรือไม่ได้มีความเป็นองค์กรเลย แต่เป็นการทำงานของนักกิจกรรมไม่กี่คน หรือคนเดียวที่ปฏิบัติการแบบลงมือทำโดยไม่มีการวางแผนมากนัก มีลักษณะการปฏิบัตินิยม (Pragmatism) เช่น การกระโดดเข้าไปประท้วง หรือขึ้นไฮปาร์ค แสดงความคิดเห็น เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันต้องถือว่าความก้าวไกลของเทคโนโลยีการสื่อสารไม่ได้มี “ความเป็นองค์กร” เป็นเงื่อนไขแรกของการส่งสารอีกแล้ว หากแต่เพียงแค่นักปฏิบัติเพียงคนเดียวก็สามารถส่งสารของการเคลื่อนไหวออกไปได้ ดังเช่นที่สังคมภายนอกจะคุ้นกับชื่อของ “(จ่า)นิว หรือนายสิรวิชญ์ เสรีธิวัฒน์” มากกว่าชื่อของกลุ่มสภาหน้าโดม นั่นเอง

2) วัฒนธรรมองค์กรของการเคลื่อนไหวแบบเดิมที่ถูกท้าทาย

สิ่งที่คู่กันมากับโครงสร้างองค์กรของขบวนการ เป็นสิ่งที่คล้ายกับนักวิชาการที่ศึกษาองค์การ เรียกว่า วัฒนธรรมองค์กร กล่าวคือ วัฒนธรรมองค์กรนั้นเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต รูปแบบ และความสัมพันธ์ภายในองค์กร เช่นเดียวกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมนักศึกษา ก็ย่อมมีวิถีชีวิตและรูปแบบที่ต่างกันไปตามแต่ละกลุ่ม โดยมีอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดวัฒนธรรมองค์กรเหล่านี้

ข้อสังเกตจากการศึกษา พบว่า แนวคิดพื้นฐานเหล่านี้เป็นประเด็นทำให้เกิดความขัดแย้งภายในองค์กรอยู่เป็นประจำ โดยในช่วงเวลาที่ศึกษามีชุดวัฒนธรรมการเคลื่อนไหวตามความคิดหลัก ๆ ซึ่งจำแนกตามความเห็นของผู้วิจัย ได้แก่ ชุดความคิดการเคลื่อนไหวแบบเก่า หรือ มรดกตกทอดจากการขบวนการสังคมนิยม (ฝ่ายซ้าย) โดยมักแสดงออกมาในรูปของการเคลื่อนไหวแบบดั้งเดิม เช่น การอ่านแถลงการณ์ การอ่านบทกวี การขึ้นปลุกใจผ่านบทเพลงเพื่อชีวิต หรือแม้กระทั่งการร้องเพลงของขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายดั้งเดิม อาทิ เพลงแสงดาวแห่งศรัทธา เพลงเพื่อมวลชน เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่แฝงไปด้วยอุดมการณ์เพื่อประชาชนแบบคลาสสิค และเต็มไปด้วยการประกอบสร้างคำนิยามว่าด้วยความเป็นนักศึกษา โดยเฉพาะภาระหน้าที่ที่ต้องเคลื่อนไหวเพื่อมวลชน และต่อสู้กับความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม

ส่วนวัฒนธรรมอีกชุดนั้น ผู้วิจัยขอเรียกว่า วัฒนธรรมท้าทาย ซึ่งไม่แน่ว่าเป็นสิ่งที่มีรูปแบบเดียวหรือไม่ แต่อาจสรุปได้อย่างคร่าว ๆ ว่า มักมีรูปแบบที่ทันสมัย (Modern) กว่ารูปแบบเดิม โดยในที่นี้ ยกตัวอย่างวัฒนธรรมประเภทที่แฝงไปด้วยอุดมการณ์เสรีนิยม ซึ่งแฝงไปด้วยความคิดแบบเสรีนิยมใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการปลดแอกทางความคิด (จนบางครั้งอาจเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมแบบหลังสมัยใหม่ Post Modern) นอกจากนี้ในบางลักษณะก็ยังคงมีมุมมองและแนวคิดการเคลื่อนไหวที่รับเอาความคิดแบบทุนนิยมเข้ามาด้วย หรือมีลักษณะร่วมสมัยแบบวัฒนธรรมร่วมสมัย (Pop Culture) เช่น การไม่เห็นด้วยกับการปลุกใจด้วยเพลงฝ่ายซ้ายยุคคอมมิวนิสต์ การเคลื่อนไหวโดยอาศัย Info-Graphic ที่รวมไปถึงการออกแบบโปสเตอร์ที่ดึงเอาความเป็นสมัยใหม่ใส่เข้าไปมากกว่ารูปเคียวค้อน หรือแม้กระทั่งการเคลื่อนไหวในลักษณะการขายสินค้าหากำไรและการจัดองค์กรเป็นธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) หรือการตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) และอาจรวมไปถึงการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ที่อาศัยความคิดสร้างสรรค์ในรูปแบบวัฒนธรรมร่วมสมัย (Pop Culture) มากกว่าการเผาหุ่น วางพวงหรีดในแบบเดิม ๆ เป็นต้น

ประเด็นดังกล่าว เกิดเป็นความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมองค์กร ดังเช่นที่เกิดเป็นความเห็นไม่ตรงกันทางความคิดภายในกลุ่มประชาคมธรรมศาสตร์คัดค้านอำนาจนอกระบบ (TCAD) ซึ่งนักกิจกรรมส่วนหนึ่งยังมีความคิดในลักษณะของขบวนการนักศึกษาแบบเก่า ที่ได้รับอิทธิพลมาจากความคิดแบบสังคมนิยม (ซ้ายจัด) และบางส่วนก็พยายามจะปฏิเสธความคิดของขบวนการนักศึกษาแบบเก่านั้น และมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ล้าหลัง ซึ่งก็คือกลุ่มของ ปราบเลาหะโรจนพันธ์ ที่แยกตัวออกมาเป็นกลุ่ม LLTD ที่ค่อนข้างจะมีความสนใจกับวัฒนธรรมการเคลื่อนไหวแบบใหม่นี้ มากกว่าที่จะติดอยู่กับอะไรเดิม ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วิธีระดมทุนแบบ

การตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) ในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา ดังที่ (รักษ์ชาติ วงษ์อธิชาติ, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559)

3) องค์กรเน้นการปฏิบัตินิยม (Pragmatism) กรณีศึกษา กลุ่มสภาหน้าโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สภาหน้าโดม ในฐานะกลุ่มอิสระกลุ่มใหม่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นมา 2556 โดยเป็นการรวมตัวของนักศึกษากลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีนายสิรวิชญ์ เสรีธิวัฒน์ หรือที่คนทั่วไปรู้จักกันในชื่อของ (จ่า) นิว เป็นจุดเด่นและแกนนำหลักในการเคลื่อนไหว โดยชื่อของกลุ่มนั้น เดิมทีเป็นชื่อกลุ่มอิสระหนึ่งในธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2513 และเป็นฟันเฟืองสำคัญในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นกลุ่มที่ตั้งเป็นวงเสวนาขนาดเล็ก ทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องการเมือง ซึ่งชื่อสภาหน้าโดมมาจากสถานที่ที่ใช้จัดกิจกรรมเสวนาขณะนั้น

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การก่อตั้งกลุ่มสภาหน้าโดมขึ้นใหม่ นอกจากเป็นความตั้งใจในเชิงอุดมการณ์ของนักกิจกรรมนักศึกษาแล้ว อีกส่วนหนึ่งน่าจะมาจากความพยายามที่จะเป็นกลุ่มอิสระทางเลือก ที่ทำกิจกรรมทางการเมือง นอกเหนือจากกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) ซึ่งกำลังโดดเด่นอยู่ในช่วงเวลานั้น ดังที่ สิรวิชญ์ อธิบายภาพกิจกรรมทางการเมืองของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการทำกิจกรรมของกลุ่ม LLTD ในช่วงปี พ.ศ. 2554 – 2555 ขณะนั้นว่า (สิรวิชญ์ เสรีธิวัฒน์, สัมภาษณ์, 31 สิงหาคม 2559)

> กลุ่มการเมืองที่เป็นกิจกรรมนักศึกษามันมีแค่กลุ่มเดียวตอนนั้น คือ LLTD มันก็เลยไม่มีบรรยากาศที่ขยายตัวมากนัก แต่นักศึกษาที่สนใจทางการเมืองมันก็มี ในธรรมศาสตร์ …
>
> คือตอนแรกผมเข้าไปในกลุ่ม LLTD ปี 2554 แต่ผมไม่ชอบวิธีการทำงานวิธีคิดของ LLTD ผมก็เลยไม่อยู่ (1) คือ เขามีการประชุมงานที่มากเกินความจำเป็น ทำให้เรารู้สึกว่ามันไม่มีความเป็นรูปธรรม และ (2) ผมไม่ชอบวิธีการที่มุ่งเน้นการใช้การตลาดที่มากเกินไปจนมองว่าการตลาดคือสูตรสำเร็จของการทำกิจกรรมทางการเมือง คือ ผมว่ามันไม่ใช่มิติทั้งหมด ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง (3) คือ เขาใช้วิธีการเดียวกับการโฆษณา ซึ่งเขาคิดว่ามันจะเปลี่ยนคนได้ง่าย แต่มันก็ไม่ได้ง่ายขนาดนั้น (4) คือ เขาไม่ได้มุ่งเน้นการทำงานด้านความคิดขนาดนั้น มันแค่เหมือนทำภาพโชว์ขึ้นมาให้คนเห็นและดึงความสนใจคนเท่านั้น

ดังนั้น เมื่อกลุ่ม LLTD เน้นการจัดกิจกรรมประเภทการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ และความฉาบฉวย กลุ่มสภาหน้าโดมจึงเลือกที่จะจัดเป็นงานเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งจ่านิวมองว่า งานเสวนา คือการวิพากษ์วิจารณ์ และเป็นการเคลื่อนไหวทางหนึ่ง เช่น งานเสวนาวิพากษ์วิจารณ์ “งิ้วธรรมศาสตร์ ของคณะสังคมสงเคราะห์” ที่ขึ้นแสดงบนเวทีงานปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ ปี 2556 ซึ่งสภาหน้าโดมมองว่ากลุ่มกิจกรรมดังกล่าวได้แสดงออกถึงความคิดที่ไม่เป็นไปตามหลักการของมหาวิทยาลัย ทางกลุ่มจึงจัดเวทีเสวนากึ่งไฮปาร์คขึ้น โดยใช้พื้นที่หน้าตึกคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เพื่อกดดันให้กลุ่มงิ้วนำประเด็นดังกล่าวไปแก้ไข อันเป็นการสร้างผลกระทบ (Impact) ให้กับประเด็นที่เคลื่อนไหว ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยก็เห็นว่าเป็นการสร้างจุดเด่นให้กับการทำกิจกรรมของกลุ่มสภาหน้าโดมเช่นกัน

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากกิจกรรมอื่น ๆ ที่มักมีจุดเด่นในการพยายามวิพากษ์วิจารณ์ต่อประเด็นรอบ ๆ ตัว อาทิ งานเสวนา "ชำแหละ เปิดโปง รื้อค้น TU100" เพื่อวิพากษ์โจมตีเนื้อหาและหลักสูตรของวิชาพลเมืองและความรับผิดชอบต่อสังคม (TU100) การแชร์โปสเตอร์ภาพแนวรักร่วมเพศ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อโจมตีประเด็นประเด็นเรื่องการบังคับแต่งกายชุดนักศึกษา รวมไปถึง กิจกรรมชักธงดำขึ้นสู่ยอดอาคารโดมบริหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เพื่อตอบโต้การสั่งปิดมหาวิทยาลัยอันเป็นการเอื้อให้นักศึกษา/บุคลากร ไปร่วมชุมนุมกับกลุ่ม กปปส.

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์ที่รุนแรงและตรงไปตรงมาเหล่านี้ ได้สะท้อนจุดเด่นของกลุ่ม หรือของ จ่านิว ในการเป็นนักปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ในขณะที่กลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ มัวแต่ประชุมวางแผนปฏิบัติการเคลื่อนไหว สภาหน้าโดมของจ่านิว และอั้ม เนโกะ กลับลงมือปฏิบัติการก่อนไปแล้ว โดยอาศัยเพียงความตรงไปตรงมา และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อการเป็นกระแสสังคม แม้ว่าจะถูกวิพากษ์วิจารณ์เรื่องวิธีการก็ตาม ดังนั้นแล้ว คำว่าองค์กรของขบวนการนักศึกษา อาจไม่จำเป็นต้องทำงานเป็นทีม มีการแบ่งงานกันทำ หรือวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบอย่างที่แล้วมาเสียทั้งหมด หากแต่ต้องการเพียงการปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จของงานเพียงเท่านั้น ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของ สิรวิชญ์ ในเว็บไซต์ประชาไท เมื่อปี พ.ศ. 2558 โดย ทวีศักดิ์ เกิดโภคา. (2558) ที่กล่าวว่า

> บางทีผมก็รำคาญนะ พวกแอคทิวิสต์สายจัดตั้งเนี่ย บันทึกลงไปด้วยนะ จะต้องมีแผน จะต้องมีเป้าหมาย จะต้องมีกลุ่มเป้าหมาย พูดตรงๆ ผมไม่ถนัดทำงานแบบนี้ เป้าหมายของผมชัดเจนคือ อย่างน้อยเราต้องสร้างพื้นที่ให้คนได้มาถกเถียงกัน โดยที่ผมไม่ต้องเอาอะไรไปยัดให้พวกคุณเลย คุณมีองค์ความรู้อยู่แล้วแค่มาแลกเปลี่ยนกันก็พอ การที่มี

คนคิดเหมือนกันมานั่งคุยกันสำหรับผมไม่ใช่ปัญหา ปัญหาจริงคือ เรามีพื้นที่ที่จะให้คนมาถกเถียงกันได้น้อยมาก

4) การแข่งขันในการทำกิจกรรมของกลุ่มอิสระทางการเมือง

สืบเนื่องจากประเด็นก่อนหน้า การเป็นนักปฏิบัติไม่เพียงแต่เป็นการช่วงชิงลงมือปฏิบัติการอย่างรวดเร็วเพื่อเป็นข่าวเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการช่วงชิงพื้นที่สื่อในสังคมออนไลน์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สื่อของบรรดานักกิจกรรมนักศึกษาด้วยกันเอง กล่าวคือ การทำกิจกรรมของสภาหน้าโดมนั้น ได้ทำให้เกิดการแข่งขันของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในมหาวิทยาลัยขึ้นด้วย ดังที่ โรม รังสิมันต์ มองสถานการณ์ดังกล่าว ว่า

> ทำให้เกิดภาวะการแข่งขันระหว่างกลุ่ม และเริ่มมีการสร้างอัตลักษณ์ของ LLTD ให้มากขึ้น เพิ่มความเป็น Royalty ของกลุ่มให้มากขึ้น มันคือการสร้างความภาคภูมิใจ มันคือการทำให้เห็นว่า LLTD ทำอะไรได้มากแค่ไหน มันคือการประชาสัมพันธ์ตัวเองว่าเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพ (รังสิมันต์ โรม, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559)

ซึ่งหากมองในมุมของการระดมทรัพยากรแล้ว (1) หากนักศึกษาผู้สนับสนุนการเคลื่อนไหวถือเป็นทรัพยากรบุคคลอย่างหนึ่ง การแข่งขันในที่นี้ จึงหมายถึงการแย่งชิงทรัพยากรนักกิจกรรม หรือนักศึกษาทั่วไปที่สนใจการเมือง ให้มาเข้าร่วมหรือสนับสนุนกลุ่มของตน และ (2) ทรัพยากรที่ตามมาเมื่อกลุ่มมีการเคลื่อนไหว คือ การระดมทุนสนับสนุน ขายสินค้าหรือสปอนเซอร์ต่าง ๆ รวมถึงแหล่งเงินทุนจากองค์กร NGOs ด้วย

ดังนั้น เมื่อขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวทางการเมือง เพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรเหล่านี้จึงต้องแข่งขันแย่งชิงกันเป็นธรรมดา หรืออาจกล่าวได้ว่า กลุ่มไหนมีชื่อเสียง และได้รับความสนใจมากกว่าก็อาจจะทำให้ได้มาซึ่งทรัพยากรเหล่านี้มากขึ้น ทั้งนี้ แม้ว่าการแข่งขันทางการเมืองของกลุ่มอิสระ จะแตกต่างจากการแข่งขันระหว่าง อมธ. กับสภานักศึกษา แต่ทว่า ก็ได้ผลลัพธ์เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ทำให้สมรภูมิของกิจกรรมนักศึกษามีความคึกคักขึ้นในห้วงเวลาหนึ่งภายใต้การแย่งชิงทรัพยากรเหล่านี้

4.2.3.4 เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการภายในขบวนการนักศึกษา

การจัดตั้งเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการภายในขบวนการนักศึกษา เป็นอีกแนวโน้มหนึ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการเคลื่อนไหวในช่วงการเมืองสมัยนิยมของขบวนการนักศึกษา ซึ่งเป็นไปตามการคาดการณ์ตามทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (NSM) ที่มีลักษณะร่วมในการให้ความสำคัญกับเครือข่ายมากกว่าตัวองค์กรของขบวนการทางสังคม เพราะขบวนการทาง

สังคมส่วนมากที่เคลื่อนไหวในปัจจุบันอยู่บนพื้นฐานของเครือข่ายและอาณาบริเวณของขบวนการทางสังคม (Movement Area) ซึ่งอาจเป็นการเกิดขึ้นแบบชั่วคราว หรือ เพิ่งก่อตัวขึ้นก็ได้

ทั้งนี้ เนื่องจากความล้มเหลวขององค์กรนำของขบวนการนักศึกษา ซึ่งมีโครงสร้างขององค์กรที่ไม่ยืดหยุ่น เป็นปัญหาต่อความชอบธรรมในการเป็นผู้นำขององค์กร การเคลื่อนไหวที่ชักช้าไม่ทันต่อสถานการณ์ และการระดมทรัพยากรบุคคลเข้ามาร่วมเคลื่อนไหวกับองค์กรใหญ่เหล่านี้ไม่สามารถปรับตัวไปตามยุคสมัยได้ เพราะนักศึกษาในปัจจุบันมีความรักในอิสระและมีความสนใจที่หลากหลาย ซึ่งทุกคนสามารถนำความคิดความสนใจของตนเองไปสู่การเคลื่อนไหวได้โดยปราศจากองค์กร หรือต้องการองค์กรเพียงชั่วคราวเท่านั้น

ดังนั้น ประเด็นและเครือข่ายเชิงประเด็นจึงมีความสำคัญมากกว่าองค์กร เพราะประเด็นจะเป็นเครื่องมือกระชับพื้นที่ในการเคลื่อนไหวขึ้นบนพื้นที่สังคมออนไลน์ และเวทีที่เกิดขึ้น ก็ไม่ใช่เวทีที่ต้องการผู้นำ หากเพียงแค่ต้องการผู้ประสานงานของเครือข่ายเท่านั้น สิ่งเหล่านี้รวมไปถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มอิสระที่ต้องการขยับประเด็นจากวงของกลุ่มให้กลายเป็นประเด็นที่ใหญ่ระดับสังคมด้วย ดังนั้น กลุ่มอิสระที่ผลักดันประเด็นเหล่านั้นจึงไม่ได้มีบทบาทในฐานะผู้ชี้นำประเด็น แต่เป็นแค่ผู้ประสานงานการเคลื่อนไหว เพื่อให้เครือข่ายการเคลื่อนไหวที่ประกอบขึ้นมาจากหลากกลุ่มหลายบุคคล ทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องการแค่ความเห็นพ้องต้องกันเพียงชั่วคราว เฉพาะประเด็นร่วมเท่านั้น โดยไม่มีข้อผูกพันต่อสมาชิกของเครือข่ายในการเคลื่อนไหวร่วมต่อ ในกรณีที่เป้าหมายของเครือข่ายเริ่มไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของสมาชิก

4.2.4 รูปแบบ วิธีการ ประเด็น และพื้นที่ในการเคลื่อนไหว

สถานการณ์ความรุนแรงทางการเมืองที่เริ่มคลี่คลายและความขัดแย้งที่ยิ่งสะท้อนความชัดเจนของการเมืองทั้งสองขั้วมากขึ้น ทำให้ขบวนการนักศึกษาเริ่มลงหลักปักฐานอยู่บนภูมิทัศน์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปนี้ โดยมีตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) อยู่ในอาณาบริเวณของตนเองมากขึ้นทั้งในเชิงประเด็นของการเคลื่อนไหว และการระดมทรัพยากรที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้มากขึ้น (Intangible Resources) เช่น ความสามารถพิเศษของสมาชิก ทุนทางวัฒนธรรม เป็นต้น ภายใต้เงื่อนไขของช่องทางการสื่อสาร (Chanel) แบบสื่อใหม่ประเภทสื่อสังคมออนไลน์และอินเทอร์เน็ตไร้สาย

อาจกล่าวได้ว่า การเมืองเชิงจำนวน (Politics of Number) และการระดมมวลชน ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบเก่า ๆ ได้หมดความสำคัญไปในระดับหนึ่ง เนื่องจากช่องทางการสื่อสารที่ขบวนการสามารถกำหนดได้อย่างหลากหลายมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องง้อการสร้างข่าวโดยสื่อมวลชนอีกต่อไป ทำให้การส่งสารจากขบวนการสามารถยิงตรงจากขบวนการไปถึง

ประชาชนผู้รับสาร หรือผู้สนับสนุนได้ทันที ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อกระบวนการระดมทรัพยากรทุนแบบใหม่ ที่ลดระดับการต้องพึ่งพิงจาก NGOs เช่นกัน

ดังนั้น ตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) ของขบวนการนักศึกษาบนพื้นที่ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว จึงเป็นขบวนการที่สามารถกำหนดประเด็นการเคลื่อนไหวของตนเองได้อย่างอิสระมากขึ้น โดยลดการพึ่งพิงจากองค์กรภายนอก ภายใต้ค่านิยมด้านเสรีภาพในการแสดงออกและโลกทัศน์ภายในมหาวิทยาลัยที่กำลังเปลี่ยนไป

4.2.4.1 รูปแบบการระดมทรัพยากรของขบวนการนักศึกษา (Resource Mobilization)

1) ทรัพยากรบุคคล

(1) การระดมทรัพยากรบุคคลแบบองค์กรที่เปิดกว้าง โดยเฉพาะกลุ่มอิสระใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น จะมีลักษณะของการประชาสัมพันธ์เปิดรับนักศึกษา/นักกิจกรรมทุกคนที่สนใจจะร่วมกิจกรรม ในลักษณะที่เปิดกว้าง (Open) มากขึ้น รวมทั้งการรับนักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น ๆ ด้วย โดยในบางกลุ่ม เช่น กลุ่ม LLTD จะไม่มีระบบรับสมัคร/ขึ้นทะเบียนสมาชิก แต่ใช้วิธีเกาะกลุ่มกันอย่างหลวม ๆ เพื่อให้องค์กรมีลักษณะที่สอดรับกับชีวิตนักศึกษามากที่สุด (ปราบ เลาหะโรจนพันธ์,สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2559) ซึ่งทำให้กลุ่ม LLTD มีลักษณะที่ไม่มีจำนวนสมาชิกตายตัว ดังคำให้สัมภาษณ์ของ ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข (สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559) ที่ว่า

> คนที่เข้ามาทำกิจกรรม LLTD อาจจะทำกิจกรรมอื่น ๆ ด้วยก็ได้ เราต้องการให้องค์กรมีลักษณะที่สอดรับกับชีวิตนักศึกษามากที่สุด เพราะในความเป็นจริงแล้วชีวิตมหาลัยมีอะไรที่เราอยากทำเต็มไปหมด การผูกกิจกรรมมหาลัยของเราไว้กับกลุ่มหรือชุมนุมชมรมเดียวทำให้เราเสียโอกาสที่จะได้เจอได้เห็นอะไรอีกหลายอย่างในมหาลัยมาก เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นระบบสมัครใจ มี Contact ติดต่อกันไว้ มีไอเดียอยากทำอะไรก็นัดคุยกัน จะไม่ร่วมกิจกรรมนี้แล้วไปร่วมกิจกรรมหน้าก็ได้

แต่กระนั้น การระดมทรัพยากรการทำงานจากผู้สนับสนุนขาจร (Constituent) มักจะก่อให้เกิดปัญหาความผูกพันกับองค์กรน้อย ทำให้องค์กรมีความไม่มั่นคง เนื่องจากต้องพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกจำนวนมาก จำเป็นต้องอาศัยการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์เพื่อระดมทรัพยากรบุคคลเป็นกิจกรรมหลักขององค์กร อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติกลุ่มอย่าง LLTD จึงต้องมีกลุ่มนักศึกษาที่รวมตัวกันหลวม ๆ เป็นเสมือนแกนกลางของกลุ่ม และเป็นสมาชิกหลักที่ทำเกือบทุกกิจกรรมอยู่ด้วย เพื่อให้กลุ่มสามารถสานต่องานและเกิดความต่อเนื่อง

ทั้งการเป็นองค์กรที่เปิดกว้าง และการไม่มีตำแหน่งต่าง ๆ ให้สมาชิกได้ทำให้เกิดปัญหาว่าด้วยการให้รางวัล (Reward) สำหรับสมาชิกภายในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งรางวัลที่จับต้องได้ หรือชื่อเสียงในฐานะผู้นำกิจกรรมนักศึกษา อย่างใน อมธ. หรือ สนนท. ที่มีตำแหน่งที่เป็นทางการ ที่สามารถสร้างเครดิตได้ว่า ผู้นั้นเคยผ่านงานบริหารกิจกรรมนักศึกษามา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งการสมัครงาน หรือการเป็นรู้จักในวงการเมืองและวงนักกิจกรรมนักศึกษาด้วยกันเอง

ว่าด้วยรางวัลของการทำกิจกรรมนี้ แม้ว่าบางส่วนจะสามารถสร้างความเป็นที่รู้จักได้ (Well Know) จากการออกสื่อในฐานะคนที่พูดเก่ง หรือมีความเป็นที่รู้จักในสื่อสังคมออนไลน์ แต่คำถามต่อมาก็คือ แล้วสมาชิกที่เหลือได้รางวัลอะไรบ้างจากการเคลื่อนไหว

(2) การสร้างรางวัลเชิงคุณค่าผ่านเป้าหมายของกิจกรรม หมายถึง การที่นักศึกษาที่เข้ามาทำกิจกรรมทางการเมืองไม่ได้ต้องการอะไรในการขับเคลื่อนไฟในการทำงานนอกเสียจากเป้าหมายที่พวกเขาต้องการจะเปลี่ยนแปลงสังคม ดังนั้น กลุ่มหรือองค์กรจึงต้องมีความพยายามในการสร้างเป้าหมายเหล่านี้ให้สมาชิกเห็นผลลัพธ์ เพื่อเป็นรางวัลในการขับเคลื่อนสมาชิกขององค์กรต่อไป ดังคำให้สัมภาษณ์เรื่องการขับเคลื่อนองค์กรกลุ่ม LLTD ของ ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข (สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559) ที่ว่า

> ต้องผ่านการทำงานให้เกิดผล คือคน ถ้ามันเข้ามาแล้วมันไม่เห็นว่าตัวเองจะทำอะไรได้ มันก็จะไม่อยู่ อย่างช่วงปี 2 ผมจัดนิทรรศการการเมืองขึ้นมาได้ งานโอเค ตัวคนที่เข้ามาก็เห็นว่าได้ผลงานที่เกิดขึ้นมาบางอย่าง เขาก็เลือกที่จะอยู่ต่อ สมาชิกที่เข้ามาตรงนี้ต้องได้ทำงาน ต้องดูแลว่าคนนี้ได้มีบทบาทตรงไหนบ้าง และคนพวกนี้ก็จะพัฒนาทัศนคติ
>
> … ทุกคนเลือกที่จะเข้ามาตามเจตนารมณ์ของตัวเอง ไม่ได้เข้ามาเพื่อองค์กร ถ้าองค์กรไม่สามารถผลักดันให้คนที่เข้ามามี Objective ของตัวเองได้ เขาก็จะหมดไฟ คือมันก็ย้อนแย้งกัน เล็กน้อย ตรงที่กลับกัน ถ้าองค์กรพยายามสร้าง Objective ให้เขา แต่องค์กรไปไม่ได้ คนไม่เห็นว่าจะเป็นยานพาหนะที่จะไปให้ถึง คนก็จะไม่อยู่”

(3) การให้ความสำคัญกับทรัพยากรด้านวัฒนธรรม (Cultural Resource) หรือใช้ความสามารถพิเศษ (Talent) ของสมาชิกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ กล่าวคือ การขับเคลื่อนองค์กรไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับการสร้างเป้าหมายร่วมให้เกิดผลในเชิงองค์กรหรือกิจกรรมเท่านั้น แต่ยังควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของปัจเจกหรือสมาชิกด้วย กล่าวให้ชัดเจน มันคือการทำให้สมาชิกรู้ว่าพวกเขาสามารถสร้างอะไรให้เกิดประโยชน์ได้บ้าง (Contribute) เรียกได้ว่าเป็นการดึงเอาศักยภาพที่อยู่ภายในบุคคลมาใช้อย่างถูกจุด (Put the Right Job

into the Right Man) ยกตัวอย่างเช่น คนหนึ่งจะใช้การสร้างสรรค์ การสื่อสารกับสาธารณะ การสร้างสรรค์กิจกรรม และการใช้ Social Media เข้ามาปรับใช้กับขบวนการนักศึกษา ทำให้มีบทบาทในหน้าสื่อมากขึ้น ส่วนอีกคนหนึ่ง จะทำหน้าที่สร้าง (Contribute) ในส่วนของเนื้อหา (Content) ของกิจกรรม จะมองในเรื่องของรูปแบบ เป็นต้น (ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559) หรือแม้กระทั่งการทำแฟนเพจใน Facebook ก็ยังคงต้องมีการแบ่งหน้าที่ ดึงความสามารถให้ฝ่ายช่างภาพสามารถถ่ายภาพได้ตรงกับเนื้อหามากที่สุด ส่วนอีกคนก็ต้องมีความสามารถในการทำ Info-Graphic เพื่อให้แต่ละโพสต์มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

(4) การระดมทรัพยากรบุคคลในสังคมออนไลน์ กล่าวคือ เป็นการรวมกลุ่มของนักศึกษา หรือประชาชนที่สนใจในเรื่องเดียวกันให้เข้ามาร่วมกลุ่มเพื่อแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นในประเด็นทางสังคมต่าง ๆ โดยมักเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ หรือเป็นการตั้งกลุ่มขึ้นมาเฉพาะกิจเพื่อดำเนินการจัดพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นใด โดยเฉพาะ เช่น การสร้างกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแฟนเพจเฟซบุ๊ก หรือกลุ่มในเฟซบุ๊ก หรือในทวิตเตอร์ และอาจพัฒนาไปสู่การประสานงานหรือการเคลื่อนไหวแบบกลุ่มก็เป็นได้

ข้อดีของการระดมทรัพยากรบุคคลในรูปแบบดังกล่าว ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสรรสร้างให้เกิดความคิดในการเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น โดยเป็นการดึงศักยภาพด้านความคิดของนักศึกษา/เยาวชน/ประชาชนทั่วไปออกมาแบ่งปันให้เกิดประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหว เท่ากับเป็นการระดมทรัพยากรทางความคิด/นวัตกรรมความคิด และหากมีการพัฒนาก็จะนำไปสู่การได้ทรัพยากรบุคคลมาทำงานเคลื่อนไหวร่วมกับขบวนการ แต่กระนั้น การระดมแบบดังกล่าวก็ยังมีข้อจำกัดอยู่ที่ความไม่ต่อเนื่องจริงจังของสมาชิก ในขณะเดียวกันก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดขึ้นบนกลุ่มออนไลน์เหล่านั้นได้เช่นกัน

2) ทรัพยากรทุน

ความแปลกใหม่ที่นอกเหนือจากแนวโน้มของการระดมทรัพยากรบุคคลก็คงจะหนีไม่พ้นทรัพยากรทางวัตถุ (Material Resource) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุนเงินตรา (Financial Capital) ในการเคลื่อนไหว ซึ่งต้องยอมรับว่า ขบวนการนักศึกษาใหม่ ๆ ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก เนื่องจากความต้องการลดภาวะการพึ่งพิงทุนในการเคลื่อนไหวจากองค์กรอื่น ๆ ทั้ง NGOs พรรคการเมือง กลุ่มทุนที่หวังผลทางการเมือง และมหาวิทยาลัย ซึ่งเคยมีส่วนได้เสียจากการสนับสนุนขบวนการนักศึกษามาโดยตลอด การระดมทรัพยากรทุนแบบใหม่ที่พึ่งพาสาธารณชนและผู้สนับสนุนขาจร ผ่านการติดต่อสื่อสารผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ ได้ร่นระยะของการสนับสนุนและตัดคนกลางออกจากกระบวนการระดมทรัพยากรนี้ ดังแผนภูมิด้านล่าง

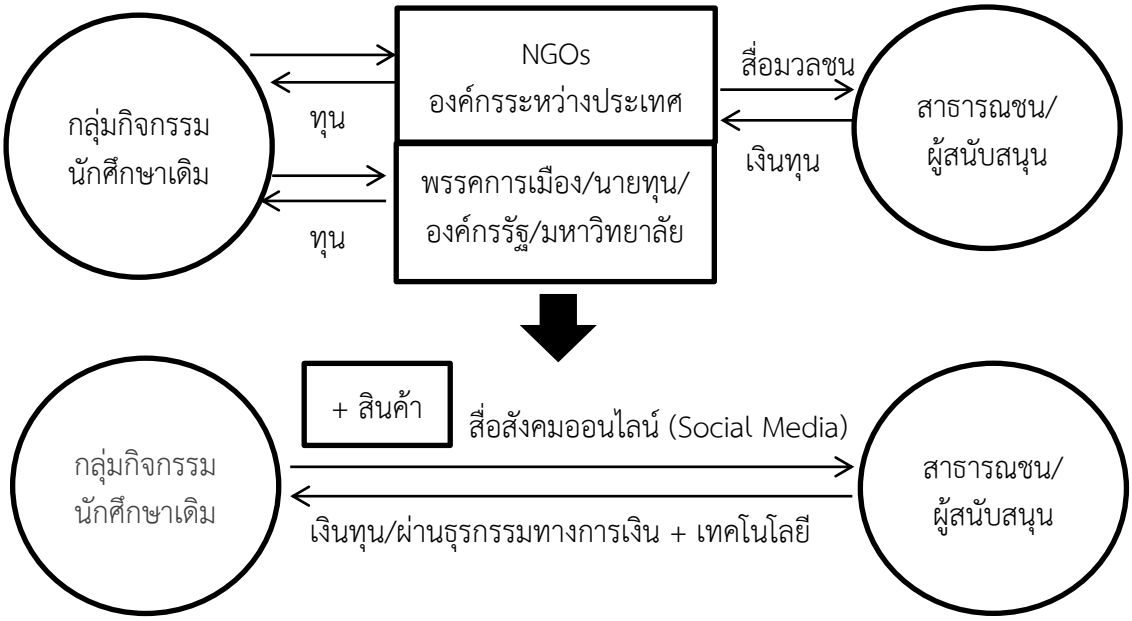

ภาพที่ 4.2 กระบวนการระดมทรัพยากรทุนแบบใหม่ของขบวนการนักศึกษาไทย

โดยในที่นี้ ขอยกตัวอย่าง กรณีการระดมทรัพยากรแบบใหม่นี้ของกลุ่ม LLTD เนื่องจากผู้วิจัยมองว่าเป็นขบวนการนักศึกษากลุ่มแรก ๆ ที่มองเห็นเครื่องมือและค่อนข้างประสบความสำเร็จในเรื่องดังกล่าว

การระดมทรัพยากรเงินทุนที่แปลกใหม่ กล่าวคือ LLTD การเปลี่ยนฐานจากเดิมที่ขบวนการนักศึกษาเน้นการพึ่งการระดมทุนผ่านการอุปถัมภ์ (Patronage) ทั้งจากบรรดา NGOs สมาคมต่าง ๆ หรือจากงบประมาณของมหาวิทยาลัย[12] เปลี่ยนมาเป็นให้ความสำคัญกับการระดมจากผู้สนับสนุน (Aggregation) ให้มากขึ้น รวมไปถึงการผลิตเอง (Self-Production) ซึ่งก็คือการลงทุนต่อยอดจากเงินทุนตั้งต้นที่มี นำไปผลิตสินค้าชนิดหนึ่งสร้างจุดสนใจและออกขายเพื่อให้เงินทุนนั้นงอกเงยขึ้นไปอีกขั้น ยกตัวอย่างเช่นที่ ปราบ ให้สัมภาษณ์ว่า (ปราบ เลาหะโรจนพันธ์, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2559)

> เราเอาแนวคิด Crowd Funding มาใช้ เพราะที่ผ่านมาเราเห็นกลุ่มกิจกรรมนักศึกษาจะจัดกิจกรรมที่ต้องเขียนโครงการของบสนับสนุน ขอสปอนเซอร์ ซึ่งมันไม่มีความคล่องตัว อำนาจต่อรองก็ไม่มี และใช้เวลานานมากๆกว่าจะได้เงินก้อนเล็กนิดเดียว เราเลือก

---

[12] ดังที่กล่าวไปแล้วในส่วนที่ LLTD เข้าไปทำงานร่วมกับ อมธ. โดยทำงานในลักษณะของหุ้นส่วนในการเคลื่อนไหว ซึ่ง อมธ. มีบทบาทอย่างมากในเรื่องของการสนับสนุนทุนในการเคลื่อนไหว

ติดต่อกับเพจล้อเลียนการเมือง “อยู่เมืองดัดจริต ชีวิตต้องป๊อป” เพื่อขอผลงานมาทำเสื้อระดมทุน ภายในเดือนเดียวเราขายเงินได้มากกว่าสามร้อยตัว ได้เงินมาจัดกิจกรรมเกือบหนึ่งแสนบาท ต่อมาเราขายโปสการ์ดรำลึก 24 มิถุนายน 2475 โดยมีทั้งหมด 4 ลาย ขายชุดละ 100 บาท แต่ต้นทุนเพียง 2 บาทต่อชุด เราระดมทุนในสองสัปดาห์ได้เงินมาเกือบสี่หมื่นบาท นอกจากเราได้เงินมาจัดกิจกรรมอย่างรวดเร็วแล้ว เรายังมีอำนาจในการบริหารจัดการทุนที่มีอย่างเต็มที่ ไม่ต้องยื่นแสดงค่าใช้จ่ายใคร หรือถูกบังคับให้มีค่าใช้จ่ายตามที่เขียนโครงการไว้ในตอนแรก ทำให้เรามีสภาพคล่องทางการเงินและความคล่องตัวในการจัดกิจกรรมสูงมาก

อย่างไรก็ตาม หากมองให้ลึกลงไปแล้ว ยุทธวิธีดังกล่าวแม้ว่าจะดูใหม่สำหรับขบวนการนักศึกษาไทย แต่ทว่ายังคงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งในฐานะ “การตลาดเพื่อสังคม” หรือ Social Marketing ซึ่งนำเอาความคิดเรื่องการทำธุรกิจมาผูกร้อยกับประเด็นการเคลื่อนไหว ลำพังการทำกิจกรรมแล้วเปิดหมวกรับบริจาคก็ดูจะเป็นภาพเดิม ๆ สำหรับขบวนการทางสังคมทั่วไป ส่วนการจะขายของที่ระลึกธรรมดาก็ดูจะไม่สามารถสร้างราคาได้ขนาดนั้น ดังนั้นแล้วสินค้าที่มีเรื่องราวจึงน่าจะเป็นจุดเด่นให้กับการระดมทุนของกลุ่ม LLTD นอกจากนี้ ปัจจัยที่จะละเลยไม่ได้สำหรับการทำการตลาดดังกล่าว ก็คงจะหนีไม่พ้นความสามารถในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ของกลุ่มนั่นเอง

บนภูมิทัศน์ทางการเมืองที่เปลี่ยนรูปไป และสถานการณ์ความขัดแย้งรวมถึงการก่อตัวของภาคประชาชนบนพื้นที่ทางการเมือง และนักศึกษาที่ไม่ใช่ผู้นำทางการเมืองอีกต่อไป ดังนั้นแล้ว ขบวนการนักศึกษาที่จะประสบความสำเร็จจึงต้องมีการปรับบทบาทและรูปแบบการระดมทรัพยากรเพื่อให้สอดรับกับสถานการณ์ดังกล่าว

4.2.4.2 รูปแบบการเคลื่อนไหวแสดงออกของขบวนการนักศึกษา

รูปแบบการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาที่ว่านี้ ยังคงมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองต่อจุดยืน (Position) ของยุคสมัย ในการเคลื่อนไหวอยู่ในอาณาบริเวณของตนเองมากขึ้น ทั้งในเชิงประเด็นของการเคลื่อนไหว และการระดมทรัพยากร โดยเข้าใจว่าบทบาทของขบวนการนักศึกษาไม่ได้อยู่ในฐานะผู้นำของการเคลื่อนไหวทางสังคมอีกต่อไป หากแต่มีลักษณะดังที่ปณิธาน ให้สัมภาษณ์ไว้ว่าเป็นเพียง “คนจุดกระแส สร้างพื้นที่ ทำให้เกิดเสียงขึ้นในพื้นที่สาธารณะ (Public Space)” ดังนั้น จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการสื่อสารหรือแสดงออกที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก คือ การลดความสำคัญของการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสาร แต่หันมาให้ความสำคัญกับการใช้สื่อใหม่ (New Medias) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อออนไลน์ (Online Media) และสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นช่องทางหลักในการส่งสารจากขบวนการไปถึงสาธารณชนโดยตรง การสื่อสารที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้อาศัยการดึงความสนใจให้สื่อมวลชนมาทำข่าว หากแต่เป็นการสร้างจุดสนใจให้กับเนื้อหาที่สื่อสารกับผู้รับสารโดยตรง ในขณะที่ก็ต้องทำการสื่อสารแข่งกับข่าวสารอีกจำนวนมากในสื่อสังคมออนไลน์ ที่พร้อมจะดึงความสนใจเบี่ยงเบนไปจากประเด็นการเคลื่อนไหวของขบวนการได้ทุกเมื่อในยุคสังคมข่าวสาร

ความแหลมคม ทั้งในส่วนของการคัดเลือกประเด็น (Content) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ในการสรรสร้างการสื่อสารประเด็นออกไปสู่สาธารณชน จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาในยุคดังกล่าว สามารถประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวได้ ดังที่ ปณิธาน อธิบายว่า เราต้องให้เห็นว่าพอเข้าไปแล้วมันทำอะไรได้บ้าง คือ พูดง่าย ๆ เรามาทำกิจกรรมมันต้อง “จ๊าบ” มันต้อง “โดน” (ปณิธาน พฤกษาเกษมสุข, สัมภาษณ์, 23 กันยายน 2559)

ประการที่สอง เน้นการสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม มากกว่าการระดมมวลชนเพื่อสนับสนุน หรือกล่าวคือมีลักษณะการทำงานแบบการสร้างประเด็น หรือจุดประเด็นมากขึ้น การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ที่เฉียบคม จึงมีบทบาทสำคัญในการใช้เพื่อจุดประเด็น หรือตั้งคำถามกับสังคมในประเด็นปัญหาต่าง ๆ แต่ในขณะเดียวกัน อีกปีกของการเคลื่อนไหวก็หันไปให้ความสนใจกับการสื่อสารที่พัฒนาความรู้ให้กับสาธารณชนด้วย (Educated) เช่น การจัดเสวนา การบรรยายสาธารณะ รวมไปถึงการเผยแพร่องค์ความรู้ในสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น โดยเริ่มมีการทำงานที่ควบคู่ไปกับนักวิชาการปัญญาชนมากขึ้น

ประการที่สาม คือ การติดต่อสื่อสารประสานงานเพื่อกำหนดการเคลื่อนไหวภายในขบวนการ เปลี่ยนมาเป็นการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มากขึ้น โดยร่วมกับการติดต่อสื่อสารโดยใช้อินเทอร์เน็ตไร้สาย ผ่านเครื่องมือของโทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่ (Smart-Phone) ที่มีลักษณะโต้ตอบสื่อสารแบบทันทีทันใดมากขึ้น (Real Time) ในขณะเดียวกันการสื่อสารบนพื้นที่ต่าง ๆ ก็ได้กลายเป็นพื้นที่ปะทะสังสรรค์กันทางความคิดที่หลากหลายมากขึ้นด้วย (Many to Many) การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่หลากหลายในสื่อสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นเรื่องปกติของสังคมในช่วงดังกล่าว และกลายเป็นปัญหาของการเลือกเปิดรับสื่อของผู้ใช้ในที่สุด

ทั้งนี้ จากลักษณะสำคัญ 3 ประการ ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างยุทธวิธีการแสดงออกของขบวนการนักศึกษา ที่สังเกตได้โดยทั่วไปในห้วงระยะเวลาดังกล่าว เรียงลำดับตามระดับการท้าทายอำนาจรัฐ ดังนี้

ยุทธวิธีที่เป็นไปตามระบบหรือขั้นตอนทางการเมืองปกติ

1) การออกแถลงการณ์ หรือการให้สัมภาษณ์เพื่อแสดงท่าทีทางการเมือง ยังคงเป็นการแสดงออกขั้นพื้นฐานในการเคลื่อนไหว แต่ในช่วงเวลาของยุคสังคมข่าวสารดังกล่าว แม้ว่าแถลงการณ์หรือการแสดงความคิดเห็นจะสามารถถูกส่งต่อไปถึงสาธารณชนได้รวดเร็ว ผ่านเครื่องมือของสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก แต่ทว่าความหลากหลายของข่าวสาร โดยเฉพาะในช่วงที่มีความเข้มข้นของประเด็นนั้น ๆ มากขึ้น การออกแถลงการณ์ยืดยาวเพื่อแสดงท่าทีดังกล่าว ก็อาจไม่ได้มีความสำคัญหรือเป็นที่สนใจในสังคมอีกต่อไป

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แถลงการณ์ขององค์กรนักศึกษา ซึ่งเคยมีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นอย่างมาก ก็เริ่มถูกลดบทบาทลงด้วยสังคมที่ข้อมูลข่าวสารจากแหล่ง หรือกลุ่มขบวนการอื่น ๆ ก็สามารถถูกส่งต่อถึงสาธารณชนได้เช่นกัน ประกอบกับการโต้ตอบแสดงความคิดเห็นต่อแถลงการณ์ ที่เกิดขึ้นได้โดยทั่วไปในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ ก็อาจทำให้การแสดงท่าทีขององค์กรนักศึกษาถูกโจมตีจากฝั่งตรงข้ามขบวนการได้โดยง่าย หากไม่มีความรัดกุมในข้อมูล หรือไม่มีความเฉียบคมในการแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในประเด็นที่สุ่มเสี่ยง เช่น ประเด็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

ดังนั้น การแย่งชิงพื้นที่ในสังคมออนไลน์ของแถลงการณ์ทางการเมือง อย่างน้อยที่สุด ขบวนการจึงต้องมีความรัดกุมและเฉียบคมในประเด็นการแสดงความคิดเห็นนั้น ๆ เป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกัน หากเป็นการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในเรื่องสุ่มเสี่ยง ก็ต้องมีความระมัดระวังมิให้แสดงออกอย่างชัดเจนและรุนแรงเกินไป หากแต่ยังคงหลักการพื้นฐานขององค์กรและอิงหลักวิชาการหรือหลักกฎหมาย เพื่อรักษาบทบาททางการเมืองในฐานะองค์กรนักศึกษา และต้องไม่ถูกกล่าวอ้างว่าไม่เป็นกลางทางการเมืองด้วย ดังเช่น ใจความตอนหนึ่งของแถลงการณ์ อมธ. กรณี มติคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยไม่อนุญาตใช้พื้นที่มหาวิทยาลัยเพื่อเคลื่อนไหวแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2555 ดังนี้

> สุดท้ายนี้ อมธ. ยังคงยืนยันในจุดยืนแห่งการมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเรายังคงเคารพในความเห็นที่แตกต่างไม่ว่าจะมาจากกลุ่มใดก็ตาม ตราบเท่าที่ความคิดเห็นเหล่านั้นยังคงอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย ทั้งนี้ อมธ. ในฐานะผู้แทนของนักศึกษาซึ่งมีความหลากหลายทางความคิด ขอรับรองว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไม่ใช่กลุ่มทางการเมืองใด และไม่มีกลุ่มทางการเมืองใดเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หากแต่ความสวยงามในความคิดเห็นที่แตกต่างคือภาพสะท้อนแห่งความเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่แท้จริง

2) การดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมาย

กลายเป็นยุทธวิธีที่ขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่งให้ความสำคัญมากขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้ยุทธวิธีดังกล่าวเพื่อเคลื่อนไหวในประเด็นด้านสิทธิสวัสดิการนักศึกษา และการคัดค้านมหาวิทยาลัยนอกระบบ รวมไปถึงการเรียกร้องประเด็นผลประโยชน์ของตัวนักศึกษาเอง ที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว การใช้กระบวนการตามขั้นตอนของกฎหมายจึงเท่ากับเป็นการหลีกเลี่ยงความรุนแรงและสร้างศัตรูกับมหาวิทยาลัย ในขณะเดียวกันก็เป็นการดำเนินการในลักษณะการต่อรองผลประโยชน์ตามระบบการเมืองปกติ ทั้งนี้ การดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายก็อาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหว ที่ควบคู่ไปกับยุทธวิธีขัดขวางท้าทายอำนาจรัฐอื่น ๆ ที่มีระดับเข้มข้นยิ่งขึ้น ดังเช่นตัวอย่าง กรณี ขบวนการนักศึกษาข้อเข้าไปแก้ไขกฎหมาย พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. .... ในช่วงของการทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปลี่ยนเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ดังอธิบายรายละเอียดในหัวข้อ 4.2.2.3 ข้อ (1) แล้ว เป็นต้น

ยุทธวิธีขัดขวางท้าทายอำนาจรัฐ

1) การเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์รูปแบบใหม่

แม้ว่าการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์จะเป็นเครื่องมือที่ขบวนการต่าง ๆ โดยเฉพาะขบวนการนักศึกษาใช้มาอยู่นานแล้ว แต่กระนั้นการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์แบบใหม่ที่ผู้วิจัยหมายถึงกลับเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนในเชิงวิธีการและแหลมคมยิ่งกว่า กล่าวคือ เป็นยุทธวิธีที่ผนวกเอาการคัดเลือกประเด็นสำคัญ (Content) ผสานกับความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) เพื่อรังสรรค์ให้เกิดรูปแบบการแสดงออกทางความคิดที่สามารถจุดประเด็น หรือจุดกระแสให้สังคมนำไปแสดงความคิดเห็นต่อได้ กลายเป็นการตีความสัญลักษณ์และตั้งคำถามของสาธารณชนต่อประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้ กระบวนการสื่อสารดังกล่าว เกิดจากการเข้ามามีบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ ที่สามารถส่งต่อสารจากต้นทางไปสู่สาธารณชนได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังมีกระบวนการการเพิ่มความคิดหรือประสบการณ์ของผู้ส่งต่อสาร (Share/Retweet) และการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบของผู้รับสาร (Comment) เข้าไปด้วย

(1) กรณีศึกษา การเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาคมธรรมศาสตร์คัดค้านอำนาจนอกระบบ (TCAD)

ส่วนใหญ่เน้นไปในทางการจัดกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ เล่นกับหน้าสื่อมวลชน สร้างกระแส (Viral) บนอินเตอร์เน็ต ซึ่งกำลังเป็นช่องทางการเคลื่อนไหวที่มาแรงในขณะนั้น ตัวอย่างกิจกรรมที่สำคัญ เช่น การจัดเสวนา "ขอพื้นที่เราคืน : งานเสวนาว่าด้วย พื้นที่ทางสิทธิ เสรีภาพ ความเป็นมนุษย์ ภายใต้นิติรัฐแห่ง พ.ร.ก.ฉุกเฉิน" เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2553 แต่กิจกรรมที่ถือว่าสำคัญและทำให้กลุ่ม TCAD รู้จักในหน้าสื่อ ก็คือ กิจกรรมรำลึก 4 เดือน

ราชประสงค์ 4 ปีรัฐประหาร 2549 ซึ่ง ปราบ เลาหะโรจนพันธ์ (สัมภาษณ์ทางอีเมล, 22 กันยายน 2559) มีความเห็นว่าน่าจะเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของกลุ่ม

> กิจกรรมแรกที่ทำคือกิจกรรมรำลึก 4 เดือนราชประสงค์ 4 ปีรัฐประหาร 2549 ซึ่งน่าจะเป็นกิจกรรมทีสำคัญที่สุดของกลุ่มกิจกรรมนี้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์สเกลใหญ่ของนักศึกษาหลังเหตุการณ์เมษา-พฤษภา 53 ครั้งแรก เราเริ่มต้นจากกิจกรรม "กรวดน้ำ คว่ำขัน รักกันชาติเดียว" สองวันก่อนวันที่ 19 โดยกรวดน้ำให้กับอดีตอธิการบดีที่เข้าไปมีส่วนร่วมกับการรัฐประหารครั้งนั้นและกำลังจะหมดวาระในตำแหน่งอธิการปีนั้นพอดี กลายเป็นกระแส viral บนอินเตอร์เน็ตด้วยความขบขันแสบๆคันของกิจกรรมนั้น เป้าหมายของงานกรวดน้ำคือการทำให้สื่อมวลชนรู้จักเรา เห็นไอเดียการทำงานของเรา และเพื่อให้เขาติดตามงานของเราในวันที่ 19 ซึ่งทำให้วันนั้นมีประชาชนมาร่วมงานที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเยอะกว่าที่คาดไว้เยอะมาก ๆ สื่อมวลชนก็มาก[13]

ดังนั้นแล้ว ความสำคัญของกลุ่ม TCAD ประการแรก จึงถือเป็นความ "ใหม่" ของขบวนการนักศึกษา ทั้งในแง่ของแนวคิดภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในปี 2553 และเป็นกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับบทบาททางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก กิจกรรมทางการเมืองจึงมีทั้งรูปแบบของแถลงการณ์ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวในรูปแบบเก่า และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในลักษณะของการสร้างกระแส (Viral) บนอินเตอร์เน็ต ซึ่งถือเป็นความแปลกใหม่ที่ได้ผลเป็นอย่างดีเลยทีเดียว

อีกประการหนึ่ง ที่ถือเป็นความสำคัญของกลุ่ม TCAD คือการมีส่วนในการทำให้ชื่อของธรรมศาสตร์กลับไปยืนบนเวทีของขบวนการนักศึกษาอีกครั้ง และในบางกิจกรรมก็อาจทำงานร่วมกับกลุ่มประชาคมจุฬาเพื่อประชาชน หรือ CCP ทำให้บทบาทของขบวนการนักศึกษาที่นอกเหนือจาก สนนท. มีพื้นที่สื่อเพิ่มมากขึ้นหลังจากเหตุการณ์พฤษภาฯ 53 โดยเฉพาะในด้านการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ เช่น การนำผืนผ้าสีดำและสีขาวมาขึงไว้บริเวณฐาน

---

[13] กลุ่มนักศึกษาประมาณ 50 คน นำโดย นายรักชาติ วงศ์อภิชาติ กลุ่มประชาคมธรรมศาสตร์คัดค้านอำนาจนอกระบบ และ น.ส.ปองขวัญ สวัสดิภักดิ์ กรรมการบริหารสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ถือพวงหรีดและป้ายออกมาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ มุ่งหน้ามายังอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย หน้าพวงหรีดมีข้อความระบุว่า "ไว้อาลัยแด่ประชาธิปไตยที่ดับสูญและประชาชนที่ล่วงลับ 10 เมษายน 2553-19 พฤษภาคม 2553" และ "19 กันยายน วันตาสว่างแห่งชาติ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งชาติ (สนนท.)" และป้ายผ้าเขียนข้อความว่า "4 ปีรัฐประหารประเทศชาติไม่ดีขึ้น" และ "ปล้น 19 ตาย 91"และ "หยุดละเมิดสิทธิด้วยการรัฐ ประหาร"

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2553 มีข้อความว่า "ปล่อยนักโทษการเมือง คุมขังผู้บริสุทธิ์ ไม่ยุติธรรมหยุดอำนาจนอกระบบ" การร่วมกันจัดกิจกรรมร่วมกันและการปรากฏตัวต่อหน้าสื่อ ประกอบกับการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่โดดเด่น ส่งผลต่อภาพลักษณ์ที่ดีของขบวนการนักศึกษาในรุ่นใหม่ ซึ่งปรากฏตัวในนามของกลุ่มอิสระที่มีภาพตัวแทนของจุฬาฯ และธรรมศาสตร์

ณ จุดนี้ จึงเห็นว่า หลังจากที่กระแสความขัดแย้งได้ลามเข้าไปในสังคมออนไลน์ และระเบิดปะทุเข้าสู่สังคมคู่ขนาน ผ่านการชุมนุมประท้วง การแสดงออกถึงความคับข้องใจของขบวนการทางการเมืองต่าง ๆ เช่น กลุ่มคนเสื้อแดง กลุ่มคนเสื้อหลากสี เป็นต้น กระแสความน่ากลัวของความขัดแย้งก็ค่อย ๆ เริ่มกลายเป็นพลังบวกของการเคลื่อนไหวทางการเมือง จากการสาดเลือด กลายเป็นคมความคิด การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่มีความน่าสนใจมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นความพยายามของคนรุ่นใหม่ ที่จะฉีกกฎการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากการอ่านแถลงการณ์ให้กลายเป็นอะไรที่น่าสนใจมากขึ้น หรือที่เราเรียกว่าการกระทำ (Action) อย่างสร้างสรรค์

(2) กรณีศึกษา การเคลื่อนไหวของกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) ในประเด็นการต่อต้านโซตัส

โดยกลุ่ม LLTD ใช้เพียงป้ายเล็ก ๆ ขึ้นไปแขวนเป็นป้ายห้อยคอ ที่อนุสาวรีย์ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่หน้าอาคารเรียนรวมสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต อันเป็นจุดที่มีนักศึกษาต้องเดินผ่านเพื่อเข้าอาคารเรียน โดยในป้ายระบุชื่อ “N’ป๋วย” เป็นการเสียดสีความเป็นผู้ใหญ่ของนักศึกษาปี 1 ที่รุ่นพี่บังคับให้แขวนป้ายชื่อมาเรียนในช่วงเทอมแรกของปีการศึกษา ซึ่งภาพดังกล่าวปรากฏในหน้าของสื่อออนไลน์ และถูกแชร์ต่อไปอย่างมาก ทั้งในเชิงเข้าใจสิ่งที่จะสื่อสาร และในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เหมาะสมของการกระทำดังกล่าว ซึ่งนักศึกษากลุ่ม LLTD ก็ได้ให้สัมภาษณ์เป็นคำอธิบายไว้ว่า (เปิดใจนศ.ปี 1 ผู้แขวนป้าย “N' ป๋วย” คล้องคออนุสาวรีย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มธ.รังสิต, 2558)

> ตอนนี้รุ่นพี่หรือใครก็แล้วแต่กำลังมองน้องแบบว่างเปล่า ในสมองไม่มีเรื่องอะไรเลย ไม่มีความคาดหวัง ไม่มีความคิด ไม่มีความรู้ ไม่มีความต้องการอะไรทั้งสิ้น รุ่นพี่เขากำลังคิดว่าน้องที่เข้ามามันจะต้องรับไอ้สิ่งที่เขาคิดไปเท่านั้น ถ้าคุณคิดว่าน้องมันไม่มีความคิดอะไรที่จะจัดหาด้วยตัวเอง แล้วรุ่นพี่ต้องมายัด ในทางเดียวกัน ถ้าอาจารย์ป๋วยเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลที่มีความสามารถในมหาวิทยาลัย การที่เขาเป็นคนอย่างนั้น มันได้มาด้วยวิธีการที่รุ่นพี่จับยัดอย่างนั้นหรือเปล่า คือมันไม่ใช่จะมาด้วยวิธีการแบบนั้นเสมอไปถ้าอาจารย์ป๋วยเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลที่มีความสามารถในมหาวิทยาลัย การที่เขาเป็นคนอย่างนั้น มันได้มาด้วยวิธีการที่รุ่นพี่จับยัดอย่างนั้นหรือเปล่า คือมันไม่ใช่จะมาด้วยวิธีการแบบนั้นเสมอไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าป้ายดังกล่าวจะอยู่บนรูปปั้นอาจารย์ป๋วยได้เพียง 20 นาที ก่อนจะมีเจ้าหน้าที่มาดึงออก และไม่ว่าการแสดงความคิดเห็นในสังคมออนไลน์จะเป็นอย่างไร แต่ทว่าภาพดังกล่าวก็ได้ถูกส่งต่อไปด้วยความรวดเร็ว และไปปรากฏเป็นข่าวได้ในเวลาเพียงไม่นาน สร้างทั้งคำวิพากษ์วิจารณ์และข้อถกเถียง จนประเด็นเรื่องการแขวนป้ายชื่อของนักศึกษาปี 1 กลายเป็นเรื่องตลก (Parody) ที่ถูกตั้งคำถาม และส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในเวลาต่อมา

2) การรวมกลุ่ม/เคลื่อนไหวแบบออนไลน์ หรือ พลังกลุ่มไร้สังกัด

การเคลื่อนไหวออนไลน์ หรือ พลังกลุ่มไร้สังกัดนั้น เป็นการเคลื่อนไหวในแบบเดียวกับที่ เชอร์กี อธิบายเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับพลังกลุ่มไร้สังกัด (Here Comes Everybody) (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554) หรือการรวมกลุ่มที่สามารถทำให้เกิดการเคลื่อนไหวแบบกลุ่มได้โดยอาศัยเครื่องมือของสื่อใหม่ ซึ่งมีต้นทุนในการรวมกลุ่มน้อย และสามารถรวมเอาคนที่สนใจในประเด็นร่วมกัน เข้ามาแบ่งปันประสบการณ์ในพื้นที่ (Platform) เดียวกัน เช่น กลุ่มเฟซบุ๊กของกลุ่ม Anti Sotus กลายเป็นการประสานงานอย่างมีแบบแผนและเป็นระบบ จนสามารถสร้างการเคลื่อนไหวแบบกลุ่มขึ้น ถือเป็นนวัตกรรมการเคลื่อนไหวชิ้นใหม่ของขบวนการนักศึกษาไทย ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก

กรณีศึกษา ยุทธวิธีการรวมกลุ่ม/เคลื่อนไหวแบบออนไลน์ และการเปิดโปง/ตีแผ่ความเลวร้ายของระบบโซตัสและการรับน้องที่รุนแรงของกลุ่ม Anti-Sotus

จากบริบทเรื่องของขบวนการต่อต้านโซตัส-รับน้อง-ประชุมเชียร์ ที่ต่างก็มีต้นทุนของการแข็งขืนต่อระบบ ซึ่งผู้ที่เคลื่อนไหวต่อต้านระบบในโลกแห่งความจริง มักจะถูกเพ่งเล็ง ข่มขู่ กดดัน ทั้งร่างกายและจิตใจ ส่งผลต่อสถานภาพและการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยอย่างปกติ ดังนั้น ยุทธวิธี เครื่องมือ และประเด็นในการสื่อสารเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าว จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งต่อการปกป้องวิถีชีวิตของนักศึกษาที่เคลื่อนไหว และการยอมรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

ยุทธวิธีการเปิดโปง/ตีแผ่ความเลวร้ายของระบบโซตัสและการรับน้องที่รุนแรง ด้วยการเคลื่อนไหวแบบออนไลน์ หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นที่มั่นหลักในการเคลื่อนไหว อย่างเฟซบุ๊กและยูทูป ได้ทำให้ข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้นด้อยค่าลงไป และกลายเป็นการสรรสร้างกลุ่มทางสังคมรูปแบบใหม่ ขึ้นมาเคลื่อนไหวในประเด็นดังกล่าวร่วมกันโดยบังเอิญ

กล่าวอย่างละเอียด (1) ความสามารถในการถ่ายภาพ วีดิโอ และคลิปเสียง ได้ทำให้หลักฐานของการรับน้องที่รุนแรง มีน้ำหนักขึ้น ทั้งรายละเอียดด้านพฤติการณ์และผู้กระทำ

จนอาจสามารถนำไปประกอบเป็นหลักฐานเพื่อเอาผิดต่อผู้กระทำ/ผู้บงการการกระทำดังกล่าวได้ในทางกฎหมาย (2) ระบบบัญชีผู้ใช้ (Account) ของเฟซบุ๊ก หรือสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ สามารถปกปิดแหล่งที่มา หรืออาจมีการสร้างบุคคลตัวแทน (บัญชีปลอม) หรือแฟนเพจขึ้นมาเพื่อดำเนินการเผยแพร่เรื่องราวดังกล่าวแทนผู้ถูกกระทำนั้น ทำให้ผู้เปิดโปงสามารถปกป้องสถานภาพภายในสังคมต่อไปไว้ได้ (อย่างไรก็ตาม ผู้เปิดโปงบางส่วนยังคงถูกจับได้ และกระทบกับสถานภาพของตัวเอง จนบางคนต้องเปลี่ยนสถานที่ศึกษาก็มี) (3) ท้ายที่สุด คือ ความสามารถของสื่อสังคมออนไลน์ ในการเผยแพร่ และส่งต่อเรื่องราวที่จะสื่อสารด้วยความรวดเร็ว ผ่านการแชร์ของทั้งบุคคล (User) และแฟนเพจสาธารณะต่าง ๆ ที่มีผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก เช่น แฟนเพจ Drama Addict เป็นต้น

ในประเด็นนี้เอง ปิยรัฐ จงเทพ อดีตผู้ประสานงานกลุ่ม Anti-Sotus ได้เล่าถึงการเกิดขึ้นโดยบังเอิญของยุทธวิธีดังกล่าวว่า (ปิยรัฐ จงเทพ, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559)

> ตอนแรกเริ่มจากกลุ่มมาทำงาน และก็เริ่มมีสมาชิกเพิ่มขึ้น เราก็อนุญาตให้คนเอาเรื่องราวมาโพสต์ลง มาแชร์กันว่าอย่างนี้ควรจะแก้ไขปัญหาอย่างไร คล้ายๆกับว่ามันคนหัวอกเดียวกันมาคุยกัน เพราะ เมื่อก่อนมันไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์อะไรกันผ่านเฟซบุ๊กกันขนาดนี้ แม้แต่จะโพสต์หน้าวอล ยังไม่กล้าเลย เพราะอาจจะโดนหมายตาจากพี่ๆ เพื่อนๆ ได้ ก็จะเอากลุ่มนี้มาคุยกัน กลายเป็นการหาเพื่อน หาคนหัวอกเดียวกัน มันเลยกลายเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนสาธารณะไป

สื่อสังคมออนไลน์ได้ทำหน้าที่ของกระดาน (Platform) เพื่อให้สมาชิกได้เข้ามาแบ่งปัน (Sharing) ซึ่งถือเป็นบันไดขั้นแรกหากวิเคราะห์ตามทฤษฎีของเชอร์กีร์ เรื่อง “พลังกลุ่มไร้สังกัด” และในขณะเดียวกัน กลุ่ม Anti-Sotus ก็ได้มีการพัฒนาไปสู่บันไดขั้นที่สอง หรือการประสานงานกันระหว่างสมาชิก เพื่อดำเนินการแบ่งปันและส่งต่อกันอย่างเป็นแบบแผน ดังที่ โตโต้ อธิบายไว้ว่า

> มันก็เกิดจากคนที่ตั้งใจจะผลักดันเรื่องนี้ให้เป็นระดับชาติ พูดตรง ๆ เลย เรามองว่ามาพูดกันอย่างนี้มันไม่จบ เราต้องผลักดันให้คนส่วนใหญ่ในประเทศนี้มองเห็นปัญหาร่วมกัน ให้มันเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันอย่างกว้างขวางขึ้น นำไปสู่งานเสวนาที่อนุสรสถาน 14 ตุลา ในปี 2554 มาเจอกันครั้งแรก ๆ ลักษณะMeeting มีคนประมาณ 10 คน หลังจากนั้นเราก็จัดอีกครั้ง เดือนธันวาคม ในปีเดียวกัน จนมาสู่การจัดตั้งเป็นกึ่งองค์กรมีเลขาธิการ และพยายามเชิญมหาวิทยาลัยต่างๆให้มากที่สุด ตอนนั้นมีประมาณ 9 มหาวิทยาลัย ตอนนั้นเอาทุกกลุ่มมาคุยกัน ว่าเราจะจัดตั้งโครงสร้างอย่างไร

จนกระทั่ง เดือนมีนาคม 2555 ถึงมีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการขึ้นที่สถาบันสิทธิมนุษยชน มหิดล ถึง มีการเลือกตั้งกันเกิดขึ้น มีเลขาธิการ มีคณะกรรมการขึ้นมา 1 ชุด เพื่อมาบริหารเพจ และทำงานอย่างเป็นระบบ ผมก็เป็นเลขาธิการคนแรก ตามกำหนดการมีวาระ 1 ปี และมีการประชุมประจำปี เป็นเวทีถอดบทเรียน ก็มีเลขาคนใหม่"

และท้ายที่สุด จากกลุ่มที่เคลื่อนไหวกันในโลกออนไลน์ ก็กลายมาเป็นกลุ่มที่มีลักษณะของการจัดตั้งที่ชัดเจน ดำเนินการกันอย่างเป็นระบบ มีโครงสร้างและสมาชิกดำเนินการ และที่สำคัญคือมีการส่งต่อการเคลื่อนไหวจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ขบวนการมีความยั่งยืนขึ้น เป็นบันไดขั้นที่สามของเชอร์กีร์ (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554) ที่เรียกว่า "การเคลื่อนไหวแบบกลุ่ม" ซึ่งส่งผลกระทบในทางบวกต่อการเคลื่อนไหว และกลายเป็นกลุ่มที่ใช้ Social Media มาเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวอย่างมีพลังดังที่ โตโต้ อธิบายว่า (ปิยรัฐ จงเทพ ,สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559)

มันมีพลังมากกว่าเดิม เพราะว่า พอออกในนามกลุ่ม เหมือนกับว่า แต่ละมหาวิทยาลัยที่มีกลุ่มของเขาอยู่แล้วใน Social Media ก็จะช่วยกันแชร์ ช่วยกันพูด ช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์ ก็ดูเหมือนเป็นทางการมากขึ้น ก็คือเป็นองค์กรที่เชื่อมร้อยกลุ่มต่างๆ เรื่องนี้โดยเฉพาะ เช่น ในปีนั้น สภาหน้าโดม จะจัดกิจกรรมวิพากษ์การรับน้อง ก็จะมองถึงกลุ่ม Anti-Sotus ก็จะมี Contact กับทุกมหาวิทยาลัย

กล่าวอย่างที่สุดแล้ว ยุทธวิธีดังกล่าว ไม่อาจประสบความสำเร็จได้ด้วยความสามารถของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมไปถึงวิธีการสื่อสาร และสมาชิกผู้ร่วมดำเนินการอย่างเป็นระบบ พร้อมกับเครือข่ายของกลุ่มต่าง ๆ ในแต่ละมหาวิทยาลัย ที่มีแฟนเพจ หรือสื่อสังคมออนไลน์เป็นของตัวเอง ที่พร้อมจะให้การสนับสนุนประเด็นดังกล่าวอยู่เสมอ ในฐานะประเด็นสาธารณะที่เป็นปัญหาร่วมกันของทุกมหาวิทยาลัย

3) การชุมนุมประท้วง/ร่วมชุมนุมประท้วง

การชุมนุมประท้วง กลายเป็นหนึ่งยุทธวิธีที่ถูกลดความสำคัญเป็นอย่างมากในช่วงการเคลื่อนไหวหลังจากเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 โดยเหตุผลทั้งความล้มเหลวของตัววิธีเอง และทางเลือกในการเคลื่อนไหว โดยยุทธวิธีอื่นที่ประสบความสำเร็จมากกว่า กล่าวคือ เหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ทำให้ขบวนการนักศึกษาและอื่น ๆ มองเห็นว่ายุทธวิธีการชุมนุมประท้วงนั้น เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความรุนแรงทางการเมือง ทั้งในส่วนของการควบคุมมวลชน การควบคุมปัจจัยภายนอก หรือมือที่สามในการเข้ามาแทรกแซงสถานการณ์ และการ

ทำลายวิถีชีวิตประชาชนในบริเวณพื้นที่การชุมนุมให้ ไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างปกติ ขณะเดียวกัน ยุทธวิธีอื่น ๆ ที่มีระดับการท้าทายอำนาจรัฐน้อยลง แต่ส่งผลต่อความคิดของสาธารณชนมากกว่า ได้ถูกนำมาใช้เป็นทางเลือกให้กับขบวนการ ภายใต้สังคมการสื่อสารยุคใหม่

ดังนั้น หากจะยังมีหรือยังคงมีการชุมนุมประท้วงอยู่ ถ้าไม่ใช่สถานการณ์สุกงอมจริง ๆ อย่างกรณีการชุมนุมของ กปปส. และ นปช. ในปลายปี พ.ศ. 2556 รวมถึงการชุมนุมต่อต้านการรัฐประหารหลังจากนั้น การปักหลักชุมนุมตามสถานที่ต่าง ๆ หรือการปิดเส้นทางการจราจรจึงยังคงเป็นทางเลือกสุดท้ายของขบวนการนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความเป็นสันติวิธี (Non-Violence) มากขึ้น การชุมนุมที่เกิดขึ้นในบางครั้งบางคราของขบวนการนักศึกษา จึงอาจเป็นเพียงการชุมนุมเพื่อรวมพลังแบบชั่วคราว ควบคู่ไปกับการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น

ดังเช่นตัวอย่าง กรณีนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และแนวร่วมประมาณ 50 คน ชุมนุมประท้วงคัดค้านการนำมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ออกนอกระบบ เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2556 ที่บริเวณหน้าอาคารรัฐสภา โดยมีข้อเรียกร้องให้นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการร่างกฎหมายมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ฉบับใหม่ ซึ่งระหว่างการยื่นหนังสือมีนักศึกษาชายจำนวนหนึ่งถอดเสื้อผ้าออก ใส่เพียงกางเกงขาสั้น และนำป้ายการคัดค้านมหาวิทยาลัยนอกระบบมาพันรอบตัว เพื่อเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ถึงการผลักภาระค่าใช้จ่ายให้กับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยนอกระบบ จนนักศึกษาไม่มีแม้กระทั่งเงินสำหรับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ (ม็อบนศ.แก้ผ้า! บุกรัฐสภาค้านม.นอกระบบ, 2556) ทั้งนี้ เป็นที่สังเกตว่า การชุมนุมประท้วงดังกล่าว เป็นเพียงแค่การชุมนุมเพื่อแสดงพลังเพียงชั่วคราวเท่านั้น ไม่ได้มีการปักหลักชุมนุมเป็นเวลานาน แต่เป็นกิจกรรมแสดงพลังที่เกิดขึ้นและสามารถเป็นกระแสในสื่อสังคมออนไลน์ได้ โดยมีทั้งความชอบธรรมจากจำนวนนักศึกษาที่มาร่วมแสดงพลัง ความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างกระแสให้เกิดขึ้นในสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่เป็นการชุมนุมยึดสถานที่ราชการ หรือช่องทางจราจรขนาดที่กระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไป ดังการชุมนุมประท้วงในแบบเดิม ๆ ที่ผ่านมา

4.3 ขบวนการนักศึกษา บนวิกฤติการณ์ทางการเมืองรอบใหม่ (ปลายปี พ.ศ. 2556 - 2557)

การอธิบายในส่วนของขบวนการนักศึกษาในห้วงวิกฤติการเมืองในช่วงปลายปี พ.ศ. 2556 – 2557 นั้น ที่จริงแล้วขบวนการนักศึกษาไม่ได้มีรูปแบบของการจัดตั้งองค์กร หรือรูปแบบการระดมทรัพยากรและการแสดงออกของการเคลื่อนไหวที่เปลี่ยนไปมากนัก แต่จำเป็นต้องแยกการศึกษาออกมาเป็นอีกช่วงหนึ่งเพื่ออธิบายบริบทของขบวนการนักศึกษาในการร่วมเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้ง และการสร้างภาคีเครือข่ายนักวิชาการ-นักศึกษา-ปัญญาชน ในห้วงก่อนการรัฐประหารเดือนพฤษภาคม 2557 ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่คำอธิบายของการเคลื่อนไหวอย่างเด่นชัดของขบวนการนักศึกษาในบทบาทผู้นำในการคัดค้านการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้

4.3.1 บริบททางการเมืองและปัจจัยแวดล้อม

4.3.1.1 พ.ร.บ.นิรโทษกรรมฉบับลักหลับ และการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ

ในห้วงของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ สถานการณ์ทางการเมืองที่ดูเหมือนจะมีความสงบมาเป็นระยะเวลาพอสมควร แต่ก็เริ่มมีเค้าลางของการปะทุขึ้นอยู่เรื่อย ๆ หลังจากเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 มีมวลชนฝั่งต่อต้านออกมาเคลื่อนไหวใหญ่เป็นระยะ อาทิ การเคลื่อนไหวแช่แข็งประเทศไทยขององค์การพิทักษ์สยาม (ม๊อบ เสธ.อ้าย) ในปี พ.ศ. 2555 การเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศไทย ปี พ.ศ. 2556 เป็นต้น แต่รัฐบาลภายใต้การนำของนายกยิ่งลักษณ์ ก็ยังสามารถประคับประคองตัวรอดมาได้ พร้อมทั้งดันนโยบายโครงการขนาดใหญ่ (Mega Projects) หลายนโยบาย อาทิ โครงการจำนำข้าว โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมฯ (รถไฟความเร็วสูง) วิสัยทัศน์ประเทศไทย 2020 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลยิ่งลักษณ์ก็ยังคงประสบปัญหากับรัฐธรรมนูญ 2550 และศาลรัฐธรรมนูญ ที่สร้างข้อจำกัดให้กับรัฐบาลเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การจำกัดความพยายามจะแก้ไขรัฐธรรมนูญของรัฐบาล หรือแม้กระทั่งการล้มโครงการขนาดใหญ่ต่าง ๆ เช่น การตีความ ร่าง พ.ร.บ. ให้อำนาจกระทรวงการคลังกู้เงินเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมขนส่งของประเทศ (พ.ร.บ. 2 ล้านล้าน) ว่าขัดกับรัฐธรรมนูญ เป็นต้น นอกจากนี้ คงปฏิเสธไม่ได้ว่ารัฐบาลยิ่งลักษณ์ มีความล้มเหลวด้านการบริหารนโยบายอีกพอสมควร เช่น การส่อเค้าทุจริตของโครงการจำนำข้าว หรือรวมไปถึงการบริหารจัดการอุทกภัยที่ล้มเหลวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่เริ่มสร้างความไม่พอใจให้กับมวลชนฝั่งตรงข้าม ที่เป็นน้ำนิ่งไหลลึกมาหลายปี

ฉนวนสำคัญ คือ นโยบายที่เรียกว่า การเร่งสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยเฉพาะการร่างกฎหมาย “เพื่อความปรองดอง” หรือ พ.ร.บ.นิรโทษกรรม ที่ท้ายที่สุดแล้ว แม้ร่างกฎหมายดังกล่าว ฉบับของนายวรชัย เหมะ ส.ส.สมุทรปราการ พรรคเพื่อไทย ที่มุ่งปลดปล่อยนักโทษทางการเมือง โดยไม่รวมแกนนำหรือผู้สั่งการ จะเข้าไปสู่ชั้นคณะกรรมาธิการ แต่ทว่า แต่ทว่าสุดท้ายก็ยังคงมีการปรับแก้มาตรา 3 ของร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ ให้มีการสอดไส้เนื้อหาการนิรโทษกรรมสุดซอย ที่หมายรวมเอาอดีตนายกทักษิณและบรรดากลุ่มแกนนำทั้งสองฝ่ายมาร่วม “เซ็ทซีโร่” ด้วย ดังนั้น กฎหมายฉบับดังกล่าวจึงเป็นที่จับตาของทั้งภาคประชาชน ฝ่ายต่อต้านรัฐบาล และฝ่ายค้านในรัฐสภาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคประชาธิปัตย์ ที่เดินหน้าคัดค้านกฎหมายนี้อย่างเต็มที่ ทั้งในสภาและนอกสภา

ภาคท้องถนน เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 28 ตุลาคม 2556 ที่สถานีรถไฟสามเสน นำโดยบรรดาแกนนำพรรคประชาธิปัตย์ หลังจากนั้นเพียง 2 วัน ได้มีการอภิปราย พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าวแบบข้ามวันข้ามคืน ตั้งแต่วันที่ 31 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2560 และสุดท้ายก็มีการรวบรัดผ่านวาระ 2 และวาระ 3 ไปในช่วงเช้ามืดของวันดังกล่าว เป็นที่มาของ กฎหมายฉบับลักหลับ ที่ทำให้ประชาชนทั้งฝ่ายต่อต้านรัฐบาล และฝ่าย นปช. ไม่พอใจเป็นอย่างมาก เป็นที่มาของการออกมาเคลื่อนไหวต่อต้าน พ.ร.บ.ฉบับนี้ ของกลุ่มต่าง ๆ ทั่วประเทศ ในห้วงเวลาต่อมา โดย

1) ฝ่ายหนึ่ง คือ กลุ่มต่อต้านรัฐบาลและระบอบทักษิณ ที่มองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการจงใจจะนิรโทษกรรมให้อดีตนายกทักษิณ ซึ่งมีคดีทุจริตติดตัวอยู่มากมาย บรรดากลุ่มเหล่านี้ จึงชูเอาสัญลักษณ์ของการต่อต้านคอรัปชั่นมาเป็นจุดเด่นในการคัดค้านกฎหมายฉบับนี้ โดยมีแกนนำที่สำคัญ คือ กลุ่มพรรคประชาธิปัตย์ กลุ่มธุรกิจภาคเอกชน และนักวิชาการในมหาวิทยาลัย โดยมีมวลชนส่วนใหญ่ เป็นชนชั้นกลาง นักธุรกิจ ข้าราชการ และพนักงานบริษัทภาคเอกชนในกรุงเทพฯ จุดสนใจอยู่ที่การเดินขบวนชวนคนในเมืองออกมาแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ โดยการ “เป่านกหวีด” (Whistle Blowing) ซึ่งในทางสากลเป็นเสมือนการแสดงถึงการไม่เห็นด้วยต่อการกระทำที่น่าสงสัยว่าจะไม่ถูกต้อง ทุจริต ผิดกฎหมาย และต้องการให้มีผู้มารับผิดชอบ

2) อีกฝ่ายหนึ่ง คือ บรรดากลุ่มแกนนำ นปช. อาทิ นายสมบัติ บุญงามอนงค์ (บ.ก. ลายจุด) ญาติผู้เสียชีวิต และนักโทษทางการเมือง ช่วงเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 ที่ต้องการให้ผู้สั่งการสลายการชุมนุมในเหตุการณ์พฤษภาจลาจล เข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย หรืออดีตนายกอภิสิทธิ์ฯ และนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน (ศอฉ.) ในขณะนั้น นั่นเอง โดยฝ่ายนี้มองว่าการเซ็ทซีโร่ จะทำให้กระบวนการแสวงหาความจริงยุติ ทำให้ผู้เสียชีวิตไม่ได้รับความยุติธรรม และนักโทษทางการเมืองจากเหตุการณ์ในครั้งนั้น ก็ยัง

สูญเสียโอกาสที่จะได้รับการนิโทษกรรมจาก พ.ร.บ.นิรโทษกรรม ฉบับที่ยังไม่มีการแก้ไขสอดไส้ด้วย ทั้งนี้ ฝ่าย นปช. ปักหลักชุมนุมที่สนามราชมังคลากีฬาสถาน

หลักจากที่กระแสมวลชนจุดติด คนทั่วทุกสารทิศก็ตบเท้าออกมาเคลื่อนไหว ฝ่ายรัฐบาลที่เพลี่ยงพล้ำมีความพยายามที่จะถอย โดยแถลงข่าวถอนร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2556 และต่อมาวุฒิสภาได้ลงมติไม่รับร่างฯฉบับดังกล่าวแล้ว ในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2556 ขณะที่ฝ่ายแกนนำมวลชน หรือกลุ่มนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ก็เริ่มยกระดับการชุมนุม ประกาศสละทิ้งจากพรรคประชาธิปัตย์ ใช้ถนนราชดำเนินเป็นสถานที่ตั้งเวทีปักหลักชุมนุม ก่อนจะเปลี่ยนไปปักหลักชุมนุมที่ศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะอีกแห่ง ในปลายเดือนพฤศจิกายน 2556

วันที่ 29 พฤศจิกายน 2556 เป็นวันแถลงข่าวเปิดตัว “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” หรือ กปปส. โดยมีกลุ่มแกนที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ อาทิ นายสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ อดีตอธิการบดีนิด้า ผศ.สุวิชา เป้าอารีย์ จากนิด้า เป็นต้น เครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศ (คปท.) อาทิ นายสุริยะใส กตะศิลา นายอุทัย ยอดมณี นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น กลุ่มกองทัพธรรม กลุ่มเครือข่ายนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังมีบรรดาอดีตแกนนำเครือข่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย เข้าร่วมอีกเป็นจำนวนมาก และรวมไปถึงบรรดาอดีต ส.ส.พรรคประชาธิปัตย์ที่ลาออกมาพร้อมนายสุเทพด้วย นับว่าเป็นขบวนการการเมืองภาคประชาชนระรอกใหญ่อีกครั้ง ภายหลังจากเหตุการณ์พฤษภาคม 2553

รัฐบาลยิ่งลักษณ์ตัดสินใจยุบสภา มีการกำหนดวันเลือกตั้งใหม่ ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 แต่กระนั้น ก็ไม่ได้ทำให้สถานการณ์การชุมนุมคลี่คลายออกไป มิหนำซ้ำ พรรคประชาธิปัตย์ยังตัดสินใจบอยคอตไม่ส่งผู้สมัครอีกครั้งหนึ่งของการเมืองไทย กลายเป็นการชุมนุมที่ยืดเยื้อ ส่วนฝ่าย กปปส. ยังคงมีข้อเรียกร้องให้รัฐบาลรักษาการลาออก พร้อมดำเนินการขัดขวางการเลือกตั้งที่กำลังจะเกิดขึ้น กลายเป็นชนวนความขัดแย้ง และแตกหักที่สำคัญระหว่างมวลชนฝั่งต้องการการเลือกตั้งและไม่ต้องการเลือกตั้ง

ทั้งนี้ ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2556 – พฤษภาคม 2557 กลายเป็นช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองสูงมากระหว่างมวลชนสองฝั่ง มีเหตุการณ์ที่สำคัญ อาทิ การขัดขวางการจับสลากเบอร์ผู้สมัคร ที่สนามกีฬาไทย-ญี่ปุ่น ดินแดง การเคลื่อนไหวปิดสถานที่สำคัญทั่วกรุงเทพมหานคร (Shutdown Bangkok) การปะทะกันระหว่างมวลชนเสื้อแดง กับ กปปส. ที่หน้ามหาวิทยาลัยรามคำแหง รวมไปถึง การขัดขวาง/ปิดหน่วยเลือกตั้งในอีกหลายพื้นที่ทั่วประเทศ

4.3.1.2 บทบาทของมหาวิทยาลัยในภาวะวิกฤติ (ที่ประชุม ทปอ.)

กำลังพลจากมหาวิทยาลัย ถือเป็นกำลังหลักกลุ่มหนึ่งของการคัดค้านพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฉบับนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม เกือบทุกมหาวิทยาลัยมีการจัดกิจกรรมเพื่อแสดงออกถึงการคัดค้าน อาทิ การรวมตัวเพื่อเดินขบวน การปฏิญาณตนต่อต้านคอรัปชั่น การจัดทำป้ายผ้า/สติ๊กเกอร์ รวมถึงการออกแถลงการณ์ในนามของกลุ่มต่าง ๆ โดยมีบรรดาผู้บริหารของมหาวิทยาลัยเป็นหัวหอกสำคัญ

ทั้งนี้ การที่มหาวิทยาลัยพร้อมใจกันขานรับต่อการคัดค้าน พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าวนั้น มีสมมติฐานอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ถ้าหากไม่เป็นเพียงการตามกระแสที่สังคมกำลังให้ความสนใจและจับจ้องมาที่ท่าทีของมหาวิทยาลัย ก็คงเป็นความตั้งใจของบุคคลบางกลุ่มที่ต้องการให้เกิดการเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกัน

หรือหากกล่าวให้ถึงที่สุด คือบรรดาผู้บริหารมหาวิทยาลัย ซึ่งรวมตัวกันในนามของที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย หรือเรียกชื่อย่อว่า ทปอ. ซึ่งรวมเอาอธิการบดีจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศ นำโดยประธานในขณะนั้น คือ ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการจัดประชุมวาระพิเศษขึ้นในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556 และได้ออกแถลงการณ์ ทปอ. มาถึง 2 ฉบับต่อเนื่องกัน มีสาระสำคัญเน้นไปที่การคัดค้านการนิรโทษกรรมที่มีผลไปถึงผู้กระทำผิดในการทุจริตคอรัปชั่นด้วย ซึ่งถือเป็นการสร้างมาตรฐานที่ไม่ดีให้กับสังคม

การแสดงออกดังกล่าว เป็นการแสดงถึงการแข็งขืนต่อรัฐบาลอย่างชัดเจน มิหนำซ้ำอธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รองประธาน ทปอ. ในขณะนั้น ยังได้ให้สัมภาษณ์เรียกร้องให้ ส.ส. ที่ผ่านร่าง พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าวออกมาแสดงความรับผิดชอบและขอโทษประชาชน นอกจากนี้ ภายหลังเกิดเหตุความรุนแรงที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ ที่ประชุม ทปอ. ยังได้แสดงเจตน์จำนงที่ชัดเจนในแถลงการณ์ฉบับที่ 4 ในวันที่ 2 ธันวาคม 2556 เรียกร้องให้รัฐบาลยุบสภาคืนอำนาจให้ประชาชน พร้อมกับให้มีรัฐบาลคนกลางมารักษาการและตั้งคณะกรรมการปฏิรูปประเทศ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางของ กปปส. ในขณะนั้น

ในบางมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังได้ออกประกาศหยุดการเรียนการสอน ในวันที่ 3 – 4 ธันวาคม 2556 โดยเนื้อหาให้เหตุผลระบุว่าสถานการณ์การชุมนุมได้ขยายตัวจนเป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอน แต่กระนั้นประกาศฉบับดังกล่าวก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการหยุดการเรียนการสอนเพื่อเอื้อให้นักศึกษา/บุคลากรไปร่วมการชุมนุมในกรุงเทพมหานคร ทั้งที่ศูนย์รังสิตนั้น ไม่มีความจำเป็นต้องหยุดการเรียนการสอนแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ในแถลงการณ์ฉบับที่ 5 และ 6 ของ ทปอ. ช่วงเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ 2557 ยังมีเนื้อหาเรียกร้อง กกต. ทบทวนการจัดการเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้น และเรียกร้องให้

รัฐบาล (รักษาการ) แสดงความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองทั้งหมดที่เกิดขึ้น โดยการลาออกจากตำแหน่งเพื่อให้มีรัฐบาลชุดใหม่เข้ามาบริหารแก้ไขสถานการณ์ ด้วย

ดังที่กล่าวมาทั้งหมด ดูเหมือนว่าทิศทางของ ทปอ. จะเป็นไปในทางที่ตอบสนองกับขบวนการประชาชน กปปส. มากขึ้นอย่างเป็นลำดับ พร้อมกับการที่มีกลุ่มนักวิชาการบางส่วนแสดงตัวชัดเจนในการเข้าร่วมขบวนการ กปปส. หรือสนับสนุนต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนายสุเทพ เทือกสุบรรณ และพวก จึงเกิดเป็นความไม่พอใจและขัดแย้งทางความคิดกับของบรรดานักวิชาการ-ปัญญาชนกลุ่มอื่น ๆ ในสถาบันการศึกษา รวมถึงบรรดานักกิจกรรมนักศึกษาจำนวนหนึ่งด้วย ดังจะได้กล่าวต่อไป

4.3.2 การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในช่วงวิกฤติการเมืองรอบใหม่

4.3.2.1 ระยะแรก ภายหลังการผ่านร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรม ของสภาผู้แทนราษฎร

นับเป็นปรากฏการณ์ที่นักศึกษาแต่ละมหาวิทยาลัยออกมาเคลื่อนไหวในเรื่องนี้อย่างคึกคักมาก จนเป็นที่สังเกตว่านักศึกษามีความสนใจทางการเมืองมากที่สุดในรอบหลายปีที่ผ่านมา โดยท่าทีของนักศึกษาส่วนใหญ่ มีลักษณะไปในทิศทางเดียวกันกับมหาวิทยาลัย และอาจารย์ในมหาวิทยาลัย โดยกลุ่มของการเคลื่อนไหวนั้น แบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ

1) การเคลื่อนไหวร่วมในนามของมหาวิทยาลัย โดยมีบรรดาผู้บริหารมหาวิทยาลัยเป็นแกนนำหลักในการคัดค้าน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม มีคณาจารย์ และบุคลากรของมหาวิทยาลัย เป็นผู้เข้าร่วมอย่างคึกคัก ในขณะเดียวกันก็มักจะมีการนำเอาองค์การนักศึกษา สโมสรนักศึกษาเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมด้วย โดยกิจกรรมที่ร่วมกันทำในรูปแบบนี้ อาทิ การทำป้ายไวนิล ติดสติ๊กเกอร์ แสดงพลังกล่าวปฏิญาณต่อต้านการคอรัปชั่น การเดินขบวนรณรงค์คัดค้านร่าง พ.ร.บ. รวมไปถึงการร่วมเดินขบวนครั้งใหญ่ในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2556 ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุผลและประเด็นของแต่ละมหาวิทยาลัยที่นำมาเคลื่อนไหวในส่วนนี้นั้น ยังคงเป็นเรื่องของการต่อต้านการทุจริตคอรัปชั่น และการนิรโทษกรรมให้ผู้กระทำผิดคดีคอรัปชั่นเป็นหลัก

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการที่องค์กรของนักศึกษาเข้าไปร่วมเคลื่อนไหวตามทิศทางของมหาวิทยาลัยนั้น ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากความสัมพันธ์และการจัดกิจกรรมของ ทปอ. ในช่วงปี พ.ศ. 2556 ที่เป็นการดึงเอาบรรดาผู้นำองค์กรนักศึกษาของแต่ละมหาวิทยาลัยในสมาชิก ทปอ. เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการต่อต้านคอรัปชั่นต่าง ๆ เช่น การจัดประชุมเครือข่าย การร่วมลงนามประกาศเจตนารมณ์ต่อต้านการทุจริตคอรัปชั่น ในนามโครงการบัณฑิตไทยไม่โกง และโครงการรับน้องต้านคอรัปชั่น ซึ่งถือเป็นโครงการรณรงค์หลักของ ทปอ. ในปี 2556 พอดี ซึ่งทั้งนี้ โครงการดังกล่าวนอกจากจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง

มหาวิทยาลัยและผู้นำองค์กรนักศึกษาแล้ว ยังทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายระหว่างผู้นำองค์กรนักศึกษาของแต่ละมหาวิทยาลัยด้วย และนำไปสู่การเคลื่อนไหวร่วมกันในประเด็นการคัดค้านการทดสอบ U-net ของสถาบันการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติในปีต่อมา

2) การเคลื่อนไหวขององค์กรกลางนักศึกษา อย่างองค์การนักศึกษา หรือสภานักศึกษา นั้น นอกจากจะร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับประชาคมมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีการดำเนินการอื่น ๆ ในฐานะองค์กรนำของนักศึกษาเองด้วย โดยพื้นฐานที่สุด สำหรับองค์กรนักศึกษาส่วนใหญ่จะมีการออกแถลงการณ์แสดงท่าทีคัดค้าน ร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรมฉบับดังกล่าว ซึ่งมีเนื้อหาเน้นหนักไปที่การต่อต้านการคอรัปชั่น

แต่สำหรับกรณีศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ดูจะมีรายละเอียดที่ก้าวไปอีกขั้นและแตกต่างออกไปเล็กน้อย โดย องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) และสภานักศึกษา ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมที่สำคัญในประเด็นดังกล่าวถึง 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก การออกแถลงการณ์ร่วมองค์การนักศึกษาและสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกี่ยวเนื่องกับร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติให้ความเห็นชอบ โดยมีข้อสังเกตตรงที่ แม้ว่าเนื้อหาโดยรวมจะเป็นแถลงการณ์คัดค้านร่างกฎหมายโดยเรียกร้องให้วุฒิสภาโหวตคว่ำร่างฯ ดังเช่นแถลงการณ์ขององค์กรหรือกลุ่มอื่น ๆ เรียกร้องนั้น แต่เหตุผลของข้อเสนอในแถลงการณ์ฉบับนี้กลับต่างออกไป กล่าวคือ ยังคงมีเนื้อหาที่สนับสนุนให้มีการนิรโทษกรรมประชาชนอันเนื่องมาจากการชุมนุมทางการเมืองอยู่ หรืออาจกล่าวได้ว่า ยังคงสนับสนุนร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรมเดิมของนายวรชัย เหมะ ที่มุ่งเน้นไปที่บรรดาผู้ชุมนุมทางการเมือง โดยไม่รวมแกนนำ ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของแถลงการณ์ ดังนี้ (องค์การนักศึกษาและสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556)

> การตราพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมนั้นควรนิรโทษกรรมให้แต่เฉพาะบรรดาการกระทำของประชาชนอันเนื่องมาจากการชุมนุมทางการเมืองหรือการแสดงออกทางการเมืองอัน เป็นการสร้างความปรองดองอย่าง แท้จริงมิใช่เป็นการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในประเทศดังที่ปรากฏอยู่ใน ปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2556 ภายหลังเหตุการณ์การชุมนุมเริ่มบานปลายและเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง อมธ. ยังได้ออกแถลงการณ์ข้อเสนอเพิ่มเติม โดยเสนอให้ (1) กปปส. ยุติการยึดสถานที่ราชการ และให้ข้าราชการเข้าทำงานได้ตามปกติ (2) ให้ นปช. อยู่ในที่ตั้ง (3) หลีกเลี่ยงการปะทะกันของผู้ชุมนุมทั้งสองฝ่าย (4) ให้รัฐบาลริเริ่มการแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี และ (5) ขอให้ทหารไม่ใช้โอกาสดังกล่าวในการรัฐประหาร

ทั้งนี้ แถลงการณ์ทั้งสองฉบับที่ได้หยิบยกขึ้นมานั้น จะเห็นได้ว่ามีลักษณะเนื้อหาที่ไม่ได้เน้นเรื่องการคัดค้านการทุจริตคอรัปชั่นเพียงอย่างเดียว ดังเช่นมหาวิทยาลัยหรือองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ ให้เหตุผลไว้ แต่กลับเน้นที่หลักการของประชาธิปไตยและยังคงเชื่อมั่นในวิถีทางตามระบอบประชาธิปไตย ดังเช่นที่ รังสิมันต์ ให้สัมภาษณ์ถึงประเด็นดังกล่าว ว่า

> เรามีจุดยืนชัดเจน ตามแถลงการณ์ของ LLTD และแถลงการณ์ของ อมธ. ด้วย คือไม่เห็นด้วยกับ พ.ร.บ. นิรโทษกรรม (คือการนิรโทษกรรมต้องไม่ใช่นิรโทษกรรมต้องไม่เหมาเข่ง) และไม่มีข้อเรียกร้องเรื่องการให้รัฐบาลยุบสภา เพราะเรามองเกมส์ออกตั้งแต่แรกแล้วว่ามันนำไปสู่การรัฐประหาร เพราะมันทำให้รัฐบาลอ่อนแอลง ข้อเสนอของเราคือต้องการให้รัฐบาลขอโทษประชาชน โดยไม่จำเป็นต้องยุบสภา (รังสิมันต์ โรม, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559)

ประการที่สอง การรณรงค์เพื่อให้นักศึกษา ประชาชนร่วมลงชื่อคัดค้านร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรมฯ ฉบับเหมาเข่ง โดยใช้สถานที่ บริเวณลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ และที่อาคารเรียนรวมสังคมศาสตร์(SC) และอาคารกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ตั้งแต่วันที่ 4 - 7 พฤศจิกายน 2556 โดยรายชื่อดังกล่าวองค์การนักศึกษาและสภานักศึกษาได้รวบรวมเพื่อยื่นต่อสมาชิกวุฒิสภาให้มีมติไม่ให้ความเห็นชอบต่อร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2556

และประการที่สาม คือ การร่วมกันจัดงานเสวนาวิชาการในหัวข้อ “นิรโทษกรรม เพื่อไทย เพื่อใคร เพื่อกู ?” ในวันที่ 7 พฤศจิกายน 2556 ณ อาคารกิจกรรมนักศึกษาธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มีนักศึกษาและประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมจำนวนหนึ่ง

3) การเคลื่อนไหวของบรรดากลุ่มอิสระด้านการเมือง และการเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์ โดยส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การรวมตัวทำกิจกรรมแสดงพลังเชิงสัญลักษณ์และประชาสัมพันธ์รวมตัวผู้สนใจในการมาร่วมแสดงพลังเพื่อคัดค้าน พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าว โดยมีเหตุผลและกลุ่มเคลื่อนไหวที่ต่างกันไป อาทิ

(1) กลุ่มแนวร่วมนักเรียน นิสิต นักศึกษา คัดค้าน พ.ร.บ. นิรโทษกรรมฉบับสุดซอย ซึ่งนำโดยกลุ่มสภาหน้าโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายเนติวิทย์ โชติภัทรไพศาลย์ เลขาธิการสมาพันธ์นักเรียนไทยเพื่อการปฏิวัติระบบการศึกษาไทย นายปิยรัฐ จงเทพ แกนนำกลุ่ม Anti-SOTUS และนายศรัณย์ ฉุยฉาย หรือ อั้ม เนโกะ โดยเหตุผลในการคัดค้าน คือ ไม่ต้องการมีการนิรโทษกรรมในคดีทุจริต และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตายของประชาชนในช่วงสลายการชุมนุม นอกจากนี้ยังถือว่า พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าว ได้ทำลายหลักนิติรัฐ และสร้างบรรทัดฐานที่เลวร้าย

ให้สังคมไทย ซึ่งกลุ่มดังกล่าว ยังได้มีการจัดกิจกรรมที่ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2556 ด้วย

(2) กลุ่มชาว มธ. ต่อต้าน พ.ร.บ. ล้างผิดฆาตกร ซึ่งเป็นการแสดงออกส่วนหนึ่งของนักศึกษาธรรมศาสตร์ ที่ไม่เห็นด้วยกับฝ่ายผู้บริหารมหาวิทยาลัยที่ออกไปคัดค้าน พ.ร.บ.นิรโทษกรรม ซึ่งนำโดย ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยที่ไม่ฟังเสียงคนภายในธรรมศาสตร์ และเน้นย้ำเรื่องของการคัดค้านการนิรโทษกรรมผู้ที่สั่งสลายการชุมนุมเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 ต้องการให้นิรโทษเฉพาะผู้ชุมนุม และประชาชนที่ได้รับผลพวงทางการเมืองเท่านั้น ซึ่งเป็นประเด็นที่มหาวิทยาลัย หรือกลุ่มอื่น ๆ ไม่ค่อยได้กล่าวถึง

(3) นอกจากนี้ ยังมีการรวมตัวของของกลุ่มนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทั้งในสื่อสังคมออนไลน์ และการทำกิจกรรมในห้วงเดือนพฤศจิกายน 2556 ทั้งนี้ ในหลาย ๆ กลุ่มได้รณรงค์ให้ประชาชน นิสิต นักศึกษา ร่วมกันขึ้นภาพโปรไฟล์ คัดค้าน ร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์จำนวนมาก

ส่วนในด้านของกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย หรือ LLTD ยังคงมีการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ที่หน้าพรรคเพื่อไทย โดยนักศึกษาสมาชิกกลุ่มจำนวนหนึ่งแต่งกายและทาสีแดงตามตัวเสมือนคนตาย แสดงอาการนอนตายที่บริเวณหน้าพรรคเพื่อไทย โดยต้องการสื่อสารว่า การที่ ส.ส.พรรคเพื่อไทยลงมติผ่านร่าง พ.ร.บ.ฉบับดังกล่าว เท่ากับเป็นการเจตนาไม่นำผู้กระทำผิดในคดีสั่งสลายการชุมนุมในปี พ.ศ. 2553 มาลงโทษ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการข้ามศพคนตายนั่นเอง

4.3.2.2 การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาภายหลังสถานการณ์ลุกลาม

1) บริบททางการเมืองและจุดเริ่มต้นของขบวนการนักวิชาการ-นักศึกษา-ปัญญาชน ฝ่ายสนับสนุนประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้ง

ท่ามกลางกระแสของการเมืองที่ร้อนระอุ และเริ่มปะทุจากความขัดแย้งเข้าสู่สถานการณ์ความรุนแรงขึ้นทุกขณะ ขบวนการนักวิชาการ-นักศึกษา-ปัญญาชน ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ดังกล่าว โดยผู้วิจัยมีความเห็นว่าเกิดจาก 3 บริบททางการเมืองหลัก ๆ ในตั้งแต่ช่วงเดือนธันวาคม 2556 จนถึงเดือนมีนาคม 2557 ดังนี้

(1) สถานการณ์การชุมนุมทางการเมืองของกลุ่ม กปปส. ที่เริ่มขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในเชิงปริมาณของผู้ชุมนุม และการขยายตัวของสถานที่ชุมนุมดาวกระจายออกไปตามจุดต่าง ๆ ในช่วงการชัตดาวน์กรุงเทพฯ รวมไปถึงความเข้มข้นของเนื้อหาในการชุมนุมก็มีแนวโน้มที่จะสร้างความเกลียดชังรัฐบาลมากขึ้น ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นปัจจัยของความรุนแรงและการปะทะกับกลุ่มการเมืองอื่น ๆ

(2) หลักการในการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการประชาธิปไตยเชิงกระบวนการ กล่าวคือ แม้ว่ารัฐบาลของนางสาวยิ่งลักษณะมีการประกาศยุบสภาเพื่อให้เกิดช่องทางในการแก้ไขวิกฤติด้วยการจัดการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 แต่ทว่าก็ไม่ได้ทำให้กลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. ลดระดับของการเคลื่อนไหวลง หรืออาจกล่าวได้ว่า พวกเขาไม่ได้มองว่าการเลือกตั้ง จะเป็นทางออกของวิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งนี้ และในทางกลับกัน สำหรับการเลือกตั้งที่กลุ่ม กปปส. จับตามองนั้นเป็นเพียงการชุบตัวใหม่ของรัฐบาล ดังที่ เคยเกิดขึ้นเมื่อปี 2549 ดังนั้น เมื่อพื้นฐานของการเลือกตั้งคือ หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย ในการให้เจ้าของอธิปไตยเป็นผู้ทุกคนเป็นผู้ตัดสินใจแบบหนึ่งสิทธิหนึ่งเสียง (One Man One Vote) ดังนั้น การคัดค้านการเลือกตั้งของกลุ่ม กปปส. จึงเท่ากับผิดหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการเช่นกัน

(3) การเคลื่อนไหวของที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย และบรรดาผู้บริหารมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่ทั้งคล้อยตาม และสนับสนุนความชอบธรรมให้กับการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ทางด้านวิชาการโดยเฉพาะการให้ความเห็นเรื่องการทบทวนการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 และการมีบรรดานักวิชาการส่วนหนึ่งออกตัวสนับสนุน ตลอดจนขึ้นเวทีปราศรัยในการชุมนุมของ กปปส. และเครือข่าย เพื่อวิพากษ์วิจารณ์โจมตีรัฐบาลและการจัดการเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้น

สถานการณ์ทั้งสามที่ประกอบกัน ได้ทำให้บรรดานักวิชาการอีกส่วนหนึ่งมีความกังวลสถานการณ์ดังกล่าว และได้แสดงความคิดเห็นผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ สื่อมวลชนหรือเวทีวิชาการต่าง ๆ จนกระทั่งกลายเป็นเค้าลางของการเคลื่อนไหวในทิศทางเดียวกันภายใต้เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการของนักวิชาการ-นักศึกษา-ปัญญาชน กิจกรรมเริ่มแรกที่เริ่มเป็นการประสานงานกันโดยบังเอิญของเครือข่าย ถูกจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ในชื่อกิจกรรมว่า "ธรรมศาสตร์บรรยายสาธารณะ : ห้องเรียนประชาธิปไตย" ซึ่งจัดโดยนักศึกษากลุ่มสภาหน้าโดม กลุ่มนิวคัลเจอร์ (New Culture) และกลุ่ม LLTD เพื่อเป็นการแสดงอารยะขัดขืนต่อกรณีที่ ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกาศงดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้ง 4 ศูนย์ ในช่วงการชุมนุมใหญ่ของกลุ่ม กปปส. แม้ว่าบางศูนย์จะไม่ได้รับผลกระทบจากการชุมนุมทางการเมืองนี้ก็ตาม ประกาศดังกล่าวจึงถูกมองว่าเป็นการเอื้อต่อการชุมนุมของ กปปส. มากกว่าจะเป็นไปเพื่อการบริหารการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย

ประเด็นที่น่าสนใจของกิจกรรมนักศึกษาดังกล่าว คือ เป็นการเชิญคณาจารย์กลุ่มนิติราษฎร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนักวิชาการของมหาวิทยาลัย มาบรรยายพิเศษในงานเสวนาที่จัดภายนอกห้องประชุม/ห้องเรียน จนอาจเรียกได้ว่าเป็นงานวิชาการที่ค่อนไป

ทางการเคลื่อนไหวทางการเมือง และเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์มากกว่าเป็นการบรรยายทางวิชาการ โดยได้รับความสนใจจากบรรดานักศึกษาและสื่อมวลชนเป็นอย่างมาก โดย รังสิมันต์ ได้ให้ความเห็นถึงคุณูปการของการจัดกิจกรรมดังกล่าวว่า เป็นงานที่เป็นจุดเริ่มต้นของการประสานงานกันอีกครั้งหนึ่ง ระหว่างเครือข่ายนักวิชาการ-ขบวนการนักศึกษา (รังสิมันต์, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559)

ในขณะนั้น สื่อไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานเขียนของนักศึกษาเท่ากับนักวิชาการ ตอนนั้นคนที่มาประสานงานให้ช่วย คือ พี่ปราบ ซึ่งเขาเป็นลักษณะคล้ายกับกองเลขาฯ เป็นคนประสานงานระหว่างนักวิชาการกับนักศึกษา

> ต้องเข้าใจว่า นักวิชาการไม่ได้ทำงานแบบการขายเสื้อ หรือติดต่อประสานงานเรื่องห้องเรียน หรือเป็นคน Organize งาน วันที่ ทำให้ สปป. กับ นักศึกษาใกล้ชิดกันมากขึ้น คือวันที่ปิดการเรียนการสอน และพวกผมจัดห้องเรียนประชาธิปไตยที่ตึก SC นั่นเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เรารู้จักอาจารย์นิติราษฎร์ 2 คน คือ อาจารย์จันทจิรา และอาจารย์ปิยบุตร เพราะเดิมทีพวกนิติราษฎร์ก็ค่อนข้างระมัดระวังตัว งานนั้นลักษณะของมันก็คือ ในอนาคตเราสามารถเชิญอาจารย์อย่างนิติราษฎร์มาได้ง่ายขึ้น คือ ก่อนหน้านี้การเชิญอาจารย์มาเป็นวิทยากรมันเป็นไปได้ยากมาก เพราะเขามีพื้นที่ของเขาอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมางานของนักศึกษา จากงานนั้นเราสามารถเชิญอาจารย์ตัวท๊อปของมหาวิทยาลัยได้ง่ายขึ้น เราอาศัยเครือข่ายของอาจารย์ตรงนี้มาดึงวิทยากรได้ง่ายขึ้น”

นอกจากงานบรรยายสาธารณะแล้ว ยังคงมีกิจกรรมที่สืบเนื่องจากกิจกรรมดังกล่าว จนทำให้ขบวนการนักศึกษาถูกสังคมให้ความสนใจอีกครั้งหนึ่ง อันได้แก่ กรณีที่นายสิรวิชญ์ เสรีธิวัฒน์ หรือ "จ่านิว" กลุ่มสภาหน้าโดม และศรันย์ ฉุยฉาย (Aum Neko) และพวกพยายามเคลื่อนไหวเชิญธงสีดำขึ้นสู่ยอดอาคารโดมบริหาร ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ในวันเดียวกันนั้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการประท้วงการประกาศหยุดการเรียนการสอนของอธิการบดี เช่นเดียวกับกิจกรรมห้องเรียนประชาธิปไตย หากแต่กรณีที่กล่าวถึงนี้ ปรากฏภาพที่มีลักษณะรุนแรง ซึ่งเป็นการปะทะกันระหว่างกลุ่มนักศึกษากับเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย และอาจทำให้ภาพขบวนการนักศึกษาในขณะนั้นป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสมอยู่เล็กน้อย แต่ก็ทำให้ขบวนการนักศึกษาเริ่มเป็นจุดสนใจในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นกัน

2) กิจกรรมของภาคีเครือข่าย

ภาคีเครือข่ายที่รวมตัวกันอย่างหลวม ๆ เหล่านี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้น แต่บรรดานักวิชาการในหลายมหาวิทยาลัย ก็ได้ร่วมกับกลุ่ม

นักศึกษาเพื่อจัดกิจกรรมและกลายเป็นรูปแบบของการเคลื่อนไหวร่วมกันทั้งในมหาวิทยาลัยส่วนกลางและมหาวิทยาลัยในภูมิภาค โดยประเด็นหลักส่วนใหญ่ เน้นไปที่การแสดงออกถึงการต่อต้านการใช้ความรุนแรง และต้องการธำรงรักษาไว้ซึ่งหลักการของประชาธิปไตย ผ่านการแสดงออกของการเคลื่อนไหวทางการเมืองใน 2 รูปแบบ คือ

(1) การจัดเสวนาทางการเมือง กิจกรรมวิชาการ เพื่อเผยแพร่ความรู้และรู้เท่าทันสถานการณ์ทางการเมือง โดยมีบรรดานักวิชาการ-ปัญญาชน ทำหน้าที่เป็นหัวหอกในการเผยแพร่ความคิดทางการเมือง ทั้งในรูปแบบวิชาการและวิวาทะที่ถูกส่งต่อไปตามสื่อออนไลน์ต่าง ๆ และมีบรรดากลุ่มกิจกรรมนักศึกษา และนักศึกษาทั่ว ๆ ไป เป็นผู้ประสานงานสนับสนุนทั้งการจัดหาสถานที่ จัดทำประชาสัมพันธ์ ฯลฯ รวมไปถึงยังคงมีบรรดาสื่อมวลชนกระแสรอง และสื่อออนไลน์เช่น เครือมติชน ประชาไท เป็นผู้สนับสนุนด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อีกทางหนึ่ง โดยตัวอย่างของกิจกรรมดังกล่าว เช่น

กรณี กลุ่มสภาหน้าโดม จัดกิจกรรมเสวนา "สภาประชาชน ทางออกหรือทางตัน?" ที่ห้อง 206 อาคาร บร.1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต โดยมีวิทยากร ได้แก่ รศ.ดร.เจษฎ์ โทณะวณิก คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม อาจารย์เอกชัย ไชยนุวัติ รองคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม และนายสมบัติ บุญงามอนงค์ (บ.ก.ลายจุด)

กรณี กลุ่มเสรีเกษตรศาสตร์ จัดกิจกรรมเสวนาวิชาการในหัวข้อ "ประวัติศาสตร์แห่งความขัดแย้ง บทเรียนจากอดีต สู่ ปัจจุบัน" ณ อาคารเทพศาสตร์สถิตย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขนโดมมีวิทยากรคือ ศ.ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และนายวรรณสิงห์ ประเสริฐกุล

กรณี กลุ่ม LLTD จัดกิจกรรมเสวนา "เมื่อธงชาติไสว ความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ" ณ ห้อง 208 อาคารบรรยายรวม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต โดยมีวิทยากร ได้แก่ อาจารย์ปวิน ชัชวาลพงศ์พันธ์ อาจารย์เชาวฤทธิ์ เชาว์แสงรัตน์ และอาจารย์ศุภวิทย์ ถาวรบุตร

(2) การจัดกิจกรรมแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ เป็นกิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากงานเสวนา มักจัดขึ้นโดยกลุ่มนักวิชาการและนักกิจกรรมนักศึกษาเป็นแกนหลัก อาทิ

(2.1) การจัดกิจกรรม “จุดเทียน (เขียนสันติภาพ)” ซึ่งเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ โดยการรวมตัวกันใส่เสื้อสีขาว จุดเทียน แสดงออกถึงการต่อต้านการใช้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการชุมนุมทางการเมือง ทั้งจากฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ชุมนุม เช่น ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และในภูมิภาคอื่น ๆ โดยส่วน

ใหญ่ของการกิจกรรมมีนัยยะแฝงของการเรียกร้องให้ใช้การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและยุติวิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งนี้อย่างสันติ จนฝั่งผู้ชุมนุม กปปส. มองว่า กลุ่มจุดเทียนเหล่านี้ เป็นเพียงกลุ่มคนเสื้อแดงที่เปลี่ยนมาใช้เสื้อสีขาวเป็นสัญลักษณ์ ดังที่ สิรวิชญ์ ให้สัมภาษณ์ว่า (สิรวิชญ์ เสรีธิวัฒน์, สัมภาษณ์, 31 สิงหาคม 2559)

> ตอนปี 57 ก็มีการรวมกลุ่มจัดกิจกรรม "จุดเทียน เขียนสันติ ต่อต้านความรุนแรง" จากเหตุการณ์ที่หอศิลป์ ก็กลายเป็นกลุ่มจุดเทียนไปที่ต่าง ๆ ผมก็จัดที่หอป๋วย ประมาณสัก 3 ครั้ง และก็เริ่มมีเครือข่ายมากขึ้น จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็โดนวิจารณ์ว่า เป็นพวกเสื้อแดงอยากใส่เสื้อขาว

อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ชัดเจนว่ากลุ่มขบวนการใดเป็นผู้เคลื่อนไหวหลักของกิจกรรมดังกล่าว แต่จากการตรวจสอบเอกสาร ผู้วิจัยพบว่ากระแสของกิจกรรมจุดเทียนเพื่อต่อต้านการใช้ความรุนแรง เริ่มปรากฏครั้งแรกจากการนัดหมายของแฟนเพจเฟซบุ๊กที่ใช้ชื่อว่า "พอกันที หยุดการชุมนุมที่สร้างเงื่อนไขไปสู่ความรุนแรง" โดยนัดหมายประชาชนรวมตัวกันที่หน้าหอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพฯ ในวันที่ 27 ธันวาคม 2556 เพื่อจุดเทียนไว้อาลัยแก่ผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ความรุนแรงอันเกิดจากการปลุกปั่นของแกนนำ กปปส. และเครือข่าย พร้อมทั้งเรียกร้องให้ กปปส. หยุดการชุมนุมที่สร้างเงื่อนไขไปสู่ความรุนแรง และเสนอให้ทุกฝ่ายมุ่งสู่การเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 ซึ่งถือเป็นทางออกที่สันติและเสมอภาค (ประชาชนชุมนุมจุดเทียนไว้อาลัยผู้เสียชีวิตวอนหยุดความรุนแรง เดินหน้าเลือกตั้ง, 2556)

ทั้งนี้ มีประเด็นข้อสังเกตที่น่าสนใจจากกิจกรรมดังกล่าวสองประการ คือ [1] กิจกรรมดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก ทุกวันศุกร์ ตั้งแต่ 27 ธันวาคม 2556 และมีการยกเลิกการจัดกิจกรรมในวันที่ 10 มกราคม 2557 ด้วยกังวลว่าจะเกิดการปะทะกับกลุ่มผู้ชุมนุมอีกฝ่าย ในขณะเดียวกัน แม้จะยกเลิกการจัดกิจกรรมที่หอศิลปวัฒนธรรมกรุงเทพฯ แต่กิจกรรมดังกล่าวก็ขยายตัวออกไปสู่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ และไปยังภูมิภาคต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะมีนักศึกษา-นักวิชาการ-นักกิจกรรมเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรม และ [2] จากการสืบค้นทางแฟนเพจเฟซบุ๊ก มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ภายหลังจากการรัฐประหาร แฟนเพจดังกล่าวได้แชร์ข่าวและกิจกรรมของกลุ่มประชาธิปไตยใหม่และเครือข่ายขบวนการนักศึกษาต้านรัฐประหารเป็นจำนวนมาก จนเป็นที่น่าสงสัยว่าผู้ที่เริ่มจัดกิจกรรมนี้อาจจะเป็นกลุ่มนักกิจกรรมนักศึกษา และภาคีเครือข่ายของพวกเขา

(2.2) กิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ "เลือกตั้งจำลอง" โดยกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) ที่อาคารเรียนรวมสังคมศาสตร์ (SC)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เพื่อสนับสนุนการเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 โดยได้จัดจำลองคูหาเลือกตั้ง จำลองการเลือกตั้ง โดยได้จัดทำบัตรเลือกตั้งจำลอง ซึ่งในบัตรนั้นจะมีหมายเลขบัตร และจะมีใบหน้าบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับการเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 อาทิ แกนนำ และนักวิชาการ กลุ่ม กปปส. นักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ ให้นักศึกษากาเลือกก่อนจะนำไปหย่อนลงในหีบการเลือกตั้ง

(2.3) กิจกรรมที่มีนักการเมืองเข้าร่วม เช่น กรณีกลุ่มสะพานสูง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดกิจกรรมเสวนาลานชา และเนื้อหาการเสวนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมการดื่มชา (พยายามไม่แฝงเรื่องการเมือง) โดยมีนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี ณ ขณะนั้น เข้าร่วมกิจกรรมด้วย และ กรณีกลุ่มสภาหน้าโดม และกลุ่ม New Culture จัดกิจกรรม “Train with ชัชชาติ” นำนักศึกษาขึ้นรถไฟไปทัศนศึกษาและเรียนรู้ระบบคมนาคมไทยที่จังหวัดสระบุรี โดยมีนายชัชชาติ สิทธิพันธ์ รักษาการรัฐมนตรีกระทรวงการคมนาคมในขณะนั้นร่วมกิจกรรมด้วย

4.3.3 บทบาทของขบวนการนักศึกษา ในเครือข่ายนักวิชาการ-นักศึกษา-ปัญญาชน

สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย หรือ (สปป.) คือ การรวมตัวอย่างเป็นทางการของบรรดานักวิชาการปัญญาชน เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ทางการเมืองและกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ทั้ง ทปอ. กปปส. และกลุ่มนักวิชาการที่สนับสนุน กปปส. ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเริ่มจากภาคีเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น และผ่านการจัดรูปแบบการเคลื่อนไหวออกมาเป็น สปป. ภายใต้การนำของกลุ่มนักวิชาการในมหาวิทยาลัยเป็นหลัก โดยการรวมตัวดังกล่าวเน้นไปที่ การให้ความรู้และข้อคิดเห็นเชิงวิชาการ เพื่อโต้แย้งกับข้อเสนอของอีกฝ่ายซึ่งพยายามบิดเบือนหลักการทางวิชาการ หรือแม้กระทั่งการพยายามบิดเบือนหลักการของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2550 ดังที่แถลงการณ์ฉบับที่ 1 ของ สปป. กล่าวถึงความเป็นมาไว้ว่า

> ตามที่ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย (ทปอ.) กลุ่มผู้ชุมนุมที่ใช้ชื่อว่า กปปส. และนักวิชาการจำนวนหนึ่ง เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีกระทำการในทางที่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญและไม่เป็นไปตามครรลองของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อมิให้เกิดความสับสนแก่ประชาชนจนอาจนำมาซึ่งวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่หนักหน่วงรุนแรงมากยิ่งขึ้นและป้องกันการทำลายระบอบประชาธิปไตย นักวิชาการ ปัญญาชน นักเขียน นิสิตนักศึกษา ข้าราชการ และบุคคลทั่วไป ซึ่งรวมตัวกันเป็นเครือข่ายในนามของ ‘สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย (กลุ่มนักวิชาการตั้ง 'สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย' เห็นต่างข้อเสนอ กปปส.-ทปอ. (แถลงการณ์เต็ม), 2556)

โดยในแถลงการณ์ฉบับดังกล่าว ยังปรากฏข้อโต้แย้งเชิงวิชาการใน 3 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ (1) การก่อตั้งสภาประชาชนของ กลุ่ม กปปส. นั้น ไม่สามารถทำได้เพราะไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังไม่มีความยึดโยงกับความเป็นตัวแทนของประชาชน ไม่คำนึงถึงความเท่าเทียม และความหลากหลายทางความคิด โดยเฉพาะต่อประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกับ กปปส. (2) ข้อเสนอให้มีนายกรัฐมนตรีคนกลางหลังการยุบสภา เป็นการพยายามตีความที่ละเมิดบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ ที่ระบุว่านายกรัฐมนตรีและ ครม. ภายหลังจากการยุบสภาจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อไปจนกว่าจะมี ครม. ชุดใหม่มารับหน้าที่ เมื่อการเลือกตั้งเสร็จสิ้นลง ส่วนการขัดขวางกระบวนการเลือกตั้งถือเป็นการทำลายหลักการประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ และ (3) มีข้อเสนอว่าการร่วมกันออกแบบการทำประชามติในการแก้ไขหรือยืนยันการใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 ควรเป็นทางออกของสังคม มากกว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญ

ทั้งนี้ แม้ว่า สปป. จะมีความเป็นทางการ มีหลักวิชาการที่แน่นหนัก รวมถึงได้แรงสนับสนุนจากทั้งสื่อมวลชน และนักวิชาการด้วยกันที่สนับสนุน มากกว่าแค่ 151 คนที่ร่วมลงชื่อก่อตั้ง แต่ทว่า การขับเคลื่อนงานของนักวิชาการก็ไม่ใช่นักเคลื่อนไหวทางการเมือง ดังที่ได้อธิบายไปแล้วในการจัดกิจกรรม "ธรรมศาสตร์บรรยายสาธารณะ: ห้องเรียนประชาธิปไตย" นักกิจกรรมนักศึกษา และบรรดาขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่ง จึงมีส่วนที่เข้าไปสนับสนุนให้การเคลื่อนไหวของนักวิชาการในนาม สปป. เป็นรูปธรรมขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง ดังที่ รังสิมันต์ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงบทบาทของขบวนการนักศึกษาใน สปป. ไว้ดังนี้ (รังสิมันต์ โรม, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559)

> ผมก็เข้าไปมีบทบาทบ้างในวงของอาจารย์ผ่านกรุ๊ปเฟซบุ๊กของกลุ่ม สปป. พวกเขาก็มีแนวคิดเรื่องการจัดกิจกรรมใหญ่ของ สปป. พวกเขาก็สนใจเรื่องการขอสถานที่ พวกเขาก็อยากได้ที่ท่าพระจันทร์ แต่บังเอิญสถานที่ที่ท่าพระจันทร์ไม่ว่าง เลยเสนอ บร.4 ขึ้นมา Agenda ของผมคือ อยากให้พื้นที่ของ ธรรมศาสตร์ รังสิตมีความสำคัญมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องไปแต่ท่าพระจันทร์ นักศึกษาก็รับผิดชอบเรื่องสถานที่ ไม่ค่อยมีบทบาททางความคิดทั้งในเชิงวิชาการและการจัดการ พวกผมแค่มีหน้าที่อำนวยความสะดวก

คล้ายกับบทบาทของนักศึกษาในการเคลื่อนไหวเพื่อรณรงค์การแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 (ครก. 112) ที่นักศึกษาเข้าไปมีบทบาทในแง่ของการสนับสนุนการเคลื่อนไหว แม้ไม่ได้มีบทบาทนำทางความคิด แต่ก็เป็นฝ่ายรับเอาความคิด และขยายความเผยแพร่ความคิดของนักวิชาการ ให้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางในสังคม โดยบทบาทหลักของนักศึกษา ใน ครก.112 นั้น ดังเช่นที่ พรชัย ยวนยี (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) ได้อธิบายว่า

> ปีนั้น (พ.ศ. 2555) ประเด็นใหญ่ ๆ คือเรื่อง มาตรา 112 คือ สนนท. อยู่ใน ครก. 112 ด้วย สนนท. ที่เข้าไปก็จะมีบทบาทในการจัดเสวนาในต่างจังหวัดกับนักศึกษา เช่นที่ ม.ขอนแก่น ม.นเรศวร ที่พิษณุโลก ก็จะเอาวิทยากรส่วนกลางคือไป ลิงค์กับ นิติราษฎร์ ครก. แต่เราก็จะเป็นส่วนเสริมของคนพวกนี้มากกว่า คือเขาจะส่งต่อความคิดให้เรา อิทธิพลทางความคิดของนักศึกษาตอนนั้นก็จะมี นิติราษฎร์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล คือ นักศึกษารุ่นหลังๆก็ได้รับอิทธิพลจากพวกนี้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า สปป. จะมีบทบาทมากในการเคลื่อนไหวคัดค้านการดำเนินการของกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่เป็นประชาธิปไตย รวมถึงการรณรงค์สนับสนุนการเลือกตั้ง 2 กุมภาพันธ์ 2557 และการรณรงค์หลักการ “คนเท่ากัน” เพื่อสนับสนุนความคิดหนึ่งสิทธิหนึ่งเสียง (One Man One Vote) ในการเลือกตั้ง และการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ทว่า สปป. ก็ไม่สามารถขัดขวางคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ที่ทำให้การเลือกตั้งเป็นโมฆะได้ มิหนำซ้ำ ภายใต้ภาวะไร้ทางออกและเงื่อนไขของวิกฤติการณ์ สปป. ก็ยังคงไม่สามารถเหนี่ยวรั้งไม่ให้เกิดการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ได้เช่นกัน จนกระทั่งสถานการณ์จำกัดเสรีภาพทางการเมือง และการคุกคามสิทธิในการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เข้มข้นภายหลังการรัฐประหาร ก็ยิ่งทำให้เครือข่ายของ สปป. ต้องลดบทบาทลงนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ทั้งนี้ แม้ว่าบทบาทในการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักวิชาการจะลดลงภายหลังการรัฐประหาร แต่ทว่า สปป. และเครือข่ายนักวิชาการ-นักศึกษา-ปัญญาชน ก็ยังมีคุณูปการในการสร้างให้บรรดานักกิจกรรมนักศึกษา มีพื้นฐานความคิดทางวิชาการที่กล้าแข็งขึ้น รวมถึงทักษะต่าง ๆ ที่ได้จากการร่วมทำงานกับนักวิชาการรุ่นใหญ่ จึงอาจเป็นข้อสนับสนุนอีกประการที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่างเข้มข้นของขบวนการนักศึกษาต่อต้านการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 ดังที่ รังสิมันต์ (สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559) ให้ความเห็นอันเป็นข้อสรุปสุดท้ายของประเด็นดังกล่าวไว้ดังนี้

> หลังรัฐประหารพวกผมปีกกล้าขาแข็งมากขึ้น ความคิดทางวิชาการก็กล้าแข็งมากขึ้น พอรัฐประหาร พวกอาจารย์กลัว บทบาทของ สปป. ก็หายไป พวกผมที่ถูกบ่มเพาะมาจากการช่วยเหลืออาจารย์ มันทำให้พวกผมมีความพร้อมเพิ่มขึ้น พอนักวิชาการถอยพื้นที่ของพวกผมก็เปิดกว้างมากขึ้น แต่เราก็ยังใช้ปากของนักวิชาการเป็นคนพูด แต่บทบาทของนักวิชาการจะต่างจากเดิม เพราะเราจะเป็นคนกำหนดว่าเราจะทำอะไร และพวกเขาก็มาพูดแทนเรา

สมมติ งานเสวนา ก่อนหน้ารัฐประหาร เสวนาทุกครั้งจะไม่มีพวกนักศึกษาขึ้นพูดเลย แต่ตั้งแต่รัฐประหารเป็นต้นมา พวกเรามีบทบาทมากขึ้นในการเป็นคนขึ้นบนเวที แต่แน่นอนก็ต้องมีนักวิชาการมานั่งอยู่กับเราด้วยในการพูด พวกเขาก็ยังเป็นแม่เหล็กในการดึงดูดคนในสังคมได้ และในช่วงที่พีคจริง ๆ ก็อาจไม่จำเป็นต้องใช้นักวิชาการก็ได้

บทที่ 5

บทสรุป

5.1 เงื่อนไขและปัจจัยอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง พ.ศ. 2549 - 2557

5.1.1 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง และความขัดแย้งทางการเมืองที่ยืดเยื้อ

5.1.1.1 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชน

จากการศึกษาวิเคราะห์บริบททางการเมืองเปรียบเทียบในห้วงการเมืองระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2557 ที่ผ่านมา พบว่า การเมืองภาคประชาชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์และโครงสร้างพันธมิตรภายใน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วง ที่ส่งผลต่อโครงสร้างพันธมิตรและการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทย ดังนี้

1) ช่วงการขยายฐานของประชาธิปไตยเชิงเนื้อหาและการสถาปนาการเมืองภาคประชาชน ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2549 ซึ่งทำให้ความสนใจที่หลากหลายของขบวนการนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ ถูกตอบสนอง ผ่านการแตกตัวเข้าไปร่วมเคลื่อนไหวหนุนเสริมขบวนการภาคประชาชน และองค์กร NGOs เพื่อเรียกร้องในการแก้ไขปัญหาทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ โดยสนใจในการต่อสู้ประเด็นเล็ก ๆ มากกว่าประเด็นเชิงโครงสร้างขนาดใหญ่ เนื่องจากกติกาตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ได้ทำหน้าที่เป็นหลักประกันของโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้แล้ว

2) ช่วงความขัดแย้งทางการเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2549 – 2553 ทำให้ขบวนการนักศึกษาในฐานะส่วนหนึ่งของการเมืองภาคประชาชน ปรับบทบาทและทิศทางการเคลื่อนไหว หันกลับไปให้ความสนใจการเมืองเชิงโครงสร้าง และปัญหาประชาธิปไตยอีกครั้ง โดยขบวนการนักศึกษาและขบวนการภาคประชาชนมิได้เป็นกลุ่มก้อนเดียวกันอีกต่อไป เนื่องจากความซับซ้อนของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การเมืองภาคประชาชนจึงปรับภูมิทัศน์เปลี่ยนรูปใหม่กลายเป็นขั้วการเมืองระหว่างสี ภายใต้ปัญหาว่าด้วยระบอบประชาธิปไตยในห้วงของความขัดแย้ง อันได้แก่ กลุ่มที่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยเชิงกระบวนการ (การเลือกตั้ง) กับกลุ่มที่

ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยเชิงเนื้อหา (กระบวนการตรวจสอบและการมีส่วนร่วมทางการเมือง) (Yoshifumi Tamada, 2551)

3) ช่วงการปรับภูมิทัศน์ทางการเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2553 - 2557 โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของภาคประชาชนไทยอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ (1) ภาวะชงักงันและหยุดการเคลื่อนไหวทางการเมืองชั่วคราวของขบวนการภาคประชาชนแบ่งขั้ว (พันธมิตรฯ – นปช.) (2) การเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว ลดระดับความเข้มข้นของการชุมนุม (3) ขบวนการภาคประชาชนกระจายไปให้ความสนใจกับประเด็นความเดือดร้อนอื่น ๆ ของประชาชนอีกครั้ง และ (4) ขบวนการภาคประชาชนบางส่วน หันไปให้ความสนใจกับประเด็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ และการเมืองของคนชายขอบมากขึ้น

ผลกระทบจากการปรับภูมิทัศน์ของการเมืองภาคประชาชนดังกล่าว ทำให้โครงสร้างพันธมิตร (Alliance Structure) และตำแหน่งแห่งที่ (Positioning) ของขบวนการนักศึกษาไทยบนโครงสร้างของการเมืองภาคประชาชนเปลี่ยนแปลงไป แบ่งเป็น 2 ระลอก ได้แก่

1) ในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2553 ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่ภาวะความขัดแย้งทางการเมือง ขบวนการนักศึกษาไทยได้เปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่จากที่ส่วนใหญ่เคยเป็นแนวร่วมเคลื่อนไหวกับ NGOs ในฐานะรุ่นพี่รุ่นน้องนักกิจกรรม ในห้วงก่อนปี พ.ศ. 2549 กลับกลายเป็นความไม่ลงรอยกันด้านแนวคิดและยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว เมื่อ NGOs ส่วนใหญ่ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และมีแนวทางการเคลื่อนไหวที่ไม่อิงกับหลักการประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้ง รวมไปถึงสนับสนุนการรัฐประหารและรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 ซึ่งแม้ว่าขบวนการนักศึกษาส่วนใหญ่จะมีจุดยืนในการเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลทักษิณในช่วงแรก แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการที่ไม่เป็นประชาธิปไตยและการใช้อำนาจนอกระบบจัดการกับรัฐบาลทักษิณ ดังนั้น ขบวนการนักศึกษาในห้วงความขัดแย้งนี้ จึงแตกแขนงออกเป็นอย่างน้อย 3 กลุ่มจากจุดยืนทางการเมือง อันได้แก่

(1) กลุ่มขบวนนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหามากกว่าเชิงกระบวนการ เช่น สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) ในช่วงปี พ.ศ. 2549 ศูนย์ประสานงานนักเรียนนิสิตนักศึกษา (ศนศ.) และศูนย์ประสานงานเยาวชนเพื่อประชาธิปไตย (ศยป.) และกลุ่มเครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ (Young PAD.) เป็นต้น ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วมีลักษณะต่อต้านกลุ่มการเมืองของอดีตนายกทักษิณ อันเนื่องจากการตีความว่ารัฐบาลทักษิณ มีท่าทีเป็นปรปักษ์กับการเมืองภาคประชาชนและการสร้างระบบธรรมาภิบาลในภาครัฐ

(2) กลุ่มขบวนการนักศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยในเชิงกระบวนการ เช่น ขบวนการนักศึกษาที่ต่อต้านการรัฐประหาร และผลพวงของการรัฐประหาร ในปี

พ.ศ. 2549 เช่น กลุ่มโดมแดงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มโดมแสบมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมไปถึง สนนท. โดยเฉพาะในช่วงที่เข้าร่วมกับกลุ่มแนวร่วมประชาชนเพื่อประชาธิปไตยแห่งชาติ (นปช.) เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เห็นว่าการเลือกตั้งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตย และไม่เห็นด้วยกับการแทรกแซงระบบการเมืองจากฝ่ายทหารและกลุ่มอำนาจนอกระบบ

(3) กลุ่มขบวนการนักศึกษาอื่น ๆ ที่ออกมาเคลื่อนไหว แต่ยังพยายามสงวนท่าทีทางการเมืองไม่เข้าร่วมกับขบวนการภาคประชาชนสีใดสีหนึ่ง เช่น เครือข่ายนิสิตนักศึกษารักประชาชน ภายใต้การนำของ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2548 – 2549 เป็นต้น รวมไปถึงขบวนการนักศึกษากลุ่มอื่น ๆ ที่ออกมาเคลื่อนไหวในกิจกรรมประเด็นปัญหาอื่น ๆ ที่พยายามก้าวข้ามความขัดแย้งทางการเมือง หรือปัญหาการเมืองเชิงโครงสร้างที่แบ่งเป็นสองขั้วนี้ เช่น ขบวนการนักศึกษาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขบวนการนักศึกษาที่สนใจประเด็นด้านการศึกษาที่เป็นธรรม เป็นต้น

2) ในช่วงการปรับภูมิทัศน์ทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชน หลังจากเหตุการณ์พฤษภาคม 2553 ที่ความรุนแรงทางการเมืองเริ่มคลี่คลาย และรัฐมีแนวโน้มการจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนน้อยลง รวมถึงพัฒนาการทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยขึ้น สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชน และขบวนการนักศึกษามีอิสระมากขึ้น ขบวนการนักศึกษาเริ่มตกผลึกทางความคิดในปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ที่ก้าวข้ามความขัดแย้งทางการเมือง และเริ่มกำหนดประเด็นการเคลื่อนไหวโดยไม่ถูกตีกรอบจากสถานการณ์ทางการเมืองอีกต่อไป

ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพันมิตรของขบวนการนักศึกษาอีกระลอกโดย (1) เริ่มมี NGOs กลุ่มใหม่ ๆ เกิดขึ้นและเคลื่อนไหวในทิศทางเดียวกับขบวนการนักศึกษามากขึ้น เช่น กลุ่ม iLaw ประชาไท เป็นต้น ซึ่งก่อตั้งภายใต้การสนับสนุนของเงินทุนจากต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทยเป็นหลัก (2) มีการเคลื่อนไหวกับ NGOs ในประเด็นความเดือดร้อนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประเด็นการเมืองระหว่างสีดังเช่นช่วงที่ผ่านมา และ (3) มีการรวมตัวของเครือข่ายนักวิชาการ-นักศึกษา-ปัญญาชน ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและปกป้องประชาธิปไตยในช่วงปี พ.ศ. 2555 – 2557

ด้วยสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่เริ่มคลี่คลาย และโครงสร้างพันธมิตรของขบวนการที่ไม่ได้จำกัดเพียงการเมืองระหว่างสองขั้ว จึงทำให้ความสนใจที่หลากหลายของขบวนการนักศึกษาถูกถ่ายทอดออกมาผ่านการเคลื่อนไหวหลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเภทความสนใจโดยไม่ยึดโยงกับประเด็นการเมืองระหว่างสีได้ ดังนี้ (1) ความสนใจในประเด็นโครงสร้างทางการเมือง เช่น การร่วมรณรงค์แก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112

เป็นต้น (2) ความสนใจในประเด็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ของนักศึกษา เช่น การต่อต้านการบังคับแต่งชุดนักศึกษา การเคลื่อนไหวต่อต้านโซตัส-รับน้อง-ประชุมเชียร์ เป็นต้น (3) ความสนใจในประเด็นการเมืองภายในมหาวิทยาลัย เช่น ขบวนการคัดค้านการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ การเคลื่อนไหวด้านสิทธิสวัสดิการของนักศึกษา เป็นต้น และ (4) ความสนใจด้านอื่น ๆ เช่น กิจกรรมค่ายอาสาศึกษา-พัฒนาชนบท การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิของคนชายขอบ การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางการเมืองที่ผ่อนคลายในห้วงดังกล่าว ก็ต้องหยุดชะงัก ภายหลังการผ่านร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรม ฉบับสุดซอย โดยสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2556 จนเกิดการชุมนุมทางการเมืองเป็นวงกว้างในช่วงปลายปี พ.ศ. 2556 – กลางปี พ.ศ. 2557 และกลายเป็นสถานการณ์การรัฐประหารในที่สุด

5.1.1.2 ผลกระทบของความขัดแย้งทางการเมืองต่อขบวนการนักศึกษาไทย

ขบวนการนักศึกษาไทยภายใต้ภาวะความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าว ทำให้ขบวนการนักศึกษาที่กระจัดกระจายอยู่แต่เดิมตามความสนใจเฉพาะกลุ่ม หันกลับมาให้ความสนใจประเด็นทางการเมืองอย่างเข้มข้นอีกครั้งหนึ่ง หากแต่ครั้งนี้ไม่ได้มีการตกผลึกทางความคิดไปในทางเดียวกันอย่างเป็นปึกแผ่น ดังเช่นเหตุการณ์ในอดีตที่เป็นภาพของขบวนการนักศึกษาต่อสู้กับเผด็จการทหาร แต่กลับอยู่บนพื้นฐานของการต่อสู้กับความเป็นอำนาจนิยม ทั้งจากฝ่ายอำนาจนอกระบบการเลือกตั้ง และรัฐบาลเสียงข้างมากที่ใช้อำนาจอย่างฉ้อฉล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแบ่งประเด็นผลกระทบต่อขบวนการนักศึกษาที่ต่างกันตามระดับการมีส่วนร่วมเคลื่อนไหวทางการเมือง ดังนี้

1) โครงสร้างความขัดแย้งทางการเมืองส่งผลกระทบต่อขบวนการนักศึกษาที่เข้าไปร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะต่อขบวนการนักศึกษาที่เข้าไปเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกับขบวนการภาคประชาชนแบ่งขั้ว โดยมีข้อสังเกตอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ (1) ขบวนการภาคประชาชนตกอยู่ในสภาพแตกแยกถูกวิพากษ์วิจารณ์ความชอบธรรมในการเคลื่อนไหว และไม่ค่อยประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหว ภายใต้บริบทดังกล่าวส่งผลให้ขบวนการนักศึกษาที่เข้าไปร่วมเคลื่อนไหวประสบปัญหาตกต่ำตามไปด้วย (2) ขบวนการนักศึกษาที่เข้าไปร่วมเคลื่อนไหวกับขบวนการภาคประชาชนในการเมืองแบบแบ่งขั้วมีลักษณะกระจัดกระจาย ไร้พลัง และไม่ค่อยมีบทบาทสำคัญแต่ประการใด นอกจากทำหน้าที่สนับสนุนด้านความชอบธรรมให้แต่ละขั้วเท่านั้น และ (3) องค์กรกลางนักศึกษา อย่าง สนนท. องค์การนักศึกษา และสภานักศึกษาฯ มักมีความอ่อนไหวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบ่งขั้วมากกว่ากลุ่มอิสระหรือเครือข่ายเฉพาะกิจ เนื่องจากองค์กรกลางเหล่านี้เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และภาพความเป็นตัวแทนของขบวนการนักศึกษาทั้งประเทศ

2) ขบวนการนักศึกษาที่ไม่ได้ออกตัวร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองกับขบวนการแบ่งขั้ว จะได้รับผลกระทบอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ (1) ขบวนการนักศึกษาดังกล่าวจะถูกเรียกร้อง/กดดัน ให้แสดงจุดยืนทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง บนกรอบความคิดของการเมืองระหว่างสี (เหลือง-แดง) หรือหากขบวนการฯ มีความคิดเห็นทางการเมือง ก็อาจถูกตีความให้สนับสนุนหรือเป็นศัตรูกับขบวนการภาคประชาชนขั้วใดขั้วหนึ่งได้ (2) ภายในขบวนการนักศึกษาอาจมีความไม่ลงรอยทางความคิดในหมู่นักกิจกรรมนักศึกษาด้วยกันเอง จนทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งภายในองค์กร และส่งผลต่อการเคลื่อนไหวในประเด็นอื่น ๆ ได้

ดังนั้น แม้ว่าความขัดแย้งทางการเมืองที่เข้มข้นในห้วงเวลาดังกล่าวจะมีข้อดีในการกระตุ้นให้ขบวนการนักศึกษาและนักศึกษาโดยทั่วไปหันมาสนใจทางการเมืองมากขึ้นในระยะแรก แต่ทว่ากลับส่งผลให้ขบวนการนักศึกษาไทยในภาพรวมมีความเป็นหนึ่งเดียวกันน้อยลง เกิดสภาพความแตกแยกทางความคิดระหว่างนักกิจกรรมนักศึกษา และส่งผลกระทบเชิงลบต่อการเคลื่อนไหวร่วมกันในประเด็นอื่น ๆ ที่ก้าวข้ามประเด็นทางการเมือง โดยข้อสังเกตนี้พิจารณาได้จากกรณีความขัดแย้งทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อองค์กร สนนท. และ อมธ. ในห้วงดังกล่าว

5.1.2 ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร และ การเคลื่อนไหวทางสื่อสังคมออนไลน์

สื่อใหม่ หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเมืองของคนรุ่นใหม่ ที่มีความร่วมสมัยจนอาจเรียกได้ว่ามีการเติบโตมาพร้อมกับสื่อใหม่ที่ว่านี้ โดยหากพิจารณาเปรียบเทียบลำดับเวลา (Timeline) ของการเปลี่ยนแปลงภายในขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงเวลาที่ศึกษา กับลำดับความเป็นมาของสื่อใหม่ที่กล่าวถึง ตั้งแต่การปฏิวัติเว็บไซต์ ด้วยแนวคิด Web 2.0 ในปี 2002 (หรือ ปี พ.ศ. 2545) ที่เปลี่ยนแปลงเว็บไซต์จากการสื่อสารแบบอ่านได้อย่างเดียว มาเป็นแบบที่ให้ผู้ใช้สามารถมีส่วนร่วมและโต้ตอบได้ เช่น เว็บบอร์ดอย่างพันทิป (พ.ศ. 2539) เด็กดี (พ.ศ. 2542) เป็นต้น ไปจนถึงยุคของสื่อสังคมออนไลน์เริ่มแรก ตั้งแต่ MSN (ก่อตั้งปี พ.ศ. 2543) Hi5 (ก่อตั้งปี พ.ศ. 2546) มาจนถึงเฟซบุ๊ก (Facebook ก่อตั้งปี พ.ศ. 2547) ยูทูป (Youtube ก่อตั้งปี พ.ศ. 2548) และทวิตเตอร์ (Twitter ก่อตั้งปี พ.ศ. 2549) ทั้งหมดที่กล่าวถึงมานี้ ล้วนผูกพันและปรากฏเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยทั้งสิ้น โดยจากคำให้สัมภาษณ์ของ ยุรชัฎ ชาติสิทธิชัย กลุ่ม ศ.น.ศ. ที่กล่าวถึงขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวขับไล่ทักษิณ ในช่วงปี พ.ศ. 2549 พบว่าได้มีการติดต่อประสานงานกันภายในเครือข่าย ด้วยการใช้สื่อใหม่ เช่น อินเตอร์เน็ต Hi5 MSN หรือ โปรแกรม Chat ต่าง ๆ เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าขบวนการนักศึกษาจะอ้าแขนรับและเลือกใช้สื่อดังกล่าวเป็นเครื่องมือในทันที หากแต่ขบวนการนักศึกษาไทยยังมีช่วงเวลาของการปรับตัว และพยายามแสวงหาประโยชน์จากมันอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) ถือเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่หยิบฉวยเอาเครื่องมือดังกล่าวมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมที่สุด ดังคำให้สัมภาษณ์ของ ปราบ เลาหะโรจนพันธ์ (สัมภาษณ์ทางอีเมล, 22 กันยายน 2559) ที่ระบุว่า

> ไม่เชื่อก็ต้องเชื่อว่าในยุคนั้นนักกิจกรรมยังเถียงกันอยู่เลยว่าควรใช้ Social Media ในการจัดกิจกรรมแค่ไหนอย่างไร แต่เราทำใช้ล่วงหน้าก่อน เราต้องยอมรับว่าคำอธิบายทางวิชาการไม่มีทางตามทันเทคโนโลยีใหม่ๆที่เข้ามาในชีวิตประจำวันของเรา ตอนเปิดตัวเทคโนโลยีใหม่นั้นไม่มีใครไปขอคำปรึกษาจากนักวิชาการก่อน พอคนเริ่มรับเทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้ ก็ต้องใช้เวลาในระดับหนึ่งกว่านักวิชาการจากสามารถศึกษาความเปลี่ยนแปลงจนเป็นแนวทฤษฎีได้ แต่กว่าจะถึงตอนนั้นจ่ายค่าก็เสียโอกาสไปมากแล้ว

ประการสำคัญที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาได้รับประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์นั้น ไม่ใช่เพียงเพราะการโคจรมาเจอกันเพียงอย่างเดียว แต่คือการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุด จากการติดตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ดังนั้น ถ้าเราเรียกขบวนการประชาชนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ที่ใช้เพจเจอร์และโทรศัพท์มือถือ ว่า “ม๊อบมือถือ” ขบวนการภาคประชาชนในห้วงความขัดแย้งทางการเมืองรอบนี้ ก็อาจเรียกได้ว่าเป็น “ม๊อบเฟซบุ๊ก” หรือ “ม๊อบ Hi5” เพราะเครื่องมือเหล่านี้ต่างก็เป็นทรัพยากรหนึ่งของการขับเคลื่อนของขบวนการทางสังคม ในลักษณะของเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องการบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และความชำนาญเฉพาะด้านเข้ามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับองค์กรอย่างสูงสุด

เพราะความชำนาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ จัดเป็นเทคนิคที่มีความเฉพาะ และยิ่งเป็นการนำมาใช้เพื่อการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) โน้มน้าวเชิญชวนผู้ฟังให้คล้อยตาม (Persuasion) ยิ่งต้องใช้เทคนิคการย่อยสารให้กระชับและโดนใจผู้รับสารเป็นอย่างมาก รวมถึงต้องมีการจัดระบบการทำงานของขบวนการฯ ให้สามารถใช้ความสามารถของนักกิจกรรมแต่ละคนเพื่อบรรลุประโยชน์สูงสุดของเครื่องมือนี้ให้ได้ ดังกรณีกลุ่ม LLTD มีการแบ่งผู้มีความชำนาญด้านการกำหนดประเด็นสื่อสาร (Content) ด้านการถ่ายภาพ ด้านการทำอินโฟกราฟฟิค เพื่อให้การสื่อสารโดยใช้สื่อใหม่นี้บังเกิดผลมากที่สุด

ความสามารถอีกอย่างของสื่อสังคมออนไลน์ ในแง่ของการรวมกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม (Mobilize) หรือพฤติกรรมการรวมกลุ่มในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม จากที่เคยอธิบายด้วยทฤษฎีคลาสสิค อย่างทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior) ที่มองการรวมตัวจาก

อารมณ์และความคับข้องใจเป็นหลัก ก็เริ่มเห็นมุมแนวคิดใหม่ที่ เคร เชอร์กีร์ เรียกว่า พลังกลุ่มไร้สังกัด ที่ให้ความสำคัญกับการแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้อมูลบนแพลตฟอร์มเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ ปิยรัฐ จงเทพ (สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) กลุ่ม Anti-Sotus ที่ว่า

> ปัจจุบัน ขบวนการนักศึกษาไม่ได้หายไปไหนหรอก ถ้าเป็นภาษาวิทยาศาสตร์ เรียกว่า "แปลงพลังงานไป" เปลี่ยนไปอยู่ในรูปอื่น เช่น เมื่อครั้งที่ กปปส. ปิด CAT Telecom คุณจะเห็นพลังของคนพวกนี้ออกมาเรียกร้องจนสังคมตื่นตัวเลยว่า "ทำไมไปปิดอินเตอร์เน็ต" หรือ "ไปปิดระบบคอมพิวเตอร์" ถ้าคุณย้อนกลับไปได้คุณจะสังเกตเห็น ว่าเขาอาจจะไม่ได้สนใจการเมืองเสมอไป เขาอาจจะสนใจเรื่องอื่น …
>
> … ผมเลยมองว่าตราบใดที่การสื่อสารยังพัฒนาและยังเติบโตไปแบบในปัจจุบันนี้ได้ การทำงานของขบวนการนักศึกษามีโอกาสที่จะเติบโต แต่จะเติบโตในทิศทางใด หรือถูกใช้เป็นเครื่องมือแบบไหน คงยังอธิบายให้ไม่ได้ แต่เชื่อมั่นว่าการใช้สื่อ Social Media ในทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม รวมถึงการศึกษา จะมีผลต่อขบวนการนักศึกษา"

ดังนั้น จึงอาจสรุปในเบื้องต้นว่า สื่อสังคมออนไลน์ส่งผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทย ทั้งในแง่การที่นักกิจกรรมนักศึกษาเป็นผู้รับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ อุดมการณ์ และในแง่ของการนำเครื่องมือดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ที่มีพลังในการสื่อสารยิ่งกว่าสื่อมวลชนในแบบเก่า แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารยังคงมีแนวโน้มที่จะพัฒนาต่อไปอย่างต่อเนื่องและยังไม่เห็นที่สิ้นสุด ประเด็นดังกล่าวจึงยังคงต้องติดตามความก้าวหน้า และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อไปในอนาคตเช่นกัน

5.1.3 อิทธิพลทางความคิดระหว่างนักวิชาการปัญญาชนกับขบวนการนักศึกษา

5.1.3.1 บริบททางการเมืองที่ทำให้เกิดอิทธิพลอิทธิพลทางความคิดระหว่างนักวิชาการปัญญาชนกับขบวนการนักศึกษา

อีกปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นคือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการนักศึกษาหรือบรรดานักกิจกรรมนักศึกษากับนักวิชาการปัญญาชน อาทิ กลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการ นักคิด นักเขียน และบรรดาสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น กรณีการเคลื่อนไหวร่วมกันในนาม ครก.112 ในปี พ.ศ. 2555 หรือ กรณีสมัชชาปกป้องประชาธิปไตย (สปป.) ในปี พ.ศ. 2557 หรือ กรณีเครือข่ายนักศึกษาประชาชนปฏิรูปประเทศไทย (คนท.) ในปี พ.ศ. 2556 - 2557 เป็นต้น โดยปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเกิดจากเหตุผลอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

1) ภาวะไร้ที่พึ่งทางความคิดและยุทธวิธีของการเคลื่อนไหว ซึ่งสืบเนื่องมาจากภูมิทัศน์ของการเมืองภาคประชาชนที่เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไประหว่างขบวนการนักศึกษา กับกลุ่ม NGOs ส่วนหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นแนวร่วมหรือมีจุดมุ่งหมายเดียวกันในช่วงก่อนความขัดแย้งทางการเมือง ปี พ.ศ. 2549 แต่กลับไม่ลงรอยทางความคิดกับขบวนการนักศึกษาส่วนที่ไม่สนับสนุนการใช้อำนาจนอกระบบการเลือกตั้งมาแก้ไขปัญหาการเมืองไทย สถานการณ์ที่ว่านี้ ทำให้ขบวนการนักศึกษาประสบกับปัญหาไร้ที่พึ่งทางความคิด บางส่วนถึงกับกระจัดกระจายภายใต้ความสับสนในทิศทางของการเมืองภาคประชาชน ตั้งแต่ภายหลังการรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2549 เรื่อยมาจนถึงช่วงของการเมืองภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว ซึ่งแต่ละขั้วต่างก็มีจุดอ่อนที่ทำให้นักศึกษายังมีข้อกังวลต่อการเข้าไปพึ่งพิงทางความคิดกับขั้วการเมืองเหล่านั้นเช่นกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านความคิดหรือหลักการที่ใช้เป็นธงนำขบวนการนั้นยังถือว่ามีประเด็นให้ตั้งคำถามตามมาอีกมาก เช่น (1) หากขบวนการนักศึกษาเข้าร่วมกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2551 เพื่อโค่นล้มรัฐบาลสมัคร - สมชาย ซึ่งถูกมองว่าเป็นนอมินีของระบอบทักษิณ มีการทุจริตคอรัปชั่นและไม่โปร่งใสในการทำงาน นักศึกษาจะประสบกับข้อกังวลว่าเป็นการทรยศต่อหลักการประชาธิปไตย โดยล้มรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน (2) หรือในทางกลับกัน หากนักศึกษาไปตามความคิดของฝ่าย นปช. ที่ชูเรื่องการต่อสู้กับอำนาจนอกระบบ และเรียกร้องรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ก็ยังต้องประสบกับข้อกังวลเรื่องการกลับมาของนักการเมือง ซึ่งมีแนวโน้มเป็นรัฐบาลที่ไร้ธรรมาภิบาล และมีปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น อีกทั้งฝ่าย นปช. ก็ยังถูกมองว่าไม่ได้มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่แท้จริง หากแต่เป็นเพียงร่างทรงของพรรคการเมืองฝ่ายทักษิณเท่านั้น (พรชัย ยวนยี, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2559) เป็นต้น

2) ภาวะไร้ที่พึ่งทางอุดมการณ์ นับตั้งแต่อุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มเสื่อมถอย กลายเป็นฝ่ายซ้ายอกหัก หรือหันไปพึ่งพิงอุดมการณ์ทางเลือกอื่น ๆ อาทิ แนวธรรมชาตินิยม แนวชุมชนนิยม แนวโพสต์โมเดิร์น เป็นต้น แต่อุดมการณ์เหล่านั้น ก็ล้วนเลือกอยู่กับประเด็นชายขอบของรัฐ ปฏิเสธรัฐ หรือหลีกเลี่ยงไม่สนใจการเมืองเชิงโครงสร้าง ซึ่งไม่ได้สอดคล้องกับภูมิทัศน์ทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนที่เปลี่ยนไปให้ความสนใจการเมืองระหว่างสีที่แย่งชิงอำนาจรัฐ ประกอบกับอุดมการณ์ทางเลือกเหล่านั้นก็ไม่สามารถตอบโจทย์กับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่ดำรงอยู่ได้ ขณะที่นักศึกษาซึ่งเคยทำหน้าที่ผู้มีบทบาทนำทางความคิด หรือคอยแสดงความคิดเห็นทางการเมืองก็ไม่ได้มีความรู้ในทางทฤษฎีเท่ากับในอดีต เนื่องจากแนวโน้มความสนใจด้านวิชาการจากหนังสือหรือตำราเรียนที่น้อยลง และเสพข้อมูลจากการคัดกรองของสื่อมวลชนมากขึ้น

3) การก้าวเข้ามามีบทบาทในสังคมของบรรดานักวิชาการปัญญาชน ภายใต้ความสับสนของวิกฤติการณ์ทางการเมือง ที่สังคมก็ต่างให้ความสนใจที่จะฟังนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์มาวิเคราะห์เรื่องรัฐและความขัดแย้ง ฟังนักกฎหมายวิเคราะห์การตีความรัฐธรรมนูญ โดยหากว่าสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนผ่านต้องการผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลง สังคมที่กำลังสับสนทางความคิดก็คงต้องการผู้ชี้นำทางความคิดเช่นกัน ดังนั้นแล้ว บรรดากลุ่มนักวิชาการ ปัญญาชน หรือบรรณาธิการสื่อมวลชน ทั้งที่อยู่ในกับขั้วการเมืองระหว่างสี และที่พยายามจะทำตัวเป็นกลางทางการเมือง จึงเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างเหมาะสมกับช่วงเวลา

5.1.3.2 ผลกระทบของนักวิชาการปัญญาชนต่อขบวนการนักศึกษา

การพึ่งพิงทางความคิดของนักศึกษา จากองค์ประกอบทั้ง 3 ปัจจัยข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง กลางปี พ.ศ. 2553 การก่อตั้งกลุ่มนิติราษฎร์ ข้อเสนอประเด็นผลไม้พิษของ คสช. และการลบล้างผลพวงของการรัฐประหาร โดย รศ.ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์ รวมถึงข้อเสนอให้แก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 เพื่อไม่ให้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ได้กลายเป็นประเด็นที่นักกิจกรรมนักศึกษาให้ความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้ขยายวงออกไปในหมู่นักกิจกรรมนักศึกษาและนักวิชาการมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในเวลาต่อมา (รังสิมันต์ โรม, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2559) ไม่เพียงแต่ในฟากของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้น แต่ยังคงเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ ที่ขบวนการนักศึกษาอื่น ๆ นำความคิดและข้อเสนอของกลุ่มนักวิชาการปัญญาชนไปปฏิบัติการด้วย เช่น กรณีของนักวิชาการกลุ่มสยามประชาภิวัฒน์ที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อขบวนการนักศึกษา โดยเฉพาะที่มหาวิทยาลัยรังสิตและนิด้า เป็นต้น

เมื่อถึงจุดหนึ่งแล้ว ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างขบวนการนักศึกษากับกลุ่มนักวิชาการ-ปัญญาชน ก็เริ่มไม่เป็นในลักษณะของการสื่อสารทางเดียวเพียงเท่านั้น แต่คือปฏิสัมพันธ์ที่โต้ตอบระหว่างกัน กล่าวคือ นักวิชาการ-ปัญญาชน อาจเริ่มจากการย่อยประเด็นและถ่ายทอดทางความคิด การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองส่งต่อไปยังนักศึกษา แต่ในขณะเดียวกันนักศึกษาก็เริ่มมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกับบรรดานักวิชาการ-ปัญญาชนเช่นกัน ผ่านการประสานงานทั้งทางวิชาการและการเคลื่อนไหว ซึ่งบางครั้งอาจอยู่ในรูปของการเป็นผู้ส่งต่อ และปฏิบัติการเผยแพร่แนวคิดต่าง ๆ ให้กับบรรดานักวิชาการเหล่านั้น โดยแสดงออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในสองการเคลื่อนไหว ได้แก่

1) ช่วงของการเคลื่อนไหวในนามของ คณะรณรงค์แก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 (ครก. 112) ในปี พ.ศ. 2555 ซึ่งมีนักวิชาการที่เป็นแกนนำ อาทิ เสกสรร ประเสริฐกุล ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นต้น โดยมีการสนับสนุนจากนักศึกษา ทั้งในแง่ของการช่วยประสานงาน และเป็นผู้ปฏิบัติงานให้กับการรณรงค์ดังกล่าว รวมถึงในช่วงที่มีการออกประกาศ

ห้ามไม่ให้ใช้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการเคลื่อนไหว ขบวนการนักศึกษาในธรรมศาสตร์ก็ยังเป็นผู้สนับสนุนหลักในการยืนยันสิทธิการเคลื่อนไหวทางวิชาการภายในมหาวิทยาลัย ให้กับกลุ่มดังกล่าวและกลุ่มนิติราษฎร์ด้วย

2) ช่วงการเคลื่อนไหวรณรงค์สนับสนุนการเลือกตั้งและปกป้องหลักการประชาธิปไตยแบบคนเท่ากัน (One Man One Vote) ในนามของสมัชชาปกป้องประชาธิปไตย (สปป.) ในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งมีนักวิชาการเป็นแกนนำ อาทิ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกษียร เตชะพีระ พวงทอง ภวัคพันธ์ เป็นต้น โดยมีนักกิจกรรมนักศึกษาเป็นคณะทำงาน เน้นการปฏิบัติงานและประสานการเคลื่อนไหวให้กับเครือข่ายดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างขบวนการนักศึกษา กับนักวิชาการปัญญาชน ในช่วงดังกล่าว ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมเคลื่อนไหวในระยะเริ่มต้นของการต่อต้านการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 และส่งไม้ต่อการเคลื่อนไหวให้กับขบวนการนักศึกษาเพื่อมีบทบาทนำในการเคลื่อนไหวต่อต้านการรัฐประหารในเวลาต่อมา

5.1.4 มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองในมหาวิทยาลัย

ประเด็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ หรือที่เรียกว่ามหาวิทยาลัยนอกระบบ เป็นประเด็นที่ในทางวิชาการและแวดวงการศึกษาถกเถียงกันมาเป็นระยะเวลานาน แต่ขบวนการนักศึกษาจะให้ความสนใจเพิ่มขึ้นเป็นระยะ ๆ ตามแต่ช่วงเวลาที่แต่ละมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กำลังจะออกนอกระบบอย่างเป็นทางการ หรือ พ.ร.บ.มหาวิทยาลัย... กำลังอยู่ในชั้นของการพิจารณาในรัฐสภา หรือช่วงที่การออกนอกระบบเหล่านั้นส่อแววจะกระทบโดยตรงต่อนักศึกษา เช่น การปรับขึ้นค่าหน่วยกิต การแปรรูปสาธารณูปโภคภายในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

แม้ว่า การนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบจะยังมีข้อถกเถียงในเรื่องต่าง ๆ อยู่อีกมาก อาทิ ประเด็นเรื่องการผลักภาระด้านค่าใช้จ่ายการศึกษาให้ผู้ปกครองและนักศึกษา สิทธิสวัสดิการของนักศึกษาและพนักงานมหาวิทยาลัย ไปจนถึงระบบความโปร่งใสตรวจสอบได้ของผู้บริหารมหาวิทยาลัยหลังจากที่ออกนอกระบบไปแล้ว เป็นต้น แต่กระนั้น กระบวนการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบกลับยังคงเดินหน้าในทุกมหาวิทยาลัย ไม่ใช่เพียงแต่การออกนอกระบบในเชิงกฎหมายโดยตรงเท่านั้น แต่รวมไปถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่กำลังเปลี่ยนแปลงมหาวิทยาลัยไปสู่ความเป็นบรรษัทมหาวิทยาลัย (Corporate University) หรือความเป็นเอกชนที่มากขึ้น

จากกรณีดังกล่าว สามารถสรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นกับขบวนการนักศึกษาไทยและกิจกรรมนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้

5.1.4.1 ขบวนการนักศึกษามีแนวโน้มจะให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบอย่างจริงจังในช่วงแรก โดยการเคลื่อนไหวมีท่าทีแตกต่างกันใน 2 ระยะ ได้แก่

1) ในระยะแรก ขบวนการนักศึกษามีท่าทีในการต่อต้านการออกนอกระบบอย่างจริงจัง เช่น การประท้วงที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบังเมื่อปี พ.ศ. 2549 และในอีกหลายหลายมหาวิทยาลัยในปีต่อมา แต่ทว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวก็ได้แต่เพียงชะลอการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐของแต่ละมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่การดำเนินการของสภาฯ ก็ยังสามารถดำเนินการออกพระราชบัญญัติได้ในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการรัฐประหาร

2) ในระยะต่อมา ขบวนการนักศึกษาเริ่มเปลี่ยนท่าทีของการเครื่องไหวไปในทางที่ประนีประนอมมากขึ้น เช่น กรณีขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงปี พ.ศ. 2556 - 2557 ซึ่งมีท่าทีที่ลดความแข็งข้อลง เนื่องด้วยความเข้าใจที่ว่า นักศึกษาไม่สามารถหลบเลี่ยงการเป็นมหาวิทยาลัยนอกระบบได้ ท่าทีดังกล่าวจึงมักแสดงออกมาในสองรูปแบบ ได้แก่ การเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยฟังความคิดเห็นของประชาคม ทั้งอาจารย์ บุคลากร และนักศึกษามากขึ้น และการขอแก้ไขร่างกฎหมายพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย... (ในกำกับของรัฐ) เพื่อเป็นหลักประกันในการแก้ปัญหาข้อกังวลต่าง ๆ ของนักศึกษาภายหลังที่มหาวิทยาลัยออกนอกระบบไปแล้ว อาทิ การขอให้มีตัวแทนของนักศึกษาเข้าไปนั่งในสภามหาวิทยาลัย เป็นต้น

5.1.4.2 การพยายามสร้างเครือข่ายเพื่อคัดค้านการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ เนื่องจากมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ เป็นกระแสที่ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจงในบางมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่คือประเด็นร่วมที่เกิดขึ้นในหลายมหาวิทยาลัยพร้อม ๆ กัน ดังนั้นเมื่อขบวนการนักศึกษาตระหนักถึงประโยชน์ร่วมกันในการเคลื่อนไหว เรื่องดังกล่าวจึงกลายมาเป็นการสร้างเครือข่ายเคลื่อนไหวร่วมกันในที่สุด แบ่งเป็น 3 ช่วงของการเคลื่อนไหว ได้แก่

1) ในช่วงปี พ.ศ. 2549 มีสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) เป็นแกนกลางในการเคลื่อนไหว มีการเคลื่อนไหวหลัก ๆ ที่ สถาบันเทคโนยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) ในช่วงปี พ.ศ. 2554 - 2555 เมื่อสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) เริ่มลดบทบาทลง และกำลังจะมีการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบระลอกใหม่ เครือข่ายและพันธมิตรในการเคลื่อนไหวก็เหลือเพียงแค่ในบางมหาวิทยาลัย รวมตัวกันในนามของ “แนวร่วมนิสิตนักศึกษาคัดค้าน ม.นอกระบบ” มีแกนนำเป็นอดีตนักศึกษาที่ทำงานใน สนนท. โดยมีมหาวิทยาลัยหลัก ๆ เพียง 4 มหาวิทยาลัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยบูรพา เกษตรศาสตร์ รามคำแหง และ

ธรรมศาสตร์ ซึ่งต่อมา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เข้ามาเป็นแนวร่วมด้วย ส่วนในภูมิภาค มหาวิทยาลัยขอนแก่น ก็เป็นอีกมหาวิทยาลัยที่ร่วมเคลื่อนไหวในช่วงนี้เช่นกัน

3) ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2555 เครือข่ายพันธมิตรที่เคลื่อนไหวจากหลายมหาวิทยาลัยเริ่มอ่อนแรง เนื่องจากการเคลื่อนไหวคัดค้านในทุกมหาวิทยาลัยไม่สามารถฉุดรั้งการออกนอกระบบเอาไว้ได้ มหาวิทยาลัยที่เหลือและกำลังจะออกนอกระบบ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฯลฯ จึงมีเพียงแค่ขบวนการนักศึกษาฯ ภายในมหาวิทยาลัย ที่เน้นการเคลื่อนไหวบนพื้นที่ภายในมหาวิทยาลัยมากกว่า

5.1.4.3 ขบวนการนักศึกษาให้ความสนใจประเด็นการเมืองภายในมหาวิทยาลัยมากขึ้น เนื่องจากกระบวนการเป็นมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ รวมไปถึงความเปลี่ยนแปลงภายในมหาวิทยาลัย ส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อสิทธิสวัสดิการของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย และเป็นเรื่องที่ขบวนการนักศึกษาต้องหันมาให้ความสนใจก่อนเรื่องอื่น ๆ เพราะประเด็นดังกล่าวไม่ใช่ประเด็นการเมืองกระแสหลักหรือการเมืองชายขอบ ที่มีอุดมการณ์และหลักการเป็นเครื่องชี้นำ หากแต่เป็นประเด็นที่นักศึกษาอยู่ในฐานะผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงจากการเคลื่อนไหว เช่น การประท้วงเรื่องหอพักนักศึกษา การประท้วงเรื่องการขึ้นค่าหน่วยกิต เป็นต้น

5.1.4.4 แนวโน้มในระยะยาว นักศึกษาจะให้ความสนใจกับการทำกิจกรรมและการเคลื่อนไหวทางการเมืองน้อยลง เนื่องจากตรรกะของการเป็นมหาวิทยาลัยนอกระบบ มุ่งปรับตัวเพื่อผลิตบัณฑิตสู่ความต้องการแรงงานของตลาดมากขึ้น และมหาวิทยาลัยต้องดิ้นรนหารายได้เพื่อขับเคลื่อนตัวเอง ปรากฏการณ์เช่นนี้ แสดงออกมาให้เห็นในรูปของการเพิ่มจำนวนนักศึกษาหลักสูตรที่เป็นวิชาชีพ และการเพิ่มโครงการพิเศษที่เป็นการตอบสนองต่อตลาดและรายได้ของมหาวิทยาลัย เช่น กรณีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังตาราง

ตารางที่ 5.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจำนวนนักศึกษาในแต่ละกลุ่ม/โครงการ

	กลุ่มวิชาชีพ			กลุ่มสังคมศาสตร์		
	วิทยาศาสตร์	วิศวกรรมศาสตร์	สหเวชศาสตร์	รัฐศาสตร์	ศิลปศาสตร์	สังคมวิทยาฯ
			ปีการศึกษา 2554			
ภาคปกติ	670	402	204	320	449	89
โครงการพิเศษ	-	242	-	88	262	1
รวม 3 คณะ		1,518			1,209	
			ปีการศึกษา 2557			
ภาคปกติ	787	368	141	299	532	117
โครงการพิเศษ	232	357	181	83	454	117
รวม 3 คณะ		2,066			1602	

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

	กลุ่มวิชาชีพ			กลุ่มสังคมศาสตร์		
	วิทยาศาสตร์	วิศวกรรมศาสตร์	สหเวชศาสตร์	รัฐศาสตร์	ศิลปศาสตร์	สังคมวิทยาฯ
			การปรับตัว			
ภาพรวมคณะ	+349	+81	+118	-26	+275	+144
ภาคปกติ	+117	-34	-63	-21	+83	+28
โครงการพิเศษ	+232	+115	+181	-5	+192	+116
รวม 3 คณะ		+548 (ร้อยละ 36)			+393 (ร้อยละ 32)	
ภาคปกติเพิ่มขึ้น		+20 (ร้อยละ 2)			+90 (ร้อยละ 43)	
โครงการพิเศษเพิ่มขึ้น		+538 (ร้อยละ 98)			+223 (ร้อยละ 57)	

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น พบว่า ภายในระยะเวลา 3 ปี (ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 – 2557) มีถึง 5 คณะ (จากการเปรียบเทียบ 6 คณะ) มีจำนวนการรับนักศึกษาเพิ่มขึ้น แต่กระนั้นอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนรับนักศึกษาในคณะสายวิชาชีพ (สายวิทยาศาสตร์และสุขภาพ) ดูจะมีตัวเลขสูงกว่าถึงร้อยละ 3 และการเพิ่มขึ้นของจำนวนรับนักศึกษาทั้งสองกลุ่มคณะ ส่วนใหญ่จะเป็นการเพิ่มขึ้นของโครงการพิเศษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักศึกษาโครงการพิเศษของกลุ่มวิชาชีพ ที่เพิ่มขึ้นถึง 538 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 98 ของจำนวนรับนักศึกษาที่เพิ่มขึ้นของคณะกลุ่มวิชาชีพ ขณะที่นักศึกษาภาคปกติลดลง ส่วนนักศึกษาคณะกลุ่มสังคมศาสตร์ที่รับเพิ่มขึ้น ก็ยังคงเป็นนักศึกษาโครงการพิเศษ ถึงร้อยละ 57 เช่นกัน

โครงการพิเศษที่มีการเปิดรับนักศึกษาเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่แล้วเป็นโครงการที่มีค่าหน่วยกิต และค่าใช้จ่ายแพงกว่านักศึกษาภาคปกติ แต่กระนั้นก็เป็นหลักสูตรที่มีความตอบสนองต่อตลาดแรงงานในปัจจุบันมากขึ้น อาทิ สาขาวิชาการสื่อสารภาษาอังกฤษเชิงธุรกิจ (หลักสูตรนานาชาติ) ของคณะศิลปะศาสตร์ สาขาการเมืองและการระหว่างประเทศ (หลักสูตรนานาชาติ) ของคณะรัฐศาสตร์ สาขาวิศวกรรมศาสตร์ TEP-TEPE ซึ่งเน้นการใช้ภาษาอังกฤษ หรือแม้กระทั่งสาขาการจัดการกีฬาและการฝึกสอนกีฬา คณะสหเวชศาสตร์ ที่เป็นหลักสูตรนักกีฬาโดยเฉพาะ

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ การเปลี่ยนรูปของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีแนวโน้มไปในทิศทางที่เป็นเอกชนมากขึ้น ได้ทำให้นักศึกษามีต้นทุนที่ต้องใช้ในการขยับฐานะโดยใช้การศึกษามากขึ้น ซึ่งการศึกษาในยุคนี้ไม่ใช่การเรียนเพื่อเปลี่ยนฐานะจากชนชั้นล่างไปสู่การเป็นชนชั้นกลางใหม่ ดังที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2510 ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2561 แต่คือการดิ้นรนเพื่อรักษาสถานะทางสังคม (Status Qua) บนสังคมแห่งการแข่งขัน ทั้งการเรียนจบมีงานทำ และการดำรงอยู่ในกระแส

ของสังคมมหาวิทยาลัยสมัยใหม่ที่มีค่าใช้จ่ายมากขึ้น ดังนั้นแล้ว แม้ว่าความกดดันของการเปลี่ยนแปลงภายในมหาวิทยาลัย รวมถึงความไม่แน่นอนของอนาคตที่นักศึกษากำลังเผชิญ ดูเหมือนว่าจะกระตุ้นให้ขบวนการนักศึกษาเกิดการต่อสู้แข็งขืนในระยะแรกของการเปลี่ยนผ่าน

แต่ทว่า เมื่อเวลาผ่านไป แนวโน้มก็จะเริ่มแสดงให้เห็นว่า ความสนใจในการทำกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาเริ่มลดลงด้วย กลุ่มนักศึกษาที่สนใจประเด็นเหล่านี้เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ และมีขนาดที่เล็กลงเมื่อวัดด้วยจำนวนสมาชิกศูนย์กลาง ที่เป็นเช่นนี้ เพราะการทำกิจกรรมทางการเมือง ไม่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาตามฐานคิดแบบมหาวิทยาลัยนอกระบบ นักศึกษาที่มีความสนใจทางการเมืองในแง่อุดมการณ์หนักแน่นจึงค่อย ๆ ลดลง และกลายเป็นนักศึกษาที่อาจทำกิจกรรมเพียงเพื่อแสวงหาเครือข่าย (Connection) เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตัวเอง รวมถึงอาจเป็นนักกิจกรรมเพื่อเส้นทางทางการเมืองในอนาคต จึงสรุปได้ดังที่ สุรพงษ์ อดีตนายก อมธ. ปี พ.ศ. 2550 (สุรพงษ์ บุญเดชารักษ์, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559) ให้ความเห็นว่า

> สภาพของการแข่งขันทางเศรษฐกิจมันเข้มข้นขึ้น ในยุคของนักศึกษาหลังจากเรามาอีก 10 ปี เขาจะไม่ได้มองว่าจบไปเพื่อไปหางานดีดีทำ เขามองว่าเขาจบไปเพื่อจะเป็นผู้ประกอบการที่จะมีทรัพยากรทางเศรษฐกิจมากกว่าคนอื่นอย่างไร แม้แต่เรื่องการเมืองเองก็มองว่าการเมืองคือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ถ้าตอบว่าขบวนการนักศึกษาหายไปไหม ถ้ามองว่าขบวนการนักศึกษาที่เกี่ยวกับเรื่องการเมืองมันหายไปแน่นอน เพราะมันเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นมาเพื่อทุนนิยมมากขึ้น

5.2 การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเชิงประเด็นการเคลื่อนไหว

5.2.1 การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาแปรผันตามสถานการณ์ทางการเมือง

ขณะที่สังคมกำลังให้ความสนใจประเด็นทางการเมืองเป็นหลัก โดยเฉพาะการเมืองภาคประชาชนระหว่างสี ที่ปรากฏเป็นข่าวเด่นตามหน้าสื่อ แต่ขบวนการนักศึกษากลับมีความสนใจที่จะเคลื่อนไหวในประเด็นอื่นด้วย อันเกิดจากความสนใจที่หลากหลายของตัวนักศึกษาเอง ประกอบกับความเบื่อหน่ายในความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองแบบแบ่งขั้ว ที่มีแต่จะป้ายสีใส่กัน ขบวนการนักศึกษาในระยะหนึ่งเลือกที่จะถอยห่างจากพื้นที่การเคลื่อนไหวทางการเมืองเชิงโครงสร้าง (Structural Area) เช่น อำนาจรัฐ นโยบายเศรษฐกิจ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฯลฯ และกลับไปมองหาการเคลื่อนไหวในพื้นที่ทางวัฒนธรรมมากขึ้น (Cultural Area) เช่น การแต่งกาย การกีดกันทางเพศ คนชายขอบ เป็นต้น ซึ่งหากวิเคราะห์ตามตัวแบบของ Gill และ DeFronzo (Gill &

DeFronzo, 2009) ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงปี พ.ศ. 2553 – 2557 คงมีแนวโน้มอยู่ในระยะการเคลื่อนตัวจาก ขบวนการนักศึกษาแนวปฏิรูป (Reform Movements) ซึ่งให้ความสำคัญกับประเด็นเชิงนโยบายและโครงสร้างทางการเมือง ไปสู่ขบวนการนักศึกษารื้อถอนด้านอัตลักษณ์ (Identity Radicalism Student Movement) ซึ่งให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวเชิงอัตลักษณ์มากกว่า ดังนี้

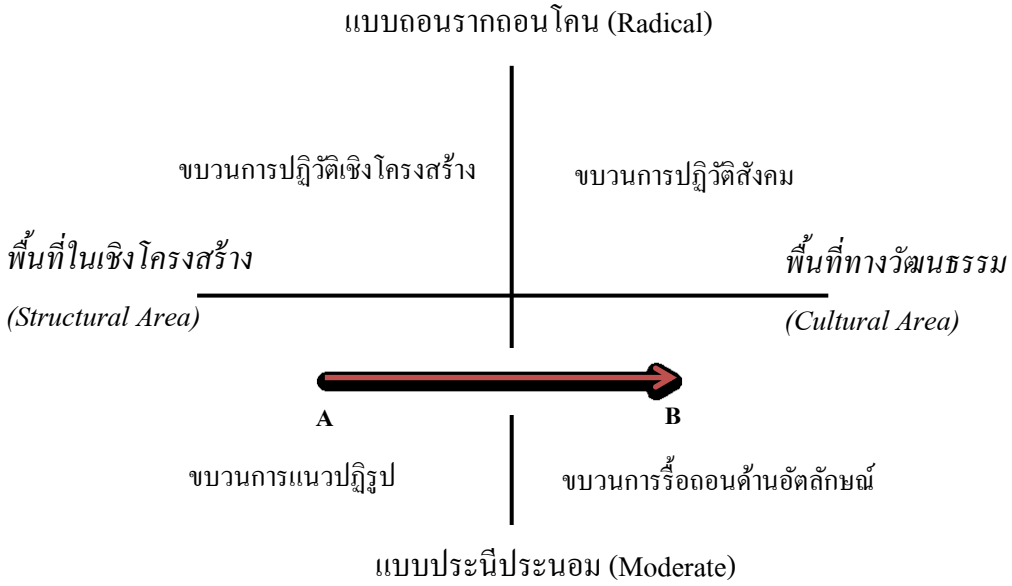

ภาพที่ 5.1 กรอบวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาไทย (พ.ศ. 2553 – 2557)
(แปลงมาจาก Gill และ DeFronzo. 2009)

การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้สังเกตได้ดังกรณี การเคลื่อนไหวเรียกร้องประเด็นชุดนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2554) การเคลื่อนไหวเรียกร้องต่อต้านทรงผมนักเรียน (พ.ศ. 2554) หรือการเคลื่อนไหวต่อต้านการรับน้องประชุมเชียร์ที่เข้มข้นในช่วงปี พ.ศ. 2556 อย่างไรก็ตาม นี่ไม่ใช่ครั้งแรกที่ขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวหรือให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าว หากแต่การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษานั้น มีทิศทางการเคลื่อนไหวที่ค่อนข้างแปรผันตามจังหวะของสถานการณ์ทางการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัยด้วย

กล่าวคือ ในช่วงที่การเมืองภายนอกเข้มข้น หน้าที่ของขบวนการนักศึกษาคือการตอบโต้และประกาศจุดยืนต่อเหตุการณ์หรือนโยบายสำคัญในลักษณะของการเคลื่อนไหวตามสถานการณ์ แต่หากช่วงใดที่สถานการณ์ทางการเมืองดูเบาบางลงชั่วขณะ เงื่อนไขการตกผลึกทางความคิดเปลี่ยนจากเน้นปัญหาในเชิงนโยบายและโครงสร้าง กลายเป็นปัญหาอันเกิดจากนิยามประชาธิปไตย

และเงื่อนไขของระบบแห่งการเลือกปฏิบัติ อันเป็นแบบแผนมาจากรากฐานทางวัฒนธรรม (Culturally Rooted Pattern of Systematic Discrimination System) ประเด็นการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาดังกล่าวจึงเปลี่ยนไปด้วย

Gill และ DeFronzo มองว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการนักศึกษาแนวปฏิรูป คือ ระบอบการปกครองที่มีความเป็นประชาธิปไตย ดังจะพบว่าในช่วง พ.ศ. 2540 - 2549 ขบวนการนักศึกษาทำหน้าที่เป็นองค์กรสนับสนุนเครือข่ายภาคประชาชนต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ต่อมาเมื่อระบอบประชาธิปไตยตกอยู่ในสภาวะสั่นคลอน และความสับสนของภาคประชาชนที่มีการนิยามประชาธิปไตยแตกต่างกัน บริบทดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อขบวนการนักศึกษาอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อการต่อสู้แข็งขืนของขบวนการนักศึกษาเพื่อปกป้องพื้นที่และระบอบประชาธิปไตยในห้วงปี พ.ศ. 2550 - 2553 ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากนิยามประชาธิปไตยได้กลายเป็นข้อขัดแย้งและถูกตั้งคำถามถึงความเหมาะสมเสียเอง สิ่งที่หลงเหลืออยู่คือ ความหมายของประชาธิปไตยที่คลุมเครือ ในขณะที่ปัญหาการเลือกปฏิบัติและความไม่เป็นธรรมยังคงมีอยู่ดาษดื่น สภาวะถดถอยดังกล่าวกระตุ้นให้ขบวนการนักศึกษาหันเหความสนใจไปต่อสู้ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมมากขึ้น เคลื่อนไปสู่ขบวนการรื้อถอนด้านอัตลักษณ์ ในห้วงปี พ.ศ. 2553 - 2557 ซึ่งมีแนวคิดด้านเสรีภาพและการปลดปล่อย (Freedom and Liberation) เป็นหลักการสำคัญในการเคลื่อนไหว

เวลาดังกล่าว จึงเป็นช่วงที่ขบวนการนักศึกษาได้หันกลับมาในมหาวิทยาลัย ชุมชน หรือหนังสือ เพื่อฟูมฟักความคิดและตกผลึกทางความคิดบางอย่างให้กับตัวขบวนการเอง หรือแม้กระทั่งตั้งคำถามกับสังคมที่พวกเขากำลังเคลื่อนไหวอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งสังคมมหาวิทยาลัยไปจนถึงชุมชนที่พวกเขาปฏิบัติการอยู่ (1) ตั้งแต่การเรียกร้องด้านอัตลักษณ์ให้กับตัวนักศึกษาเอง เช่น การปฏิรูปเรื่องระบบการรับน้อง-ประชุมเชียร์ (SOTUS) การต่อต้านการบังคับแต่งชุดนักศึกษา เป็นต้น (2) ไปจนถึงการสร้างฐานมวลชนและเคลื่อนไหวกับชาวบ้านในพื้นที่ เพื่อนิยามอำนาจในการจัดการทรัพยากรใหม่ เช่น กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองแร่ทองคำของกลุ่มดาวดินมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น (3) รวมไปถึงการต่อสู้บนพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการช่วงชิงความหมายและคำนิยามของคำว่าประชาธิปไตยอีกครั้ง อย่างกรณี นักศึกษากลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) และเครือข่าย เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องคำนิยามประชาธิปไตยในแบบ “คนเท่ากัน” ในปี พ.ศ. 2557 เป็นต้น แต่ทว่าเรื่องราวเล็ก ๆ เหล่านี้กลับกลายเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เมื่อขบวนการนักศึกษามีปัจจัยด้านเครื่องมือในการเคลื่อนไหวชนิดใหม่เข้ามาเกี่ยวข้อง อันได้แก่ สื่อใหม่หรือสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่สามารถทำให้การเคลื่อนไหวภายในพื้นที่แคบ ๆ ออกไปสู่โลกกว้างได้แค่เพียงปลายนิ้วมือ

5.2.2 ความสนใจของขบวนการนักศึกษาที่หลากหลาย และการแสวงหาค่านิยมร่วม (Shared Values)

การเคลื่อนไหวที่หลากหลายของขบวนการนักศึกษาในช่วงดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่สอดรับและเปิดกว้างต่อความคิดที่หลากหลายมากขึ้น สังคมนิยมประชาธิปไตยไม่ใช่อุดมการณ์หลักของนักศึกษาดังเช่นในอดีต และเสรีนิยมประชาธิปไตยก็มีบทพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า นักศึกษาบางกลุ่มยังมีข้อกังวลต่ออุดมการณ์นี้เช่นกัน

โดยเฉพาะในประเด็นหลัง ไม่ใช่เพียงแต่เป็นเรื่องที่ลักลั่นในหมู่นักศึกษาบางกลุ่มเท่านั้น แต่ยังคงท้าทายการศึกษาขบวนการทางสังคมในไทยด้วยเช่นกัน กล่าวคือ แม้ว่าจะมีงานศึกษาหลายชิ้นอ้างว่า สังคมที่มีขบวนการทางสังคมที่หลากหลาย เช่น ประเด็นกลุ่ม LGBT คนชายขอบ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิทธิชุมชน ฯลฯ อย่างเช่นในสังคมไทยนั้น ในทางทฤษฎีน่าจะส่งผลดีต่อการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของรัฐ ดังเช่นที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้อธิบายไว้ว่า (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545)

> การเมืองแบบใหม่ และขบวนการทางสังคมใหม่นั้น สำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ด้วยเหตุผลที่ว่าทั้งสองสิ่งนี้จะพัฒนาประชาธิปไตยที่ไม่ใช่แต่เพียงรูปแบบเท่านั้น แต่จะเป็นประชาธิปไตยที่ลื่นไหลและมีการขยายฐานของประชาธิปไตยให้กว้างออกไป หรือที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยเข้มข้นและมีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย” (The Radical and Plural Democracy)

แม้ประเทศไทยจะมีความเข้มข้นของการเคลื่อนไหวในประเด็นเหล่านี้อยู่มาก มีกลุ่ม NGOs รวมถึงเครือข่ายภาคประชาชน และขบวนการนักศึกษาที่สนใจประเด็นเหล่านี้มากมาย แต่ทว่า ก็ยังมีแนวร่วมของขบวนการที่กล่าวถึงนี้จำนวนไม่น้อย ที่เข้าร่วมหรือสนับสนุน กปปส. ในการล้มการเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2557 และบางกลุ่มถึงขั้นออกตัวสนับสนุนการรัฐประหารอย่างชัดเจน จนกลายเป็นภาพของความลักลั่นภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม หากตัดเรื่องประชาธิปไตยและระบอบการปกครองออกไป คำถามที่น่าสนใจกว่าสำหรับขบวนการนักศึกษาไทย คงเป็นคำถามว่า “อุดมการณ์ หรือค่านิยมร่วมของขบวนการนักศึกษาไทยภายใต้ความสนใจที่หลากหลายเหล่านี้คืออะไร” มากกว่า

จากการวิเคราะห์ขบวนการและประเด็นการเคลื่อนไหวที่หยิบยกมา รวมถึงธรรมชาติของวัยรุ่นในยุคโลกาภิวัตน์ คำตอบที่ยังคงมีเครื่องหมายคำถามคือ “เป็นไปได้ไหมว่า พวกเขาเป็นพวกรักอิสระและต้องการจะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง ?” กล่าวคือ หากเราสังเกตประเด็นที่

นักศึกษาให้ความสนใจมากที่สุดในช่วงวัยของพวกเขา กลับไม่ใช่ประเด็นเรื่องการเมืองแบบพรรคเพื่อไทยหรือ กปปส. ไม่ใช่การตั้งคำถามถึงระบบเศรษฐกิจของทุนนิยมเสรีที่กำลังครอบงำการเมือง และก็ไม่ใช่การยึดมั่นในอุดมการณ์ความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งอย่างแน่วแน่ เฉกเช่นเมื่อครั้งอุดมการณ์สังคมนิยมเป็นกระแสหลักในหมู่ขบวนการนักศึกษา ดังนั้น ค่านิยมร่วมของขบวนการนักศึกษาไทยในห้วงเวลาปัจจุบัน จึงอาจมี 2 ประการ ดังนี้

1) ประการแรก ความรักอิสระและเสรีภาพในตัวตนของนักศึกษา มักเป็นประเด็นแรก ๆ ของการเคลื่อนไหว สังเกตได้จากการดิ้นรนเรื่องชุดนักศึกษา กระแสการต่อต้านระบบโซตัสในมหาวิทยาลัย หรือแม้กระทั่งกระแสการเรียกร้องใส่ชุดนักศึกษาหญิงของกลุ่ม LGBT ที่มักจะได้รับความสำคัญและความสนใจเป็นเรื่องแรก ๆ ของนักศึกษา และประเด็นเรื่องเสรีภาพนี้ก็ไม่ได้มีความขัดเคืองกับประเด็นความสนใจอื่น ๆ ของนักศึกษา ที่อาจจะออกไปพยายามเรียกร้องเสรีภาพให้คนกลุ่มอื่น ๆ อาทิ คนชายขอบ สิทธิชุมชน เป็นต้น แต่กระนั้นก็ยังอาจมีประเด็นข้อสังเกตบางประการจากเรื่องนี้ ดังนี้

(1) ความสนใจเรื่องเสรีภาพเหล่านี้ อาจส่งผลมาจากการริเริ่มจุดประเด็นของนักศึกษาธรรมศาสตร์ เนื่องด้วยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ค่อนข้างให้ความสำคัญกับการปลูกฝังค่านิยมเรื่องเสรีภาพ ดังเช่นคำโฆษณาที่มักพูดกันติดปากว่าดินแดนแห่งเสรีภาพทุกตารางนิ้ว และมักกลายเป็นประเด็นที่ถูกส่งต่อไปยังมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ด้วย แต่ทว่า ในเวลาต่อมาก็พบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น ๆ ก็เริ่มให้ความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้มากขึ้น เช่น กรณีการเคลื่อนไหวปฏิรูประบบการรับน้อง-ประชุมเชียร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้น

(2) ความรักอิสรภาพของพวกนักศึกษา มักจะมีปัญหาไม่ลงรอยกับระเบียบแบบแผนของสังคม (Norm) ซึ่งสำหรับสังคมไทยนั้น ระเบียบแบบแผนเหล่านี้มักถูกกำกับด้วยศีลธรรม และศีลธรรมของแต่ละบุคคลมีเส้นขีดจำกัดที่ไม่เท่ากัน สังคมจึงอาจใส่ข้อจำกัดอิสรภาพลงไปเพื่อควบคุมนักศึกษา อาทิ เสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบ เสรีภาพเท่าที่ไม่ละเมิดเสรีภาพของผู้อื่น หรือแม้กระทั่งเสรีภาพที่ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน เป็นต้น ดังนั้น การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่ง จึงเป็นการต่อสู้กับการนิยามความหมายว่าด้วยเสรีภาพเหล่านี้ อันถือเป็นประเด็นพื้นฐานก่อนที่นักศึกษาจะสามารถเคลื่อนไหวในเรื่องอื่นได้

2) ประการที่สอง การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเองในหมู่นักศึกษา (Life Style) และความต้องการจะแตกต่าง เนื่องจากนักศึกษาเป็นวัยที่ต้องการจะแสดงถึงการมีตัวตนในสังคม ประเด็นเรื่องวิถีชีวิต (Life Style) จึงมีความสำคัญมาก ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

(1) การเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อตอบสนองต่อวิถีชีวิต (Life style) ของพวกเขาโดยตรง เช่น การคัดค้านการบังคับแต่งชุดนักศึกษา หรือการแต่งชุดนักศึกษาที่พยายามแหวก

แนวไปจากระเบียบแบบแผนเดิม หรือนักศึกษาเพศที่ 3 ที่มีความพยายามจะแต่งกายตามเพศวิถีของตัวเองเพื่อระบุตัวตนในสังคม สิ่งเหล่านี้ คือ การจุดประกายการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อตอบสนองต่อตัวตนที่พวกเขาเลือก

(2) การเคลื่อนไหวทางสังคมที่ตอบสนองต่อการมีจุดยืนในสังคม กล่าวคือ นักศึกษาบางส่วนที่ไปออกทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคม หรือเคลื่อนไหวทางสังคมในการรณรงค์ต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการพยายามแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางสังคมผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้แม้ว่าอาจจะเป็นความสนใจเฉพาะตัวและเคลื่อนไหวในฐานะผู้สนับสนุน แต่ด้วยความที่ไม่ใช่การได้รับประโยชน์โดยตรงจากการเคลื่อนไหวนั้น คำถามจึงอยู่ที่นักศึกษามีแรงขับเคลื่อนใดที่เข้าร่วมหรือสนับสนุนการเคลื่อนไหวเหล่านี้

คำตอบที่น่าสนใจ คือพวกเขาเพียงต้องการจะบรรลุถึงความมีตัวตนในสังคม แสดงให้สังคมยอมรับ ทั้งในของสังคมนักศึกษาและสังคมภายนอก ซึ่งถือเป็นคุณค่าของตัวเอง (Self-Esteem) อย่างหนึ่ง เราจึงอาจเห็นนักศึกษาออกไปทำกิจกรรมเพื่อสังคม และโพสต์รูปลงในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้สังคมรับทราบ แสดงจุดยืนของพวกเขาในประเด็นต่าง ๆ ผ่านการโพสต์หรือแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการร่วมเคลื่อนไหวในเรื่องต่าง ๆ ตามเพื่อนหรือกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) แม้ตัวเขาจะไม่ได้สนใจในประเด็นนั้นเลย ซึ่งเรื่องเหล่านี้ค่อนข้างประจวบเหมาะกับการเข้ามาของสื่อสังคมออนไลน์ ที่ทำให้นักศึกษาสมัยใหม่สามารถแสดงตัวตนได้ง่ายขึ้น

5.3 การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเชิงองค์กร

5.3.1 ปัญหาในเชิงองค์กร ความไม่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงขององค์กรนักศึกษาแบบเก่า

ความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองที่ยืดเยื้อ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อองค์กรกลางนักศึกษา กล่าวคือ เราต้องทำความเข้าใจภาพขององค์กรกลางนักศึกษาอย่าง องค์การนักศึกษาและสภานักศึกษาฯ ว่าพวกเขามาจากการเลือกตั้งของนักศึกษา ดังนั้นกรรมการบริหารขององค์กรเหล่านี้จึงมีภาพของความเป็นตัวแทนนักศึกษาติดตัวมาด้วยเสมอ จึงไม่แปลกอะไร ถ้าสื่อมวลชนจะให้คุณค่ากับแถลงการณ์ของ อมธ. และสภานักศึกษา มธ. มากกว่าแถลงการณ์ของกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) ก็เนื่องด้วยภาพของความเป็นตัวแทนนักศึกษาธรรมศาสตร์ ดังนั้นการเคลื่อนไหวทางการเมืองขององค์กรกลางเหล่านี้จึงมีความสำคัญค่อนข้างมากในยุคของความขัดแย้งทางการเมือง และมักจะพบปัญหา 3 ประการ เมื่อองค์กรกลางเหล่านี้ รวมถึง สนนท. เคลื่อนไหวหรือมีท่าทีทางการเมือง ดังนี้

1) ปัญหาว่าด้วยมติขององค์กร ในแง่ของการเคลื่อนไหวหรือแสดงท่าทีในช่วงการเมืองระหว่างสี ซึ่งอาจพบว่าองค์กรนักศึกษาที่มีขนาดใหญ่และเป็นทางการ ย่อมประกอบขึ้นจากสมาชิกขององค์กรที่หลากหลาย และมีความคิดเห็นทางการเมืองที่หลากหลายเช่นกัน จนบางครั้งความคิดที่หลากหลายเมื่อต้องแสดงออกมาในภาพขององค์กรที่มีความเป็นทางการสูง ย่อมเกิดปัญหาความขัดแย้งตามมาได้ ยกตัวอย่างเช่น กรณีการออกแถลงการณ์ซ้ำซ้อนของ อมธ. แสดงท่าทีต่อเหตุการณ์สลายการชุมนุมกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเมื่อ 7 ตุลาคม 2551 โดยมีแถลงการณ์จาก อมธ. ถึงสองฉบับ ออกจากคณะกรรมการบริหาร อมธ. สองกลุ่ม และระบุเนื้อหาที่ขัดแย้งกันเอง (อมธ.เสียงแตก ออกแถลงการณ์ประณามรัฐบาล-เรียกร้องพันธมิตรฯ ยุติปิดล้อมสภา, 2551) ในที่นี้ประเด็นดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงความไม่เห็นพ้องกัน (Consensus) ภายในองค์กรขนาดใหญ่นี้ อีกทั้งยังเผยรอยปริแยกขององค์กรให้สาธารณชนได้รับรู้ ดังนั้นสถานะของแถลงการณ์ดังกล่าว จึงไม่ได้มีฐานะเป็นมติร่วมของคณะกรรมการบริหาร อมธ. และเผยให้เห็นถึงความขัดแย้งที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน

2) ผลกระทบที่ตามมาเมื่อมีการแสดงท่าทีทางการเมือง ซึ่งต้องยอมรับว่า ในบริบทของความขัดแย้งนั้น ย่อมมีทั้งความพอใจของคนกลุ่มหนึ่งและไม่พอใจต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือในบางทีก็ไม่มีใครพอใจกับการเคลื่อนไหว หรือท่าทีขององค์กรต่อสถานการณ์ทางการเมืองนั้น ๆ เลย เช่นกรณี ประธานฝ่ายการเมือง อมธ. ปรากฏชื่อตามเนื้อหาข่าวว่าร่วมออกแถลงการณ์เรียกร้องให้กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยยุติการการชุมนุม นำไปสู่เหตุการณ์ที่กลุ่ม Young PAD. เดินทางไปมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เพื่อชุมนุมตอบโต้การแสดงออกดังกล่าว (เว็บไซต์คมชัดลึก, 2551) ไม่ว่าข้อเท็จจริงจะเป็นประการใด การปรากฏเนื้อข่าวดังกล่าว ก็ได้ทำให้เกิดผลกระทบที่ตามมาต่อองค์กรกลางนักศึกษา ทั้งนี้ เนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงในขณะนั้น เป็นทุนเดิมในการตอบโต้ต่อความเห็นที่แตกต่างอยู่แล้ว

3) ปัญหาว่าด้วยความชอบธรรมขององค์กรกลางนักศึกษา ซึ่งอาจมีประวัติศาสตร์ทางการเมืองยาวนาน หรือผูกพันกับภาระหน้าที่ในฐานะภาพองค์กรตัวแทนของนักศึกษา ดังนั้นการแสดงออกดังกล่าวจึงยิ่งเป็นปัจจัยให้ถูกจับจ้องและตอบโต้จากฝ่ายที่เห็นต่าง กรณีที่เห็นได้ชัดคือ การตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของ สนนท. ที่ถูกสังคมภายนอกมองว่าเป็นตัวแทนของนักศึกษาทั่วประเทศ และใช้ชื่อเสียงทางประวัติศาสตร์ขององค์กรเคลื่อนไหวเพื่อวัตถุประสงค์ของนักศึกษาเพียงกลุ่มเดียว ในที่นี้เมื่อครั้ง สนนท. ปี พ.ศ. 2553 แสดงท่าทีสนับสนุนการชุมนุมของกลุ่ม นปช. และถูกนักศึกษาอีกกลุ่มตอบโต้ ดังกรณี นายแสงธรรม ชุนชฎาธาร ประธานนักเรียนเครือข่ายสาธิตมัฆวาน วิพากษ์วิจารณ์ว่า สนนท. ไม่ใช่ตัวแทนของนิสิตนักศึกษาทั่วประเทศอีกแล้ว เป็นต้น (รุ่นพี่ เตือนสติ “สนนท.” คิดก่อนเคลื่อนไหว อย่าให้ใครล้างสมอง, 2553)

5.3.2 หน่วย (Unit) ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิม

ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มอิสระภายในรั้วมหาวิทยาลัยที่หลากหลายและสามารถตอบโจทย์ต่อการทำกิจกรรมของแต่ละปัจเจกได้ตรงเป้ามากกว่า กล่าวคือ ในขณะที่องค์กรกลางของนักศึกษาแบบเดิมอย่าง องค์การนักศึกษา หรือ สนนท. ที่มีโครงสร้างแข็งทื่อและใหญ่เทอะทะ รวมถึงมีวัฒนธรรมองค์กรที่ไม่ยืดหยุ่นและไม่สามารถปรับตัวเพื่อเคลื่อนไหวภายใต้บริบทความคิดทางการเมืองแบบแบ่งขั้ว หรือความหลากหลายทางความคิดได้ ในขณะที่นักศึกษาปัจจุบันมีประเด็นความต้องการที่หลากหลาย โครงสร้างกิจกรรมนักศึกษาแบบเดิมจึงไม่สามารถตอบโจทย์ของพวกเขาได้ ประกอบกับอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้ามาเป็นเครื่องมือทำให้องค์กรขนาดเล็กสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มอิสระเหล่านี้ จึงกลายมาเป็นทางเลือกใหม่ให้กับนักกิจกรรมนักศึกษาที่ต้องการเคลื่อนไหวในประเด็นต่าง ๆ ที่หลากหลายและเฉพาะเจาะจง

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าในอดีตต้องการจะเคลื่อนไหวเรื่องการต่อต้านการรับน้องที่รุนแรง สิ่งที่ทำเป็นอย่างแรก คือ ต้องรวบรวมสมัครพรรคพวก ตั้งกลุ่มขึ้นมา จัดเสวนา ชูป้ายเรียกร้อง ยื่นหนังสือให้อธิการบดี หรือผู้มีอำนาจมาจัดการ ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับหนึ่งเท่านั้น ในขณะที่ปัจจุบันเทคโนโลยีการสื่อสารได้ทำให้การเคลื่อนไหวไม่จำเป็นต้องพึ่งกลุ่มหรือองค์กรอีกต่อไป หากแต่อาจเป็นเพียงนักกิจกรรมเพียงคนเดียว ที่ก่อตั้งกลุ่มหรือเครือข่ายในเฟซบุ๊ก หรือสร้างประเด็นให้ประชาชนเข้าไปติดตามในแฟนเพจ ก็สามารถเคลื่อนไหวประเด็นต่าง ๆ ให้เกิดความสั่นคลอนและเปลี่ยนแปลงต่อระบบได้มากกว่ากลุ่มแรกเสียอีก

ในอีกแง่ ปัจจัยภายในองค์การของกลุ่มอิสระเองก็เอื้อต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองยุคใหม่เช่นกัน ตั้งแต่การทำงานเป็นทีม การไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ การไม่มีสายบังคับบัญชา การทำงานที่ไม่ยึดติดกับตำแหน่งและโครงสร้าง รวมทั้งไม่ต้องมีสมาชิกจำนวนมาก ๆ โดยกลุ่มอิสระมองว่าตัวกิจกรรมเป็นแรงจูงใจ และความสำเร็จเป็นรางวัลสำหรับการทำงานโดยตัวมันเอง ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมองค์การของกลุ่มอิสระบางกลุ่มยังเน้นการคิดนอกกรอบและท้าทายแบบแผนเดิม ๆ ของการเคลื่อนไหว รวมทั้งแฝงไปด้วยความคิดเสรีนิยมใหม่ที่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพ สนับสนุนการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับตลาดและโลกทุนนิยม เช่น แนวคิดการตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) แนวคิดการระดมทุนจากสาธารณชน เป็นต้น

กลุ่มเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้ง่ายในระยะหลังนี้ ไม่เพียงแต่เป็นการตอบสนองนักศึกษาในฐานะปัจเจกชนที่มีความต้องการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย แต่ในอีกแง่หนึ่งมันยังเป็นการแข่งขันของขบวนการนักศึกษาด้วย ซึ่งหากมองในมุมของการระดมทรัพยากรแล้ว หากนักศึกษา แหล่งทุน

สนับสนุน หรือช่องทางการเผยแพร่ ถือเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางสังคม การแข่งขันในที่นี้จึงหมายถึงการแย่งชิงทรัพยากรเหล่านี้ให้มาเข้าร่วมหรือสนับสนุนกลุ่มของตน ดังนั้น เมื่อกลุ่มอิสระที่เคลื่อนไหวทางการเมืองมีจำนวนเพิ่มขึ้น การเคลื่อนไหวเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนการแย่งชิงทรัพยากรอีกทางหนึ่ง กล่าวคือ ทรัพยากรจะตกเป็นขององค์กรที่มีชื่อเสียงและเคลื่อนไหวตรงใจนักศึกษาหรือผู้สนับสนุนมากกว่า ซึ่งในมิตินี้ การแข่งขันเหล่านี้จึงเป็นทั้งความบันเทิงและแรงผลักดันให้แต่ละกลุ่มมีการปรับตัว และผลิตผลงานออกสู่สังคมอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งนับว่าเป็นพัฒนาการท่ามกลางความบังเอิญที่น่าพึงพอใจของขบวนการนักศึกษาในปัจจุบัน

นอกจากนี้ หากมองรูปแบบขององค์กรในการเคลื่อนไหวภายใต้ทฤษฎีระดมทรัพยากร จะพบว่า รูปแบบการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษามีแนวโน้มจะเป็นองค์กรแบบเครือข่าย ในรูปแบบอุตสาหกรรมขบวนการทางสังคม (Social Movement Industrialization: SMI) มากขึ้น ภายใต้บริบทที่องค์กรที่เป็นทางการไม่สามารถตอบโจทย์การเมืองสมัยใหม่ได้ ส่งผลให้องค์กรแบบไม่เป็นทางการเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีขนาดไม่ใหญ่พอที่จะขับเคลื่อนประเด็นใหญ่ ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น วิธีที่จะทำให้องค์กรเหล่านี้สามารถประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวประเด็นที่ใหญ่และกว้างกว่าได้ จึงหนีไม่พ้นการพยายามสร้างเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการเพื่อเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็น เปรียบเสมือนการเพิ่มความเข้มแข็งของขบวนการนักศึกษาในลักษณะใยแมงมุม (Spider Web) ที่มีจุดตัดร่วมกันบางประเด็นและขยายความร่วมมือออกไปในลักษณะการแบ่งปันทรัพยากรการเคลื่อนไหวร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรบุคคลของแต่ละกลุ่มกิจกรรม ดังที่เกิดขึ้นในกรณีของการเคลื่อนไหวเรื่องมหาวิทยาลัยนอกระบบนั่นเอง

5.4 การเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเชิงรูปแบบของการเคลื่อนไหว

5.4.1 การระดมทรัพยากรรูปแบบใหม่

การระดมทรัพยากรรูปแบบใหม่ เป็นเสมือนอีกหนึ่งนวัตกรรมของการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ขบวนการนักศึกษาไทย นำมาปรับใช้จนมีแนวโน้มของรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิม โดยส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการระดมทรัพยากรในห้วงความขัดแย้งทางการเมือง (ปี พ.ศ. 2549 – 2553) ที่ทำให้โครงสร้างพันธมิตรทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยเปลี่ยนไป ดังนี้

1) ด้านทรัพยากรบุคคล ได้ทำให้นักกิจกรรมนักศึกษา และนักศึกษาโดยทั่วไปแสดงท่าทีถอยห่างจากประเด็นการเคลื่อนไหวด้านการเมือง เนื่องจากองค์กรประสานงานของขบวนการนักศึกษา หรือ สนนท. ขาดความชอบธรรมในการเป็นตัวแทนของนักศึกษา นักกิจกรรม

นักศึกษาไม่สามารถยอมรับการเมืองแบบแบ่งขั้วได้ไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง และความรุนแรงทางการเมืองทำให้นักศึกษาโดยทั่วไปหวั่นกลัวความรุนแรงและมองการเมืองในแง่ลบ

2) ด้านทรัพยากรทุนอื่น ๆ ภาวะการพึ่งพิงด้านเงินทุนจากองค์กรภายนอกทำให้ขบวนการนักศึกษาไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินทุนจากโครงสร้างพันธมิตรเดิม ส่วนการพึ่งพิงเงินทุนจากมหาวิทยาลัย หรือองค์กรราชการอื่น ๆ ก็อาจทำให้เนื้อหาของการจัดกิจกรรมถูกจำกัดและตีกรอบภายใต้อคติและความขัดแย้งทางการเมือง ในขณะที่การแสวงหาแหล่งเงินทุนจากองค์กรเอกชน (Sponsor) เพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในห้วงความขัดแย้งไม่สามารถทำได้

ดังนั้น ปัญหาว่าด้วยการระดมทรัพยากรที่ทำให้เกิดข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว ทั้งด้านกำลังคน และการพึ่งพิงเงินทุนจากภายนอก ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาหรือองค์กรนักศึกษาในช่วงหลังปี พ.ศ. 2553 เกิดการปรับรูปแบบการระดมทรัพยากร ดังนี้

1) การระดมทรัพยากรบุคคล (1) เปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับการระดมมวลชนและการเมืองว่าด้วยตัวเลข เป็นการให้ความสำคัญกับคุณภาพของทรัพยากรบุคคลเหล่านั้นมากกว่า หรืออาจกล่าวได้ว่า ทักษะความสามารถของนักกิจกรรมภายในขบวนการ ตลอดจนการดึงเอาทักษะเหล่านั้นมาใช้ในการเคลื่อนไหวกลายเป็นประเด็นสำคัญของการระดมทรัพยากรบุคคล (2) ส่วนกระบวนการระดมคน หรือการจัดตั้งองค์กรของขบวนการนักศึกษา (Organized) ในแบบเดิมที่เคยกระทำผ่านการถ่ายทอดทางความคิด (จัดตั้ง) และมักดำเนินการโดยรุ่นพี่นักกิจกรรมและบรรดา NGOs ต่าง ๆ ที่จูงใจนักศึกษาให้เข้าร่วมผ่านการกำหนดตำแหน่งโครงสร้างในองค์กร เช่น ตำแหน่งเลขาธิการ ประธานกลุ่ม เป็นต้น ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นองค์กรนักศึกษาที่เปิดกว้างมากขึ้น (Open) เปิดรับสมาชิกในลักษณะของการประชาสัมพันธ์ให้มาร่วมทำงานโดยไม่สนใจว่าจะต้องขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกขององค์กรหรือไม่ โดยมีแรงจูงใจของการเข้าร่วมอยู่ที่การสร้างรางวัลเชิงคุณค่าผ่านเป้าหมายของกิจกรรม (Reward) หรือผลลัพธ์ของการเคลื่อนไหว ในขณะเดียวกันก็ให้นักกิจกรรมได้ทำงานตามความถนัดและใช้ความสามารถให้เกิดประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหว

2) การระดมทรัพยากรทุนรูปแบบใหม่ ทั้งทรัพยากรทางวัตถุ (Material Resource) และทุนเงินตรา (Financial Capital) อันเป็นนวัตกรรมที่เกิดจากความต้องการลดการพึ่งพิงทุนในการเคลื่อนไหวจากองค์กรภายนอก ทั้ง NGOs พรรคการเมือง ภาคราชการ กลุ่มทุนที่หวังผลทางการเมือง และมหาวิทยาลัย เปลี่ยนเป็นพึ่งพิงทุนจากสาธารณชนและผู้สนับสนุนขาจรมากขึ้นผ่านการติดต่อสื่อสารผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งได้ตัดองค์กรภายนอกอื่น ๆ เหล่านี้ออกจากกระบวนการระดมทรัพยากร เปลี่ยนจากการระดมทรัพยากรที่เน้นการอุปถัมภ์ (Patronage) มาเป็นการระดมจากผู้สนับสนุน (Aggregation) โดยตรง และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรที่มีอยู่

(Self-Production) รวมถึงเอาแนวคิดการระดมทุนจากสาธารณชน (Crowd Funding) มาใช้ด้วย ตัวอย่างเช่น การทำสินค้าจำหน่ายเพื่อระดมทุน การขายโปสการ์ดรำลึก โดยเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ทางการเมืองนำไปขายพร้อมกับสินค้าด้วย เป็นต้น ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวแบบการตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) ที่ผสมผสานความเป็นธุรกิจเข้ากับการเคลื่อนไหวทางสังคม

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวของขบวนการนักศึกษาไทยในด้านการระดมทรัพยากรนั้น ยังคงมีข้อกังวลดังที่ McCarthy และ Zahl (อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552) ตั้งข้อสังเกตว่า การที่องค์กรของขบวนการต้องพึ่งพิงผู้สนับสนุนขาจรมากเกินไป อาจทำให้องค์กรเกิดความไม่มั่นคง เนื่องจากผู้สนับสนุนเหล่านี้เปลี่ยนใจได้ง่าย และอาจถอนการสนับสนุนไปให้การสนับสนุนขบวนการอื่น ๆ แทน ดังนั้นการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ผลงานเพื่อการระดมทุนจึงกลายเป็นกิจกรรมหลักขององค์กรขบวนการนักศึกษาแบบใหม่นี้ ดังที่กลุ่มอิสระในหลายมหาวิทยาลัยต่างก็จัดทำแฟนเพจเฟซบุ๊กของตนเอง เพื่อประชาสัมพันธ์ผลงาน และขายสินค้าระดมทุนอยู่เสมอ

5.4.2 การเปลี่ยนแปลงด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา

การขยับด้านยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยจากช่วง พ.ศ. 2549 – 2553 เป็นช่วง พ.ศ. 2553 – 2557 นั้น ประการหนึ่งเกิดจากผลกระทบของช่องทางการสื่อสาร หรือการเข้ามามีบทบาทของสื่อใหม่ต่าง ๆ ประกอบกับการเปลี่ยนจุดยืน (Positioning) ขบวนการนักศึกษาไทยจากช่วง พ.ศ. 2549 – 2553 ที่ “สนับสนุนด้านความชอบธรรมให้กับขบวนการภาคประชาชนแบบแบ่งขั้ว” เปลี่ยนเป็น “การเคลื่อนไหวอยู่ในอาณาบริเวณของนักศึกษามากขึ้น แต่ยังคงทำหน้าที่จุดกระแส สร้างพื้นที่ ทำให้เกิดเสียงขึ้นในพื้นที่สาธารณะ (Public Space) ในประเด็นอื่น ๆ ทางสังคมด้วย” ในช่วง พ.ศ. 2553 – 2557 โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกหลัก 3 ประการ ได้แก่ (1) การลดความสำคัญของการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือหลัก แต่หันมาใช้สื่อใหม่ (New Medias) โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มากขึ้น โดยมีความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวแปรสำคัญในการประสบความสำเร็จ (2) เน้นการสื่อสารเพื่อสร้างการตระหนักรู้ในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม มากกว่าการระดมมวลชนเพื่อสนับสนุน และ (3) ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการติดต่อสื่อสารและประสานงานเพื่อกำหนดการเคลื่อนไหวภายในขบวนการ

ยุทธวิธีหลักในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยห้วงเวลาดังกล่าว คงหนีไม่พ้นการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์แบบใหม่ ซึ่งมีความซับซ้อนและแหลมคมมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เป็นยุทธวิธีที่ให้ความสำคัญกับการคัดเลือกประเด็น และใส่ความคิดสร้างสรรค์ ลงไปในการเคลื่อนไหว เพื่อจุดประเด็นหรือจุดกระแสให้สังคมนำไปแสดงความคิดเห็นต่อ กลายเป็นการ

ตีความเชิงสัญลักษณ์ต่อประเด็นดังกล่าวอย่างไม่สิ้นสุด โดยมีสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาเป็นตัวเร่งในกระบวนการส่งต่อสาร (Share/Retweet) และการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบ (Comment)

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยในห้วงเวลาดังกล่าว เป็นการสื่อสารที่ต้องมีความรัดกุมมากขึ้น โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในพื้นที่ของสื่อสังคมออนไลน์ เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ สามารถถูกตอบโต้จากสาธารณชนได้ทันที อาทิ การออกแถลงการณ์ โดยเฉพาะในประเด็นที่สุ่มเสี่ยง เช่น ประเด็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ในขณะที่ยุทธวิธีตามขั้นตอนของกฎหมาย และการเข้าแทรกแซงเพื่อแก้ไขกฎเกณฑ์ กลายเป็นยุทธวิธีที่ขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่งให้ความสำคัญมาก โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในประเด็นด้านสิทธิสวัสดิการนักศึกษา และการคัดค้านมหาวิทยาลัยนอกระบบ ดังกรณีที่นักศึกษาธรรมศาสตร์เคลื่อนไหวเพื่อแก้ไข ร่าง พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ) เป็นต้น

5.5 ความเคลื่อนไหวที่เพิ่งปรากฏ: คำอธิบายสำหรับขบวนการนักศึกษาภายหลังการรัฐประหาร พฤษภาคม 2557

คำถามในส่วนท้ายของงานวิจัยชิ้นนี้ ไม่ได้มีความสนใจเพียงแค่ส่วนที่ “เกือบจะหายไปของขบวนการนักศึกษา” ในช่วงก่อนพฤษภาคม 2557 เท่านั้น หากแต่การศึกษาขบวนการนักศึกษาในห้วงดังกล่าว ถือเป็นส่วนสำคัญในการอธิบาย ปรากฏการณ์ที่ขบวนการนักศึกษาออกมาเคลื่อนไหวอย่างมีนัยยะสำคัญ ในห้วงหลังการรัฐประหารพฤษภาคม 2557 ด้วย โดยอาจสามารถสรุปได้ใน 3 มุมมอง ดังนี้

1) “ตัวละครอื่น ๆ หยุดนิ่ง เสียงนักศึกษาจึงดังขึ้น” เกิดจากมุมมองของทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง และบริบททางการเมือง ซึ่งตัวละครอื่น ๆ ในระบบการเมือง (Political Actor) หยุดนิ่งไม่มีการแสดงออกเคลื่อนไหว ในขณะที่ขบวนการนักศึกษามีการเคลื่อนไหวทางการเมืองกล่าวโดยละเอียด ในช่วงของความขัดแย้งทางการเมืองและการเมืองสีเสื้อในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2557 ที่ตัวละครทางการเมืองอื่น ๆ พยายามแย่งชิงพื้นที่สื่อ หรือพื้นที่การแสดงออกทางการเมืองทั้งในเวทีโครงสร้างสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ (Formal Institution) เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา องค์กรอิสระ หรือรัฐบาล และเวทีการเมืองอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Institution) เช่น ขบวนการทางสังคม สื่อมวลชน สื่อมวลชนท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งสื่อสังคมออนไลน์

ในเวลาเดียวกันภายใต้ความเคลื่อนไหวของตัวละครอื่นที่มีเสียงในสังคมดังกว่านั้น ขบวนการนักศึกษายังคงมีความเคลื่อนไหวอยู่เรื่อย ๆ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย หากแต่พื้นที่และประเด็นของการเคลื่อนไหวของพวกเขา ยังไม่ได้เป็นกระแสข่าวเท่ากับขบวนการทาง

สังคมอื่น ๆ เช่น ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในกรณีเขื่อนแม่วงก์ หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง นปช. – กปปส. เป็นต้น

ดังนั้น การรัฐประหารในห้วงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 จึงถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทย โดยมีประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 7/2557 ห้ามชุมนุมทางการเมืองตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป การออกประกาศเรียกบุคคลทางการเมืองมารายงานตัว รวมถึงคำสั่งทางการเมือง ที่ออกตามมาตรา 44 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2557 ได้ทำให้กลุ่มการเมือง พรรคการเมือง ขบวนการทางการเมือง และขบวนการทางสังคมอื่น ๆ หยุดเคลื่อนไหว เนื่องด้วยการถูกจำกัดบทบาท และมีต้นทุนที่ต้องจ่ายค่อนข้างมากหากยังทำการเคลื่อนไหวต่อ เช่น กรณีของนายสมบัติ บุญงามอนงค์ หรือ บก.ลายจุด ซึ่งต้องโทษจำคุก ถูกอายัดบัญชี และห้ามเคลื่อนไหวอย่างเด็ดขาด

นักศึกษา เป็นกลุ่มอาชีพหนึ่งที่มีต้นทุนความเสี่ยงในการเคลื่อนไหวทางการเมืองน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ เนื่องด้วยการยังไม่เข้าสู่ระบบแรงงานที่จะต้องแบกรับเรื่องการประกอบอาชีพและความมั่นคงในอาชีพ ประกอบกับความมั่นใจของนักศึกษาในฐานะพลังบริสุทธิ์ และการปกป้องสิทธิของนักศึกษาโดยมหาวิทยาลัย จะช่วยให้พวกเขารอดพ้นจากการปราบปรามของฝ่ายทหารได้ ดังนั้น ทั้งบริบทของขบวนการอื่น ๆ และสถานะพิเศษของพวกเขาเอง จึงทำให้ขบวนการนักศึกษาได้ก้าวขึ้นมาเป็นหัวหอกสำคัญในการเคลื่อนไหวต่อต้านการรัฐประหารในช่วงเวลาดังกล่าว โดยมีแรงขับเคลื่อนทางความคิดและอุดมการณ์ของพวกเขา ตามหัวข้อถัดไป

2) “เสรีภาพขั้นพื้นฐานถูกท้าทาย จึงกลายประเด็นสำคัญของการเคลื่อนไหว” กล่าวคือ เมื่อเราพิจารณาการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาก่อนหน้าการรัฐประหาร จะทำให้เห็นว่านักศึกษากลุ่มต่าง ๆ มีความสนใจในประเด็นที่หลากหลาย ตั้งแต่กลุ่มที่เคลื่อนไหวด้านการเมืองโดยตรง อย่างกลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD) หรือกลุ่มประชาคมจุฬาเพื่อประชาชน (CCP) ไปจนถึงกลุ่มที่เคลื่อนไหวในเรื่องประเด็นอื่น ๆ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิชุมชน หรือแม้กระทั่งด้านสิทธิสวัสดิการของนักศึกษา อย่างกลุ่มที่เคลื่อนไหวคัดค้านการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ การเคลื่อนไหวเหล่านี้ล้วนมีพื้นฐานร่วมกันอยู่ที่เสรีภาพในการเคลื่อนไหว เช่น งานเสวนา นิทรรศการ การให้ข่าว ไปจนถึงการชุมนุม เป็นต้น เพื่อจุดประเด็นให้สังคมรับรู้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น จนกระทั่งเมื่อนักศึกษาหลาย ๆ กลุ่มเห็นตรงกันว่ารัฐบาลทหารกำลังแทรกแซงการเคลื่อนไหวในประเด็นความสนใจของพวกเขา ขบวนการนักศึกษาจึงมีการแสดงท่าทีตอบโต้ออกมาในเวลาพร้อม ๆ กัน รวมถึงประเด็นด้าน “สิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย” ที่ยังคงเป็นพื้นฐานทางความคิดและอุดมการณ์ของนักกิจกรรมนักศึกษาเหล่านี้ ดังที่ พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ อธิบายว่า (พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, 2557)

นิสิตนักศึกษาปัจจุบันเติบโตมาในยุคโลกาภิวัฒน์ ที่มีกระแสเสรีนิยม ประชาธิปไตยเป็นกระแสหลัก เมื่อพวกเขาตื่นตัวทางการเมืองครั้งแรก ก็เป็น "เสรีนิยมและประชาธิปไตย" อย่างชัดเจนแต่ต้น มีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดที่ปฏิเสธเสรีนิยม นัยหนึ่ง จุดแข็งของพวกเขาคือ 'ความเป็นเสรีประชาธิปไตย' ที่ทำให้พวกเขามีลักษณะก้าวหน้า มีความชอบธรรม ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนและจากประชาคมโลก

นอกจากนี้ "เสรีภาพและประชาธิปไตย" ยังคงเป็นหลักการพื้นฐานของขบวนการทางสังคมอื่น ๆ ที่ไม่ว่าจะอยู่ฝั่งไหนของขั้วการเมือง ในขณะที่ "การรัฐประหาร" กลับเป็นการฉีกหลักการและจำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของขบวนการอื่น ๆ ให้ลดน้อยลง นักศึกษาจึงมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะออกมาปกป้องพื้นที่ในส่วนนี้ ดังที่ iLaw ให้ความเห็นถึงการเคลื่อนไหวต่อต้านการรัฐประหารของกลุ่มดาวดินว่า "เมื่อชาวบ้านไม่มีสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง โอกาสในการกระจายทรัพยากรให้ตกถึงมือชาวบ้านก็ลดน้อยลง ดังนั้น เมื่อมีการรัฐประหาร และสมาชิกวางแผนจะจัดกิจกรรมไม่ยอมรับอำนาจรัฐประหาร จึงไม่มีสมาชิกคนใดไม่เห็นด้วย" (iLaw, 2557)

3) "เพราะการต่อสู้กับระบอบเผด็จการถูกเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าว่าด้วยการต่อสู้ของขบวนการนักศึกษาในอดีต" ดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 ว่าขบวนการนักศึกษาไทยถูกเชื่อมร้อยกับประวัติศาสตร์ว่าด้วยการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งขบวนการนักศึกษาไทยเคยมีบทบาทนำในการต่อสู้กับระบอบเผด็จการทหาร ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 หรือแม้กระทั่งเหตุการณ์ เดือนพฤษภาคม 2535

ดังนั้น เมื่อคู่ตรงข้ามของขบวนการนักศึกษาไทยอย่าง คสช. ปรากฏตัว และภาพการต่อสู้ในอดีตยังอยู่ในความทรงจำของนักศึกษา การรัฐประหาร 2557 จึงเป็นเสมือนชนวนสำคัญที่ทำให้นักกิจกรรมนักศึกษา ซึ่งมีภาพความทรงจำของเหตุการณ์อย่าง 14 ตุลาฯ เป็นต้นแบบ มองว่าการรัฐประหารเดือนพฤษภาคม 2557 คือ ความเลวร้ายของระบอบการเมืองไทย และเป็นภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่ขบวนการนักศึกษาไทยในยุคปัจจุบันจะต้องสานต่อการต่อสู้ในเรื่องดังกล่าว

5.6 อภิปรายผล

5.6.1 การเคลื่อนไหวแบบกลุ่มออนไลน์ หรือทฤษฎีกลุ่มไร้สังกัด ของ เคร เชอร์กีร์

สื่อออนไลน์ ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในประชาสัมพันธ์การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาอีกต่อไป แต่ได้พัฒนาไปเป็นพื้นที่ของการเกิดกลุ่มขบวนการนักศึกษารูปแบบใหม่ ที่

รวมตัวกันบนโลกออนไลน์ เคลื่อนไหวบนโลกออนไลน์ แต่ประสบความสำเร็จบนโลกแห่งความเป็นจริง ดังที่เป็นผลสำเร็จของกลุ่ม Anti-Sotus ที่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับการปฏิรูประบบการรับน้อง-ประชุมเชียร์ ในหลายคณะของหลายมหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้น

หากอธิบายด้วยทฤษฎีกลุ่มไร้สังกัดของ เชอร์กีร์ (เชอร์กี และ สฤณี อาชวนันทกุล ผู้แปล, 2554) อาจพูดได้ว่า กลุ่ม Anti-Sotus ในสื่อสังคมออนไลน์ของไทย คือตัวแบบที่เห็นได้ชัดของพลังกลุ่มไร้สังกัด เนื่องด้วยกลุ่ม Anti-Sotus เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการแบ่งปันข้อมูล แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่พบเจอบนโลกแห่งความเป็นจริงในเรื่องการรับน้อง ถือเป็นบันไดขั้นแรกของการเคลื่อนไหวแบบกลุ่ม และมีบันไดขั้นต่อมาคือการประสานงานร่วมกันของสมาชิกในการทำงานเชิงข้อมูล ทั้งในด้านการตรวจสอบและสืบค้นหลักฐาน รวมถึงการให้ข้อเสนอแนะและร่วมวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นดังกล่าว ไปจนถึงความสำเร็จในการเคลื่อนไหวแบบกลุ่ม ซึ่งเป็นบันไดขั้นสุดท้าย ที่นำเอาประเด็นที่ทำงานร่วมกันมาตีแผ่และสร้างเป็นข้อเรียกร้องให้สังคมตระหนักถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว

การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นนี้ กระทบต่อสถาบันดั้งเดิมของสังคมอย่างมาก ตั้งแต่มหาวิทยาลัยที่ต้องออกมาแก้ต่างข้อร้องเรียน รวมถึงกลุ่มอำนาจและรุ่นพี่ในสังคมมหาวิทยาลัยที่เกรงกลัวต่อการรับรู้และไม่พร้อมต่อการวิพากษ์วิจารณ์ของระบบ จนเกิดปฏิกิริยาตอบโต้ทางสื่อออนไลน์ ส่วนในอีกแง่มุมหนึ่งนั้น การเคลื่อนไหวดังกล่าวถือว่ากระทบต่อโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมไทยด้วย โดยเฉพาะเรื่องระบบอาวุโสในสังคม และอำนาจของผู้อาวุโสกว่าในการชี้นำสังคม

ดังนั้น จึงปฏิเสธได้ยากว่ารูปแบบการเคลื่อนไหวใหม่นี้มีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาเป็นอย่างมาก และมีแนวโน้มที่จะเกิดการรวมกลุ่มในสังคมเสมือนจริงนี้อีกในประเด็นอื่น ๆ อีก อาทิ การต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา ไปจนถึงการรวมตัวประท้วงของนักเรียนในหลายกรณี ที่แสดงความไม่พอใจต่อพฤติกรรมของผู้บริหาร ครู หรือผู้มีอำนาจในโรงเรียน เป็นต้น ซึ่งประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่แค่ขบวนการนักศึกษาที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยเท่านั้น ที่เห็นโอกาสในการเข้ามาของสื่อสังคมออนไลน์ หากแต่รวมไปถึงการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ทั้งหมด (Student Movement/Youth Movement/New Generation) ที่ประสบความสำเร็จในการใช้โอกาสของสื่อชนิดใหม่นี้ ให้เป็นประโยชน์ต่อการต่อรองเชิงอำนาจ

สิ่งที่เกิดขึ้นกำลังจะบอกเราอีกอย่างว่า บนโลกเสมือนจริงนี้ ภายใต้บัญชีผู้ใช้ (Account) ที่ปกปิดตัวตน หรือไม่ปกปิดตัวตนก็ตาม ทำให้เกิดการทำลายมายาคติบางอย่างของสังคมไทย คืออำนาจในเชิงวัยวุฒิ หรือระบบอาวุโสในสังคมไทย เพราะภายใต้ตัวตนบนโลกออนไลน์นั้น ได้ลดความสำคัญของความอาวุโสลงไปมาก การสื่อสารแบบตัวต่อตัว (Face to Face) อาจทำให้เราก้มหัวให้ผู้ใหญ่ที่อยู่ตรงหน้า ในขณะที่การสื่อสารแบบไม่เห็นหน้า (User to User) ที่สื่อสารผ่านคีย์บอร์ด

และหน้าจอ มีโอกาสที่คนรุ่นใหม่จะได้แสดงออกทางความคิดของตัวเองอย่างเต็มที่มากขึ้น และในบางครั้ง ความอาวุโสด้วยวัยก็ถูกลดทอนอำนาจลงไปด้วย ดังจะเห็นได้จากนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในหลายกรณี ที่มีการตอบโต้ทางเฟซบุ๊ก กับอธิการบดีหรือผู้บริหารมหาวิทยาลัย จนกลายเป็นการสร้างกระแสข่าว และในบางครั้ง นักศึกษาก็มีเหตุผลที่หนักแน่นและน่าเชื่อถือกว่าอธิการบดีได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวออนไลน์ที่ว่านี้ ในสังคมไทยส่วนใหญ่ ยังคงอยู่ในขั้นของบันไดขั้นที่หนึ่ง เป็นแค่การแบ่งปันประสบการณ์บนพื้นที่หนึ่งเท่านั้น ยังไม่ค่อยมีกลุ่มใดที่สามารถพัฒนาการเคลื่อนไหวดังกล่าวได้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน และมีการประสานงานจนสามารถร่วมกันเคลื่อนไหวในลักษณะของกลุ่มออนไลน์ได้ ตามบันไดขั้นที่สอง และขั้นที่สามของเชอร์กีร์ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเงื่อนไขของความเชื่อใจ (Trust) และเวลา (Time) ของสมาชิก ที่ไม่สามารถให้กับบุคคลที่ไม่เคยพบเจอหน้าได้ กลไกขับเคลื่อนกลุ่มดังกล่าวจึงยังไม่บังเกิดเป็นการเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบ เป็นเพียงแค่การส่งต่อข่าวสารและสร้างกระแสในบางหัวข้อที่น่าสนใจเท่านั้น

5.6.2 Facing the Corporate-University: The New Wave of Student Movements in Europe (Joseba Fernández)

ตามข้อสรุปที่ว่า การเปลี่ยนรูปของมหาวิทยาลัย ซึ่งมีแนวโน้มไปในทิศทางที่เป็นเอกชนมากขึ้น ได้ทำให้นักศึกษามีต้นทุนที่ต้องใช้ในการขยับฐานะโดยใช้การศึกษามากขึ้น เพราะในปัจจุบัน การดิ้นรนเพื่อรักษาสถานะทางสังคม (Status Qua) ให้สามารถอยู่รอดบนสังคมแห่งการแข่งขันเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นสำหรับนักศึกษา ทั้งด้านการเรียนเพื่อจบไปมีงานทำ และการดำรงอยู่ในกระแสของสังคมมหาวิทยาลัยที่มีค่าใช้จ่ายมากขึ้น

จากการศึกษา แม้ว่าความกดดันของการเปลี่ยนแปลงภายในมหาวิทยาลัยในเบื้องต้น จะมีผลกระทบที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาเกิดการต่อสู้แข็งขืนในระยะแรกของการเปลี่ยนผ่านสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ แสดงออกมาในรูปของเครือข่ายขบวนการนักศึกษา เพื่อต่อต้านการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ ซึ่งกำลังริดรอนพื้นที่และชีวิตมหาวิทยาลัยของพวกเขา โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาที่มีแนวคิดไปทางสังคมนิยมและรัฐสวัสดิการ สอดคล้องกับการวิเคราะห์ของ Fernández (2014) ที่วิเคราะห์ว่า “การเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นบรรษัทมหาวิทยาลัย จะกระตุ้นให้เกิดการขัดขืนของขบวนการนักศึกษา”

แต่ทว่า เมื่อวิเคราะห์ในระยะยาว แนวโน้มของผลลัพธ์ก็จะเริ่มแสดงให้เห็นในรูปแบบที่ขัดแย้งกับแนวคิดดังกล่าว โดยจากการศึกษาประเด็นดังกล่าวพบว่ามีข้อโต้แย้ง ดังนี้

1) พื้นที่ในการทำกิจกรรมทางการเมืองของมหาวิทยาลัย (Space) มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ เนื่องด้วยการเมืองเป็นประเด็นที่ไม่ได้มีความสำคัญต่อการสร้างแรงงานในระบบเศรษฐกิจที่มีความต้องการเชิงเทคนิคอื่น ๆ มากกว่า สิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับการบีบรัดพื้นที่ของกิจกรรมทางการเมือง และการส่งเสริมการทำกิจกรรมในด้านอื่น ๆ มากขึ้น เช่น กีฬา ดนตรี ค่ายอาสาฯ เป็นต้น ซึ่งมักจะได้รับการสนับสนุนมากกว่า ส่งผลให้แนวโน้มของกลุ่มกิจกรรมทางการเมืองแบบเข้มข้น โดยเฉพาะประเด็นด้านการเมืองเชิงโครงสร้างกลายเป็นกลุ่มอิสระเล็ก ๆ อย่างไม่เป็นทางการมากขึ้น ไม่มีแหล่งที่ตั้งชัดเจน และกลายเป็นกิจกรรมนอกกระแสในที่สุด

2) เวลาในการทำกิจกรรมที่ลดลง (Time) เนื่องจากการส่งเสริมให้นักศึกษาเรียนและแสวงหาความรู้ด้านวิชาชีพมากขึ้น ได้ส่งผลให้ความสนใจในการทำกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาลดลง กลุ่มนักศึกษาที่สนใจเรื่องเหล่านี้เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ และขบวนการนักศึกษาด้านการเมืองก็มีแนวโน้มของขนาดที่เล็กลงเมื่อวัดด้วยจำนวนสมาชิกศูนย์กลาง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการทำกิจกรรมทางการเมืองใด ๆ จากนี้ ไม่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาตามฐานคิดแบบมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ หรือบรรษัทมหาวิทยาลัยอีกแล้ว

การศึกษาสมัยใหม่และระบบตลาดแรงงานที่แข่งขันกันเข้มข้น ไม่ได้เอื้อให้นักศึกษาทั่วไปสนใจจะทำกิจกรรมทางการเมืองอีกต่อไป และกลายเป็นการตอบคำถามอีกประการหนึ่งว่าทำไมขบวนการนักศึกษาไทยจึงการปรับลดบทบาทลง

5.7 ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาไทย

1) ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม เกี่ยวกับประเด็นเรื่องของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของนักศึกษาที่เปลี่ยนไป เพื่อชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ อันเป็นส่วนหนึ่งของคำอธิบายเรื่องชนชั้น ผลประโยชน์ และความสนใจของนักศึกษา เพื่อตอบคำถามว่าด้วยนักศึกษาทำไมจึงสนใจประเด็นปัญหาทางการเมืองน้อยลง อันนำไปสู่การกำหนดบทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของขบวนการนักศึกษาในอนาคต

2) ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม เกี่ยวกับประเด็นเรื่องขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยภูมิภาค ซึ่งมีลักษณะเฉพาะหรือจุดเด่นที่แตกต่างจากขบวนการนักศึกษาในเมือง เช่น อาจมีประเด็นเรื่องอิทธิพลของความเป็นท้องถิ่นนิยม ชุมชนนิยม การเคลื่อนไหวที่เชื่อมโยงกับศาสนา เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นต้น

บรรณานุกรม

กชวรรณ ชัยบุตร. (2549ก, 11 กุมภาพันธ์). คมวาทะ เลขาฯ สนนท. “หมดเวลานายกฯแล้ว” - นัดรวมพลังขับไล่ 13 ก.พ. Manager Online. สืบค้นจาก http://www.manager.co.th/OnlineSection/ViewNews.aspx?NewsID=9490000019507

กชวรรณ ชัยบุตร. (2549ข, 15 กุมภาพันธ์). ดอกไม้ ดอกไม้จะบาน….อีกครั้ง. *ผู้จัดการรายวัน*.

กชวรรณ ชัยบุตร. (2549ค, 3 มีนาคม). กชวรรณ ชัยบุตร "เราไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนผ่านอำนาจโดยไม่ได้มาจากประชาชน". *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2006/03/7570

กนกวรรณ แซจัง. (2553). *รูปแบบค่ายอาสาพัฒนาชนบทที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจและอารมณ์ความรู้สึกต่อชนบทในเชิงบวกของนิสิตนักศึกษา: กรณีศึกษา ค่ายสร้างสุข*. กรุงเทพฯ: สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กลุ่มโดมแสบ และกลุ่มประชาธิปไตยไม่ใช่แค่กิ๊ก. (2550, 24 กรกฎาคม). แถลงการณ์เนื่องในเหตุการณ์ความรุนแรงหน้าบ้านสี่เสาเทเวศน์. *ประชาไท,* สืบค้นจาก https://prachatai3.info/journal/2007/07/13584

กลุ่มนักวิชาการตั้ง 'สมัชชาปกป้องประชาธิปไตย' เห็นต่างข้อเสนอ กปปส.-ทปอ (แถลงการณ์เต็ม). (2556, 10 ธันวาคม). *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2013/12/50321

กลุ่มนิสิตนักศึกษารักประชาชน. (2549, 25 กุมภาพันธ์). ทำไม 50,000 ชื่อ ยังเดินต่อไปได้ภายหลังการยุบสภา สืบค้นจาก https://poakpong.com/node/219

กษมา'เรียก 5 เสือถกทิศทางศธ. (2549, 21 กันยายน). *สยามรัฐ*.

กองกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2557, 21 กุมภาพันธ์). โครงการ “พลเมือง” กับความรับผิดชอบต่อสังคม (TU100). สืบค้นจาก http://sa.tu.ac.th/index.php/th/learning-tu100.html

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2554). *สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

คณะกรรมการหอพักนักศึกษา. (2553, 18 กุมภาพันธ์). กิจกรรมเด็กหอพบอธิการบดี ประจำปี 2553. สืบค้นจาก http://www.kpn.tu.ac.th/news/rector.html

คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ. (กันยายน 2555). รายงานฉบับสมบูรณ์คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความปรองดองแห่งชาติ (คอป.). ค้นวันที่ 25 มีนาคม 2560 จาก https://www.innnews.co.th/images/assets/report.pdf

เครือข่ายนิสิตนักศึกษา เผาหุ่นประท้วงไม่เอาทหาร. (2550, 4 กรกฎาคม). *ประชาไท.* สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2007/07/13323

เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ. (2551). เกี่ยวกับเรา: เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติ. สืบค้นจาก https://youngpad.wordpress.com/about/

เครือข่ายเยาวชนกู้ชาติเปิดเวทีที่ มธ.ศูนย์รังสิต. (2551, 1 กันยายน). *คมชัดลึก.*

เคลย์ เชอร์กี, และ สฤณี อาชวนันทกุล, ผู้แปล. (2554). *พลังกลุ่มไร้สังกัด (Here Comes Everybody).* กรุงเทพฯ: มติชน.

จารุวัฒน์ เกยูรวรรณ. (2549). ขบวนการนักศึกษาไทย. ใน ใจ อึ๊งภากร และคณะ, *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทย* (น. 219-248). กรุงเทพฯ: ประชาธิปไตยแรงงาน.

ใจ อึ๊งภากรณ์ และคณะ. (2549). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในไทย.* กรุงเทพฯ: ประชาธิปไตยแรงงาน.

ฉัตรสุดา หาญบาง. (2553, 6 กุมภาพันธ์). รายงาน : ฟังนักศึกษาคุยกัน "สนนท.และองค์กรภาคีกับบทบาททางสังคม. *ประชาไท.* สืบค้นจาก http://prachatai.com/journal/2010/02/27618

ธีรพัฒน์ อังศุชวาล (บก.). *เมืองออนไลน์ (Online Politics): เสียง ? จากปลายนิ้ว หนังสืองานรัฐศาสตร์วิชาการ ครั้งที่ 18 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.* ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2548). 70 ปี ธรรมศาสตร์ กับ 72 ปี การเมืองไทย: ทบทวนความสำเร็จและความล้มเหลว. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), *ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่: สู่ทศวรรษที่ 7 ปฏิวัติ 2475 สถาปนา มธก. 2477* (น. 262-353). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์ 2548.

ชำแหละกลุ่ม 'นิสิต-นักศึกษา' ไฉนจึงเคลื่อนไหวการเมือง? (2557, 24 พฤศจิกายน). *ไทยรัฐออนไลน์.* สืบค้นจาก http://www.thairath.co.th/content/464761

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *ขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่.* กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนายนนา.* กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ณัฐชลี สิงสาวแห. (2557, 22 มิถุนายน). นักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอส: ณัฐชลี สิงสาวแห. สืบค้นจาก http://www.citizenthaipbs.net/node/4216

โดมแดง ประณามผู้บริหาร มธ. ปลดโปสเตอร์คว่ำรธน. เกลี้ยง ! (2550, 27 มิถุนายน). *ประชาไท*. สืบค้นจาก http://prachatai.com/journal/2007/06/13257

ถาม-ตอบ "สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ"ขบวนการนักศึกษาไทยหลังรปห.'57. (2557, 13 ตุลาคม). *มติชนออนไลน์*. สืบค้นจาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1413185525

ถึงคิว'เยาวชน'ออกโรง กระตุ้นต่อมสำนึก กกต. (2549, 24 พฤษภาคม). *ฐานเศรษฐกิจ*.

ทวีศักดิ์ เกิดโภคา. (2558, 21 กุมภาพันธ์). (จ่า)นิว สิรวิชญ์ เสรีธิวัฒน์: ครอบครัว ความคิด และนักกินฟรีในตำนาน. *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2015/02/58028

เทวฤทธิ์ มณีฉาย. (2556, 23 กันยายน). คุยกับแอดมินเพจ'ใน มธ.ตะวันออก-ตก' วิวาทะ 'อั้ม เนโกะ' ชุดนักศึกษา, เสรีภาพ, แตกแยก. *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2013/09/48897

นศ.ปิดถนนหน้าสภา ประท้วง ม.นอกระบบ ปะทะตำรวจเจ็บ 1 สนช.ไม่สน ดัน "พระนครเหนือ" ออกนอกระบบ. (2550, 29 สิงหาคม). *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2007/08/14004

นศ.เผาหุ่นอธิการบดี ม.ธรรมศาสตร์ ประกาศต้านอำนาจนอกระบบ. (2551, 3 ธันวาคม). *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2008/12/19212

นักศึกษาจุฬาฯ-มธ.ประณามพันธมิตรฯกบฏ. (2551, 29 สิงหาคม). *สยามรัฐ*.

นักศึกษาวางหรีดค้าน "มธ." ปิดเวทีถกแก้ ม.112. (2555, 2 กุมภาพันธ์). *เดลินิวส์*.

นายก ฯ ขู่งัดพรก. จ้องสลายพธม. (2551, 2 กันยายน). *แนวหน้า*.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557, 9 มิถุนายน). ขบวนการนักศึกษาไปไหน. *มติชนรายวัน*.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาปัญญาชน ก่อน 14 ตุลา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2551,16 กันยายน). รายงานเสวนา ประจักษ์ ก้องกีรติ-ไชยันต์ ไชยพ: บทบาทนักศึกษาในวิกฤตการณ์การเมือง. *ประชาไท*. สืบค้นจาก http://www.prachatai.com/journal/2008/09/18177

ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). *การเมืองวัฒนธรรม ว่าด้วยความทรงจำ/วาทกรรม/อำนาจ*. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

ประชาชนชุมนุมจุดเทียนไว้อาลัยผู้เสียชีวิตวอนหยุดความรุนแรง เดินหน้าเลือกตั้ง. (2556, 28 ธันวาคม). *ประชาไท* สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2013/12/50764

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2551ก). ทฤษฎีการระดมทรัพยากร. ใน เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา ม.ร.ว.พฤทธิสาณ ชุมพล และสิริพรรณ นกสวน (บรรณาธิการ), *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย* (ล. 2, น. 361-367). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2551ข). พฤติกรรมรวมหมู่. ใน เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา ม.ร.ว.พฤทธิสาณ ชุมพล และสิริพรรณ นกสวน (บรรณาธิการ), *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย* (ล. 2, น. 40-44). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). *กรอบวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม.* เชียงใหม่: มูลนิธิไฮน์ริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

เปิดใจนศ.ปี 1 ผู้แขวนป้าย “N' ป๋วย” คล้องคออนุสาวรีย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มธ.รังสิต. (2558, 1 กันยายน). *ประชาไท.* สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2015/09/61160

เปิดตัวศูนย์ประสานงานนร.-นิสิต-นศ. นัดเจอลานโพธิ์ก่อนเคลื่อนทัพบุกสนามหลวง. (2549, 3 มีนาคม). *ผู้จัดการออนไลน์.* สืบค้นจาก http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9490000029652

ผู้จัดการ 360" รายสัปดาห์. (2553, 6 พฤษภาคม). จับตากลุ่ม “คนเสื้อหลากสี” เสียงสะท้อนของสังคมยุคใหม่. *ผู้จัดการรายสัปดาห์.*

ผู้จัดการออนไลน์. (2551, 16 กันยายน). Young PAD. วัยรุ่นกู้ชาติ. สืบค้นจาก https://mgronline.com/live/detail/9510000109252

พธม. รำลึกครบรอบห้าปี เหตุการณ์ 7 ตุลา. (2556, 7 ตุลาคม). *ประชาไท.*

พฤทธิสาณ ชุมพล. (2554). ขบวนการทางสังคม, ขบวนการสังคม. ใน สิริพรรณ นกสวน, ม.ร.ว.พฤทธิสาณ ชุมพล, และ เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บรรณาธิการ), *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย* (ล. 1, น. 345-353). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลังนักศึกษา "ถึงเวลาดอกไม้บาน". (2549, 15 กุมภาพันธ์). *Manager Online.* สืบค้นจาก https://mgronline.com/specialscoop/detail/9490000020704

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2554, 10 มิถุนายน). ว่าด้วยโครงสร้างส่วนบน (ที่มองไม่เห็น) ของระบบโซตัส. *ประชาไท.* สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2011/06/35374

พิชญาณี ภู่ตระกูล. (2557). *ขันติธรรมทางการเมืองของนักศึกษาที่เปิดรับข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. (2557, 6 มีนาคม). *สรุปบทเรียน 22 พ.ค. 2557 (4): ขบวนนิสิตนักศึกษา. ประชาไท.* สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2015/03/58235

ภาคิไนย์ ชมสินทรัพย์มั่น. (2555). ขบวนการนักศึกษาไทย: วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองช่วงระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, *4*(2), 143-169.

มณีมัย ทองอยู่. (2557). *แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาว่าด้วยขบวนการทางสังคม.* ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2556. (2556). มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2556. *การประชุม ครม. วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2556.* สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2547). *ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าด้วยวินัยนักศึกษา พ.ศ. 2547.* ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555, 2 กุมภาพันธ์). ผู้บริหารยันมธ.ยัง "มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว". *ประชาไท:* สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2012/02/39060

ม็อบนศ.แก้ผ้า!บุกรัฐสภาค้านม.นอกระบบ. (2556, 13 กุมภาพันธ์). *คมชัดลึก*. สืบค้นจาก http://www.komchadluek.net/news/knowledge/151724

ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2556, 10 กันยายน). ยุกติ มุกดาวิจิตร: การเมืองของนักศึกษาปัจจุบัน. สืบค้นจาก http://blogazine.in.th/blogs/yukti-mukdawijitra/post/4341

ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2557, 20 พฤศจิกายน). *ยุกติ มุกดาวิจิตร: การเมืองสมัยนิยมของนักศึกษา* [blog]. สืบค้นจาก http://blogazine.in.th/blogs/yukti-mukdawijitra/post/5125

รพีพรรณ สายัณห์ตระกูล. (2556, 6 กันยายน). "โปสเตอร์ร่วมเพศ" แผลงฤทธิ์ "ธรรมศาสตร์"สั่งเลิกบังคับใส่ชุด"นศ."เข้าเรียน. *สำนักข่าวอิสรา*. สืบค้นจาก https://www.isranews.org/isranews-scoop/item/23626-poster.html

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 114 § 55 ก (11 ตุลาคม 2540), น.1-99.

รุ่นพี่ เตือนสติ “สนนท.” คิดก่อนเคลื่อนไหว อย่าให้ใครล้างสมอง (2553, 1 กุมภาพันธ์). *ผู้จัดการออนไลน์.* สืบค้นจาก http://www.manager.co.th/Campus/ViewNews.aspx?NewsID=9530000014516

ฤกษ์ ศุภศิริ. (2553). *ประวัติย่อการเมืองไทยในรอบทศวรรษ จากทิกษิโณมิกส์ถึงพฤษภาจลาจล.* กรุงเทพฯ: โพสต์บุ๊ค.

วิทยากร เชียงกูล. (2556, 7 สิงหาคม). บทบาทนิสิตนักศึกษาไทยในรอบ 40 ปี. สืบค้นจาก http://www.bangkokbiznews.com/home/news/politics/opinion/wittayakorn_c/news-list-3.php

วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม. (2560). อ.สุริยะใส กตะศิลา. วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต. สืบค้นจาก http://csirsu.com/staff-member/suriyasai-katasira/

วีระพงษ์ อธิปัญญาวงศ์ และพรภิรมณ์ เชียงกูล. (2551). *การปรับบทบาทของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2527 - 2540.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วีระศักดิ์ กีรติวรนันท์. (มปป.). การเคลื่อนไหวของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. ค้นวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2561 สืบค้นจาก ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า: http://wiki.kpi.ac.th

ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์. (2550, 4 มิถุนายน). บทความ "ศิโรตม์": การยุบพรรคคือการรัฐประหารเงียบที่ทำลาย ปชต.รัฐสภายิ่งกว่ารัฐประหาร 19 ก.ย. *ประชาไท*. สืบค้นจาก http://prachatai.com/journal/2007/06/12954

ศุภกิจ แดงขาว. (2554). สื่อใหม่ สังคมใหม่ การเมืองใหม่. ใน ธีรพัฒน์ อังศุชวาล, *การเมืองออนไลน์: เสียง? จากปลายนิ้ว* (น. 15-19). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภเดช ศักดิ์ดวง. (2556, 12 กันยายน). จาก “เบอร์ลิน” ถึง “Neko Wall” ปรากฏการณ์ใหม่ "มธ." ต้านชุด "นศ.". *สำนักข่าวอิสรา.* วันที่ค้น 20 มีนาคม 2560 สืบค้นจาก https://www.isranews.org/isranews-scoop/item/23745-wall.html

ศูนย์เพื่อการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันสมาคมการจัดการธุรกิจแห่งประเทศไทย. (2560, 1 มิถุนายน). ผลการจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ประจำปี 2560. สืบค้นจาก http://thailandcompetitiveness.org/topic_detail.php?lang=Th&ps=70

ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ. (2552). *ผลสำรวจเรื่อง 14 ตุลา ในมุมมองนิสิตนักศึกษายุคปัจจุบัน.* กรุงเทพ: ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว. (8 มิถุนายน 2553). ลำดับเหตุการณ์ของการชุมนุมประท้วงโดยกลุ่ม นปช. ระหว่างมีนาคม-พฤษภาคม 2553. ค้นวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2560 จาก http://www.thaiembassy.jp/rte3/index.php?option=com_content&view=article&id=889:-2553&catid=36:press-release&Itemid=92

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. (30 พฤศจิกายน 2554). บันทึกเหตุการณ์มหาอุทกภัยปี 2554. ค้นวันที่ 2560 มีนาคม 25 จาก http://www.thaiwater.net/current/flood54.html

สนนท.ประกาศร่วมชุมนุมกับแดงรากหญ้า. (2553, 13 มีนาคม).). *ประชาไท.* สืบค้นจาก http://prachatai.com/journal/2010/03/28174

สนนท.ย้ำขอให้ปฏิวัติครั้งสุดท้าย. (2549, 21 กันยายน). *ไทยรัฐ.*

สมัชชา สนนท. เลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่. (2551, 5 กันยายน). *ประชาไท* สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2008/09/18019

สยามรัฐ. (29 สิงหาคม 2551). นักศึกษาจุฬาฯ-มธ.ประณามพันธมิตรฯกบฏ. *สยามรัฐ*.

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. (2546). *ข้อบังคับสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2546.* กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. (2549, 22 กันยายน). แถลงการณ์สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. *แนวหน้า*.

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และสหพันธ์นิสิตนักศึกษาภาคอีสาน. (2553, 8 มีนาคม). แถลงการณ์ร่วมสหพันธ์นิสิตนักศึกษาภาคอีสาน(สนนอ.)และสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย(สนนท.). *ประชาไท*.

สาวตรี สุขศรี. (2554). กฎหมายคอมพิวเตอร์ต้องมี เพื่อกำหนดขอบเขตความรับผิด. ใน โครงการศึกษาสื่อใหม่ในวิกฤติความขัดแย้งทางการเมือง, *สื่อออนไลน์ Born to be Democracy* (หน้า 53-61). กรุงเทพฯ: Prachathai Bookclub.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). สรุปผลที่สำคัญ สำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สุปรีดา ลอตระกูล. (2529). *การวิเคราะห์พัฒนาการขบวนการนิสิตนักศึกษา.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพล VS โดมแดง ธรรมศาสตร์ยังมี "เสรีภาพ" ทุกตารางนิ้วจริงหรือ? (2550, 3 กรกฎาคม). *ประชาไท*. สืบค้นจาก http://prachatai.com/journal/2007/07/13316

เสวนา: หมดจิตหมดใจจะใฝ่ฝัน ถึงทางตันขบวนการนักศึกษา? (2555, 9 กันยายน). *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2012/09/42543

องค์การนักศึกษาและสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556, 4 พฤศจิกายน). แถลงการณ์ร่วมองค์การนักศึกษาและสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกี่ยวเนื่องกับร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติให้ความเห็นชอบ. ค้นวันที่ 17 มกราคม 2561 จาก http://facebook.com/thammasatsu/posts/598699343500206:0

อนุธีร์ เดชเทวพร. (2553, 26 มีนาคม). สาส์นถึง 'นักศึกษา' ไป ‘ราษฎร์ดำเนิน’ ไปเดินกับ ‘ราษฎร’: *ประชาไท*. สืบค้นจาก http://prachatai.com/journal/2010/03/28499

อมธ. เตรียมผนึกกำลัง นศ. ทั่วประเทศเขย่าบัลลังก์ "ทักษิณ". (2549, 10 กุมภาพันธ์). *ประชาไท*. สืบค้นจาก http://prachatai.com/journal/2006/02/7285

อมธ. ล่าชื่อ "ไล่ทักษิณ" หน้าสีลมคอมเพล็กซ์. (2549, 20 กุมภาพันธ์). *Manager Online*. สืบค้นจาก http://www.manager.co.th/asp-bin/PrintNews.aspx?NewsID=9490000022998

อมธ. ออกแถลงการณ์กรณี 'ก้านธูป' เรียกร้องต่อสื่อมวลชน-มหาวิทยาลัย. (2555, 4 มกราคม). *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2012/01/38614

อมธ.แถลงล่าชื่อไล่ "แม้ว" ทะลุเกิด 50,000 ใน 13 วัน. (2549, 24 กุมภาพันธ์). *Manager Online*. สืบค้นจาก https://mgronline.com/qol/detail/9490000025568

อมธ.เสียงแตก ออกแถลงการณ์ประณามรัฐบาล-เรียกร้องพันธมิตรฯ ยุติปิดล้อมสภา. (2551, 7 ตุลาคม). *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/05web/th/home/13979

อุเชนทร์ เชียงแสน. (2556). *ประวัติศาสตร์การเมืองภาคประชาชน: ความคิดและปฏิบัติการของ "นักกิจกรรมทางการเมือง" ในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Armstrong, E. A., & Bernstein, M. (2008). Culture, power, and institutions: A multi-institutional politics approach to social movements. *Sociological Theory, 26*(1), 74–99. doi:10.1111/j.1467-9558.2008.00319.x

Aum Neko. (2557, 15 มีนาคม). ขอขอบคุณ TU Spirit ที่ทำให้ประชาชนรู้ว่าธรรมศาสตร์ตายแล้ว. *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2014/03/52279

Fah SK. (2556, 9 กันยายน). สัมภาษณ์ อั้ม เนโกะสัมภาษณ์ ค้นความหมาย 4 ภาพ sex เกี่ยวอะไรกับการต้าน บังคับแต่งชุด นศ มธ. *ประชาไท*. สืบค้นจาก https://prachatai.com/journal/2013/09/48627

Fernández, J. (2014). Facing the Corporate-University: The new wave of student movements in Europe. *Journal for Critical Education Policy Studies, 12*(1), 191-213.

Gill, J., & DeFronzo, J. (2009). A comparative framework for the analysis of international student movements. *Social Movement Studies, 8*(3), 203–224. doi:10.1080/14742830903024309

iLaw. (2557, 19 มิถุนายน). เรื่องของดาวดิน...ดาวที่ไม่อยากอยู่บนฟ้า [Web blog]. สืบค้นจาก https://freedom.ilaw.or.th/blog/storyofdaodin

Prachatai. (2558, 8 เมษายน). *ถอดบทเรียนกับ 'ปกรณ์-สุรินทร์' ต่อประเด็นคัดค้าน ม.นอกระบบ* [video file]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=WLF-BYYw56k

Thaipublica. (2555, 26 ตุลาคม). มหาวิทยาลัยนอกระบบ (2): ความเปลี่ยนแปลงหลังออกนอกระบบ กรณีมหาวิทยาลัยบูรพา. สืบค้นจาก http://thaipublica.org/2012/10/autonomous-university-burapha-2/

Weiland, K. L., Guzman, A., & O'Meara, K. (2013). Politics, identity, and college protest: Then and now. *About Campus*, *18*(2), 2-9.

Yoshifumi Tamada. (2551, 2-3 ธันวาคม). ประชาธิปไตย การกลายเป็นประชาธิปไตย และการออกจากประชาธิปไตยของประเทศไทย. ใน *การประชุมวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ.* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	นายชยุตม์ พันธุ์สุวรรณ
ประวัติการศึกษา	รัฐศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่สำเร็จการศึกษา พ.ศ. 2555
ประสบการณ์ทำงาน	พ.ศ. 2558 - 2559 ปลัดอำเภอ ที่ทำการปกครองอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2559 – 2560 ปลัดอำเภอ ช่วยราชการสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2560 – 2561 ปลัดอำเภอ ช่วยราชการสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย / ปฏิบัติหน้าที่ ผู้ช่วยผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2561 - ปัจจุบัน ปลัดอำเภอ ช่วยราชการที่ทำการปกครองจังหวัดชุมพร จังหวัดชุมพร / ปฏิบัติหน้าที่เลขานุการ ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร